

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**GRUPLARLA SOSYAL HİZMET UYGULAMASI İLE ŞİDDET
GÖREN KADINLARIN GÜÇLENDİRİLMESİ**

Muradiye ORAL

Doktora Tezi

Ankara, 2022

GRUPLARLA SOSYAL HİZMET UYGULAMASI İLE ŞİDDET GÖREN
KADINLARIN GÜÇLENDİRİLMESİ

Muradiye ORAL

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2022

TEŞEKKÜR

Eğitim yaşamımın en uzun yolcuğu olan doktora sürecinde, zaman zaman tez aşamasının hiç bitmeyeceği hissi ile çeşitli inişler ve çıkışlarla nihayet bu zorlu yolcuğunun sonuna geldim. Bu zorlu yolculukta şüphesiz çok fazla şey öğrendim. ğrendiklerimin beni mutlu etmesi yanında bunun sonu yok artık durmak gerek dediğim zamanlar da oldu. Bu inişli çıkışlı süreçte yılmadan bana destek olan, bana benden daha çok inanan değerli hocalarımlın ve arkadaşlarımlın çok fazla katkısı oldu.

Başta tez araştırmasına gönüllü olarak katılım sağlayan bütün kadınlara ve benim ufkumu genişleten bütün kadınlara,

Tez sürecinde danışmanım olarak bana her türlü desteği sağlayan ve alandaki eksikliğe dikkat çekerek uygulamalı tez araştırması yapma fikri ve böylelikle klinik becerilerimi ortaya koyma şansı veren Prof. Dr. Sunay İL' e, grup çalışması boyunca değerli vakitlerini bana ayırarak her hafta süpervizyon desteği sağlayan ve aynı zamanda tez izleme komitesinde yer alarak önerileri ile gelişimime katkı sunan Prof. Dr. Fatma IŞIL BULUT' a, tez izleme komitesinde yer alarak gözden kaçırdığım yada çelişkiye düştüğüm en ince detayları bana hatırlatarak sunduğu dikkatli ve toparlayıcı geri bildirimlerinden ve kuramsal bakış açımı genişletmemi sağlayan önerilerinden dolayı Prof. Dr. Sema BUZ'a,

Tez konusu üzerinde düşünürken istişarede bulunduğum ve bana hangi kuramsal temelden gideceğim konusunda öneride bulunan ve bu sayede güçlendirme kuramı ile ilgili derin okumalar yapmama vesile olan aynı zamanda tez savunma jürisinde yer alarak değerli katkılarını esirgemeyen Prof.Dr. Özlem CANKURAN'a ve hiç tereddüt etmeden tez savunma jürisinde yer almayı kabul eden ve değerli katkılar sunan Münire Arzu İSAGASIOĞLU ÇOBAN'a,

Doktora eğitimine başlamama vesile olan ve tez aşamasında da her şekilde bana rehberlik yapan ve destek sağlayan Prof. Dr. Kasım KARATAŐ'a,

Zorlu geçen grup çalışması sürecinde, geç saatlere kadar tereddüt etmeden çalışmaya benimle birlikte katılarak, yardımcı uygulayıcı görevini alan sevgili Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü araştırma görevlisi Özlem Gözen'e,

Kurumlarına bağlı faaliyet gösteren kadın sığınmaevlerinde tez araştırmamı yapmam konusunda gerekli izinleri veren Yenimahalle ve Çankaya Belediyesi yöneticilerine, Yenimahalle Belediyesinde görevli Dr. Dicle MAYBEK ve Eda YILDIZ'a ve meslek elemanları ile diğer çalışanlara,

Çankaya Belediyesinde görevli Seray YILMAZ'a ve meslek elemanları ile diğer çalışanlara,

Başta tezimin son aşamasındaki desteğinden ötürü Berna BAL OĞUZTÜRK olmak üzere, tez sürecim boyunca gerekli anlayış ve desteği esirgemeyen mensubu olduğum Ankara Şiddet Önleme Merkezi'nin idarecilerine,

Her zaman yanımda olan ve bana inanan, enerjimin tükendiğini hissettiğim noktada beni canlandıran sevgili arkadaşım psikolog Ayşegül DAĞDEVİREN'e, benim ders çalışmam gerekiyor diye mızırdanarak çoğu zaman sosyal ortamlardan kaçmama, yada ara vermeme katlanan diğer arkadaşlarıma,

Son olarak ta zaman zaman onlarla yeterince vakit geçiremediğim için senin okulun hiç bitmeyecek mi gibi serzenişlerde bulunmakla birlikte anlayışlarını ve desteği esirgemeyen başta annem Sünkar ORAL olmak üzere, kardeşlerim ve diğer aile fertlerine sonsuz teşekkürler ediyorum.

ÖZET

ORAL Muradiye. *Gruplarla Sosyal Hizmet Uygulaması ile Şiddet Gören Kadınların Güçlendirilmesi*, Doktora Tezi, Ankara, 2022.

Pek çok müracaatçı grubu ile gerçekleştirilen gruplarla sosyal hizmet uygulaması şiddet gören kadınların güçlendirilmesi açısından da önemli bir yere sahiptir. Ankara ilinde iki Kadın Sığınma Evi (KSE)'nde yapılan bu araştırmada da gruplarla sosyal hizmet uygulaması ile şiddet gören güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada niteliksel ve niceliksel araştırma tekniklerinin birlikte yer aldığı karma yönteme başvurulmuştur. Öncelikli olarak iki KSE'de kalan 32 kadın ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme (DG) yapılmıştır. DG'lerin tematik ve betimsel analizi sonrasında kadınların şiddet deneyimlerine ilişkin dokuz tematik alan belirlenmiştir. Bunlar şiddet yaşantısı, şiddete maruz kalma nedenleri, şiddet ortamında kalma nedenleri, şiddetle baş etme yolları, şiddetin etkileri, güçlü yanlar, KSE ile ilgili görüşler, KSE sonrası planlar ve şiddetle mücadele önerileridir. Daha sonra iki KSE' den birinde kalan 11 kadın ile içeriği ve süresi DG'lerden elde edilen bulgular ve kadınların çalışmak istedikleri konular baz alınarak 13 hafta süren eklektik grup çalışması (GÇ) yapılmıştır. GÇ' nin gelişimi ve etkinliğine dair bulgular süreçte yapılan gözlemler ve çalışma sonunda verilen Grup Çalışması Değerlendirme Formu (GÇDF) ile ortaya konulmuştur. Ayrıca GÇ' nin nicel açıdan etkinliğinin değerlendirilmesi için grup çalışması öncesi ve sonrası iki KSE' de kalan kadınlara Kontrol Odağı Ölçeği (KOÖ) ve Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği (YPDÖ) GÇ öncesi ve sonrası verilmiştir. Yapılan grup içi ve gruplar arası karşılaştırmalarda toplam KOÖ ve YPDÖ ile alt ölçeklerde ön test ve son test puanları arasında anlamlı düzeyde fark bulunamamıştır. Araştırmanın bütün aşamalarında elde edilen nitel, gözlemsel ve nicel bulgular ayrı ayrı ve birleştirilerek tartışılmış, daha sonra yapılacak araştırmalara ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler

Gruplarla sosyal hizmet, grup çalışması, şiddet gören kadınlar, güçlendirme

ABSTRACT

ORAL Muradiye. *Empowering Women Exposed to Violence Through Social Work Practice With Groups*, Ph.D. Dissertation, Ankara, 2022.

Social work practice with groups carried out with many client groups also has an important place in terms of empowering women exposed to violence. In this research, carried out in two women's shelters (MS) in Ankara, it was aimed to empower women exposed to violence through social work practice with groups. In the research, a mixed method combining qualitative and quantitative research techniques was used. Primarily, semi-structured in-depth interviews (DI) were conducted with 32 women staying in two MS. After thematic and descriptive analysis of DI, nine themes related to women's experiences of violence were identified. These were experiences of violence, causes of exposure to violence, reasons for staying in a violent environment, ways of coping with violence, effects of violence, strengths, views on MS, and plans after MS and suggestions for combating violence. Then, 13 weeks of eclectic group work (GW) was conducted with 11 women who stayed in one of the MS. The findings obtained from the DI and the subjects the women wanted to work on were used for defining the content and duration of GW. The findings regarding the development of GW and the effectiveness of GW were revealed by the observations made in the process and the Group Work Evaluation Form (GWEF) given at the end of GW. In addition, in order to evaluate the quantitative effectiveness of GW, the Locus of Control Scale (LCS) and Resilience Scale for Adults (RSA) were given to the women staying in two MSs before and after GW. No significant difference was found between pre-test and post-test scores of the total LCS and RSA and sub-scales in the in-group and between-group comparisons. Qualitative, observational, and quantitative findings obtained at all stages of the research were discussed separately and in combination, and suggestions were made for further research.

Keywords

Social work with groups, group work, women exposed to violence, empowerment

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	xviii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xxi
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM :ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN BİLGİLER.....	4
1.1.ARAŞTIRMANIN SORUNU	4
1.2.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	14
1.3.ARAŞTIRMANIN AMACI.....	16
2.BÖLÜM :KURAMSAL ÇERÇEVE	18
2.1.GRUPLARLA SOSYAL HİZMET UYGULAMASI	18
2.1.1.Gruplarla Sosyal Hizmet Uygulamasının Tanımı	19
2.1.2.Grup Çalışmasının Yararları	20
2.1.3.Grup çalışmasında Etkisi Olan Yaklaşımlar	23
2.1.4.Grup Çalışmasının Türleri	24
2.1.5. Grubun Gelişimine İlişkin Yaklaşımlar	26
2.1.5.1. İletişim Süreci ve Etkileşim	28
2.1.5.1.1. Grup Normları	29
2.1.5.1.2. Roller ve Statü	30
2.1.5.2. Grup Birlikteliği	30
2.1.5.3. Güç ve Kontrol.....	31
2.1.5.4. Sosyal Etkileşim ve Etki.....	32
2.1.5.5. Grup Kültürü	33
2.1.6. Grup Çalışmasının Planlaması ve Aşamaları	33
2.1.6.1.Grubu Oluşturma Aşamaları	34

2.1.6.2. Başlangıç Aşaması	36
2.1.6.3. Geçiş Aşaması	37
2.1.6.4. Çalışan Aşama	38
2.1.6.5. Grubu Bitirme Aşaması	39
2.1.7. Grup Uygulayıcısının Özellikleri	40
2.2. GÜÇLENDİRME YAKLAŞIMI.....	43
2.2.1. Güç ve Güçlendirmeye İlişkin Temel Kavramlar	44
2.2.2. Güçlendirmeye İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar	48
2.2.2.1. Güçlendirmenin Kavramları	49
2.2.2.2. Güçlendirmede Uygulama Düzeylerine İlişkin Görüşler.....	50
2.2.3. Güçlendirme Uygulaması	52
2.2.3.1. Güçlendirme Uygulamasının Odağı.....	53
2.2.3.2. Güçlendirme Uygulamasının Aşamaları	56
2.2.3.3. Güçlendirme Uygulamasında Sosyal Çalışmacının Özellikleri	59
2.2.3.4. Güçlendirmede Öne Çıkan Teknikler.....	61
2.2.3.4.1. Müracaatçı İle Ortaklık İçinde Çalışmak.....	61
2.2.3.4.2. Bilinç Yükseltme ve Kişisel Olan Politiktir Bağlamını Kurma...	63
2.2.3.4.3. Yeniden Çerçvelendirme.....	64
2.2.3.4.4. Kolektif Eylem	66
2.2.4. Güçlendirme ve Güçler Perspektifi	66
2.2.5. Güçlendirme ve Gruplarla Sosyal Hizmet.....	68
2.3.KADINLARA YÖNELİK ŞİDDETİ AÇIKLAYAN KURAMLAR	72
2.3.1. Sosyal Öğrenme Kuramı	73
2.3.1.1.Bandura'nın Sosyal Öğrenme Kuramı	74
2.3.1.2. Nesilden Nesile Aktarım Kuramı.....	77
2.3.1.3. Akers'in Sosyal Öğrenme Kuramı.....	78
2.3.2. Feminist Kuram	81
2.3.2.1. Feminist Dalgalar ve Feminizm Türleri	83
2.3.2.1.1. Birinci Dalga Feminizm	84
2.3.2.1.2. İkinci Dalga Feminizm.....	85
2.3.2.1.3. Üçüncü Dalga Feminizm.....	89
2.3.2.1.4. Dördüncü Dalga Feminizm	91

2.3.2.2. Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımları.....	93
2.3.2.2.1. Toplumsal Cinsiyete İlişkin Genel Yaklaşımlar	94
2.3.2.2.2. Toplumsal Cinsiyet, Ataerkillik ve Ataerkil Pazarlıklar	99
2.3.2.3. Erkeklik Çalışmaları	102
2.3.2.4. Feminist Sosyal Hizmet Uygulaması	109
2.3.3. Ekolojik Kuram.....	113
2.3.3.1. Ekolojik Kurama Göre Sosyal Hizmet Müdahalesi.....	117
2.3.3.2. Ekolojik Kurama Göre Kadınlara Yönelik Şiddetin Açıklanması	121
2.3.3.2.1. Bronfenbrenner' in Ekolojik Sistem Kuramı.....	121
2.3.3.2.2. Heise' nin Ekolojik Sistem Kuramı	125
2.3.4. Kadınlara Yönelik Şiddeti Açıklayan Kuramların Karşılaştırılması	131
2.4.ŞİDDET GÖREN KADINLARIN GÜÇLENDİRMEYE YÖNELİK	
MEKANİZMALAR.....	134
2.4.1. Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri	139
2.4.2. Kadın Sığınma Evleri.....	139
2.5. ŞİDDET GÖREN KADINLARI GÜÇLENDİRMEYE YÖNELİK	
YAKLAŞIMLAR.....	144
2.5.1. Şiddet Gören Kadınları Güçlendirmede Ekolojik Yaklaşım	149
2.5.2. Şiddet Gören Kadınları Güçlendirmede Feminist Yaklaşım.....	150
2.6. ŞİDDET GÖREN KADINLARI GÜÇLENDİRMEDE GRUP ÇALIŞMALARI.	153
2.6.1. Şiddet Gören Kadınları Güçlendirmede Grup Çalışması Modelleri....	157
2.6.2. Şiddet Gören Kadınları Güçlendirmede Grup Çalışmalarının	
Etkinliği	163
3.BÖLÜM:ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	177
3.1. ARAŞTIRMANIN YERİ.....	177
3.2.ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ.....	178
3.2.1. Yaş Dağılımı	182
3.2.2.Eğitim Durumları.....	183
3.2.3.Kadın Sığınma Evine Başvuru Şekli ve Nedenleri	183
3.2.4.Sığınma Evine Geliş Sayıları ve Kalış Süreleri	184
3.2.5.Medeni Durumları	185
3.2.6. Çalışma Durumları ve Aylık Gelirleri	187

3.2.7.Dahil Oldukları Çalışmalar	187
3.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	191
3.4.VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	195
3.4.1. Niteliksel Veri Toplama Araçları.....	195
3.4.2. Niceliksel Veri Toplama Araçları.....	196
3.5.VERİ TOPLAMA SÜRECİ	199
3.5.1.Hazırlık Aşaması	199
3.5.2.Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşmeler.....	200
3.5.3.Güçlendirmeye Dayalı Grup Çalışması	201
3.5.3.1.Gruba Üye Seçimi, Müdahale ve Kontrol Grubunun Belirlenmesi.....	202
3.5.3.2.Grup Çalışmasının Zamanı ve Süresi.....	202
3.5.3.3.Grup Çalışmasının Yeri ve Oturlara Hazırlık.....	203
3.5.3.4.Grup Çalışmasının Raporlanması	204
3.5.3.5.Grup Süpervizörlüğü ve Yardımcı Uygulayıcı	204
3.5.3.6.Grup Uygulayıcısı ve Yardımcı Uygulayıcının Görevleri.....	204
3.5.3.7.Grup Üyeleri	206
3.5.3.8.Grubun ve Oturların Yapısı.....	210
3.5.3.9.Oturların İçerik, Amaç ve Hedefleri.....	210
3.5.3.9.1.Oturum 1: Tanışma ve Çalışma İlkelerinin Belirlenmesi.....	212
3.5.3.9.2.Oturum 2: Kendini Tanıma ve Güçleri Fark Etme	212
3.5.3.9.3.Oturum 3: Kendini Tanıma ve Güçleri Fark Etme	212
3.5.3.9.4.Oturum 4: Kişisel Güçleri ve Ortak Yönleri Fark Etme	213
3.5.3.9.5.Oturum 5: Kişisel Farkındalık ve Güçlenme	213
3.5.3.9.6.Oturum 6: Toplumsal Cinsiyet Analizi ve Ayrımcılığa İlişkin Farkındalık	213
3.5.3.9.7.Oturum 7: Toplumsal Cinsiyet Analizi ve Ayrımcılığa İlişkin Farkındalık	214
3.5.3.9.8.Oturum 8: Kadınlara yönelik Şiddet ve Etkilerine İlişkin Farkındalık	214
3.5.3.9.9.Oturum 9: Şiddetin Yönü ve Güç İlişkileri	215
3.5.3.9.10.turum 10: İletişim Becerileri, Empati Kurma	215

3.5.3.9.11.Oturum 11: İletişim Becerileri- Olumsuz Duygularla Başa Çıkma	215
3.5.3.9.12.Oturum 12: Bireysel Güçler ve Çevresel Destek Sistemleri	216
3.5.3.9.13.Oturum 13: Değerlendirme ve Grubu Sonlandırma.....	216
3.5.3.10. Grup Çalışmasının Kuramsal Alt Yapısı	217
3.5.3.11. Oturum İçerikleri, Isınma, Canlandırma Alıştırmaları ve Güçlendirici Teknik Etkinlikler.....	217
3.5.4. Ön Test ve Son Testlerin Verilmesi	221
3.5.5.Araştırma Sürecinde Karşılaşılan Zorluklar	222
3.6.VERİLERİN ANALİZİ.....	224
4.BÖLÜM:BULGULAR	226
4.1. YARI YAPILANDIRILMIŞ DERİNLEMESİNE GÖRÜŞMELERLE BELİRLENEN TEMALAR.....	226
4.1.1.Tema 1: Şiddet Yaşantısı: Yakın İlişki İçinde Olunan Kişiler Tarafından Yaşam Boyu Her Türlü Şiddete Dozajı Artarak Maruz Kalmak .	227
4.1.1.1. Yakın İlişkide Olunan Kişilerin Şiddet Uygulaması	227
4.1.1.2.Şiddetin Her Türlüsüne Maruz Kalmak	230
4.1.1.3.Çocukların Şiddetten Etkilenmesi	240
4.1.1.4.Şiddetin Dozajının Giderek Artması.....	243
4.1.1.5.Şiddetin Süregiden Sürecinin Olması	244
4.1.1.6.Şiddet Riskinin Devam Ediyor Olması	250
4.1.2.Tema 2: Şiddete Maruz Kalma Nedenleri: Şiddetin Her Türlü Bahanesinin Olması	252
4.1.3.Tema 3: Şiddet Ortamında Kalma Nedenleri-Şiddet Ortamından Ayrılamamak: Son Durak Kadın Sığınma Evi	257
4.1.4.Tema 4: Şiddetle Bahsetmek İçin Çeşitli Yollara Başvurmak	261
4.1.5.Tema 5: Şiddetin Etkileri: Şiddetin Yaşamı Olumsuz Etkilemesi	267
4.1.6.Tema 6: Güçlü Yanlar.....	272
4.1.7.Tema 7: Sığınma Evi ile İlgili Görüşler: Güçlendirici Yer Sığınma Evi	279
4.1.8.Tema 8: Sığınma Evi Sonrası Bağımsız Yaşama Geçme Planı	281
4.1.9.Tema 9: Şiddetle Mücadele Önerileri	283
4.2.GRUP ÇALIŞMASI SÜRECİNE İLİŞKİN GÖZLEMLER	288

4.2.1. Çalışma İlkeleri	288
4.2.1.1. Oturumların Başlangıç Saati	288
4.2.1.2. Devamlılık	288
4.2.1.3. Sorumlu Olunan İşlerin Oturum Öncesi Yapılması	290
4.2.1.4. Destekleyici Olmak	291
4.2.1.5. Grup Dışında Yaşananları Gruba Taşımamak	291
4.2.1.6. Şimdi ve Buradaya Odaklanmak	292
4.2.1.7. Doğal Olmak	292
4.2.1.8. Birbirini Dinlemek	293
4.2.1.9. Aynı Anda Konuşmamak	293
4.2.1.10. Gizlilik-Grupta Olanların Grupta Kalması	293
4.2.1.11. Eşit Katılım Sağlamak	294
4.2.1.12. Acil Bir Durum Olmadığı Sürece Oturumlar Esnasında Yiyip İçmemek	294
4.2.1.13. Ben Dilini Kullanmak	295
4.2.1.14. Çalışma İlkelerine Uyulmadığında Üyeler Ve Uygulayıcı Tarafından Hatırlatılması	295
4.2.2. Üyelerin Grup Çalışmasından Beklentileri ve Kaygıları	296
4.2.3. Oturumların Yapısı	299
4.2.4. Grubun Gelişimsel Süreci	299
4.2.5. Üyelerin Gelişimsel Süreci	304
4.3. GRUP ÇALIŞMASI DEĞERLENDİRME FORMU	311
4.3.1. Üyelerin Grup Çalışmasına İlişkin Genel Görüşleri	312
4.3.1.1. Grubun Geneline İlişkin Görüşleri	312
4.3.1.2. Grubun Çalışmasının İçeriği	312
4.3.1.3. Isınma/Canlandırma Alıştırmaları ve Teknik Etkinlikler	313
4.3.1.4. Uygulayıcı	314
4.3.1.5. Yardımcı Uygulayıcı	315
4.3.2. Üyelerin Grup Çalışmasından Edinilen Kazanımlara İlişkin Görüşleri	316
4.3.2.1. Çalışmanın Bana Kazandırdıkları, Öğrendiklerim	316
4.3.2.2. Çalışma ile Değiştirdiğim Davranışlarım	317
4.3.2.3. Gelecekte Uygulamak İstediklerim	318

4.3.2.4.Grubun Üzerinde Bıraktığı Duygu.....	318
4.3.2.5.En Çok Etkilendiğim	319
4.4. GRUP İÇİ VE GRUPLAR ARASI KARŞILAŞTIRMALAR.....	320
4.4.1. Yeniden Kodlama	320
4.4.2.Normallik Testi.....	320
4.4.3.Ölçekler Arası Korelasyonlar	321
4.4.4.Gruplar Arası ve Grup İçi Karşılaştırmalar	322
4.4.4.1.Gruplar Arası Karşılaştırmalar	323
4.4.4.2.Grup İçi Karşılaştırmalar	326
5.BÖLÜM:TARTIŞMA VE SONUÇ	329
5.1.KADINLARIN ŞİDDET DENEYİMLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ	331
5.1.1.Tema 1: Şiddet Yaşantısı:Yakın İlişki İçinde Olunan Kişiler Tarafından Yaşam Boyu Her Türlü Şiddete Dozajı Artarak Maruz Kalmak .	332
5.1.2.Tema 2: Şiddete Maruz Kalma Nedenleri: Şiddetin Her Türlü Bahanesinin Olması	337
5.1.3.Tema 3: Şiddet Ortamında Kalma Nedenleri- Şiddet Ortamından Ayrılamamak, Son Durak Kadın Sığınma Evi	340
5.1.4.Tema 4: Şiddetle Baş Etmek İçin Çeşitli Yollara Başvurmak	344
5.1.5.Tema 5: Şiddetin Etkileri-Şiddetin Yaşamı Olumsuz Etkilemesi	345
5.1.6.Tema 6: Güçlü Yanlar.....	349
5.1.7.Tema 7: Sığınma Evi ile İlgili Görüşler: Güçlendirici Yer Sığınma Evi	351
5.1.8.Tema 8: Sığınma Evi Sonrası Bağımsız Yaşama Geçme Planı	353
5.1.9.Tema 9: Şiddetle Mücadele Önerileri	353
5.2.DERİNLEMESİNE GÖRÜŞMELER VE GRUP ÇALIŞMASI FİKİRLERİ.....	355
5.3.GRUP ÇALIŞMASI SÜRECİ VE GRUP ÇALIŞMASININ ETKİNLİĞİ	357
5.3.1.Grup Çalışmasının Aşamaları ve Gelişimine İlişkin Gözlemler	358
5.3.1.1.Grup Çalışmasının Aşamaları	358
5.3.1.2. Oturumların Yapısı ve İşleyişi	361
5.3.1.3. Grup Dinamikleri.....	362
5.3.1.4. Üyelerin Gelişimleri.....	366
5.3.2. Grup Çalışmasını Zorlaştıran Etkenler	367
5.3.3.Grubun Genel Başarısı ve Grup Çalışması Değerlendirme Formu.....	369

5.4.GRUPLAR ARASI VE GRUP İÇİ KARŞILAŞTIRMALAR.....	372
5.5.NİTEL VE NİCEL SONUÇLARIN BİRLİKTE YORUMLANMASI	375
5.6.SONUÇ VE ÖNERİLER.....	380
5.6.1. Şiddet Kadınların Güçlendirilmesine Yönelik Öneriler	382
5.6.2. Şiddet Gören Kadınlarla Güçlendirme Temelli Grup Çalışmaları ile İlgili Öneriler	383
5.6.3. Şiddet Gören Kadınlarla Güçlendirme Temeli Grup Çalışmalarının Etkinliğinin Değerlendirilmesine Yönelik Öneriler	387
KAYNAKÇA	389
EK 1. YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU	415
EK 2. KONTROL ODAĞI ÖLÇEĞİ.....	418
EK 3. YETİŞKİNLER İÇİN PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK ÖLÇEĞİ.....	423
EK 4. GRUP ÇALIŞMASI OTURUM ÖRNEĞİ	426
EK 5. GRUP ÇALIŞMASI ISINMA ALIŞTIRMALARI VE GÜÇLENDİRME ETKİNLİKLERİ	452
EK 6. GRUP ÇALIŞMASI DEĞERLENDİRME FORMU	497
EK 7.TEZ ORJİNALLİK RAPORU	498
EK 8. ETİK KOMİSYON İZİNİ.....	500
EK 9. ÇANKAYA BELEDİYESİ ARAŞTIRMA İZİNİ.....	501
EK 10. YENİMAHALLE BELEDİYESİ ARAŞTIRMA İZİNİ.....	502
EK 11. GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU.....	503
EK 12. KONTROL ODAĞI ÖLÇEĞİ ÖLÇEK KULLANIM İZİNİ	507
EK 13. YETİŞKİNLER İÇİN PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK ÖLÇEĞİ KULLANIM İZİNİ	508
EK 14. ÖZGEÇMİŞ.....	508

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1: <i>Destek Gruplarının Yapısal Özellikleri</i>	166
Çizelge 2: <i>Destek Gruplarının Değerlendirilmesinin Karşılaştırılması</i>	167
Çizelge 3: <i>Araştırmaya Katılan Kadınların Özellikleri (KSE1)</i>	181
Çizelge 4: <i>Araştırmaya Katılan Kadınların Özellikleri (KSE2)</i>	182
Çizelge 5: <i>Gruplara Göre Mevcut KSE de Kalış Süreleri</i>	185
Çizelge 6: <i>Araştırmaya Katılan Kadınların Dahil Oldukları Çalışmalar KSE1</i>	189
Çizelge 7: <i>Kadınların Dahil Oldukları Çalışmalar KSE2</i>	190
Çizelge 8: <i>Araştırmada Yer Alan Çalışmalara Katılım Oranları</i>	191
Çizelge 9: <i>Giriş Oturumları Isınma Canlandırma Alıştırmaları ve Teknik Etkinlikler</i>	219
Çizelge 10: <i>Gelişme Oturumları Isınma/Canlandırma Alıştırmaları ve Teknik Etkinlikler</i>	220
Çizelge 11: <i>Sonlandırma Oturumları Isınma/Canlandırma Alıştırmaları ve Teknik Etkinlikler</i>	221
Çizelge 12: <i>Kadınlara Şiddet Uygulayanların Yakınlık Dereceleri (Yaşam Boyu)</i>	229
Çizelge 13: <i>Gruplara Göre Kadınların Maruz Kaldıkları Şiddet Türleri</i>	232
Çizelge 14: <i>Psikolojik Şiddet Davranışları</i>	233
Çizelge 15: <i>Fiziksel Şiddet Davranışları</i>	236
Çizelge 16: <i>Cinsel Şiddet Davranışları</i>	237
Çizelge 17: <i>Ekonomik Şiddet Davranışları</i>	238
Çizelge 18: <i>Çocukların Maruz Kaldıkları Şiddet Türleri ve Davranışları</i>	242
Çizelge 19: <i>Kadınların Çocukluklarında Maruz Kaldıkları Şiddet Davranışları</i>	246
Çizelge 20: <i>Devam Eden Şiddet Riski</i>	251
Çizelge 21: <i>Kadınların Kendi Maruz Kaldıkları Şiddetin Nedenlerine İlişkin Düşünceleri</i>	253
Çizelge 22: <i>Kadınların Şiddete Maruz Kalma Nedenlerine İlişkin Genel Görüşler</i>	255
Çizelge 23: <i>Kadınların Şiddet Ortamında Kalma Nedenleri</i>	258
Çizelge 24: <i>Şiddetle Baş etme Yolları</i>	262
Çizelge 25: <i>Şiddeti Çevre ile Paylaşmak ve Alınan Tepkiler</i>	263

Çizelge 26: <i>Şiddetin Kadınların Duygu Durumları ve Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri</i>	268
Çizelge 27: <i>Şiddetin Kadınların Davranışları ve Fiziksel Sağlığı Üzerindeki Etkileri</i>	271
Çizelge 28: <i>Kadınların Karar Verme Becerileri Konusunda Kendileri ile İlgili Görüşleri</i>	273
Çizelge 29: <i>Kadınların Benlik Algıları-Kendilerini Nasıl Gördükleri</i>	274
Çizelge 30: <i>Kendilerini Başarılı ve Yetenekli Gördükleri Alanlar</i>	275
Çizelge 31: <i>Gruplara Göre Kadınların Çalışma Durumları</i>	277
Çizelge 32: <i>KSE' nin Güçlendirici Yönleri</i>	279
Çizelge 33: <i>Sığınma Evinde Neler Daha İyi Olmalı</i>	281
Çizelge 34: <i>Sığınma Evinde Kalmak İsteme Süresi</i>	282
Çizelge 35: <i>KSE Sonrası Kadınların Planları</i>	282
Çizelge 36: <i>Kadınların Yapabilecekleri</i>	284
Çizelge 37: <i>Ailelerin Yapabilecekleri</i>	286
Çizelge 38: <i>Devletin Yapması Gerekenler</i>	287
Çizelge 39: <i>Grup Çalışması Katılım Çizelgesi</i>	289
Çizelge 40: <i>Shapiro-Wilk Normallik Testi</i>	321
Çizelge 41: <i>Ölçekler Arası Korelasyonlar</i>	322
Çizelge 42: <i>Gruplar Arası Karşılaştırmalar KSE1, KSE2</i>	323
Çizelge 43: <i>Gruplar Arası Karşılaştırmalar, MG ve KG, Ön test</i>	324
Çizelge 44: <i>Gruplar Arası Karşılaştırmalar MG ve KG, Son Test</i>	325
Çizelge 45: <i>Grup İçi Ön test ve Son test Karşılaştırmaları, Müdahale Grubu</i>	327
Çizelge 46: <i>Grup İçi Ön Test ve Son Test Karşılaştırmaları, Kontrol Grubu</i>	328

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: <i>KSE' ye Başvuru Nedenleri</i>	184
Şekil 2: <i>Medeni Durumları</i>	186
Şekil 3: <i>Araştırma Şeması</i>	194
Şekil 4: <i>Derinlemesine Görüşmelerin Analizi Sonrası Belirlenen Temalar</i>	226
Şekil 5: <i>Şiddet Yaşantısı</i>	227
Şekil 6: <i>Yaşam Boyu Kadınlara Şiddet Uygulayanlar</i>	228
Şekil 7: <i>Kadınların Maruz Kaldığı Şiddet Türleri</i>	230
Şekil 8: <i>Çocukların Şiddetten Etkilenmesi</i>	240
Şekil 9: <i>Şiddetin Süregiden Süreci</i>	245
Şekil 10: <i>İlk Evlilik Kararı</i>	248
Şekil 11: <i>İlk Evlilik Yaşları Bütün Kadınlar (Sayı 29)</i>	249
Şekil 12: <i>İlk Evlilik Yaşı Müdahale ve Kontrol Grubu (Sayı 19)</i>	249
Şekil 13: <i>Kadınların Şiddete Maruz Kalma Nedenleri</i>	252
Şekil 14: <i>Şiddet Ortamında Sonuna Kadar Kalmak 'Son Durak Sığınma evi'</i>	258
Şekil 15: <i>Kadınların Kök Aileleri ile Görüşme Oranları</i>	265
Şekil 16: <i>Güçlü Yanlar</i>	272
Şekil 17: <i>Aktif Çalışma Durumu ve Ücretli Çalışma Deneyimleri</i>	276
Şekil 18: <i>Meslek Belirten Kadınların Meslekleri</i>	278
Şekil 19: <i>Kadınların Şiddetle Mücadele Önerileri</i>	284

KISALTMALAR DİZİNİ

- AHİM:** Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
- ASHB:** Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
- ASGW:** Grup Çalışması Uzmanları Birliği
- BM:** Birleşmiş Milletler
- CEDAW:** Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
- CR:** Bilinç Yükseltme
- DG:** Derinlemesine Görüşme
- DSÖ:** Dünya Sağlık Örgütü
- FRA:** Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı
- GÇ:** Grup Çalışması
- GÇDF:** Grup Çalışması Değerlendirme Formu
- KADES:** Kadın Destek Programı
- KG:** Kontrol Grubu
- KIHEP:** Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı
- KKE:** Kadın Konuk Evi
- KOÖ:** Kontrol Odağı Ölçeği
- KSE:** Kadın Sığınma Evi
- KSE1:** Kadın Sığınma Evi 1
- KSE2:** Kadın Sığınma Evi 2
- KSGM:** Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
- MG:** Müdahale Grubu
- SHM:** Sosyal Hizmet Merkezi
- STK:** Sivil Toplum Kuruluşları

SYDV: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

ŞÖNİM: Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

YPDÖ: Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği

GİRİŞ

Gruplarla sosyal hizmet uygulaması kadın, çocuk, yaşlı, engelli, genç, bağımlılar, kron, hastalığa sahip olanlar gibi farklı sorunları olan müracaatçıları güçlendirmede başvurulan temel müdahale yöntemlerindedir.

Gruplarla sosyal hizmet uygulaması ortak bir sorunu paylaşan bireylerin bir araya gelmeleri ile birbirlerinden güç alarak dayanışma geliştirdikleri ve grup içinde geliştirilen sosyal etkileşim ile beceriler kazandıkları bir süreçtir. Gruplarla sosyal hizmet uygulaması ağırlıklı olarak grup çalışması aracılığı ile gerçekleştirilir. Çalışılan grubun özelliği ve uygulayıcının mesleki bilgi ve deneyim ve uygulama becerisine göre gruplarla sosyal hizmet uygulamasında farklı disiplinlerden beslenen kuramsal müdahale yaklaşımları ve tekniklerden yararlanılabilir. Ancak, gruplarla yapılan sosyal hizmet uygulamasının diğer grup çalışmalarından ve terapi gruplarından temel farkları vardır. Öncelikle gruplarla sosyal hizmet uygulamasında müracaatçıların semptomlarının iyileştirilmesinin ötesinde bir yerdedir. Müracaatçılar buldukları çevre içinde ele alınır ve uygulamalar sosyal adalet ve insan haklarının geliştirilmesi gibi temel değerlerin üzerine inşa edilir. Grup çalışması ile bir yandan grubun etkileşim, duyguları paylaşma, sosyalleşme, karşılıklı öğrenme gibi doğal iyileştirici yönlerinden yararlanılması sağlanırken, bir yandan da çeşitli yaklaşım ve teknikler birleştirilerek müracaatların sorunlarının çözümüne odaklanılır.

Güçlendirme yaklaşımı sosyal hizmet uygulamasının başlangıcından beri var olan ve süreç içinde gelişen temel müdahale yaklaşımlarından biridir. Eşitlikçi, varoluşçu ve hümanist, feminist yaklaşım, baskı karşıtı uygulama gibi birey, aile ve toplulukların iyilik halinin yükseltilmesi ve kendi yaşamlarının kontrolünü ellerine almalarına odaklanarak bütüncül bir müdahale çerçevesi sunar. Bu yaklaşımın başvurulduğu alanlardan birisi de gruplarla sosyal hizmet uygulamasıdır.

Gruplarla sosyal hizmet uygulaması grup çalışmaları yolu ile gerçekleşir. Güçlendirmeyi temel alan grup çalışmaları ile müracaatçılarla işbirliği ve eşiklik

ilkesi içinde çalışma ve müracaatçıların kendi sorunlarının uzmanı olarak yaşamlarının kontrolünü ele almaları yaklaşımı ile üyeler ve grup uygulayıcısı arasında hiyerarşi içermeyen bir çalışma ortamı amaçlanır. Ayrıca güçlendirmeyi esas alan grup çalışmaları çeşitli müracaatçı gruplarının bireysel ve kolektif güçleri birleştirerek güçlenmeleri ve yaşamları üzerlerindeki kontrolü ele almalarını amaçlaması açısından sosyal hizmet uygulaması açısından oldukça önemli bir yere sahiptir.

Gruplarla sosyal hizmet uygulaması şiddet gören kadınların güçlendirilmesi için de sıklıkla başvurulan yöntemlerden birisidir. Gerek kamusal gerekse özel yaşamda ortaya çıkan kadınlarına yönelik cinsiyete dayalı şiddet oldukça yaygın olarak rastlanır. Şiddet kadınların gerek ruhsal gerekse bedensel olarak olumsuz etkilenmelerine ve toplumsal yaşamın her alanında erkeklerin gerisinde kalmalarına neden olur. Bu bağlamda maruz kaldıkları şiddetin etkileri ile baş etmeleri, tekrar şiddete maruz kalmamaları ve toplumsal yaşamda yeterince var olabilmeleri için kadınların güçlendirilmeleri oldukça önemlidir. Bu bağlamda gruplarla sosyal hizmet uygulaması önemli güçlendirme araçlarından birisidir.

Şiddet gören kadınların gruplarla sosyal hizmet ile güçlendirilmesinde grup çalışmasını ve güçlendirme yaklaşımının temel prensipleri ve iyileştirici faktörleri birleştirilir. Öte yandan kadına yönelik şiddeti açıklayan sosyal öğrenme kuramı, feminist kuram ve ekolojik kuram gibi kuramların varsayımları ve öne sürülen müdahale tekniklerinden de yararlanılarak eklektik bir müdahale çerçevesi oluşturulabilmektedir.

Dünya'nın çeşitli yerlerindeki gruplarla sosyal hizmet uygulaması ile şiddet gören kadınların güçlendirilmesi yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Ancak ülkemizde çok fazla uygulama örneğine rastlanmamaktadır. Bu araştırma ile söz konusu uygulama eksikliğine dikkat çekilmiştir. Gruplarla sosyal hizmet uygulaması örneği olarak maruz kaldıkları şiddet nedeni ile kadın sığınma evinde kalan kadınlarla güçlendirme temelli grup çalışması yapılmıştır. Aynı zamanda kadınların şiddet deneyimleri çeşitli yönleri ile ortaya konulmuştur. Grup çalışması süreci ve etkinliği gözlemsel olarak değerlendirilmiştir. Aynı

zamanda grup çalışmasına katılan ve katılmayan kadınlarla gruplar arası nicel karşılaştırmalar yapılarak çalışmanın etkinliği nicel açıdan ele alınmıştır. Sonuçlar çeşitli boyutları ile tartışılarak ileride yapılacak çalışmalara ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN BİLGİLER

1.1.ARAŞTIRMANIN SORUNU

Gruplarla sosyal hizmet uygulaması dünyanın pek çok yerinde kadın, çocuk, engelli, yaşı gibi dezavantajlı birey ve grupların iyilik hallerinin yükseltilmesi için başvuru olan önemli müdahale yöntemlerindedir. Grup çalışması yolu ile gerçekleştirilen gruplarla sosyal hizmet uygulaması içinde pek çok iyileştirici özelliği barındıran klinik bir yöntemdir. Bu bağlamda grup çalışmaları müracaatçıların özgüven ve öz sayılarının gelişmesi ve çevre ile bozulan etkileşimlerinin düzelerek toplumla bütünleşmeleri için önemli bir zemin sağlar. Gruplarla sosyal hizmet uygulamasından en yaygın olarak başvuru olan müracaatçı gruplarından birisi şiddet gören kadınlardır. Özellikle sığınma evi tabanlı, ya da çeşitli sosyal hizmet kuruluşlarında uygulanan eş yada partnerleri tarafından şiddete maruz kalan kadınlarla yapılan grup çalışmaları ile tecavüze uğrayan kadınlarla yapılan grup çalışmalarının daha yaygın olduğu görülmektedir. Bunların yanı sıra şiddet öyküsü bulunmayan kadınları şiddete karşı bilinçlendirmek amaçlı grup çalışmalarına da rastlanmaktadır. Özellikle güçlendirme temelli grup çalışmalarında kadınların maruz kaldıkları baskı ve ayrımcılık ve kişisel ve çevresel güç kaynaklarını ile ilgili farkındalık kazanmaları ile kendini ifade edebilme, empati kurabilme, duygularını yönetme gibi yaşam beceri kazanmaları ve benlik algısı ve kendi yaşamları üzerindeki kontrol hissini artırılmasına yönelik teknikleri yer verilmektedir.

Bu araştırma da gruplarla sosyal hizmet uygulaması örneği olarak şiddet gören kadınlarla grup çalışmasının ve güçlendirme yaklaşımının temel unsurlarının bir arada ele alındığı içeriğinde kadınlara yönelik şiddeti açıklayan temel kuramların varsayımlarına da odaklanılan eklektik grup çalışması yapılmıştır. Sosyal hizmet uygulamaları ağırlıklı olarak toplumsal sorun olarak belirlenen sorun alanlarında gerçekleşmektedir. Bu bağlamda kadınlara yönelik şiddet

önemli bir sosyal sorun ve şiddet gören kadınların güçlendirilmesi de sorunla mücadelede önemli uygulama araçlarından birisidir.

Kadınlara yönelik cinsiyete dayalı şiddet cinsiyete dayalı baskı ve ayrımcılığın bir sonucu olarak Dünya genelinde gelişmiş, gelişmekte olan, gelişmemiş, pek çok ülkede rastlanan kadınlara yönelik şiddet Türkiye’de de yaygın olarak görülen önemli bir sosyal sorundur (Kutluoğlu-Karayel, 2019). Kadınlara yönelik şiddet aynı zamanda kadınların fiziksel ve ruhsal sağlığını ve iyilik halini etkileyen temel bir insan hakkı ihlali olup (İnci, 2020), temel bir halk sağlığı sorunu olarak ta ele alınmaktadır (Yüksel-Kaptanoğlu ve ark, 2012).

Gerek işyeri ve diğer sosyal ortamlar gibi kamusal alanlarda gerekse yakın ilişkilerde ve özel alanda ortaya çıkan kadınlara yönelik şiddet, kadınların fiziksel, cinsel yada psikolojik olarak zarar görmesi (Sallan-Gül, 2013, s. 17; Altınay ve Arat, 2008) ile ekonomik ve toplumsal statülerinin etkilenmesi (İnci, 2020) ve özgürlüklerinin ihlal edilmesi (Akkaş ve Uyanık, 2016) ile sonuçlanan yada sonuçlanabilecek cinsiyete dayalı her türlü davranışı kapsar. Kadınlara yönelik şiddet aynı zamanda bütün toplumun gelişmişliğini de (Altınay ve Arat, 2008; Kutluoğlu-Karayel; 2019) olumsuz yönde etkiler.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Avrupa Konseyi ve Bileşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası kuruluşlar kadınlara yönelik şiddeti benzer şekillerde tanımlamışlardır. Birleşmiş Milletler kadınlara yönelik şiddeti “toplumsal cinsiyet temelli kadına fiziksel, cinsel ya da ruhsal zarar veren ya da verme ihtimali olan kamusal yada özel alanda gerçekleşen tehdit, baskı, özgürlüğün kısıtlanması gibi her türlü davranış” olarak tanımlamaktadır (The UN Declaration on the Elimination of Violence Against Women, General Assembly, Resolution, December 1993).

Türkiye’nin de taraf olduğu “Kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddetin önlenmesi ve bunlarla mücadeleye ilişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi” bilinen adıyla İstanbul Sözleşmesi’ne göre de kadınlara yönelik şiddet bir insan hakkı ihlali ve kadınlara yönelik ayrımcılığın bir biçimi olarak ele alınır. Sözleşmede kadınlara yönelik şiddet “ister kamusal, ister özel alanda meydana gelsin, kadınlara

fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik, zarar veya ıstırap veren veya verebilecek olan toplumsal cinsiyete dayalı her türlü eylem ve bu eylemlerle tehdit etme, zorlama veya özgürlükten yoksun bırakma” olarak tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 2012). Bölgesel anlamda kadınlara yönelik şiddetle mücadele açısından çok önemli bir yeri olan sözleşme ne yazık ki ülkemizde 20 Mart 2021 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan Cumhurbaşkanı kararı ile askıya alınmıştır. Ancak sözleşmenin iptalinin geçerliliğine ilişkin tartışmalar halen devam etmektedir. Kısaca kadınlara yönelik şiddet kadınların sadece kadın olmalarından kaynaklanan, toplumsal cinsiyete dayalı, baskıcı güç kullanımı ile ortaya çıkan her türlü davranışı içerdiği söylenebilir. Aile içinde rastlandığı gibi kamusal alanda da yaşanan tecavüz, cinsel istismar, cinsel taciz, mobbing, devlet tarafından işlenmiş ya da göz yumulmuş kadın ve kız çocuklarına yönelik tüm şiddet eylemleri bu davranışların içerisinde yer alır (Sallan-Gül, 2013, s. 18).

Kadınlara yönelik şiddetin en yaygın türü eş yada birlikte olduğu kişi tarafından uygulanan fiziksel, cinsel yada psikolojik şiddet olmakla birlikte, diğer erkek akrabalar, arkadaşlar, işverenler ve yabancılar tarafından uygulanan şiddete türlerine de rastlanmaktadır (DSÖ, 2021). Genelde heteroseksüel ilişki içinde kadınlara yönelik şiddet uygulayanlar erkeklerin niyeti kadınları baskı ve kontrol altında tutmaktır (Sheafor ve Horejsi, 2012/2014, s. 546). Kadınlara yönelik şiddet genelde evlilik yada diğer yakın ilişkiler içinde tanıdık tarafından gerçekleştirilir (Carlson, 2005). Türkiye’de bu kişiler çoğunlukla eşler, erkek arkadaşlar, nişanlılar, eski eşler, babalar, erkek kardeş gibi kişilerdir.

Kadınlara yönelik şiddeti ele alan çalışmalarda özellikle eş, eski eş, yakın partner yada birlikte olduğu kişi, yakın akrabalar gibi kişinin yakın ilişkiler içinde bulunduğu erkekler tarafından uygulandığında (Page ve İnce, 2008) *ev içi şiddet* kavramı ile oldukça fazla araştırmaya konu olmuştur. Kadınlara yönelik ev içi şiddet literatürde aynı zamanda *eş şiddeti*, yakın partner şiddeti kavramları ile de ele alınmaktadır (Abel, 2000). Bazı kaynaklarda aile içi şiddet olarak, ele alınan ev içi şiddet diğer aile bireylerini de kapsamaktadır. Ancak ev içi şiddetten en çok etkilenenlerin kadınlar, çocuklar ve yaşlılar olduğu üzerinde

durulmaktadır (Polat, 2016). Ev içi kadına karşı şiddet çoğunlukla birden fazla tekrar etmekte (Page ve İnce, 2008) bazen yıllarca bir sarmal içinde devam etmektedir. 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun”da yer alan tanıma göre aile içi şiddet “aile içinde, hanede veya aynı evi paylaşamasa bile eski veya şimdiki eşler ve erkek arkadaşlar arasında meydana gelen her türlü fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddeti kapsar” (Resmi Gazete, 2012). Nitekim ülkemizdeki kadınlara yönelik aile içi şiddet olaylarında kadına şiddet uygulayan aynı evi paylaşmayan eski eş, nişanlı, yakın akrabalara oldukça sık rastlanmaktadır.

Kadınlara yönelik şiddetin tanımları içinde fiziksel, psikolojik, ekonomik ve cinsel şiddetten söz edilmektedir. Bu temel şiddet türleri aile içinde ve kamusal alanda rastlanan şiddet türleridir. Bu şiddet türlerinin içindeki davranışları kapsayan çoğunlukla aile dışında diğer toplumsal ilişkiler içinde ortaya çıkan diğer şiddet türleri ise ısrarlı takip ve flört şiddeti ve son zamanlarda siber şiddet olarak ortaya çıkmaktadır. Şiddet ortaya çıktığı zaman çoğunlukla birkaç türünün ayna anda ortaya çıktığı görülmektedir (Page ve İnce, 2018; Sallan- Gül, 2013, s.18). Örneğin fiziksel şiddetin olduğu yerde sözel duygusal şiddetten de söz etmekte mümkündür. Kadınlara yönelik şiddet davranışlarının tamamı kadını baskı ve kontrol altında tutmaya yönelik olarak gerçekleştirirler (Aslan ve Şeker, 2013).

Kadınlara yönelik şiddetle ilgili yapılan araştırmalarda şiddetin Dünya genelinde ve Türkiye’de çok yaygın bir sorun olduğu (İnci, 2020) ve yakın partner ilişkisi içinde tekrarlayan şiddetin hem ortaya çıkma sıklığı hem de ciddiyet açısından zaman içinde yükselme eğiliminde olduğu (Cochran ve ark., 2011) görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (2021)’ne göre dünya genelinde her üç kadından birinin (30%) yaşamlarının herhangi bir döneminde boyunca eşleri yada birlikte oldukları kişiler yada başkaları tarafından fiziksel yada cinsel şiddet maruz kaldığı tahmin edilmektedir. Ayrıca Dünya genelinde öldürülen kadınların %38’inin failinin yakın ilişki de oldukları erkekler olduğu, bu oranın erkekler için ise %6 olduğu belirtilmektedir.

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (FRA, 2014)’nın yayınladığı 28 Avrupa ülkesinde yapılan araştırmanın sonuçlarına göre 15 yaşın üstündeki kadınların

%33'ü yaşamlarının herhangi bir döneminde fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalmıştır. Bu durum 62 milyon kadını kapsamaktadır. Bu kadınların %22'si eşi ya da yakın ilişkide olduğu kişi tarafından fiziksel yada cinsel şiddete maruz kalmış, % 5'i tecavüze uğramış, % 43'ü ilişkide olduğu kişi ya da eskiden ilişkide olduğu kişi tarafından psikolojik şiddete maruz kalmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ayrıca kadınların %33'ü çocukluğunda da fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalmışlardır.

Türkiye' de kadınlara yönelik şiddet özellikle de aile içi şiddetle ilgili çalışmalar 80'li yıllarda fiziksel şiddet bazında tartışılmaya başlanılmıştır (Arıkan, 2011). Daha sonra araştırmalara diğer şiddet türleri de eklenmiştir. Türkiye genelinde Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) tarafından Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ile işbirliği ile 2008 ve 2014 yıllarında "Türkiye'de kadınlara yönelik aile içi şiddet araştırması" gerçekleştirilmiştir. Son yapılan 2014 yılı kadınlara yönelik aile içi şiddet araştırmasından elde edilen bulgular şu şekildedir:

- Bu araştırmaya katılan kadınların %36'sı yaşamlarının herhangi döneminde eşleri ya da yakın ilişkide oldukları kişiler tarafından fiziksel şiddete, %12'si cinsel şiddete, %44'ü duygusal şiddete, %38'i hem fiziksel hem de cinsel şiddete ve %30'u ekonomik şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.
- Fiziksel şiddete maruz kaldığını belirten kadınların %27'si maruz kaldıkları şiddet nedeni ile yaralanmışlardır.
- Kadınların fiziksel şiddete maruz kalma oranı kırdada %37,5 iken kentte %35 olarak belirtilmiştir.
- Yaşamı boyunca en az bir kez fiziksel yada cinsel şiddet maruz kaldığını belirten kadınların %43'ü eğitim almamış yada ilkokulu bitirmemiş iken, %42 si ilkokul, %37 ortaokul, %27 lise ve %21'i lisans ve yüksek lisans düzeyinde eğitime olduklarını belirtmişlerdir.
- Refah düzeyine göre kadınların şiddete maruz kalan oranları karşılaştırıldığında ise düşük sosyoekonomik düzeydeki kadınların %43,ü orta sosyoekonomik düzeydeki kadınların %40'ı ve yüksek

sosyoekonomik düzeydeki kadınların %31'i yaşamları boyunca en bir kez fiziksel yada cinsel şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu veriler eğitim seviyesi yada refah seviyesi yükseldikçe şiddetin azalmasından çok, şiddetin gizlenerek devam ettiği yönünde tartışılmaktadır. Bir yandan da 2008 araştırmasında eğitim ve refah seviyesi ile şiddet oranları arasında anlamlı farka rastlanmamış olması (Yüksel-Kaptanoğlu, 2012), bilinçlendirme çalışmalarının etkinliği savunmak açısından da değerlendirilebilir.

- Şiddetin bölgesel yaygınlığına bakıldığında ise kadınların yaşamlarının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kalmasını belirlenen kadınların oranının İç Anadolu bölgesinde diğer bölgelere oranla (%42-43) daha yüksek olduğu, diğer bölgelerde oranın %30-39 arasında değiştiği, en düşük odlarının ise doğu Karadeniz bölgesinde olduğu (%27) bulunmuştur.
- Araştırmaya katılan kadınlardan %26'sı maruz kaldıkları şiddet sonrası yaralanmışlardır.
- Şiddete maruz kaldıklarını belirten kadınların %44 ü maruz kaldıkları şiddeti kimseyle paylaşamadıklarını belirtmişlerdir.
- Şiddete maruz kaldıklarını belirten kadınlardan sadece %11' i herhangi bir devlet mekanizmasına başvurarak destek talebinde bulunmuştur.

Bu araştırmalar (KSGM, 2008, 2014) ayrıca:

- Kadınlara fiziksel ve/veya cinsel şiddet uygulayanların çoğunlukla birlikte oldukları kişiler, eşleri, eski eşleri, erkek kardeşleri ve babaları olduğunu
- Şiddete her yaşta, her eğitim ve refah grubunda ve her bölgede rastlanmakla birlikte 15-24 yaş arası kadınlar, eğitim düzeyi düşük kadınlar, boşananlar ve ayrı yaşayanlar, ücretli bir işte çalışmayan kadınlar daha fazla risk altında olduğunu göstermiştir

Şiddet gören kadınlar ev yaşamında ikincilleştirildikleri gibi diğer toplumsal alanlarda da erkeklerin oldukça gerisinde kalmaktadırlar. Böylelikle erkek egemen sistem varlığını sürdürmektedir. Ancak sistemin bu şekilde devamı kadınların potansiyellerinin engellenmesi ile özel yaşamın kalitesine ve

toplumsal refahında istenilen düzeye erişimi önünde engel oluşturmaktadır (Altınay ve Arat, 2008). Bir yandan da şiddeti önleyemeye ve şiddet gören kadınları destekleyemeye yönelik geliştirilen mekanizmalarda toplumlara ciddi maliyetler yüklemektedir.

Maruz kaldıkları şiddetin kadınlar üzerindeki etkilerini ele alan araştırmalar şiddetin maruz kalanlar açısından oldukça ağır sonuçları olduğunu ortaya koymaktadır (Pehlivan, 2015). Özellikle kadınlara yönelik ev içi şiddetin kadınlar ve kız çocukları için orta ve kısa vadeli çok sayıda fiziksel, cinsel ve sonuçlarına dikkat çekmekte; kadınların genel sağlığını olumsuz etkilediğini ve kadınların toplum yaşamından uzaklaşmasına neden olduğunu vurgulanmaktadır (BM, 2016). Dünya Sağlık Örgütü (2021) tarafından yapılan taramalar sonrası elde edilen bulgura göre:

- Şiddet kadınların fiziksel, ruhsal, cinsel ve doğurganlık sağlığını olumsuz yönde etkileyebilir. Fiziksel, cinsel yada duygusal şiddete maruz kalmak depresyon, travma sonrası stres ve kaygı bozukluğuna, uyku bozukluklarına, yeme bozukluklarına ve intihar girişimlerine neden olabilir. Ayrıca şiddete maruz kalanlar üzerinde baş ağrısı, bacak ağrısı, mide bağırsak sorunları, fiziksel hareketlerde azalma ve genel sağlık durumunun bozulması gibi etkiler ortaya çıkartabilir.
- Şiddet ortamında yetişen çocuklarda pek çok davranışsal ve duygusal sorunlar ortaya çıkabilir. Uzun vadede babalarının annelerine şiddet uyguladığını gören oğlan çocukları ileride şiddet faili olabilirler.
- Şiddet kadınların sosyal geri çekilme, çalışmama, maaş kaybı, düzenli Etkinliklere katılmaması gibi kayıplarla karşılaşmasına, kişisel becerilerini kaybetmelerine kendileri ve çocuklarının bakımını gerçekleştirmeyecek hale gelmelerine neden olabilir. Bu aynı zamanda toplumsal maliyete de dönüşür.

Şiddet gören kadınlar çoğu zaman şiddetin sonlanmayacağı ve bundan kurtulmanın bir yolu olmadığı düşünceleri ile kendilerini çaresiz hissetmektedirler (Gülpınar ve ark., 2013). Maruz kadıları şiddet kadınların benlik saygısını zedelemekte olup, kadınların çoğu suçluluk ve utanç duyguları

yaşamaktadırlar (Altınay ve Arat, 2008). Zust (2009)' a göre birlikte oldukları kişiler tarafından şiddete maruz kalan kadınlar depresyon, travma sonrası stres bozukluğu, kaygı bozukluğu, madde bağımlılığı ve intihar riski altındadırlar. Page ve İnce (2008) tarafından yapılan literatür taramasında psikolojik ve duygusal şiddete maruz kalan kadınların % 47,6'sının depresyon, % 17,9'unun intihar riski, % 63,8'inin travma sonrası stres bozukluğu, % 18,5'inin alkolün kötüye kullanımı, %8,9'unun da maddenin kötüye kullanımı gibi sorunları ağırlıklı olarak yaşadıklarını belirtilmiştir.

Kadınların fiziksel sağlıkları da maruz kaldıkları şiddetten olumsuz etkilenmektedir. Kadınlar şiddet sonrası yaralanabilir, organ kaybına uğrayabilir hatta yaşamlarını kaybedebilirler (Page ve İnce, 2008; Altınay ve Arat, 2008; Kutluoğlu-Karayel, 2019). Ayrıca cinsel şiddet sonucu cinsel yolla bulaşan hastalıklar, istenmeyen gebelikler, idrar yolları enfeksiyonları ve genital birtakım rahatsızlıklarla karşılaşabilirler (Page ve İnce, 2008).

Kadınların farklı şiddet türlerine aynı anda maruz kalmaları da şiddetin olumsuz etkilerini arttırmaktadır (Şar, 1998; Page ve İnce 2008). Sallan-Gül (2013, s. 19) duygusal psikolojik şiddetin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaygınlaşmasına ve sağlıklı iletişim sürecinin zayıflamasına, kadının kararsızlaşmasına, özgüvensizlik, toplumsal yaşama katılımının azalmasına ve ülkede demokratik ve katılımcı geleneklerin ve kültürün gelişmesine engel olduğunu belirtmiştir. Şar (1998)' a göre yetişkinlik döneminde cinsel şiddet uğrama, mazoşistçe davranma, cinsel işlev bozuklukları, kendisine şiddet uygulayacak partnere yönelme, madde bağımlılığı, öğrenilmiş davranış olarak şiddete başvurma, psikiyatrik rahatsızlıklar gibi pek çok şeye neden olmaktadır. Benzer şekilde Lenmeye (2003) tecavüze uğrayan kadınlarla yaptığı çalışmalarda, şiddet travmasının kadın üzerinde yarattığı önemli sonuçlardan birinin kendi benliğine yabancılaşması, yani kendi düşünce duygu, istek, arzu ve beklentilerinden uzaklaşması olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca şiddet uygulayanla bağımlı ilişki içinde olma, kendi kararlarını kendisi verememe, umutsuzluk, herhangi bir konuda kontrol sahibi olamayacağını düşünme, seçim yapamama gibi etkiler de ortaya çıkmaktadır (Arıkan, 2011).

Son dönemlerde, aile içinde şiddete maruz kalan kadınların yansira, anneleri aile içi şiddet mağduru olan yönelik şiddete tanık olmanın da çocuklar üzerinde yol açtığı psikolojik ve sosyal sorunların da üzerinde durulmaya başlanılmıştır (Baykal, 2008; Sullivan ark., 2002; Kutluoğlu-Karayel 2019). Çocukların bağımlılık, depresyon, kaygı, davranış bozuklukları, içe kapanma gibi bazı ruhsal sorunlarla karşı karşıya geldikleri de bilinmektedir. Sullivan ve ark. (2002) yaptıkları literatür taramasında şiddete maruz kalan annelerin sahip olduğu stres ve depresyon düzeyinin çocuklarda ortaya çıkan klinik sorunlarla bağlantılı olduğu ve anneleri ne kadar çok destek hizmetinde yararlanırsa çocuklarının iyilik halinin de o çocuklarının iyilik halinin de o doğrultuda iyi olduğunu ortaya koymuşlardır. Ev içi şiddetin çocuklar üzerindeki uzun vadeli etkileri ile ilgili araştırmalarda ise şiddetin kuşaktan kuşağa aktarılması üzerinde durulmaktadır. Bu araştırmalarda yetişkinlik döneminde ev içi şiddete başvuranlar ya da maruz kalanlar arasında, çocukluk dönemlerinde ev şiddete tanık olanların ve/veya maruz kalanların oranlarının oldukça yüksek olduğuna dair bulgulara rastlanmaktadır (Carlson, 2005; Baykal, 2008; Yüksel-Kaptanoğlu ve ark., 2012).

Kadınlara yönelik şiddet, maruz kalan kadınlar ve çocuklarla birlikte şiddet uygulayan açısından da bazı sonuçlar barındırmaktadır (Obasaju ve ark., 2009) Konu literatürde erkeklik çalışmaları içinde feminist perspektiften toplumsal cinsiyet ve iktidar ilişkileri bağlamında tartışılmaktadır (Sancar, 2020); Kandiyoti, 1996/2019; Connell, 2015/2019). Bir yandan da kadınlara şiddet uygulayan erkeklerin de ev içi şiddeti sürdürmeleri ile ev içi huzursuzluk, sürekli gücünü gösterme ve ispat ve kadını kontrol etme ihtiyacı içinde olma, inkar ve savunma içinde olma, ev içinde akraba çevresinde olumsuz gözle bakılma ve cezalandırılma gibi sonuçları göze aldığını söylemek mümkündür.

Kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayılı şiddet öncelikli olarak kadınların ve kız çocukların potansiyellerini gerçekleştirilmelerine, gereken eğitimi almalarına ve toplumsal gelişime katkı sunmalarına engel olur (Altınay ve Arat, 2008). Örneğin cinsiyet ayrımcılığına dayalı eş ve anne rollerinin ön plana çıkması kadını istihdamda ikinci plana iter (İnci, 2020).

Brandwein (2012)'e göre kadınların maruz kaldıkları cinsiyet eşitsizliği ve bunun sonucu oluşan fırsatlara erişimdeki eşitsizlik nedeni ile gençken yoksul olan kadınlar, yaşlandıklarında yoksul kalırlar. Kadınlar ev içi sorumluluklar, çocuk bakımı yükümlülükleri ile iş yaşamına az katıldıkları için sosyal güvenlik sisteminden daha az pay alırlar. Kadınlar çalışsalar bile erkeklerden daha az ücret alırlar, ayrıca yüksek gelir getiren işlerde yönetici pozisyonlarında cam tavan gibi cinsiyete dayalı engeller nedeni ile yer alamazlar, dolayısı ile ekonomik koşullarını ve statülerini daha ileriye taşıyamazlar. Bu durum genel istatistiki verilerle de net bir şekilde ortaya konulmuştur. Nitekim Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2020 yılı verilerine göre okuryazarlık oranı erkeklerde %99,3 iken, kadınlarda %95,5'tir. Çalışma yaşamında yönetici pozisyonundaki erkeklerin oranı %81,8 iken, kadınların oranı %18,2'dir. İstihdam ve işgücüne katılımı ise erkeklerin istihdam oranı katılımı %59'8, işgücüne katılım oranı %68,2 iken, kadınlarda bu oran %26,3 ve %30,9 dur. Ülke yönetimine bakıldığında Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'de ki milletvekillerinin %82,7 erkeklerden oluşken, bu oran kadınlarda kadınlar %17,3'dir. Kamu ve yerel yönetimlerde, Üniversitelerdeki idari pozisyonlarda da benzer durumlar söz konusudur. Bu durum eşitsizliğin ortaya çıkardığı eşitsizlik tablosudur. Erkek egemen yönetim ve toplumsal yaşamın şekillenmesine neden olmaktadır. Örneğin toplumsal yaşamın pek çok alanı erkeklerin ihtiyaçlarına göre düzenlenmektedir.

Kadınlara yönelik şiddetin nüfusun yarısını oluşturan kadınları ve bütün aile bireylerini doğrudan etkilemektedir. Ayrıca toplumda artan huzursuz, üretimde verimliliğin düşmesi, yaşam kalitesinin düşmesi, sağlık, kolluk, sosyal hizmet ve sosyal yardımlara ekstra kaynak aktarımı gibi makro toplumsal maliyetleri bulunmakta ve ülkelerin genel insani gelişimini olumsuz etkilemektedir (BM, 2016).

Çeşitli uluslararası ve ulusal sözleşme ve yasalarda kadına karşı ayrımcılığın bir sonucu olan şiddetle mücadele için alınması gereken önlemler üzerinde durulmuştur ve bunlara bağlı çeşitli mekanizmalar oluşturulmuştur. Kamu ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK) tarafından makro, mezo ve mikro düzeyde

şiddetin önlenmesi ve şiddete maruz kalan kadınların desteklenmesi için çeşitli müdahale yaklaşımları geliştirilmiştir. Politik ve araştırma ve uygulama düzeylerinde çok disiplinli olarak ele alınan kadınlara yönelik şiddet sosyal hizmetinde başlıca çalışma alanlarından birisidir.

Şiddet gören kadınlarla yapılan çalışmalar sosyal hizmet uygulamalarında da oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışmaların üzerinde durduğu en temel yaklaşımlardan birisi de şiddet gören kadınların güçlendirilmesidir. Güçlendirme çalışmaları yasal önlemler, kurumsal yapılanmalar, sosyopolitik yaklaşımlar ile bireyle, grupta ve toplulukla doğrudan çalışma gibi pek çok açıdan kadınlara yönelik şiddetle mücadeleyi içermektedir. Bu çalışmalar içinde kadınlara doğrudan temas eden grup çalışmaları da önemli uygulama araçlarından birisidir.

Dünyanın çeşitli yerlerinde sığınma evi tabanlı yada çeşitli sosyal hizmet kuruluşları tarafından şiddet gören kadınlarla yapılan grup çalışması örnekleri literatürde oldukça sık yer almaktadır. Ancak bu çalışmaların etkinliğinin değerlendirildiği araştırmalara çok fazla rastlanmamaktadır (Tutty ve ark., 1993; Abel, 2000). Hatta son yıllarda yapılan araştırmaların çoğunluğunda sadece gözleme dayalı değerlendirmelere yer verildiği görülmektedir. Çalışmaların etkinliğinin değerlendirilmesi için hem kadınlarla yapılan görüşmelere ve grup sürecindeki gözlemlere dayalı niteliksel, hem de standardize edilmiş ölçüm araçları ile niceliksel değerlendirme yapılması ve sonuçların birlikte ele alınmasının daha zengin bir bilgi oluşturması açısından değerli olacağı vurgulanmaktadır (Abel, 2000). Dolayısı ile öncelikle şiddet gören kadınlarla yapılan grup çalışmalarının değerlendirilmesine ilişkin daha fazla araştırmaya ve bununla birlikte araştırmaların etkinliğine ilişkin daha fazla niceliksel ve niteliksel bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır.

1.2.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Dünyada pek çok örneğine rastlanan şiddet gören kadınlara yönelik güçlendirme temelli grup çalışmalarına Türkiye' de çok fazla rastlanmamaktadır. Türkiye de şiddet gören kadınlarla güçlendirme çalışmaları çoğunlukla Şiddet

Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) kadın sığınma evleri (KSE) ve çeşitli sivil STK'lar tarafından yürütülmektedir. Bu çalışmalar içinde grup çalışmalarının çoğunluğu bireysel danışmanlık, yada vaka çalışması şeklinde olup, grup çalışmalarına çok sık rastlanmamaktadır. Hatta mevcut yayınlar içinde şiddet gören kadınları güçlendirilmeyi esas alan gruplarla sosyal hizmet uygulaması örneğine hiç rastlanmamıştır.

Bu araştırmada söz konusu eksikliğe dikkat çekilerek benzer çalışmaların Türkiye'de de gruplarla sosyal hizmet uygulamasının yaygınlaştırılmasının gerekliliğinden yola çıkılmıştır. Bu bağlamda araştırmada Ankara da iki kadın sığınma evinde kalan kadınlarla güçlendirme temelli temelli grup çalışması yapılması planlanmıştır. Böylelikle Ankara örneği üzerinden şiddet gören kadınlarla bu tür çalışmalar yapılmasının yararlılığına ilişkin bilgi edinilmesi ve Türkiye genelinde çalışmaların yaygınlaştırılmasına katkı sunulmak istenmiştir. Aynı zamanda kadın sığınma evinde kalan şiddet gören kadınların kişisel deneyimleri ile ilgili derinlemesine bilgi edinilerek ve geliştirilecek uygulama modellerinde dikkate alınması gereken hususların belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma da şiddet gören kadınlarla güçlendirme yaklaşımı temelinde oluşturulan yarı yapılandırılmış, bütüncül ve eklektik grup çalışması yapılmıştır. Söz konusu grup çalışmasının örnek bir çalışma modeli olarak ileride yapılacak çalışmalara da ışık tutacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda araştırma genel olarak gruplarla sosyal hizmet uygulamasına ve literatürüne katkısı sunulmuştur.

Araştırmaya katılan kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmelerle kadınların maruz kaldıkları şiddete ilişkin deneyimleri ve görüşleri farklı boyutları ile ortaya konularak şiddet gören kadınlarla yapılacak uygulamalar ve araştırmalar açısından önemli bilgi kaynağı oluşturulmuştur. Bu bilgilerden grup çalışmasının içeriğinin oluşturulmasında da yararlanılarak yenilikçi bir yaklaşım geliştirilmiştir.

Özetle bu araştırma Türkiye de örneğine rastlanmayan şiddet gören kadınlarla gruplarla sosyal hizmet uygulaması örneği oluşturması açısından oldukça önemlidir. Ayrıca araştırmaya katılan kadınlarla derinlemesine görüşmeler

yapılarak kadınların maruz kaldıkları şiddette ilişkin deneyimleri ve görüşlerinin farklı boyutları ile ortaya konulması ve grup çalışmasının içeriğinin belirlenmesinde bu görüş ve deneyimlerden yararlanılması ile araştırma özgün bir araştırma yaklaşımı sunmuş olması açısından oldukça önemlidir. Bir yandan da grup çalışmasının etkinliğinin değerlendirilmesi amacı ile araştırma da başvurulan kontrollü ölçümler bir başka deyişle grup içi ve gruplarla arası karşılaştırmalara yer verilmesi ile yarı deneysel bir araştırma yaklaşımı ve karma karma araştırma modeli olarak olarak literatüre katkı sunulmuştur.

1.3.ARAŞTIRMANIN AMACI

Nicel ve nitel araştırma yöntemlerine birlikte başvuru bu araştırma karma yöntem araştırmasıdır. Araştırmada ele alınan konunun hem niteliksel hem niceliksel açıdan incelenerek daha fazla bilgi elde edilmesine ve elde edilen bilgilerin birleştirilerek çok yönlü tartışılmasına olanak sağlayacağı için karma yöntem araştırmasına başvurulmuştur.

Araştırmanın genel amacı şiddet gören kadınlarla güçlendirme temelli grup çalışması yaparak çalışmanın etkinliğini değerlendirmektir. Karma yöntem kapsamında da söz konusu genel amaç doğrultusunda nitel, nicel ve karma alt amaçları oluşturulmuştur.

Şiddet gören kadınlarla yapılacak derinlemesine görüşmeler ve güçlendirme temelli grup çalışması ile ilgili amaçlara yönelik olarak araştırmanın nitel araştırma soruları iki başlıkta ele alınmıştır. Buna göre:

1. Şiddet gören kadınlarla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılarak yanıtlanması amaçlanan araştırma sorunları:
  - Şiddet gören kadınların şiddet deneyimleri ile ilgili olarak şiddet yaşantıları, şiddetin nedenleri ve başa çıkma yöntemleri, kurumsal hizmetler ve benzeri konulara ilişkin görüşleri nelerdir?
  - Şiddet gören kadınlarla yapılacak güçlendirme temelli grup çalışmasında yer alabilecek konular neler olabilir?
2. Şiddet gören kadınlarla güçlendirme temelli grup çalışması yapılarak yanıtlanması amaçlanan araştırma sorunları:

- Grup çalışmasına katılan kadınlar grup çalışması sürecinde nasıl bir değişim ve gelişim göstermektedirler?
- Grup çalışması süreci nasıl ilerlemiştir?
- Grup çalışması şiddet gören kadınların güçlendirilmesi açısından yararlı olmuş mudur?

Güçlendirme temelli grup çalışmasına grup çalışmasına katılan ve katılmayan kadınlarla karşılaştırmalı grup ölçümleri yapılarak yanıtlanması amaçlanan sorular ise araştırmanın nicel araştırma sorularıdır. Bu araştırma soruları;

- Grup çalışmasına katılan kadınlarla yapılacak grup içi karşılaştırmalarda, grup öncesi ve sonrası verilen Kontrol Odağı ve Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçekleri ve bu ölçeklerin alt ölçekleri arasında anlamlı düzeyde fark var mıdır?
- Grup çalışmasına katılan ve katılmayan kadınlar arasında yapılacak gruplarlar arası karşılaştırmalarda grup öncesi ve sonrası verilen Kontrol Odağı ve Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçekleri ve bu ölçeklerin alt ölçekleri arasında anlamlı düzeyde fark var mıdır?

Nicel ve nitel verilerin birlikte ele alınması ile yanıtlanması amaçlanan karma araştırma sorusu ise:

- Şiddet gören kadınları güçlendirme de başvurulan grup çalışması ile ilgili nicel ve nitel bulgular birlikte ele alındığında çalışmanın etkinliğine dair neler söylenebilir?

2.BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1.GRUPLARLA SOSYAL HİZMET UYGULAMASI

Gruplarla sosyal hizmet, sosyal hizmetin mikro, mezzo ve makro üç temel düzeydeki uygulamalarından mezzo düzeydeki uygulamalar içinde yer alır. Diğer grup çalışmalarından farklı olarak gruplarla sosyal hizmet uygulaması ele alınan konuların/yada sorunların çevresel/sosyal boyutlarının da değerlendirmeye alındığı, toplumun dezavantajlı gruplarının da gözetildiği ve sosyal adaleti öne alan etik ilkeler doğrultusunda gerçekleştirilir. Bu bağlamda grup uygulayıcıları yaptıkları çalışmaların amaçlarını kişisel sorunlar ve toplum gerçeklerinin kesiştiği diyalektik içinde tanımlar ve diğer grup çalışmalarından farklı olarak bireyleri içinde buldukları sosyal bağlamda ele alarak çalışırlar (Papell, 2015a). Çağdaş toplumlarda sosyal hizmet uygulamalarında marjinalleştirilme, dışlanma, yoksulluk, ön yargılara maruz kalma gibi sorunlarla karşılaşılın gruplarla yürütülen çalışmalar da grup çalışması güçsüzlük hissine ve içselleştirilmiş öz güven eksikliğine karşı etkili bir yöntem olarak sunulur (Drumm, 2006).

Günümüzde pek çok konuyu ve sorunu ele almak için gruplarla sosyal hizmet uygulaması örneklerine pek çok sosyal hizmet kuruluşunda rastlanmaktadır (Crawford ve ark., 2015, s. 23; Papell, 2015a). Örneğin ıslah evlerinde, madde bağımlılığı tedavi merkezlerinde fiziksel rehabilitasyon merkezlerinde, aile danışma merkezlerinde, özel psikoterapi kliniklerinde, toplum merkezlerinde, okullarda ve daha pek çok sosyal serviste kullanılır (Zastrow, 2012, s. 1). Ayrıca bu gruplara yönelik aile eğitimi, psikoeğitim, sosyal beceri eğitimi, destek grupları, travma grupları gibi pek çok gruplarla sosyal hizmet uygulaması türü de bulunmaktadır (Lietz, 2007).

Gruplarla sosyal hizmet uygulamasında yöntem olarak grup çalışmasına başvurulmaktadır. Son yıllarda da grup çalışmasının temel prensipleri ile genelci

sosyal hizmet yaklaşımı bütünleştirilerek ve farklı disiplinlerin ürettiği bilgiden yararlanılarak (Papell, 2015a) eklektik ve çok geniş bir perspektifte uygulamalar gerçekleştirilmektedir.

2.1.1.Gruplarla Sosyal Hizmet Uygulamasının Tanımı

Gruplarla sosyal hizmet uygulamasında başvuru grup çalışmasını anlamak için öncelikle grubun ne olduğunu anlamak gerekir. Bir kalabalığa grup denilebilmesi için ortak amaçlar, normlar, kendilerini bir grup olarak hissetmeleri gibi koşullar ve üyeler arasında etkileşim olması gerekir (Kağıtçıbaşı, 2012, s.284). Amerikan Grup Çalışması Uzmanları Birliği (ASGW, 2021, Mayıs)'ne göre grup "her biri kendisine ait hedefleri ve sosyokültürel bağlamları olan kişilerin hedeflerine ulaşmak amacı ile bir araya geldikleri yerdir."

Papell (2015a)'e göre sosyal hizmet geleneğinde grup bir konu, sorun, görev, arkadaşlık, eğlence, gibi ortak amaçları olan insanların bir araya gelmesinden oluşan yapıdır. Gruplarla sosyal hizmet ise bir grup insanın bir ya da daha fazla oturumda bir araya gelerek istenilen değişim ve büyüme ve gelişimi sağlamak için gerçekleştirdikleri metot, süreç, aktivite ya da uygulamadır (Crawford ve ark., 2015, s. 16). En genelde gruplarla sosyal hizmet uygulaması ortak özellikleri olan bireylerin deneyimlerini paylaşmak, karşılıklı yardım almak, bireysel ve kolektif değişimi gerçekleştirmek için bir araya getirerek ortak hedeflere ulaşmaları için birlikte çalışma ortamı sunan uygulama düzeyi olarak ele alınabilir (Teater, 2014/2015, s. 269).

Clemans (2006) ise gruplarla sosyal hizmetin insanların karşılıklı alıp verdikleri pek çok elementi olan bir ortam olarak ele almıştır. Bu bağlamda gruplarla sosyal hizmet uygulamasının diğer grup çalışmalarından ayrıştırılan pek çok yönü olduğundan söz edilmektedir. Örneğin Drumm (2006)'a göre gruplarla sosyal hizmet uygulaması diğer grup çalışmalarından farklı üyelerinin çeşitli arabirimler ve etkileşimlerle farklı rollere sahip oldukları, grubun kendine özgü sınırları ve yaşam döngüsünün olduğu ve grup uygulayıcısının bütünü ile birlikte tek tek üyelerle ilgilendiği bir uygulamadır.

2.1.2.Grup Çalışmasının Yararları

Gruplarla sosyal hizmet uygulamasının yani yararlarını anlayabilmek için öncelikle günlük yaşamda içinde yer aldığımız gruplara ve bu grupların insanlara ne tür yararlar sağladığına bakmak gereklidir. Bütün insanlar için gruplar insanların temel etkinlikleri ve sosyal deneyimleri açısından önemli işlevlere sahiptir. Günlük yaşamda insanlar meslek grupları, dernekler, sendikalar, örgütler şirketler gibi resmi nitelikli organizasyonlar ile aile arkadaş gibi resmi nitelikli olmayan çeşitli grupların üyesidirler (Kağıtçıbaşı, 2012, s. 283). Bu gruplar içinde insanlar sosyalleşmeyi, sosyal bir varlık olarak büyümeyi ve ilişkiler geliştirmeyi öğrenirler (Crawford ve ark., 2015, s. 11).

İnsan davranışlarını inceleyen sosyoloji, psikoloji gibi temel bilimlerin insanları sosyal varlıklar yolduğu düşüncesinden hareket ederek, insan davranışını içindeki bulunduğu çevre ile ilişkileri, konumu ve etkileşimi içinde değerlendirirler. Bu temel bilimlerin grup ile ilgili varsayımları ve bulguları, sosyal hizmette grup çalışmaları açısından da bilgi altyapısını oluşturmaktadır.

Grup terapisinin kurucularından varoluşçu bir psikiyatrist olan Irvan D.Yalom (1995/1999) terapi yâda diğer profesyonel grup çalışmalarının gerçek sosyal yaşamın mikro kozmosu olduğunu savunmuştur. Bir anlamla grup çalışmaları gerçek yaşamın küçük yansıması olarak işlev görmektedir (Corey ve Corey,1997, s. 13). Dolayısı ile günlük yaşamda grup içinde yaşayan insanların ve grup çalışmasında öğrendiklerini sosyal yaşama aktarmaları daha kolay olur (Voltan-Acar, 2015, s. 11). Bu bağlamda grup içinde kazanılan etkileşim ve iletişim becerileri daha önceki sosyal yaşamdaki olumsuz deneyimlerin onarılması ve grup çalışması sonlandıktan sonra yeni becerilerin tekrar sosyal yaşama aktarılması açısından önemli bir misyona da sahiptir.

Grubun birçok gücü ve amacı sosyal hizmetin pek çok alanına uygulanabilir niteliktedir. Karşılıklı yardım sistemlerinin oluşması potansiyeline sahip olan grup çalışması aynı zamanda zaman açısından karlı bir yöntemdir (Crawford ve ark., 2015, s. 32). Grup çalışmasında uygulayıcı rol ve sorumluluklarını üyelerle paylaşır. Dolayısı ile kendi işi de kolaylaşır. Grupta profesyonel bilgi aktarımı

kadar, diğer üyelerden de bilgi aktarımı sağlanır (Yalom,1995/ 1999, s. 26). Böylelikle ile üyeler daha fazla bilgi ve beceri edinme şansına sahip olurlar. Teater (2014/2015, s. 269)'a göre de grubun kendisi bir değişim aracı olup, grupta üyeler karşılıklı birbirlerinin güçlerinden yararlanırlar. Ancak katılımcıların yarar görmesi açısından karşılıklı paylaşım sağlanarak grup sürecinin iyi planlanması (Corey ve Corey,1997, s. 5) ve yönetilmesi önemlidir.

Yalom (Yalom,1995/ 1999) grup terapisinde iyileştirici faktörler olarak ele aldığı grubun kendiliğinden sahip olduğu güçleri umut aşılama, evrensellik, bilgi aktarma, özgecilik (alıp verme yoluyla öğrenme), birincil aile grubunun onarıcı yinelenişi, toplumsallaşma tekniklerinin gelişimi, taklitçi davranış, bireyler arası öğrenme (dinamik etkileşim, onarıcı duygusal deneyim, toplumsal mikro kozmos, aktarım ve iç görü yoluyla), katarsis ve varoluşçu etmenler olarak gruplandırmıştır (s. 17).

İnsanların yaşadığı pek çok sorunun temeli kişilerarasıdır. Bu bağlamda grup kişiler arası sosyal öğrenme vasıtası ile daha önce gerçekleştirdikleri davranışlarının yenilerini gerçekleştirmelerini sağlar (Corey ve Corey,1997, s. 4-5). Böylelikle grup sürecinde aynı zamanda yanlış öğrenmelerin yerini daha sağlıklı yeni öğrenme yöntemleri alabilir. Grup içinde üyeler birbirlerinden yardım alıp vermeyi öğrenerek kendi çözüm yolları ile birlikte birbirlerinin çözüm yollarını da öğrenirler böylelikle daha fazla çözüm yolu öğrenmiş olurlar (VOLTAN-Acar, 2015 s. 6- 11).

Yalom (1995/ 1999, s. 9)'a göre terapi grubu olarak tanımlanmayan grupların da tedavi edici yanı vardır, şöyle ki grup kişisel gelişim, destek, eğitim ve terapi arasındaki belirsiz sınırın iki tarafında da yer alırlar. Özetle ister terapi grubu olsun, ister başka amaçlı olsun grup çalışmalarına katılan üyelerin grubun doğal terapötik etkilerinden yararlanacağı, grubun kendisinin iyileştirici etkisi olduğu vurgulanmaktadır. Gruplarla sosyal hizmet uygulamasında grup çalışması doğrudan terapötik amaç değildir. Ancak terapötik etkilere sahiptir (Zastrow, 2012, s. 51).

Yalom (1995/1999)'a göre grubun başında kendirine olan güvenleri azalmış, başkalarına sunabilecekleri hiçbir şey olmadığına dair güçlü inançları olan ve uzun süre kendilerini başkalarına yük olarak görmüş insanlar, grup sürecine dahil olduklarında diğerleri için önemli olduklarını fark eder ve diğer üyelerin deneyimlerinden de yararlanarak canlanırlar ve öz saygı kazanırlar (s. 9). Aynı zamanda kendilerini yalnız ve kendi sorunlarını tek zanneden grup üyeleri yalnız olmadıklarını, benzer sorunları yaşayan başka insanların olduğunu ve farklı seçenekleri olduğunu görürler (Corey ve Corey,1997, s. 4-5). Bu da öz saygılarının güçlenmesine yardımcı olur.

Grup süreci genel olarak üyelerin duygularının açığa çıkartılması, kendilerine ilişkin iç görüş kazanmaları, davranışlarını test etme, kendini açma, değişime dair umut geliştirme, sosyal çalışmacıdan ya da başka üyelerden model alarak kimlik oluşturma, düşünce ve davranışlarındaki uyumsuzluklarla yüzleşme, davranışları ile ilgili geri bildirim alma ve başkalarına geri bildirim verme, başkalarına ve kendi deneyimlerine güven ve risk alma isteği, koruma ve kabullenme, başkalarına karşı anlayış ve hassasiyet geliştirme, kendini kurban olarak görmekten uzaklaşıp kişisel güçlerinin farkına vararak yaşamlarını değiştirebileceklerine inanarak güçlenme, sorunlarını objektif değerlendirme, bilişsel farkındalık, deneme özgürlüğü ve değişime uyum sağlama, sorunlara zaman zaman mizahla yaklaşma gibi yararlı etkiler sunar (Corey ve Corey, 1997, s. 247-248).

Gerçek dünyanın yansıması olarak küçük gruplarla yapılan çalışmalar insanların öğrenmeleri ve büyümeleri açısından önemli ve güçlü bir araçtır (Duyan, 2012, s.209). Gruba katılan insanların entelektüel, duygusal ve sosyal gelişimi grup etkinlikleri ile gelişir (Zastrow, 2012, s. 51). Grup çalışmasında bireyler benzer deneyimleri olan diğer kişilere kendi deneyimlerini güvenli bir şekilde paylaşabilirler ve gruptan aldıkları geri bildirimle davranışlarını değiştirebilirler (Teater, 2014/2015, s. 270). Çünkü toplu olarak yaşayan bir varlık olarak insanlar, grup içinde dış dünyanın baskılı yaşam koşullarına uyum sağlama becerilerini geliştirebilir ve pekiştirebilir ve aynı zamanda grup

deneyimi ile insanlar kendi davranışlarının başkaları üzerindeki etkisini de anlayabilir ve kolay ayırım yapabilirler (Duyan, 2012, s.209).

2.1.3.Grup çalışmasında Etkisi Olan Yaklaşımlar

Sosyal hizmet uygulamasında grup çalışmasının temelleri sosyal hizmetin bir bilim ve uygulama olarak filizlendiği yıllara kadar gitmektedir (Papell, 2015c). Diğer sosyal bilimlerdeki grup üzerine yapılan çalışmaların da katkısı ile özellikle son yüzyılda çalışmasında önemli bir kuramsal çerçeve elde edilmiştir (Drumm, 2006). Grup çalışması örneklerine Dünya' nın birçok yerindeki sosyal hizmet uygulamalarında rastlanmış ve günümüzde yaygınlaşmıştır (Bergart, 2015).

Ağırlıklı olarak psikoloji de geliştirilen kuramlardan gruplarla sosyal hizmet uygulamasının gelişiminde yararlanılmıştır. Bununla birlikte sosyal hizmetin kendi bütüncül perspektifinde öne sürdüğü genelde sosyal hizmet ve güçlendirme yaklaşımı da eklettik bir uygulama çerçevesi sunarak gruplarla sosyal hizmet uygulamalarına yansımıştır.

Gruplarla sosyal hizmet uygulamasının gelişimine katkıda bulunan psikoloji, psikiyatri ve eğitim gibi alanlarda ortaya çıkan yaklaşımlar arasında Lewin'in alan kuramını esas alan T-Grupları, Abraham Maslow, Karl Rogers gibi insancıl yaklaşımları benimseyerek oluşturulan karşılaştırma grupları, temeli psikiyatride atılmış olan ve psikodinamik yaklaşımın etkisi olan terapi grupları, kökeni yetişkin eğitiminden ortaya çıkan eğitim grupları, öğrenme psikolojisinden ortaya çıkan davranış değişikliği grupları, iletişim kuramından yola çıkılarak oluşturulan iletişim grupları ve bireyi çevresi içindeki sistemlere ele alan genelde sosyal hizmet uygulaması vardır (Papell, 2015b). Bunlarla birlikte gruplarla sosyal hizmet uygulamasının gelişiminde bilişsel davranışçı grup çalışmaları ve güçlendirme yaklaşımının da etkisi vardır (Crawford ve ark., 2015).

Bu yaklaşımların hangisinin, hangi koşullarda ve hangi gruplara ve sorun alanlarına yönelik uygulanacağı, uygulayıcının benimsediği kuramsal modele, sorunun türüne ve sorun grubuna bağlı olarak değişebilmektedir. Dikey

iletişimin olduğu ve yapılandırılmış, psikodinamik terapi gruplarında, eğitim gruplarında ve davranış değişikliği gruplarında grup uygulayıcısı grubu yönlendirir ve liderlik rolü alır. Grup uygulayıcısının bilgi ve becerisine dayalı olarak yürütülen grup sürecinde güç ve grubun kontrolü genelde terapistte olur (Corey ve Corey, 1997, s. 12). Buna karşılık içeriğin esnek tutulduğu, yatay iletişim, üyelerin katılımı, üyelerin kendi sorunlarına çözüm üretmesi, karşılıklı destek gibi varoluşçu ve insancıl, güçlendirme ve feminist yaklaşımın benimsendiği gruplarda uygulayıcı kolaylaştırıcı rolünü alır. Bu tür gruplarda uygulayıcı her şeyden önce kendisi de insandır, katılımcıdır, gerektiğinde eğitimcidir, gerektiğinde model olur, grup içi etkileşimi ve grubun büyüme ve gelişmesi ile kendini keşfetmesini teşvik eder, grup normlarının oluşmasına yardımcı olur (Papell, 2015b). Bu tür gruplarda uygulayıcı aktif ama grup içindeki etkileşime eşit katılım sağlayarak hiyerarşik olmayan bir rol üstlenir. Uygulayıcı açısından temel sosyal hizmet değerlerine bağlı kalarak uygun bulunduğu yâda kendisinin uygulamada hâkim olduğu yaklaşımı ya da sorun grubunun güçlendirilmesini hedefleyen karma tekniklerden oluşan eklektik bir grup çalışması planlayabilirler.

2.1.4. Grup Çalışmasının Türleri

Gruplarla sosyal hizmet uygulamasında başvurulan grup çalışmaları amaçları ve benimsenen kuramsal yaklaşıma göre çeşitlilik göstermektedir (Crawford ve ark., 2015, s. 29-31). Grup çalışmalarının değişime ulaşmak ve değişimi desteklemek için araç olduğundan söz eden Nurthen ve Kurland (1993) üç grup çalışması modelinden söz etmişlerdir. Bunlar farklı değişim motivasyonu yaratan öğrenme, bireysel değişime odaklanan iyileştirme grupları, özgüven ve kimlik gelişimine odaklanan karşılıklı yardım grupları ve sosyal eylem ve güçlendirmeye odaklanan sosyal amaç gruplarıdır.

Duyan (2012,s.306-322): Grup çalışması türlerini görev grupları, tedavi grupları ve diğer gruplar olarak sınıflandırmıştır. Buna göre;

1. Görev grupları; kurul üyelikleri komiteler, komisyonlar, yasama kurulları, personel toplantıları, çok disiplinli ekipler, vaka toplantıları, sosyal eylem grupları gibi belirli bir görevi yerine getirmek için oluşturulmuş gruplardır.
2. Tedavi grupları; kendi içinde terapi grupları, eğitim grupları, sosyalleştirme/sosyal beceri geliştirme grupları, destek grupları ve kendi kendine yardım grupları olmak üzere beş gruba ayrılır. Resmi ya da gayri resmi kurulan ve bir lidere sahip olan destek grupları belirli özelliğe sahip insanların birbirlerine destek bilgi ve olanak sağlamak amacıyla bir araya gelmesiyle oluşur.
3. Diğer gruplar içinde eğlence grupları, beceri grupları, sorun çözme grupları ve karar alma grupları ve odak grupları ve etkileşim grupları yer alır.

Zastrow (2012:3)'e göre de sosyal hizmette uygulamasında sosyal diyalog grupları, beceri geliştirme grupları, eğitim grupları, görev grupları, problem çözme grupları, karar verme grupları, kendi kendine yardım grupları, terapi grupları, odak grupları, sosyalleşme grupları, karşılaştırma grupları gibi çok çeşitli grup çalışmalarına rastlanmaktadır.

Grup çalışmaları destek grupları, psikoterapi grupları ve aktivite grupları gibi çeşitlenmekle birlikte, gruplar kısa süreli, uzun süreli, açık ya da kapalı şekilde yapılabilir (Drumm, 2006). Grubun nasıl bir yapıda çalışılacağı amaçlarına, tekniklere, liderin üstlendiği role, eğitim ihtiyaçlarına ve katılan üyelere (Corey ve Corey, 1997, s. 9), üye sayısına, etkinliklerin odağına, süresine (Crawford ve ark., 2015, s. 33) göre değişebilir.

Bazen sadece tek oturumda yapılan grup çalışmaları vardır. Problem çözme ve karar verme gruplarına benzeyen odak grup çalışmaları, ihtiyaçları ve sorunları belirlemek, belirlenen sorunun çözümü için teklif sunmak, alternatif yaklaşımlara karşı tepkileri ölçmek gibi pek çok amaçla kurulabilir (Zastrow, 2012, s. 5).

Yaygın olarak kullanılan bir grup çalışması şekli de belirli bir temaya odaklanılan yapılandırılmış gruplardır. Stres yönetimi, girişkenlik eğitimi, yeme bozukluğu, ilişkileri yönetme ve sonlandırma, alkolik eşle başa çıkma gibi konularının ele

alındığı bu grupların başlangıcında üyelere sorunları ile nasıl başa çıktıklarına dair bir ölçek sunulabilir, yapılandırılmış egzersizler, okumalar, ev ödevleri, kontratlar yapılabilir, grup sonunda gelişmeler değerlendirilebilir (Corey ve Corey, 1997, s. 14). Yapılandırılmış gruplarda uygulayıcının lider, uzman ve yönlendirici pozisyonu daha çok ön plana çıkar. Yapılandırılmış grupların karşısında yapılandırılmamış gruplarda grubun nasıl işleyeceği baştan belirlenmez ve grup kendi sürecini kendi oluşturur. Bazı gruplar ise yarı yapılandırılmış gruplardır. Grubun genel çerçevesi, kuramsal alt yapısı ve bazı teknikler önceden belirlenebilir. Ancak grup spontane gelişen ihtiyaçlara da cevap verir. Bu tür gruplarda ikisi arasında dengeyi sağlamak önemlidir. Yarı yapılandırılmış ya da yapılandırılmamış gruplarda uygulayıcı kolaylaştırıcı rolünü alır.

Ayrıca gruplar sınırları olan bir sosyal sistem olarak ele alındığında grupların sınırları vardır. Grubun sınırlarının nasıl olduğuna göre yapılacak çalışmanın açık grup mu kapalı grup çalışması mı olduğu belirlenir. Grubun açık ya da kapalı olması öğrenmenin grubun sınırları içinde mi kalacağı, yoksa gruba yeni fikirlerin ve bilgilerin girişine ve çıkışına grubun açık olup olmayışı ile ilgilidir (Crawford ve ark, 2015, s. 33). Kapalı grup çalışmalarına sonradan üye dahil edilmez, grup başladığı üyelerle çalışmaya devam eder. Devamlılık ile ilgili kontratlar oluşturulabilir. Özellikle terapi gruplarında ve yapılandırılmış gruplarda kapalı grup çalışmalarına rastlanır. Açık grup çalışmaları ise giriş çıkışına açıktır. Kendi kendine yardım grupları açık grup çalışmalarına örnek gösterilebilir. Bu tür gruplarda zaman kısıtlaması olmadan, üyeler giriş çıkış yapabilir yada ilgilerini çekmeyen Etkinliklere katılmaya birler (Adams, 2008, s. 131). Üyelerin aktif olduğu bu gruplarda grup uygulayıcısı kolaylaştırıcı rolü alır ve bir süre sonra gruptan çekilebilir. Grup isterse çalışmaya kendi devam edebilir. Adsız alkolikler (AA) grupları buna örnek gösterilebilir.

2.1.5. Grubun Gelişimine İlişkin Yaklaşımlar

Gruplar başlangıcından sonuna kadar bir değişim süreci içindedir. Bu değişimi anlatmak sosyal psikoloji ve öğrenme psikolojisi başta olmak üzere farklı

disiplinlerce pek çok çerçeve model sunulmuştur (Hortaçsu, 2014). Grup sürecini açıklayan, bu kuramlar grupla nasıl bir çalışma yürütüleceğine dair açıklama getirmezler. Ancak gruplar arası, grup içi ilişkileri, üyelerin grupta nasıl davrandıklarını, bir araya geldiklerinde nasıl tepki gösterdiklerini, nasıl etkileşime geçtiklerini ve grup olarak nasıl bir fonksiyon gerçekleştirdiklerine daha genel anlamda grup dinamiklerine dair açıklama getirirler (Crawford ve ark., 2015, s. 41).

Grubun gelişimini açıklayan ilk modeller her birinin bir takım duygu ve düşüncelerle şekillendiği, sıralı bir takım basamaklardan söz edilen doğrusal modellerlerdir (Corey ve Corey, 1997, s. 152). Buna karşılık grubun gelişimine ilişkin daha sonradan geliştirilen modeller grup içindeki davranışları daha sürekli, yeniden olabilen, geri dönülebilen ve tekrar eden bir süreç olarak ele alan ve grubun yaşam döngüsünden söz eden döngüsel modellerdir (Crawford ve ark, 2015, s. 45). Aşamalı modeller ve döngüsel modeller birbirlerine karşı modeller olmayıp grup süreçlerini ve grup dinamiklerini anlamak açısından farklı bakış açıları sunmaktadırlar. Birinci grupta yer alan modeller grubun belirli aşamalardan geçtiğini ve her aşamada farklı konularla uğraştığı üzerinde dururken diğer, modeller söz edilen bu konuların grup süreci boyunca yeniden gündeme gelebileceğini vurgular (Zastrow, 2012, s. 20). Bu iki grupta yer alan modellerle birlikte grubu diğer sistemlerle bağımlı bir çerçevede alan sistem yaklaşımdan da söz edilebilir. Sosyal hizmet uygulamasında ise ağırlıklı olarak grubun gelişimi grup dinamikleri yaklaşımı ile ele alınmıştır.

Grup dinamikleri grubun topluma hizmet eden bir başarı olduğunu savunan bir yaklaşımdır (Papel, 2015b). Grup dinamikleri yaklaşımına dair en önemli açıklamalar kişinin etrafından bulunan çevreyi yani alanı grup olarak değerlendirmesi ve alanla kişi arasındaki etkileşim biçimine değinmesi ile Kurt Lewin'in *alan kuramı* ile getirilmiştir (Toseland ve ark, 2006; Papel, 2015b). Bu yaklaşım bireyi çevresi içinde ele alan ve çevresi ile sürekli etkileşim içinde olduğunu kabul eden ve bu etkileşim dinamikleri ile ilgilen sosyal hizmet uygulaması ile örtüşür.

Grup dinamikleri aktif ve akıcı süreçler olup, grup içinde insanların davranış biçimlerini açıklayan kavramlardır. Grup içinde insanların nasıl etkileşime geçtikleri, nasıl karar aldıkları, birbirlerinden nasıl etkilendiklerine yönelik açıklamalar grup dinamikleri ile getirilir (Crawford ve ark., 2015, s. 42). Toseland ve ark. (2006)'na göre grup dinamikleri iki açıdan önem taşır. Birincisi grup üyeleri birbirleri ile etkileşime geçtiklerinde bir sosyal sistem oluştururlar ve grup dinamikleri grubun süresi boyunca üyeleri birbirleri ile etkileşim içinde kalmaya zorlar. İkincisi grup dinamikleri grup üyeleri arasında şimdi ve burada etkileşimleri ile birlikte grup üyelerinin grup dışındaki sosyal etkileşimlerini de teşvik eder.

Grubun gelişimini açıklayan doğrusal ve döngüsel modeller grup içinde farklı aşamalarda ortaya çıkan grup dinamiklerinden söz etmektedirler. Sistem yaklaşımı ve alan kuramının varsayımları açısından ise grup dinamikleri grup sürecinde sürekli işlevseldirler. Etkili bir uygulama yapabilmek için grup dinamiklerini anlamak önemlidir. Bu grup dinamikleri arasında öne çıkanlara göz atmakta yarar vardır.

2.1.5.1. İletişim Süreci ve Etkileşim

Grup sürecinin gerçekleşmesi açısından grup içi iletişim ve grupta bulunan üyelerin birbirleri ile etkileşim içinde olmaları çok önemlidir. Grup içi iletişim ve etkileşim grubun başından sonuna kadar işleyen bir grup dinamiğidir. Etkileşim grubun başında birbirine yabancı olan üyelerin birbirlerinden alıp vermeleri ve öğrenmeleri, kendilerini ve diğerlerini fark etmeleri, sorun çözme becerileri geliştirmeleri, açısından önemlidir. Şöyle ki grup içi etkileşim ve iletişim vasıtası ile üyeler grupta ortaya çıkan direnç ve çatışmaların çözümünde, kendileri aktif olur, farklı iletişim becerileri sergilerler. Bu da grubun ilerlemesini sağlar. Bu süreçte grup uygulayıcısının rolü direnç ve çatışmaların farkında ve çözümünde grubu destekleyici nitelikte olmalıdır. Toseland ve ark. (2006)'ya göre;

- Grup içi iletişim ve etkileşim sözel ya da sözel olmayan şekilde üyelerin birbirlerine beden dili ile karşılıklı mesajlar göndermeleri ile karşılıklı

devam ederken üyeler bu süreçte iç görü kazanır, farkındalıkları yükselir, birbirlerini izler ve yeni davranışlar öğrenirler.

- Grup içi iletişim ve etkileşimle grup normları, roller ve statü oluşur. Bu oluşumlar aynı zamanda grup süreci boyunca iletişimin ve etkileşimin nasıl şekilleneceğini ve ilerleyeceğini de belirlerler. Üye sayısı fazla olan bazı gruplar içinde alt gruplar oluşur.

2.1.5.1.1. Grup Normları

Grup normları grup süreci işlerken grubun nasıl hareket edeceğini belirleyen kurallar olarak ele alınabilir. Grup içerisinde değerli görülen, kabul edilen davranışlardan oluşan normlar bazen yazılı belirgin iken bazen de belirsiz olabilir (Corey ve Corey, 1997, s. 150). Grup üyeleri ile birlikte bilinçli bir şekilde ortaya çıkabileceği gibi etkileşim sonucu kendiliğinden de oluşabilen normlar genelde grup içi birliği sağlamak, çatışmaları aza indirmek, grubun kimliğini belirlemek gibi işlevler görür (Hortaçsu, 2014, s. 92).

Bazı grup normları evrenseldir (Zastrow, 2012, s.120). Bunlara örnek olarak düzenli katılım, zamanında gelmek, aktif katılım, kendini açma, birbirlerine geri bildirimde bulunma, duygulara odaklanma ve onları konuşma (sorunları entelektüel düzeyde ele almak yerine), grup içinde şimdi ve burada ya odaklanma, kişisel sorunları gruba getirme ve tartışma, savunmaya geçmeden dinleme verilebilir (Corey ve Corey, 1997,s.151). Başlangıçta gruplar belirsizdir. Üyeler kendilerini güvensiz hissedebilirler. Üyelerle birlikte belirlenen grup normları ile bu belirsizlik ortadan kalkar. Üyeler normlarını zamanla benimseyerek ve içselleştirirler uyum sağlarlar.

Normlar açık olabileceği gibi kapalı, imalı da olabilir (Corey ve Corey, 1997, s. 150). Açık normlar grubun başında belirlenirken, kapalı normlar konuşulmayabilir yada üyelerin ve grup uygulayıcısının tutumundan ortaya çıkabilir (Toseland ve ark., 2006). Örneğin grubu pijamayla gelinmez gibi. Bazen de bir norm yanlış anlaşılabilir. Örneğin açık olmak ve dürüst olmakla ilgili norm farklı anlaşılıp, hiçbir kişisel sır kalmayacak, her şey paylaşılmalı gibi yorumlanabilir (Corey ve Corey, 1997, s. 150). Yanlış anlaşılabilir bir şey varsa

grup uygulayıcısının bunu fark etmesi ve açığa kavuşturulmasını sağlaması gerekir.

2.1.5.1.2. Roller ve Statü

Grup içi etkileşim ve iletişimde grupta üyeler arasında çeşitli roller ve statü oluşabilir. Bazı üyeler grubun gelişimine katkı sunar. Bazı üyeler de grupta daha olumsuz algılanan roller üstlenebilirler. Örneğin bazı üyeler gruptaki etkinlikleri başlatma, duygusal ihtiyaçları karşılama gibi olumlu roller üstlenirken, buna karşılık bazıları grubu olumsuz etkileyen günah keçileri, öfkeli gibi roller üstlenebilirler (Toseland ve ark, 2006).

Üyeler bazı rolleri gerçekleştirirken aynı zamanda grupta bir takım statüler de elde ederler. Grup süreci boyunca bu statüde üyelerin farklı zamanlarda farklı roller almaları ile dengeli değişimler olabilir. Ancak roller ve bu rollerle ortaya çıkan statü ile üyeler arasında hiyerarşik bir durum ortaya çıkarsa grup birlikteliği oluşamaz ve grup amaçlarına ulaşamayabilir. Özellikle toplumda dışlanma ve ayrımcılık baskıya maruz kalmış, üyelerle çalışırken, bu üyelerin grup içinde kendilerini toplumda buldukları hiyerarşik yapı içine bulmaları onların gruptan yararlanmalarını engelleyeceği gibi tam tersi daha fazla zarar görmeleri ve değişime olan inançlarını kaybetmelerine de neden olabilir (Toseland ve ark, 2006). Grup uygulayıcısı üyelerin grup içinde üstlendikleri rolleri analiz etmeli ve üyelerin grup işleyişini olumlu etkileyecek sosyal etkileşimi artıracak roller üstlenmesine yardımcı olmalıdır.

2.1.5.2. Grup Birlikteliği

Grup birlikteliği grup üyelerinin grupta kalmasını sağlayan bütün değişkenlerin ortalaması olarak ele alınır (Zastrow, 2012, s. 20). Grubun ilk oturumunda başlayan grup birlikteliği grubun sonuna kadar süreç boyunca devam eder (Corey ve Corey, 1997, s. 153). Yalom (1999, s. 85) grup birlikteliği yüksek olan üyelerin grup sürecini içselleştirdiği ve grubun iyileştirici etkilerinin bu üyeler için grup sonrası devam ettiğini ve kalıcı olduğunu vurgulamıştır. Zastrow (2012, s.

20)' a göre birçok faktörden etkilenen grup birlikteliği üyelerin gruba karşı duyguları ve tutumları değıştikçe değışebilir.

Grup içi etkileşim arttıkça, üyeler kendilerini açtıkça, çatışma ve dirençle başa çıkıldıkça grup birlikteliği artar (Corey ve Corey, 1997, s. 230). Burada etkileşim ve grup birlikteliği arasında döngüsel bir ilişki olduğu söylenebilir. Etkileşim arttıkça birliktelik, birliktelik arttıkça etkileşim artar.

Kişilerarası çekicilik, üye olma, ait olma, güvenlik ihtiyacı, tanınma ihtiyacı, yalnızlık hissini giderilmesi, ödüllendirilmek, sosyalleşme, prestij, kaynaklara erişme, bir sorun üzerinde birlikte çalışma, anlaşmazlıkları çözme, işbirliği gibi etmenler grup birlikteliğini artırır (Toseland ve ark., 2006). Bununla birlikte eleştirilmek, keyifli olmayan grup etkinlikleri, sevmediği insanlarla bir arada olmak, manipüle edilmek, düzeltilmek gibi etkenler de grup birlikteliğini azaltabilir (Zastrow, 2012, s. 21).

Grup birlikteliğinin bağlamlılık ve aşırı uyum gibi üyelerin grup etkisi, dışlanma, statü kaybetme gibi kaygılarla üyelerin bağımsız olamaması yaratıcı düşüncelerini ifade edememesi ve yanlış yapılanları desteklemesi gibi olumsuz sonuçları da olabilir (Toseland ve ark., 2006). Burada grup çalışmasının dikkatli olması ve grup birlikteliğinin bağımlılık ya da aşırı uyuma dönüşmemesi için gerekli özeni göstermesi, grup birlikteliği yanında üyelerin bağımsızlığını da dengeleyici bir yaklaşım geliştirmesi gerekir.

2.1.5.3. Güç ve Kontrol

Grupta güç meselesi grup uygulayıcısının yada grup liderinin ve üyelerin gücü olmak üzere iki şekilde ele alınabilir. Grup uygulayıcısının yada liderin gruptaki gücü kaçınılmazdır. Bu güç profesyonel statü, eğitim, kurumsal statü, üyeler ve sosyal çalışmacı arasındaki sınır ve çalışmaya ödenen para gibi koşullarla oluşan yüklenen güç ve grup uygulayıcısının grup içinde ve dışındaki koşullara göre değışen kaynaklarıyla oluşan gerçek güçtür (Toseland ve ark, 2006). Üyeler açısından güç meselesi ise grupta her zaman vardır. Gruplarda üyelerin

farklı statüleri ve güçleri olabileceği gibi güç çekişmesinin geçtiği bir zaman diliminden de söz edilebilir (Duyan, 2012, s. 319).

Güç kullanımı etkili grup fonksiyonu için gereklidir. Her üye için kişisel ve grup amaçlarına ulaşmak için doğal ve istenilen bir durumdur (Zastrow, 2012, s. 87). Özellikle grubun başlangıcındaki oturumlarda güç ve kontrol grup uygulayıcısı yada liderde olup, daha sonra sorumlulukların dağılması ile denge değişir (Toseland ve ark., 2006). Önemli olan bu güç kullanımının dengeli bir şekilde üyeler arasında dağılması ve her üyelerin farklı güçlerini yansıtmaya fırsatı bulmasıdır. Grubun problem çözme kapasitesi üyeler eşit güce sahip olduklarında ve üyeler arasında güç örüntüleri değiştikçe ve eşitleştikçe artar (Zastrow, 2012, s. 90). Öte yandan farklı kültürler ve gruplarla çalışan grup uygulayıcısı güç ve güçsüzlüğün farkında olmalı, grup içindeki güç dengelerine dikkat etmelidir (Toseland ve ark., 2006). Özellikle baskı altında kalan toplumdaki hiyerarşik ilişkilerden olumsuz etkilenen kişilerin güçlenmesinde grup içindeki hiyerarşik ilişkiler olumsuz etki yaratır.

2.1.5.4. Sosyal Etkileşim ve Etki

Sosyal etkileşim üyelerin birbirleri ile ne kadar uyum sağladıkları ve birbirlerini ne ölçüde kabul ettikleridir (Toseland ve ark., 2006). Normlar, roller, statü gibi üyelerin nasıl davranacağını belirleyen diğer grup dinamikleri sosyal etkileşimi artırır. Sosyal etkileşim grubun hedef ve amaçlarına ulaşmak için grup içinde birlik oluşmasını ve grubun işini düzenli ve etkili bir şekilde yapmasını sağlar. Bu anlamda grubun üyeler üzerinde olumlu etkisi oluşur. Ancak bu etkinin çok yüksek olmamasına dikkat etmek gerekir. Çünkü grubun üyeler üzerinde oluşturacağı yüksel sosyal etki yüksek uyuma, yüksek uyumda grup düşüncesi (groupthink)'ne neden olabilir. Bu istenilen bir durum değildir. Çünkü grup düşüncesi üyelerin yaratıcılık ve katkılarını baskılar. Üyeler grup düşüncesinin dışına çıkamayabilirler. Grup uygulayıcısının grubun sosyal etkileşim şekillerinde fazla uyum olup olmadığını değerlendirmesi ve gerekli önlemleri alması gerekir.

2.1.5.5. Grup Kültürü

Her grupta üyelerin nasıl tepki vereceklerini, grup uygulayıcısı ile nasıl iletişim kuracaklarını, baş etme tarzlarını ve gücün grup içinde nasıl dağılacığını belirleyen ve yavaş yavaş oluşan grup normları, rolleri ve statüleri ile grup dışındaki etkenlerle gelişen, grubu diğer gruplardan ayıran gelenekler, değerler, adet ve inançlardan oluşan kültürü vardır (Duyan, 2012, s. 318-319). Benzer sorunu yaşayanlar ya da benzer kültürel geçmişe sahip olan homojen gruplarda grup kültürü daha hızlı oluşur (Toseland ve ark., 2006).

Grup çalışmasının gelişimine ve grup içindeki dinamiklerin oluşumunu açıklayan kurumsal yaklaşımlar, grup süreci ve grup dinamiklerinin anlaşılmasına katkı sunmaktadır. Bu modeller gruplarla nasıl çalışılacağına dair yöntem sunmamaktadırlar. Bununla birlikte grubun gelişimine ilişkin açıklamalar hangi aşamada hangi unsurların ve iletişim dinamiklerinin ortaya çıktığının anlaşılması ve grupları planlarken ve uygularken bunlara dikkat edilmesi açısından önem taşımaktadır.

2.1.6. Grup Çalışmasının Planlaması ve Aşamaları

Grup çalışmasının aşamaları farklı yazarlar tarafından farklı şekillerde ele alınmışlardır. Örneğin Zastrow (2012, s. 12) bu aşamaları planlama, üyelerin seçimi, giriş, grup gelişimi değerlendirme ve bitiş olarak beş grupta ele almıştır. Duyan (2012, s. 293-306) benzer bir şekilde tanışma ve bağlantı kurma, ön değerlendirme, planlama, uygulama ve sonlandırma olarak grubun geçtiği beş aşamadan söz etmiştir. Corey ve Corey (1997, s. 177) grubun aşamalarını grubu oluşturma, başlangıç bölümü, geçiş bölümü, çalışma bölümü ve grubu bitirme olarak belirtmiştir. Bu yazarlar söz konusu üyelerin her aşamada farklı duygu ve düşünceler içinden geçtiğini, farklı aşamalarda farklı grup dinamiklerinin işlediğini ve aşamaların kesin şekilde ayrılmayıp iç içe geçmiş olduklarını, uygulayıcıların da geçişlerin yumuşak şekilde olmasına olanak sağlamasının gerektiğini, aksi takdirde grup dinamiklerinin oluşamayacağı ve grubun işleyişinin sağlanamayacağını vurgulamaktadırlar.

Corey ve Corey (1997) grup çalışmasının aşamalarını grubu oluşturma, başlangıç, geçiş, çalışan bölüm ve grubu bitirme olarak beş bölümde ele almışlardır. Bu aşamalar aşağıda açıklanmıştır.

2.1.6.1.Grubu Oluşturma Aşaması

Corey ve Corey (1997) tarafından belirtilen sınıflandırmada yer alan grubu oluşturma bölümü Zastrow (2012) tarafından giriş ve üye seçimi olarak iki basmakta, Duyan (2012) tarafından tanışma- bağlantı kurma, ön değerlendirme olarak iki basmakta ele alınır. Bu bölüm grup öncesi bölüm yada gruba hazırlık olarak ele alınabilir.

Bir grup çalışması yapılacaksa önce bir düşünce oluşması ve planlama yapılması gerekir. Grubun türü, guruba neden ihtiyaç duyulduğu amacı, toplanma sıklığı, büyüklüğü, kimlerle, nerede uygulanacağı, üyelerin gönüllümü zorunlu mu katılacağı, açık grup yoksa kapalı grup çalışması mı yapılacağı, hangi kuramsal yaklaşım ve buna bağlı tekniklerin uygulanmasının planlandığı, grup öncesi süreçte grup uygulayıcısı tarafından belirlenmiş olmalıdır.

Grubun ne kadar sıklıkla toplanacağı da üyelerin özellikleri ve sayısı bakımından önem taşır. Örneğin ergen gruplarında grup dinamiğinin oluşması için daha sıklıkla toplanılması uygun görülürken, yetişkinler de öğrenmelerin pekişmesi için haftalık oturumlar yeterli görülebilir.

Grubun büyüklüğü üyelerin etkileşimi açısından önemlidir. Üyeler açısından yeteri kadar paylaşım ve öğrenme fırsatı sunacak kadar büyük ve yeteri kadar etkili iletişim sağlayacak kadar küçük bir grup olması önerilir. Küçük gruplar daha fazla etkileşim ve kendini açma fırsatı sunarken, büyük gruplarda üyeler kaybolur bazen çekinir daha az etkileşim içine girebilirler (Duyan, 2012, s. 320). Bir yandan da karmaşık sorunlarla ilgili getirilen çözüm önerilerinin sayısının artması nedeni ile büyük grupların daha etkin olabilir. Corey ve Corey (1997, s. 117) haftalık oturumların yapıldığı bir grup için ideal üye sayısının altı ile sekiz olarak belirtilmişler.

Grubun türüne göre de üye sayısı değişebilmektedir. Örneğin eğitim grupları dört ile on beş, tartışma grupları beş ile sekiz, karşılaştırma grupları beş ile yirmi, terapi grupları üç ile on iki kişiden oluşmakta iken sosyal hizmet gruplarının önemli bir kısmı on ya da daha fazla üyeden oluşmaktadır (Duyan, 2012, s. 320)

Grup çalışmasında oturum sayısı da grubun türüne ve çalışma şekline göre değişmektedir. Örneğin eğitim ya da terapi grubu gibi yapılandırılmış gruplarda bazen 8-10 haftalık, bazen de 24-36 haftalık yapılandırılmış programlara rastlanmaktadır. Sosyal grup çalışmalarının genelde 10-12 oturumda gerçekleştirildiği görülmektedir. Belirli bir konu hakkında üyelerden derinlemesine bilgi edinmek gibi amaçları olan odak grup çalışmaların da ise çalışma tek bir oturumda tamamlanma bilmektedir. Gruplar bir yandan da açık ya da kapalı grup yapısına sahip olabilmektedirler. Bu tür gruplarda üye giriş çıkışlarına izin verilmektedir. Genellikle yapılandırılmamış, yâda az yapılandırılmış, karşılaştırma grupları gibi gruplarda açık grup çalışmalarına rastlanabilmektedir. Grupların grup bağlılığını oluşturacak sıklıkta toplanması önemlidir (Corey ve Corey, 1997, s 117). Genelde haftada bir ya da iki kez toplanan gruplarda oturumların oturum sonunda çıkan krizlerin çözülmesi için ayrılan ek süre dışında bir ila iki saat sürmesi önerilmektedir (Duyan, 2012, s. 323).

Üye seçimine ilişkin ise gruba seçilecek üyelerin grup sürecinden en çok yarar sağlayacak üyeler olmasına özen gösterilmelidir. Buna göre grup dinamiğini etkilemesi açısından grubun homojen mi yoksa farklı üyelerden mi oluşacağına karar verilir (Zastrow, 2012, s. 12). Grupların kompozisyonu açısından hiçbir grubun tam olarak homojen olduğu söylenemez. Çünkü üyeler ortak sorunları paylaşırsalar da diğer özellikleri açısından ayrışırlar. Yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi gibi özelliklerde karma olan bir grup çalışılacak konuya ilişkin homojen olabilir. Ergen gruplarında ergenlerin gelişim özellikleri dikkate alındığında yaş grubu açısından homojen olması tercih edilebilir. Grup spesifik bir konu üzerinde çalışacaksa, örneğin şiddet gören kadınlarla yapılan grup çalışmasında katılımcıların kadın olması ve şiddet görmesi koşulu aranabilir. Ancak genel

kadın sorunları konuşulacaksa cinsiyet dışında homojenlik aranmayabilir. Kişilerin davranışsal özellikleri üye seçiminde dikkate alınabilir. Örneğin akut bir psikiyatrik rahatsızlığı olan, ya da kişiler arası çatışmaları sosyal grup çalışmasına uyum sağlayamayacak düzeyde olan kişiler grup çalışmasına alınmayabilir.

Grubu oluşturma aşamasında üyelerle grup öncesi toplantı yapılarak üyelerin beklentileri alınabilir. Üyelerle derinlemesine görüşmeler yapılarak üyelere grubun amaç ve hedefleri, gruba giriş koşulları, sorumluluklar, teknikler ve varsa deneysel etkinlikler, grup kolaylaştırıcısı/lideri hakkında bilgi, ödeme ve izleme, sunulacak hizmetler hakkında bilgi verilir (Corey ve Corey, 1997, s. 112-130). Gruba girecek her üye ile görüşme yapılarak üyelere grubun amaçları, nasıl işleyeceği, grup üyeliğine neden girdiği gibi konularda üyelerin zihinleri aydınlatıldığı bu aşama Duyan'ın yaklaşımında tanışma ve bağlantı kurma aşaması olarak yer almaktadır (Duyan, 2012, s. 293).

2.1.6.2. Başlangıç Aşaması

Başlangıçta grubun yapısı ne olursa olsun ilk oturumların yapılandırılmış olması ve uygulayıcının kontrolünde ve yapılandırılmış olması uygun olur (Corey ve Corey, 1997, s. 141-165). Çünkü üyeler başlangıçta grubun amaçları ve kendi sorumlulukları ve sınırları anlamazsalar kaygı yaşarlar. İlk toplantının gündemi ısınma egzersizleri, oturma düzeni, uygun toplantı yeri gibi temel şeyler belirlenmesi olabilir (Duyan, 2012 s. 293). Yalom (1995/1999) grup liderinin yeteri kadar yapı sağlaması gerektiğini, ancak bu yapının üyelere hareket alanı bırakacak ve onları lidere bağımlı kılmayacak oranda olması gerektiğini savunmuştur. Duyan (2012, s.293) ilk oturumların olduğu aşamayı ön değerlendirme aşaması olarak ele almakta, bu aşamada grubun işlevselliği, grup üyeleri arasındaki bağ, grup etkileşimi, normların oluşması gibi grup dinamikleri ile ilgili değerlendirmenin yapıldığı aşama olarak ifade etmiştir.

Başlangıç bölümünde grup normları ve grup birlikteliği oluşmaya başlar. Üyeler vardır ama henüz gruba dahil değildirler. Gruba ilişkin şüpheleri vardır. Bu bölümde ortaya çıkabilecek, direnci azaltmak ve güven oluşturmak için çeşitli

buz kırıcı egzersizler yapabilir, uygulayıcının kendisinin model olması önemlidir (Corey ve Corey, 1997:141-146). Grup çalışmasına başlanması ve uygulanması grubun türüne ve amaçlarına göre değişebilmekle birlikte bütün gruplarda başlangıç aşamasında üyelerin beklentileri ve ihtiyaçları tespit edilerek, grup üyeleri ve grup lideri arasında grubun amaçları ile ilgili yazılı yada sözlü anlaşma yapılabilir (Zastrow, 2012 s. 11). Sonrasında da grup planlamaya geçebilir. Grubun emellerini gerçekleştirmesi için gereken eylemler planlanır. Bir başka deyişle, amaç ve hedeflerini belirlemiş olan grup, sonrasında da bu amaç ve hedeflere nasıl ulaşacağını belirler.

Hedefler grubu ve üyelerinin programını ve hangi yönde çaba harcayacağını belirler ve üyeler için birlikte çalışma güdüsü oluşturur (Zastrow, 2012, s. 110). Grubun genel amacı grup uygulayıcısı tarafından ifade edilse de üyelerin bireysel hedefleri vardır ve grubun birlikte hareket edebilmesi için ortak amaç ve hedeflerin birlikte belirlenmesi gerekir. Üyeler bu sürece ne kadar dahil edilseler o kadar hedefleri gerçekleştirmek grup sürecine uyum sağlarlar (Zastrow, 2012, s. 110; Crawford ve ark., 2015, s.37). Hedefler belirlendikten sonra görevler ve bu görevleri gerçekleştirmek için alınacak sorumluluklar üzerinde grup üyeleri ve grup uygulayıcısı anlaşılır (Zastrow, 2012, s. 110).

2.1.6.3. Geçiş Aşaması

Corey ve Corey (1997) başlangıç bölümünden sonra grup hedeflerini çalışmaya başlamadan önce gelişen ve sınırları çok belirgin olmayan bir geçiş bölümü olduğunu savunmuşlardır (s. 77). Yazarlara göre kaygı, direnç, savunma, kontrol ve üyeler arası çatışmaların ortaya çıktığı bu bölümde, grup uygulayıcısının söz konusu korku, direnç ve çatışmaları dikkatli bir şekilde fark etmesi ve etik kurallar çerçevesinde uygun müdahalede bulunması oldukça önemlidir (s. 217).

2.1.6.4. Çalışan Aşama

Duyan (2012, s. 293) tarafından uygulama bölümü olarak nitelendirilen çalışma bölümünde üyeler kendileri için belirledikleri amaç ve hedefleri gerçekleştirmek için çaba harcarlar. Grup daha önce planladığı eylemleri uygular, bazen de yeniden düzenlemeler yapar. Bu bölümde grup amaçlarına ulaşmak için grubun özelliği ve benimsenen kuramsal yaklaşımlara da bağlı olarak çeşitli yöntem ve teknikleri deneyimler (Zastrow, 2012, s. 14.)

Grup geçiş bölümünden çalışma bölümüne geçince direnç ve çatışmalarla çalışılmış ve grubun birlikteliği oluşmuş olur ve böylelikle gelişimsel evreye doğru ilerlenir (Corey ve Corey, 1997, s. 223). Ancak her zaman istenildiği gibi bir geçiş olmayabilir. Bazı üyelerin direnci devam edebilir. Halen çözülmesi gerek çatışmalar olabilir. Bazı üyelerin daha fazla zamana ihtiyacı olabilir.

Bu bölümde grup çalışmasına özgü çözüm odaklı müdahale, bir başka üye ile birlikte rol oynama, rolü tersine çevirme, kendine söylediği olumsuz düşünceleri tersine çevirme, olumsuz düşünceleri olumlu ile yer değiştirme, grupta yeni davranışlar deneme, gülünç olmaya izin verme gibi çeşitli müdahale tekniklerine başvurulabilir (Corey ve Corey, 1997, s. 228-229). Bunlarla birlikte grubun türüne göre psikoeğitim, bilişsel yeniden yapılandırma, toplumsal cinsiyet analizi, gevşeme egzersizleri, alt grup çalışmaları gibi farklı müdahale tekniklerine de başvurulabilir. Hangi yaklaşıma dayanırsa dayansın gruplarla sosyal hizmet uygulamasında müdahalenin özü müdahalelerin özü üyelerin kendilerini, duygularını daha fazla açmaları, güven geliştirmeleri, grupta etkileşimi yükseltmeye yönelik olmalıdır.

Corey ve Corey (1997,s. 229) ve Duyan (2012, s. 302-304)'a göre bu bölümde gruplarla sosyal hizmet uygulaması açısından grubun işleyişi şu şekilde ele alınabilir:

- Giriş aşamasında oluşan tereddütlerin giderilmesi ve geçiş bölümünde oluşan duyguların ve zorlukların açıklanması ve çözümlenmesi sonrası çalışan bölümde üyelerin kendileri için önemli gördükleri sorunlar

oturumlarda ele alınır. Bu bölüm ayrıca grup dinamiklerinin üzerinde durulan bölümdür.

- Bu bölümde grup daha az yapılandırılmıştır. Grup uygulayıcısının üyelere müdahalesi önceki bölümlere oranla çok daha azdır.
- Bu bölümde üyeler gruba nasıl dâhil olacaklarını bilirler ve başkaları tarafından dâhil edilmeyi beklemezler.
- Grup uygulayıcısı görevleri paylaşır. Kendi rolünü netleştirir. Grup uygulayıcısı etkileşimi ve etkinlikleri başlatır. Aynı zamanda duyguların ve düşüncelerin birleştirilmesi ve anlamı üzerinde durur.
- Üyeler kendilerini umutlu hisseder, birbirleri ile doğrudan iletişime geçerler. Grup bağlılığı ve normlara uyum yüksektir. Ayrıca grup kültürü de bu bölümde oluşur.

2.1.6.5. Grubu Bitirme Aşaması

Sonlandırma aşamasında grup amaçlarını gerçekleştirir ve üyeler duygusal olarak ayrılmaya başlarlar (Duyan, 2012, s. 334). Üyeler grup içinde olmanın anlamını netleştirirler, kazanımlarını pekiştirirler, yeni öğrendikleri davranışları günlük yaşama aktarmaya karar verirler ki burada grup üyelerinin grup sürecindeki deneyimlerini anlamlandırarak grubu bitirmeleri önemlidir (Corey ve Corey, 1997, s. 273-275).

Bu aşama aynı zamanda grubun özetlendiği ve grup sürecinin değerlendirildiği aşamadır. Değerlendirme de üyelerin başlangıçtaki gruba katılma hedefleri ve grubun genel hedefleri ile bu hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı değerlendirilir. Amaçlarına ulaşmış bir grup başarılı bir grup olarak değerlendirilir (Duyan, 2012, s. 334). Amaçlara ulaşamadıysa bunun da değerlendirmesi yapılır. Süreci değerlendirmek için farklı yöntemler kullanılabilir. Örneğin, başta bir kontrat imzalanmışsa gözden geçirilebilir ya da değerlendirme ölçekleri verilebilir.

Grubu bitirme aşaması bazen önemli bir ilişkiyi sonlandırma ya da reddedilme kaygısı yaratabilir (Zastrow, 2012, s.14). Başarılı bir grup çalışmasında üyeler

kendilerine olan güven ve saygılarının artması ile birlikte kendilerini mutlu hissederler ancak aynı zamanda gruba duygusal yatırım yaptıkları için ayrılırken kayıp duygusu yaşayabilirler (Duyan, 2012, s. 334). Üyeler grup bittiği için üzüntü ve kaygı, öğrenilenleri günlük yaşama aktarma kaygısı yaşayabilirler ve son oturuma daha az katılım sağlayabilirler (Corey ve Corey, 1997, s. 273-275). Grup uygulayıcısı potansiyel duyguların farkında olmalı ve bitirmede zorlanan üyelere yardımcı olmalıdır (Zastrow, 2012, s. 14).

Bitiş aşaması aynı zamanda bir izleme oturumu yapılacaksa onun da planlandığı aşamadır. Genellikle grubun bitişinden üç ya da altı ay sonra gerçekleştirilen izleme oturumlarında üyelerin öğrendiklerini günlük yaşama aktarmadaki deneyimleri ele alınır (Corey ve Corey, 1997, s. 281- 282).

2.1.7. Grup Uygulayıcısının Özellikleri

Grup uygulayıcıları benimsedikleri kuramsal yaklaşımlar ve amaçlarına göre gruplarla yaptıkları çalışmalarda farklı roller ve sorumluluklar üstlenebilirler. Gumpert ve Black (2006)'e göre gruplarla sosyal hizmet grup üyeleri ve grup uygulayıcısı arasındaki etkileşimi değerlendirmeyi müdahaleyi gerektiren karmaşık ve çok düzeyli bir uygulama modeli olup, uygulayıcının çok geniş bir perspektife, bilgi ve beceriye sahip olması gerekir. Ancak her grup çalışmasının olmazsa olmazı, grup uygulayıcısının öncelikli olarak grubu üyelerini güçlendirmenin bir yolu olarak benimsemiş olması gerekir ki bu herhangi bir müdahale yönteminin öncesinde yer alır (ASGW, /2021, Mayıs).

Zastrow (2012) grup uygulayıcısının rolünü grup üyelerinden birinin grup amaçlarına ulaşma ve grubun varlığını sürdürmesi için diğer üyeleri etkilemesi olarak tanımlamıştır (s. 87). Grup uygulayıcısının alacağı rol ve sorumluluklar, grubun yapısına göre değişkenlik gösterebilir. Örneğin eğitim grubu, terapi grubu gibi yapılandırılmış grup üyeleri ve uygulayıcılar arasında dikey iletişim şeklinin olduğu gruplarda uygulayıcı lider rolü üstlenerek grubu yönlendirici bir sorumluluk alabilir. Ancak bazı terapi gruplarda da başvurulan kuramsal yaklaşıma göre grup uygulayıcısının rolü değişkenlik gösterir. Örneğin psikoanalitik yaklaşımı benimseyen terapi gruplarında hiyerarşik ilişkiden söz

edilirken, insancıl ve varoluşçu yaklaşımı benimseyen daha az yapılandırılmış, ya da yapılandırılmamış gruplarda genelde grup uygulayıcının rolü kolaylaştırıcılıktır. Gruplarla sosyal hizmet uygulamalarında güncel eğilim ağırlıklı olarak grup uygulayıcısının kolaylaştırıcı rolü üstlendiği, sosyal hizmetin genelci yaklaşım ile etik değerlere sahip yaklaşımdır.

Gruplarla sosyal hizmet uygulamasında grup uygulayıcılarının sahip olması gereken önemli özelliklerden birisi de gruba özgü etik meselelerin farkı olmaları ve çalışmalarını yürütürken bu etik meselleri dikkate almalarıdır (Gumpert ve Black, 2006). Northen (2006) grup çalışmasında uygulayıcıların dikkat etmeleri gereken insan onuru ve değeri, sosyal adalet ve karşılıklı sorumluluk olmak üzere üç temel etik değerden bahsetmiştir. Buna göre:

1. Bütün insanların doğuştan gelen değeri ve haysiyeti vardır. Dolayısı ile bütün insanlar kendilerini ifade etme, benzerlik ve farklılıklarına saygı gösterilmesi haklarına sahiptirler.
2. Bütün insanların bireysel özgürlüğü vardır. Bu nedenle bütün insanlara ırk, etnik köken, sosyal sınıf, cinsiyet, cinsel yönelim, sağlık ve kapasitesinden dolayı ayrımcılık yapmadan eşit fırsatlar verilmelidir.
3. İnsanlar birbirlerine yardım etme kapasitelerine sahiptirler. Yaşamak ve ihtiyaçlarına karşılık için birbirlerine bağımlıdırlar. Birbirleri ile demokratik bir etkileşim içinde birbirlerini etkiler ve birbirlerinden etkilenirler. Grup bu karşılıklı bağımlılığı geliştirmek ve büyüme ve değişim için önemli bir güç oluşturur.

Drumm (2006)'a göre kolaylaştırıcılık rolünü üstlenen bir grup uygulayıcısı grubun ve üyelerin yararına grup üzerindeki kontrol ve liderlikten vaz geçerek esnek bir uygulama ortamı yaratır. Grup çalışmasının vaka çalışmasına göre daha etkili bir müdahale yöntemi olduğunu ileri süren Drumm (2006) ayrıca grup çalışmacının uyması gereken bazı ilkeler öne sürmüştür:

1. Her üyeyi gruba dahil ederek insanları söyleyemedikleri şeyleri söylemelerine ortam oluşturur ve görüşlerine saygı duyar.

2. Her üyenin kendi hedefleri ile birlikte diğerlerinin hedeflerini gerçekleştirmelerine yardımcı olacak karşılıklı destek ortamı oluşturur.
3. Grubun başlangıcından itibaren her aşamada ortaya çıkan ürün ve enerjiden yararlanılır ve bunu gruba aktarır.
4. Üyelerin içine girdikleri düzenli değişim sürecini fark etmelerine, amacın kristalleşmesine, birlikte çalışarak, kendi ürettikleri çözümlerin sonuçlarını görerek grup bağlılığı ve kendi kaderini tayin hislerinin gelişmesine yardımcı olur.
5. Üyelerin farklı öğrenme yolları olduğunu fark eder ve ihtiyaca göre teknikler geliştirir.
6. Üyelere karar verme ve problem çözme stratejileri konusunda rehberlik eder.

Lietz (2007) grup uygulayıcılarını üyelere kendi ihtiyaçlarını belirleme, grubu sahiplenme, kendilerine uygun içerik belirleme, etkili işlevsellik kazanma ve öz güvenlerinin gelişimi için kendi güçlerini deneyimlere fırsatı sunan kişiler olarak tasvir eder.

Grup çalışmalarında direnç ve çatışma grubun kaçınılmazdır. Grup direnç ve çatışma ile birbirlerini tanır, farklılıkları kabullenmeyi öğrenir ve paylaşım arttıkça çatışmaları çözmeyi öğrenir ve grup birlikteliği gelişir. Drumm (2006)'ın vurguladığı gibi göre iyi bir uygulama için grup uygulayıcısı üyelerin grubun başında, ortasında sonunda nasıl davranacağını farkında olmalı ve grubu sorunları fark etme, çatışmaları ortaya çıkartma ve çözme, farklılıkları fark etme ve bunları avantaja çevirme, ortak hedefler için birlikte çalışma konusunda teşvik etmelidir

Kolaylaştırıcılık rolünü benimseyen grup uygulayıcısı öncelikli olarak bilgili becerikli ve yeterli olmalı, deneyimli, dikkatli ve detaylı planlama yapmalı ve her grup oturumuna hazırlanmalı, grup dinamikleri ile üyelerin tepki, davranış ve reaksiyonları arasındaki oluşacak beklenmedik ilişkiye hazırlıklı olmalıdır (Crawford ve ark., 2015, s. 32). Grup uygulayıcısı ayrıca gruba katılan üyeleri etkileyen çevresel ve sosyal faktörlerin, üyelerin siyasal kültürel özelliklerinin ve iletişim ve etkileşim tarzlarının farkında olmalı, üyelerinin sorunlarının açığa

çıkarmasına gerekli özeni göstermeli ve aynı zamanda güçlü yanlarını ortaya çıkartmaya odaklanmalıdır (Duyan, 2012, s. 293). Grup uygulayıcısının sahip olması gereken diğer önemli beceriler arasında aktif dinleme, yansıtma, açığa kavuşturma, özetleme, kolaylaştırma, empati kurma, yorumlama, sorgulama, bağlantı kurma, yüzleştirme, destekleme, bloke etme (bir grup üyesinin değerlerine zarar verici hareketlerinin durdurulması, dedikodu, saldırı, özel alana girilmesi gibi), model olma, öneri de bulunma, grubu başlatma, değerlendirme ve bitirme becerileri yer alır (Corey ve Corey, 1997, s. 62-75).

Grup çalışmalarında gruba eşlik edecek bir eş uygulayıcı bulunabilir. İki eş uygulayıcının olduğu durumlarda bunun bazı avantajları olabileceği gibi bazı dezavantajları da olabilir. Örneğin grup uygulayıcıları birbirlerinin işlerini kolaylaştırırlar, akran süpervizyonu ve geri bildirim sağlarlar, birbirlerine destek olurlar, grupta sorun oluştuğunda görevleri paylaşabilirler, oturumlar sonrası grubun işleyişine ilişkin birbirlerine geribildirim sunarlar, daha iyi yapılabilecekleri birlikte değerlendirebilirler. Ancak uygulayıcılar arasında hiyerarşi, rollerde karışıklık ve anlaşmazlık, hedeflerde farklılık olması gibi riskler de oluşur (Corey ve Corey, 1997, s. 79-81; Zastrow, 2012, s. 85). Aynı durum grupta yardımcı uygulayıcı olduğunda da ortaya çıkabilir. Bu durumda da görev sınırların dengeli bir şekilde belirlenmesi gerekir.

2.2. GÜÇLENDİRME YAKLAŞIMI

Sosyal hizmet uygulamasında, grup çalışmalarında grupların özelliklerine, çalışılan grubun göre farklı kuramsal yaklaşımlar ve bu yaklaşımlar doğrultusunda çeşitli uygulama tekniklerine rastlanabilir. Bununla birlikte sosyal hizmetin temel değerleri ve genel uygulama prensiplerine uygun olarak güçlendirme yaklaşımı grup çalışmalarında, sosyal hizmetin bir disiplin olarak varlığını ortaya koymaya başladığı tarihten itibaren başvurulan temel uygulama perspektifidir. Güçlendirme temelli sosyal hizmet uygulamalarında müracaatçıların çevrelerini anlama, seçim yapma, kendi kararlarını verme, kendi yaşam koşullarını değiştirme ve yaşamlarının kontrolünü alma gibi amaçlar üzerinde durulduğu görülmektedir.

Güçlendirme sosyal hizmetin bireyi çevresi içinde ele alan ve müracaatçıları kendi sorunlarının uzmanı olarak gören geneldeci yaklaşımı ve insanın biricikliğini kabul eden, büyüme ve gelişime odaklanan insancıl yaklaşımların bir arada ele alındığı bir yaklaşımdır. Çok odaklı ve bütüncül bakış ve uygulama çerçevesi sunmaktadır (Lee, 2001; Adams, 2003, s. 7). 1970 yıllardan itibaren kavramlaştırılmış (Turner ve Maschi, 2015), 1980'lerden itibaren de uygulamada sıkça sözü edilmiş olan yaklaşım günümüzde sosyal hizmetin bütün uygulama alanlarında yerini almıştır (Adams, 2003, s. 7). İnsanların iyilik hali için iyileştirme sağlamayı amaçlayan güçlendirme yaklaşımı baskı kaynaklı sorunlarla mücadele ve eleştirel düşünme gibi amaçlarla müracaatçılarla birlikte çalışma imkanı sunarak sosyal hizmetin bütün alanlarına yararlı bir bakış açısı getirmiştir (Payne, 2014/2020, s. 407).

2.2.1. Güç ve Güçlendirmeye İlişkin Temel Kavramlar

Güçlendirme farklı insanlara göre farklı anlamlara gelen, çok yönlü bir fikir olup, hiçbir zaman tek bir sosyal hizmet uygulamasını kapsamayan, bütün sosyal hizmet yöntemleri ile bağlantısı kurulabilecek ancak tam olarak onların hiçbirini temsil etmeyen bir yaklaşımdır (Adams, 2008, s. 4). Zastrow (2012, s. 39)'a göre güçlendirme "bireylere, ailelere, gruplara, kuruluşlara ve topluma yönelik kişisel, kişilerarası, sosyoekonomik ve politik güç ve etki sürecidir". Adams (2003) güçlendirmeyi "bireylerin, ailelerin yada toplulukların gücü deneyimlediği ve kendi hedeflerine ulaştığı, kendi durumlarını kontrol etme kapasitesi ve de bireysel ve kolektif olarak kendilerine ve başkalarına yardım ettikleri ve yaşam kalitelerini maksimize ettikleri bir süreç" (s. 17) olarak tanımlamıştır. Adams'ın bu tanımı güçlendirmenin kendi kendine yardım ile hem bireyi, hem karşılıklı destek ile çevresini kapsadığını vurgulamaktadır.

Güçlendirme gerekli bilgi ve kaynakları elde etme, eyleme geçme, karar verme becerilerinin gelişmesi ve kişinin sosyal ve politik çevresini düzenlemeyi ve dolayısı ile bireylerin özgüvenin gelişmesini kapsar (Sheafor ve Horejsi, 2012/2014, s. 100). Bu yönüyle güçlendirme insanların yaşamlarını değiştireceklerine dair umut vermekle ilgili bir kavramdır (Dominelli ve

Campling, 2002, s. 118). Bu yaklaşımlara sosyal hizmetin araştırma ve uygulama alanında olan her kesimi ve sistemi kapsayabilecek genelci bir kavramdır (Adams, 2003, s. 17).

Güçlendirme yaklaşımı sosyal hizmetin temel etik ilkeleri (Arıkan, 2011) ile genelci sosyal hizmet uygulaması, ekolojik yaklaşım (Lee, 2001), baskı karşıtı uygulama (Teater, 2014/2015, s. 20), sistem yaklaşımı (Gutierrez ve ark., 2003), feminist yaklaşım (Dominelli, 2009/2015) gibi kapsayıcı ve bütüncül yaklaşımlar ile insan davranışları ve gelişimine ve psikolojik iyileşmeye odaklanan psikodinamik yaklaşım (Payne, 2014/2020, s. 398), inşa kuramı, anlatı terapisi, bilişsel kuram gibi diğer kuramsal yaklaşımların ortaya koyduğu varsayımları ve stratejileri bir bütün olarak ele alır. Bu bağlamda müracaatçıların güçlendirilmesi için pek çok sorun alanına uygulanabilen kapsayıcı bir yaklaşımdır. Ancak güçlendirme bu yaklaşımların hiçbirinin kendisi değildir. Örneğin, güçlendirme eleştirel kuramdan aldığı savunuculuk fikirleri ve idealleri aracılığı ile eleştirel kurumadan yararlanmakla birlikte eleştirel kuram gibi sosyal değişim odağından çok çevreye uyumla ilgilenir (Payne, 2014/2020, s. 386).

Lee (2001) güçlendirme yaklaşımının kuramsal kapsayıcılığını çok odaklı (multifocal) bakış açısı olarak ele alır (s. 39). Lee'nin bu yaklaşımı güçlendirmede müdahalenin farklı düzey ve aşmalarda yapılabileceğine dair genel bir vizyon sunar (Gutierrez ve ark., 2003, s. 9). Zastrow (2012, s. 39)'a göre kuramsal bir yaklaşım ve müdahale çerçevesi sunan güçlendirme yaklaşımı aynı zamanda sosyal hizmetin de temel hedefidir. Bu bağlamda temel kavramları uygulamayla bağlantılı sosyal adalet, insan hakları ve baskı karşıtı uygulama olan güçlendirme, müracaatçıları etkin kılmayı ve yaşamları ile ilgili sorumluluğu kendilerine vermeyi amaçlamaktadır (Dominelli, 2009).

Çok boyutlu, karmaşık (Thompson 2007/2016; Lee, 2001) ve bazen de belirsiz (Breton, 2016) bir kavram olarak ele alınan güçlendirmeye farklı bakış açıları ve uygulamalarda farklı anlamlar yüklenebilmektedir. Örneğin, Marksist yaklaşıma göre insanların güçlenmesi için sistemin yıkılması gerekirken, sosyal hizmet ve benzer diğer alanlar güçlendirmeyi mevcut sistem içindeki kaynakları fark etmek

ve kişilerin çevrelerindeki değişimlere katkı sunması olarak ele alırlar (Breton, 2006).

Güçlendirmeyi anlayabilmek için öncelikle sosyal ilişkilerdeki güç ilişkilerini (Gutierrez ve ark., 2003) ve güce ilişkin kavramları anlamak gerekir. Güç hem olumlu hem olumsuz anlam taşıyabilir. Örneğin insanların bireysel ya da bir araya gelen kolektif olarak kullanabilecekleri güç bir yandan insanların kendi içindeki bahşetme becerileri, stoklarını, başkalarına destek olma ve koruma gibi olumlu özelliklileri temsil ederken bir yandan da baskı istismar ve diğer diğer insanları engelleme gibi baskıcı özelliklileri temsil eder (Adams 2008, s. 60).

Güç en olumlu anlamı ile Gutierrez ve ark. (2003) tarafından birinin yaşam sürecini etkileme becerisi, öz değerini ifade edebilmesi, kamusal yaşamını kontrol edebilmek için başkaları ile birlikte çalışabilme kapasitesi ve kamusal kaynaklara erişim olarak dört boyutta ele alınmıştır.

Lee (2001, s. 32)' ye göre doğrudan ve doğrudan olmayan baskıcı güç blokları içselleştirilmiş negatif değerlendirmelere neden olur ve başkalarının kontrolünde kişilerin gelişim süreçlerine yansır. Doğrudan güç blokları, yeteri kadar eğitim, sağlık hizmetlerine erişememek gibi doğrudan görünen kaynak ve maddelere erişimi engelleyen güç blokları iken, dolaylı güç blokları ise olumsuz yargılama, damgalama gibi insanların kişilik geliştirmelerini etkileyen, teknik ve sosyal beceriler geliştirmelerini engelleyen ve kendilerini yetersiz olarak algılamalarına neden olan güç bloklarıdır (Gutierrez ve ark., 2003). Payne (2020:382)' ye göre güçlendirme yaklaşımı, müracaatçıların, hedeflere ulaşmada söz konusu dışsal engeller üzerine düşünmesine ve adaletsizliklerle mücadele etmede motive edilmesine yardım eden aynı zamanda da kendilerini etkileyen kararlara katılmaları ve isteklerini elde etme kapasitelerini geliştirmeye teşvik eder. Bu bağlamda çeşitli sistemler tarafından uygulanan güç kullanımı ve güç istimrarına odaklanılan (Teater, 2014/2015, s. 20) güçlendirme bir yandan kadınlar ve çocuklar gibi hassas gruplara uygulanabilen klinik bir yaklaşım iken bir yandan da toplum odağında ki sorunların ele alındığı bütüncül bir yaklaşımdır (Payne, 2014/2020, s. 398). Güçlendirmede insanların farkındalıklarının yükselmesi ile iyileşmeleri ve kendilerini baskı kaynaklı

sorunlardan ayrıştırılmalarına yardımcı olunur (Worell, 2001). Lee (2001, s. 49)'ye göre bu tür bir yaklaşımın birbiri ile bağlantılı üç temel boyutu vardır.

Bunlar:

1. Daha olumlu ve güçlü bir benlik hissi geliştirmek
2. Kişinin çevresindeki sosyal ve politik gerçeklerle ilgili ağlar komsunda eleştirel bir anlayış geliştirmesi için bilgi ve kapasitesinin oluşması
3. Kişisel ve kolektif hedeflere ulaşmak için kaynak ve strateji yada daha fazla işlevsellik geliştirmek

Payne (2014/2020, s. 379)' e göre güçlendirme yaklaşımının amacı kişilere kendi yaşamları ile ilgili karar ve eylem gücü kazandırmak ve bunu sürekli sürdürmelerine yardımcı olacak beceriler kazandırmaktır. Bunun da üç yolu vardır:

1. Kişilerin mevcut güçlerin kullanılmasının önüne geçen sosyal ve kişisel engellerle mücadele etmek
2. Kişilerin kapasite ve özgüvenlerini yükseltmek
3. Eksiklik duydukları alanlarda güç elde etmelerine yardımcı olmak

Güçlendirmede güç insanlara verilen bir şey olmayıp, sosyal çalışmacılar müracaatçıların kendi güçlerini ortaya çıkarmalarına aracı olan bir uygulamadır (Payne, 2014/2020, s. 380). Güçlendirmeye dayalı uygulama güç kaynaklarını ortaya çıkartmak, gücün kötüye kullanımı ile ortaya çıkan baskıcı gücü fark etmek ve baskıcı güce karşı meydan okumak konusunda müracaatçıları cesaretlendirir (Worell, 2001). Başvurulan bireysel ve grup desteği ile kişisel ve kişilerarası güç ve dayanıklılığı geliştirir, müracaatçılar bir yandan güncel sorunlarla bahşetmeyi geliştirirken, bir yandan da gelecekte oluşacak benzer sorunlarla bahşetme becerisi elde ederler (Worell, 2001). Bu bağlamda Adams (2008, s. 75)'a göre güçlendirmenin birbirleri ile bağlantılı birey, grup, topluluk, kurum ve politik sistemler arasındaki bağlantılık, tüm aşamalarına insanın dahil olduğu kapsamlı, bütüncül uygulama, kimsenin diğerinin üzerinde konumlanmadığı eşitlikçilik, demokratik süreç içinde özgün keşiflerin yapıldığı *özgünlük* (authenticity) olmak üzere dört temel boyutu olduğunu vurgulamıştır.

2.2.2. Güçlendirmeye İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

Sosyal hizmette güçlendirmeye ilişkin ilk kavramlar Barbara Solomon tarafından yazılan 'Baskı Altındaki Gruplarla Sosyal Hizmet' adlı kitapta yer almıştır (Calvès, 2009). Yaklaşımın kuramsal gelişiminde en fazla etkili olan kişi ise Brezilyalı yazar Paula Feride'dir.

Freire (2018/2021) "Ezilenlerin Pedagojisi" adlı kitabında bilgiyi yatırım olarak gören, klasik eğitim metodunu bankacı eğitim benzetmesi ile eleştirmiş ve eğitime eleştirel eğitim yaklaşımı ile yeni bir bakış açısı getirmiştir. Freire'nin baskı altında bulunanları hareket etmeye iten eleştirel bilinç geliştirme yaklaşımı, yalnızca Amerikalı araştırmacı ve uygulamacıları değil, 1960'lardaki dominant modelin ekonomik büyümeyi engellemesi karşısında sivil farkındalığın artması ile aynı zamanda etkinlikleri ve sivil toplum örgütlerini de etkileyerek uluslararası gelişim sağlamıştır (Calvès, 2009).

Freire'nin yaklaşımı sosyal hizmette de güçlendirme yaklaşımına temel oluşturmuştur (Lee, 2001; Gutierrez ve ark, 2003; Thompson, 2007; Adams, 2008).

Güçlendirme yaklaşımının gelişmesinde ayrıca kendi kendine yardım hareketleri, feminist hareket, çok kültürlülük, güçler perspektifi gibi hareketlerin de etkisi olmuştur (Breton, 2006). Ayrıca insanları var olana uymaya sürükleyen eğitim modellerine karşı özgürlükçü eğitim modellerinin geliştirilmesi gerektiğinin savunulduğu radikal pedagoji ve dini liderlerinin gücünün sorgulandığı özgürlükçü teoloji gibi akımlar da güçlendirme fikirlerinin gelişimi etkilemiştir (Breton, 2006). Güçlendirmenin çağdaş formları ise çoğunlukla cinsiyetçilik, ırkçılık, engellik ve baskı karşıtı, hak temelli, eleştirel hareketlerle gelişmiştir (Adams, 2008, s. 6).

Güçlendirme yaklaşımı klinik ve sosyal dönüşüm modeli çerçevesi sunarken psikoanaliz, varoluşçu ve insancıl psikoloji, bilişsel psikoloji, eğitim psikoloji, post modern yapısalcı yaklaşımlar gibi alanlarda geliştirilen kuramsal yaklaşımlar ile feminist kuram ve eylem, sistem kuramı, ekolojik kuram ve eleştirel kuramdan etkilenecek insanın iyilik haline ve potansiyelini

gerçekleştirmesine yön verecek bütüncül ve geniş bir bakış ve müdahale çerçevesi sunmaktadır (Lee, 2001).

2.2.2.1. Güçlendirmenin Kavramları

Güçlendirme teorik kavramsallaştırmadan ziyade uygulamacılara nasıl bir yol izleneceğine dair rehberlik sunan bir yaklaşımdır (Lee, 2001, s.30). Buna göre en çok öne öne çıkan vurgu güçlendirmenin farklı düzey ve bağlamlarda gerçekleştiği ve bir bilinç yükseltme süreci olduğudur (Thompson, 2007; Lee, 2001; Carr, 2003).

Bilinçlenmeye ilişkin ilk kavramlar Freire (2018/2021) tarafından tanımlanan *eleştirel bilinç* geliştirme yaklaşımı ile ortaya konulmuştur. Freire' nin kitabında ele aldığı *eleştirel eğitim, diyalog, eleştirel uygulama* (praksis), *eleştirel bilinç* ve *bilinçlenme* (conscientization) sosyal hizmette güçlendirmeyle ilgili yapılan kuramsal açıklamaların merkezinde yer almıştır (Lee, 2001; Gutierrez ve ark, 2003; Adams, 2008).

Freire'nin yaklaşımını merkeze alan Lee (2001, s. 34) eleştirel bilinç yükseltme ve diyalogun güçlendirme uygulamasının anahtar metotları olduğunu belirtir. Benzer şekilde Adams (2008)' nin güçlendirme yaklaşımı da eleştirel yansıtma ve bilinç yükseltme kavramları üzerine şekillenmiştir. Kuramcılarının temel vurgusu dönüşüm ve değişimin bilinç yükseltme yolu ile gerçekleştiğidir (Lee, 2001; Adams, 2008). Bilinç yükseltme yada Freire'nin vurguladığı eleştirel bilinç yükseltme çevrede olanların, yapısal eşitsizliklerin ve baskının farkına varmaktır (Lee, 2001, s. 34-34; Adams, 2008, s. 58). Eleştirel bilinç gelişmesi, bilinç yükseltme için uygulamanın eylem-değerlendirme, tekrar eylem- değerlendirme ve döngüsü olarak ele alındığı *eleştirel yansıtma* ile gerçekleşmesi gerekir (Adams, 2008, s. 58; Gutierrez ve ark. 2003). Eleştirel bilinç yükseltme ile sorunlara karşı daha esnek tanımlamalar ve çözüm önerileri getirilir (Worell, 2001).

Eleştirel bilinç yükseltme bazen güçsüzlüğe yol açan kişilere doğrudan bilgi vermekten farklı olarak diyalog yolu ile yani kişilerin kendilerini paylaşmaları,

değerlendirmeleri ile ortaya çıkar (Lee, 2001, s. 82). Uygulamada sorunun değerlendirildiği aşama bir anlamda eleştirel bilinç yükseltme sürecidir Diyalog aynı zamanda taraflar arasında karşılıklı alışveriş ve hiyerarşik olmayan ilişkiyi işaret eder (Gutierrez ve ark, 2003).

2.2.2.2. Güçlendirmede Uygulama Düzeylerine İlişkin Görüşler

Güçlendirmeyi geniş bir perspektifte ele alan kuramcılar baskıya maruz kalan birey, aile, grup, topluluk ve toplumların güçlenmesinde benzer şekilde kavramsallaştırılan kişisel, kişilerarası ve toplumsal üç düzeyde müdahalenin etkili olduğunu ileri sürmüşlerdir (Lee, 2001; Thompson, 2007; Gutierrez ve ark., 2003). Hem bireysel başarı, hem sosyal eylemle ilgilenen güçlendirmenin bir yönü diğer yönünü beslediği varsayılmaktadır (Adams, 2008, s. 17).

Güçlendirme süreci kişiyi güçlendirerek, sorunun kendi akranları ve çevreleri ile bağlantılarını görmelerini sağlamayı amaçlayan psikolojik ve sosyal politik değişim boyutları olan bir süreçtir (Carr, 2003). Bu bağlamda güçlendirmenin düzeylerini açıklayan bu yaklaşımlar bu düzeyleri birbirlerinden bağımsız ele almazlar.

Thompson (2009/2013, s. 176) güçlendirmeyi kişisel amaçları başarmakla ilgili benlik saygısının artırılmaya çalışıldığı bireysel düzey, kültürel kalıp yargılar ve ayrımcılıkla mücadele ile ilgilenilen kültürel düzey ve yoksulluk ve ırkçılık gibi yapısal sorunların insanları nasıl dezavantajlı konuma sürüklediği ve bununla mücadele ile ilgilenen yapısal düzey olmak üzere üç temel düzeyde ele almıştır. Lee (2001, s. 51-52) ise bu düzeyleri kişisel, ilişkisel ve politik düzey olarak ele almıştır. Buna göre:

1. Kişisel düzeyde insanların maruz kaldıkları çeşitli düzey ve türdeki baskıyı içselleştirmeleri ve kendilerine ilişkin olumsuz değerlendirmelerde bulunmalarının sonucu kırılabilir ve düşük özgüven, düşük öz yeterlilik, özdenetim hislerine sahip olabilirler ve bu durum ile kaynaklarına ve fırsatlara erişmemelerine neden olur. Kişisel düzeydeki çalışma bireylerin kendi kapasitelerinin farkına varmaları ve maruz

kaldıkları baskıya ilişkin bilgi edinmeleri ve baskıyı dışsallaştırmaları ile ilgili çalışmaları içerir. Bu düzeydeki güçlenme kişinin kaynak ve karar ve süreçlerini geliştirerek eylem özgürlüğünü artırır (Eryar ve ark., 2009).

2. Kişilerarası düzey istenilen kaymalara ulaşmak için başkalarını etkileyebilmek kişiler arası güç olarak adlandırılmıştır. Bebeklikten itibaren yakın ilişkiler içindeki kirşlere bağlanmayla başlayan kişilerarası güç, sonrasında sevilen kişilere ve topluma güvenli bağlanma ile kişileri baskı karşısında güçlendirir. Bozulan çeşitli deneyimlerle bozulan bağlam ve güven ilişkileri kişilerarası gücü olumsuz etkiler. Kişilerarası gücü sahip kişiler çeşitli gruplara girerler ve kolektif eylemle daha fazla güçlenirler.
3. Politik düzeyde ise baskı politik bir eylem olduğu için baskıya karşı politik çözümler üretilmesi gerekmektedir. Politik çözümlerin üretilmesi için bireyler bir araya gelir ve eyleme geçerek baskıya karşı taleplerini dile getirirler. Kolektif eylem bireyleri, kişisel güçlendirmenin ötesine yani sosyal sorumluluk almaya götürür.

Gutierrez ve ark. (2003)' da Lee'nin sözünü ettiği uygulama düzeylerine benzer bir şekilde kişilerin kendi algı ve duygularını, soru çözme becerilerini gözden geçirdikleri ve yeni beceriler elde ettikleri kişisel, başarıyla problem çözmeyi kolaylaştırıcı yeni deneyimler yaşadıkları kişilerarası ve bireyin kendine yardımı zorlaştıran kurumlar ve bu kurumların dönüşümünü sorguladıkları çevresel düzeyden söz etmişlerdir. Lee (2001) ve Gutierrez ve ark. (2003)'nin bu müdahale düzeylerine ilişkin açıklamalarında çevre içinde birey odağında ve düzeyler birleştirilmiş şekilde ele alınır. Yani bir düzey diğerinden bağımsız görülmez. Buna göre yazarlar güçlendirmede kolaylaştırıcı rolü olan sosyal çalışmacının her düzeyin gerektirdiği bilgi ve beceriye sahip olması gerektiğini vurgulamışlardır. Özellikle kişisel ve kişiler arası düzeyde bireylerin öz güven kazanmaları ve hedeflerini gerçekleştirebilmek için kendilerine inanmaları açısından klinik uygulama becerileri önemlidir. Politik ve çevresel düzeyde ise bağlantı kurucu becerilere sahip olmaları gerekir.

2.2.3. Güçlendirme Uygulaması

Güçlendirme temelli uygulama kişisel, aile grup ya da ekip, örgüt ve topluluk ve topluluk gibi farklı düzeylerde ve farklı kesimlerle gerçekleştirilir. Bir yandan kadınlar, çocuklar, engelliler gibi kırılgan gruplara da uygulanırken, bir yandan da toplum odağında yürütülen güçlendirme uygulamalarını kapsamaktadır (Lee, 2001; Payne; 2020, s. 398).

İnsanlar çoğunlukla güçlendirme ihtiyacı içinde olmazlar, başkalarının yardımı olmadan yaşamlarını sürdürürler. Korku, düşük benlik saygısı, başkalarından gelen baskı, kaygı, çatışma, acı çekmek, yas, borç içinde yaşamak, ruh sağlığı sorunları, öğrenme güçlükler, alkol ya da madde bağımlılığı gibi durumlar insanların kendi beceri ve kişisel kaynaklarını engelleyebilir (Thompson, 2007/2016, s. 50-52). Bu gibi durumlarda insanlar yardım arayışı içine girebilirler. Güçlendirme maruz kaldıkları baskı ve ayrımcılıktan dolayı incinen ve yardım arayışı içine giren insanların canlanmaları ve toplumla bütünleşmeleri için ihtiyaç duydukları içsel ve dışsal kaynakları fark etme ve eyleme aracılık etmesi açısından klinik bir uygulamadır (Lee, 2001, s. 31). Payne (2014/2020, s. 400) güçlendirme uygulamasının uygulayıcıların bireysel ağrıyı dindirecek etkili müdahale yöntemlerine başvuru, kırılgan, incinmiş ve baskıya uğramış kişilerin topluma meydan okuması olduğunu belirtmiştir. Güçlendirmenin kolektif ve öz savunuculuk, öz yönetim, bürokrasi karşıtlığı, işbirliği ve ortak deneyimleme boyutları ile gerçekleşen kendi kendine yardım sağlık ve sosyal hizmet alanında tıbbi modele, meydan okunarak insanların kendi kurtuluşlarını sağlayabileceği fikrini gündeme gelmiştir (Adams, 2008, s. 9).

Güçlendirme ile bireylerin kendi kaderini tayin, benlik saygısı, öz yeterlilik ve içsel kontrol odağı geliştirilebilir (Greene ve ark., 2005). Aynı zamanda birey ve grupların problem çözme becerileri ve olumlu kişisel imajlarını geliştirerek umutsuzluk ve çaresizlikle başa çıkmalarını sağlamaya çalışılır (Zastrow, 2012, s. 239). Güçlendirmenin yansıtma boyutu olan kendi kendine yardım insanların öz bilgiyi kendisini anlamak, eleştirel olarak yansıtmak ve bilgiye göre eyleme geçmeleri için kullanmaları ile ortaya çıkar (Adams, 2008, s. 91).

Lee (2001)'ye göre uygulama sürecinde ortaya çıkan kavramlar profesyonel amaç ve bilgi temeli ile metot, prensipler, süreç ve beceriler olmak üzere üç grupta ele alınır (s. 44-45):

1. *Profesyonel amaç*: içsel ve dışsal güç bloklarına yani kişi ve çevreye aynı anda odaklanarak, insanların kendilerini suçlamalarının engellenmesi ve çevresel değişiklikler ve destekler üzerinde düşünmelerinin sağlanmasıdır.
2. *Bilgi temeli*: Kişilerin kişisel, kişilerarası ve politik düzeydeki güçlenmelerine yardımcı olabilmek için çok odaklı vizyon içeren bilgiye sahip olmak gerekir. Bu bilgiler insanların gelişimleri, baskının tarihçesi, ekolojik, etnik, sınıf, kültürel, feminist, global, eleştirel kurumlar hakkında bilgi, kişinin ailenin grubun yada topluluğun özgün kişiliği, ego işlevselliği ve başa çıkması, sosyal ve bilişsel davranışçı öğrenme, baskı altında problem çözme becerileri ile ilgili bilgi, farklı grupların güçlenme süreci ile ilgili bilgi, geniş sistemler ve yapısal değişim süreci ile ilgili bilgilerdir.
3. *Metot, prensipler, süreç ve beceriler*: Birebir grup yada topluluklara uygulanabilen güçlendirme metotları güçlendirme değerlerine ve amaçlarına dayalıdır. Sosyal çalışmacı ile müracaatçının işbirliği içinde olduğu, karşılıklı, mutabık ve güç paylaşımına dayalı işbirlikçi ilişki içinde uygulama gerçekleşir. Kişilerarası ve politik gücü engelleyen doğrudan ve dolaylı güç bloklarının üzerinde çalışmak, kolektif eylem ve bilinç yükseltme için grup çalışmalarına başvurulabilir. Bütün çalışma düzeylerine özgü uygulama becerileri gerekir.

2.2.3.1. Güçlendirme Uygulamasının Odağı

Güçler perspektifi ile doğrudan ilintili olan güçlendirme yaklaşımında insanların büyüme ve gelişme potansiyeli olduğu görüşü benimsenir (Zastrow, 2010/2013, s. 21) Güçlendirme insanların var olan güçlerini ve kaynaklarını fark etmeleri, bu kaynakları arttırma, geliştirme, destekleme, güçlerini sorumlularının çözümü için kullanmaları ve yaşamaları ile ilgili kararlarının kendilerinin vermelerine odaklanır (Duyan, 2012, s. 180). Böylelikle müracaatçıların kişisel ve çevresel kaynaklarının farkına varmaları, yaşamlarına ilişkin kararları kendilerinin

verebilmeleri ve özgür seçimler yapabilecek öz güven ve öz yeterlilik duygularının gelişmesine odaklanılır.

Güçlendirme temelli uygulama için müracaatçının sorunu ve güç kaynakları değerlendirilirken içinde bulunduğu bağlam ele alınmalı ve sistemler arasındaki bağlantılara bakılmalıdır. Bu nedenle uygulamaya ekolojik yaklaşım ve sistem yaklaşımı da dahil edilmelidir (Duyan, 2012, s. 180). İnsanlar bazen kendi büyüme ve gelişme potansiyelinin farkında değillerdir, çaresizlik, değersizlik, yetersizlik, güven ve kendine saygıdan yoksunluk duygularına sahiptirler. Var olan durumlarını değiştiremeyeceklerini düşünebilirler. Güçlendirme yaklaşımı bireylerin potansiyellerine odaklanarak kendileri ile ilgili olumsuz değerlendirme ve yargıların yerine güçlü yönlerini görmelerine yönelir.

Thompson (2007/2016, s. 59) güçlendirmeyi esas alan sosyal hizmet uygulamasının kendini güçlendirme, müracaatçı ile ortaklık içerisinde çalışma, müracaatçının katılımını sağlama ve pratikte uygulama olmak üzere dört temel koşulu vardır.

Lee (2001) ortaya koyduğu çok odaklı güçlendirme yaklaşımında baskı faktörlerini de uygulamaya dahil ederek, müracaatçıların ihtiyaçlarına göre destek sunulması gerektiğini savunmuştur. Lee'nin bu yaklaşımının baskı ve baskıya maruz kalan gruplarla ilgili tarihsel bakış, kişinin çevresi içindeki stresörlerle başa çıkması, sosyal öğrenme, bilişsel öğrenme kalıpları, sosyoekonomik kirlenme gibi konularla ilgili ekolojik bakış, sınıf ayrımcılığı ve ırkçılıkla ilgili etnik sınıf bakışı, kültürel çeşitliliği ve karşılıklılığı kabul eden çok kültürlü bakış, kadınların maruz kaldığı baskı ve bu baskıya ilişkin, kişisel olan politiktir' kavramını geliştiren feminist bakış, sosyal ve ekonomik adaletsizliği ve bununla bağlantılı gelişen sosyal dışlanma, marjinalleştirme insanları yoksullaştıran ve güçsüzleştiren yaklaşımlara ilişkin global bir bakış, baskının bütün formlarına ilişkin eleştirel bakış olmak üzere yedi odağı vardır (s. 49-50). Lee'nin ortaya koyduğu çok odaklı vizyon ve değerlendirme sonrası müdahalede müracaatçılarda geliştirilmesi amaçlanan güçlendirme becerilerini ise (s. 84-86):

1. Öz yeterlilik, öfke kontrolü, dürtü kontrolü, duyguları yönetme, muhakeme becerileri gibi kişinin çevre ile bahşetme ve uyum sağlaması için gerekli beceriler
2. Kişinin değişim motivasyonu sağlamak ve sürdürmek için gerekli olan motivasyonu sağlayan umut.
3. Özgüven ve psikolojik huzuru sürdürme becerileri
4. Problem çözme ve kendi kendini yönetme ve geliştirme becerileri olarak ele almıştır.

Gutierrez ve ark. (2003) sorunun kişisel, kişilerarası ve politik yönlerinin ele alındığı birbirleri ile bağlantı ve süreklilik için bulunan dört boyutlu müdahale den söz etmişlerdir:

1. Müracaatçı ile ihtiyaçlarının, kaynaklarının ve hedeflerinin belirlendiği ilk ilişkidir. Acil ihtiyaçlar ve öncelikler, müracaatçıların problemin kendisi ve çevresi üzerindeki etkisine ilişkin farkındalığı burada değerlendirilir.
2. Tanımlanan problemi ayrıntılı bir şekilde anlamak için kaynak yaratmaktır. Bunun için, küçük grup çalışmalarında ortak yönlerin fark edilmesi, workshoplar, videolar, konferanslar, yetişkin eğitime göre dizayn edilmiş eğitimler gibi araçlardan yararlanılabilir. Bu boyut müracaatçıların problemlerin ortak olduğunu keşfettiği yerdir. Özellikle grup çalışmaları karşılıklı alıp verme ile kişiler arası beceriler, ortak bilinç gelişmesine katkı sunar. Uygulayıcının da rehberlik, dinleme, savunuculuk becerileri katılımı artırır.
3. Yakın ve geniş çevredeki sosyal ağlar, danışma merkezleri, sağlık ve sosyal hizmet servisleri gibi formel ve enformel destek sistemleri ve bu sistemlere erişim hakkında bilgi edinmek.
4. Sorunun politik boyutları ile ilgili müdahalelerdir. Bireysel sorunların çözümünde çevreyi etkimek için başvurulmuş sosyal eylem gibi kolektif hareketleri kapsar. Burada sosyal ağlar önemli yer tutar.

Teater (2014/2015, s. 71) güçlendirme temelli uygulamanın iki temel odağından söz etmiştir. Birincisi her birey aile grup ya da toplulukların güçlere sahip olduğu, eğer mevcut durumda müracaatçılar bu güçlerin farkında olmayıp

yaşamlarının kontrolüne sahip değillerse, bunun maruz kaldıkları baskı ve ayrımcılıktan kaynaklandığının farkına varmaları ve ikincisi ise müracaatçıların ihtiyaçlarını karşılamak için bireyin çevreden, çevrenin bireyden nasıl etkilendiğini ortaya koyan bir değerlendirme yapılmasıdır.

Thompson (2007/2016, s. 28)'e göre güçler temelli uygulamayı gerçekleştirmek için kişisel düzey (faillik), kültürel ve yapısal düzey ile bu düzeyler arasındaki etkileşime bakılması ve bu etkileşimlerin yeniden değerlendirilmesi gerekir. Buna göre kişisel ve psikolojik düzeyde güçlendirme güven geliştirme, benlik saygısının artırılması ve beceri geliştirmeyi içermekte iken kültürel ya da söylemsel düzeyde ise dil kalıplarının anlam çerçevelerini zayıflatmayı içerir (s, 42). Lee (2001, s. 59-61)'ye göre de baskı altında kalan müracaatçılar kendi sözlerini söylemekten yoksun bırakılmış ve başkalarının kelimeleriyle konuşmayı öğrenmiş olan müracaatçıların kendi gerçeklerini yeniden adlandırma ve yaratmaya ihtiyaçları olduğundan sosyal çalışmacılar müracaatçıları kendi sözlerini söyleme konusunda teşvik etmelidirler.

2.2.3.2. Güçlendirme Uygulamasının Aşamaları

Güçlendirme uygulaması çok çeşitli müracaatçı grupları, düzey ve bağlamlarda gerçekleşen uygulamaların bütünüdür. Örneğin müracaatçılarla doğrudan bireysel yada grup çalışmaları, müracaatçıların kendi kendilerine oluşturdukları sosyal eylemler, daha politik düzeyde oluşturulan yasalar ve bunlara bağlı geliştirilen formel ve enformel destek mekanizmaları hepsi güçlendirme uygulamasının içinde yer alır. Bu uygulamalar birbirinin nedeni ve sonucu olarak eş güdümlü olarak ortaya çıkabilirler. Örneğin şiddet gören kadınların bireysel yada grup olarak güçlenmeleri, sosyal eylem, sosyal eylemde yasal değişikliklere ve buna bağlı destek mekanizmalarının geliştirilmesine vesile olabilir. Bu bağlamda geliştirilen destek mekanizmalarından da kadınlar bireysel yada grup olarak yararlanabilir. Sonrasında süreç yine sosyal eylemle devam edebilir. Dolayısı ile güçlendirmenin araçlarını kesintisiz devam eden, birbirini etkileyen bir döngüsel bütünlük içinde ele almak gerekir.

Güçlendirme uygulamasına dair kuramsal açıklamalarda sıralı sabit uygulama aşamalarının yerine süreç ve uygulama odağının önem kazandığı görülmektedir. Genel olarak uygulama aşamaları üzerinde durulmayıp ve uygulama sürenin gelişimini müracaatçı ile sosyal çalışmacı arasındaki değerlendirme sürecinin belirlediğinin üzerinde durulur. Sosyal çalışmacıların aracı olduğu güçlendirme uygulamalarında genel olarak iki temel odağa vurgu yapılmaktadır. Bunlar güçler temelli değerlendirme ve güçlendirmenin gelişmesi için müracaatçı ile çalışmadır (Thompson, 2007/2016; Duyan, 2012; Teater, 2014/2015). Örneğin Lee (2001) uygulamanın merkezine çok odaklı bakış açısını ve eleştirel eğitim tekniğini almıştır. Gutierrez ve ark. (2003, s. 11) de uygulamada müracaatçı ile birlikte çalışılan yanıtlamalı uygulama ve eleştirel bilinç geliştirme ile sorunun bütün boyutları ile ele alındığı değerlendirme aşamasının güçlendirmenin kendisi olduğunu vurgulamışlardır.

Güçler temelli değerlendirme de güçlendirmenin kişisel, kişilerarası ve sosyopolitik düzeyleri de dikkate alınarak bir değerlendirme yapılmalıdır. Buna göre insanların sahip olduğu yetkinlik, ustalık, denetim (kontrol duygusu), öz saygı ve iyi olma durumu ile ilgili kişisel güç, karşılıklı bağımlılık, etkileme gücü, ortaklık, sosyal destek, statü gibi güç kaynakları ile ilgili kişilerarası güç ve tanınma, imtiyaz, vatandaşlık hakları, kaynakların kontrolü, kaynaklara erişim ve sosyal adalet ile ilgili sosyopolitik güç değerlendirilmedir (Duyan, 2012, s.189). Teater (2014/2015, s. 71-74)' e göre de kişisel, ilişkisel ve politik düzeyde müracaatçıların sorunlarının değerlendirilmesinden sonra motivasyon ve sorun çözme becerileri, farkındalık yaratma, bilişsel yeniden yapılandırma, psikolojik rahatlığın sağlanması, benlik saygısı, kendi kendini yönetme, güçlendirici ve çözüm odaklı dil kullanımı, detaylandırma ve açığa kavuşturma gibi temel tekniklere başvurularak müdahalede bulunulur. Gutierrez ve ark. (2003) değerlendirme sürecinin problemin formüle edildiği, problemin dahi iyi anlaşılması için stratejiler oluşturulduğu, problemle ilgili birey, aile, akran grubu gibi ve hizmet dağılımı, politik kurumlar ve yapılar gibi makro çevresel faktörlerin de araştırıldığı, problemin bütün yönleriyle ortaya konulduğu, süreç boyunca yansıtılmalı eylem yani karşılıklı uğraşlarla, yeni yollar denenmesi, günlük

deneysel öğrenmelerle gerçekleşen eleştirel bilinç yükseltme süreci olduğunu vurgulamışlardır.

Thompson (2007/2016, s. 46-49) güçler temelli değerlendirmede faillik, güç ve dayanıklılık olarak adlandırdığı üç temel kavrama dikkat çekmiştir. Buna göre:

- Faillik güçlendirme ile ilgili anahtar kavramdır. Bireylerin (grupların) kendileri için karar verme kendi eylemlerinin sorumluluğunu alma yeteneğidir. Determinist yaklaşımlar insanın failliğini inkar ederler. İnsanlar kendilerini edilgen değerlendirir ve kötü kader, başka çarem yoktu gibi söylemler geliştirebilirler. Eğer insanın failliğini ya da bireysel sorumluluğu yok sayarsak güçlendirme anlamsız bir kavrama dönüşür.
- Güç hem iyi hem kötü bir şey olarak ele alınabilir. Ancak güç bu kadar basit kategorize edilen bir durum değildir. Güç daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Güçlendirmeyi anlamak için gücün pozitif kullanımı ile negatif kullanımı arasındaki farkı net bir şekilde ortaya çıkarmak gerekir. Bir başka deyişle güçlü olmanın baskıcı olmakta aynı anlama gelmeyeceğinin farkına varmak gerekir.
- Dirençlilik/dayanıklılık: Bu kavram yaşanan zorluklar yoluyla daha güçlü hale gelmeyi yani bize zarar verebilecek durumlardan sonra 'kendini toparlama, üstesinden gelmeye işaret etmektedir. Bu durum bizim insanların belirli koşullarda daha zayıf duruma düştüklerine dair varsayımlarımızı çürütür.

Lee'nin güçlendirme modelini özetleyen Payne (2014/2020, s. 399) tarafından güçlendirme uygulaması çok odaklı bakış açısı ile çeşitli aşamalarda ele alınarak açıklanmıştır. Bu aşamalar:

1. Müracaatçı ile bağlantı kurma aşaması
2. Roller ve sorunların tanımlandığı, müracaatçının öyküsünün alındığı başlangıç ve güçleri birleştirme aşaması
3. Kaynaklar ve sorunlarla ilgili bilgi paylaşımı, aileyi, benlik algılarının, kişilerarası ilişki örüntüleri yasal öyküyü, ruhsal ve fiziksel sağlık, yaşam

geçişleri, sosyoekonomik koşullar, çevresel baskı unsurları ve güç kaynaklarının değerlendirildiği karşılıklı değerlendirme aşaması

4. Görevler ve sorumluluklar üzerinde anlaşma sağlanan sözleşme aşaması
5. Güçlendirme için müracaatçının kendi sorumluluğunu aldığı, sosyal çalışmacının birlikte çalışmayı desteklediği, baskı unsurlarına karşı bilinç geliştirmeye odaklanılan, sorunların dışsal, sosyoekonomik bağlantılarının kurulduğu, baskıya karşı eleştirel bilinç ve eleştirel uygulama (praksis) teşvik edildiği ve deneyimlendiği, kişisel ve kişilerarası güçlerin netleştirildiği, karşılıklı diyalog içinde geçen sorunlar üzerinde birlikte çalışma aşaması
6. Çalışma sürecindeki kazanımların değerlendirildiği, geri bildirim ve pekişme, çalışma sonrası topluma yeniden entegre olma konuları ve bitirme ile ilgi duyguların ele alındığı ayrılma aşaması
7. Çok kültürlü bakış açısı ile farklılıkların dikkate alındığı, bazen psikometrik ölçüm araçlarının kullanıldığı değerlendirme aşaması

Güçler temelli uygulamada sonlandırma da oldukça önemlidir. Sonlandırma da olumluları takdir etmek, başarıyı kutlamak ve kaydedilen ilerlemeyi not etmek için bir fırsat olup, uygun bir şekilde yönetilemezse güçlendirme sürecini zayıflatabilir ve bağımlılık yaratabilir (Thompson, 2007/2016, s. 56).

3.2.3.3. Güçlendirme Uygulamasında Sosyal Çalışmacının Özellikleri

Güçlendirme uygulamaları birey, aile, topluluk yada toplumla çalışırken onlar için değil, onlarla birlikte çalışmayı esas alır. Her müdahale düzeyinde gerekli bilgi ve donanıma sahip olması gereken sosyal çalışmacının temel rolü çevrelerindeki sosyal kirlenmelerden, kurumsal ve sosyoekonomik yapılardan, politikalardan ve programlardan etkilenen bireyler, aileleler, topluluklar ve gruplar için stresi azaltmayı ve arabulucu yapıları güçlendirmeyi amaçlayarak aracı ve destek olmaktır (Lee, 2001, s. 47).

Güçlendirme bir felsefe olarak bir strateji yol gösterici olup, her türlü çalışmada kullanılabilir (Duyan,2012, s. 192). Bu bağlamda güçlendirmeye dayalı

uygulama yapan sosyal çalışmacılar kendini pek çok açıdan güçlendirmelidir (Thompson, 2007/2016, s. 59; Adams, 2008, s. 83). Sosyal çalışmacı kişisel becerileri, disiplinler arası çalışma, kendi benliğine ilişkin farkındalığa sahip olma ve benliğini bilinçli kullanma, insanların farklılıklarını kabullenme, sosyal adaletsizlikle mücadele etme, mesleki yetkinlik ve yeterliliğini geliştirme sorumluluklarını taşımalıdır (Sheafor ve Horejsi, 2012/2014, s. 93-104).

Lee (2001, s. 73-74)'ye göre müracaatçının eleştirel farkındalığının gelişmesi için, sosyal çalışmacıların müracaatçılarla çalışmasının dört bileşeni vardır. Bunlar gücün paylaşıldığı ilişki, yeterlilik temelli değerlendirme, karşılıklı yardım için birliktelik ve kaynak bulma ve eyleme geçmek için bilgi ve becerileri kapsayın eleştirel düşünce için eğitim (Lee,2001, s. 73-74). Bu bileşenleri içeren bir uygulamada, güçlendirme yaklaşımı ile çalışan bir sosyal çalışmacı uzman ya da lider rolünü almaz. Sosyal çalışmacılar kaynak danışmanı, kolaylaştırıcı, eğitici işbirlikçi, araştırmacı, diyalogcu, eleştirel soru sorucu, eylemci, ortak çalışan, paylaşımcı, karşılıklı yardımı kolaylaştırıcı, eleştirel eğitimci (Germain ve Gitterman 1995; Lee, 2001, s. 74) rolleri alırlar. Bu rolleri alırken müracaatçı ile hiyerarşiden arınmış, eşit ilişki içinde çalışırlar. İnsanların yaşadıkları güçsüzlükler içsel güçsüzlüklerinden ziyade damgalanmış bir grubun içinde kalmış olmaktan kaynaklı olduğu inancı ile sosyal çalışmacı, insanların güçlerini ortaya çıkartmak için süreç içinde bir dizi aktivite gerçekleştirir (Lee, 2001, s. 33).

Müracaatçının özgürlüğü için onunla birlikte çalışan, sosyal çalışmacı kurtarıcı değil kolaylaştırıcıdır (Adams, 2008, s. 11-12; Gutierrez ve ark., 2003). Sosyal çalışmacı müracaatçıya güç yüklemmez. Güç müracaatçıya yardım edenin değil müracaatçının kendi içindedir (Lee, 2001, s. 33). Müracaatçı sorunların kaynağı değil, çözümlerinin kaynağıdır (Gutierrez ve ark, 2003). Sosyal çalışmacılar müracaatçılara mağdur değil *kazanan* gözü ile bakmalı ve onlara kendi seçmedikleri içselleştirilmiş baskıyı üzerinden atabilmeleri için ihtiyaç duydukları kaynaklara erişimleri konusunda desteklemelidirler (Lee, 2001, s. 60).

2.2.3.4. Güçlendirmede Öne Çıkan Teknikler

Güçlendirme uygulamasında güçlendirmenin temel prensipleri ve hedeflerine uygun her türlü yaklaşım ve teknikten yararlanılabilir. Güçlendirmenin klinik yönü baz alındığında müracaatçıların ego güçlenmesi, öz güven gelişimi, stresle baş etme becerileri, problem çözme becerileri, karar verme becerileri vb. artmasına destek olacak her türlü destekleyici ve iyileştirici yaklaşımdan yararlanılabilir. Bununla birlikte güçlendirmenin temel aldığı eleştirel eğitim metodu ve bu metodun gelişmesi ile öne çıkan diyalog, eleştirel bilinç geliştirme, eleştirel/yansıtımlı uygulama (Freire, 2018/2002; Lee, 2001; Gutierrez ve ark, 2003; Carr, 2003; Calvès, 2009) stratejilerinden yola çıkılarak oluşturulan teknikler güçlendirme uygulamasının merkezinde yer alır. Bunlar müracaatçı ile ortak çalışma, bilinç yükseltme yeniden yapılandırma ve kolektif eylemdir.

2.2.3.4.1. Müracaatçı İle Ortaklık İçinde Çalışmak

Güçlendirme insanların kendi yaşamlarını daha fazla kontrol ettiği koşullar yaratma sürecidir ve insanlar için değil insanlara birlikte yapılan bir şeydir (Thompson, 2007/2016, s. 11-12). Güçlendirme müracaatçıların maruz kaldıkları baskının farkına varmaları ve onunla mücadele etmeleri için işbirlikçi ilişki gerektirir (Dominelli, 2002a, s. 65). Müracaatçı ile ortaklık içinde çalışmak güçlendirme yaklaşımının vazgeçilemez bir prensibi ve uygulama şeklidir. İşbirlikçi ilişki içinde güçlendirme hem bir süreç hem bir sonuçtur (Duyan, 2012, s. 178). Ortaklık ilişkisi içinde sosyal çalışmacı ve müracaatçının uzun vadeli ortak hedefleri sosyal adaleti sağlamak olduğundan, sorunların çözümünde birlikte kaynak oluşturur ve birlikte güçlenirler (Gutierrez ve ark, 2003).

Eşit ilişki ve ortaklık özellikle toplumda baskı altında kalmış, hiyerarşik ilişkiler içinde öz güven ve kendilerine olan inançlarını kaybetmiş müracaatçılar için kendi kaynaklarını fark etmelerini kolaylaştıracak, uygulama sürecinin başlangıcından sonuna kadar güçlenmelerine ve katkı sunacak temel unsurdur. İnsanların dönüşümünün sağlanması, mevcut durumlarına karşı eleştirel bilinçlerinin sağlanması, maruz kaldıkları sorunlardan dolayı kendilerini suçlamaktan vaz geçmeleri ve değişmek için bireysel sorumluluk almayı kabul

etmeleri için müracaatçılarla yaşadıkları toplum içindeki baskı ve savunmasızlıktan kaynaklanan sorunlara karşı uygulayıcıların birlikte çalışmasını gerekir (Payne, 2020, s. 398).

Uygulama hangi düzeyde olursa olsun güçlendirme temelli bir uygulamada işbirliği içinde çalışılması ve müracaatçının katılımı önemlidir (Thompson, 2007/2016, s. 44). Müracaatçı ile sosyal çalışmacı arasındaki güç ilişkisi *paylaşılan güç, birlikte güç ve katılımcı odaklı güç* olarak yeniden tanımlanır (Gutierrez ve ark, 2003). Müracaatçı ile ortaklık ilişkisi içinde çalışan sosyal çalışmacı sorunların analizi ve çözümlerinin bulunmasında, güçlerin fark edilmesinde süreci müracaatçıyı dahil eder. Müracaatçının kendi kaynaklarını kendisinin fark etmesi, kendi kararlarını kendi vermesi ve değişim için sorumluluk alması süreçlerini kolaylaştırır. Yardımcı olmak istediğimiz insanların kendi katılımları olmadan ilerleme sağlanamaz. Müracaatçıların kendi istekleri dışında konulan hedefler kabul ettirilemez. Örneğin istesenez de istemesenez de biz sizi güçlendireceğiz şeklinde bir yaklaşımla ilerlemez. Ortaklık ilişkisi içinde müracaatçı kendi katılımı ile bir yandan kendi sorun çözme becerilerini geliştirirken, bir yandan da sosyal çalışmacının profesyonel bilgi ve deneyimden yararlanır (Gutierrez ve ark, 2003:).

Müracaatçının hedefleri benimsemesi için iyi bir ilişki inşa etmek gerekir, burada iletişim becerileri önemlidir (Thompson,2007/2016, s. 45). Güçlendirme sürecinde sosyal çalışmacı müracaatçının kendi kurduğu cümlelerle kendi sözünü söylemesine ortam yaratarak baskı kaynaklarını araştırır, müracaatçının kişisel deneyimleri ile baskı kaynakları arasında bağlantı kurtararak bilinç yükseltmeye çalışır, müracaatçının ego güçlerini, problem çözme becerilerini ve değişim stratejilerini keşfeder, değişim için birlikte çalışır ve ihtiyaç duyduğunda müracaatçı ile birlikte eyleme geçer (Lee, 2001, s. 65-66). Sosyal çalışmacı ve müracaatçının bilgi toplamak, stratejiler geliştirmek, yeni yollar keşfetmek için birlikte çalışması, kendisi için de güçlendirici bir süreçtir (Gutierrez ve ark., 2003). Müracaatçı ile ortaklık içinde çalışmada kullanılan dil çok önemlidir. Sosyal çalışmacının kullandığı dil hiyerarşi yaratmayacak şekilde, kişi merkezli yaklaşımla örtüşen bir dil olmadılar. Sosyal çalışmacının işbirlikçi, sahiplenici,

olanak ve çözümlere odaklı, açıklayıcı bir dil kullanması, böylelikle müracaatçının farkına varmadığı destek ve kaynakları, kişisel beceri ve yeterliliklerini fark etmesi ve güçlenerek kendi yaşamının kontrolünü eline alması amaçlanır (Greene ve ark., 2005). Ortaklık ilişkisi içinde karşılıklı güçlere ve zayıflıklara, ırk, cinsiyet, etnik köken gibi farklılıklara saygı ve kabul vardır ancak bu istismar yada sömürü gibi müracaatçının bütün davranışlarını kabul ettiği anlamına gelmez. Sorunun çok boyutlu el alındığı eleştirel analiz ve açık iletişime dayalı diyalog ile müracaatçının bilinci geliştikçe, müracaatçı istismar, yada sömürü gibi kabul edilemez davranışlarının da farkına varır (Gutierrez ve ark.,2003).

2.2.3.4.2. Bilinç Yükseltme ve Kişisel Olan Politiktir Bağlamını Kurma

Sosyal hizmetin başlangıcından beri birey aile, grup ve toplulukların içinde buldukları koşullarla ilgili bilgi ve farkındalık düzeylerinin yükseltilmesi uygulamaların odağında yer almıştır. İnsanların farkındalık aracılığı ile bilişsel ve psikolojik bir değişim geçirerek güçsüzlük ve kontrolsüzlükten güçlenmeye geçmeleri hedeflenir (Breton, 2006).

Baskıcı sosyal yapılar, kurumlarda, çeşitli uygulamalarda kendini göstererek sosyal politikaların içine yerleştirilerek insanları kendi yaşamlarına ilişkin karar almalarını ve kaynaklara erişimlerini engellerler (Breton, 2006). Bu baskı ve sömürü unsurları insanları içlerinde buldukları yoksulluk, işsizlik ve şiddet gibi sorunlardan genelde suçlular ve onların aktif ve üretken bireyler olarak topluma katılmalarını engellerler (Duyan, 2012, s.189-190). Baskıya maruz kalan kişiler için de bu deneyimler zaman içinde içselleştirilir ve onlar da maruz kaldıkları sorunların sorumlusu olarak kendilerini görürler.

İnsanların içlerinde buldukları sisteme ve sosyal çevreye ilişkin bilinç yükseltme çalışmalarında sorunların kişisel yetersizliklerinden kaynaklı olmadığı, farklı sosyal bağlamlarda sorunların değerlendirilmesi gereğine ilişkin müracaatçıların farkındalık geliştirmesine odaklanılır. Bilinç yükseltme yoluyla insanlar kişisel meselelerinin kişilerarası, politik, sosyal, ekonomik ve kültürel meselelerle bağlantısını ve etraflarındaki dünyada kişisel meseleler ve politik

meselelerin nasıl iççe geçtiğini ve kendilerinin nasıl bir güç dengesi içinde olduklarının farkına varırlar (Breton, 2006).

Genel olarak kişisel, kişisel arası ve politik bağlamda ele alınan güçlendirmenin, bütün düzeyleri açısından bilinç yükseltme önem taşımaktadır. Kişisel düzeyde bilinçlenme kişinin karşılaştığı sorunların dışsal kaynaklarını fark etmeleri ve sorunu kendilerinin dışına almaları anlamı taşırken aynı zamanda güçlenen bireylerin sorunun sosyopolitik bağlamını fark etmelerini hedefler. Bireylerin yapısal konumlarından kaynaklı karşılaştıkları ayrımcılığın, fırsatlara ulaşmadaki yapısal engellerin ve eşitsizliğin örneğin bireylerin başarısızlık deneyimlerinin kendilerinden değil yoksulluk gibi daha geniş sosyal politik toplumsal sorunlarla bağlantılı olduğunun farkına varmalarını yani bilinçlendirmeyi içerir (Thompson, 2007/2016, s. 42). Kadınların maruz kaldıkları cinsiyetçi ayrımcılıkla ilgilenen bilinç yükseltme çalışmalarında bu yaklaşım 'kişisel olan politiktir' sloganı ile belirginleştirilmiştir (Carr, 2003).

Lee (2001, s.65)'ye göre bilinç yükseltme güç ilişkileri, sosyal normlar değerler, çevresel katmanlar gibi bireyin maruz kaldığı sorunlarla ilintili bütün dışsal etmenlerin çok boyutlu ele alındığı eleştirel bir yaklaşımla ele alındığı kişinin toplum karşısında kendi öz varlığı sorguladığı bilişsel bir aktivitedir. Bu süreç kurumların ve farklı unsurların sahip oldukları gücü yok saymak değil, insanların güçsüz oldukları düşüncesinin yerine kaynakları kontrol etme güçleri ve yetenekleri, bilgi ve haklarının farkına vardırılmaları ile eşitleme ve güç dengesini yenileyerek gücü paylaşmaktır (Breton, 2006). Bilinç yükseltmenin eleştirel bilinç geliştirme metoduyla gerçekleşmesi ile hedefi bireylerin kendi bilişsel algılarını gözden geçirmeleri, farklı düşünler geliştirmeleri ve deneyimlemeleri ile bireysel kapasitelerini ve problem çözme becerilerini geliştirmek ve ortak sorun yaşayanlarla birlikte hareket ederek baskıcı unsurlara karşı harekete geçmeleridir (Lee, 2001, s. 65-66).

2.2.3.4.3. Yeniden Çerçvelendirme

İnsanlar içlerinde buldukları durumlardan kendilerini suçladıkları zaman bilişsel yapıları baskıcıdır ve kendi durumlarını kaçınılmaz, değişmez, tanrının

vergesi, kader olarak görür kendilerini umutsuz ve çaresiz hissederler (Breton, 2006). İnsanların baskıcı bilişsel yapıları kendilerine ilişkin olumsuz algıları ile birlikte baskıcı sosyal yapılardan da kaynaklanır. Bu durumda insanların baskıcı bilişsel yapılar edinmeleri ile sonuçlanır. Bilinç yükseltme bu baskıcı zihinsel yapılar ve sosyal yapılar ile bunlar arasındaki bağlantının kurulmasına ilişkin insanların farkındalık kazanması ve bu zihinsel yapılarda değişimi ve dolayısı ile insanların kaynaklara erişim için harekete geçmesi ile sonuçlanmayı hedefler. Müracaatçıların çoğu, baskı, yoksulluk ve yaşam deneyimlerine maruz kalmış insanlardır, daha iyi yaşam isterler ancak kendilerini daha iyi yaşamak için gerekli olan değişiklikleri yapacak kadar güçlü görmezler. Kendilerini başarısız, farklı ve diğer insanlar tarafından ret edilmiş hissederler. Müracaatçıların olumsuz duyguları ve kendilerini sınırlayan algılarını değiştirmek için çalışanlar güçlendirme yaklaşımına başvururlar. Müracaatçıların anlattığı öyküleri bazen onlar için maruz kaldıkları baskının nasıl içselleştirildiğini gösterir (Thompson 2007/2016, s. 53). Bu öyküler güçlendirmede eleştirel metot ve bilinç yükseltme ile yeniden yapılandırabilir.

Güçlendirme insanların kendi yaşamlarının kontrolünü ellerine almaları için gerek duydukları, kişisel, kişilerarası ve politik güce sahip olmalarına ve yardımcı olmak ve onların yaşamlarını olumsuz yönde etkileyen politikalar, kurumlar ve toplumsal tutumlarda, değişiklikler yapacak şekilde müracaatçıyla çalışma şeklidir. Başarı güç ve kontrolle tanıştıkça, kendilerini güçsüz hisseden müracaatçılar kendileri ile ilgili varsayımları ve kendi durumlarını yeniden değerlendirirler (Duyan, 2012, s. 180). Müracaatçıların kendileri ile ilgili yaptıkları bu değerlendirme sonrasında yeni bakış açıları geliştirmeleri yeniden çerçeveleme olarak adlandırılır. Örneğin ben şiddet görmeyi hak ediyorum düşüncesi yerine, maruz kaldığım şiddet bir insan hakkı ihlalidir, benim hak ettiğim bir durum değildir. Şiddeti sonlandırılabilir, kendi yaşamım için yeni kararlar alabilirim düşüncesinin gelişmesi ve şiddetin durdurulması ya da şiddet ortamından uzaklaşma gibi davranışsal seçimlerin yapılmasından söz edilebilir.

2.2.3.4.4. Kolektif Eylem

Güçlendirmede çalışmalarında bilinç yükseltmenin arkasından gelen kolektif eylem güçlendirmenin temelini oluşturur. Güçlendirme de bir bireyin güç kazanması, diğerinin güç kaybetmesi anlamına gelmez (Dominelli, 2002b, s. 118). Gücünü paylaşan bir kişi diğerinden de güç alır. Böylelikle daha fazla güç ortaya çıkar. Ortak sorunu paylaşan kişiler geliştirdikleri bilinçle bir araya gelerek daha fazla güç üretir ve bu gücü baskıya karşı kullanabilirler (Thompson,2007/2016, s. 45). Farkındalıkları artan bireyler kolektif eylem aracılığı ile çevreden ihtiyaç duydukları kaynakları ele geçirebilir (Breton, 2006) ve sosyopolitik değişim yaratabilirler. Carr (2003)'e göre "güçlendirmenin nihai hedefi, marjinalleştirilmiş toplulukların sosyopolitik kurtuluşudur." Bunun yolu da kolektif eylemden geçer.

Baskıcı toplumsal yapıları değiştirmek için grupların kolektif eyleme hazır olması, baskı karşıtı grupların bir araya gelerek iletişim ağı oluşturması ve birbirlerine sosyal destek sağlaması gerekir ki sistemsel değişim isteniyorsa bireysel müdahalelerle bu sağlanamayacağı için grupların bir araya gelerek sosyal eylem yoluyla faaliyette bulunmaları gerekir (Breton, 2006).

2.2.4. Güçlendirme ve Güçler Perspektifi

Güçler perspektifi insanların güç ve kaynakları olduğu düşüncesi üzerine şekillenen insancıl bir yaklaşımdır. Güçler perspektifi müracaatçıların sorunları, yetersizlikleri, kusurları ve yaftalarına vurgu yapan patolojik perspektif yerine becerileri, kaynakları, inanç ve başarılarına odaklanarak (Şahin, 2011; Teater, 2014/2015, s. 50; Kammer ve ark., 2010) etkileşim ve müdahaleleri bu yönde kullanır (Teater, 2014/2015, s. 50). Diğer insancıl yaklaşımlarda olduğu gibi insanların büyüme ve gelişme kapasitelerine, birey ve ailelerin pek çok yetenek ve güçleri olduğuna inanılır (Şahin, 2011). Güçler perspektifi güçlendirme ile güçlere odaklanmak, müracaatçıların güçlü yönlerine ilişkin bilinç geliştirme yaklaşımı ile uyumludur. Ayrıca güçler perspektifinde ele alınan dayanıklılık ve direnç gibi kavramlar da güçlendirmeye doğrudan bağlantılıdır (Thompson,

2007/2016, s. 59; Benard ve Truebridge, 2013). Güçler perspektifinde vurgulanan güçlü yönlerin ele alınması güçlendirmeye enerji sağlar.

Güçler perspektifini benimseyen uygulamalarda müracaatçıların sorunlarını göz ardı etmeksizin güçlerin fark edilmesi ve müdahale planının bu doğrultuda yapılmasını vurgu yapar (Teather, 2014, s. 49). Güçler bireyler topluluklar ve aileler için ele alınabilir. Güçler perspektifi kişisel ve çevresel kaynakları fark etmeye odaklanır. Güçlerin fark edileceği alanlar kişilerin bilgileri, karakterleri, dayanıklılıkları, erdemler, yetenekler, maneviyat, geçmiş yaşamdaki başarı, kararlılık, sorun çözme isteği, sağlık, ümitler ve fırsatlar (Teater, 2014/2015, s. 51) ya da arkadaşlar, destek kuruluşları gibi çevresel kaynaklar olabilir.

Her insanın büyüme ve gelişme potansiyeli ve bunu gerçekleştirme kapasitesi olduğunu savunan güçler perspektifine göre güçlü yönler odaklanmanın bireylerin gelişmesini sağlayacağı, bireylerin büyümek için ellerinden geleni yapacakları, insan davranışlarının karmaşık olup, önceden tahmin edilmesinin zorluğu ve insanların kendileri için neyin iyi olduğunu en iyi kendilerinin bildikleri savunmaktadır (Kammer ve ark., 2010). Bu doğrultuda güçler perspektifini esas alan bir uygulamanın temel prensipleri henüz ortaya konulmamış olsa da bireylerin kendilerinin ve çevrelerinin kaynak ve yeterlilik kapasiteleri olduğu ve bu kaynak ve kapasitelerin geliştirebileceği ve sürdürülebileceğine dair inanç, insanların ortaya koyduğu olumlu nitelikteki kapasitelerinin takdir edilmesi, var olan güçleri canlandırmak, yeni güçler elde etmek için müracaatçı ile işbirliği yapmak, müracaatçıların kendi koşullarını ve seçeneklerini en iyi şekilde görebilecekleri ve en iyi çözüm yollarını seçebileceklerine dair inanç, başarısızlıklara değil yeterliliklere odaklanmak ve teşhis yerine değerlendirmeye odaklanmaktır (Şahin, 2011). Burada da iyi bir diyalog, uygulayıcının güçlendirici dil kullanması ve aynı zamanda müracaatçıları güçlendirici dil kullanmaya teşvik edilmesi önemlidir (Benard ve Truebridge, 2013). Birlikte çalışma ile bilinçlenme ve farkındalık artar ve sorunlara daha fazla çözüm üretilir.

Güçler temeli uygulama ve güçlendirme de öne çıkan önemli bir kavram zorluklar karşısında bütün bireylerin sahip olduğu varsayılan uyum sağlama yeteneğini yani dayanıklılığı arttırmaktır. Benard ve Truebridge (2013)'e göre dayanıklılığı geliştirmeyi esas alan bir uygulamada uygulayıcılar dayanıklılığın tüm bireylerin sahip olduğu bir ortaya çıkarılması gereken bir kapasite olduğuna, olumsuz koşullardan gelmenin insanlar için olumsuz sonuçlar yaracağı anlamına gelmediğine, zorlu yaşam deneyimleri ve olayların insanların büyüme, gelişme kapasitelerinin gelişmesi ve değişim için fırsat yaratabileceğine ve bireysel dayanıklılığın artmasının diğer insanların dayanıklılığının artmasına da yardımcı olacağına dair temel inanışları benimseyerek, öncelikle çevrenin müracaatçıların temel ihtiyaçlarını karşılayıp karşılanamadığını, çevredeki risklerin yanında var olan fırsatları araştırarak, müracaatçılarla işbirliği içinde bilinç yükseltme sürecine girerler.

2.2.5. Güçlendirme ve Gruplarla Sosyal Hizmet

Nihai hedefi olan baskıya karşı kolektif eylem ve sosyopolitik dönüşüm olan (Carr, 2003) güçlendirme uygulamalarında, grup çalışması önemli bir yol oluşturur (Drumm, 2006). Lee (2001)'ye göre baskıya karşı hareket etmek için güçlendirme uygulamasında grup çalışmaları ve toplumla çalışma öncelikli olarak yer almaktadır. Güçlendirme uygulaması kişi yada grup değişiminden çok sosyal değişime odaklanarak karşılıklı destek, kolektif eylem, haklar ve demokratik katılım odağıyla, insancıl felsefeye dayalı grup çalışmasını ön görür (Crawford ve ark., 2015, s. 55). Büyük bir kısmı küçük gruplarla yapılan grup çalışmalarında oluşan koalisyonlar, diğer sosyal gruplara taşınır ve sosyal değişim için toplumu herekte geçirir (Lee, 2001, s. 92). Drumm (2006) göre grup çalışmasını sosyal hizmet servislerinin vaka çalışmasından aktivizme doğru doğru doğal bir ilerleyişi olarak değerlendirmektedir.

Güçlendirme gruplarının tüm amacı baskı yaratan bilişsel, davranışsal, sosyal, politik yapıları ve koşulları değiştirmek ve bunun sonucunda insanların kendi yaşamlarının kontrolünü ellerine almalarıdır (Breton, 2006). Bu çalışmalarda gruplar üzerine yüklenen ayrımcılığın uzun bir zaman sürecinde ortaya çıkardığı

olumsuz imaj ve kalıp yargılarla çalışılarak, bunların yerine olumlu imaj ve değerler ile grup üyelerinin kendi koşullarını etkileme kapasitesi üzerinde durulur. Sonuçta da güç ve baskı ile başa çıkmak için grupların yaşamalarındaki temel kararları kendilerinin verebileceği ve aldıkları kararları uygulayabilecekleri vurgulanır (Zastrow, 2010/2013, s. 239).

Güçlendirme gruplarında grup uygulayıcıları adalet ve eşitlikçi politikaları esas alarak, sorunu sosyal ve ekonomik kaynaklarıyla ele alıp bireyleri nasıl etkilediğine dair bağlam kurarlar (Breton, 2006). Dolayısıyla, grup uygulayıcılarının temel görevleri aktif olarak insanların içlerinde buldukları sistemi sorgulama, baskıcı tutumlarla başa gibi konularda bilinç yükseltme ve eşitlik, ortaklık ve saydamlık oluşturarak üyeleri desteklemektir (Crawford ve ark., 2015, s. 56).

Güçlendirme gruplarında uygulayıcıların eleştirel eğitim bilgisine ek olarak, grup tabanlı bilgiye ve karşılıklı destek sürecini geliştirecek becerilere, açığa çıkacak yoğun duygularla çalışabilecek klinik becerilere, grubun eyleme geçmesine yardımcı olacak görev odaklı ve politik becerilere, yansıtma ve bilişsel yeniden yapılandırma becerilerine sahip olmaları (Lee, 2001, s. 321-322) ve kendi güçlerinin farkında olmaları gerekir. Grubun başından sonuna kadar ortaklık ilişkisi içinde grup süreci devam etmelidir. Kolaylaştırıcı rolünü üstlenen grup uygulayıcısı grup süreci boyunca ortaklık ilişkisi içinde üyelerle gücü paylaşarak süreci yürüten grup çalışmacıları üyelere bilgi vermek, seçme hakkı vermek, hedefleri belirlemelerine yardımcı olmak görevlerini üstlenir ve kendisi grup içinde ayrımcılığa karşı hassas ve çok kültürlü bir tutum sergilerler (Crawford ve ark., 2015, s. 155).

Dominelli (2002b, s. 119)'ye göre grupla güçlendirme etkileşimle birlikte zamanla gelişen dinamik bir değerdir. Güçlendirmeye dayalı grup çalışmalarında üyeler paylaşım arttıkça çatışma ve yüzleşme ile bilişsel değişiklikleri sağlayabilirler (Breton, 2016). Dolayısı ile grup içinde hem bireysel hem kişilerarası/kolektif güçlenme ortaya çıkar (Dominelli, 2002b, s. 117).

Grup çalışması her grup üyesi ile bütün olarak grubun arasındaki gücün yansıtılmasıdır. Grup üyeleri arasındaki dinamik iletişim, farklılıkları da ortaya

çıkartır. Üyeler ve grup arasındaki çok yönlü aynalama öz farkındalık yaratmak için güçlü bir ortam oluşturur (Drumm, 2006). Üyelerin sürece dahil olmaları ve grup uygulayıcısı ile ortaklık içinde yaratıcılıklarını ortaya koymaları, onların grup dışında sosyal yaşama katılımları ve içine girdikleri ortamlarda daha etkin olmalarını kolaylaştırır (Drumm, 2006).

Grup çalışmasının güçler perspektifi ile karşılıklı destek ve güçlendirme kavramaları ile uyuşan yönlerle doğrudan bağlantılı bir uygulama modeli olduğunu vurgulayan Lietz (2007) incelediği grup çalışmalarından yola çıkarak güçlendirmeye dayalı grup çalışmalarının avantajlarını şu şekilde ortaya koymuştur:

- Grup çalışmaları müracaatçıların güçlerini görmelerine yardımcı olur, üyeler grup içinde benzer eşlerini bulduklarında bu daha güçlü deneyimlenir.
- Üyeler için yeni becerileri kendi yaşamlarında uygulayabilecekleri fırsatları araştırmaları çok önemlidir. Grup çalışmasında üyeler kendi deneyimlerini birbirleri ile paylaşırlar, böylelikle grup içinde fırsat yaratırlar.
- İyi bir grupta, üyeler kişisel dayanıklılık hikayelerini birbirleri ile paylaşırlar ve gruptan anında destek alırlar. Sosyal grup çalışmasının güçlendirme ve karşılıklı desteği öne çıkarttığı bir süreç içindedir.

Güçlendirme gruplarında karşılıklı destek önemle üzerinde durulan kavramlardan birisidir. Karşılıklı desteğin başkalarına yardım etmek, başkalarından yardım almak karşılıklı saygılı olmak, karşılıklı ödül almak, ortak zemin ve işbirliği oluşturmak, ihtiyaçları fark etmek, güçleri takdir etmek ve kişisel ve kişilerarası hedeflere için birlikte çalışmak gibi olumlu etkileri vardır (Steinberg, 2003). Grup çalışmasının özünün karşılıklı destek olduğunu savunan Kurland ve Salmon (1993)'a göre insanların grup çalışmasında bir araya gelmelerinin altında diğer insanlara yardım etmek ve diğer insanlarla birlikte çalışmak gibi örtülü bir neden olduğunu ileri sürmüşlerdir. Karşılıklı desteği güçler temelli bir yaklaşım olarak ele alan Steinberg (2010) ise bu yaklaşımı kabul eden grup uygulayıcılarının gücün paylaşılmasından keyif alan,

insanların güçlerine ve onlara fırsat verilmesi gerektiğine inanan, çeşitli fikirleri dinleme ve kabul etme cesaretine sahip olan, problemleri ve çözüm yollarını araştırmaya meraklı, grubu kanıta dayalı çalışmaya yönlendirilen kişiler olmaları gerektiğini belirtmiştir.

Güçlendirme gruplarında kişisel olanın politik olduğu bağlantısının kurulması oldukça önemlidir. Breton (2006)'a göre bu bağlantı şu şekilde kurulur:

- Grupta üyeler birbirlerinin hikayelerini dinledikçe birbirlerine yardım edebileceklerini görürler.
- Güçlendirme yönelimli gruplarda üyeler kendi seslerini duyurabildiklerini fark ederler. Yani bir sözleri olduğunu ve seslerini başkalarına duyurabildiklerini fark ederler.
- Üyeler kendi diyecek sözleri olduğunu ve başkalarına da yardım edebileceklerini fark etmeleri bilişsel yeterlilik ve yeniden yapılanma ile sonuçlanır. Olumsuz kendilik algıları ve kendilik değerlendirmeleri sarsılır. Bu bilinç yükseltmenin başlangıç aşamasıdır.
- Bitlendirmede bilinç yükseltme tek başına kişinin kendisi ve dünyaya ilişkin bireysel bilişsel yeniden yapılanma değildir. Bilinç yükseltme aynı zamanda kişinin kendisi ile ilgili olumsuz görüşlerinin sosyal, ekonomik ve politik güçlerle bağlantısını da kurmaktır. Bu farkındalık üyeler hikayelerdeki ortak örüntüleri gördükçe ortaya çıkar.
- Bilinç yükseltme süreci ile üyeler kendilerini politik varlıklar olarak görürler ve sosyal ve politik hakları ve sorumlulukları olduğunu fark ederler. Böylelikle etkileme politikaları ile ihtiyaç duydukları kaynaklara erişebilirler.
- Bilinç yükseltmeden sonraki adım kolektif eylem olur.

Lee (2021) grup temelli güçlendirmeyi eleştirel eğitim yaklaşımı ile almaktadır. Buna göre güçlendirme grupları gerçek meselelerin paylaşıldığı, üyelerin aynı meselleri çalışırken birbirlerine yardımcı oldukları, sosyal çalışmacının ortak araştırmacı rolünü aldığı bilinç yükseltme ve eleştirel yansıtma ve eleştirel uygulama olan ortamlardır (s.322). Güçlendirme gruplarında eleştirel bilinç geliştirme sürecinde başvurulan diyalog ilişkisi vasıtası ile insanlar kendi

deneyimlerini paylaştıkça sorunlarına ilişkin dışsal bağlantı kurarlar, kendini suçlamaları azalır ve sonrasında kişisel olan politiktir düzeyinde problem çözme becerileri gelişir (Lee, 2001, s.77).

Gruplarla sosyal hizmet uygulamasında güçlendirme bireylerin ve grubun güçlenmesi için gerekli eklettik müdahale yöntemlerine başvurmaya zemin oluşturur (Crawford ve ark., 2015 s. 57). Genel olarak güçlendiren grupları ile ilgili yaklaşımlarda grupların odaklarından söz edilip, bu gruplar için özel bir yapıdan söz edilmez. Çok genel hatlarıyla, Adams (2008, s.130-132) grup temelli güçlendirme sürecini üç evrede ele almıştır. Bunlar:

1. Gruba üye bulmak, çalışma yeri ayarlamak, uygulayıcı bulmak, grubun meşruiyetini oluşturmak, güvenilirlik kazanmak gibi uğraşların olduğu başlangıç evresi,
2. Grubun odağına göre örneğin sosyalizasyon, yada büyüme odaklı, kişisel gelişim yada eğitim odaklı veya bilinç yükseltme yada sosyal eylem odaklı olmasına göre süreci değişen ve süreç boyunca kişisel büyüme ve öğrenmenin gerçekleştiği sürdürme evresi, .
3. Grubun sonlandırıldığı ve sonrasında yeni grup çalışmaları organize edilen yada üyelerin başka gruplara geçtiği sonlandırma evresidir.

2.3.KADINLARA YÖNELİK ŞİDDETİ AÇIKLAYAN KURAMLAR

Kadınlara yönelik şiddeti anlamak ve önleme ve destek için uyum politika ve mekanizmaları oluşturmak ve sosyal hizmet müdahalesi için çerçeve oluşturabilmek için önem taşımaktadır. Genel olarak yakın partner ilişkisi yada toplumsal ilişkilerde ortaya çıkan kadınlara yönelik şiddeti açıklamaya çalışan kuramlar kişisel, ilişkisel ve toplumsal faktörler üzerinde dururlar (Gök, 2016; Sallan-Gül, 2013).

Sosyal hizmette başlarda hakim olan ve kadınların maruz kaldığı şiddeti, kişisel, psikopatolojik nedenlerle açıklayan kuramlar, sorunun ilişkisel ve sosyopolitik bağlamlarının ortaya konulması ile birlikte daha az rağbet görmektedir. Hatta bu kuramlar şiddet uygulayanları psikolojik sorunu olan, tedavi edilmesi gereken

kişiler olarak ele alması nedeni ile failleri aklamaları ve sorunun toplumsal boyutlarının göz ardı edilmesi ile eleştirilmektedir. Bu modeller aynı zamanda şiddet gören kadınları ise mağdur, kurban gibi ele alarak güçlerini görmezden gelen 'güçsüzleştirici' yaklaşımlardır. Kişisel, psikopatolojik sorunlar yadsınamamakla birlikte, bu kadına uygulanan cinsiyetçi şiddetin çok az bir bölümünü açıklayabilmektedirler. Dolayısıyla sorunu ilişkisel, sosyal, ekonomik bütün boyutları ile ele alan bütünleştirici kuramlar daha fazla rağbet görmektedir.

Sosyal hizmet bilimi ve alanındaki baskı karşıtı uygulama, sosyal adalet ve hak temelli yaklaşım ve güçlendirme yaklaşımının gelişimi ile şiddet görenler kadınların büyüme ve gelişme potansiyellerine odaklanan ve sorunun kaynağının çevrede arayan toplumsal değişime odaklanan insancıl yaklaşımlar öne çıkmıştır. Burada kadınların maruz kaldıkları şiddetin öğrenilmiş bir davranış olarak kuşaktan kuşağa aktarımına vurgu yapan sosyal öğrenme kuramı, şiddeti erkek egemen sistemi sürdürmek için kadınlara uygulanan baskının bir formu olarak ele alan feminist kuram ve bireysel faktörleri de yadsımayarak şiddetin ortaya çıkışını daha geniş çevresel faktörlerle ilişkilendiren ekolojik kurama değinilmiştir. Ağırlıklı olarak kadınlara yönelik şiddeti ilişkisel ve sosyal bağlamlarda ele alan bu kuramlar aynı zamanda eklektik bir güçlendirme müdahalesi için birbirini tamamlayan, birbirleri ile örtüşen kuramlardır.

2.3.1. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramı insanların nasıl davranacaklarını çevrelerinden öğrendikleri varsayımının üzerine şekillenen bir dizi açıklamayı içermektedir. Kuram ev içi şiddete açıklama getiren en popüler yaklaşımlardan biridir (Mihalic ve Elliott, 1997). İlk olarak Albert Bandura tarafından ortaya atılan kuram Bandura'nın kendi çalışmaları (Bandura ve Walters, 1965; Bandura 1969, 1971, 1977, 1980) ve diğer kuramcılar tarafından geliştirilmiştir (Bevan ve Higgins 2002; Akers ve Jensen, 2006).

Bandura insan davranışlarını sadece içsel güdülerle açıklayan psikodinamik kuramları ve insanları pasif alıcılar olarak gören öğrenme kuramlarını eleştirmiş ve çeşitli sosyal etkilerin farklı davranışlara yol açtığını, insanların bilişleri olduğunu ve başkalarını gözlemleyerek yada etkileşime geçerek kendi davranışları hakkında karar verdiklerini savunmuştur (Sellers ve ark., 2005).

Bandura (1971)'ya göre insanların öğrenmeleri için bir şeyi deneyip yanılma, test etme gibi deneyimlere ihtiyacı olmayıp, çevreyi gözlemleyip, kendi bilişsel kapasitelerini kullanarak öğrenebilirler. Sosyal öğrenme süreci karşılıklı ve geribildirim içeren dinamik bir süreç olup, başlama veya başlama sonrasında, fiili sosyal ve sosyal olmayan pekiştiriciler ve cezalandırıcılar, eylemlerin tekrarlanıp tekrarlanmayacağını ve hangi sıklıkta tekrarlanacağını etkiler (Akers ve Jensen, 2006). Kurama göre insanlar sosyal yapılar içinde diğer insanlarla birlikte olarak, onları izleyerek, dinleyerek, kopyalayarak ve onlarla etkileşime geçerek öğrenirler (Crawford ve ark., 2015, s. 48; Akers ve Jensen, 2006), Davranışların ardından ödüllendirilen yada kabul gören davranışları kendilerinin tekrar etmeleri ile içselleştirip uygularlar (Bandura, 1977; Danis, 2013). Olumlu davranışlar kadar olumsuz davranışlarında benzer şekilde öğrenilir (Akers ve Jensen, 2006). Bu açıklamalarla kadınlara yönelik şiddetinde taklit yoluyla öğrenildiğini ve uygulandığını üzerinde durulmuştur (Gök, 2016).

Kadınlara yönelik şiddetin açıklanmasında sosyal öğrenme kuramı şiddetin taklit yoluyla öğrenildiğini ve uygulandığını göstermektedir (Gök, 2016). Bandura'nın kuramı ve daha sonra bu kuramın türevleri olan nesilden nesile aktarım ve Akers tarafından geliştirilerek sosyal öğrenme kuramları kadınlara yönelik erkek şiddetine dair açıklamalar getirilmiştir. Bu yaklaşımlar sosyal öğrenme sürecine ilişkin birbirine benzer ve birini tamamlayıcı açıklamalar getirmişlerdir.

2.3.1.1. Bandura'nın Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme sürecine yönelik ilk açıklamalarının ardından Bandura (Bandura ve Walters, 1965; Bandura 1969, 1971, 1977, 1980), bu açıklamalarını genel bir kuramsal çerçevede ele almıştır.

Bandura ve Walters (1965, s. 1-18)'e göre sosyal öğrenmenin gözlemsel öğrenme yolu ile yeni tepkiler kazanmak, davranışı taklit etmek, genellemek ve ayırt etmek, önceki öğrenmelerin ve durumsal faktörlerin etkisi, ceza, engel ve ödül almama olmak üzere beş temel prensibi vardır. Bu prensipler:

- İnsanlar başkalarının davranışlarını gözlemleyerek, başkalarının davranışlarını taklit ederek öğrenirler. İnsanlar gözlemledikleri çevreden olumlu geri dönüş alan ve başarılı olan davranışları model alarak, taklit yoluyla bu davranışları içselleştirebilirler, hatta taklit yoluyla gözlemlenen bütün davranışların içselleştirilmesi mümkün olabilir.
- İnsan gözlemledikleri davranışları genelleyerek yada ayırt ederek yeni davranışlar edinebilirler. Bu genelleme ve ayırt etmede de neyin kabul görüp, neyin görmediği önemlidir.
- İnsanların içlerindeki buldukları bağlamın ve daha önceki öğrenmelerin yeni öğrenmeler üzerinde etkisi vardır. İnsanlar gözlemledikleri çevreden olumlu geri dönüş alan ve başarılı olan davranışları model alarak taklit yoluyla bu davranışları içselleştirebilirler.
- Davranışın sonunda ortaya çıkan engellenme, ceza yada ödül olmaması da öğrenmeyi etkiler. İnsanlar her öğrendikleri davranışı taklit etmeye bilir, sonradan taklit edebilir. Yada davranışın kabul gördüğü bağlamda taklit edebilirler. Örneğin ailesi tarafından kendilerine öfkeli davranılan gençler, kendi davranışları aile içinde onaylanmadığında öfkelerini başka sosyal ortamlarda göstererek, başkalarına yöneltebilirler (Bandura ve Walters, 1965, s. 1-18).

Bandura (1969, 1971)' ya göre modelleyerek yani gözlemsel öğrenmede klasik uyaran ve tepki bağlantısından ziyade sembolik temsiller yani gözlemlenen davranış, imaj ve o imaja yüklenen sonuçlarını da içeren özel anlamlarla bütünleşen zihinde imgeleme öğrenmeyi etkiler. Buna göre bireyler gözlemleri imgeleri ve sözleri ile birlikte zihne yükledikten sonra gerektiği ortamlarda uygularlar (Bandura, 1971, 1977).

Bandura (1977) sosyal öğrenmede model alma, taklit ve edimsel koşullanma (davranışın sonucundaki ödül yada ceza) önemini vurgularken öğrenmenin

bilişsel bir süreç olduğundan ve insanların pasif alıcılar olmaktan çok davranışların sonuçlarını değerlendirerek öğrendiklerinden söz etmiştir. İnsanlar gözlemedikleri davranışların tamamını, içselleştirip uygulamazlar, hangi davranışları taklit edecekleri yada uygulayacaklarına davranışın sosyal kabul görmesi, modelledikleri kişi, davranışın kendisi ve gözlemlenen sonuçlarına bağlı olarak bilişsel bir süreçten geçirerek karar verirler. İnsanlar sosyal kimliklerini de bu yolla elde ederler (Bandura, 1969). Bandura davranışları gerçekleştirmeden sonuçlarını gözlemleyerek gerçekleşen bu pekiştirmeyi vekaleten pekiştirme olarak tanımlamıştır (Bandura, 1971, 1977).

Bu bağlamda saldırgan davranışlara başvuran bireyler başkalarını gözlemleyerek model aldıkları davranışları taklit yolu ile öğrenirler ve sonuçlarını değerlendirerek uygun ortamlarda gerçekleştirirler (Bandura, 1977, 1980). Buna göre insanlar şiddet davranışını doğrudan ödüllendirilerek yada saldırgan davranışın ardından hemen cezalandırılarak öğrenebildikleri gibi yada dolaylı olarak gözlemleyerek öğrenirler (Danis, 2003). Örneğin ev içinde eşlerine şiddet uygulayan erkekler, başka sosyal ortamlarda ve iş yaşamında bu davranışları kabul görmeyeceği davranışı gerçekleştirmezler.

Sosyal öğrenme kuramı ile ev içi şiddeti ele alan pek çok çalışmada çocukluğunda şiddete maruz kalan yada annelerinin maruz kaldığı şiddet davranışını gözlemleyerek öğrenen ve içselleştiren çocukların yetişkin olduklarında kendilerinin de şiddet failine dönüşme riskleri üzerine odaklanılır (Page ve İnce, 2008). Bandura'nın kuramı üzerinden düşünüldüğünde aile içi tekrar eden şiddete şahit olan çocuklar, bu davranışı olağan ilişki şekli olarak stres karşısında babanın anneye ve çocuğuna şiddet uygulayabileceğini, şiddetin stresle başa çıkmanın yada sorun çözmenin bir yolu olduğunu öğrenebilirler. Bu öğrenme hem şiddet uygulayanın, hem de şiddete maruz kalanın tepkilerini birlikte öğrenmeyi içerir. Çocuk sosyal kimliğini kimin üzerinde elde etmişse, yetişkin olduğunda onun davranışı taklit edebilir. Örneğin babasının annesine şiddet uyguladığını gözlemleyen bir oğlan çocuğu, babası ile özdeşim kurarsa ilerde eşine şiddet uygulayabilir. Yada annesinin babası

tarafından şiddete maruz kaldığını ve buna itiraz etmediğini gözlemleyen bir kız çocuğu ilerde kendi eşi tarafından uygulanan şiddeti olağan karşılayabilir.

Sosyal öğrenme kuramına göre saldırgan davranışlarının öğrenilmesinde ve içselleştirilmesinde deneyimlerin etkisi de belirleyicidir. Örneğin insanların saldırgan olmalarının çevrenin takdiriyle karşılanması ve ödüllendirilmesi hatta çevre tarafından şiddetle teşvik edilmeleri, sonraki yaşam dönemlerinin temel özelliklerini inşa etmektedir (Sallan-Gül, 2013, s. 25). Kuram aynı zamanda öğrenilen davranışların tekrar tekrar öğrenilmeyeceğini de öne sürer (Danis, 2013). Örneğin davranış sonunda kendisi tutuklanırsa, ya da davranışı gerçekleştiren izlediği kişi tutuklanırsa kişi davranışın bedelini hesaplayarak öğrendiği davranışı unutabilir.

2.3.1.2. Nesilden Nesile Aktarım Kuramı

Sosyal öğrenme kuramının bir türevi olan nesilden nesile aktarım kuramı (intergenerational transmission theory) annesinin ev içi şiddete maruz kaldığına şahit olan çocukların bu durumdan nasıl etkilendiklerine açıklama getirmektedir. Kuramın temel varsayımı oğlan çocuklarının ev içi şiddete maruz kalmaları yada şahit olmaları ve zamanla bunu taklit etmeyi öğrenmeleri sonucu sonraki kendi yakın ilişkilerinde şiddete başvurma olasılıkları olduğudur (Sellers ve ark., 2005; Bevan ve Higgins, 2002). Böylelikle şiddetin nesilden nesile aktarımı ortaya çıkar.

Kurama göre çocukluğunda annelerinin babaları ya da yakın ilişkide olduğu kişiler tarafından şiddete maruz kaldığına şahit olan ve bunu bir davranış olarak öğrenen çocuklar bu öğrenmenin sonucunda daha sonra ergenlik döneminde şiddet eğilimi gösterir ya da yetişkin olunca şiddet uygulayan kişiler olurlar (Osofsky, 2003). Şiddet güçlü bir baskı aracı olarak aile içinde işlev görür ve öğrenme yoluyla pekişir (Sallan-Gül, 2013). Çok genel bir kuramsal mekanizmaya sahip olan kurama göre ev içi şiddete şahit olanların yada maruz kalanlar saldırganla özdeşim kurma, gözlem yoluyla dolaylı pekiştirme ve olumlu pekiştireçler aracılığı ile şiddet uygulamayı öğrenerek, kendilerinin de şiddet uyguladıkları varsayılmaktadır (Bevan ve Higgins, 2002). Buna göre

şiddete tanık olan çocuklar şiddeti uygulamanın ve maruz kalmanın pekiştirildiğini, meşrulaştırıldığını, sonuçlarının nötralize edildiğini, normal kabul edildiğini hatta bazı koşullarda onaylandığını gördüklerini aile normlarını içselleştirirler (Cochran ve ark., 2011). Örneğin babasının annesine şiddet uyguladığına şahit olan oğlan çocuğun babası ile özdeşim kurması, onun davranışlarını izleyerek, davranışın sonuçları ile ilgili gözlem yapması, şiddet davranışının onay gören bir davranış olarak çocuğun zihninde pekişmesi sonucu, çocuk ilerde kendisi de eşine şiddet uygulayabilir. Şiddet uygulanan ailede yetişen çocuklar işlevsel olarak şiddetin negatif sonuçlarından çok pozitif sonuçlarını gözlemlerler ve bu davranışı uygulamak pozitif sonuç beklentilerini artırır. Şiddet aynı zamanda sorun çözme biçimi olarak ta kabul ederler. Böylelikle şiddetin nesilden nesile aktarımı ortaya çıkar.

Çeşitli araştırmalar nesilden nesile aktarım kuramını destekleyici bulgular elde etmişlerdir. Örneğin, Page ve İnce (2008) inceledikleri araştırmalarda eşleri tarafından fiziksel şiddete uğrayan kadınların %25 ile %75'inin çocukluğunda fiziksel ve cinsel istismar öyküsüne sahip olduklarını, buna birden fazla maruz kaldıklarını, aynı zamanda çocukluğunda anne ve babası arasında yaşanan şiddete sahip olan erkeklerin eşlerine fiziksel şiddete bulunma ihtimalinin, geçmişte böyle bir deneyime sahip olmayan erkeklere oranla 2,5 kat daha fazla olduğunu tespit etmişlerdir.

2.3.1.3. Akers'in Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramına göre insan davranışlarına açıklama getiren bir diğer kuramcı ise Akers'dir. Akers kurama ilişkin ortaya atılan bütün varsayımları birleştirici nitelikte, detaylandırılmış bir yaklaşımla sosyal öğrenme kuramını ele almıştır (Sellers ve ark., 2005).

Akers, Bandura'nın kuramını ve daha sonra sosyal öğrenme için yapılan açıklamaları geliştirerek, sosyal öğrenme kuramına ayrıştırıcı bağlantı, tanımlar, ayrıştırıcı pekiştireç ve taklit olarak adlandırdığı dört yeni kavramsal boyut eklemiştir (Akers ve Jensen, 2006; Wareham ve ark, 2009; Cochran ve ark, 2011). Akers ve Jensen (2006) bu boyutları şu şekilde açıklamışlardır:

1. *Ayrıştırıcı bağlantı* (differential association): Bazı türden davranışları gerçekleştiren yada bu tür davranışları destekleyen tutum, norm ve değerleri ifade eden kişilerle doğrudan yada dolaylı olarak ilişki ve özdeşim kurmaktır. Bireyin içinde olduğu bütün gruplar sosyal öğrenme için ara bağlamlar sağlar. Bu grupların içinde aile ve arkadaş gibi gruplar birincil ve ikincil doğrudan ilişki içinde olunan referans grupları ile birlikte iletişim araçları, internet aracılığı ile kişilerin dolaylı olarak ilişkilendirildikleri referans grupları vardır. Burada gruplarla ne kadar süre, ne kadar sıklıkla ilişkilendiği, grupların kişi için önemi, yakınlığı (aile ve eş ilişkisi gibi) gibi değişkenler davranış üzerinde etkilidir. Buna göre kişi ne sapkın davranışlara ne kadar maruz kalırsa, kendisinin yanlış davranış sergileme olasılığı o kadar yüksek olur.
2. *Tanımlar* (definitions): Tanımlar sosyalleşmede hangi davranışın uygun, hangi davranışın sapkın yada suç olduğuna dair dünya görüşleri, genel ve dini inanışları, geleneksel değerleri içerir. Olumsuz davranışı rasyonelleştiren, onaylayan ve destekleyen tutumlar davranışı gerçekleştirmeyi kolaylaştırır. Kişi yanlış davranışına onay verilen genel ve özel tutumları öğrendiğinde, bu davranışa katılma eğilimi o kadar artar. Kişi eylemi gerçekleştirirken zaman, yer, mekanda bulunan kişileri dikkate aldığı bir bilişsel süzgeçten geçirir.
3. *Ayrıştırıcı pekiştireç* (differential reinforcement): Davranışı izleyen yada davranışın sonucunda beklenen gerçek ödül ve cezaların dengesini ifade eder. Kişilerin olumsuz bir davranışı gerçekleştirip gerçekleştirmeyecekleri, gelecekte bu davranışa devam edip etmeyecekleri, şimdi ve gelecekte ödül dengesine bağlıdır. Ödülü daha yüksek davranışların gerçekleşme olasılığı daha yüksektir. Pekiştireçler ve cezalandırıcılar her zaman ilişkilerle ilgili olmayabilir. Örneğin alkol madde kullanımının bedene etkisi gibi. Ancak başkalarına karşı gerçekleştirilen yanlış davranışlardaki öğrenmelerin çoğunluğu çevreden gelen tepkilerle pekiştirilir. Diğerlerinin tepkileri, sözleri vs. soyut, maddi yada sembolik ödüller sosyal pekiştireçler olur.

4. *Taklit* (imitation): Başkaları tarafından gerçekleştirilen davranışların doğrudan yada medya tasvirleri gibi araçlarla gözlemlenmesinden sonra davranışa girişmeyi ifade eder. Kişiler davranışın sonuçlarına göre davranışı taklit edip etmeyeceklerine karar verirler. Taklit davranışının ilk edinimi ve performansı davranışın sürdürülmesinde etkilidir.

Akers'in sosyal öğrenme kuramına göre yakın partner şiddetinin nedenleri şiddet uygulayanların model aldığı kişilerin bu davranışı gerçekleştirilmesi, şiddet görenlerin de model aldığı kişilerin yakın eş şiddetine tolerans göstermesi, şiddet uygulayan kişi ve maruz kalanların şiddeti onaylayan tutum ve inanışlara sahip olması, yada bu tür tutum ve inanışlara karşı tutumlarının zayıf yada nötr olması, kişilerin kendi tutum ve inanışlarına sahip kişilerle ilişki içinde olmaları ve şiddete tolerans göstermenin maliyetinin, sosyal ve sosyal olmayan ödüllere göre daha düşük olması ile açıklanır (Cochran ve ark., 2011).

Hem uygun hem de uygun olmayan davranışları açıklayan bir kurguya sahip olan Akers'in sosyal öğrenme kuramı aile içi şiddetin açıklanmasında ampirik araştırmalarla test edilmiş bir kuramdır (Sellers ve ark., 2005; Wareham ve ark., 2009; Cochran ve ark., 2011). Örneğin, Wareham ve ark. (2009) yaptıkları araştırmada eşlerine şiddet uygulayan ve mahkeme tarafından zorunlu eğitim programına katılan erkeklerin, yakın eş şiddetini nasıl açıkladıklarını değerlendirmişler ve Akers'in kuramına uygun olarak ayrıştırıcı bağlantının yakın ilişki şiddetinin en güçlü yordayıcısı olduğunu bulmuşlardır. Araştırmada ayrıca yakın ilişki şiddetini onaylayan tutum inanışlara sahip olan, kendisi de bu tür tutum ve inanışlara sahip diğer erkeklerle ilişki içerisinde olan, kendi yaşamlarında önemli kişiler eşlerine şiddet uygulayanlar olan ve kadınlara yönelik eş şiddetinin maliyetini daha düşük gören erkeklerin şiddet uygulama olasılıklarının daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde Sellers ve ark. (2005) sosyal öğrenme kuramının dört temel boyutunu ele aldıkları 1641 erkek üniversite öğrencisi ile yaptıkları araştırmada kuramın ev içi şiddet ve flört şiddetini açıklamada yararlı olduğunu, yakın ilişki şiddeti sonucu daha fazla ödül dengesi bekleyen, eşine karşı şiddet uygulayanlarla bağlantı kuran, bu tür

şiddeti destekleyen tutumlara sahip olan ve eşlerine şiddet uygulayanlara karşı tepki göstermeyen erkeklerin yakın partner ilişkisi içinde şiddete başvurma olasılıklarının daha yüksek olduğunu bulmuşlardır.

Akers ve Jensen (2006) sosyal öğrenme süresinde aile ve sosyal yapının önemine özellikle vurguda bulunmuşlar gözlemsel öğrenmenin pekiştirilmesinde birinci grup olan ailenin disiplin ve kontrol değişkenleri, uyumlu ve uyumsuz itaatsiz davranışlar, ödüller ve cezalar gibi sosyal pekiştireçlerin ilk öğrenildiği ve test edildiği yer olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre şiddetin birincil derece öğreticileri, şiddet uygulayanların kendi aileleri (Gök, 2016) olabilir. Aile ile birlikte sosyal yapı içindeki sosyal organizasyon, lokasyon, sosyal düzensizlik/çatışma gibi boyutlar da suç ve suçlu davranışı ile ilgili sosyal öğrenmelere aracılık eder (Akers ve Jensen, 2006).

Genel olarak sosyal öğrenme kuramları kadınlara yönelik yakın partner şiddetini açıklaması açısından önemli bir kavrayış sunmaktadır. Açıklamalar ağırlıklı olarak erkeklerin uyguladığı şiddet davranışına odaklanmaktadır. Bu bağlamda kuramı test etmeye yönelik çalışmaların da ağırlıklı olarak erkek grupları ile yapıldığı görülmektedir (Warenham ve ark., 2009; Cochran ve ark 201; Sellers ve ark., 2005). Bu kurumlarla ilgili en büyük eleştiri ise kuramın şiddet davranışını doğrudan çocukluktaki şiddet deneyimi yada tanıklıkla açıklaması, ailenin ekonomik koşulları, hastalık işsizlik gibi diğer aracı etmenleri görmezden gelmesidir (Mihalic ve Elliott, 1997; Bevan ve Higgins, 2002).

2.3.2. Feminist Kuram

Genel hatlarıyla kadınların maruz kaldığı ayrımcılık ve sonuçlarıyla ilgilenen ve kadınların durumu iyileştirmeyi hedefleyen feminizmin tam olarak üzerinde anlaşılmış, tek bir tanımını yapmak mümkün değildir (Freeman, 1990; Gray ve Boddy, 2010). En genelde cinslerin eşitliğine önem veren ve kadınların erkeklerle eşitliğini savunan bir öğreti olarak ele alınabilir (Buz, 2009). Kendi içinde pek çok farklılık olmasına rağmen, feminist çabaların tümü kadınlar ve erkekler arasında eşit olmayan güç ilişkilerini ve bunların nasıl sürdüğü ve dönüştürülebileceğini ele almıştır (Turner ve Maschi, 2015; Altınbaş, 2006).

Temeli kadınların özgürleşme çabalarına dayanan feminizm çoğu yerde karşımıza toplumsal cinsiyet rollerini ön plana alan eleştirel bir kuram olarak çıkar (Yıldırım, 2016). Kadınların maruz kaldığı cinsiyetçi yapılanmayı değiştirmek ve dönüştürmek amacıyla eleştirel bir bilinç geliştirme feminizm için en yaygın kullanılan tanımlar arasındadır (Şaşman-Kaylı, 2016). Feminist kuram erkekler ve kadınlar arasındaki farklılıkları ve bunların yaşam boyu nasıl şekillendiğini ve yaşam sürecini nasıl etkilediğini anlamaya çalışır (Teater, 2014/2015, s. 105). Bunun sonucu olarak da erkeklere tanınan toplumsal, ekonomik ve siyasal hakların kadınlara da verilmesini savunarak, kadının toplum içindeki rolünü genişletmeyi amaçlar (Ataman, 2009).

Toplumdaki kadın deneyimlerinin toplumun sosyal, politik ve ekonomik yapılarından kaynaklı olduğunu savunan feminizm, kadınların erkeklerin gerisinde olmadığını, erkekler üzerinden tanımlanamayacağını, kendi deneyimlerinin önemli olduğunu vurgular (Freeman, 1990). Feminizm ayrıca kişisel ve politik alanı birbirine bağlayarak sorunlarla mücadelede kolektif eylemi ortaya koyar ve kadının ihmal edilen alanlarının çalışılmasına imkân sağlar (Trevithick, 2005, s. 282). Bir başka deyişle günlük yaşamdaki cinsiyetçi düzenlemeleri akademik ve politik düzeyde sorgulaması ve toplumun düşünce kalıplarına kadar inen cinsiyetçi, tutumları görünür hale getirip, eleştirel bir bakış açısı ile bunlarla mücadele etmeyi ve değiştirme çalışan feminizm aynı zamanda bir iktidar kuramı olarak da ele alınmaktadır (Şaşman-Kaylı, 2016).

Feminizmin başlangıcında yer alan hak arayışı hareketleri, sonrasında da kadınların maruz kaldığı baskıya odaklanan çalışmalar, kadınların özgürleşmesi, kendi kimlerini kazanma ve bağımsızlığı üzerine şekillenmiştir. Fransız devriminin akabinde Mary Wollstonecraft tarafından yazılan “Kadın Hakları Savunması” kitabı feminizmin başlangıcı olmuştur (Aktaş, 2013). Takip eden yıllardan itibaren kadınların özgürlüğü ve erkeklerle eşit haklara sahip olma mücadelesi ile başlayan feminizm zaman içinde büyük bir gelişme göstermiş, çeşitli zaman dilimlerinde içinde farklı düşünceleri barındıran feminist akımlar ve çeşitli türlerle ortaya çıkmıştır. Feminizm aynı zamanda bilim, sanat, siyaset, hukuk, uygulama, aktivizm gibi pek çok alanda çok disiplinli bir ele

alınan bir yaklaşım olmuştur. Akademi ile birlikte toplumsal yaşamın her alanındaki değişimlere feminist çalışmaların önemli katkısı olmuştur. Erkeklerin gerçekliklerinden farklı olarak kadınların duygu ve deneyimlerini anlamaya kapı açan feminizm aynı zamanda ev içi şiddet, tecavüz, ensest gibi sorunların daha iyi anlaşılmasını ve kadınların ekonomik eşitsizlikleri, farklı cinsellikleri, sağlık sorunları ve diğer sayısız sorunun fark edilmesini sağlamıştır (Clemans, 2006). Kadınların başlattığı bir akım olmakla birlikte feminizm etnik gruplar, yoksullar engelliler yaşlılar engelliler gibi pek çok grup için mücadele yolu açmış (Atasü-Topçuoğlu, 2016), toplumda var olan pek çok yapısal ve problemin tanımlanması ve kavramsallaşmasına katkı sunmuştur (Zastrow, 2012, s. 254).

Kadınların özellikle 1980'li yıllarda Dünya'da ve Türkiye'de *dayağa hayır* gibi kampanyalarla başlayan cinsiyete dayalı şiddete karşı feminist mücadelesi sonucunda, kadınlara yönelik cinsiyet temelli şiddetin kadına karşı ayrımcılığın bir türü ve kadının insan hakkı ihlali olduğu uluslararası toplum ve ulusal düzeyde kabul görmüştür. Bunun sonucunda da pek çok yasal düzenleme, uygulama ve destek mekanizması geliştirilmiştir. Kadınlar eşit işe eşit ücret, eşit temsil, eğitime, bilime, sanata, devlet yönetimine ve toplumsal yaşamın diğer alanlarına eşit katılım gibi konularda mücadele etmeye devam etmişlerdir. Günümüzde kadınların kendilerine uygulanan baskı ve ayrımcılıktan kurtulma, özgürleşme ve eşit bireyler olarak özel ve kamusal yaşamda var kılma mücadelesi devam etmektedir.

2.3.2.1. Feminist Dalgalar ve Feminizm Türleri

Feminizm 1800'lü yıllarda ilk ortaya çıkışından günümüze, çeşitli tarihsel dönemlerde geçirdiği kıvrımlar literatüre feminist dalgalar olarak yansımıştır. Feminizmin farklı dalgaları ve türleri konunun çok disiplinli ele alınması ile birlikte kadınların deneyimlerinin çeşitliliğinin ve bunu göstermeye yönelik çabaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Her feminist dalga içinde farklı ideolojik fikirler benimsenmiş ve bu fikirlerle ilişkili feminizm türleri gelişmiştir. Her birinin kadınların özgürlük ve eşitlik mücadelesine önemli katkıları vardır. Her dalga için net belirgin sınırlardan bahsedilememekte birlikte (Phillips ve

Cree, 2014) feminizmin tarihi ile paralel giden kitle hareketleri ile adlandırılmıştır (Mann ve Huffman, 2005) Genel olarak feminizmin birinci, ikinci, üçüncü dalgası üzerinde durulur (Maynard, 1995) ve hatta günümüzde dördüncü dalgası da tartışılmaktadır (Phillips ve Cree, 2014).

2.3.2.1.1. Birinci Dalga Feminizm

İlk feminist hareketler 19. Yüzyılda Avrupa ve Amerika'da beyaz orta sınıf kadınların oy hakkı mücadelesi ile ortaya çıkmış (Turner ve Maschi, 2015), 1840 ve 1920 yılları arasında sürmüştür (Phillips ve Cree, 2014). İlk feministler kadınların özgürlüğü, eşit fırsatlar eğitim hakkı ve oy hakkı gibi konularla ilgilenmişler (Ataman, 2009) ve bireyselliğe vurgu yapmışlardır (Dominelli 200a, s. 24).

Feminizmin ilk dalgasında ortaya çıkan feminizm türü '*liberal feminizm*' olarak adlandırılmıştır. Liberal feministler politik ve sosyal değişim ve dönüşümle çok ilgilenmeyip, kadınların erkeklerle eşit olması için daha fazla güç ihtiyacı olduğunu savunmuşlardır (Turner ve Maschi, 2015). Kadınların erkeklerin sahip olduğu yasal ve politik haklar ile eşit fırsatlara sahip olması ile bu gücü elde etmeye odaklanmışlardır (Freeman, 1990; Maynard, 1995; Tunç, 2013). Kanunlarda değişiklik sağlayarak doğum izinlerinin iyileştirilmesi, medeni hakların kadınların lehine değiştirilmesi, eşit işe eşit ücret ödenmesi, kız çocuklarının okullaşma oranlarının, cinsel rıza yaşının yükseltilmesi, ensestlin cezalandırılması gibi konuları ele almışlardır (Phillips ve Cree, 2014).

Liberal feministler erkeklerin dünyasından kadınların taleplerinin açıklanması kadınların özgün deneyimlerinin değerlendirilmemesi açısından ve cins arasındaki eşitsizlikleri sadece fırsatlardaki eşitsizliğe bağlaması, yapısal eşitsizliklere değinilmemesi açısından eleştirilmişlerdir. Ancak dönemin koşulları altında liberal feminizmin kadın hareketine getirdikleri de oldukça değerlidir. Günümüzde de liberal feminizmin kadın erkek arasında yaşanan eşitsizliklerin çözümüne yönelik olarak yasalara gerekli düzenlemeleri yapmak, toplumsal kuralları değiştirmek, çocukları toplumsal cinsiyet eşitliğinin farkında olarak yetişmesini sağlamak hedefleri devam etmektedir (Tunç, 2013).

2.3.2.1.2. İkinci Dalga Feminizm

Birinci dalga feminist hareketlerle kadınlar oy hakkı gibi birtakım kazanımlar elde ettikten sonra, feminist hareketler bir süre durmuştur. İkinci dalga feminizm toplumda yükselen radikal hareketlerle birlikte 1960'lı ve 1970'li yıllarda ortaya çıkmış, 80'li yılların sonuna kadar devam etmiştir (Phillips ve Cree, 2014). İkinci dalga feministler toplumun ataerkil yapısını ve yapısal eşitsizliklerin kadınlar üzerindeki etkilerini gündeme getirmişlerdir (Turner ve Maschi, 2015). Söz konusu yıllarda yaygın olan bilinç yükseltme gruplarında kadınlar diğer kadınlarla bir araya gelerek, sorunlarının politik yapısını fark etmişlerdir (Carr, 2003).

İkinci dalga feminizmde Simone de Beauvoir (1949/2021)' in 'İkinci Cinsiyet' '(The second Sex)' adlı kitabı ve bu kitapta ifade ettiği "kadın doğulmaz kadın olunur" sözü toplumsal cinsiyete ilişkin çalışmalarda çığır açmıştır. De Beauvoir bu kitabında kadın olmanın doğal bir gerçek olmayıp, toplumsal yapı ile şekillenen, tanımlanan ve gelişen bir durum olduğu ve kadınların özgün deneyimleri ve kendi kelimeleri ile seslerini duyurmalarının önemi üzerinde durmuştur. Kadınların erkeklerden farklı oldukları, farklı tarzlara ve farklı kültüre sahip oldukları düşüncesi giderek ivme kazanmış ve feminist çalışmaların çoğunun merkezinde yer almıştır (Aktaş, 2013). Varoluşçu felsefeye dayanan Simone de Beauvoir'in görüşüne göre kadınlar insanlık tarihi boyunca erkeklerin ötekisi olarak tanımlanmış ve doğası bedeni ile özdeş kılınarak, kültür ve medeniyet oluşturma süreçlerinden dışlanmışlardır. Bir başka deyişle kadınlık ve erkeklik için oluşturulan sembolik yapılarda kadın doğa ile erkek ise kültür ile ilişkilendirilerek ve kültürün doğaya egemen olmasına benzer bir şekilde erkeğin kadına egemen olduğu hiyerarşik ilişki oluşmuştur (Gray ve Boddy, 2010). De Beauvoir'in amacı kadınlara yapılan baskıya karşı çıkılması, kadınların ve erkeklerin farklı ama eşit olduğunun kabul edilmesi ve hiyerarşinin ortadan kalkmasıdır (Beyoğlu, 2010). De Beauvoir'in görüşleri daha sonra kadınların kendilik tanımlarını erkeklerden tarafından şekillendirilen kültürden bağımsız kendilerinin yapmaları, kendi seslerini kendi kelimeleri ile duyurmaları gibi

konulara odaklanan feminist fenomenoloji çalışmalarına da kaynak olmuştur (Young, 1980).

Bu dönemde feministler cinsel haklar, doğurganlık hakları, kürtaj hakkı, çalışma, eğitim, kamusal ve özel alanda eşit haklar arayışı, tecavüz ve ev içi şiddete karşı propagandalar, pornografi ve fuhuşsa karşı kampanyalar ile ilgilenmişlerdir (Turner ve Maschi, 2015; Phillips ve Cree, 2014). Bu yıllarda büyük gelişme gösteren kadın özgürlük hareketi vasıtasıyla kadınların şiddet deneyimleri kendi aralarındaki destek grupları ve kamusal alanda tartışılmaya başlanmıştır (Öztürk, 2020, s. 20).

Bu dönemde feminist düşüncede çeşitlenmeler de olmuştur. Radikal feminizm ve Marksist sosyalist feminizm bu dönemin feminist düşünce yapısını şekillendirmiştir. Dönemin en popülist sloganı kadınların yaşadıkları kişisel deneyimlerin daha üst politik yapısal eşitsizliklerle bağlantılı olduğunu yansıtan “kişisel olan politiktir” sloganıdır (Phillips ve Cree, 2014). Bu söylem ağırlıklı olarak radikal feministler tarafından savunulmuştur (Turner ve Maschi, 2015).

Radikal feministler kadınların yaşadığı olumsuz deneyimlerin ve adaletsizliklerin politik konular ve güç dengesizlikleri ile bağlantılı olduğundan söz etmişlerdir. Erkek egemenliğini temsil eden ataerkilliği kadınların baskı altında tutulmaları ve boyun eğmelerinin nedeni olarak görürler (Danis, 2003; Gök, 2016). Kişisel olan politiktir sloganı ile yola çıkarak kadınların sorunlarının politik unsurlardan kaynaklandığını ve bir anlamda bütün kadınların sorunu olduğunu vurgularlar. Ataerkil, erkek egemen toplumsal yapılarla mücadele etmeyi hedeflerler. Ataerkil düzene bazen kadınların direndiğini, bazen de kabullenerek düzenin devamına, yani yeniden üretimine katkı sunduklarını savunurlar (Gök, 2016). Buna bağlı olarak radikal feministler erkekleri üstün kılan ve erkeklerin çıkarlarını kadınların üzerinde tutan sosyal yapıları değiştirmeyi amaçlarlar (Teater, 2014/2015, s. 109). Bu yapılar gelenek, ekonomi, hukuk, eğitim, bilim, dil, medya, çocuk yetiştirme ve günlük sosyal etkileşimler olarak ele alınabilir (Tunç, 2013). Bu dönemde radikal feministler arasında Firestone erkeklerin üreme kontrolüne dayanan cinsiyet sınıfı sisteminden söz ederken, Millet adına ataerki denilen bir sistemin kadınlara bir dizi baskı uygulanan bir dizi koşulu

ürettiğini ve bunun sürdürülmesinde kültürel kabul, meşruiyet ve onayın büyük etkisi olduğunu savunur (Maynard, 1995). Dominelli (2002)'ye göre erkeklerin üstünlük sistemi patriarşide yada diğer adı ile ataerki de kadınları baskı ve kontrol altında tutma aracı olarak şiddet toplum tarafından meşru görülen önemli bir rol üstlenir (Dominelli, 2002a). Kamusal alan ve özel alan ayırımına eleştiri getiren radikal feminizm aile ve evlilik kurumu vasıtası ile özel alan kadınların baskı ve kontrol altında tutulduğu bir yere dönüşmektedir (Öztürk, 2020; s. 20). Ataerki toplumun geleneksel değerleri vardığını sürdürmekte ve kadın üzerinde baskı oluşturmaya devam etmektedir. Buna göre örneğin erkek egemen aile yapısı kadınları bastırma, ikincilleştirme ve özgürlüklerini kısıtlama yolu ile ataerki tahakküm bir aracı olur. Kadınlar ev içi rolleri, cinsellikleri ve doğurganlıkları ile ilişkilendirilerek istismar edilir, ikincilleştirilirler (Freeman, 1990).

Radikal feminizm günümüzde de kadınlara yönelik şiddetin açıklanmasında halen güçlü bir yere sahiptir. Kadınlara yönelik ev içi şiddet erkeğin ev içindeki gücünü ve iktidarını sürdürmesinin bir aracı olarak görülür (Gök, 2016). Bu görüş ev içi şiddeti erkeğin patolojine dayandıran görüşün karşısında toplumsal yapının üzerinde durur (Danis, 2003). Özellikle ataerki sistemin kadına affettiği kadını ev üzerinden iyi eş, iyi anne , iyi ev kadını gibi roller üzerinden tanımlama, baskının devamı ve yeniden üretimine olanak sağlamaktadır (Aktaş, 2013). Başka bir deyişle ataerki yapının ortaya koyduğu toplumsal cinsiyet kimlikleri erkeğin şiddet uygulamasını meşrulaştırmaktadır (Gök, 2016). Kadın kimliğini ev ve aile üzerinden tanımlamada kadının en önemli görevinin erkeklere hizmet etmek üzere tasarlanması, kadının ev dışındaki varlığının önemsizleştirilmesi baskıyı sürdürmenin en güçlü araçlarından birisidir (Aktaş, 2013). Diğer yandan medya ve çeşitli kitle iletişim araçları ile ataerki düzenin yansımaları pekiştirilerek, şiddet meşrulaştırmaktadır (Gök, 2016).

Erkeklerle çalışmaya sıcak bakmayan radikal feministler kadınların deneyimlerinin önemini vurgulayarak daha önceki feminist yaklaşımları erkekler için geçerli olanı kadınlar için de geçerli varsaydıkları için eleştirmişlerdir

(Teater, 2014/2015, s. 109). Ancak daha sonra radikal feministler de kadın çeşitliliğini dikkate almadığı için eleştirilmişlerdir.

İkinci dalgada öne çıkan diğer feminizm türü ise Marksist/sosyalist feminizmdir. Bu yaklaşımda kadınların maruz kaldığı sosyal baskı, kapitalizm yararına işleyen toplumsal sisteminde var olan yapısal eşitsizliklerle açıklanır (Payne, 2014/2020, s. 454; Freeman 1990). Ezilen diğer gruplar gibi kadınların da haklarını elde etmeleri için yapısal değişiklik öneren Marksist/sosyalist feministlere göre ekonomik ve kültürel kaynakların üzerindeki baskının ve kapitalizmin ortadan kalkması için devrim tek yoldur (Teater, 2014/2015, s. 108). Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri gibi sınıf eşitsizliklerine dayalı kapitalist sistemde kadınlar ikincilleştirilir, emekleri piyasada ve ev içinde değersizleştirilir (Freeman, 1990). Kadınlar emeklerinin değerinin olmasından kaynaklı erkeklere bağımlı hale gelirler. Marksist feminizme göre kadınların erkeklere ekonomik olarak bağımlı olmaları onları diğer sosyal alanlarda da erkeğe bağımlı hale getirmekte olup, kadın özel yaşama hapsedilerek, kamusal yaşamdan bilinçli bir şekilde uzaklaştırılmaktadırlar (Aktaş, 2013). Cinsiyete dayalı iş bölümü tartışmalarının kökeni de bu ayrımlara dayanmaktadır (Maynard, 1995). Bu sistemde evi geçindiren kişi rolünü alan erkek ev içinde güçlü konuma geçmektedir. Değeri olmayan kadın emeği ve kadın ikincilleştirilmekte, erkek üstün konuma geçmektedir. Bu sistemde kadınlar üstlendikleri ev içi işler ve çocuk bakımı rolleri ile kapitalizmin yarattığı yapısal eşitsizlikleri yeniden üretmektedirler (Payne, 2014/2020, s. 454).

Marksist sosyalist feministler liberal feminizmin eşitlik taleplerini kabul etmekle birlikte, sadece yasalarda eşitliğin eşitlik sağlamayacağını, eşitliğin sağlanması için yapısal değişiklik gerektiğini savunurlar (Freeman, 1990). Marksist sosyalist feminizm radikal feminizme benzer şekilde toplumun temel yapısının değişmesine odaklanır. Aralarındaki temel fark birinin kapitalist ekonomik sisteme değerinin ise ataerkil toplumsal düzene meydan okumasıdır. Ayrıca Marksist sosyalist feminizm radikal feminizmden farklı olarak kadınların maruz kaldıkları baskının ırkçılık engellilik gibi diğer baskılarla da etkileşimde olduğunu vurgulamışlardır (Payne, 2014/2020, s. 454). Radikal feministler Marksist

feminizmin görüşlerini kabul etmekle birlikte ataerkil sisteme yeterince değinmeği için kadınların maruz kaldığı ayrımcılığı açıklamakta yetersiz bulmuşlardır (Teater, 2014, s. 108).

Kuramsal tartışmalarla birlikte, bu dönem de bir önceki dönem gibi kadınların çeşitli kazanımları ile sonuçlanmıştır. İkinci dalga feminizmde aktivist kadınların ev içi şiddete karşı farkındalık yaratma ve duyarlılık oluşturma çabaları sonucunda yasalarda şiddeti önlemeye yönelik iyileştirmelerin adımları atılmıştır (Kolay, 2015).

2.3.2.1.3. Üçüncü Dalga Feminizm

İkinci dalga feminizm ile ortaya çıkan farklı feminist türler üçüncü dalgada daha da çeşitlenmiştir. İkinci dalga feminizmde ortaya çıkan özgürlük ve direnç hareketleri yeni bilgi, söylem ve güçlerin oluşmasını sağlamıştır (Mann ve Huffman, 2005). Bu dönemde ikinci dalga radikal feminizm özcü bulunarak eleştirilmiş, Marksist/sosyalist feminizm ırkçılık, sınıf, toplumsal cinsiyet gibi parçalanabilir konulara daha uygun bulunmuş ve feminist yaklaşımlar Marksist/sosyalist feminizmin toplumun sosyal politik ve tarihsel yapılarına odaklanan görüşleri üzerine şekillenmiştir (Byers ve Crocker, 2021, Ocak).

1990 ve 2000 yılları arasında gelişen üçüncü dalga feminizmde kadınlar arası farklılıklara vurgu yapılmıştır (Phillips ve Cree, 2014; Kolay, 2015). Toplumsal gelenekler, etnik kimlik, cinsel yönelim, ait olunan sınıf gibi farklılıkları nedeni ile kadınların ezilme biçimlerinin aynı olmadığını savunan üçüncü dalga feministler, bu farklılıkların görünür kılınması ve ezilme biçimlerine göre politika geliştirilmesinin önemini vurgulamışlardır (Kolay, 2015). Bu dönem Lakancılar, post Modernciler, post yapısalcılar, varoluşçular ve kesişimsel kuramcılar feminist yaklaşımların içine farklı bakış açıları yerleştirmişlerdir (Maynard, 1995; Mann ve Huffman, 2005).

Mann ve Huffman (2005) üçüncü dalga feminizmin özelliklerini şu şekilde ele almışlardır:

- Cinsiyet ilişkilerinin çerçevesi ve anlaşıldığı güçlü bir paradigma ile ortaya çıkmıştır.
- Feminist bilgiyi ve gerçeği yazmak, düşünmek ve konuşmak için tarihsel bir değişken olarak söylem kavramını kullanmışlardır.
- Çok farklı perspektifler toplumsal cinsiyet ilişkilerinin anlaşılmasına yardımcı olmuştur.
- Yalnızca dışsal değil içselleştirilmiş baskıdan söz edilmiştir.
- Baskı altındaki grupların çokluğu, çeşitliliği ve kimlik politikası yalnızca politikayı değil aynı zamanda kuramsal yaklaşımları da etkilemiştir.
- Eş zamanlı çoklu baskı ve kesişimsellik gündeme gelmiştir.
- Marksist sosyalist feminizmde olduğu gibi sosyal, ekonomik ve politik değişiklikler açıklanmıştır.

Bu dönemde feminist düşüncenin doğası değişmiş, kadınların sorunlarının çözümünde bir feminist yaklaşım yerine çoğulcu bir yaklaşım benimsenmiştir (Maynard, 1995). Bunun sonucunda Lakancı, post modern, post yapısalcı, sömürge sonrası global feminizm, siyahi feminizm, Afrika'n feminizmi, renkli kadınlar, etnik feminizm, varoluşçu feminizm, kültürel, feminizm, eko feminizm gibi farklı feminist yaklaşımlar ortaya çıkmıştır (Mann ve Huffman, 2005: Maynard, 1995). Bu dönemde ayrıca queer cinsellik, transseksüellik, cinsiyet pozitifliği gibi beden çalışmaları ile şekillenen cinsel yönelim farklılıkları ile ilgili çalışmalar da yoğunluk kazanmıştır (Wrye, 2009).

Bu dönemde ortaya çıkan en önemli kavramlarda birisi de güç ilişkilerinin dildeki yansımaları ile ilgilenen *söylem* kavramıdır (Gray ve Boddy, 2010). Üçüncü dalga feminizmde çoğulcu yaklaşımla ele alınan güç ilişkileri kadın erkek arasındaki genel ataerkil ilişkiler yada büyük sistem tartışmalarından ziyade farklı kadın deneyimlerindeki güç ilişkileri, etnik güç ilişkileri, kadın çalışmalarındaki ırkçılık gibi eşitsizliklerin ele alındığı homojen yada karmaşık ilişkilere ve toplumsal cinsiyet yada diğer baskı şekillerine odaklanan güç ilişkileridir (Maynard, 1995). Akademide büyük yükseliş gösteren post modern feminizmle, feminizmin ana anlatısı dahil bütün anlatılar dağıtarak farklılıklar,

çeşitlilikler, kimlik oluşturma gibi konulara odaklanılmış ve feminizmin daha geniş politik eylem odağı geri planda kalmıştır (Gray ve Boddy, 2010).

Bu dönemde gelişen feminist çalışmalarda dildeki yapılanmalarla ortaya çıkan güç ilişkileri ve toplumsal cinsiyetin şekillenmesi, temsili ve kadınların bedenlerine ilişkin tanımları üzerine fenomenoloji, sosyal inşacılık gibi yaklaşımlarla odaklanılmıştır (Örneğin, Young, 1980, 2005; Cosgrove, 2000). Chisholm (2008) kadınların beden deneyimlerinin toplumsal cinsiyetin nasıl şekillendiğinin bir göstergesi olduğunu savunmuştur. Cosgrove (2000) kadınların ilişkilendirildiği kadınsallık, psikopatoloji, depresyon, kaygı, yeme bozukluğu gibi durumların toplumsal cinsiyetin güç ilişkileri ile şekillenen sosyal inşası sürecinde oluştuğunu ileri sürmüştür.

Bu dönemki feminist yaklaşımlarda ayrıca baskı yaratan unsurlardan kurtulmanın çıkış yolunun farklılıkların farkına varmak olduğu savunularak, kadınları erkek üzerinden tanımlayan kimliğin yada tek bir kadın kimliğinin ret edilmesi ve kadınların kendi özgün kimliklerinin ortaya çıkartılmasına odaklanılmıştır (Aktaş, 2013).

Üçüncü feminist dalgadaki önemli gelişmelerden birisi de kadınların, çocukların ve erkeklerin yararı için feminist çalışmaların erkekleri de ele alınması gerektiği görüşünün ortaya çıkmasıdır (Phillips ve Cree, 2014). Erkeklerle ilgili çalışmalarda kadınlara yönelik şiddetin durdurulması için erkeklerle farkındalık çalışmaları yürütmek gibi mesleki uygulamalar yada erkek profeminist aktivistlerin girişimleri ile birlikte erkekliğin inşasını açıklamaya çalışan akademik yaklaşımlar öne çıkmıştır.

2.3.2.1.4. Dördüncü Dalga Feminizm

Üçüncü dalga feminizmde üzerinde durulan ırk, etnik köken, sosyal sınıf engellilik gibi diğer baskı alanları da feminist çalışmalarda yer alarak, çoklu ayrımcılık ve kesişimsellik konuları üzerinde durulması 2000'li yıllardan itibaren den günümüze kadar devam eden dördüncü dalga feminizm tartışmalarını gündeme getirmiştir (Phillips ve Cree, 2014). Genel olarak çoğunlukla üç

feminist dalga üzerine yoğunlaşan kaynaklarda dördüncü dalga feminizm tartışılmış ancak netlik kazanmamıştır (Maynard, 1995). Son dönemde feministlerin üzerinde ağırlıklı olarak durdukları konu ise cinsiyet eşitliği politikalarıdır.

Dördüncü dalga kadınların dünya ve dünyanın bütün varlıkların korunmasına ve dünyanın daha yaşanabilir bir yer olmasına yönelik daha kapsayıcı konulara yöneldiği bir dönem olarak ele alınabilir (Wrye, 2009; Kolay, 2015). Örneğin eko feminist perspektif kadınların, çocukların, diğer canlıların ve doğanın ataerkil ideoloji, felsefe ve eylemlerden nasıl etkilendiğine dair açıklamalar getirmiştir (Sollund, 2020). Bu dönemde feministler dünya barışını tehdit eden savaş, hava kirliliği, nükleer enerji, insan ticareti, gelenekler gibi temel hak ve özgürlükleri kısıtlayan her türlü unsura karşı dururlar (Kolay, 2015).

Farklı tarihsel dönemlerde ortaya çıkan çeşitli feminist kuramlar yüzyılı aşkın bir süredir kadınlara uygulanan kişisel, ekonomik, tinsel, psikolojik, politik ve ekonomik baskı şekillerini anlamaya çalışmışlardır (Lenmayer, 2003). Bu yaklaşımların tamamı aynı zamanda kendi perspektiflerinden kadınların maruz kaldığı baskı ve cinsiyet ayrımcılığın ve şiddetin en aza indirgemenin yollarını aramışlardır. Hangi feminist kuram olursa olsun gelinen noktada feminist bakış açısı benzer hedeflere yönelmektedir. Feminist bakış açısı var olan rekabete dayalı, otoriter, hiyerarşik karar alma ve uygulama örgütlemesini ret ederek bunun yerine ilişkilerde ve etkileşimde yeni biçimler ve dinamikler yaratmaya çabalamakta ve bunu yapmak için var olan yapıları (ekonomik, toplumsal, politik) dönüştürerek yeni dinamikler üretmeye çalışmaktadır (Atasü-Topçuoğlu, 2016). Nihayetinde kadınlar dünya genelinde halen bastırılmaya, marjinalize edilmeye, istismar edilmeye ve cinsiyetlerinden dolayı ayrımcılığa uğramaya devam edildiği için feminizm de cinslerin eşitliği sağlanıncaya kadar yoluna devam edecektir (Gray ve Boddy, 2010).

Feminizm kadınların deneyimlerinin ve duygularının erkeklerin gerçeklerinden farklı olduğuna dair yeni bir kapı açmıştır. Böylelikle, tecavüz, aile içi şiddet, ensest gibi olaylar feminizm sayesinde daha iyi anlaşılmaktadır (Clemans, 2006). Feminist çalışmalar, yarattıkları etki ile özellikle kadınlara yönelik ev içi

şiddet konusunda çığır açıcı olmuştur (Baykal, 2008). Ev içi şiddetin bir sorun olarak görülmesi, kabul edilmesi, bu alanda çalışmalar yapılması ve şiddetin önlenmesine yönelik kurumsal değişiklikler gerçekleştirilmesi için önemli bir itici güç oluşturmuştur (Baykal, 2008).

Feminist yaklaşım doğrultusunda kadınlara yönelik şiddete ilişkin açıklamalarda şiddetin kadınların maruz kaldığı cinsiyetçi ayrımcılığının bir şekli olduğu üzerinde durulur. Özellikle ikinci dalga feministlerin açıklamalarda ataerkil sistemin varlığını sürdürme biçimlerinden birisi olarak kadınlara yönelik şiddetten söz edilmiştir (Sancar ve ark., 2006; Bora, 2012; Aslan ve Şeker, 2013; Aktaş, 2013). Radikal feministler kadınlara yönelik şiddetin kültür içinde kitle iletişim araçları, spor etkinlikleri gibi yollarla pekiştiğini vurgulamışlardır (Gök, 2016). Daha sonraki post modern yaklaşımlarda kadınların farklı deneyimlere sahip olduğu cinsiyete dayalı çeşitli baskılarla kendi kimliklerinden uzaklaştıkları ve toplumun attığı rolleri içselleştirmeler görüşü hakim olmuştur (Bem, 1981; Comstock ve ark., 2008). Bu açıklamalar kadınlara yönelik şiddetin ortaya çıkışı ve kadınların şiddet ortamında kalmalarında mevcut baskıcı mekanizmalarının nasıl işlediği ve yeniden üretildiğine açıklık getirmiştir.

2.3.2.2. Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımları

Toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyete dayalı ilişkiler kadınlara uygulanan baskı ve şiddetin hem sebebi, hem sonucu olarak feminist çalışmalarda önemli bir yer tutmaktadır. Toplumsal cinsiyetle ilgili ilk düşünceler Simone de Beauvoir'in "kadın doğulmaz kadın olunur" sözü ile birlikte ortaya çıktıktan sonra, feminist yaklaşımın her dönem ve türünde üzerinde durulan bir konu olmuştur. İlk olarak Anne Oakley tarafından kullanılan kavramla toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsallaşma sürecinde edinildiği vurgulanmıştır (Kundakçı, 2007).

2.3.2.2.1. Toplumsal Cinsiyete İlişkin Genel Yaklaşımlar

Toplumsal cinsiyet en genel hatları ile insanların doğuştan sahip oldukları cinsiyetlerinin dışında, toplum tarafından kendisine atfedilen tanımlar, görev ve rolleri temsil eden toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik kalıpları içerir (Ricardo ve Barker, 2008 Kasım). Genel olarak toplumsal cinsiyet kalıpları cinsleri kadın ve erkek olarak iki kutupta şekillendirilir. Transseksüeller, lezbiyenler gibi ara cinsler kabul edilmez. Cinslerin birbirinin zıttı olarak ele alındığı toplumsal cinsiyet tanımlamalarında erkekler kadınlara göre daha güçlü konumlandırılırlar. Örneğin güçlü erkek, narin kadın gibi. Feminist açıklamalarda toplumsal cinsiyetin eşit olmayan güç ilişkileri ile şekillenmesi genel olarak ataerkil düzenle açıklanır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ataerkil yani erkek egemen sistemin iktidarını sürdürebilmesinin önemli baskı araçlarından birisi olarak ele alınır (Bora, 2012).

Toplumsal cinsiyete ilişkin çeşitli alt kuramlar geliştirilmiştir. Bu kuramlar kadınlara yönelik şiddetin nedenlerini toplumda kadın erkek kimliklerinin inşasında ortaya çıkan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine bağlarlar (Gök, 2016). Bunlardan sıklıkla üzerinde durulan iki kuram toplumsal cinsiyet şema teorisi ve ilişki-kültürel kuram'dır. Bu kurumlara burada kısaca değinilmiştir.

Toplumsal Cinsiyet Şema Teorisi kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyetle bağlantılı normları, cinsiyet kalıplarını ve rolleri nasıl algıladıkları ve bu rol ve normların toplum tarafından nasıl benimsendiğini açıklamaya çalışır (Bem,1981). Teorinin temel varsayımı kadınların ve erkeklerin toplumda baskın olan görüşe göre toplumsal cinsiyet rollerini algıladıkları ve çocukluktan itibaren zihinlerinde şekillendirdikleri ve otomatik olarak yetişkinlikte kullandıklarıdır (Teater, 2014/2015, s. 110).

Toplumsal cinsiyet şema teorisinin merkezi öneminin toplumsal cinsiyete dayalı kadınlık ve erkeklik rollerinin nasıl içselleştirildiğini açıklaması olduğunu vurgulayan Bem (1981) toplumun her alanında görülen toplumsal cinsiyet ayrımcılığının altındaki şemaların oluşumunu şöyle açıklamıştır:

- Toplumlar cinsiyet temelli rol ve davranış kalıpları oluşturur ve çocukların sosyalleşmesinin bu rol ve davranış kalıpları ile gerçekleşmesini isterler. Kişi kendisine ilişkin bilgiyi cinsiyet tiplerine göre çocukluktan itibaren şematik olarak işlemekte ve kimlik gelişimini bu şemalara göre oluşturmaktadır.
- Toplumun kişileri kadın yada erkek olarak şekillendirdiği bu sürece cinsiyet tiplmesi (sex-typing) denir. Kişinin benlik gelişimi bu tiplmeyi benimsemesi ile olur.
- Bilişsel kuram ve öğrenme kuramında olduğu gibi çocuklar kendilerine atfedilen cinsiyetçi davranış ve rol kalıplarını öğrenirken çevrelerini gözlemler ve davranışların sonuçlarını bilişsel süzgeçten geçirerek benimserler.
- Kişinin kendi şeması toplumdaki erkek prototiplerine uygunsa özgüveni gelişir ve şema kişinin yaşam rehberi olur. Dolayısı ile kişinin öz güveni toplumsal cinsiyet şemasının esiri olur. Toplumsal cinsiyet tiplmeleri çok keskin ve birbirinin zıttı gibidir. Dolayısı ile kolay içselleştirilir.

Kadınların ve erkeklerin gelişim sürecinde zamanla kültürün içinde öğrendikleri toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyeti de kapsar, yani biyolojik cinsiyet toplumsal cinsiyete göre şekillenir (Dökmen, 2009, s. 26). Doğuştan benzer özellikler dünyaya gelen kız çocukları ve oğlan çocukları büyüme ve gelişim sürecinde karşılaştıkları cinsiyet kalıpları ile ayrışır (Sancar ve ark., 2006). Toplumsal cinsiyet rol kalıpları isimler, atasözleri, deyimler aile, oyuncaklar, renkler, sokak, okul, meslek, sosyal yaşam, arkadaşlık, medya yada daha geniş sosyal çevre vasıtası ile öğrenilir. Ayrıca gündelik yaşantıda toplumsal cinsiyet rol kalıpları doğum, çocuk bakımı, cinsellik, cinsler arasındaki bedensel farklılıklarla yeniden üretilir (Öztürk, 2018, s. 25). Cinsiyet kalıplarına göre kadınlara güzel, duygusal, dedikoducu, fedakar, sevecen, ayrıntıcı itaatkar, tek eşli gibi atıflar yüklenirken, erkeklere akıllı, sorumluluk sahibi, saldırgan, iki eş edinebilir gibi atıflar yüklenilerek, kadınlar daha edilgen bir pozisyona itilirler (Sancar ve ark., 2006; Aslan ve Şeker, 2013).

Hem kadınlar, hem erkekler için kurgulanmış olan toplumsal cinsiyet rol kalıplarının kadınları erkeklerden daha çok olumsuz etkilediği ortadadır. Toplumsal cinsiyet rol kalıpları kadınların aleyhine cinsiyet ayrımcılığı ve güç dengesizliklerine neden olur (Clemans, 2006; Cankurtaran-Öntaş ve ark., 2011). Toplumsal cinsiyet ayrımcılıkları güçlü-güçsüz, sert-yumuşak, mantıklı-duygusal, karar veren –uyan, aktif-pasif gibi yaygın olarak kullanılan kadın ve erkeğin eşit olmadığını vurgulayan söylemlerle kadın ve erkek arasındaki karmaşık ve çok boyutlu eşitsizlikleri normalleştirir (Atasü-Topçuoğlu, 2016). Bu kalıplar çoğu erkeği avcı ve saldırgan rolleriyle erkekleri sahneye geri çağırarak oldukça rahatsız edici bir kaygıyı da elinde tutmaktadır (Thompson, 2007/2016, s. 112).

Toplumsal cinsiyet rol kalıplarının toplumda kadının aleyhine olumsuz şekillenen, eşit olmayan güç ilişkilerine neden olduğunu ve gücün kullanımı ile ilgili kuralların günlük yaşamın bir parçası haline gelerek normalleştiğini vurgulayan Johnson (1976) bu güç ilişkilerinin üç şekilde ortaya çıkabileceğini vurgulamıştır:

1. *Doğrudan yada dolaylı güç*: Doğrudan güç erkekler tarafından kullanılır kadınlardan statüleri gereği bu beklenmez. Kadın doğrudan güç kullanırsa kaba, erkeksi gibi adlandırılarak rol kalıplarının dışına çıkmış olur. Doğrudan güç uzun kesin sonuç verir. Dolaylı güç, manipülatif güçtür, uzun süre etkili olmaz. Örneğin kadınlar sevilme ihtiyacına hitap ederek sen beni sevmiyor musun?' gibi yaklaşımlarla başkalarını hitap edebilirler.
2. *Somut yada kişisel güç*: Somut güç genelde erkeklerin elinde olan bilgi, fiziksel, güç para gibi güçtür Kişisel güç ise çoğunlukla kadınlara atfedilen sevmeye, aşk, şefkat, onay, cinsellik gibi ilişkiyel güçtür. Somut güç kadınlarda olsa bile doğrudan kullanma cesaretleri olmaz. Kişisel güç kullanımının etkisi kısa sürer. Birisi diğerine bağımlı hale geldiğinde de kişisel gücü azalır, öz güveni düşer.
3. *Yetkin yada çaresiz güç*: Yetkin güç kendi başarabileceklerine inanma ve kendini güvende hissetme ile gerçekleşir. Birçok kadın bunun tam

tersi kendisine inanmaz, güvenli hissetmez. Çünkü kadınların kabulü için zayıf ve bilgisiz olmaları beklenir. Çoğu zamanda başarıları engellenir. Somut kaynaklara kolay ulaşamaz yada onlardan beklendiği gibi ben beceremiyorum sen yap' gibi yaklaşımlarla çaresizliğe başvururlar. Bu da onları diğerlerine bağımlı hale getirir.

Kadınların davranışlarının çevreleri ile ilişkisini inceleyen bir yaklaşım ortaya koyan *İlişkisel-Kültürel Model* ise kadınların kimlik gelişiminde çevreleri ile ilişkisel alışverişin önemini feminist perspektiften açıklayan psikolojik bir yaklaşımdır (Webster ve Dunn, 2005). Bu yaklaşım kadınların ilişkisel deneyimlerinin kültür içinde şekillendiğini, burada cinsiyet rollerinin bu ilişkilenebileceği önemli olduğunu, kadınların bu ilişkiler içinde kendilerine güven ve öz sayılarını kaybettikleri öne sürer ve kadınların kendi benlik algılarını ve özsaygıları yükseltmek için bir takım stratejiler önerir (Comstock ve ark., 2008).

Toplumsal cinsiyeti açıklayan kuramlar kadınların ve erkelerin çocukluktan itibaren sosyal leşme ile toplumsal cinsiyete ilişkin rolleri ve kalıp yargıları nasıl öğrendiklerini anlamaya yardımcı olur (Gök, 2016). Kurumlar aynı zamanda kültürün iki cinsi nasıl farklılaştırdığı açıklanarak (Aslan ve Şeker, 2013), kadınların farklı alanlardaki ilişkilerini geleneksel beklentiler ve önyargılara göre düzenleyen, kadınları ikincilleştirip erkeği üstün kılan kültürel yapıların gözden geçirilmesi önerilir (Gök, 2016).

İki kuramın varsayımları toplumsal cinsiyet rolleri ve buna bağlı davranışların daha geniş kültür içinde şekillendiği, kadın ve erkeklerin gelişim sürecinde öğrenilerek çeşitli kalıplara dönüşerek içselleştirildiği ve kimlik gelişimine yansıdığı göstermektedir (Dökmen, 2009). Toplumsal cinsiyetin kabulü o cinse özgü sosyal, politik, kültüre, cinsel, psikolojik, ekonomik vb. boyutları olan rolleri, eşitsizlikleri ile birlikte üstlenmeyi gerektirir (Zeyneloğlu ve Terzioğlu, 2011). Bu şekilde cinsiyet kurgusu kadınların ve erkeklerin nasıl insan olacaklarını, beklentilerini, neler yapacaklarını, neleri hayal edebileceklerini ve nelerden vaz geçeceklerini belirler (Sancar ve ark., 2006).

Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın en önemli sonuçlarından birisi toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüdür (Aktaş; 2013; Sancar ve ark., 2006; Bora 2012). Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüne göre kadınların temel sorumluluğu ev işleri, çocuk bakımı, gündelik yaşamın ilişkilerini düzenlemek olurken erkeklerin sorumluluğu ev dışında çalışmak, eve para getirmek, evi geçindirmek karar verici olmak, politikaya atılmak gibi sorumluluklardır (Sancar ve ark., 2006). Böyle bir iş bölümü algısında kadının esas rolü evi beklemek iken erkeğin esas rolü evi geçindirmek olarak belirlenir (Bora, 2012). Kadın ev içi emeğinden ücret almadığı gibi gelir getiren işlerde çalışsa da erkeğe göre daha gelir getiren işlerde çalışır. Bunun sonucunda kadın emeğini yok sayma ve çoğu zaman kadını erkeğe ekonomik olarak bağımlı kılma yolu ile cinsiyet rollerinin devamı sağlanır.

Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık kaynaklara erişimi de engeller ve bunun sonucunda kadınlar şiddete maruz kalır, eğitim, sağlık, istihdam, sosyal yaşam, yönetim gibi pek çok alanda erkeklerin gerisinde kalırlar (Sancar ve ark., 2006, Bora, 2016). Kadınların maruz kaldıkları toplumsal cinsiyete şiddet ve diğer her türlü ayrımcılığı ve toplumda erkeklerin gerisinde kalmayı meşru kabul etmeleri kendilerine atfedilen toplumsal cinsiyet rol ve kalıplarını içselleştirmeleri ile bağlantılıdır (Gök, 2016). Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığı sürdürmenin bir yolu olan şiddeti uygulamak için yanlış yerde bulunmak, yanlış bir şey söylemek, uygun olmayan şekilde giyinmek gibi gerekçeler yani kalıpların dışındaki her şey yeterlidir (Bora, 2012). Şiddet bir anlamda düzeni sürdürmek için kadınları hizaya sokma yoludur.

Thompson (2007/2016, s. 111) toplumsal gerçekliğin erkek bakış açısı ile şekillenmeye devam etmesi halinde toplumsal cinsiyet ayrımcılığının kaçınılmaz olduğunu savunmaktadır. Kadınların eşitsizlikler karşısında verdikleri mücadele kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı gündeme gelmiştir. Baydur ve Uçan (2016) toplumsal cinsiyet eşitliğini yasalar önünde eşitlik, aile ve toplum içinde her cinsel eşit davranılması, bireylerin farklı ihtiyaç ve taleplerine saygı gösterilmesi gibi eşitlikçi uygulamalara erişmek için dezavantajlı bireylerin yardım çağrısı olarak nitelendirmişlerdir.

Sorunun kişilerarası ilişkilerin ötesinde daha geniş toplumsal yapılarla bağlantılı olması ve toplumsal cinsiyetin farklıklarının yaşamın her alanında ortaya çıkması nedeni ile sorunla bütüncül mücadele edilebilmesi amacı ile toplumsal cinsiyet eşitliği bütün ana akım politikalara yerleştirilmesi tartışmaları gündeme gelmiştir (Sancar ve ark., 2006; Davutoğlu, 2015). Uluslararası ve ulusal düzeyde sözleşme ve yasal metinlerde eşitlik sağlanması için gerekli düzenlemelerin yapılacağına ilişkin taahhütler bulunmakla birlikte, atılan adımlar bunları gerçekleştirmekten çok uzaktır.

2.3.2.2.2. Toplumsal Cinsiyet, Ataerkillik ve Ataerkil Pazarlıklar

Ataerkillik kavramı özellikle ikinci dalga radikal feministler kadınların ezilmişliğini açıklamak amacı ile kullanılmıştır. Feminist düşünce ve hareketlerin ilerlemesi ile kadınlar maruz kaldıkları sorunların kaynağının erkekler değil ataerkil cinsiyetçilik ve tahakküm olduğunu, birer birer erkekler kendi sahip oldukları imtiyazdan vaz geçse de bu sistemin devam edeceğini fark etmişlerdir (Hooks, 2020/2019, s. 86). 1970'ler de kadın hareketinin ürettiği pek çok politika ve stratejide erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümüne neden olan ataerkillikten söz edilmiştir (Sancar, 2020, s. 24). Ataerkillik soykırımın aktarılması, mirasın devredilmesi, ekonomik güce sahip olma, kadınlar ve çocuklar üzerinde hakimiyet kurma gibi kamusal ve özel alanda dayanakları olan bir sistemdir (Kundakçı, 2007).

Ataerkilliğin ataerkil ağ ve ataerkil sistem olmak üzere iki boyutu vardır (Kundakçı, 2007):

- *Ataerkil ağ*: Algılayışları, sözleşmeleri pazarlıkları, iktidar ilişkilerini temsil eden soyut bir yapıdır.
- *Ataerkil sistem*: Kamusal ve özel alanda ortaya çıkan somut iktidar biçimleridir. Aile yaşamı, iş bölümü çocuk yetiştirme gibi somut yeniden üretim ilişkilerinde, ataerkil istihdam ilişkilerinde, namus, bekaret, cinsel ahlak, erkeğin cinsel aktifliği, kadının cinsel pasifliğinin norm haline gelmesi gibi cinsellik alanında; din, gelenekler, adalet gibi yaşamın her alanında ataerkil unsurlarla kültürel alanda ortaya çıkar.

Toplumsal cinsiyetin daha üst politikaları yani ataerkil düzeni temsil eden politik bir olgu olduğunu, kadınlar uzun süren mücadeleleri sonucunda kabul ettirebilmişlerdir (Sancar ve ark., 2006). Yani ataerkil tahakküm bir araçtır. Kadın ve erkek olarak inşa edilen ataerkil sistemde aile ilişkileri, cinsellik, namus bekaret, iş yaşamı vb. yaşamın her alanında erkek ve kadın için uyulması gereken kurallar bellidir (Kundakçı, 2007; Özdemir, 2010).

Ataerkillik/patriarki kavramı baz alınarak yapılan çalışmalar kadınların erkek egemenliğinin denetimi altında bulunan toplumsal ve siyasi kurumlarda karşılaştıkları ayrımcılık ve dışlanmaları, emeklerine aile kurumu aracılığı ile el konulması gibi süreçlerin algılanmasına oldukça büyük katkı sunmuştur (Sancar, 2020, s. 24). Aile kurumu ve toplumsal cinsiyet rolleri ataerkil düzeni sürdürmenin en önemli araçlarıdır (Aslan ve Şeker, 2013). Kadınların aile içi rollere hapsedilmeleri, bu rollerin dışına çıkınca cezalandırılmaları, yada erkeklerin cinsiyetçi iktidarlarını sürdürmek için başvurdukları cinsiyet dayalı taleplerin ret edilmesi ile kadınlara şiddet uygulaması ataerkil yansımaların sonucudur (Hooks, 2019/2020, s. 9; Orme ve ark., 2000; Özdemir, 2010; Aktaş 2013; Aslan ve Şeker, 2013; Demez ve Seval, 2008; Cankurtran-Öntaş ve ark., 2011). Ataerkil düzende şiddet gören bir kadının evliliğini sürmesinin yada eşine geri dönmemesinin nedeni, ayrılmasının kabul görmemesi nedeni ile alternatifinin olmamasıdır (Connell, 1987/2019, s. 36). Kadınlar kök ailelerine dönmek istediklerinde aileleri kendi aile düzenlerinin bozulması endişesi ile kadınları kabul etmezler (Gök, 2016).

Aile kurumunu kutsallaştıran ataerkil sistemde ailenin sorumluluğunun kadına verilmesi ile kadının birincil alanı ev olur ve sosyal yaşamdan dışlanır (Aktaş, 2013). Ataerkil toplumlarda ev yaşamı ile birlikte yaşam diğer alanlarında da cinsiyetçi işbölümü vardır (Sancar ve ark., 2006). Bu iş bölümü ile kadınlar özel alanda kalır, erkekler kamusal alanda varlık gösterir (Onur ve Koyuncu, 2004). Genelde bu işbölümü emek sömürsü, kadının toplumsal yaşamda geri kalması, şiddet gibi ayrımcılıklara yol açar ama bu ayrımcılık yadırganmaz. Örneğin kadının ev içi sorumlulukları gerekçesi ile çalışma yaşamında olmaması yadırganmaz, ama erkeğin çalışmaması yadırganır. Benzer şekilde ataerkilliğin

getirdiği toplumsal cinsiyet kalıplarının içselleştirilmesi ile şiddet gören bir kadının başka bir kadını eleştirmesi de bundandır (Aslan ve Şeker, 2013). Geleneksel ataerkillik kadını cinsel obje olarak, ailenin namusu olarak görür, ailenin korunmasına aşırı önem verdiği için aileyi korumak adına da kadını aile içine hapseder (Onur ve Koyuncu, 2004: Cankurtaran Öntaş ve ark., 2011). Ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkilerinde kadını sahibi gören erkek, eşin öldürdüğünde de yadırganmaz (Connell, 2015/2019, s. 160).

Ataerkillik kavramının salt kadınlar aleyhine şekillenen ataerkil düzeni işaretlemesine karşın Kandiyoti (1996/2019, s.15) her egemenlik sisteminde olduğu gibi ataerkil sistemin de koruyucu yanları olduğunu belirterek “ataerkil pazarlık” kavramından söz etmiştir. Kadınların sınıf, kast ve etnik gruplarına göre farklılaşan ataerkillikle mücadele etme yöntemlerini kapsayan ataerkil pazarlıklar kadınların cinsiyetçi özelliklerinin şekillenmesine ve farklı bağlamlarda cinsiyet ideolojisinin gelişmesine katkı sunar (Kandiyoti, 1988). Buna göre kadınlar toplumsal bu düzenle sadece ezilmezler, içinde buldukları sisteme bağlı olarak düzene uyum gösterdikleri ve direndikleri durumlar da vardır. Kadınların baskı karşısındaki çeşitli aktif ve pasif direniş şekillerinin kapasitesini etkileyen ataerkil pazarlıklar tarihsel süreç içerisinde ve kültüre göre değişim gösterir ve yeni müzakere alanları açılır (Kandiyoti, 1988). Sistemin koruyucu yanlarının kadınların sisteme bağlı kalmalarına neden olduğunu savunan Kandiyoti sorunların ataerkil pazarlıkların zorlandığı ilişki, kriz, boşanma gibi zamanlarda ortaya çıktığını, o tür durumlarda da kadınların sistemi onarma ve yada alt etmeye yönelik girişimleri olduğunu savunmuştur (Kandiyoti, 1996/2019, s. 15). Bu bağlamda kadınlar ataerkil sistemin getirdiği toplumsal cinsiyet düzeni içinde dışlanmamak ve konumlarını sağlamlaştırmak için erkek hegemonyasını kabul edebilirler (Öztürk, 2018, s. 22). Yada çeşitli şekillerde özellikle cinsiyete dayalı işbölümünün olduğu ev içi ortamlarda ataerkil güçten pay alabilirler (Yavuz, 2015). Örneğin gelir getiren bir işte çalışmayan kadınlar için çalışmak zorunda olmamak, annelik, erkek çocuk doğurmak, çocukların okuluna hakim olmak, aile ve akraba ilişkilerini düzenlenmek gibi konularda güç kazanabilirler. Ancak kadınlar ataerkil sistem

içinde çeşitli pazarlıklarla bir takım güçler elde etseler de, bu sistemin hakiminin erkekler olduğunu değiştirmez (Demren, 2003).

Ataerkil pazarlıklar yolu ile kadınlar sadece ataerkil egemenliğin esiri olmayıp, aynı zamanda ataerkil insanın kurucusu ve sürdürücüsü olarak ta görülebilirler (Yavuz, 2015). Bir başka deyişle ataerkil pazarlıklar vasıtası ile doğrudan şiddet yada askeri güç kullanımı gibi durumların dışında da erkekler ataerkil güç kullanmak için kadınların onayını alırlar (Hearn, 2004). Hooks (2019/2020, s. 14) feminizm ile ilgili çalışmaların gelişmesi ile birlikte kadınların da en az erkekler kadar cinsiyetçi olabileceğinin anlaşıldığını, bu düşünce ile yüzleşip, kadınlar birbirleri ile rekabeti bırakmadıkça feminist mücadele içi gerekli olan “kız kardeşlik” yani dayanışmanın gerçekleşemeyeceğini vurgulamıştır.

2.3.2.3. Erkeklik Çalışmaları

Kadınların yürüttüğü feminist çalışmalara erkeklerin katılımı, şiddetin sorumlusu olarak erkeklerle çalışma ya da neden bütün erkeklerin şiddet uygulamadığını anlama çabası ile ilgili görüşler erkeklik çalışmalarını gündeme getirmiştir (Ricardo ve Berker, 2008). Ayrıca ataerkillik üzerine yapılan çalışmaların kadınlar üzerinden ele alınmasına yönelik eleştiriler de erkekli çalışmalarının ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Demren, 2003). Bu yöndeki çabaların ikinci dalga feminizm ile birlikte ortaya çıkan erkeklerin kendi aralarındaki aktivist siyasal hareketler ve üçüncü dalga feminizmle ortaya çıkan akademik çalışmalar olduğu görülmektedir.

Siyasal alandaki erkeklik hareketleri birinci dalga erkek hareketleri ve ikinci dalga erkek hareketleri olarak ele alınmaktadır (Sancar, 2020, s. 28):

1. Birinci dalga profeminist erkek hareketleri: 1970 ve 1980’lerde ortaya çıkan çeşitli akademisyenlerin de katkılarıyla eleştirel bir profeminist yönü olan bu hareketlerde, erkekler erkek egemenliğinin yalnızca kadınlar için değil, aynı zamanda erkekler için de baskı ve tahakküm yaratan durum olduğu düşüncesinden yola çıkmışlardır. Kişisel ve siyasal değişim yaratarak ataerkinin iktidar alanlarını daraltabileceklerini hatta

yıkabileceklerini iddia etmişlerdir. Bu dönem erkek hareketleri erkek özgürlük hareketleri olarak ta nitelendirilmiştir. Bu hareketler akademik eleştirel erkeklik çalışmalarının da temelini oluşturmuştur (Hearn, 2004).

2. İkinci dalga erkek hareketleri: 1990'larda ortaya çıkan bu hareketlerde, eleştirel içerik olmadığı, erkeklerin yeniden iktidara gelme arzunu yaratan hareketler olarak nitelendirilmiştir. Bu yıllarda erkeklerin diğer erkekler üzerinde kurdukları baskı da konuşulmaya başlanmış ama erkekler kadınlar gibi politik bir duruş sergileyememişlerdir (Uçan, 2016).

Erkek hareketleri kimi zaman feminizmin karşında konuşlanmıştır. İkinci dalga feminizmle birlikte, erkeklerin kendi aralarında gelişen feminizm karşısı hareketler anti feministler, maskülinistlerdir (Kepekçi, 2012). Feminist fikirleri benimseyen erkekler ise profeminist erkeklerdir. O dönemde liberal feminizm ve radikal feminizmden etkilenen profeminist erkekler oy hakkı, cinsellik, doğum kontrolü gibi hak arayışlarında kadınların yanında olmuşlardır (Kepekçi, 2012). Bunun yanı sıra 1970'lerde profeminist erkekler kendi erkeklik deneyimlerinin önemini vurgulayarak, egemen erkeklik değerlerine uymak zorunda olmadıklarını, bu değerlere uymamanın erkeklik kaybı olmayacağını, erkeklerin de kadınlar gibi değerlerden mağdur olduklarını, bu değerlere uymadan da kendilerini daha görünür kılabileceklerini ve farklı erkeklik türlerini olduğunu savunmuşlardır (Sancar, 2020, s. 29). Daha sonraki dönemde hegomonik erkeklik ve farklı erkeklik türlerine ilişkin görüşler başta Connell olmak üzere çeşitli araştırmacılar tarafından ileri sürülmüştür.

1990'lı yıllarda yeni siyasal erkek hareketlerine pek rastlanmamıştır. Bu yıllarda ve günümüzde ağırlıklı olarak şiddet uygulayan erkeklerin eğitimi, erkeklerle çalışma gibi konuların üzerinde durulduğu ve söylenebilir. Örnek olarak profeminist bir yaklaşımla oluşturulmuş grup eğitim programı olan Amerika'da geliştiren *Duluth Modeli* olarak ta bilinen "ev içi şiddet müdahale programları" (Domestic Abuse Intervention Programs) verilebilir (Orme ve ark., 2000). Bu tür müdahale programlarında erkeklerin kendilerinin değişmesi için sorumluluk almaları, ayrıca diğer erkeklerin değişimine aracı olmaları amaçlanır (Çelik, 2018, s. 114). Bilişsel davranışçı tekniklerle birleştirilmiş feminist-kültürel öğeler

içeren bu programın amacı eşine şiddet uygulayan erkeklerle güç-kontrol çarkını merkeze alarak belirli bir süre çalışmak ve erkeklerin farkındalıklarını yükselterek ve yeni davranış biçimlerini öğrenerek şiddete son vermelerini sağlamaktır (Bohall ve ark, 2016). Bu ve benzeri programların da eleştirel bir nitelikten öte rehabilite etme çabaları ile kurumsal mekanizmaların içinde yer aldığı söylenebilir.

Siyasal erkek hareketlerinin yanında üçüncü dalga feminizmde öne çıkan post yapısalcılıkla kadınlar arasındaki çeşitlilik ve farklı kadınlık deneyimlerinin ve kimliklerinin tartışıldığı bir dönemde, erkekliğin de ataerkil düzeni temsil eden tek bir erkeklik kurgu üzerinden açıklanamayacağına dair görüşlerle akademik erkeklik çalışmaları başlamıştır (Kandiyoti, 1996/2019, s.18; Sancar, 2020, s. 25; Hearn, 2004) ve sonraki yıllarda da farklı erkeklik deneyimleri üzerinden çalışmalar devam etmiştir (Kepekçi, 2012). Kadınların tek bir kadınlık üzerinden ele alınamayacağına dair gelişen anlayışla kadın terimi yerini *gender* yani toplumsal cinsiyete bırakmıştır (Kandiyoti, 1996/2019, s. 18).

Toplumsal cinsiyet tartışmaları ile birlikte, sosyal bilimciler tarafından iktidar ilişkilerinin şekillendiği temel eksenlerden birinin farklı cinsiyetlerin inşasına dayalı cinsiyet rejimleri olduğu kabul görmüştür (Sancar, 2020, s. 25). Bu dönemde erkeklik çalışmaları daha öncesinde ele alınan toplumsal cinsiyet çalışmalarına iktidar analizin eklenmesi ile tamamlayıcısı olmuştur (Connell, 2015/2019, s. 639).

Erkekliğin cinsiyet ilişkileri pratiğinde kişinin beden deneyiminin, kişiliğinin ve kültürün etkilendiği bir yerde olduğunu savunan Connell (2015/2019) toplumsal cinsiyet ilişkilerini incelerken üçayaklı bir modelde ele alınması gerektiğini savunmuştur (s. 141-143). Bunlar:

1. *İktidar ilişkileri*: Çağdaş Avrupalı ve Amerikalı kadınların toplumsal cinsiyet düzenin iktidarın ana eksenini kadınların ezilmişliğine vurgu yapan erkek egemenliği yani ataerkidir.

2. *Üretim ilişkileri*: Cinsiyete dayalı iş bölümü, kimi zaman çok ayrıntılı olabilen görev dağılımlarıdır. Bu iş bölümünde erkeklere düşen son derece adaletsiz payı görmek gerekir.
3. *Kateksis ilişkileri*: Cinsel arzunun şekillendiği ve gerçekleştiği pratikler toplumsal düzenin ürünüdür. Bunların nasıl gerçekleştiği, rıza alınıp alınmadığı gibi sorular sorulabilir. Yerleşik toplumsal cinsiyet düzeninin de kateksis heteroseksüel ilişkilerle şekillenmiştir.

Ataerkillik üzerinden erkek çocuklarına atanan sosyal beklentiler ve rollerden oluşan erkek cinsiyet rol kalıpları erkeğin kendisini ispatlaması için sert olması, risk alması yada birden fazla cinsel partnere sahip olması gerekliliği ile şekillenir (Ricardo ve Barker, 2008 Kasım). Bu normlara göre kadını sürekli kontrol etmek zorunda olan, sert, ağlamayan erkeklik tanımlaması ile baskı ve denetim mekanizması içinde kendi varlığını, benliğini bir kenara bırakarak, sistemin öngördüğü şekilde davranıp, saldırganlık ve şiddet yolu ile ataerkil sistemin gereklerini yerine getirmeye çalışır (Çelik, 2016). Böyle bir sistem içinde kadın ve erkek olmak çok zorlayıcıdır (Kandiyoti, 1996/2019, s. 19). Örneğin erkek çocuğu üzerinde sonsuza kadar devam eden baskıcı, şiddet uygulayan, sinirli kontrolcü güçlü erkek olmak yükü vardır. Aynı zamanda evlenmeyen yada sistemin devamı için doğurmayan bir kadın kendini ikinci sınıf hisseder. Ataerkil düşüncenin ürettiği erkeklik ile ilgili bu normlar orta sınıf erkekler, beyaz erkekler ve profesyonel erkekler gibi erkeklere daha fazla güç vererek yaşça küçük erkekler, azınlıklar, etnik gruplar, düşük gelirli erkekler gibi diğer erkekler arasında hiyerarşi oluşmasına neden olur (Ricardo ve Barker, 2008 Kasım).

Günümüzde gelinen noktada çeşitli sosyal bağlamlarda farklı iktidar örüntüleri içinde şekillenen erkeklik inşalarından söz edilmektedir (Sancar, 2020, s. 28). Erkeklik çalışmalarında önemli bir yere sahip olan Connell (1987/2019), ilk olarak “Toplumsal Cinsiyet ve İktidar” adlı kitabında hegomonik erkeklik ve iktidar ilişkilerini ele almıştır. Connell bu kitabında toplumsal cinsiyeti ele alırken *toplumsal cinsiyet düzeni* (Gender Order) yani toplumsal yapıdaki sınıf ilişkileri ve kültür dinamikleri ile de bağlantılı iktidar ilişkilerine bağlı olarak şekillen hiyerarşik yapılanmadan söz eder (Sığın ve Canatan, 2018; Öztürk, 2018).

Cornell'in bu kitabındaki açıklamalar toplumsal cinsiyet ve iktidar ilişkisi ve erkekliğin kültür içinde nasıl kurgulandığına dair açıklamalarından dolayı değerli bulunmuş olmakla birlikte, erkekliğin sadece hegomonik erkeklik üzerinden tanımlanamayacağı, erkekler arasında da farklı hiyerarşik konumlar olduğu yönünde eleştiriler getirilmiştir (Hearn, 2004; Sancar, 2020; Kepekçi, 2012). Erkeklerin feminizme karşı ve profeminist tepkileri, üçüncü dalga feminizmin üzerinde durduğu çeşitlik ve gay ve queer çalışmalarının sonrasında, idealize edilen tek tip hegomonik erkeklik yaklaşımı cinsiyetçi güç ilişkileri ve toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında eleştirilmiş ve onun karşısında kadınlar ve erkekler için daha özgürleştirici olduğu savunulan '*eleştirel erkeklik*' çalışmaları ortaya çıkmıştır (Hearn, 2004; Şimşek ve Öner, 2015).

Connell daha sonra "Erkeklikler" (2015/2019) adlı kitabında hegomonik erkeklik ile birlikte, farklı erkeklikler arasındaki iktidar ilişkilerini ele alan bir sınıflandırmada bulunmuştur. Connell' in bu yaklaşımı farklı erkeklikler olduğu ve bunların eril iktidar ile farklı konumlanabileceğini tartışmaya olanak kılmıştır (Sancar, 2020, s. 25; Kandiyoti, 1996/2019, s. 19). Connell' in yaklaşımı toplumda ikincil konuma itilen marjinalleştirilen ve damgalanan eşcinsel, işçi sınıfı, siyahi vb. erkeklerin deneyimlerini anlamaya olanak sağlamıştır (Kandiyoti, 1996/2019, s. 201).

Connell (2015/2019, s. 149-160) farkı erkeklikler arasındaki zaman içinde gelişen ve dönüşen toplumsal cinsiyet ve iktidar ilişkisini hegemonya, madunlaştırma, suç ortalığı ve marjinalleştirme olarak dört kategoride ele almıştır. Buna göre:

1. *Hegemonya*: Hegomonik erkeklik her zaman tartışmaya açık olan "*belirli toplumsal cinsiyet ilişkileri kalıbı dahilinde egemen konumu işgal eden erkekliktir*". Ataerkinin sonuna kadar meşru kabul ettiği, erkeğin egemen kadının madun konumda olduğu toplumsal cinsiyet pratiğidir. Buna göre erkekler toplumda baskındır. Hegomonik erkekliğin taşıyıcıları her zaman nüfuslu kişiler olmayabilir. İdealize edilmiş sineme oyuncularını, hatta hayali karakterler hegomonik erkekliğin örnekleri olabilirler. Her ataerkil toplum hegomonik erkekliği kendi kültürüne göre yaratır ve

kurumsallaştırır (Kundakçı, 2007; Şimşek ve Öner, 2015). Kurumsallaşma ile ortaklaşa iş dünyasında, orduda devletin en üst kademelerinde günümüzde hala sarsılmamış güçlü bir hegomonik erkeklik timsali vardır. Şiddet hegomonik otoritenin dayanağıdır yada destekçisidir. Ataerkil düzende hegomonik erkekler ayrıcalığını sürdürmek için toplumsal cinsiyet ilişkileri içinde evde sokakta, yada iş yerinde yalnızca kadınlara değil, silahlı saldırılarla, savaşlarla yada , erkek cinayetleri ile aynı zamanda erkeklere de şiddet uygularlar.

2. *Madunlaştırma*: Hegemonyanın bağlantılı olduğu toplum genelindeki kültürel tahakküm erkek grupları arasında toplumsal cinsiyet kaynaklı ciddi bir egemenlik ve madunluk ilişkisine neden olur. Örneğin heteroseksüel erkeklerin, eşcinsel erkekleri madunlaştırması gibi. Baskı eşcinsel erkekleri erkekler arasındaki toplumsal cinsiyet hiyerarşisinde en aşağıya yerleştirir. Eşcinsel erkekler bir takım maddi pratiklerle de hegomonik erkeklere bağımlı kılınır. Eşcinsellik kadınsılık gibi ataerkil ideolojinin dışladığı ne varsa onu içinde barındırır. Homofobi ve buna bağlı saldırılar bu dışlamalardan kaynaklanır. Eşcinsellerle birlikte kadınsılıkla bağdaştırılan bazı heteroseksüel erkekler yada oğlanlarda madunlaştırılırlar. Örneğin bazı erkeklere onları madunlaştırmak için pısrık, süt, oğlan, ana kuzusu, dört göz, mülayim, korkak, hanım evladı, çıtkırıldım gibi lakaplar takılır.
3. *Suç ortaklığı*: Hegomonik erkeklige ilişkin kalıpları tüm yönü ile katı biçimde uygulayan az erkek olmasına rağmen erkeklerin çoğunluğu hegemonyadan pay alırlar. Çünkü ataerkil yapı her halükarda kadınları madunlaştırdığı için, erkek her şekilde avantaj sağlar. Suç ortaklığı ilişkisi ataerkin ön saflarında mücadele etmeyip, gerilmeden ve risk almadan ataerkillikten pay almaktır. Suç ortağı erkekler kadına saygılı olurlar, eşlerine şiddet uygulamaz, ev işlerini paylaşır, ekonomik geliri paylaşırlar. Ancak sessizce ataerkil nimetlerden yararlanmaya devam ederler.
4. *Marjinalleştirme*: Toplumsal cinsiyetin sınıf ırk gibi diğer yapılarla etkileşimi sonucu, erkekler arasında daha fazla ilişki ortaya çıkar. Irk

üstünlüğü özellikle beyaz ırk ve siyahiler arasındaki toplumsal cinsiyet ilişkilerinde görülmüştür. Örneğin tecavüzcü siyahiler adlandırması gibi.

Connell'ın sınıflandırdığı erkekler arasındaki toplumsal cinsiyet hiyerarşini anlatan 'erkeklikler' arasında 'hegomonik erkeklik' daha başat bir şekilde yer işgal etmiştir. Bu akademik çalışmalarda hegomonik erkekliğin hem kadınlarla, hem diğer erkeklerle kurduğu iktidar nedeniyle hegomoniktir (Cengiz ve ark., 2004; Sığın ve Canatan, 2018). Ataerki erkekliğin sürekli başka konumların ne olduğu hakkında konuşma hakkını elinde tutan bir iktidar konumu olduğunu vurgulayan Sancar (2020, s.16) eril tahakkümün toplumsallaşma içinde gerçekleştiğini ve konumu ne olursa olsun bütün erkeklerin hegomonik erkeklik değerinin temsil ettiği küçük bir azınlığın oluşturduğu grupla ortak çıkar ile ilişkilendirilebileceğini dolayısı ile hepsinin ataerki tahakkümden pay aldıklarını belirtmiştir. Erkeklerin bir kısmı aklen ve kalben şiddetin yanlış olduğunu bilseler de ataerki ortadan kalkarsa ne yapacaklarını bilemez, nimetlerini kaybetmekten korkar ve bir şekilde ataerki tahakkümü sessizce devam ederler (Hooks, 2000/2020, s.10). Ayrıca hegomonik erkeklik farklı sınıfsal bağlamlarda farklı işleyebilir örneğin işçi sınıfındaki erkek evi geçindirmesinden dolayı, yönetici sınıfındaki erkek kariyerinden dolayı aile de üstünlük sağlayabilir (Sancar, 2020, s. 33).

Günümüzde toplumsal cinsiyet düzeninin iktidar ilişkileri, üretim ilişkileri ve kateksis ilişkileri ayaklarındaki kırılmalar örneğin dünya çapında başlatılan kadın hakkı hareketleri, kadın istihdamında değişim ve heteroseksüelliğe alternatif cinselliğin daha görünür olması ile idealize edilen hegomonik erkeklik kurgusundaki kırılmalar erkeklik krizi tartışmalarını gündeme getirmiştir (Connell, 2015/2019, s. 161). İktidarı kaybetme tehdidi yaşayan erkekler, uyum sağlayamadıkları değişime karşı direnmekte ve sistemi sürdürebilmek için kadınlara karşı şiddete yönelmektedirler (Öztürk, 2018, s. 45). Çünkü erkekler erkek egemen sistemin kendilerine sağladığı ayrıcalıktan vaz geçmek istememektedirler (Uçan, 2016). Ancak bu kadınların mücadeleden vaz geçeceği anlamına gelmez.

2.3.2.4. Feminist Sosyal Hizmet Uygulaması

Çok disiplinli olarak ele alınan feminist yaklaşım akademik düzeydeki çalışmalar, politik eylemlerle birlikte doğrudan kadınların mağduriyetini gidermeye yönelik mesleki çalışmaları da kapsamaktadır. Feminizm ve sosyal hizmet hem kişisel, hem makro politik konularla bağlantılıdır (Berwald ve Houtstra, 2003).

Genel sosyal hizmet uygulamaları ile feminist sosyal hizmet uygulamaları arasındaki farklılıklar ise feminist sosyal hizmetin kadınların yaşamlarını ve deneyimlerini merkeze alması, cinsiyetçilik ve ırkçılık gibi sosyokültürel güçlerin insanları izole etmesinin eleştirisi ve kadınların yaşamlarının iyileştirilmesi için beceri geliştirmeye odaklanmasıdır (Clemans, 2006). Feminist sosyal hizmet uygulaması ise sosyal hizmetin feminist uygulamayla bulunduğu yerdedir. Feminist sosyal hizmet uygulaması, çeşitli kadın grupları ile yapılan çalışmalarda kuramsal yaklaşımlardan yola çıkılarak, feminist ilkeler doğrultusunda kadınların iyilik halini arttırmaya yönelik bir dizi tekniğe başvuru olan oldukça yaygın kullanılan bir müdahale türüdür.

Feminist sosyal hizmet uygulamasının başlama noktası zaten sosyal hizmet müracaatçılarının büyük bir kısmını oluşturan kadınlarla bireysel, grup, topluluk ve kurumsal düzeyde çalışmalar yapılarak iyilik hallerinin artırılmasıdır (Payne, 2014 /2020, s.449). Uygulamanın temel hedefleri ise Trevithick (2005, s. 282) tarafından şu şekilde belirtilmiştir:

1. Kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizlikleri ve kadınları baskı altına alarak fırsatları yakalamasını engelleyen, yaşamlarını değiştiren erkek egemen söylemleri fark etmek,
2. Kadınları baskı altına alan içselleştirilen ve kadınların özgüvenlerini düşüren, kendileri ve diğer kadınlar ile ilgili olumsuz yargılar içeren düşünceleri fark etmek ve değiştirmek,
3. Kadınların kendilerine tanımlanan ve uyum sağladıkları rolleri yeniden tanımlamaları, kendi seslerini duymaları, kendi ihtiyaçları ve ilgilerine yönelmeleri ve kişisel güç ve bağımsızlık kazanarak kendi kararlarını vermeleri üzerine yoğunlaşmak,

4. Birlikte çalışılan kadınlar ile dürüst, açık ve eşitlikçi ilişki kurmak,
5. Kişisel ve politik konularda bilinç yükseltme, kadınların çok çeşitli deneyim bilgi ve gücüne dayanarak kişisel sorunlara kolektif çözüm üretmektir.

Feminist müdahalenin içi içe geçmiş önleme, eğitim, iyileştirme, güçlendirme ve toplumsal değişim olmak üzere çevreye ve sosyal kurumlara da odaklanılan beş düzeyde gerçekleşebileceğini belirten Worell (2001) müdahalenin ölçülebilir 10 hedefinden söz etmiştir. Bunlar olumlu öz güven ve öz değerlendirme, günlük yaşamda stresin azalması, cinsiyete duyarlı bilgi edinme (kültür analizi), iç kontrol odağı ve öz yeterlilik hissi, kendi ihtiyaçlarını karşılama ve istismardan uzak durma, uygun problem çözme becerilerini kullanma, kültür ve cinsiyetçi davranışlarla ilgili görüş ve seçme esnekliği, atılganlık becerileri elde etme, uygun kişisel ve toplumsal kaynakları kullanma ve sosyal değişim ve sosyal adalet için aktivizmdir.

Kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkilerde eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için güçlendirmeye odaklanan feminist sosyal hizmet uygulamasının amacı kadınların yaşadıkları baskı ve ayrımcılıklar konusunda farkındalıklarını yükselterek kendi yaşamlarının kontrolünü ellerine almalarını sağlamaktır (Teater, 2014/2015, s.105). Bunun yanı sıra feminist sosyal hizmet uygulamalarında kadınların yaşam onurlarını kazanmaları için beceri geliştirme ve güçlendirmeye önem verilir (Clemans, 2006). Ayrıca bu uygulamalarda çevredeki olumlu değişiklikler de müdahaleye katkı sunar (Worell, 2001). Örneğin iş yerinde cinsel tacizin önlenmesi için gerekli güvenlik önlemlerinin alınması gibi.

Payne (2014/2020, s. 484)'ye göre baskı karşıtı uygulamanın bir türü olan feminist sosyal hizmet uygulaması, aynı zamanda güçlendirme ile de doğrudan bağlantılıdır. Feminist uygulamada kadınların deneyimlerinden yola çıkılarak, kişisel çaresizliklerini anlamak ve bu çaresizliklerinin toplumdaki pozisyonları ile bağını kurarak analiz etmek yapısal eşitsizlikler konusunda müracaatçıların farkındalığını yükseltmek müracaatçılarla eşit ilişki kurarak özel sorunlarına yardım etmek amaçlanır (Dominelli, 2002, s. 7). İnsan hakları ve sosyal adalet nosyonu ile feminist sosyal hizmet uygulayıcıları müracaatçılarla bağlantı

kurarak güç dengesizliklerinin yeniden oluşturmayacak bir ilişki içerisinde çalışırlar (Turner ve Maschi, 2015).

Politik farkındalık yani bilinç yükseltme ve eleştirel bilinç geliştirme eğitimleri feminist uygulamalarda üzerinde önemle durulan konulardan birisi olmuştur (Payne, 2014, s. 448). Cinsiyetçi toplum yapısı içinde sosyalleşen ve en az erkekleri kadar cinsiyetçi olabilen kadınların bu cinsiyetçiliğin kendilerine ne kadar zarar verdiğini, erkeklerin karşısında kendilerini nasıl ikincilleştirdiğini, şiddet ve benzeri yaşadıkları sorunların kaynağının söz konusu cinsiyetçi tutum değerler olduğunu fark edip, öncelikle kendilerinin değişmeleri gerekir (Hooks, 2000/2019, s. 19). Bu bağlamda feminist perspektiften bir çalışma yürüten sosyal çalışmacının amacı kadınların yetersizlik ve başarısızlık duygularının temelini politik ve ekonomik ataerkil yapılarda olduğunu anlatmaktır (Turner ve Maschi, 2015).

Richmond ve ark. (2013) ikinci dalga feminizm ile bilinç yükseltme gruplarının artması ile kadınların psikolojik sorunlarının feminist yöntemlerle ele alınmaya başlandığını ve bu müracaatçıları semptomlar üzerinden ele alan güçsüzleştirici yaklaşımların yerine travma terapisine kadınların sorunlarının cinsiyetçi sosyal bağlamının fark ettirildiği ve içsel iyileşme faktörlerinin yanı sıra çevresel iyileşme faktörlerine odaklanmanın da dahil edildiğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda feminist uygulama klinik yaklaşımlarda önemli değişikliklere neden olarak klasik tedavi yaklaşımlarına yeni bir bakış açısı getirmiştir (Rader ve Gilbert, 2005).

Bricker-Jenkins ve Hooyman (1986)'na göre temelinde ataerkilliği sonlandırılmak gibi bir ideolojisi bulunan feminist sosyal hizmet uygulaması kadınların gelişimini ve özgürlüğünü engelleme güç bloklarının farkına varmak, bunları adlandırmak ve bilinç yükseltme yolu ile kadınların kendi deneyimleri ile belirledikleri şekilde ve dayanışma içinde bunları dönüştürme sürecidir. Bu bağlamda uygulayıcı (Webster ve Dunn, 2005):

- Şiddetin meydana geldiği politik ve sosyal bağlamları kabul ederek şiddete verilen tepkileri patolojiden arındırır.
- Kadının deneylerine önem verir ve onların kendi seslerini duymalarına yardımcı olur.
- Farklılıklara saygı değer verir ve saygı duyar
- Müracaatçının ihtiyaç duyduğu değişiklikleri yaramak için işbirliği içinde çalışır. İşbirliği içinde çalışma uygulayıcının problem çözme aşamalarının tamamında aktif olduğu, karşılıklı deneyimlerin ve enerjinin müracaatçı ile paylaşıldığı, empatinin geliştiği karşılıklı alışveriş sürecidir (Bricker-Jenkins ve Hooyman 1986; Freedberg, 2007).

Feminist yöntemlerle uygulama yapmayı tercih eden sosyal çalışmacılar feminist uygulama yöntemlerinin diğer kuramsal yaklaşımı baz alan yaklaşımlara göre daha etkin olduğu düşüncesine sahiptirler (Örneğin Turner ve Maschi, 2015; Gorey ve ark., 2002).

Gray ve Boddy (2010) feminist sosyal hizmetin farklı feminist kuramları varsayımlarına göre ve içinde bulunulan zamanın ihtiyaçlarına göre şekillenmesi gerektiğini savunmuştur. İkinci dalga feminizmde bütün kadınların meselesi ataerkil tahakküme ve buna karşı bilinçlenerek değişmeye yapılan vurgu iken, üçüncü dalga feminizm varoluşçu bir çerçeve den farklı kadın deneyimleri ve kadınların kendi benlik algılarının yükseltilmesi, kendi seslerine kulak vermeleri konulara odaklanılır (Chester ve Bretherton, 2001). Bu bağlama ikinci dalga feminizmin ilkelerine dayalı uygulamada bilinç yükseltme grupları öne çıkarken (Kravetz ve ark., 1983) üçüncü dalga feminizmde dildeki baskıcı yapılanmaları söylemleri değiştirmek, yeniden yapılandırmak, kendi kelimeleri ile konuşmak gibi post modern yaklaşımlar öne çıkmıştır (Abramovits, 1991).

Feminist sosyal hizmet uygulaması her gruptan kadın ile yapılabilmekle birlikte, çalışmalarda genelde kadınlara yönelik şiddet alanın baskın çıktığı görülmektedir (Orme, 2002). Kadınların yaşanan şiddet olaylarına ilişkin çevrelerinden aldıkları geri bildirimler genelde olumsuz ve yargılayıcı olduğu zaman kendilerine ilişkin görüşlerinin de olumsuz şekilde gelişir ve özgüvenleri, benlik algıları düşer (Comstock ve ark, 2008). Kendi ihtiyaçlarını ve önceliklerini

bir kenara bırakarak başkalarına yönelen kadınlar, daha az otantikler, kimliklerini ve öz saygılarını kaybetmiş pozitif büyüme ve gelişmelerini aksatmışlardır (Teater, 2014/2015, s. 110). Bu bağlamda şiddet gören kadınlarla yapılan feminist çalışmalarda kadınlara şiddeti hak ettikleri düşüncesinden uzaklaşmaları için destek olmak ve şiddetin toplumsal bir sorun olduğuna ve aile içindeki geleneksel rollerin şiddetin pekişmesine neden olduğuna dair farkındalık geliştirmek ve kadınların bireysel kimliklerinin gelişmesi ve özgürleşmelerini destekleyici yöntemlere başvurulur (Öztürk, 2013).

2.3.3. Ekolojik Kuram

Kadınlara yönelik şiddetin açıklanmasında en çok rağbet gören kuramlardan biri olan ekolojik kuram bireysel ve çevresel faktörler bir arada ele alınarak soruna bütüncül ve çok katmanlı açıklamalar getirilmesine imkan sağlamaktadır. Bireyler, aileler ve gruplar ile çevreleri arasındaki etkileşimlerle ilgilenen ekolojik kuram (Teater, 2014/2015, s. 33) insanların başa çıkma mekanizmalarını güçlendirerek, bireyler ve çevrenin uyumunu arttırmayı amaçlar (Zastrow, 2012, s. 45).

Sosyal hizmete ilk olarak Mary Richmond tarafından ele alınan ekolojik kuram 1970'lerde *çevre içinde birey* metaforu ile öne çıkmış ve günümüze kadar sosyal hizmetin bilgi temeline çok önemli katkılar sunarak, müracaatçı sistemleri ve etkileşimleri dikkate alan, bütüncül ve etkili sosyal hizmet müdahalelerinin geliştirilmesine zemin oluşturmuştur (Özbesler ve Bulut, 2013, s. 103-104).

Ekolojik kuramın temelinde Ludvig Von Bertalanffy'nin genel sistem yaklaşımı yer almaktadır (Özbesler ve Bulut, 2013). Değerlendirmeye bir sosyolojik bir perspektif katan (Trevithick, 2005, s. 278) genel sistem yaklaşımına Bronfenbrenner (1979) tarafından ekolojik boyutun eklenmesi ile *ekolojik sistem kuramı* ortaya çıkmıştır. Bu kuramın en önemli katkısı kişisel faktörlerle, sosyal faktöre bir araya getirmesidir (Payne, 2014/2020, s. 240). Genel sistem kuramına ekolojik organizmalar ve onların çevreleri ile karşılıklı ilişkilerini ve

çevreye nasıl uyum sağladıklarını dair açıklamalar eklememiştir (Germain ve Gitterman, 1995, s. 7; Özbekler ve Bulut, 2013).

Ekolojik kuram sosyal çevreye önem vererek, bireyin içinde olduğu alanların tamamını dikkate alır (Gök, 2016). Ekolojik yaklaşıma göre insan davranışları ve tepkileri karmaşık ve birbirileri ile bağlantılıdır ve doğrusal düşüncede olduğu gibi tahmin edilemez (Germain ve Gitterman, 1995, s. 8). Bireyin çevresi içinde çeşitli katmanlarla ilişkilendirilerek değerlendirildiği ekolojik kurama göre, bireyin aile sistemi, mal ve hizmetler sistemi, politik sistem, din sistemi, eğitim sistemi, istihdam sistemi, sosyal hizmetler sistemi gibi pek çok sistemle birlikte hareket ettiği varsayılır (Zastrow, 2010/2013, s. 17). Bu sistemler birbirleriyle iç içe geçmiş ve birbiri ile etkileşim halinde ve karşılıklı bağımlı olup, sistemlerden birinde olan değişiklik diğerini de etkilemektedir (Heise, 1999; Trevithick, 2005, s. 278).

İnsanların çevre ile etkileşimi hem fiziksel, hem de sosyal çevre ile olur. Fiziksel çevre doğal dünyayı yani doğayı ve insanlar tarafından kurulan inşa edilmiş dünyayı, sosyal çevre ise toplum içindeki insan ilişkileri ve insanlar arası iletişimi kapsar (Teater, 2014/2015, s. 33). Bu bağlamda birey ve çevre arasındaki uyumu incelenirken, çevrenin fiziksel ve sosyal yönleri ve kültürün bu ikisi arasındaki karşılıklı etkileşimi nasıl etkilediğini göz önüne alınmalıdır (Germain ve Gitterman, 1995). Birey ve çevre arasındaki etkileşimler aile ve arkadaşlarla, sosyal ve toplum ağlarıyla, çevrenin kendini düzenlemesi ve işleyişini şekillendiren politik, yasal ve ekonomik yapılarla olabilir (Teater, 2014/2015, s. 33).

Ekolojik kuram birey çevre etkileşimindeki bağımlılık, karşılıklılık ve etkileşim ve özellikle uyuma odaklanan çok fazla kavram geliştirilmiştir. Yaşam süreci boyunca büyüme gelişme ve kendi potansiyellerini yakalamak, kimlik yetkinlik ve bağımsızlık kazanmak için bireyler çevreleriyle sürekli olumlu uyumu sürdürmeye çalıştıklarından söz eden Germain ve Gitterman (1995, s. 9) *yaşam modeli* adını verdikleri bir model çerçevesinde kavramlar geliştirmişlerdir. Ele almışlardır. Yazarların geliştirdiği bu kavramlar birey ve çevre arasında devam eden ve birbirini şekillendiren alış verişleri ifade eden *değiş tokuşlar*

(exchanges), birey ve çevre arasındaki ihtiyaçlar, kapasiteler, davranış şekilleri ve bireyin hedefleri ile çevrenin özelliklerinden etkilenen *birey çevre uyumu* (person, environment-fit), insanın büyümesi, insanın büyümesi ve iyilik halini destekleyen ve çevreyi de koruyan ve geliştiren bir çevre uyumunu belirten *uyumluluk* (datedness) kişisel değişimi sağlayabilmek için veya kişinin çevre uyumunu geliştirmek için düzenlenen Etkinliklerden oluşan *uyum* (adaption) ve uyumluluğu ortaya çıkaran ve destekleyen çevre değiş tokuşları anlamına gelen *uyumlu* (adaptive) kavramlarıdır.

Ekolojik sistem kuramına göre insanın büyüme ve gelişimi çevresi ile etkileşimin sonucudur (Bronfenbrenner, 1979; Gitterman ve Germain, 1995). İnsanın yaşam boyu okula başlama, işe girme, evlenme, boşanma, ev değiştirme gibi ekolojik çevresi içinde yaşadığı değişimleri '*ekolojik geçiş*' olarak tanımlayan Bronfenbrenner (1979)'e göre insanın çevre ile uyumunda üç gömülü ayar vardır (s. 21-22) Buna göre;

1. Gelişen insan boş alıcı değildir. Kendisi de çevreyi etkiler.
2. Bireyle çevre arasında karşılıklı geçiş, yani karşılıklı etkileşim vardır.
3. Çevre, dış çevre ve daha geniş çevrelerin yani farklı ortamların birbirleri ile karışık bağlantılarından oluşur, boş bir ortam değildir.

Ekolojik kuramın sistem yaklaşımı ile birlikte ele alınması kurama mikrosistem, mezzosistem, exosistem, makrosistem, kronosistem ekolojik geçiş, (Bronfenbrenner, 1979,1986) sosyal destek, sosyal sermaye ve kolektif yeterlilik (Trevithick, 2005, s. 278) kavramları eklenmiştir. Sosyal destek kişinin fiziksel ve ruhsal sağlığını olumlu etkileyen resmi yada resmi olmayan sosyal destek ağlarının yoğunluğu sosyal sermaye bütün toplum ve yakın çevre ile yapılan karşılıklı alışveriş, kolektif yeterlilik ise sosyal sermayenin düzeyinin düzeyini gösterir. Trevithick (2005, s. 278). Örneğin işsizlik ve yoksulluğun yüksek olduğu yerde kolektif yeterliliğin düşük olması gibi.

Germain ve Gitterman (1995, s. 19-23) ayrıca güç ve güç ilişkileri ve yaşam modeli çerçevesinde zamana odaklanan gücün kötüye kullanımı ile ilişkili *baskıcı güç istismar edici güç* ve kirlenme, metaforik olarak ele alınan bireyin

bulunduğu bütün fiziksel ve sosyal alanları temsil eden *habitat* kişinin çevre içinde işgal ettiği pozisyonu ifade eden *niche*, insanların birbirine benzemeyen, tahmin dilemeyen, çevreden çevreye kültürden kültüre değişen farklı yaşam deneyimleri içindeki gelişim yollarını temsil eden *yaşam süreci* (life course), kişinin kedisi ile aynı zaman diliminde dünyaya gelen gruplarla etkileşimin yarattığı sosyal değişimin etkisini temsi eden *tarihsel zaman*, kişinin bulunduğu çevresel, tarihsel ve kültürel bağlam ve yaşam süreci içinde kendi yaşam deneyimleri, anlamlar içinde ortaya çıkan anlamlar ve sonuçları temsil eden içinde kişisel öykülerinde yer aldığı *kişisel zaman* ve aile, grup ve toplumlardaki belirli yaşam konularındaki ritüellerin zamanlaması için geliştirilen geçit törenleri, etnik kutlamalar, dini ritüeller gibi organizasyonları kapsayan *sosyal zaman* kavramlarını eklemiştir.

Germain ve Gitterman (1995, s. 21) yaşam modeli pratiğinin içinde anne karnından itibaren tahmin edilemeyen, sabit yada sıralı olmayan, insanların aldığı özgün yol olarak ele aldıkları yaşam sürecinde insanların farklı ırk, etnik köken, toplumsal cinsiyet, kültür sosyoekonomik statü, din, cinsel yönelimlere sahip olmaları ile çeşitli olduğundan, insanların bireyselleşmesinin ve birlikteliğinin süreç içinde şekillendiğinden söz etmişlerdir. Ayrıca insanların doğasında büyüme ve gelişmeye iten kendi kendini yönetme özelliği olduğundan, çevresel ekonomik, politik, sosyal ve tarihsel güçler ile ön yargı ve ayrımcılığın insan gelişimi ve işlevselliği üzerinde olumsuz etki yarattığından, geleneksel formlara ek olarak yeni aile formları ve özel görev ve gelişimsel konular olduğundan genel ve yerel çevrenin kritik öneminden bahsetmişlerdir. Yaşam süreci yaklaşımı insanların yaşamlarını sürdürebilmek için farklı zaman deneyimleri, farklı aile yapıları ve değişimlerle çeşitli yollara sahip olduğunu varsayması ile insanları belirli başmaklarla sınırlandıran yaşam döngüsü yaklaşımından ayrışır (Payne, 2014/2020, s. 263). Ayrıca yaşam süreci yaklaşımının yaşam stresörleri, stres ve travmatik yaşam olayları ile başa çıkma, zor yaşam geçişleri, yoksulluk ve ön yargılar ve ayrımcılık ve başa çıkma ile şekillenir (Germain ve Gitterman, 1995, s. 21).

Müracaatçıların yaşantılarına geniş bir sistem çerçevesinden bakma (Payne, 2014/2020 s. 215) ve sorunları bütüncül bir şekilde ve çoklu bakış açısıyla inceleme olanağı sunan ekolojik sistem kuram (Paslı, 2007), sorunları açıklarken bireysel ve çevresel risk faktörleri ile koruyucu faktörleri bir arada ele alır. Aynı zamanda farklı sistemsel boyutlarda müdahale için de bütüncül ve kapsamlı yol gösterir. Bu bağlamda yaklaşımın varsayımları gereği kadınlara yönelik şiddet geniş bir sosyal çevre ile ilişki içinde değerlendirir (Baykal, 2008).

Ekolojik kuram kadınlara yönelik şiddeti bireysel özelliklere yada kişisel patolojiye bağlayan kurumları, nesilden nesile aktarımın üzerinde duran öğrenme kuramlarını ve şiddetin nedenini ataerkil yapılara bağlayan feminist kuram gibi tekli değişkenlere bağlayarak açıklayan kuramlara çevresel risk faktörlerini göz ardı ettikleri için eleştiri getirir (Heise, 1998; Bevan ve Higgins, 2002). Bevan ve Higgins (2002) kadınlara yönelik şiddetin açıklanmasında tekli değişkenleri inceleyen kuramlar yerine ekolojik bir bakışla ele almanın şiddetin ortaya çıkışını ve kapsamını etkileyen faktörleri daha kolay anlaşılabilir, birleştirilmiş, bir şekilde kavramlaştırmayı sağlayacağını savunmuşlardır.

2.3.3.1. Ekolojik Kurama Göre Sosyal Hizmet Müdahalesi

Soruna çeşitli çevresel katmalarda risk faktörleri ile birlikte koruyucu faktörlerinde değerlendirilmesi ile bütüncül bir kavrayış geliştirmeye olanak sağlayan ekolojik yaklaşım bir uygulama modeli değildir. Ancak uygulamada çalışılacak konulara ışık tutar. Bireylerin yaşam süreci boyunca devam eden çevre ile etkileşimlerindeki uyum ve sorunları dikkate alırken bütüncül biçimde değerlendirir. Şöyle ki birey, aile ve toplulukların çevre ile etkileşimlerini etkileyen bütün sistemler dikkate alınır. Bu etkileşimler içinde birey aile ve topluluklar için düşük özgüven, işsizlik, baskıcı kültürel normlar gibi risk faktörleri ve düzenli gelir, aile desteği gibi koruyucu destekleyici faktörlerin bütünsel olarak görünür kılınması sağlanır. Böylelikle bireyleri zorlayan etkileşimler ile güçlü kılan yönler birlikte değerlendirilir ve güçlendirmede güçlü yönlere vurgu yapılarak bireylerin çevre ile etkileşimlerindeki stresi azaltma ve uyum üzerine odaklanılır (Özbesler ve Bulut, 2013).

Payne ('2014/ 2020, s. 261) ekolojik sosyal hizmetin ana yaklaşımlarının müracaatçıların ilgi ve ihtiyaçları ile ilgili planları ve sosyal eylemleri de içeren çevresel sosyal etkiyi ele alan bütüncül analiz, çevresel kaynaklara saygılı yaşam tarzları ve doğal kaynakların olumlu kullanımını geliştirmek, hizmetlerin sunulduğu sosyal çevre ve okul ve sosyal bakım kurumları gibi destekçi ağlarla ilgilenmek, engelli yada ruh sağlığı sorunu olan bireylerin sosyal destek sistemleri ile ilgilenmek ve sosyal ağ oluşturmak olduğunu belirtmiştir.

Ekolojik yaklaşımda insanlar ile fiziksel ve sosyal çevre arasındaki bozuk etkileşimin yani uyumun bozulmasının sorunlara neden olduğu dolayısı ile müdahalenin de bu etkileşim noktalarına yönelik olması gerektiğini savunulur (Harvey, 1996; Zastrow, 2010, s. 18; Germain ve Gitterman, 1995, s. 8).

Ruhsal travma üzerine ekolojik çerçevede çalışmalar yürüten Harvey (1996) çevredeki olumsuzluklar ile birlikte çevrenin koruyucu özelliklerini de göz önünde bulundurarak bir travma iyileşme modeli sunmuştur. Bu modelde bazı travmatik sorunların klinik müdahale olmadan çevre içinde kendiliğinden iyileşebileceğini, hatta bazı durumlarda klinik müdahalenin iyileşmeye engel bile olabileceğini ve çevrenin güçlendirilmesinin psikolojik dayanıklılığı da arttıracığını savunmuştur.

Germain ve Gitterman (1995, s. 19) bireyin çevre ile etkileşiminde kişisel ve kültürel özelliklere bağlı olarak dominant grupların diğer gruplar üzerinde onların renk, ırk, etnik köken, toplumsal cinsiyet, fiziksel ya da ruhsal engel, sosyal sınıf gibi farklılıklarına dayanarak gücü kötüye kullanmaları sonucu ortaya çıkan sosyal dışlanma ve ayrımcılıkla birlikte ortaya çıkan yoksulluk, ırkçılık, cinsiyetçilik, ailede ve toplumda baskıcı cinsiyet rolleri, engellilere yönelik fiziksel bariyerler gibi sorunları '*sosyal kirlenme*' olarak ele almışlardır. Bu sosyal kirlenmelerin de işsizlik evsizlik, yetersizlik, sağlık hizmeti, yetersiz okullaşma gibi başka sorunlara neden olarak insanları güçsüzleştirdiğini, güçsüzleştirme ve kirliliğin sonucunun da çevre ile insan arasında insanın iyilik halini ve yaşamın kendisini tehdit eden yıkıcı ilişki oluşmasına sebep olduğunu savunmuşlardır. Bu bağlamda ekolojik yaklaşım toplumda yapısal dezavantajları ve değişimleri analiz etmesi açısından baskı karşıtı uygulama ve

güçlendirme ile doğrudan bağlantılıdır (Trevithick, 2005, s.278). Bu tür durumlara karşı sosyal çalışmacı savunuculuk rolü üstlenmeli ve çevresindeki değişimlere, oluşan yeni durumlara, gruplara yapılan baskıları ve insan çeşitliğine karşı duyarlı olmalı ve kendisini sürekli yenilemelidir (Germain ve Gitterman, 1995, s. 29).

Ekolojik yaklaşım aynı zamanda birey ve çevre arasındaki etkileşimin her düzeyinde uyumu zorlayan içsel ve dışsal stres faktörlerinin de üzerinde durmaktadır. Müracaatçıların hastalık, kayıp, kaza, iş kaybı, kişilerarası çatışma gibi stresörlerin yarattığı stresle başa çıkmaları için motivasyon, problem çözme becerisi, özgüven, öz yönetim, çevresel kaynakları tanıma araştırma, bilgiyi kullanma gibi içsel kaynaklarla, kamusal kurum ve kuruluşlar gibi resmi ve akraba, komşu, arkadaş gibi resmi olmayan dışsal kaynaklara ihtiyaçları vardır (Germain ve Gitterman 1995; s. 10-13). Bu bağlamda ekolojik yaklaşımı baz alan sosyal hizmet müdahalesinin amaçları problem çözme sürecini etkinleştirmek, baş etmelerine yardımcı olmak ve insanların gelişimsel kapasitelerini artırmak ve insanları kendilerine kaynak sağlayan hizmet fırsat ve sistemlerle buluşturmaktır (Zastrow, 2010/2014, s. 18). En genelde bireylerin aile ve toplulukların büyüme ve sosyal işlevselliklerinin gerçekleştirme potansiyeli doğrusunda kişinin çevre ile kurduğu karşılıklı etkileşimde ihtiyaçlarının ve isteklerinin ve haklarının karşılanmasına odaklanılır (Germain ve Gitterman, 1995, s. 25).

Ekolojik yaklaşımı temel alan sosyal hizmet müdahalesinde bireylerin gelişiminde etkili olan fiziksel ve sosyal çevrenin etkisine bakılır, bu etkiyi bireylerin fark etmesi ve yaşam seyrinden kaynaklanan stres ve travmanın etkilerini azaltmak amaçlanır (Teater, 2014/2015, s. 40). İnsanın çevre ile uyumu çevresel talepleri karşılamak için kendisini değiştirmesi, yada kendi ihtiyaçlarını karşılamak için çevreyi değiştirmesi veya iyi bir uyum yakalamak için çevre ile olan ilişkisini değiştirmesi ile olacağı varsayılır (Germain ve Gitterman, 1995; s. 9).

Ekolojik yaklaşım sosyal çalışmanın genelci yaklaşımına benzer (Danis, 2003). Germain ve Gitterman (1995) ileri sürdükleri ekolojik yaşam modeli yaklaşımın

sosyal hizmet uygulaması ile örtüşen 10 temel güçlendirici özelliğinden söz etmişlerdir. Bu özellikler bireyler, aileler, gruplar ve topluluklarla yapılan çalışmalarda politik savunuculuk, farklılıklara duyarlı, güçlendirici ve etik uygulama, müracaatçı ile ortaklık içinde çalışma, müracaatçı ile yaşam öyküleri değerlendirme gibi çalışmanın bütün yönleri ile ilgili anlaşma entegre edilmiş modeller, metotlar ve beceriler, bireysel ve kolektif güçlere odaklanmak, müracaatçının kendi eylemi ve karar vermesi üzerine vurgu, fiziksel ve sosyal çevre ile birlikte kültürün yaygın önemi, hizmet alan müracaatçılarının özgün yaşam süreçlerinin önemi ve deneyimin değerlendirilmesi ve bilgiye dikkat edilmesidir (s. 26).

Ekolojik yaklaşım müracaatçı ile sosyal çalışmacı arasında hiyerarşik olmayan eşitlikçi bir ilişki ve birlikte çalışma imkanı sunar (Trevithick, 2005:278). Ekolojik uygulamada sosyal çalışmacı vaka yöneticisi, savunucu, kolaylaştırıcı, arabulucu, kaynak bulucu, eğitimci, danışman, planlayıcı, organizatör ve yönetici gibi çeşitli meslek rolleri olduğunu varsayar ve planlı değişim sürecinin problem çözme aşamalarını benimser (Özbesler ve Bulut, 2013).

Germain ve Gitterman (1995, s. 14-18) yaşam modeli çerçevesinde bireyin çevre uyumunu desteklemek için sosyal çalışmacının değerlendirmesi beklenen birbirleri ile iç içe geçmiş, bebeklikten itibaren güvenli çevre içinde gelişen ve baskıcı güç ve yaşam stresörlerine bağlı olarak zarar gören dört temel özellikten söz etmişlerdir. Bu özellikler bebeklik döneminde bağlanma ilişkisi ile başlayan yaşam boyu devam eden ilişkiler, sosyal gruplar ve ağlar içinde devam eden bağlantılılık, bebeklikten itibaren kişinin çevresinden olumlu yanıt alınarak gelişen öz yeterlilik, etkili ve değerli hissetmek ve *genel* olarak kişinin kendi yaşamı üzerindeki kontrol hissi ile bağlantı kendi kendini yönetmedir.

Payne (2014/2020 s. 267-269) ekolojik yaşam modeli yaklaşımı en genel şekli ile üç ana aşamada özetlemiştir:

1. Hazırlık ve başlangıç aşamasında müracaatçının gerçekleri ile ilgi bilgi edinilir. Üzerinde çalışılacak yaşam koşullarının doğası, müracaatçının beklentileri, güçlü yanlar, güçlenmesi gereken yanlar, çevredeki destek

sistemleri ve engeller değerlendirilir, müracaatçının yaşamını etkileyecek birey aile ve çevre arasındaki etkileşimde değişim olanakları değerlendirilir.

2. Devam eden aşama çok sayısı da sosyal hizmet becerisine başvurmayı gerektirir. Stresli yaşam dönüşümleri, çevresel stres etkenleri, işlevsel olmayan aile ve grup süreçleri çalışılır. Ayrıca sosyal çalışmacı ve müracaatçı arasındaki kişilerarası süreçler içinde yaşanan dönüşümler, kayıplar, tehditler, sosyal çevre ve sosyal ağlar, fiziksel çevre, yoksulluk, ihmal istismar, aile yapıları, süreçleri ve dönüşümü, grup itilafları, kurumun ve sosyal çalışmacının yetki, yaptırım ve sorumlulukları, müracaatçı ve sosyal çalışmacının farklılıkları, kontrol, savunma gibi konular çalışılır.
3. Sonuç aşaması ise müracaatçılar ile planmış olan destek programının sonlanması yada uygulayıcının bir şekilde hizmetten ayrılması, yada müracaatçının geri çekilmesi sonlandırmayı getirir. Sonuç aşaması olumlu yada olumsuz duygularla bir ayrılma sürecinden ve değişim sürecinden geçmek, bitişin getirdiği üzüntü ile bahşetmek, vaz geçme hissine cevap vermek ve hizmeti değerlendirmek.

2.3.3.2. Ekolojik Kurama Göre Kadınlara Yönelik Şiddetin Açıklanması

Ekolojik kurama göre kadınlara yönelik şiddet kadınların içinde buldukları çevresel faktörlerle açıklanır. Sorun bireylerin içinde buldukları sistemler ve bu sistemler arasındaki karşılıklı ilişki ağları ve bütün çevresel faktörlerin içi içe geçmiş etkileri ile ele alınır. Kadınlara yönelik şiddetin ekolojik yaklaşımla açıklayan iki temel kuram Bronfenbrenner ve Heise' nin ekolojik sistem kuramlarıdır.

2.3.3.2.1. Bronfenbrenner' in Ekolojik Sistem Kuramı

Bronfenbrenner (1979) insanın ve çevresinin gelişimi ve aralarındaki etkileşimi ele aldığı, içi içe geçmiş, karşılıklı bağlantılı, kişi doğrudan içinde olmasa bile onu etkileyen sistemlerden söz etmiştir. Bu sistemler başlangıçta mikrosistem,

mezzo sistem, exosistem ve makrosistem olarak ele alınan dört sistemdir (s. 2-26):

- *Mikrosistem* bireyin kendisinin ve doğrudan karşılıklı iletişim içinde olduğu, bulunduğu ortamda deneyimlediği rolleri ve aile, arkadaş, öğretmen gibi doğrudan karşılıklı ilişki içinde olduğu sistemlerdir.
- *Mezzosistem* bireyin içinde olduğu mikrosistemlerin kendi arasındaki etkileşimidir. Yani mezzosistem mikrosistemlerin sistemidir. Örneğin bir çocuk için ev, okul, aile, öğretmenler ve mahalle akran grubu arasındaki ilişkiler, yetişkin için aile, iş ve arkadaşlar arasındaki ilişkiler.
- *Exosistem* kişinin aktif olarak içinde bulunmadığı ancak genel olarak içinde bulunduğu bir yada daha fazla ortamı ifade eder. Yani bireyin içinde olmadığı, ancak onun gelişimin dolaylı olarak etkileyen etkileşimler bütünüdür. Örneğin ebeveynin iş yeri, okul yönetim kurulu gibi.
- *Makrosistem* En geniş üst katmanda yer alan diğer sistemleri kapsayan sistemdir. Alt kültür yada bir bütün olarak kültür düzeyinde var olacak sistemler içindeki tutarlılığı ifade eder. Bir topluma ait inanç sistemleri, yasalar, tutumlar ve yaşam tarzları, inanç sistemleri, kültürel değerler makro sistem kapsamındadır.

Bronfenbrenner (1986) daha sonra yayımladığı makalede ekolojik sistem kuramına ek olarak zaman içinde sistemlerde oluşan değişimler anlamına gelen *kronosistem* kavramını geliştirmiştir. Örneğin işsizlik oranının artması, nüfus politikalarındaki değişikliklerin kadının konumunu etkilemesi gibi (Weisz ve ark.,1998). Kronosistem yaşam boyu gelişimsel geçişlerinin çeşitli düzeylerinin çoklu etkilerini inceleyen kronosistem, bireylerin çevreleriyle nasıl etkileşime girdiğini ve çevrelerinin onlara nasıl tepki verdiğini, yaşamlarını şekillendiren okul değişikliği gibi normatif geçiş olayları ve cinsel saldırı gibi normatif olmayan olayların etkilerini ele alır (Çambel ve ark., 2009). Örneğin yaşam boyu cinsel saldırıya maruz kalmak ve diğer mağduriyetlerin öyküsü, her mağduriyette sorunun etkilerini ve iyileşme sürecini etkileyecektir.

Bronfenbrenner' in kuramına göre kadınlara yönelik şiddetin nedenleri de karmaşık ve iç içe geçmiş bir şekilde ele alınabilir (Gök, 2016). Campbell ve ark.

(2009) cinsel saldırıya maruz kalan kadınlarla ilgili risk faktörlerini bireysel düzeyde eğitim, istihdam gelir, medeni durum gibi sosyodemografik, biyolojik ve genetik özellikler gibi kişisel özellikler, mağdur- fail ilişkisi, yaralanma, alkol kullanımı gibi saldırı özellikleri ile mikrosistem düzeyinde aile arkadaşlar ve onlardan gelen destek etkileşimsel özellikler ile mezzo ve ekzosistem düzeyinde sağlık sistemleri ve tecavüz kiriz merkezleri gibi yasal merkezlerle temas, makrosistem düzeyinde ise toplumun tecavüzle ilgili görüşleri, kronosistem düzeyinde ise travma sonrası stres bozukluğu, intihar girişimi depresyon gibi cinsel saldırının diğer ruh sağlığı sorunlarına etkileri şeklinde ele almışlardır. Yazarlar kendini suçlamanın ise tüm düzeylerde ortaya çıkan bir meta yapı olduğunu, sadece saldırının kendisinin değil, saldırı sonrası ifşalar, yardım arama yolları, sosyokültürel normların da saldırının kadınların psikolojik durumunu nasıl etkilediğini şekillendirdiğini vurgulamışlardır.

Bronfenbrenner' in yaklaşımı sosyal hizmette başta çocuk istismarı (Paslı, 2017) olmak kadınlara yönelik şiddet ve diğer pek çok sorun alına yönelik açıklama getirmek için başvurulan başlıca yaklaşımlardan birisi olmuştur. Kadınlara yönelik şiddetin açıklanması ile ilgili olarak Heise (1998) farklı düzeylerdeki faktörleri şöyle ele almıştır:

1. *Kişisel faktörler* : Kişinin gelişimsel deneyiminin yada kişiliğinin mikrosistem ve ekzosistem deneyimlerinin stresörlerine verilen tepkiyi etkilemektedir.
2. *mikrosistem faktörleri*: Kişinin direk iletişim içine girdiği etkileşimler etkisi. Örneğin şiddet uygulayan erkek ve eşinin olduğu aile sistemi istismar için en uygun ortamlardır. Burada en önemli faktör geleneksel aile yapısıdır. Örneğin erkeğin aile içindeki egemenliği, karar verici olması, kadın üzerinde kontrol oluşturması, kadının boşanmasına izin verilmemesi gibi erkeğin makro kültürel normların ve geleneksel cinsiyet rollerinin etkisinde olduğu aile yapılarında, eşitlikçi aile yapılarına oranla kadınların daha fazla şiddete maruz kaldıkları araştırmalar tarafından da desteklenen buğular vardır. Bununla birlikte eşlikçilik içi çatışmalar, evliliğin düzensizleşmesi erkeğin stresi, alkol kullanımı gibi faktörler

etkilidir. Örneğin erkeğin alkol kullanımının fiziksel ve cinsel şiddetle bağlantılı olduğu, şiddeti engelleyen koruyucu faktörleri düşürüp, muhakemeyi bozan aracı bir faktör olabileceğine dair bulgulara rastlanmamaktadır.

3. *Ekzosistem faktörleri*: Aşırı güçten kaynaklı sosyal dışlama gibi aşırı güçten kaynaklı formal yada formal olmayan kurumsal yapılarda ortaya çıkan sorunlar, Örneğin işsizlik düşük sosyoekonomik seviye, kadının ve ailesinin izolasyonu, sapkın akran grupları ile ilişkiler.
4. *Makrosistem faktörleri*: Diğer üç düzeyin üzerinde kalan ve onları etkisi altına alan geniş kültürel değerler ve inançlar setidir. Yani erkek egemenliği, erkekliğin sertlik ve onurla bağdaştırılması, katı cinsiyet rolleri, erkeğin kadının sahibi gibi görülmesi, kadının fiziksel şiddet görmesinin onaylanması

Kadınlara yönelik şiddeti açıklamada beşli düzeyde bir müdahale önerisi sunan Weisz ve ark., (1998)'na göre mikro sistem düzeyinde şiddet uygulayan erkek ve şiddet gören kadın ve kadının avukat, polis, mahkeme personeli arasındaki etkileşim ele alınabilir. Bu seviyedeki hizmetler de kadının şiddet gösterenle arasındaki etkileşimi belirleyebilir. Bu seviyede kadın içinde bulunduğu sistemlere güvenirse şiddete karşı yeni davranış biçimleri geliştirmek isteyebilir, durdurmak isteyebilir yeni stratejiler geliştirebilir. Mezzosistem düzeyinde ise kadının içinde bulunduğu sistemler arasındaki etkileşimler dikkate alındığında polis, kadın hizmetleri servisleri, mahkeme ya da şiddet uygulayana yönelik servisler dikkate alınabilir. Ekzosistem düzeyin de ise yasa ve suçun resmi tanımı gibi kadının etkileşimde olmadığı ancak dolaylı yoldan etkileyen sistemler yer alır. Makro sistem düzeyinde kadınları etkileyen kültür ve değerler dikkate alınabilir. Buna göre toplum istismar ya da suç sayılabilecek davranış belirlenebilir, kadın ve ailenin öyküsü ile birlikte toplumun aile içi şiddete reaksiyonunun öyküsü de alınabilir.

Campbell ve ark. (2009) kadınların kişisel özellikleri ve saldırı ile etkisimlerinin sonuçları, başvurdukları tedavi ve destek programları, daha önce cinsel saldırıya maruz kalıp kalmadıkları, kaldılarsa destek alıp almadıkları ve nasıl

etkilendikleri gibi faktörleri dikkate alarak her düzeyde müdahale imkanı sunacak ekolojik tecavüz iyileştirme modelini sunmuşlardır. Buna göre:

1. Bireysel özellikler ve saldırı özellikleri kendi başına değiştirilmesi zor ise de cinsel saldırı ve mağdurlar hakkında olumlu mitler ve olumlu kişisel özelliklere ve baş etme becerilerine değinilmesi
2. Mikrosistem düzeyinde resmi olmayan destek sağlayıcıların mağduru suçlayıcı benmerkezci tutumlarının önüne geçmek için, hayatta kalanların gösterebileceği tepkilerle ilgili çeşitli farkındalık programları aracılığı ile bilgi sağlanması
3. Mezzo/ekzosistem düzeyinde cinsel saldırının toplumsal kabulüne katkı sunan ve mağdurların iyileşmesindeki sosyal bağlamı zorlaştıran toplumsal mitlerle mücadele edilmesi
4. Kronosistemin mağdurların maruz kaldığı kümülatif travma etkisinin değerlendirilmesini önermişlerdir.

2.3.3.2.2. Heise' nin Ekolojik Sistem Kuramı

Heise (1998) daha önce psikoloji, sosyoloji, kriminoloji gibi farklı disiplinler, feminist aktivistler yada kuramcılar tarafından geliştirilen bireyin yetersizliği, dürtü kontrolsüzlüğü gibi bireysel yada şiddetin eşitsiz toplumda cinsiyetçi güç ilişkileri yada ailenin tarihsel ataerkil yapısı gibi sosyopolitik yaklaşımları tek faktör üzerinde durmaları gerekçesi ile yetersiz bularak, toplumsal cinsiyete dayalı kadınlara yönelik şiddeti kişisel, durumsal ve sosyokültürel faktörlerle birlikte ele alan ve Bronfenbrenner' in yaklaşımını da kapsayan bütünleşik bir ekolojik kuram geliştirmiştir. Bu yaklaşıma göre kadınlara yönelik aile içi şiddet için risk faktörlerini bireysel, ilişkisel, topluluk ve toplumsa/ kültürel olmak üzere dört düzeyde ele alınmıştır. Bu kurama göre içteki halka bireylerin biyolojik ve kişisel özelliklerini, ikinci halka şiddetin ortaya çıktığı bağlamı yani aile içinde erkeğin egemenliği, erkeğin ekonomik kontrolü elinde bulundurması, karar verme sürecinde erkeğin baskın olması gibi özellikleri, üçüncü halka ilişkinin içinde yer aldığı formal veya enformel kurumlar ve sosyal yapıları ve dördüncü en dıştaki halka ise kültürel normları da içeren sosyal ve ekonomik çevreyi

temsil etmektedir (Heise ve ark., 1999). Yıldırım ve ark. (2013) bu modelin önerdiği dört düzeydeki risk faktörlerini şu şekilde ele almışlardır:

- 1) Bireysel düzeyde şiddet maruz kalmayı ve yada uygulamayı arttıracak biyolojik, demografik ve kişilik özellikleri, izolasyon, çocuklukta aile içi şiddet görme, aile ve arkadaş çevresinin eksikliği, düşük gelir, alkol madde kullanımı, yaş gibi faktörler
- 2) İlişkisel düzeyde eş veya diğer aile bireyleri ile olumsuz ilişkiler, erkeğin aile içinde finansal kaynaklar ve kararlardaki kontrolü, eşler arasındaki eğitim gelir farkı gibi faktörler
- 3) Topluluk düzeyinde yoksulluk, nüfus yoğunluğu, ekonomik koşulların kötü olması, erkeklerin kadınlara şiddet uygulamasını onaylayan ve normalleştiren tutumlar, caydırıcı olmayan cezalar, şiddet uygulayan ve şiddet görenin etrafındaki farklı toplulukların tepkisi vb. faktörler
- 4) Toplumsal düzeyde toplumsal ve kültürel normlar, sorun çözme biçimi olarak şiddetin benimsenmesi, namus, erkek egemenliği, toplumsal cinsiyet rolleri ve benzeri faktörler

Oetzel ve Duran (2004) 'da ekolojik sistem kuramına göre kadınlara yönelik şiddeti Heise' nin modeline benzer şekilde biyolojik cinsiyet, yaş, sosyoekonomik, seviye, madde bağımlılığı, kültürel kimlik gibi faktörlerin yer aldığı birincil düzey, kadınların ve erkeklerin nasıl davranacaklarını belirleyen ve kadınlar ile erkekler arasındaki ilişkileri etkileyen toplumsal cinsiyet rolleri ve aile sınırları gibi sosyal risk faktörlerin yer aldığı aile ve kişiler arası ilişkiler düzeyi, kadınların ulaşabileceği sağlık desteği, sığınma evi gibi destek faktörlerin yer aldığı kurumsal düzey, kadınların ve erkeklerin sahip olduğu haklarla ilgili yasal düzey ve politik düzey olmak üzere beşli düzeyde açıklamışlardır.

Bu açıklamalarda ikincil düzeyde ele alınan toplumsal cinsiyet rolleri genelde kadınların kimlikleri ile eşleşir ve kadınlar bütün sosyal, politik ve aile yaşamında ikincil planda kalırlar (Saltzman ve ark., 2000). Hamby (2000)'ye göre bütün kadınların şiddete maruz kalmasının nedeni cinsiyete dayalı güç ve kontroldür ve şiddet uygulayan erkeklerin amacı toplumsal cinsiyete dayalı

sosyalleşmede ortaya çıkan üstünlüğünü korumaktır. Bu üstünlükle birlikte sosyoekonomik sorunlarda bir araya gelirse şiddet daha fazla olabilir. Birçok toplumda kadınlara şiddet uygulanması kabul edilir bir davranış olarak algılanmakta ve evliliğin sıradan bir özelliği olarak görülmektedir. Kadınlara yönelik şiddetin algılanması ve tanımlanması çoğu zaman toplumun ve bireylerin kültürel değerleri üzerine şekillenmektedir (Güler ve Tuncay, 2005). Şiddet içeren davranışların kültürel kabulü, toplumsal cinsiyet ayrımcılığıyla kadına ve kız çocuklarına yönelik şiddet davranışlarını meşrulaştırmaktadır (Yıldırım ve ark., 2013). Bu meşrulaştırma ekolojik sistemin bütün katmanlarındaki etkileşime yansımaktadır.

Güçlü aile bağları da kadınlara yönelik şiddeti etkileyen diğer bir kişilerarası faktördür (Oetzel ve Duran, 2004). Stephens (1999)'a göre kadınları şiddet gördükleri ortamda kalmaya sürükleyen nedenlerden birini çocuklarının iyiliği için kalması gerektiği düşüncesidir. Çocukların faille aralarında olan bağlar da kadınların evden ayrılmasını güçleştirir. Kantor ve Little (2003) tarafından belirtildiği gibi şiddet gören pek çok kadın içinde bulunduğu aile koşulunda kalmak ve bilinmeyen geleceğe doğru gitmek arasında kararsız kalır, nereye gideceği, destek alıp alamayacağı, çocuklarla nasıl başa çıkacağı konusunda kararsız kalır ve evden ayrılmaz.

Oetzel ve Duran (2004) politik düzeyin yada toplumsal düzeyin kadınlara yönelik şiddetle bağlantısına ilişkin çok fazla araştırma bulunmamakta olup, söylemlerin genelde varsayımlara dayandığını belirtmişlerdir. Ancak bu varsayımlar da oldukça güçlü görünmektedir. Örneğin Türkiye de kadınları çocuk doğurtmaya yönelten nüfus politikaları, erken yasta evliliğin, dini nikâh yoluyla desteklenmesi, failerin yeterince ceza almaması gibi uygulamalar kadınlara yönelik aile içi şiddet riskin arttırabilir.

Yıldırım ve ark. (2013) bu kurama göre oluşturulacak müdahale planında ise birinci (bireysel) düzeyde bireylerin tutum, inanç ve davranışlarını değiştirmeye odaklanmayı ilişkisel düzeyde aile ve çocuklar, arkadaş ve akranlar gibi yakın çevre ile ilişkilerde olumlu düzenlemeler yapılmasını, topluluk düzeyinde okul hastane gibi kurumlardaki risk faktörlerini belirleme ve elimine etmeye yönelik

çalışmalar yapılmasını, toplumsal düzeyde ise şiddet konusunda toplumun farkındalığının artırılmasını, yeni sosyal politikalar geliştirilmesi ve yasal değişiklikler yapılmasını önermişlerdir. Bütün sistemsel düzeylerdeki etkileşimler birbirini etkilediği için, müdahale programları yalnızca kişisel düzeyde ya da ilişkiler düzeyinde müdahale değil hukuki, kurumsal, politika geliştirme, ekonomik destek, çevre değişikliği gibi çoklu programlar gerektirir (Oetzel ve Duran, 2004; Page ve İnce, 2008). Örneğin bireysel düzeydeki risk faktörleri dikkate alınırken, ilişkisel düzeyde sorunlu ailelere profesyonel yardım götürmek için çalışılmalı, toplum ve topluluk düzeyinde okul, iş yerleri, yada yakın çevreye yönelmeli, toplumsal düzeyde şiddete neden olabilecek cinsiyet eşitsizliklerinin, kültürel, sosyal ve ekonomik etmenlerin üzerinde durulmalıdır (Page ve İnce, 2008).

Sleutel (1998) kadınların şiddet deneyimlerine ilişkin araştırmaları incelediği literatür taramasında kadınların şiddet ortamında kalma nedenleri, başa çıkma şekilleri, başkalarından nasıl yardım aldıkları, şiddet ortamından nasıl ayrıldıkları, sosyal sistemin etkileri ve toplumsal kaynaklar gibi farklı başlıklarda yaptığı tespitlerle sorunun çevresel boyutlarını ortaya koymuştur. Buna göre:

- Kadınların maruz kaldığı şiddet kendilerini küçümsenmiş hissetme, eksik hissetme, onurunu, güvenini kaybetme gibi öz kimlik üzerinde yıkıcı etkiler yaratmıştır.
- Pek çok kadın durumunu *hapishanede olmak* gibi bir durum olarak ifade etmişlerdir.
- Şiddet ortamından tamamen ayrılmadan önce birkaç kez ayrılıp geri dönmüşlerdir.
- Şiddet ortamından ayırdıktan sonra bazı kadınları aşır zorluk, taciz, yalnızlık yoksulluk, tek ebeveynlik gibi sorunlar yaşamış, ama geri dönme isteği yaşamamışlardır.
- Bazı kadınlar ayrılmada zorluk, kaybedilen ilişki için ve kaçırılan güzel zamanlar için üzölmek gibi duygular sergilemişlerdir.
- Kadınlar polis ve hukuk sistemini karışık ve çocuğu zaman olumsuz bulmuşlardır. Şiddet uygulayan partnerin kısa sürede cezainden

çıkmasından, bazı kadınların çocukların velayetlerinin istismarcıya verilmesinden korktukları için evli kaldıklarından, yargı ve hukuk sisteminin istismarcı ile müttefik olduğundan, mahcubiyet erkeğin misilleme korkusu ve erkeği korumak için polise başvurmadıklarından, istismarcıların çocuğunu polis olması, polis arkadaşlarının olmasından söz etmişlerdir.

- Sağlık görevlilerinin maruz kaldıkları şiddeti gördüğü halde sessiz kaldıklarını, kendilerine hiçbir şey sormadıklarını, sorunlarının ve duyguların göz ardı edildiği, sorunu belki de aile içi mesele yada kadınlar bunu hak ediyor diye görmezden gelmiş olabileceklerini düşünmüşlerdir.
- Şiddet ortamından ayrıldıktan sonraki destek sistemleri ile ilgili olarak barınma ihtiyacı, duygusal destek ihtiyacı, çaresizlik, bilinmeyen korkusu, devlet bürokrasisi, sosyal yardım kurumları ile uğraşmanın zorluğu, çevrenin durumlarına sessiz kalmaları gibi sorunlar yaşamışlardır.
- Dini inançları kadınları şiddet içeren ilişkide kalmaya yada kendilerini suçlamaya itmektedir.
- Kadınların bir kısmı alkol ve madde kullanarak şiddette başa çıkmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Şiddet uygulayanlar arasında ise alkol madde kullanımının şiddeti arttırdığını, ancak bu kişilerin alkol madde kullanmadan da şiddet uyguladıklarını belirtmişlerdir.
- Farklı kültürlere bakıldığında İsrail ve Latin Amerika da kadınların sosyal izolasyon, yıldırma, aşağılama, kontrol, zorlama, kendilerinden şüphelenme, kendilerini suçlama, fiziksel ve psikolojik saldırılara maruz kalma deneyimleri olduğu, İsrail de kadınların bir kısmını aileleri tarafından zorla evlendirilmişken bir kısmı maruz olumsuz çocukluk deneyimlerinden kurtulmak, bir kısmı da tecavüz sonucu hamile kalıp, kendisini istismar edenle evlendiğinden bahsetmişlerdir. Nikaragua'da kadınlar tarafından, fiziksel şiddetin normal karşılandığı, maço erkek rollerinin olduğu ve cezalandırmanın olmadığı ve toplumun kadınlara değer vermediği ifade edilmiştir.

- Pek çok kadın şiddetin hamilelikte başladığını ve sonra devam ettiğini, şiddet sonrası kanama, erkken doğum ve düşük gibi sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir.
- Kök aile geçmişleri ile ilgili olarak ise kadınların çoğu erkek egemen, katı cinsiyet rollerinin hakim olduğu, ser cezaların olduğu ve kendilerinin çocukken istismara uğradıkların ifade ettikleri evlerden geldiklerini belirtmişlerdir.

Ferraro (1993) şiddet gören kadınların maruz kaldıkları şiddeti bazı gerekçeler öne sürerek rasyonelleştirdiklerini belirtmiştir. Bu gerekçeler hasta eşlerine iyileşmeleri için destek olmak, maruz kaldıkları şiddeti görmezden gelmek, şiddeti eşlerinin işsiz olması gibi geçici bir durumdan kaynaklı görmek, maruz kaldıkları şiddetten dolayı kendilerini suçlamak, toplumsal kaynaklardan yararlanmak istememek, mevcut partnerinden başka kimsenin onu sevmeyeceğini yada istemeyeceğini düşünmek ve yüksek sadakati ön gören dini inançlara sarılmaktır. Bu rasyonelleştirmeler onların şiddet ortamında kalmalarını teşvik etmektedir. Ferraro ve Johnson (1993)' e göre kadının eşinden gördüğün şiddetin düzeyindeki değişme, konut, para vb. maddi kaynakların varlığı, ilişki içindeki değişik, ilişkideki umudun azalması, şiddetin kamusal yansımadaki değişiklik, arkadaş akraba ve toplulukların istismara ilişkin görüşleri kadınların maruz kaldıkları istismara ilişkin görüşlerini etkileyebilir.

Yüksel-Kaptanoğlu ve ark. (2012) Türkiye'de yapılan 2008 aile içi şiddet araştırmasındaki verilerden yararlanarak Heise' nin ekolojik modeli çerçevesinde, fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalan kadınların şiddet deneyimlerini ele aldıkları çalışmada; çocukluk döneminde balarının anneleri şiddet uyguladığına şahit olan kadınların, maruz kaldığı eş şiddeti oranın diğer kadınlardan daha yüksek olduğunu, kadınların eğitim düzeylerinin eşlerinden daha düşük olduğunu, evliliklerin hem resmi, hem imam nikahlı gerçekleştiğini, başlık parası, kaçırma ve berdel uygulamalarının kadınların şiddet riskini arttırdığını, kadınların evliliğine ailelerinin karar vermelerinin, eş şiddeti için önemli bir risk faktörü olduğunu, eşin aldatmasının, kadının arkadaşları ile

görüşmesine izin vermemesinin ve diğer kontrol edici davranışların ve eşin ailesinin şiddet uygulamasının, başkaları tarafından cinsel şiddete maruz kalmanın eş şiddetini arttırdığını tespit etmişlerdir. Yazarlar bu çalışma bulgularının kök ailelerin çiflerin yaşamındaki önemini altını çizdiğini belirtmişlerdir. Şiddet deneyiminde anne ve baba arasındaki şiddete tanık olmanın, evlenmeden önceki şiddete maruz kalmanın, kök aileden destek alamamanın, eşin ailesinden şiddet görmenin eş şiddeti ile ilişkili risk faktörleri olduğunu ve bu risklerin genç kadınlarda ve ülkenin daha az gelişmiş bölgelerinde daha fazla olduğunu gösterdiğini belirtmişlerdir.

Bevan ve Higgins (2009) çocukluk çağında aile içi şiddete şahit olma ile eş şiddeti arasındaki bağlantılı incelemişler ve şiddet şahit olmanın tek başına eş şiddeti ile ilişkilendirilemeyeceğini çocukluk çağında ihmal ve istismarında bir arada olması ile yetişkin çağındaki şiddet davranışını açıklayabildiğini, dolayısı ile ara değişkenlerin önemini vurgulamışlardır. Benzer bir araştırmada Obasaju ve ark. (2009) ekolojik model üzerinden düşük gelirli Afrika kökenli Amerikalı kadınları çocukluk çağı cinsel, fiziksel ve duygusal istismarı ile yetişkinlik dönemindeki yakın ilişki şiddeti arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada, çocukluk çağındaki istismarın yetişkinlik çağındaki yakın ilişki içindeki fiziksel istismarla ilişkilendirildiğini bulmuşlardır. Yazarlar bulguları yeniden mağduriyetin oluşmasındaki ekzosistem değişkenlerini ele almışlar ve toplum uyumunun çocukluk çağındaki istismar ve yetişkinlik çağındaki fiziksel şiddet arasındaki ilişkiyi yumuşattığını ileri sürmüşlerdir.

2.3.4. Kadınlara Yönelik Şiddeti Açıklayan Kuramların Karşılaştırılması

Burada kadınlara yönelik şiddetin açıklanmasında ağırlıklı olarak kabul gören sosyal öğrenme kuramı, feminist yaklaşım ve ekolojik yaklaşımdan söz edilmiştir. Bu yaklaşımların en genelde ortak özelliği şiddeti ilişki odaklı ve sosyal, kültürel bağlamlarda açıklıyor olmalarıdır. Sorunun kaynağını şiddet gören yada uygulayanın yetersizlikleri, yada psikolojik sorunları gibi etmenlerle açıklayan bireyci yaklaşımlar sorunu kişisel tedavi edilmesi gereken klinik bir sorun olarak ele aldıkları, sorunun daha geniş yapısal boyutlarını göz ardı

ettikleri ve sorunun çözümün de sadece bireylerle klinik çalışma gibi öneriler sundukları ve güçlendirici olmaktan uzak oldukları için eleştirilmektedir (Worell, 2001; Pehlivan, 2015). Oysa kadınların maruz kaldıkları şiddet kişisel, kişilerarası ve yapısal düzeyde müdahale gerektiren yalnızca şiddete uğrayan kadını değil bütün toplumu olumsuz etkileyen temel insan hakkı ihlali ve sosyal sorundur. Bu bağlamda burada ele alınmış olan kuramlar kadınlara yönelik şiddet literatüründe rağbet görmüş, soruna çok boyutlu açıklama ve müdahale stratejileri sunan kuramlardır.

Sosyal öğrenme kuramı, feminist kuram ve ekolojik yaklaşım birbirinin açıklamalarını tamamlayıcı unsurlar taşımaktadırlar. Örneğin sosyal öğrenme kuramının şiddetin nesilden nesile aktarılışını ele alan yaklaşımı, feminist kuramın kadınlara yönelik şiddetin temel nedeni olarak üzerinde durduğu toplumsal cinsiyet rol kalıplarının nasıl öğrenildiği ve içselleştirilerek, bireylerin kimliklerinin bir parçası haline geldiğine dair mekanizmayı ele alması ile feminist kurama katkı sunar. Feminist kuram farklı olarak bu rol kalıplarının arkasında daha geniş, toplumsal yaşamın her alanına yerleşmiş, kültürel yapılarla da ilişkilendirilen ve kadınlar üzerinde baskı ve tahakküm oluşturan ataerkil sistemden söz eder.

Ekolojik kuram ise bireyin çevresi ile etkileşim içinde olduğu iç içe geçmiş sistemleri ele alırken, bu etkileşimlerdeki öğrenmelere ve en üst düzeyde kültür, din gibi geniş yapıların etkisine yer vererek aslında iki kuramın açıkladığı etki alanlarını da kapsamaktadır. Müracaatçıların sorunlarını sosyal, politik ve ekonomik sistemler içinde değerlendirerek nedenlerini orada arayan feminist kuram aynı zamanda sosyal hizmetin çevre içinde bireyi ele alan, birey ve çevre arasındaki bağlı ve bağlı ilişki bağlarını inceleyen sistem yaklaşımı ve ekolojik yaklaşım ile uyumludur (Zastrow, 2012, s. 251; Payne, 2014/2020, s. 259). Ayrıca feminist kuramın bağlantılılık ve karşılıklı bağımlılıklar üzerine bakış açısı ve ekolojik sistem kuramını genişletir ve güçlendirir (Berwald ve Houtstra, 2003). Ekolojik yaklaşım ve feminist yaklaşım benzer bir şekilde birey ya da çevrede değişim yaratarak kadınların olumlu yönde değişim ve gelişimi sağlamayı amaçlarlar.

Feminist kuramın temel ideolojileri arasında yer alan kadınları güçlendirme, birey ve çevre arasındaki bağlantıları görme, kadınların farkındalık seviyelerini yükseltme ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini kaynağı olarak toplumu ve çevreyi dikkate almak (Teater, 2014/2015, s.106) aynı zamanda ekolojik yaklaşımda da yer alır. Temel farklılık ekolojik yaklaşım birey çevre uyumuna odaklanırken, feminist yaklaşım kadınların sorunlarını ve kadınların deneyimlerinin bütün bu sosyal bağlar ve bağlantılar içinde erkeklerin deneyimlerinden farklı olarak ele alınması ve birey çevre uyumundan ziyade çevreyi değiştirmeye, nihayetinde ataerkil sistemi ortadan kaldırmayı hedefler.

Ekolojik yaklaşım iki yaklaşımdan da bireysel faktörlerin ve doğa yada maddesel diğer etmenlerin yarattığı risk faktörlerini de dikkate alarak kadınlara yönelik şiddet sorununa daha bütüncül bir açıklama getirir. Ekolojik yaklaşım feminist yaklaşımın güncel odağındaki gibi insan çeşitliği ve farklılıkları kabul eder. Ayrıca feminist yaklaşım giderek genişleyen perspektifinde gündeme gelen eko feminizm ekolojik yaklaşımda olduğu gibi insanlar ve doğal çevre arasındaki kirlenmelerden söz eder (Gitterman ve Germain, 2008).

Müdahale açısından ise ne sosyal öğrenme kuramı, ne feminist kuram, ne de ekolojik kuram kendine has teknikleri olan kuramlar değildirler. Genel bir bakış açısı sunarlar. Sosyal öğrenme kuramına göre müdahale 'şiddet uygulama davranışı öğrenilmişse, şiddet uygulamama da öğrenilebilecek bir davranıştır' varsayımı ile bireylerin şiddeti durdurabileceğine vurgu yapar. Bilinç geliştirme ve psikoeğitim gruplarında yararlanır. Feminist yaklaşım ve ekolojik yaklaşım ise gerek birey çevre uyumunu güçlendirmek için çevresel kaynakları keşfetmek, gerekse çevrenin baskısına karşı bilinç geliştirebilmek için kişilerin özgüvenlerinin gelişmesi, öz farkındalıklarının yükselmesi, yeni beceriler edinmesi, dayanışma geliştirmesi gibi amaçlar için oluşan 'eklektik' tekniklerin bulunduğu bütüncül güçlendirici müdahale bakış açısı sunarlar. Bunlar müracaatçılarla eşitlikçi işbirliğine dayalı çalışma, müracaatçıları kendi sorunlarının uzmanı olarak görme, kişisel deneyim ve farklılıklara önem verme, kişilerin kendileri ve çevrelerinde olanların ve farkına varması, atılganlık gibi

beceriler kazarak özgüven ve özsaygının yükselmesi ve nihayetinde müracaatçının kendi yaşamının kontrolünü eline alması şeklinde özetilebilir.

Sonuçta hiçbir kuram kadınlara yönelik şiddeti tek başına açıklamamaktadır. Sosyal öğrenme kuramı tek bir faktöre odaklandığı için, diğer yapısal ve çevresel değişkenlere değinmedi için, feminist kuram benzer şekilde sorunun kişisel ve çevresel değişkenlerini göz ardı edip, sadece cinsler arasındaki ilişkilere odaklandığı için, ekolojik kuram ise baskı karşıtı sistemi değiştirmeyi amaçlayan yaklaşımdan ziyade uyuma odaklandığı için eleştirilmektedir (Bevan ve Higgins, 2002; Cochran ve ark., 2011, Payne, 2014/2020). Bütün bunlar kadınlara yönelik şiddet sorununun karmaşıklığını ve tek bir değişken yada bakış açısı ile açıklanamayacağını, sorunun nedenleri, sonuçları ve müdahale de çok yönlü, eklektik ve bütüncül bir yaklaşımın daha işlevsel olacağını göstermektedir (Burns-Jager ve Carolan, 2010).

2.4.ŞİDDET GÖREN KADINLARIN GÜÇLENDİRMEYE YÖNELİK MEKANİZMALAR

Kadınların yüz yılı aşkın süredir kendi sorunlarını görünür kılmak ve erkeklerle eşit haklara sahip olmak, kamusal alanda erkeklerle eşit temsil edilebilmek, görünmez görünen emeklerini ve deneyimlerini görünür kılmak için vermiş oldukları mücadele içinde kadınlara yönelik şiddet ve kadınlara yönelik aile içi şiddet 80'li yıllardan beri gündemde olmuştur. Kadınlara yönelik ev içi şiddetin toplumsal bir sorun olduğunun kabulü ile devletler sorunla mücadelede önemli roller üstlenmişlerdir (Öztürk, 2020, s. 18). Böylelikle ev içi şiddetin özel alandan kamusal alana taşınması (Maybek, 2017; Kuzu, 2013) ve bir suç olarak algılanması (Danis, 2003) ile soruna bakış açısında önemli bir değişim sağlanmıştır.

Kadınlara yönelik şiddetle mücadele de esas alınabilecek uluslararası metinlerin başında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinden (1948) söz edilebilir. Bu beyanname temel olarak bütün insan haklarını kapsamaktadır. Ancak zaman içinde kadınların toplum içinde cinsiyetlerine dayalı, ayrı bir baskı ve ayrımcılığa maruz kaldığına dikkat çeken kadın hareketlerinin sonucunda

'kadının insan hakları' kavramı gündeme gelmiş ve bu hakların korumasına yönelik özel bildiri ve sözleşmelerin oluşmasına ihtiyaç oluşmuştur. Kadınlara yönelik şiddetin uluslararası toplum tarafından bir sorun olarak ele alındığı ilk toplumsal sözleşme 1981 de yürürlüğe giren Türkiye'nin 1985 de taraf olduğu Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW)'dir. Bu sözleşme de kadınlara yönelik ayrımcılık ve şiddet bir insan hakkı ihlali olarak ele alınmış ve taraf devletlere bu sözleşme ile etkin yasal düzenlemeleri yapma, sığınma evi danışmanlık, destek hizmetleri gibi kurumsal alt yapıların oluşturma gibi yükümlülükler verilmiştir (Sallan-Gül, 2013, s. 43). Bu sözleşme kadın örgütleri tarafından kadının insan haklarının anayasası olarak kabul edilmektedir. Bu sözleşme ile birlikte Birleşmiş Milletler Kadınlara Yönelik Şiddetin ortadan kaldırılmasına Dair Bildirge (1993), Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı (1995)'nin kadın yönelik şiddeti sorun olarak ele alan ve diğer küresel uluslararası metinlerdir.

Uluslararası evrensel nitelikli sözleşmelerle birlikte bölgesel nitelikli 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi' gibi bölgesel insan hakları belgeleri oluşturulmuş ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AHİM) gibi hak ihlallerinin değerlendirildiği bölgesel mahkemeler kurulmuştur. Bölgesel düzeyde imzalanan sözleşmelerden birisi de kadınlara yönelik şiddeti özel olarak gündeme alan Kadınlara yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi, 2011/2014)'dir. İstanbul Sözleşmesine göre kadınlara yönelik şiddetin kapsamı genişletilmiş ve imzacı devletler önleme, koruma, kovuşturma ve politika geliştirmeyi içeren dört bileşenli bütüncül bir yaklaşımda şiddetle mücadele taahhütlerinde bulunmuşlardır. Bu sözleşmeyi alt yapılarının yetersiz olması gereği ile henüz imzacı ülkelerin bir kısmı yürürlüğe koymamışken, Türkiye başlangıçta taraf olduğu 11 Mayıs 2011 de imzalanan ve 2014 de yürürlüğe giren bu sözleşmeden 20 Mart 2021 tarihinde Cumhurbaşkanı kararı ile çekilmiştir. Bunun ile ilgili tartışmalar halen sürmektedir.

Uluslararası toplum düzeyinde imzalanan söz konusu normatif belgelere imzacı olan devletler, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için kendi iç hukuk ve

uygulamalarında gerekli düzenlemeleri yapma taahhütlünden bulunmuşlar ve kendi ulusal mekanizmalarını oluşturmuşlardır. Türkiye Cumhuriyeti de bu bildiri ve sözleşmelere taraf ülkelerdendir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının 90. maddesinde uluslararası sözleşmelerin iç hukuktan üstün olduğu belirtilmiş ve böylelikle bu sözleşmelerde yer alan hükümlerin yerine getirilmesi taahhüt edilmiştir. Uluslararası sözleşmelere bağlı olarak iç hukukta başta anayasa olmak üzere, medeni kanun, iş kanunu ve ceza kanununda cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bunlarla birlikte çocuk koruma kanunu, sosyal hizmetler kanunu, belediye kanunu, tanık koruma kanunu, gibi kanunlar da kadınlara yönelik şiddetle mücadele açısından önem taşımaktadırlar.

Türkiye'nin kadınlara yönelik şiddeti bir sorun olarak görmesi 1980'li yıllardan itibaren kadın örgütlerinin dayağa karşı yürüttükleri kampanyalarla ortaya çıkmıştır (Maybek, 2017; Altınay ve Arat, 2008; Yüksel-Kaptanoğlu ve ark., 2012). Yasal ve kurumsal düzenlemeler ise yine kadın hareketinin çabaları ile ancak 90'lı yıllara tekabül etmiştir. Bu yıllar Türkiye'de ilk kadın sığınağı olan Morçatı kadın Sığınağı Vakfı'nın kuruluşu ve kadın sorunlarına ilişkin araştırmaları merkeze alan KSGM' nin de kurulduğu, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'un yürürlüğe girdiği ve aile içi şiddetle ilgili koruyucu ve önleyici mekanizmaların oluşmaya başladığı yıllardır. 4320 sayılı Kanun daha sonra 6284 Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Yasasının çıkartılması ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Doğrudan kadınlara yönelik şiddeti önleme ve destekleyici tedbirleri almayı ön gören İstanbul sözleşmesinin imzalanmasının akabinde çıkartılan 20 Mart 2012 tarihinden itibaren yürürlükte olan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Kanunu kapsamında ŞÖNİM'ler açılmış, yasa aynı zamanda kolluk ve aile mahkemelerine bir takım görev sorumluluklar tanımlamıştır. 6284 sayılı kanun “şiddete uğrayan, şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenler” (Resmi gazete

2012). Kanun kapsamında şiddetin önlenmesi ve şiddet görenlerin korunması için gerekli koordinasyon ve önleme çalışmalarının yanı sıra şiddet görenlerin korunmasına yönelik 'koruyucu' ve şiddet uygulayanların durdurulmasına yönelik 'önleyici' tedbir kararlarının alınmasına yönelik hükümlere yer verilmiştir. Kanun kapsamında tedbir kararlarının alınmasında aile mahkemeleri ve mülki amirlere yetki verilmiş, ancak gecikmesinde sakınca bulunan haller için de kolluk amirlerine 48 saat geçerli ve daha sonra yetkili mercilerce onaylanmak üzere karar alma yetkisi verilmiştir. Kanunda ayrıca İstanbul Sözleşmesinden baz alınarak şiddet gören kadınların zaman kaybetmeden korunma ve güvenliklerinin sağlanabilmesi amacı ile *'koruyucu tedbir kararlarının alınmasında delil ve belge aranmaz'* hükmü yer almıştır. Kadınları şiddeti kanıtlamasını gerektiren yaklaşımlar, kendilerini tekrar mağdur hissetmelerine neden olacağı (Danis, 2003), yada gecikme durumunda önemli riskler oluşacağı için bu maddenin uygulanması çok önemlidir.

Yasal dayanaklarla birlikte kadınlara yönelik şiddetle mücadele kapsamında çeşitli politikalar ve bu politikalara bağlı destek birimleri ve yapılar oluşmuştur. 6284 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinden bu yana hizmet birimleri içinde öncelikle kolluk, adli merciler, mahkemeler ve ŞÖNİM'ler aktif rol almış ve hizmetler giderek yaygınlaşmıştır. Süreç içinde Alo 183 Sosyal Destek hattı gibi acil yardım destek hatları ve Kadın Destek Programı (KADES) gibi mobil uygulamaları da sürece dahil olmuştur. Bu bağlamda gelişen mekanizmalar üç grupta ele alınabilir. Bunlar;

1. Kadınlara yönelik şiddetle mücadele il eylem planı, koordinasyon planı, ulusal eylem planı, il eylem planları, il ve ilçe koordinasyon kurulları, teknik kurullar gibi politika geliştirme ve izleme mekanizmaları
2. ŞÖNİM, Kadın konukevi, İl ve İlçe Emniyet Müdürlükleri Aile içi Şiddet Büro Amirlikleri, Jandarma Aile içi şiddetle Mücadele ve Çocuk Kısıp Amirlikleri, adliye mağdur destek birimleri yerel yönetim ve STK' larının kadın destek/danışma/eğitim birimleri, Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM), Baroların kadın hakları merkezleri gibi şiddet doğrudan destek sunan birimler

3. Alo 183 sosyal hizmet hattı, Alo 155-156 ve 112 ve KADES gibi acil destek birimleridir.

Kadınlara yönelik şiddetle mücadele de politika geliştirme ve izleme belgelerinin oluşumuna ilişkin koordinasyon KSGM tarafından sağlanmaktadır. Bu politika belgelerinde ele alınan ulusal stratejilere bağlı olarak yerel, plan ve stratejiler oluşmaktadır. Bu belgelerin en temel özelliği belirlenen hedefler doğrultusunda kadınlara yönelik şiddetle mücadelede farklı kurum ve kuruluşların alacağı sorumlulukların belirlenmesi ve kadınlara yönelik şiddetle topyekün eş güdümlü çalışma sağlanmasıdır. Bu sürecin izlenmesi de il ve ilçe kadınlara yönelik şiddetle mücadele koordinasyon komisyonları ile gerçekleşmektedir. 2021-2025 yıllarını kapsayan Kadınlara yönelik şiddetle Mücadele IV Ulusal Eylem Planının temel hedefleri adalete erişim ve mevzuat, politika ve koordinasyon, koruyucu ve önleyici hizmetler, toplumsal farkındalık ve veri istatistik olmak üzere beş temel alanda ele alınmıştır (KSGM, 2021). Bu hedefler:

1. “Mevzuatın gözden geçirilerek etkin uygulanması ve mağdurların adalete erişiminin kolaylaştırılması”
2. “Şiddete sıfır tolerans anlayışının tüm plan, program ve politikalara yerleştirilmesi”
3. ‘Koruyucu ve önleyici hizmetlerin etkin sunulmasına yönelik kurumsal kapasitenin geliştirilmesi”
4. “Şiddetle topyekün mücadele için toplumsal farkındalık ve duyarlılığın artırılması”
5. “Sistematik, güvenilir ve karşılaştırılabilir verilerin toplanması ve istatistiklerin üretilmesi” dir.

Hizmet birimleri içinde sosyal hizmet uygulamaları açısından ŞÖNİM’ler ve Kadın sığınma evleri (KSE) resmi adı ile adın Konuk Evleri (KKE) öne çıkan sosyal hizmet kuruluşlarıdır.

2.4.1. Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri

6284 sayılı yasa kapsamında 2012 yılından itibaren faaliyet gösteren ŞÖNİM'ler, yasa kapsamında alınan bütün tedbir kararlarının toplandığı ve izleme ve takip çalışmalarının yapıldığı merkezlerdir. Ayrıca buldukları bölgedeki şiddetle mücadele eden diğer birimlerin koordinasyonunu sağlanması da ŞÖNİM'lerin sorumluluğundadır. 7/24 esasına göre gizlilik esasına göre çalışan ŞÖNİM'lerden şiddet gören kadınlar doğrudan başvuru, telefon aracılığı ile kolluk vasıtası ile ve bildirim yolu ulaşarak rehberlik, yönlendirme, danışmanlık ve diğer psikososyal destek hizmetlerinden yararlanmaktadırlar. Barınma yeri ihtiyacı olan kadınların illerdeki kadın sığınma evlerinden yararlanması da ŞÖNİM'ler aracılığı ile gerçekleşmektedir. ŞÖNİM'ler ayrıca şiddetin önlenmesine ilişkin toplumsal bilinçlendirme ve farkındalık çalışmalarının da yürütülmesinden sorumlu birimlerdir. ŞÖNİM'ler aynı zamanda mağdurların sosyal yardım yada diğer sosyal hizmet ihtiyaçları olması durumunda 2828 sayılı 'Sosyal Hizmetler Kanunu' kapsamında ön görülen sosyal ve ekonomik desteği de sunabilmektedirler. Örneğin kreş yardımı, çocukların bakımı için sosyal ve ekonomik destek gibi.

Türkiye'de ŞÖNİM'lerin açılması ve yaygınlaşması, kadınlara yönelik şiddetin uzmanlaşmış destek gerektiren bir sorun olarak ele alınması ve özel destek birimlerinin oluşturulması açısından önemlidir. Ancak başlangıçta kadınların psikolojik, sağlık, hukuki, adli her desteği alabileceği yerler olarak tasarlanan ŞÖNİM'ler gelinen süreçte sosyal çalışmacı psikolog gibi meslek mensuplarının kadınlara rehberlik ve danışmanlık sunduğu yerler olmaktan öteye gidememiştir. Bu hizmetlerin niteliğine ilişkin de çeşitli gözlemsel tartışmalar bulunmakla birlikte, yeteri kadar bilimsel araştırmaya rastlanmamaktadır.

2.4.2. Kadın Sığınma Evleri

Kadınların maruz kaldıkları şiddete dur demeye karar verdikleri noktada başvurdukları KSE'ler ikinci dalga feminizmin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine karşı hareketleri ve kadınların maruz kaldıkları şiddetin kabul edilemez, kamusal bir sorun olarak kabul ettirme ve görünür hale getirme çabaları ile ortaya çıkan

somut kazanımlardandır (Bayrakçeken-Tüzel ve Gediz-Gelegen, 2010; Itzhaky ve Porat, 2005). KSE'ler kadınları koruma sağlamakla birlikte, aynı zamanda bireysel ve grup desteği, hukuksal destek , iş bulma desteği ve sığınma evi sonrası yaşama ilişkin destek sunan yerlerdir (Itzhaky ve Porat, 2005).

Türkiye'de KSE'ler, resmi adı ile kadın konukevleri ‘Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi hakkında *Yönetmelik*’ (Resmi Gazete, 2013) kapsamında faaliyet göstermektedir. Barınma ihtiyacı olan şiddet gören yada sosyoekonomik nedenlerle şiddet görme riski altında bulunan kadınlar ve beraberindeki çocukların altı ay süre ile kalabilecekleri, ihtiyaç duydukları destek hizmetlerini alabilecekleri yerlerdir, aynı zamanda kadınların bağımsız yaşama geçmeleri için güçlenmelerini destekleyici mesleki çalışmaların yürütüldüğü gizlilik esasına göre çalışan yerlerdir. Türkiye'nin her ilinde bulunan sığınma evlerinin büyük bir kısmı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB)' na bağlı olarak işletilmektedir. Sayısı az olmakla birlikte Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa gibi büyükşehirlerde yerel yönetimler tarafından işletilen sığınma evleri de bulunmaktadır.

Bakanlığın ve yerel yönetimlerin sığınma evlerine kadın ve çocukların yerleştirilmesi ŞÖNİM'ler vasıtası ile gerçekleştirilmektedir. Bu KSE'lerin dışında bağımsız çalışan ve sivil toplum kuruluşu tarafından işletilen tek kuruluş ise aynı zamanda Türkiye'nin ilk KSE olan Morçatı Kadın Sığınağı Vakfı tarafından işletilen kadın sığınağıdır. Ayrıca Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından işletilen yabancı uyruklu insan ticareti mağduru kadınların kaldığı sığınma evleri de bulunmaktadır. Türkiye genelinde hali hazırda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) tarafından işletilen 112, yerel yönetimler tarafından işletilen 33, sivil toplum örgütlerince işletilen 1 ve insan ticaretine maruz kalan kadınların kaldığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nce işletilen 3 kadın sığınma evi olmak üzere toplamda 149 kadın sığınma evi bulunmaktadır. Türkiye genelindeki KSE'ler toplam barınma kapasitesi ise 3624 tür.

KSE, KKE ve sığınak gibi farklı bakış açılarından kaynaklı farklı tanımlamalarla adlandırılrsa da KSE'lerin temel işlevi risk altında bulunan ve barınma ihtiyacı olan kadın ve çocukların güvenli bir şekilde kalabilecekleri, temel ihtiyaçlarının

karşılandığı yerler olmasıdır. Barınma ihtiyacı olan kadınlar ve beraberindeki çocuklar ağırlıklı olarak ilk başvurularını kolluğa yapmakta, kolluk tarafından ŞÖNİM'e, sonrasında da sığınma evine yerleştirilmektedirler. Kadınların ve çocukların sığınma evine kabulünde herhangi bir ayrımcılık gözetilmemekle birlikte, 60 yaş üstü kadınlar ve öz bakımlarını gerçekleştiremeyecek düzeyde olan kadınlar ve 12 yaş üstü erkek çocukların kabulü yapılmayıp, bakanlığın huzurevi, engelli bakım merkezi, çocuk evi gibi diğer bakım yatılı hizmet veren kuruluşlara yönlendirilmektedirler.

Türkiye'nin tamamında yer alan KSE'ler kadınlar ŞÖNİM'ler vasıtası ile yönlendirilmektedirler. Ankara gibi birden fazla kadın sığınma evinin bulunduğu illerde ŞÖNİM tarafından kadınlar öncelikle ilk kabul birimlerine yönlendirilmekte, burada bir süre kaldıktan sonra şiddet gördükleri yerlere yakınlığı, işleri, çocuklarının okulları gibi ihtiyaçları ve kadın sığınma evlerinin doluluk oranları dikkate alınarak mevcut KSE'lerden birine yönlendirilmektedirler. Bütün KSE'lerin adresleri gizlidir. Kadınlardan kuruluşlara girmeden önce gizlilik ilkesi dahil sığınma evlerinde riayet etmeleri gereken kuralları içeren bir taahhütname imzalamaları istenmektedir. Bu koşullar ASHB ve yerel yönetimler tarafından işletilen KSE'ler için geçerlidir. Morçatı tarafından işletilen kadın sığınağı ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından işletilen sığınma evleri bu kapsamda yer almamaktadır. Bu KSE'lerde kalan kadınlar çoğunlukla şiddete maruz kaldıkları yada sosyoekonomik nedenlerle kalacak yerleri olmadığı için kuruluşlarda kalma talebinde bulunmuş kadınlardır.

Türkiye'de KSE'lerin sayısındaki artış, şiddet gören kadınların korunması ve güçlenmesi için gerekli desteği alabilecekleri yer olması açısından önemli bir gelişmedir. 90'lı yıllardan beri şiddet gören ve barınma ihtiyacı bulunan kadınlara barınma ve diğer psikososyal desteklerden yararlanma ihtiyacı içinde bulunan kadınların yararlandığı kadın sığınma evleri sayısız yayın ve araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalarda Türkiye'de ki sığınma evlerinin mevcut koşulları eleştirel bir bakış açısı ile ele alınmış ve sığınma evlerinin koşullarının iyimserleştirilmesi için çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Araştırmalar genelde sığınma evi koşullarının kadınların maruz kaldığı hiyerarşik ilişkiyi dönüştürmek,

yerine yeniden oluşturmaya ortam yaratmasını eleştirmekte, bunun dönüşümü için öneriler sunmaktadırlar. Örneğin Bayrakçeken-Tüzel ve Gediz-Gelegen (2010) Türkiye'deki KSE'lerle ilgili tespitlerini ve yapılması gerekenleri şu şekilde aktarmışlardır:

- KSE'lerin çoğunluğunda kadınların kişisel alanı azdır. Buna karşılık bir arada oldukları zorunlu sosyalleşme alanları daha fazladır. Bunun olumsuz sonuçları vardır.
- Kadınlar KSE'lere ataerkil, alıştıkları uzmandan şefkat bekleme gibi hiyerarşik ilişki kurma beklentisi ile gelirler. Bu beklenti kendi aralarında hiyerarşik sıralanma ve meslek uzmanları ile hiyerarşik ilişki içinde olma şeklinde iki türlü ilişkilenebilir. Örneğin kendi aralarındaki sıralanışta bazen fiziksel şiddet görmemiş kadınlar kendilerini diğerlerine göre daha şanlı görebilirler.
- Kadınların hiyerarşik ilişki arayışının değişmesi için, bilinç yükseltme çalışmalarının yapılması, kadınların aralarındaki farklardan çok ortaklıklara dikkatlerinin çekilmesi, sığınma evi çalışanlarının da kadınlarla kurdukları ilişkide eşitlikçi bir model olmaları önerilir.
- Bir yandan da sığınma evinde kalan kadınları mağdur yada sanki evladı gibi gören, durumlarına acıyan sığınma evi çalışanlarının düşüncelerinin değişmesi için onlarla da bilinç geliştirici çalışma yapılması gerekir.
- KSE'ler de mevcut olan kontrol ve kurallar da tekrar baskıyı çağrıştırmaktadır. Bunun yerine sığınma evlerinin kadınlar için daha özgürleştirici, kaybettikleri özgüven duygusunu geliştirici, kendilerini şiddetten uzak güvende hissedecekleri, kendi özerkliklerini ortaya koyabilecekleri ve aynı zamanda dayanışma içinde olabilecekleri, hak temelli, kendi kararlarını alabilecekleri, güçlendirici yerler olması önerilir.
- KSE'lerde danışmanlık ve psikososyal destek hizmeti sunan mesleki personelin kadınların değişim ve dönüşümüne aracı olabilmeleri için gerekli bilgi ve becerilere sahip olmaları, kadınlarla iktidar ilişkine düşmeden ortaklık ve dayanışma içinde olmaları ve kendi uzmanlık bilgilerini kadınların yararına sunmaları, kadınların kendi kararlarını alabildiği bir ortam yaratmaları önerilir. Kadınlarla güçlendirmeyi esas

alan feminist çalışmalarla, sığınma evine tekrar gelişi azaltmada meslek uzmanlarının kadınlarla feminist güçlendirici çalışmalar yürütmesi etkilidir (Maybek, 2017).

KSE'lerin kadınları bir yandan güçlendirmesi ile birlikte, bir yandan da çeşitli bürokratik nedenlerle güçsüzleştirici yanlarının olması farklı ülkelerde de tartışma konusudur. Örneğin Bergstrom-Lynch, (2018) sığınma evinde kalan ev içi şiddet gören kadınlarla İngiltere de 12 ay boyunca 10 niteliksel odak grubu çalışması yapmış ve sığınma evlerinin kadınlar için güçlendirici mi yoksa kısıtlayıcı mı aldığı gibi sığınma evi deneyimlerini incelemiştir. Yani sığınma evlerinin hiyerarşik yapısının feminist yaklaşımın eşitlikçi ve güç paylaşımı ilkesi ile ne kadar bağdaştığını değerlendirmiştir. Her grup çalışmasına 2 ile 10 kişi katılmıştır. Bergstrom-Lynch'ın yaptığı değerlendirme sonrası sığınma evi yönetimi ve gizlilik, ulaşım ve hareketlilik, iş dağılımı, temizlik ve alışveriş yönetimi, personelle ilişkiler ve sığınma evinde yaşana duygular olmak üzere kadınları sığınma evinde zaman zaman güçsüzleştiren beş tema ortaya çıkmıştır. Araştırma bulgularına göre ayrıca sığınma evlerinin mali kısıntıları koşulların idealden uzak olmasına neden olmakta, ekonomik eşitsizlikler daha fazla eşitsizlik yaratmakta, personel ve kadınlar arasındaki hiyerarşik ilişkiler ve kadınlara yüklenen bazı sorumlulukla da hiyerarşik ilişkilere neden olmaktadır. Ayrıca dil yetersizliği olan göçmen kadınlar ve fiziksel engelli kadınlar daha fazla sorunla karşılaşmaktadırlar.

KSE'ler bazı eksiklikleri ile tartışmalara neden olsa da kadınların şiddet ortamından ayrılmaya karar verdiklerinde çaresizliklerinin önüne geçen, güvenli kalabilecekleri ortamlardır. Grossman ve Lundy (2011) sığınma evlerinin etkinliğine dair yaptığı literatür taramasında kadınların benlik saygısında artma, depresif belirtilerin azalması, şiddet içeren ilişkiyi bırakma, şiddet içeren ilişkinin azalması, sığınma evinde kalmanın yardım aramayı teşvik etmesi, kişisel yeterlilik elde etme ve kullanma, yaşamlarındaki şiddetle başa çıkma yeteneklerinde gelişme gibi pek çok olumlu etkisinin olduğunu belirtmişlerdir. Hatta kadınların şiddet ortamından ayrılacakları güvenli bir yer olarak tek

başına KSE'lerin varlığı bile güçlendirici bir unsur olarak ele alınmaktadır (Ben-Porat ve Itzhaky, 2008).

2.5. ŞİDDET GÖREN KADINLARI GÜÇLENDİRMEYE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Güçlendirme insanın büyüme ve gelişmesine önem veren varoluşçu ve insancıl ve güçler temelli yaklaşımların varsayımlarından yola çıkarak genel bir müdahale perspektifi sunan güçlendirme uygulamalarında önemli olan Lee (2001)'in vurguladığı çok odaklı bakış açısı ile geniş bir çerçeveden sorunları ele almaktır.

Şiddet gören kadınların güçlendirilmesi kadınların karşılaştıkları ayrımcılık ve baskıya dair bilinç geliştirmeleri, özgüven öz saygılarını tekrar kazanmaları ve gerekli yaşam becerilerini elde ederek yaşamlarının kontrolünü ellerine almaları ile ilgili bir süreçtir. Aynı zamanda kolektif olarak güçlenerek cinsiyetlerinden kaynaklı maruz kaldıkları şiddete ortak karşı duruş sergilemeleridir. Şiddet gören kadınların güçlendirilmesi sosyal hizmetin adil bir toplum için çalışma ilkesine uygun ve gereklidir (Lenmayer, 2003). Toplumsal cinsiyete sayılı şiddet travmasını iyileştirmek için güçlendirme çalışması yalnızca bu çalışmaya katılanlara değil toplum refahına katkı sağlar belirtmiştir (Leslie, 2001).

Kadınların maruz kaldıkları ayrımcılık ve baskı güç istismarı ya da gücü kötüye kullanmanın bir şeklidir (Thompson, 2007/2016, s.109). Cinsiyet temelli şiddete maruz kalan kadınlar yaşadıkları kültürün içinde pek çok baskıya maruz kalabilirler. Baskının çeşitli formları iç içe geçmiştir. Ayrıca yapısal-sosyolojik oluşumlar da kadınların kurumsal, ekonomik, sağlık, bakım, sosyal dışlanma ve yoksulluk gibi baskılara maruz kalmasına neden olabilirler (Singh, 2012). Toplumda kadınlara, kurumlar veya toplumsal yapılar tarafından açık ya da kapalı olarak uygulanabilen baskı kadınların büyüme ve gelişmesini engeller (Teater, 2014/2015, s. 20). Toplumsal yaşamda kadınların toplumsal cinsiyet ayrımcılığına dayalı maruz kaldıkları baskının en can yakıcı formlarından birisi maruz kaldıkları fiziksel psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddettir.

Şiddet gören kadınları güçlendirmenin temel odaklarından birisi kadınların karar verme becerilerinin geliştirilmesidir (Itzhaky ve Porat, 2005). Çünkü maruz kaldıkları baskı kadınların yaşamları ile ilgili konularda kararsız ya da çekinik kalmalarına ve durumlarına ilişkin karşı argümanlar geliştirmelerine engel olur (Buttell ve ark., 2006). Baskının en bir diğer sonucu da toplumsal cinsiyet rolleri aracılığı ile kadınların baskıyı içselleştirmeleri ve maruz kaldıkları şiddetten kendilerini sorumlu tutmalarıdır. Şiddete maruz kalan kadınlar maruz kaldığı şiddetten dolayı kendilerini suçlayabilir, şiddetin kendi başarısızlıkları yada yetersizliklerinden kaynaklandığını düşünebilirler (Miller ve Porter, 1983). Güçlendirme düşük öz saygı ve benlik imajına neden olan baskının psikolojik etkilerine ortadan kaldırmaya yönelir (Berwald ve Houtstra, 2003).

Şiddet gören kadınların güçlendirilmesi, maruz kaldıkları baskı unsurlarını, yaşadıkları sorunların kaynağının kendileri olmadığını fark etmeleri, kendilerine ve diğer kadınlara yönelik suçlayıcı tutum ve davranışlarını gözden geçirmeleri, yeni bir anlayış geliştirmeleri, kendi benlik algılarını yükseltmeleri, kendi yaşamlarına dair kendi sözlerini söylemeleri, yaşamları ile ilgili seçim yapma hakkını kullanmaları ve nihayetinde insan onuruna yakışır bir yaşama doğru adım atmaları ile ilgili bir süreçtir. Bir diğer yandan da güçlendirme kadınları ihtiyaç duydukları sosyal ve ekonomik kaynaklarla buluşturmak, gerektiğinde de yeniden kaynaklar oluşturmaktır.

Genel olarak psikolojik ve sosyal politik değişim boyutlarını kapsayan güçlendirmeye ilişkin kuramlar bilinç yükseltmenin basamakları ve kişisel sorunların politik bağlamı ile ilgilenirler (Carr, 2013). Kadınlar hem bireysel hem kolektif olarak ayrımcılığa ve güçsüzlüğe maruz kaldıkları için, güçlendirme kişisel, ilişkisel, sosyal ve politik boyutlarıyla bütüncül bir yaklaşım gerektirir (Lenmayer, 2003). Bu bağlamda güçlendirme sosyal hizmet müdahalelerini belirleyen sosyal politikalarla doğrudan bağlantılıdır. Dolayısıyla kadınlara yönelik şiddet ayrımcılık ve baskının önlenmesinde ayrımcılığa zemin oluşturan yasal, kültürel ve sosyal kurumların gözden geçirilmesi ve toplumsal zihniyet değişikliğinin sağlanmasına yönelik politikalar ve uygulamalar geliştirilmesi de güçlendirmenin önemli unsurlarıdır. Örneğin toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana

akım politikalara yerleştirilmesi gibi (Dedeoğlu, 2009; Sancar ve ark, 2006). Sığınma evi, danışma merkezi açmak, sosyal yardım ve istihdam desteği sağlamak gibi uygulamalar sosyal politikaya bağlı hizmetlerin içinde yer alır. Nihayetinde söz konusu hizmet birimlerinde yada sivil toplum kuruluşlarında doğrudan şiddet gören kadınlarla bireysel, grup yada topluluk düzeyinde çalışma yapmak güçlendirmenin en uç ayağında yer alan parçalarıdır.

Lenmayer (2003)'ye göre kadınlarla yapılacak güçlendirme uygulamasında eğitimci, destekleyici, savunucu, aktivist, seçenekleri gösterici somut güç deneyimlerinin kolaylaştırıcısı ve güçlenmeyi yaşayan model rollerini alan bir uygulayıcı aşığıdaki prensipleri dikkate almalıdır:

- Baskının bütün formları ve bu kişisel baskı deneyimlerinin politik olanla nasıl bağlantılı olduğu ve baskının sonuçlarına dair derin bilgi sahibi olmak
- Güçlendirmeyi bir hedef olarak değil sosyal çalışmacının da birlikte güçlendiği bir süreç olarak ele almak
- Kadınlarla ortak bir ilişki içinde çalışmak, onların otantik yaşantılarını ve farklılıklarını kabul etmek
- Kadınların güçleneceğine inanmak, onlarla birlikte bunu yaşamak, onların bastırılmış deneylerini, kendi sözlerini söyledikleri, kendi güçlenmelerini deneyimledikleri uygun ortam oluşturmak
- Kadınların içlerindeki gücü açığa çıkarmak için onları onaylamak, saygı duymak, kadınların iç seslerine ayna olarak bilmedikleri inanmadıkları güçlerini fark etmelerine aracı olmak
- Bireysel güçlerin bir araya geldiği, kişilerin kendi kararlarını kendi verdikleri süreci kadınların sorunları için geliştirdikleri bireysel çözümleri bir araya getirebilecekleri, sosyal değişim için birlikte çalışacakları kolektif hareket yollarını araştırmak

Sosyal hizmetin klinik bir uygulaması olan güçlendirme ve hem bir süreç, hem de bir sonuçtur (Greene ve ark, 2005). Güçlendirme uygulamasında öncelikli olarak şiddet gören kadınların iyilik halini arttırmak, şiddet döngüsünü kırmak,

özgüvenlerinin gelişmesinde katkı sunmak ve bağımsız hareket edebileceklerine dair umut aşlamak önemlidir (Itzhaky ve Porat, 2005). En genelinde güçlendirmenin temel prensiplerine uygun olarak şiddet gören kadının kendini yeniden hiyerarşik bir ilişki içinde görmemesi ve tekrar çaresizlik, bağımlılık gibi olumsuz duygulanım içine girmemesi için hiyerarşik olamayan, eşitlikçi, işbirlikçi bir ilişki içinde çalışmayı gerektirir (Arıkan, 2011). Şiddet gören kadınlarla çalışacak sosyal çalışmacı öncelikli olarak kadın ve çocukların güvenliğinden emin olmalı, sonra kadınların maruz kaldıkları şiddetin yapısı ve şiddet döngüsünü anlamalarına, şiddetin kadınlar ve çocukların üzerinde yarattığı olumsuz psikolojik etkinin iyileşmesine ve kadınların şiddet ilişkisinden dolayı bozulan sınırlarının onarılmasına yardımcı olur (Sheafor ve Horejsi, 2012/2014, s. 547).

Güçlendirme uygulaması baskının bütün formlarıyla çalışmayı gerektirdiği için şiddet gören kadınlarla çalışacak sosyal çalışmacının kadınların maruz kaldığı ayrımcılık ve baskının sınıfçılık, heteroseksüellik gibi bütün formlarına ilişkin bilgi sahibi olması gerekir (Lenmayer, 2003; Itzhaky ve Porat, 2005). Lenmayer (2003) daha önce kadınların güçlendirilmesine yönelik geliştirilen modelleri inceleyerek kadınların maruz kaldığı spesifik baskı koşullarını dikkate alarak uçayaklı bir güçlendirme modeli geliştirebileceğinden söz etmiştir:

1. Bir kadın olarak benlik farkındalığı, öz farkındalığın gelişmesi: Feminist terminolojide bilinç yükseltme olarak ele alınan kişisel deneyimlerinin politik bağlantılarının kurulduğu süreçtir.
2. Utanç ve kendini suçlamanın azalması ve değişim için öfkenin dışa vurumu: Toplum kadınlara ilişkide, evlilikte çocuk yetiştirmede başarılı olma sorumluluğunu vererek, kendilerini suçlama davranışını teşvik eder. Kadınlara bilinçleri yükseldikçe, kendi yetersizlik ve başarısızlıkları nedeni ile değil, ataerkil sistemin sosyal gücünün bu suçluluğa neden olduğunu fark eder ve utanç ve kendini suçlamadan uzaklaşarak kendilerine ne kadar adaletsiz davrandıklarını fark ederler, öfkelerini sisteme doğru dışa vururlar.

3. Kendini ve toplumu değiştirmek için sorumluluk alma yani değişim için önce kendini değiştirme: Kendilerini kişisel ve politik olarak güçlü hisseden kadınlar kendi öz imajları ve zihinlerindeki kadın imajlarını değiştirme yeteneği geliştirirler. Kendi yapabilecekleri Şeylere dahil inançları gelişir; kendi iyiliği, gleri, enerji, bilgiliği ve kendi deneyimleri doğrultusunda yaşamlarına yn verebileceklerine, erkekler tarafından korunmaya ihtiyaçları olmadığına dair inanç ve iradeleri gelişir. Aynı zamanda başka kadınların da zgn bakış açıları ve deneyimlerine saygı duyarlar. Onların da güçlenmesi için önce kendi değişimlerinin sorumluluğunu almaları gerektiğine inanırlar.

şiddet gören kadınlarla güçlendirme uygulamasında müracaatçıların yetkinlik duygusunun artması için kullanılan dil çok önemlidir. Çünkü kültürle doğrudan bağlantılı dildeki cinsiyetçi baskı kalıpları şiddetin nesilden nesile aktarımının en önemli araçlarıdır (Thompson, 2007/2016, s. 112). Kadınları güçlü yanlarının, kaynaklarının ve yetkinliklerinin uzmanı olarak gören iş birlikçi dil kullanımı, onların iç kontrol odağı ve öz yeterlilik gibi kişisel kaynaklarını belirlemelerine ve kullanmalarına, güçlü yönlerini fark etmelerine, kendi kaderlerini tayin etmelerine, kendileri ve başkaları için daha iyi bir yaşam kurmada aktif kişiler olarak iyileşme sürecine dahil olmalarına yardımcı olur (Greene ve ark., 2005).

Yapılan güçlendirme çalışmaları kadınların şiddetle başa çıkmaya ilişkin gerçeklik algılarının değiştirileceğini göstermektedir (Sweifach ve Heft-LaPorte, 2007). Bazı araştırmalar kadınların ekonomik güçlenme gibi bazı konularda güçlenmelerinin başlangıçta ev içi erkek şiddetini arttırdığını ancak, bir süre sonra eşlerin eşitliğe uyum sağladığını ve şiddet eylemlerinin azaldığını göstermiştir (Schuler ve ark., 2018).

Kadınların özgürlükleri ve refah için hareket edebilmeleri, hanede ekonomik güç elde edebilmeleri ve daha geniş topluluklara katılarak hareket etmeleri için bilinç yükseltme gerekir (Eryar ve ark., 2019). Leslie (2001) kadınların özellikle sivil toplum yolu ile gerçekleştirdikleri sosyal hareketlerin birleştirilmesinin kadınları otoriteler tarafından daha fazla şiddetle karşılaşma risk ile karşı karşıya bıraksa da iyileşme ve toplumsal değişimin önemli bir parçası olduğunu savunmuştur.

Ayrıca kendilerine uygulanan şiddetten kendilerini sorumlu tutan kadınlar, bu tür kitlesel eylemlerle deneyimlerini kamuya açarak, seslerini daha güçlü duyurur ve kendilerinin daha fazla güçlendiklerine de tanık olurlar.

Şiddet gören kadınları güçlendirmeye yönelik uygulamalara bakıldığında genel olarak ekolojik yada feminist perspektifte güçlendirmenin temel prensipleri ve uygulama stratejilerinin birleştirildiği özgün müdahale programları geliştirildiği görülmektedir (Lenmayer, 2003).

2.5.1. Şiddet Gören Kadınları Güçlendirmede Ekolojik Yaklaşım

Ekolojik yaklaşım çevresinde bir sosyal hizmet müdahalesinde bulunmanın kendisi zaten güçlendirme uygulaması yapmaktır. Güçlendirmenin temel prensipleri ile ekolojik yaklaşımın geniş katmanlarla ele aldığı çevresel risk faktörleri ve koruyucu faktörler ile kişinin çevresindeki güç kaynaklarının analizi ve bireyin çevre ile bozulan ilişkilerine odaklanması ile şiddet gören kadınlar için çok odaklı güçlendirici bir yerden çalışmaya başlanır ve ortaklık içinde çalışmaya devam edilir. Genelde ev içi şiddete maruz kalan kadınlar şiddetle başa çıkabileceklerine ve etkileşime girmiş oldukları sistemlerle uyumlu etkileşim içinde olabacaklarına dair inançlarını kaybetmişlerdir (Weisz ve ark., 1998). Ekolojik çerçevede bir müdahalede kadınların çevre ile etkileşimlerinde sorun yaşanan aile sistemi ve daha büyük diğer sistemlere odaklanılır. Kadınların kişisel güçlerini, sosyal destek gibi güç kaynaklarını fark etmeleri ve kamusal kaynaklara erişimlerin kolaylaştırılması ve kendi seçimleri doğrultusunda yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli psikolojik iyilik halinin geliştirilmesi, atılganlık, stresle baş etme gibi çeşitli bilgi ve becerileri geliştirici müdahale ile olur (Weisz ve ark., 1998). Bunun için sosyal çalışmacı güçlendirmeye uygun olan her türlü klinik bilgi ve beceriye başvurur.

Ekolojik müdahale soruna bütüncül bir çevre sunarken, doğrudan mesleki çalışmalarla birlikte destekleyici diğer sistemleri de devreye sokmayı gerektirir. Yıldırım ve ark. (2013)'nın belirttiği gibi kadınlara yönelik aile içi şiddet açıklayan dört düzeyli ekolojik modele göre oluşturulacak müdahale planında birinci (bireysel) düzeyde bireylerin tutum, inanç ve davranışlarını değiştirmeye

odaklanılabilir. İlişkisel düzeyde ise aile ve çocuklar, arkadaş ve akranlar gibi yakın çevre ile ilişkilerde olumlu düzenlemeler yapılması yoluna gidilebilir. Topluluk düzeyinde okul hastane gibi kurumlardaki risk faktörlerini belirleme ve elimine etmeye yönelik çalışmalar yapılabilir. Toplumsal düzeyde ise şiddet konusunda toplumun farkındalığının artırılması, yeni sosyal politikalar geliştirilmesi, yasal değişiklikler gibi önlemler alınabilir.

Örnek bir uygulamada Sullivan ve ark. (2002) güçler ve toplum temelli destek ve savunuculuk uygulamalarının kadınlar ve çocuklar üzerindeki etkisini ele aldıkları, Amerika'da bir toplum merkezinde 80 annenin destek ve 80 çocuğun eğitim grubuna katıldığı çalışmayı değerlendirmişlerdir. Çalışma da anneler 16 haftalık ücretsiz destek grubuna katılmışlardır. Anneler bu süreçte hukuki destek, iş edinme, ev edinme, sosyal yardım, çocuk bakımı, eğitim gibi konularda da destek almışlardır. Çalışmaya katılan annelerin zaman içinde depresyon belirtilerinin azaldığı ve özgüvenlerinde iyileşme olduğunu göstermiştir.

2.5.2. Şiddet Gören Kadınları Güçlendirmede Feminist Yaklaşım

Güçlendirme uygulamasının geliştiği 1970'lerden sonra kadınlar tarafından geliştirilen programların önemli bir kısmı şiddet gören kadınları güçlendirme ya da şiddetten korumaya yönelik feminist güçlendirme programlarıdır (Lenmayer, 2003). Feminist uygulamanın gelişim süreci ile genel olarak güçlendirme yaklaşımının gelişimi paralellik gösterir. Güçlendirme yaklaşımı baskıya karşı bilinç yükseltme, diyalog gibi tekniklerle feminist uygulamaya, feminist uygulama kadınların maruz kaldığı baskı ve kişisel olanın politik olduğu bağlamı ile güçlendirme yaklaşımın gelişmesine katkı sunmuştur. Şüphesiz iki yaklaşımda da Freire'nin güçlendirme modelinden etkilenmiştir. Feminist güçlendirme öncelikli olarak ikinci dalga feminizmin gündeme getirdiği ataerkil düzenin ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yol açtığı baskıya odaklanmıştır. Daha sonra feminist kuramın ilerlemesi ile birlikte kadınlar yada cinsler arasındaki çeşitliliğe ve baskının da çeşitliliğine, bilinç, kimlik, faillik gibi kavramlara odaklanılarak müdahale yaklaşımları daha post modern ve post yapısalcı bir yere taşınmıştır

(Danis, 2003). Ancak ikinci dalga feminizmin etkisindeki müdahalenin günümüzde de feminist güçlendirme programlarında halen merkezi yerini koruduğu görülmektedir.

Feminist sosyal hizmet uygulaması güçlendirme uygulamasının bir türüdür. Bütün feminist sosyal hizmet uygulamaları kadınların kendi yaşamlarının etkin aktörleri olarak kontrolünü ellerine almalarını sağlamayı amaçlar (Öztürk, 2013). Farklı kavramsal gelişimleri olsa da feminist ve güçlendirme kuramları baskı ve tabi olma üzerine odaklanan, sorunların bireysel ve sosyopolitik bağamlarını ortaya koyan kuramlardır (Turner ve Maschi, 2015). Feminist yaklaşımı esas alan tüm uygulamalar genelde güçlendirme temelli uygulamalardır. Feminist sosyal hizmetin müdahale prensipleri güçlendirmenin müdahale prensipleri ile örtüşür. Hatta feminist yaklaşımın kadınlarla bireysel ve grup ve topluluk düzeylerindeki bütün müdahaleleri güçlendirme temeline gerçekleştirilir. Uygulayıcı ve kadınlar arasında eşitlikçi ve işbirlikçi ortaklık ilişkine dayanan feminist güçlendirme müdahalesinde damgalama yada psikopatolojik tanımlar yerine kadınların sahip oldukları güçlere odaklanılır. Feminist yaklaşımı benimsemiş güçlendirme çalışmaları feminizm temel amaç ile güçlendirmenin yaklaşımının temel prensiplerini birleştirir. Örneğin feminist perspektifli bir güçlendirme çalışmasında yer alan bilinç yükseltmedeki temel odaklar toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ataerkil yapı ve kültür ün kadına dayattığı baskı konusunda farkındalık yaratmak olur. Şiddetin dayandığı cinsiyet rolleri, ayrımcılık, erkek egemen baskıyı kadınların fark etmesi, kendilerinin şiddeti hak ettiklerine dair inanışlarını gözden geçirmesi ve yeni bakış açıları geliştirmesi şeklinde olur. Ayrıca güçlenmeyi sağlamak için bilinç yükseltme ile birlikte eğitsel teknikler de kullanılır. Thompson (2007/2016, s.112-114)' göre toplumsal cinsiyet ile ilişkili güçlendirmede kadınlara kişisel, kültürel ve yapısal bağlamda cinsiyet rollerinin etkisine ilişkin farkındalık geliştirmeleri üzerinde durulduğunu belirtmiştir.

Carr (2003) feminist güçlendirme için son feminist kavramları da dahil ederek gelişimsel, döngüsel, süreç odaklı ve karşılıklı güçlendirmeyi hedefleyen

birbirleri ile bağlantılı altı döngüsel basamağı olan ve güçlendirmenin eleştirel uygulama (praksis) kavramını koruyan bir model ileri sürmüştür. Bu basamaklar:

1. *Başlangıç yeri/pozisyon:* Güçsüzlüğün üstesinden gelinebilecek bir konum olduğu düşüncesinden yola çıkılır. Güçlendirmenin döngüsel doğasına göre, insanlar güçlendirme sürecinde ilerledikçe, güçsüzlük konumu değişir. Bilinçlenme ve sosyal eyleme katılma gibi politik güç sonucunda ortaya çıkan değişim yoluyla psikolojik güç elde edilerek bireyler iç ve dış dünyadaki engellerden kurtulurlar.
2. *Eleştirel bilinç:* Güçlendirmenin gelişmesi eleştirel bilinç gelişimine bağlıdır. Kadınların maruz kaldıkları bireysel güçsüzlük ve baskı deneyimlerinin politik kökenlerini ortaya çıkartmayı amaçlayan, bilinçlenme bir dizi diyalog ile gerçekleşir.
3. *Yorum:* Hem feministler hem güçlendirme kuramcıları dünyayı bilinç yükseltme yoluyla yorumlamanın anlamını vurgulamışlardır. Kadınlar gündelik yaşamdaki deneyimlerini diyalog yolu ile paylaşarak, ataerkil politik gerçeklerin, kendi deneyimlerindeki etkisini tanımlayıp, yorumlarlar.
4. *Kimlik:* Baskı altında kaldıkları için kendi kimliklerini geri plana iten kadınlar, güçlenme ile kendilerini keşfederler ve kendi kimliklerinin nasıl olacağına dair seçim yaparlar.
5. *Hareket:* Bilinçlenme süreci yalnızca yorumlama ve kimlik inşa etme süreci değildir. Aynı zamanda kadınlar kimlik inşası ve diyalektik yolla kişisel ve sosyal dönüşüm için seferber olurlar.
6. *Politik eylem ve değişim:* Politik eylem güçlenme sürecinin döngüsünü eleştirel eylem yolu ile devam ettirir. Örneğin nafaka hakkı için bir grup kadının lobi yapma girişiminde başarısız olması gibi durumda, kadınlar bilinçlenmeye geri döner ve bunu sorgularlar Neden başarısız olduğunu yorumlayıp analiz ederler. Gerekirse yeni yollar belirleyip onları da denerler. Böylelikle döngüsel bilinç geliştirme süreci devam eder. Başarısız girişimler bile hedeflenen yapılar ve sistemlerle daha fazla bilgi edinmeyi sağladığı için başarısız olarak ele alınmaz.

Lenmayer (2003) feminist bilinç yükseltme olarak ele alınan kişisel olanın politik olanla bağlantı kurulmasının kişisel ve politik alt süreçleri olduğundan bahsetmiştir. Buna göre kişisel alt boyutta kadınların kendi duygularını, algılarını ve kendi deneyimlerinin avantajlı noktalarını kendi dilleri ile aldandırdıkları kimlik tanımlamaları, politik boyutta kadınların kişisel deneyimlerinin toplumda kadın olmakla ilgili politik bağlantılarını kurmaları, diğer kadınlarla ortak yönleri fark etmeleri ve kendilerini ve baskıcı sosyal yapıları değiştirmek için eyleme geçmeleri yer alır.

Feministler genelde eleştirel bilince odaklanmayı bilinç yükseltme (CR) gruplarında ele almışlardır. Carr (2003)'e göre CR grupları kadınların kendilerini diğer kadınlarla ilişkilendirdikleri, toplumdaki konumlarını ve ilişkilerini yorumladıkları, kendilerini çevre ile ilişkilendirerek kimliklerini yeniden oluşturdukları, çevrelerindeki yapıları ve söylemleri analiz ettikleri analitik, yapıcı ve yaratıcı bir keşif sürecidir. Nihayetinde bilinç yükseltmenin ulaşmak isteği yer kadınların bütün kadınlar özgür olmadan kendilerinin de özgür olamayacağı bilincine ulaştırarak, ortak hareket etmeye yönlendirmektir (Lenmayer, 2007).

2.6. ŞİDDET GÖREN KADINLARI GÜÇLENDİRMEDE GRUP ÇALIŞMALARI

Şiddet gören kadınlarla yapılan güçlendirme çalışmalarında grup çalışması önemli araçlardan birisidir. Literatürde bu bağlamda eşinden şiddet gören kadınlar ve tecavüz mağduruna yönelik çalışmalara sıklıkla rastlanılmaktadır.

Güçlendirme temelli grup çalışmaları destek grupları, eğitim grupları, psikoeğitim grupları, feminist grup çalışmaları, terapi grupları, yada etkileşim grupları gibi formlarla ortaya çıkmaktadır. Özellikle eş yada yakın ilişki şiddetine uğrayan ya da tecavüze maruz kalan kadınlarla yapılan feminist güçlendirme çalışmalarında grup önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir (Lenmayer, 2003; Leslie, 2001; Carr, 2003; Turner ve Maschi, 2015). Kendini yalnız ve güçsüz hisseden pek çok müracaatçının iyilik hali için yararlı olan grup çalışması şiddete maruz kalan kadınları için de yararlı bir müdahale yöntemidir. (Turner ve Maschi, 2015). Bu çalışmalarda güçlendirmenin ve grup

çalışmasının iyileştirici faktörlerinin birada olması şiddet gören kadınların güçlendirilmesi açısından umut verici bir ortam sunmaktadır.

Güçlendirme temelli grupların tüm amacı baskı yaratan bilişsel, davranışsal, sosyal, politik yapılar ve koşulları değiştirerek, insanların baskı ile başa çıkabileceklerine, yaşamları ile ilgili kararları kendilerinin alabileceklerine ve bunları uygulayabileceklerine dair inançlarını geliştirmek ve bunun sonucunda insanların kendi yaşamlarının kontrolünü ellerine almalarıdır (Breton, 1990). Grup çalışmalarında genellikle kadınların maruz kaldıkları şiddet ve bunun politik bağlamı ile ilgili farkındalıklarının yükseltilmesi, karşılaştıkları sosyal izolasyon ve yalnızlığın giderilmesi, başkalarının deneyimlerinden faydalanarak güçlenmeleri, sosyal sermaye oluşturmaları, özgüven ve özsaygının geliştirilmesi, bilgi ve beceri geliştirme beklenen katkılardır. Bireysel desteğe oranla grupta çalışmasının en önemli avantajları kadınlara yönelik şiddetin en önemli etkilerinden biri olan sosyal izolasyonun kırılması ve kadınların başkalarının deneyimlerinden de öğrenerek güçlenmeleridir (Tutty ve ark., 1993).

Lee (2001, s.77)'ye göre şiddet gören kadınların depresyon, kaygı gibi sorunlarının kaynağı yakın ilişki ve baskı olduğu için güçlendirici grup çalışması kişisel (klinik) ve politik düzeyde ortada bir yerde durur. Şöyle ki grubun ortalarında grup birbirine karşılıklı destek pozisyonu alır. Uygulayıcı daha geride bir yere konumlanarak üyelerin duyguları ile birlikte öykülerini açmalarını teşvik eder, empati ve yansıtma becerileri kullanır, kadınları maruz kaldıkları şiddet ve şiddet ortamından ayrılma ile ilgili bilgilendirerek bilinç yükseltme ve eleştirel bilinç gelişimine katkıda bulunur (Lee, 2001, s. 77). Bu çalışmalarda gruplar üzerine yüklenen ayrımcılığın uzun bir zaman sürecinde ortaya çıkardığı olumsuz imaj ve kalıp yargılarla çalışılarak, bunların yerine olumlu imaj ve değerler ile grup üyelerinin kendi koşullarını etkileme kapasitesi üzerinde durulur (Zastrow, 2010, s. 239). Dominelli (2002b, s.117)'ye göre grup içinde bireysel güçlenme ve kolektif güçlenme olmak üzere iki şekilde güçlenme ortaya çıkar.

Allen ve Wozniak (2014) ev içi şiddete maruz kalan kadınların önemli bir kısmının şiddet ortamından uzaklaşmalar da maruz kaldıkları şiddetin etkisi devam ettiği için kendilerini şiddet üzerinde tanımlamaya devam ettiklerini vurgulayarak, grup çalışmalarında kadınların kendilik algılarını, şiddet öyküsünden farklı olarak yeniden tanımlayarak güçlendirmenin önemi üzerinde durmuşlardır. Grup çalışması ile kadınlar kendi deneyimlerini paylaşma ve başkalarının başa çıkma mekanizmalarını modelleyerek öğrenme, karşılıklı destek, yalnız olmadıklarını fark etme, sosyal sermaye oluşturma, dayanışma gibi grup etkileri ile daha fazla güçlenebilmektedirler (Larance ve Porter, 2004).

Clemans (2006) özellikle kadınlara yönelik ev içi şiddet, ensest, çocuk istismarı gibi sorunlarla karşılaşan müracaatçılarla yapılan grup çalışmalarında, insanların kendi öykülerini anlatarak rahatlamaları ve gizlilik ve utanç hislerinin azalması ile zedelenen kişilerarası bağlarını yeniden kurmaları ve tekrar güven duymalarının grubun iyileştirici yanları olduğunu savunarak, bu tür gruplarla çalışırken üzerinde durulması gerekenleri şu şekilde sıralamıştır:

1. İzolasyonu azaltmak
2. Seks gibi tabu olan alanları konuşmak
3. Yeni davranışları teşvik etmek
4. Benzer ve farklı deneyim yaşayan diğer kişilerle bağlantı kurmak
5. Alma verme süreci ile büyümek

Tutty ve ark. (1993) aile içi şiddet mağduru kadınlarla yapılan destek grubu çalışmalarının etkinliğini değerlendirmek için inceledikleri sığınma evi tabanlı on iki grup çalışması sonrası bazı önerilerde bulunmuşlardır. Buna göre:

- Kadınların güvenliği önemlidir. Müdahale programları güvenliği sağlayacak ve ilerde oluşacak şiddetten koruyacak nitelikte olmalıdır.
- Kadınlar maruz kaldıkları şiddeti küçümseyebilir yada yok sayabilirler. Programlar bununla yüzleştirebilir olabilir.
- Kadınların neden şiddet gördükleri ortamda kaldıkları araştırılabilir ve kendini suçlama eğiliminin azaltılması üzerine çalışılabilir.
- Kadınlara şiddetin neden olduğunu anlamalarına yardım edilmelidir.

- Kadınların öğrenilmiş çaresizlik ve öz güven düzeyleri ölçülmeli ve öz yeterlilik ve öz değer duyguları yükseltilmeye çalışılmalıdır
- Kadınların kadınlık ve erkeklik rolleri hakkındaki inanışları araştırılmalıdır.
- Kadınların yaşadıkları duruma karşı öfkelerini açığa vurmalarına ve biten ilişkilerine ilişkin yası açıklamalarına fırsat verilmelidir
- İzolasyonu azaltacak ağlar desteklenmelidir
- Kadınlara ebeveynlik becerisi ve karar verme becerisi gibi pek çok beceri kazanmaları için yardımcı olunabilir.

Özetle, güçlendirmede şiddet gören kadınlarla yapılan grup çalışması ekolojik uygulama ve feminist sosyal hizmet uygulaması ile örtüşen bir uygulamadır. Bunlar müracaatçılarla işbirliği ve ortaklık içinde çalışmak, müracaatçıların çevrelerindeki baskıya karşı kendilerini iyileştirme kapasiteleri olduğuna inanmak, kendi yaşamların kontrolünü ellerine almaları için ihtiyaç duydukları özgüven ve benlik saygısının gelişmesi için ortam sunmak ve müracaatçıların çevre ile bozulan ilişkilerinin grubun sağladığı iyileştirici ortamda onarılmasının deneyimlenmesine aracı olmaktır. Bu bağlamda, şiddet gören kadınlarla yapılan grup çalışmaları kadınların iyilik hali ve toplumla bütünleşmeleri ve gerektiğinde ortak hedef için eyleme geçmeleri için umut verici bir ortamda eklettik bir teknikler bütünü ile çalışma imkanı sunmaktadır.

Şiddet gören kadınlarla yapılan grup çalışmalarında güçlendirmenin kişisel, ilişkisel ve politik üç boyutundan ikisi ile doğrudan çalışılır. Çünkü grup kadınlara kendi öykülerini paylaşma, duygularını fark etme, kendini tanıma, başkalarında olumlu geri bildirim alma ve yeni beceriler öğrenme ile yoluyla bireysel boyutta güçlenme imkanı sunar. Benzer şekilde grupta oluşan kişiler arası etkileşim, karşılıklı öğrenme ve geri bildirim ile bozulan kişilerarası ilişkilerin onarılması için imkân sunar bu bağlamda kişilerarası boyutta güçlenmeye katkı sunar. Öte yandan oluşan grup birlikteliği, aynı sorunların paylaşmak, sorunların çevresel ve politik boyutlarını öğrenmek uzun vadede kadınlar için kolektif eylem ve dayanışmanın yollarını ve ortak mücadele fikrini geliştirerek politik güçlenmeye de katkı sunar.

Şiddet gören kadınlarla yapılan grup çalışmaları sığınma evi tabanlı olabildiği gibi farklı merkezlerden danışmanlık alan kadınlarla da yapılabilmektedir. Bu çalışmalarda belirli temel kavramlar ve genel bir yapı olmasına rağmen, şiddet uygulayanlarla yapılan gruplarına göre daha az yapılandırılmış, daha az didaktik ve duygusal süreçlere daha fazla odaklanılan çalışmalardır (Tutty ve ark,1993). Bu çalışmalar sığınma evinde çocukları ile birlikte kalan kadınlarla yapıldığından kadınların kalış sürelerinin uzun olamaması ve giriş ve çıkışların sıklığı nedeni ile açık grup, yada uzun süre kalan küçük bir çekirdek grupla kapalı grup çalışması şeklinde yapılabilir (Lee, 2001, s. 77).

2.6.1. Şiddet Gören Kadınları Güçlendirmede Grup Çalışması Modelleri

Şiddet gören kadınlarla yapılan feminist grup çalışmaları ve diğer grup çalışmalarının tamamı bakış açıları farklı olsa da kadınları güçlendirmeye odaklanır. Literatürde feminist grup çalışmaları ve diğer grup çalışmalarının çeşitli alt modeller geliştirilerek uygulandığı görülmektedir. Bu çalışmaların her birinin kadınların grupla güçlendirilmesine yönelik fikirlere önemli katkıları vardır.

Sosyal grup çalışmasının prensipleri ile feminist yaklaşımın birleştirilerek uygulandığı feminist grup çalışmaları, şiddet gören kadınların güçlendirilmesinde yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Şiddet gören kadınlarla yapılan kısa süreli, yarı yapılandırılmış, feminist felsefeye dayalı karşılıklı destek, bilinç yükseltme, güven ve güçlere odaklı grup çalışmalarının yararı olduğu savunulmaktadır (Clemans, 2006). Ayrıca çoğu zaman kendi güçlü yanlarını görmekte zorlanan, kendilerini güçsüz ve zayıf olarak gören kadınların güçlendirilmesi için bilinç yükseltme, yasal hak ve mekanizmalara erişim konusunda profesyonel bilgi verme deneyim paylaşma yoluyla güçlenme ve beceri kazanmaya odaklanan psikoeğitim grupları da kadınlar için yararlıdır (Erdoğan ve ark., 2009).

Feminist grup çalışmaları diğer grup çalışmalarından farklı olarak sadece kadınların sorunları ile ilgilenir. Feminist grup çalışmasında feminist yaklaşımın temel varsayımları üzerinden yola çıkarak psikoeğitim, danışmanlık, bilinç

yükseltme, destekleme, beceri geliştirme, özgüven geliştirme, benlik saygısını arttırma, yeterlilik kazandıra yoksunluğu azaltma, kadınların kendileri için yeni inanç ve deneyimler geliştirmesi, ataerkil toplu yanlarının gözden geçirilmesi amaçlanır (Tunç, 2013). Clemans (2006) farklı gruplarla yapılan feminist grup çalışmalarda kadınların yaşamlarında maruz kaldıkları baskıyı fark etmeleri, kendi seslerini bulmaları için güçlendirilmeleri ve kendilerine özgü destek kaynağı bulmaları üzerinde durulduğunu ve söz konusu hedeflere ulaşmak için kadınların kendi yaşam deneyimlerinin esas alınması, sosyal ve kültürel güç kaynaklarına değinilmesi, cinsiyetçilik nedeni ile oryaya çıkan izolasyonun engellenmesi ve beceri geliştirme ile kadınların bireysel ve kolektif olarak güçlendirilmesine önem verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Feminist grup çalışmalarında kendi içinde kadınların ihtiyaçlarına göre farklı feminist yaklaşımların farklı süreç ve yöntemlerinden yararlanılır. Örneğin liberal feminist bakış açısıyla oluşturulan bir grup çalışmasında eşitlik, hizmetlere eşit erişim, özel yaşam üzerindeki kontrolün elinde bulunması psikoeğitim, danışma, girişkenlik, özgüven yükseltme, yeterlilik duygusunu geliştirme gibi konulara değinilebilir (Saulnier, 2000; Erdoğan ve ark., 2009). Ancak çoğu grup çalışması ikinci dalga feminizmin etkisinde bilinç yükseltme ve 'kişisel olan politiktir' sloganına odaklıdır (Clemans, 2006; Berwald ve Houtstra, 2003). Hangi yaklaşım esas alınırsa alınsın hepsi kadınları güçlendirmeye katkı sunar.

Saulnier (2000) liberal feminizm, kültürel feminizm, post modern feminizm kadıncılık ve radikal feminizm yaklaşımlarına göre beş feminist kuramın karşılaştırıldığı grup çalışması örneklerine yer vermiştir. Bütün feminist yaklaşımların kadınların ihtiyaçlarını karşılamayı amaçladığını, bütün çalışmalarda kadınların deneyimlerinin ve başa çıkma becerilerini paylaşmasının önem kazandığını vurgulayan Saulnier bu çalışmasında yaklaşımların nasıl kullanıldığına dair örnekler sunmuştur. Buna göre:

1. *Liberal feminist grup çalışmaları*: Alkol bağımlılığı olan kadınlarla kadınların utanç verici davranışlarını azaltmak ve özgüvenlerini yükseltmek ve bağımlı olmadığı yaşam tarzına geçirmek amaçlanmıştır.

Aile işlevselliğindeki bozulma sorgulanmamış yada yapısal değişime odaklanılmamıştır.

2. *Kültürel feminist grup çalışmaları*: Bazı özel gruplar için uygun görülen bu çalışmalarda kadınların doğası, toplumdaki yeri ve tinselliği nasıl algıladığı üzerinde durulmuştur. Çalışmalarda yapısal değişim yerine kadınların kendilerini güçlendirmelerine odaklanılmıştır.
3. *Post modern feminist grup çalışmaları*: Dilin insanın koşullarını nasıl şekillendirdiğinin ve etkilediğinin analizi yapılan bu çalışmalarda insanların kendilerine söylediklerinin değişmesi için düşüncelerinin değişmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Kadınların birbirleri ile ilgili görüşlerini şekillendiren dilin işlevi, damgalar ve kültürün etkisi ele alınmış ve kadınların kendi ihtiyaçlarına göre dili yeniden şekillendirmelerinin üzerinde durulmuştur. Lezbiyen kadın grupları ile yapılan bu çalışmalarda toplumu yeniden yapılandırmak üzerinde durulmayıp, kadınların kendi düşüncelerini, düşüncelerini değiştirerek kendi varlıklarını kabul etmelerine odaklanılmıştır.
4. *Kadıncılık*: Lezbiyen, biseksüel ve siyahi kadınlarla yapılan grup çalışmalarında ırk ve toplumsal cinsiyetin siyahi ve beyaz kadınları farklı etkilediği, siyahi kadınların çoklu baskıdan etkilendiği üzerinde durulmuştur. Bu çalışmalarda her grubun kendisine özgü tanımlamasının yapılması ve her türlü baskının ele alınması, üyelerinin birbirleri ile ilgili farkındalık geliştirmesi, bilinç yükseltme ve karşılıklı destek üzerinde durulmuştur.
5. *Radikal feminist grup çalışmaları*: Özellikle fiziksel ve cinsel şiddete uğrayan kadınlarla yapılan bu çalışmalarda, ataerkillik ve erkeklere sağlanan ayrıcalıklar ve şiddetin politik bağlamı ele alınmıştır. Bireysel sorunlardan yola çıkılarak sorunların politik bağını kurmaya odaklanılmıştır. Grup üyeleri aktivist olmak konusunda cesaretlendirilmiş, sosyal eylem için bilinç yükseltme ve beceri geliştirme yöntemlerine başvurulmuştur. Güçlendirmenin sosyal değişimle bağdaştırıldığı bu çalışmalarda kişisel koşulların iyileşmesi ile birlikte diğer kadınların koşullarının da iyileşmesi hedeflenmiştir.

Hangi feminist yaklaşıma göre oluşturulursa oluşturulsun feminist grup çalışmasında feminist amaçlara ulaşmak için grup çalışmasında diğer kuram ve terapi yaklaşımlarının sunduğu teknik ve yöntemlerden yararlanılmaktadır. Örneğin atılganlık eğitimi, meditasyon, cinsel terapi, gevşeme teknikleri, travma görüşmesi gibi farklı tekniklerden uygun yerde yararlanılır (Zastrow, 2012, s. 250). Ayrıca bilişsel yaklaşım, kişi merkezli yaklaşım, geştalt terapisi, çözüm odaklı terapi, anlatı terapisi gibi kadınların güçlendirilmesine katkı sunacak genel klinik yaklaşımların ortaya koyduğu bilgi ve tekniklere de başvurulur.

Feminist grup çalışması kadınların deneyimlerine önem verir ve deneyim paylaşımı için ortam sunar. Wood ve Roche (2001)' e göre paylaşımlarda kadınların güçlü yanlarının ortaya çıkması için hikâyeleri ve bu hikayelerinde şiddete maruz kaldıklarında başvurdukları başa çıkma yöntemlerini paylaşırlar. Bu paylaşım önemlidir. Çünkü şiddete maruz kalan kadınlar genelde şiddetle başa çıkamayacakları, çarelerinin olmadığı gibi inanışlara sahiptirler. Bu çaresizlik kadınların kimliklerinin (benlik) esir olmasına neden olur. Başkalarının paylaşımlarındaki güçleri yakaladıklarında, bu durumdan kurtulabileceklerine dair inanışları değişebilir. Yani karşılıklı öğrenme ile güçlü yanları fark edilerek kendi benliklerini de yeniden şekillendirebilirler. Ayrıca başkalarının hikâyelerini dinlemek grup üyelerinin sadece benim başıma geliyor düşüncelerini kırmalarına da yardımcı olur.

Feminist grup çalışması özellikle cinsiyet ayrımcılığı ve cinsiyet rollerine dayalı kalıp yargılara dayalı ayrımcılığa maruz kalan kadınlar için uygundur (Zastrow, 2012, s. 250; Clemans, 2006). Yakın ilişki içinde oldukları kişiler yada eşleri tarafından şiddete maruz kalan kadınlarla yapılan feminist grup çalışmalarında kadınların kendilerini baskı altına alan sosyal olarak zayıf konumda kalmalarına neden olan ve maruz kaldıkları şiddetin dolaylı suçlayan görüş ve söylemler ile yapısal baskıları fark etmeleri ve yeni bakış açıları geliştirmeleri amaçlanır (Wood ve Roche, 2001). Bu süreç kadınların kendilerini tanımlayan sosyal normlar ve şiddeti tetikleyen düşüncelere ve söylemlere karşı yeni düşünce ve söylemler geliştirmeleri, inançlarındaki eşitsizlik ve dominant görüşlerinden uzaklaşmalarını sağlama yani bilinç yükseltme sürecidir. Kadınlar bu baskıcı

sosyal söylemleri fark ettiklerinde kendilerini suçlamaktan vaz geçer ve kendilerini maruz kaldıkları şiddetin sorumlusu olarak görmezler.

Feminist güçlendirme de üzerinde çok durulan bilinç yükseltme için grup çalışmalarının daha etkili olduğu savunulmuştur (Kravetz ve ark., 1983; Berwald ve Houtstra, 2003; Carr 2003). Carr (2003)'a göre güçlendirme sürecinin döngüsel pratiğinin doğası gereği kolektif olduğunu ve siyasi değişim hedefine yönelik olarak gücü paylaşmak ve yeni yaratıcı yollar bulmanın grup sürecinde gerçekleşeceğini, bu yüzden feminist güçlendirmenin grup çalışmalarına daha uygun olduğu belirtmiştir. Genelde her kadın grubu ile karma yapılan CR gruplarında diğer kadınlarla birlikte çalışmak, karşılıklı deneyim paylaşımı ile kadınların yaşadıkları sorunların politik bağlamını kurmalarını ve kendi suçluluk duygularının azalmasını kolaylaştırır (Berwald ve Houtstra, 2003). CR gruplarının kendilerini görece olarak güçsüz konumlandıran kadınların sorunlarının politik boyutları üzerinde düşünceleri ve yorumlamalarına olanak sağlayacağını, grubun toplu yorumlama süreci ile üyelerin sosyal değişim birlikte hareket edebileceğini, yeni stratejik kimlikler için çalışabileceklerini ve grubun güçlerin birleştirilmesi ile tekli performansa göre daha etkili olacağı belirtilmiştir (Carr, 2003). Clemans (2006)' da tecavüz mağduru kadınlarla sosyal grup çalışması ve feminist kuramı entegre ederek oluşturduğu grup çalışmasında cinsiyetçiliğin kadınlar üzerindeki etkisine vurgu yapmak üzere oluşturduğu bilinç yükseltme çalışmasında, karşılıklı yardımın feminist elementlerin etkisini arttırdığını belirtmiştir.

Feminist güçlendirme gruplarına bir başka yaklaşım da ilişkisel kültürel model ile getirilmiştir. İlişkisel kültürel model kadınların kimlik gelişimde kültür içinde şekillen ilişki ilişkisel alış verişin önemini vurgulayan kuram, kadınların bu ilişkiler içinde zedelenen öz güvenleri ve öz saygılarının, kendilik algılarının yükseltilmesi için bir model çerçevesi sunar (Comstock ve ark., 2008; Schiller, 1997). Teater (2014/2015, s. 110)'a göre kendi ihtiyaçlarını ve önceliklerini bir kenara bırakarak başkalarına yönelen kadınlar, daha az otantiklersek, kimliklerimi ve öz saygılarını kaybetmiş pozitif büyüme ve gelişmelerini aksatmışlardır. Kuram bu bozulan benlik algısının tekrar geliştirilmesine

odaklanır. KSE' de kalan kadınlara yapılan grup çalışmalarının özgüven ve özsaygı gelişimi, çalışma çözme, kişilerarası ilişkileri onarma, kadınlar arası ortaklıkları fark etme ve empati becerisi elde etme becerilerinin geliştirilmesine odaklanan modelin ön bağlanma, ilişki temel oluşturma, karşılıklılık ve kişilerarası empati, değişim ve değişim ve sonlandırma olarak beş aşaması olduğundan söz edilmiştir (Schiller, 1997).

Lenmayer (2003) şiddete kadınların güçlendirilmesinde Amerika'da uygulanan iki grup çalışması programından bahsetmiştir. Bunlardan birisi kadınlara cinsel saldırılı karşısında öz savunma tekniklerinin öğretilmesine ve kadınların birbirlerinin başarılarını desteklemelerine, kendilerini kurban olarak görmekten çıkartıp kazanan olarak görmelerine, fiziksel ve psikolojik güçlenmeye odaklanılmış olan tecavüze karşı öz savunma (Model Mugging) programıdır. Lenmayer 'nin ele aldığı diğer bir örnek programda ev içi şiddet programı (East Side Domestic Violence Program) adı verilen hem bireysel hem grup ortamında yapılan kadınlara güvenlik programı oluşturmak, otonomi ve kendi yaşamlarının kontrolünü ele almalarına yardımcı olmak, ırkçılık ve cinsiyetçilik gibi çoklu ayrımcılığa dair farkındalık geliştirmek gibi konulara odaklanılan güçlendirme programıdır.

Morton ve Hohman (2016) aile içi şiddet mağduru kadınlarla eklettik yaklaşımla gerçekleştirdikleri grup çalışmasında şiddet içeren kişisel hikayelerinden yeni iyileştirici yollara kadınların taşınması hedeflenmiş, yeni hikayeler oluşturma, iyileştirici ritüeller, bereket, şiir ve müzik kullanarak gruptaki kadınların birbirlerini desteklemesi ve rehabilitasyon ve iyileşmeye katkısı olacağı düşünülmüştür. Sığınma evi tabanlı yapılandırılmış krize müdahale grup çalışması programında antropoloji, post modernizm, insancıl psikoloji, sosyal çalışma ve varoluşçuluktan alınan teorik ve felsefi kavramları birleştirmişlerdir. Modelin uygulanması sonucunda kadınların yaratma ve kendine has anonim uygulama ile var olan ritüeller değiştirdiği, gelecek için umut geliştirdikleri ve ev içi şiddetten iyileşme yolculuğuna devam ettikleri vurgulanmıştır.

Sonuç olarak bütün grup çalışması modelleri incelendiğinde şiddet gören kadınlarla yapılan grup temelli güçlendirme çalışmalarının, grup çalışması ve

güçlendirmenin temel prensiplerini baz alan genel bir çerçevede, seçilen kuramsal göre de şekillen çok çeşitli özgün uygulama modelleri ile gerçekleştirilebileceği görülmektedir.

2.6.2. Şiddet Gören Kadınları Güçlendirmede Grup Çalışmalarının Etkinliği

Literatürde yer alan örnek grup çalışmaları incelendiğinde eşleri yada yakın ilişkide oldukları kişiler tarafından şiddete uğrayan yada diğer kişiler tarafından cinsel saldırıya tecavüze uğrayan kadınlarla yapılan sığınma evi tabanlı çalışmaların ağırlıklı olduğu görülmektedir. Çalışmaların çoğunluğu feminist ilkelere oluşturulmuş grup çalışmaları olmakla birlikte feminist ilkelere değinmeyen çeşitli eğitim ve destek gruplarına da rastlanmaktadır.

Çeşitli yayınlarda şiddet gören kadınlarla yapılmış destek grubu çalışması örneklerine sıklıkla rastlanmakla birlikte, bu çalışmaların etkinliğini ele alan çok fazla yayın bulunmamaktadır. Ayrıca sığınma evinde kalan kadınların kısıtlı süre ile kuruluşlarda kalmaları nedeniyle düzenli çalışmalar yapılmasının ve yapılan çalışmaların sonuçlarının değerlendirilmesinin zorluğundan dolayı sığınma evi tabanlı araştırma sayısı da kısıtlıdır (Abel, 2000).

Tutty ve ark. (1993) şiddet gören kadınlarla yapılan grup çalışmalarının etkinliğinin değerlendirildiği araştırmaların sayısının azlığına far ederek o zamana kadar yapılmış olan grup çalışmaları arasından 12 çalışmayı seçerek grupları karşılaştırmış, ortak özelliklerini ortaya koymuş ve etkinliklerini değerlendirmişlerdir. Yaptıkları karşılaştırmada toplamda 76 kadının katıldığı grup çalışmalarının 10 ile 12 hafta sürdüğünü, oturumların uzunluğunun ortama olarak üç saat olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çalışmalarda grup uygulayıcıları ev içi şiddet konusunda eğitim almış, yüksek lisans derecesine sahip sosyal çalışmacılardan oluşmuş, gruplarda genelde bir de yardımcı uygulayıcı yada eş uygulayıcı bulunmuştur. Gruplara katılan kadınlar sığınma evlerinde kalan kadınlar, kendisi grup çalışması için başvuran kadınlar ve hastanelerde doktorlar tarafından yönlendirilen kadınlar arasından seçilmiş ve grup katılımı için kendilerine bir miktar para ödenmiştir. Grupların genel amacı kadınların

maruz kaldıkları şiddeti sonlandırmak, kadınların sosyalleşmesini engelleyen kalıp yargılar konusunda bilinç geliştirerek ve yaşamları için somut faaliyet planı oluşturmalarına yardımcı olmak olarak belirlenmiş. Araştırmacılar grupların özel amaçlarını araştırdıklarında da aşağıdaki ortak yanları tespit etmişlerdir:

1. Kadınların güvenliği sağlamak, tehlike durumuna karşı bir güvenlik planı oluşturmak
2. Fiziksel ve sözel şiddeti sonlandırmayı konuşmak
3. Şiddetin yaygınlığı, nedenleri ve şiddet döngüsü hakkında psikoeğitim vermek
4. Destekleyici bir ortam oluşturmak
5. Özgüvenlerini yükselterek kadınları güçlendirmek, çaresizlik duygularını ortadan kaldırmak
6. Kadınların duygularını açıklamalarına olanak sunmak, özellikle öfke ve kızgınlık duygularını açığa çıkartma ve yönetmeyi öğretmek
7. Kadınların kendilerine atfedilen cinsiyetçi kalıp yargıları fark etmelerine ve buna bağlı kendi ilişkilerindeki güç ve kontrol konularını gözden geçirmelerine yardımcı olmak

Tutty ve ark. (1993) inceledikleri grupların değerlendirmesinde ise çalışmalara katılan kadınlara grup öncesi, grup bitişi ve altı ay sonrası kendilerini değerlendirme ölçeklerinden oluşan değerlendirme pakete verildiğini ve uygulama öncesi ve sonrası karşılaştırma yapıldığını belirtmişlerdir. Elde edilen bulgularda özgüven, ait olma desteği, kontrol odağı, evliliğe karşı daha az muhafazakar tutum sergileme, algılanan strese azalma ve evlilik işlevselliğinde artış alanlarında kadınların iyileşme gösterdiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte eşleriyle birlikte yaşamaya devam eden kadınlar kendilerine uygulanan fiziksel ve diğer şiddet türlerinde ve kontrol davranışında azalma olduğunu belirtmişlerdir. Grup çalışmasının başarısının diğer bir göstergesi olarak da kadınların kendi sözel ifadelerinde belirttikleri yüksek düzeydeki memnuniyet gösterilmiştir.

Abel (2000) de ev içi şiddet gören kadınların katıldığı farklı kuramsal yaklaşımlarla çoğunluğu sığınma evinde kalan kadınlarla gerçekleştirilen dokuz

psikososyal destek programını teknik açıdan karşılaştırmış ve bu programların etkinliğini değerlendirmiştir. Çalışmalar müdahale yöntemleri, müdahale süreleri, katılımcı sayıları, ölçüm araçları, bulgular ve çalışmaların kısıtlılığı açısından değerlendirilmiştir. Abel' in yaptığı karşılaştırma grupların yapısal özellikleri ve araştırma desenleri açısından iki şekilde ele alınarak aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Çizelge1'de görüldüğü gibi Abel (2000)'in yaptığı karşılaştırmada ele aldığı dokuz çalışmanın yedisi grup çalışması niteliğindedir. Diğer çalışmalar grup çalışmasına benzemektedir. Bu çalışmalarda feminist, sosyal destek, ekolojik yaklaşım ve bilişsel davranışçı (psikoeğitim) yaklaşıma göre müdahalelerde bulunulmuş, uygulamalar sığınma evi sürecinde ve sonrasında gerçekleşmiştir. Sadece bir izleme çalışması vardır. Grup çalışmalarının oturum sayısı çoğu grup için ortalama 10-12 oturum olarak belirtilmiştir. Oturumların süresi ile ilgili sadece bir çalışmada 90 dakika bir çalışmada ise iki-üç saat olduğu belirtilmiştir. Üye sayısı genelde toplu verildiği için genelleme yapılamamakla birlikte, her grup için 12-20 kişi arasında olduğu tahmin edilebilmektedir. Bu bilgiler şiddet gören kadınlarla yapılan grup çalışmalarında kadınlara psikososyal destek sağlayarak güçlendirmek için çeşitli alt amaçlar ve kuramsal yaklaşımlarla çok farklı gruplar oluşturulabileceğini ve süre, üye sayısı gibi yapısal konularda da bir standart oluşturulabileceğini düşündürmektedir.

Çizelge 1: Destek Gruplarının Yapısal Özellikleri

Kaynak	Müdahale Şekli	Müdahale Süresi	Katılımcı Sayısı/Kişi	Kuramsal Yaklaşım
Cox ve Stoltenberg, 1991	Psikoeğitim grubu	2 hafta	21	Bilişsel davranışçı
Holiman ve Schilit 1991	Psikoeğitim ve destek grubu	10 oturum	12	Bilişsel davranışçı ve sosyal destek
Sullivan ve ark., 1992	sığınma evi sonrası savunuculuk, hukuki destek	10 oturum	141	Ekolojik müdahale yaklaşımı
Tutty ve ark., 1993	Destek grubu	10-12 oturum 2-3 saat	76	Belirtilmemiş
Mancoske ve ark., 1994	Kısa danışmanlık	8 oturum	20	Feminist- acıların çözümlenmesi
Tutly, 1996	İzleme, danışmanlık, hukuki destek, savunuculuk ve destek grubu, sığınma evinden	Sığınma evinden ayırdıktan, sonra üç ay sonra	28-31	Sosyal destek, kuram belirtilmemiş
Tutty ve ark., 1996	Destek grubu	10-12 oturum	76	Feminist

Abel (2000) ampirik literatür taramasından uyarlanmıştır.

Abel (2000)' in karşılaştırdığı grupların etkinliği ve karşılaştırma yöntemlerine bakıldığında ağırlıklı olarak özgüven, kişilerarası ilişki, kontrol odağı gibi alanlarla ilgili bireylerin yeterlilikleri ile ilgili değerlendirme yapılan kendini değerlendirme ölçeklerinin kullanıldığı, öntest sontest tek grup yarı deneysel, ya da iki grup karşılaştırmalı deneysel araştırma yöntemlerine başvurulduğu görülmektedir (Bakınız, Çizelge 2). Araştırmaların sonuçlarına bakıldığında da sonuçların karışık olduğu, ele alınan grup çalışmalarının tamamından olumlu sonuç alınamadığı görülmüştür. Olumlu sonuç alınan çalışmalarda grup çalışması kontrol odağı, özgüven ve öz yeterlilik alanlarında yararlı bulunmuştur.

Çizelge 2: Destek Gruplarının Değerlendirilmesinin Karşılaştırılması

Kaynak	Araştırma Deseni	Yöntem	Ölçüm Araçları	Bulgular
Cox ve Stoltenberg,1991	Deneysel	Ön test ve son test	Rosenberg içsel ve dışsal kontrol odağı ölçeği, yetişkin kendini ifade etme ölçeği, çoklu duygu sıfatı ölçeği, kariyer olgunluk ölçeği	Karışık sonuçlar
Holiman ve Schilit,1991	Yarı deneysel	Günlük telefonla arama	Özgüven endeksi, genel hoşnutsuzluk ölçeği, Hudson fiziksel ve sözel şiddet ölçeği	Özel bir sonuç verilmemiş, öz güvende değişim yok
Sullivan ve ark., 1992	Deneysel, rastgele seçimle	Günlük telefonla arama	Çatışma taktikleri ölçeği, Ces depresyon ölçeği, tecavüz sonrası semptomlar testi, İçsel güç ve diğerlerinin değişimi ölçeği, sosyal destek ve yaşam kalitesi ölçeği	Müdahale ve kontrol grubu arasında şiddet deneyimi açısından bir fark bulunmamış
Tutty ve ark., 1993	Yarı deneysel	Ön test, Son test ve izleme	Kişiler arası destek ölçüm listesi, iç ve dış kontrol odağı ölçeği, Coorsimith özgüven ölçeği, evlilik ve aile tutumları ölçeği, aile değerlendirme ölçeği, aile içi şiddet indeksi, çatışma çözme ölçeği,	Bütün ölçülen değişkenlerde olumlu düzelmeler
Mancoske ve ark.,1994	Rastgele seçimle tedavi	Öntest ve son test	Kişiler arası destek ölçüm listesi, öz yeterlilik ölçeği ve feminizme karşı tutumlar ölçeği	İki grup arasında ve gruplar birleştirildiğinde ele alınan ölçümlerde öz yeterlilik ve özgüvende önemli yükseliş
Tutty, 1996	Nitel görüşme ile yarı deneysel	Ön test son test, nitel görüşme	Kişilerarası destek ölçüm listesi, stres ölçeği, Cooper Smith öz güven ölçeği, çalışan ölçeği	Öz değerlendime desteği ve özgüvende önemli yükseliş, programın önemi ile ilgili olumlu geri bildirim
Tutty ve ark.,1996	Yarı Deneysel	İkincil veri analizi	Kişilerarası destek ölçüm listesi, iç ve dış kontrol odağı ölçeği, Cooper Smith özgüven ölçeği, evlilik ve aileye karşı tutumlar ölçeği, aile değerlendirme ölçeği, aile içi şiddet indeksi, çatışma çözme ölçeği	Gruba özgü özel bir bulgu yok

Abel (2000) ampirik literatür taramasından uyarlanmıştır.

Abel' in karşılaştırdığı çalışmaların bir kısmına kullanılan ölçeklerin standardize olmaması, uygulayıcıların niteliklerine dair yeterli bilgi olmaması, örneklem

seçimini rastgele seçilmiş örneklem olmaması, ya da çalışmaların yarı deneysel olmaları nedeni ile eleştiri getirilmiştir. Abel ayrıca grup çalışmalarının etkinliğinin artması için grubun homojen olması, örneğin eşi ile yaşamaya devam eden ve etmeyen kadınların ayrı grupta alınması ve grupların etkinliğinin hem niteliksel hem niceliksel olarak değerlendirilmesinin yararlı olacağını belirtmiştir.

Grup çalışmalarının etkinliğine ilişkin Tutty ve ark. (1993) ve Abel (2000) tarafından yapılan çalışmalardan sonra karşılaştırılmalı araştırmalara rastlanmamıştır. Daha sonraki araştırmalarda bazen gözlemsel süreç analizlerine bazen de niceliksel değerlendirmelere rastlanmaktadır. Bu araştırmalardan bir kısmına ilişkin örnekler burada verilmiştir.

Şiddet gören kadınlarla yapılan bir grup çalışması örneği Wood ve Roche (2001) eşleri tarafından fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalmış beş kadınla toplum temelli sosyal hizmet merkezinde yapılan radikal feminizm ile post modern anlatı terapisinin birleştirildiği güçlendirme odaklı grup çalışmasıdır. Bu çalışmaya katılan kadınların yol ücretleri karşılanmış ve altı hafta boyunca küçük çocuklarına kreş desteği sağlanmıştır. Kadınların şiddete karşı geliştirdikleri direnç ve başa çıkma yolları üzerinden, grup desteği ile kendi kimliklerini yeniden oluşturmalarının ele alındığı çalışma üç temel kuramsal başlıkta ile yürütülmüştür:

1. Altta yatan baskıcı sosyal söylemleri açığa çıkartmak, ortak temaları tespit etmek, baskıcı kültürel yorumları ortadan kaldırmak ve yerel olayların kültürle bağlantısını kurmak
2. Protesto aktivitesini detaylandırmak, değişim yaratacak ve düşündürecek dinamikleri bulmak, karşı koymanın yolları üzerinde düşünmek
3. Kimlikleri ve bakış açılarını yeniden oluşturmak

Clemans (2006) iki sosyal çalışmacı tarafından tecavüze uğramış, çocukluklarında da cinsel istismar öyküsü olan yedi kadınla sosyal gruplarla sosyal hizmet uygulaması yaklaşımı ile feminist kuramın bilinç yükseltme, cinsiyetçiliğin kadınların yaşamı üzerindeki etkisini vurgulama gibi boyutlarını

dahil ederek hastane temelli, çok kültürlü çalışmayı ele almıştır. On iki hafta süren grup çalışmasında, kadınlara tecavüzün nedenleri ve sonuçları hakkında eğitim vermek, izolasyonu azaltmak, hepsi kadınlardan oluşan güvenli bir ortamda kadınları güçlendirmek ve nihai olarak bireysel problemler üzerinde çalışarak ataerkillik ve sonuçlarına ilişkin keskin bir farkındalık yaratmak amaçlanmıştır. Çalışma üyelerin kendilerini kontrol ettikleri, birbirleri ile tanıştıkları, ilerleme ve zorluklar gördükleri ilk bölüm, oturum temalarının yer aldığı grubun orta bölümü ve üyelere kendilerini motive etmek için neler yapacaklarının konuşulduğu motivasyonel bitiş olmak üzere üç bölümde gerçekleştirilmiştir. Örneğin bu hafta kendime bakmak için şunu yapacağım. Çalışmada grup süreci boyunca kadınların deneyimlerinden yola çıkılarak, tecavüz üzerine feminist analizler yapılmıştır. Her kadının deneyimi, öyküsü değerli kılınarak karşılıklı destek sunulmuş ve erkeklerin imtiyazı ve ataerkillik gibi feminist analizler yapılmıştır. Grup sürecinde dikey bir şekilde gelişen, zamanla açılan ve karşılıklı yardımlar gelişen grup temalarını ise şu şekilde belirtmiştir:

1. Feminist içerik ve kadın olarak birlikte olmak
2. Utanç ve kendini suçlama
3. Diğer kadınlara güven konusunda zorlanma
4. Gizlilik ve izolasyon örneğin tehdit edildiği için konuşmamak ve izole olmak
5. Baskının farklı düzeyleri ile ilgili tabuları konuşmak örneğin zenci olduğu için tecavüze maruz kalma düşüncesi
6. Beceri geliştirme örneğin not defteri oluşturmak, travma hakkında yazmak, yeni arkadaşlıklar kurmak gibi

Larance ve Porter (2004) kadınların şiddetten korunmasını sağlayacak bilgi, beceri ve sosyal destek sağlayan, yarı yapılandırılmış, 52 hafta yani bir yıl süren psikoeğitim gruplarını gözlemleyerek ve katılan kadınların görüşlerini alarak programın yararlılıklarına dikkat çekmişlerdir. Bu gruplar Amerika'nın Jersey eyaletinde şiddet gören kadınlar merkezi (Jersey Battered Women's Service)'nden destek alan kadınlara uygulanan *toplum sosyal yardım programı*

(Community Outreach Program) adı verilen program kapsamında gerçekleştirilmiştir. Birisi yüksek lisans eğitimine sahip sosyal çalışmacı ve diğeri konu ile ilgili eğitime tabi tutulmuş gönüllerin kolaylaştırıcılığında, kapalı grup çalışması formunda yürütülen gruplar 5-10 kişiden oluşmuştur. Grup çalışmalarının içeriğinde feminist tekniklere başvurulmuş, kadınların kendilerini tanımlamaları, deneyimlerini aktarmaları, bireysel gelişimlerine ve dolayısıyla sosyal değişime önem verilmiş olan programda kişisel güçlenmeye ve aynı zamanda güven ve sosyal ağlar geliştirmeye odaklanılmıştır. Kadınların bu merkezlere başvuruda buldukları zaman arkadaşları ve akrabaları ile sosyal ağlarının bozulduğunu, kişilerarası ilişkilerinin zarar gördüğünü ve sosyal izolasyonla karşılaştıklarını, katıldıkları destek gruplarında ise diğer kadınlarla karşılıklı güven kazandıklarını ve sosyal ağlar oluşturduklarını, dolayısı ile bu grup çalışmaların kadınların sosyal sermayelerini artırdığını belirtmişlerdir. Larance ve Porter (2004) bu gruplarda sosyal ağ oluşturmada ortaya çıkan iki aşamayı ele almışlardır:

1. İlk değerlendirme: İlk değerlendirme kadınların şiddet öyküleri, sosyoekonomik durumları, tıbbi ve ruh sağlığı öyküleri, ilişki profili hakkında bilgi toplama ve kadına alabileceği destekler ve grupla ilgili bilgi vermeyi kapsar. Kadınlara gruba katılmakla ilgili karar vermeleri için bir hafta süre verilir.
2. Grup süreci: Grup sürecinde güven oluşturma ve ağ oluşturma olmak üzere iki dinamik vardır. Güven zaman içerisinde gelişir. Her kadın öyküsünü açtıkça, sırlarını, kırılganlıklarını, utançlarını korkularını, hayal kırıklıklarını ortaya koyar. Kişisel açılımları grup tarafından desteklenir. Bu durum her hafta bütün grup üyeleriyle desteklenir. Bu ortamda gerçekleşen diyaloglar her kadının güvenilir olabileceğini ve güvенеbileceğini gösterir. Güven geliştikçe sosyal ağlar oluşur. Kadınlar birbirlerini tanıdıkça daha fazla etkileşim geçer, daha fazla kendilerini açar, birbirleri ile görüşmeyi arttırır, bunu grup sonrası da devam ettirerek ve başka kadınlarla da iletişim ve etkileşime geçerek sosyal ağlarını oluştururlar.

Young ve Lane (2004)' de Larance ve Porter'in ele aldıkları destek gruplarının etkinliğine dair gözlemler yapmış ve benzer tespitlerde bulunmuşlardır. Yazarlar 2000 ile 2002 yılları arasında toplum sosyal yardım programı dahilinde oluşturulan kendini heteroseksüel olarak tanımlayan ve farklı etnik kökenlere sahip kadınların katıldığı, 412 destek grubunu gözlemleyerek ev içi şiddete uğrayan kadınların grup içinde öykülerini paylaşımlarının benlik gelişimlerine nasıl katkı sunduğunu, diğer grup üyelerinden gelen sözlü desteğin, grup korosunun kadınlara güç kazandırdığını, böylelikle kendilerine ve diğerlerine güvenmeyi öğrenerek sosyal ağlar oluşturduklarını savunmuşlardır.

Allen ve Wozniak (2014) sığınma evi tabanlı grup çalışmasında kadınların desteklenmesi için klasik kriz müdahalesi yerine şiir, resim, müzik gibi iyileştirici ritüellere başvurmuşlardır. Kullandıkları program antropoloji, post modernizm, varoluşçuluk, insancıl psikoloji ve sosyal hizmet gibi kuramsal bir felsefi yapıya sahiptir. Araştırmacılar iki yıl içinde Amerika'nın farklı eyaletlerinde gerçekleşen dört grup çalışmasını değerlendirmişlerdir. Meditasyon gibi yöntemlere de başvuru, 10 haftalık, yarı grup çalışmalarına en az altı ay şiddet öyküsü olan ve şiddet içeren ilişkiden ayrılmış 24 kadın katılmıştır. Ev içi şiddetin açtığı yaraların sarılması, güçlendirilmiş yüksek benlik hissi oluşturulması ve kadınların sosyal bağlarının gibi amaçlara sahip olan grup çalışmaları, beş boyut bir program dahilinde gerçekleştirilmiştir. Bunlardan birincisi dön geri bak/ev içi şiddeti anlamak, ikincisi kimlik ve benliği yeniden istemek, üçüncüsü yaşam yörüngesini yeniden yüklemek, dördüncüsü geleceği yeniden inşa etmek ve sonuncusu umut aşılama/maneviyat ritüel ve değişimdir. Bu beş boyut bir çalışma kitabına yerleştirilerek kadınlara aynı zamanda kendi gruplarını oluşturma şansı da vermiştir. Grup çalışmalarının etkinliğinin değerlendirilmesi için nitel ve nicel ölçümler birlikte kullanıldığı araştırma sonunda ev içi şiddete maruz kalan kadınların grup çalışması öncesi belirttikleri travma sonrası stres belirtilerinde, kendilerine ilişkin olumsuz anılar ve düşüncelerinde, kendileri uyuşuk, kızgın ve huzursuz hissetmelerinde ve gelecekle ilgili olumsuz düşüncelerinde azalma olduğu ve geleceğe daha umutla baktıkları tespit edilmiştir. Kadınların yaratma ve kendine has anonim uygulama ile var olan ritüeller değiştirdiği, gelecek için umut geliştirdikleri ve ev içi şiddetten iyileşme

yolculuğuna devam ettikleri vurgulanmıştır. Gruba katılan kadınlar yeteneklerini geliştirerek kendilerini kurban olarak görmekten vaz geçip *hayatta kalan* (survivor) olarak görmeye başlamışlardır.

Morton ve Hohman (2016)' da İrlanda da ev içi şiddete maruz kalan kadınlarla yapılan psikoeğitim programlarını incelemişlerdir. Grup çalışmalarına katılan kadınların şiddete ile birlikte çocukluklarında cinsel istismara maruz kalma ve madde kullanım öyküleri vardır. On iki hafta, haftada iki-üç saat süren grup oturumlarına en fazla 15 kadın katılmıştır. Oturumlar toplamda altı uygulayıcı tarafından gerçekleştirilmiştir. Dört uygulayıcı ikişerli çiftler halinde oturumları yürütmüş, kalan ikisi de diğer işlere destek olmuşlardır. Her oturumda grubun konuşmak istedikleri konular ele alınmıştır. Uygulanan psikoeğitim programında kadınlara yönelik aile içi şiddetin içeriğinin anlaşılması, çocukluk ağı travmaları, şiddet ilişkisi içindeki riskler, şiddetin ruh sağlığına etkisi ve başa çıkma becerileri üzerinde durulmuş. Grup çalışmasında çocukluk dönemindeki istismar ilişkisi ve yetişkinlikte yaşananlar arasında bağ kurmak, eğitim ve beceri geliştirmeye ve sağlıklı ilişkileri sürdürmeyi içeren bir niteliği vardır. Geçmişle bağ kurarken içerikteki amaç kadınları kendi başlarına gelenden sorumlu tutmak değil, sadece kendilerinin nasıl kırılgan ve istismar edici ilişkiye yatkın olduklarını gösterebilmektir. Cinsiyet temelli şiddet üzerine, çocuklukta istismarla bağını araştırmaya yönelik, madde bağımlılığı ile bağlantısı, sağlıklı çocukluk ve yetişkinlik cinselliği ile ilgili ek modüller konulmuş. Oturumlarda ayrıca kadınların kendi konuşmak istedikleri konular da ele alınmıştır. Araştırmacılar grup çalışmasının sonuçlarını kadınlar ve grup uygulayıcıları açısından tartışmışlardır. Kadınlar açısından gruba doğrudan bilgi aktarımından çok bilinçli bir işbirliği sağlanmasının kadınların güçlendirilmesi açısından daha etkili olduğu, benzer yaşam deneyimlerinin grubu işbirliğine götürdüğü anlaşılmıştır. Uygulayıcılar açısından önemli sonuçlardan birisi ise uygulayıcıların kadınların yakın partner ilişkileri ve aile ve arkadaş ilişkilerine uzmanların daha duyarlı olduğunun tespit edilmesidir. Yazarlar uygulayıcıların grup yeleri ile işbirlikçi ilişki kurlmalarının karmaşık, yetenek gerektiren bir süreç olduğunu, kendi dünya görüşlerinin de kadınlarla etkileşiminde etkili olabileceğini bu yüzden kadınların sorunlarının karmaşıklılığını anlayabilmeleri

için kendilerini süpervizyon akran desteği gibi yollarla güçlendirmeleri gerektiğini savunmuşlardır.

Türkiye’ de kadınlarla yapılan grup çalışması örneklerine bakıldığında en yaygın bilinen program Kadının İnsan hakları ve Yeni Çözümler Derneği tarafından geliştirilen *Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı (KIHEP)*’ dir. Feminist ilkelerle oluşturulmuş program tam yapılandırılmış, kadınların çeşitli alanlardaki hakları konusunda bilgilendirilmesine dair içeriği sahiptir. Programın uygulanmasında mesleki bir yetkinlik aranmaksızın, eğitici eğitimi almış, her kadın programı uygulamaktadır. Bu program toplumdaki bütün kadınların bilinç düzeylerinin yükseltilmesine oldukça önemli katkılar sunmaktadır. Ancak programın odağı sadece şiddet gören kadınlar olmadığı için onların özgün ihtiyaçlarına ve güçlendirmenin gerektirdiği psikolojik değişim ve iyileşme sürecine doğrudan hitap etmemektedir. Ayrıca sosyal çalışmacıların da dahil olduğu karma kadın eğitimciler tarafından uygulanan bu program sosyal hizmet uygulaması örneği olarak gösterilememektedir. Türkiye’de yayınlanan kadınlarla yapılan grup temelli sosyal hizmet uygulamasına tek örnek çalışma Tunç-Tekindal (2016) tarafından yapılan engelli çocuğu olan annelerle yapılan feminist grup çalışmasıdır. Tunç bu çalışmada kadınların grup süreci boyunca sergiledikleri gelişimi ele almıştır. Bunun dışında *şiddet gören kadınlarla güçlendirme programı* adı altında yapılan tek grup çalışması örneği ise Bahadır-Yılmaz (2015) tarafından yapılan, grubun etkinliğinin öntest ve son testlerle ve kontrol grubu karşılaştırılmaları ile değerlendirildiği çalışmadır. Bu çalışmada Bahadır-Yılmaz güçlendirme programının kendilik değerlerini arttırmaya ve stresle baş etme biçimlerine etkisi araştırmış ve programın olumlu yönde etkili olduğuna dair sonuçlar elde etmiştir. Şiddet gören kadınlarla yapılan grup çalışmasının etkinliğine dair bilgi oluşturan tek çalışma olması açısından değer taşıyan bu çalışma, sosyal grup çalışması formatında olmadığı için sosyal hizmet literatüründe yer almış bir çalışma değildir. Bu yüzden Türkiye de gerek şiddet gören kadınlarla gerekse diğer dezavantajlı gruplarla grup temelli sosyal hizmet uygulamasına başvurulması, bu çalışmaların yayınlanması önemli bir ihtiyaç duyulmaktadır.

Sonuç olarak mevcut literatüre bakıldığında şiddet gören kadınlarla yapılan grup çalışmalarının etkinliğine ilişkin özellikle son yıllarda çok fazla araştırma bulunmamakta, var olan araştırmalar da genelde uygulanan özgün modeller üzerinden yapıldığı görülmektedir Genel olarak gözlemsel değerlendirmeler ya da çeşitli ölçüm araçları aracılığı ile elde edilen bulgular zaman zaman karışık sonuçlar verse de şiddet gören kadınların güçlendirilmesi için grup çalışmalarının vaka çalışmalarına oranla umut verici bir ortam sunması, kişilerarası ilişkileri deneyimleme fırsatı yaratması, karşılıklı destek sağlaması, yalnızlığın giderilmesi ve özgüven gelişimi için baskının ortak noktalarının fark edilmesi, birlikte hareket etme gücü oluşturması gibi daha fazla avantajları olan bir müdahale yaklaşımıdır.

Bir yandan da mevcut bilgilerden grup çalışmaları için bazı kuruluşların oluşturduğu standart modeller dışında, genelde uygulamaların çok çeşitli olabileceği, grubun özelliklerine, ihtiyaçlarına ve uygulayıcının benimsediği yaklaşıma göre değişebileceği, hatta aynı yaklaşım içinde bile kadınların iyilik halini yükseltmek için farklı disiplinler tarafından geliştirilen strateji ve tekniklerden yararlanılabileceği görülmektedir. Örneğin feminist ilke ve hedeflerin temel alındığı bir programın içerisine sanatsal etkinlikler yerleştirilebilmektedir (Allen ve Wozniak, 2014). Bu bağlamda grup çalışmaları eklektik bir müdahale çevresinde oluşturulmaktadır. Cameron (2014)'a göre eklektik yaklaşım uygulayıcının bir dizi teknik paketine sahip olarak ne işe yarıyorsa onu yapmasıdır. Bu da çalışmaların etkinliğine ilişkin belirli standartlarda değerlendirme yapılmasını zorlaştırmaktadır (Zastrow, 2012, s. 251).

Şiddet gören kadınlarla yapılan örnek grup çalışmaları ve grup çalışmalarının etkinliğinin değerlendirildiği çalışmaların bulguları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

1. Şiddet gören kadının güçlendirilmesinde grup çalışmaları bireysel çalışmalara oranla daha fazla başvurulan ve daha etkili bir yöntemdir.

2. Grup çalışmaları kişisel travmatik etkilerden kurtulma ve sosyal bozulan ilişki bağlarının tekrar kurulması ile kişilerarası güven oluşturma açısından etkili bir yöntemdir.
3. Grup çalışmalarının çoğunluğunda kadınların güvenlerinin geliştirilmesi temel amaçlardan birisi olmuştur.
4. Grup çalışmaları sığınma evi tabanlı ve danışmanlık hizmetleri tabanlı olabilmektedir.
5. Çalışmalar benzer bir grupta olabileceği gibi engellilik, göçmenlik gibi baskının farklı unsurlarının ele alındığı kesişimselliğe vurgu yapan bir yapıda da olabilir. Grup çalışmaları ister feminist grup çalışması, ister destek grubu, ister psikoeğitim grubu olsun karşılıklı destek, grup birlikteliği gibi grup dinamikleri kadınların güçlendirilmesinde önemli unsurlardır. Ayrıca bütün grup çalışmalarında kadınların özgün yaşam öykülerini güvenli bir ortamda anlatmaları, diğerlerinin onayı ve kendi hikâyelerini anlatmaları kadınların yalnızlığının kırılmasında ve kendilerine ilişkin olumsuz düşünce ve tutumlarının değişmesi ve yeni bakış açıları geliştirmeleri açısından önem taşımaktadır.
6. Grup çalışmalarında farklı tekniklere başvurulsa da feminist perspektif bir şekilde başat bir yer almaktadır. Kadınların özgün öykülerini kendi sesleriyle duyurmaları, kendi duygularını ve becerilerini fark etmeleri ile aynı zamanda yaşanan sorunların sosyal bağlamlarını fark ederek içselleştirilen suçluluktan ve kurban olma durumundan kurtulup, kendi kahramanlık öykülerini oluşturmalarına ortam yaratılmaktadır.
7. Grup çalışmalarında genelde yarı yapılandırılmış esnek yapı tercih edilir.
8. Şiddet gören kadınlarla yapılan grup çalışmalarının çoğunluğu 10-12 hafta/oturum süren 10 ile 15 kişinin katılımının olduğu, 90 dakika ile 2-3 saatlik oturumlarla gerçekleşen çalışmalardır. Psikoeğitim gruplarında üye sağının nispeten biraz daha fazla olduğu görülmüştür.
9. Grup çalışmalarında sosyal çalışmacı ya da grup uygulayıcısının, kadınlarla kurduğu ortaklık ilişkisi, grubun etkinliğinin önemli bir unsurudur.

Şiddette gören kadınlarla güçlendirme temelli grup çalışmalarına ilişkin araştırmalarda yer alan uyguamalar ve elde edilen bulgulardan bu araştırmada

da yararlanılarak, güçlendirme temelli eklektik teknikler bütününden oluşan grup çalışması planlanmış ve uygulanmıştır. Çalışmanın etkinliği de örnek araştırmalarda başvurulan nitel ve nicel yaklaşımlar baz alınarak değerlendirilmiştir.

3.BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. ARAŞTIRMANIN YERİ

Araştırmanın yeri Ankara'da bulunan iki KSE'dir. Ankara da dördü yerel yönetimler, dördü ASHB tarafından işletilmekte olan toplam sekiz KSE bulunmaktadır. Sekiz KSE içinde özel destek gerektirecek ruhsal sorunları olan ve yüksek can güvenliği tehlikesi bulunan kadınlar için üç KSE ayrıştırılmıştır.

Bu araştırmada daha fazla kadına ulaşarak, daha fazla veri elde edebilmek ve gruplar arası karşılaştırma yapabilmek amacı araştırmanın iki KSE' de yapılması uygun görülmüştür. Bu bağlamda araştırma Ankara da bulunan yerel yönetimlere bağlı iki KSE'de yapılmıştır. İki KSE' ye yerleştirme ve temel hizmet koşulları ilgili yönetmelik doğrultusunda ve ASPB tarafından işletilmekte olan KSE'lere benzer niteliktedirler.

Araştırma da KSE'ler KSE1 ve KSE2 olarak kodlanmışlardır. KSE1 toplam 40 kadın ve çocuk kapasitesine sahiptir. Kuruluş fiziksel olarak farklı katlarda bulunan ayrı ayrı odalardan oluşmaktadır. Kadınlar çocukları ile birlikte kendilerine tahsis edilen ayrı odalarda kalma imkanına sahiptirler. Kadınların ortak olarak kullanabilecekleri bir oturma salonu mevcuttur. Banyo ve yemekhane de ortak kullanılmaktadır.

KSE2 de toplam 40 kadın ve çocuk kapasitesine sahiptir. Kuruluş fiziksel olarak farklı katlarda bulunan dairelerden oluşan bir yapıya sahiptir. Kadınlar her dairede kendilerine ayrılan odalarda tek ya da çocukları ile birlikte kalabilmektedir. Salon ve banyoyu ortak kullanmaktadırlar. Alt katta bütün kadınların ortak kullanım alanı olan yemekhane bulunmaktadır. Araştırmada bu sığınma evi KSE2 olarak kodlanmıştır.

İki KSE yapısal olarak ve sundukları imkânlar açısından benzer özellikler taşımaktadır:

1. İki sığınma evi de yerel yönetimler tarafından işletilmektedir.
2. Şiddet gören kadınlar “Kadın konukevlerinin açılması ve İşletilmesine Dair Yönetmelik” gereği Ankara Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi ve ilk kabul birimi tarafından bu sığınma evlerine yönlendirilmektedirler.
3. Kadınların bağımsız kalabildikleri odaları mevcuttur.
4. Ayrı bir yemekhane, toplantı salonu, bireysel görüşme odası ve çocuklar için kreş imkanı bulunmaktadır.
5. Kadınların sığınma evinde çeşitli beceri geliştirme atölyelerine katılma imkanları vardır.
6. Kadınlar kişisel mobil telefonlarını gece geç saatlere kadar kendi yanlarında bulundurabilmektedirler.
7. Kadınlar sığınma evine giriş ve çıkış saatleri ile ilgili belirli bir esnekliğe sahiptirler.
8. Sığınma evi içinde yemek servisi, mutfak, banyo ve kendi odalarının temizliğinden kadınlar kendileri sorumludurlar.
9. Her kadının psikososyal destek aldığı bir meslek elemanı bulunmaktadır.
10. İki sığınma evinde de kadınlar Ankara Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) tarafından aylık olarak ekonomik destek almaktadırlar.
11. Boşanma aşamasında olan bütün kadınlar Ankara Barosundan adli yardım desteği almaktadırlar.
12. Kadınların ihtiyaçlarına göre 6284 sayılı yasa kapsamında ihtiyaç duydukları tedbir kararları alınmıştır.

3.2.ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evreni şiddet gören KSE de kalan kadınlardır. Araştırmanın örnekleme ise Ankara’da yerel yönetimlere bağlı olarak faaliyet gösteren iki

KSE’de kalmakta olan kadınlardır. Araştırmanın örnekleme nitel araştırmalarda başvurulan amaçlı örnekleme ve nicel araştırmalarda başvurulan olasılıklı örnekleme yönteminin eş zamanlı olarak kullanıldığı karma yöntem örnekleme tekniği (Teddlie ve Yu, 2007) ile seçilmiştir. Nitel araştırmalarda kullanılan amaçlı örnekleme bilgi açısından zengin durumların seçildiği örnekleme yöntemidir. Bu araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden önceden belirlenmiş bir takım ölçütleri karşılayan bütün durumların çalışıldığı ölçüt örnekleme (Yıldırım ve Şimşek, 2003, s. 140) yöntemine başvurulmuş ve bu bağlamda temsil edilebilirliği sağlayıcı örneklem seçilmiştir. Araştırmanın nicel tasarımı açısından da küme örnekleme yöntemine başvurulmuştur. Küme örnekleme benzerlik gösteren bireylerden oluşan kümelerde yer alan bireylerin eşit seçilme şansının olduğu bir olasılıklı örnekleme yöntemidir. Bu yöntemde tek tek bireyler ya da objeler seçilmeyip, örnekleme bulunan birey ya da objelerin tümünden veri toplanır (Aziz, 2015, s. 53). Bu bağlamda araştırmada iki kadın sığınma evi seçilmiş ve bu sığınma evinde kalan bütün kadınlar araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Özetle araştırmanın örneklem seçimi nitel açıdan amaçlı ölçüt örnekleme, nicel açıdan da küme örnekleme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen nitel ve nicel veriler de aynı örneklemele bütüncül ve alt gruplar oluşturularak elde edilmiştir.

Araştırmanın başında iki sığınma evinde kalan araştırma için gerekli ön koşullara uygun kadınlarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Her kadın için şiddet gördüğü için KSE’ de kalıyor olması, gönüllü olması, herhangi bir aktif psikiyatrik rahatsızlığı bulunmaması, psikiyatrik rahatsızlığı varsa pasif dönemde olması, zihinsel engel tanısı olmaması ve grup çalışmasında yer alacaksa ek olarak en az okuryazar olması ve kişiler arası ilişkilerde sorun yaşamıyor olması koşulları aranmıştır. Bu koşullara uygun olarak KSE1 de 19 ve KSE2’de 13 kadın olmak üzere toplamda 32 kadın araştırmaya dahil edilmiştir. Bu sayı ile nitel araştırma için gerekli olan yeteri kadar veri doyumuna ulaşılmıştır. Bu kadınlar araştırma boyunca isimlerinin gizli tutulması amacı ile kendi seçtikleri rumuzlarla adlandırılmışlardır.

İki KSE de yapılan görüşmelerle nitel araştırma için gerekli olan yeteri kadar veri doyumuna ulaşılmıştır. Grup çalışması Ancak KSE2’de kalan kadınların

bazılarının okul ara tatilinde sığınma evinden ayrılacaklarını belirtmeleri, bazılarının da vardiya sistemi ile çalışmakta olmaları ve gruba katılan kişi sayısında zaman içerisinde azalma olabileceği ön görülerek, daha fazla kadın ile derinlemesine görüşme yapılmış olan KSE1’de kalan kadınlarla grup çalışması yapılması uygun bulunmuştur. Grup çalışmasına 11 kadın katılmıştır. Bu sığınma evinde kalan diğer kadınlar grubun başında ve süreç içinde kuruluştan ayrılmaları nedeni ile grup çalışmasında yer almamışlardır. Grup çalışmasına katılan kadınların oluşturduğu grup araştırma sürecinde müdahale grubu (MG) olarak ele alınmıştır. Grup çalışmasına katılmayan ancak araştırma sürecinde KSE2 kalarak ön testlerle birlikte son testleri de alan 8 kadın ise kontrol grubu (KG) olarak ele alınmıştır.

Araştırmaya katılan kadınların genel özelliklerine ilişkin bilgiler Çizelge 3 ve Çizelge 4’de gösterilmiştir.

Çizelge 3: Araştırmaya Katılan Kadınların Özellikleri (KSE1)

Rumuz	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durumu	Çalışma+/-/Gelir Durumu	KSE Kalış Süresi	Yanında Çocuk Sayısı	Geliş Nedeni
1 Papatya	34	Ortaokul	Eşi vefat	-/SYDV	3 ay	2	KAŞ
2 Çiçek	28	Lise	Boşanmış	-/Nafaka, SYDV	2 ay	2	EŞ
3 Kader	41	Ortaokul	Evli	-/SYDV	21 gün	3	EŞ
4 Nur	24	İlkokul	BA	-/SYDV	2 ay	2	KAŞ, EŞ
5 Siklamen	21	Lise	Evli	-/SYDV	9 ay	-/-	KAŞ
6 Rabia	32	Lise	Boşanmış	-SYDV	2 ay/	1	SEN
7 Gül	35	İlkokul	Bekar	-/SYDV-SED	1 ay	2	SEN
8 Başak	36	Lise	BA	-/SYDV	1 ay	2	EŞ
9 Zekiye	27	İlkokul	Boşanmış	+/Maaş	3 ay	2	EŞ
10 İrem	28	İlkokul	BA	-/SYDV	1,5 ay	3	SEN
11 Şeyma	36	İlkokul	Evli	-/SYDV	2 ay	4	EŞ
12 Deniz	26	İlkokul	Bekar	-/SYDV	1 gün	2	EŞ
13 Kardelen	32	Ortaokul	BA	-/SYDV	13 gün	2	EŞ
14 Umut	27	İlkokul	BA.	-/SYDV	10 gün	2	EŞ
15 Kiraz	57	İlkokul	Boşanmış	-/SYDV	7 ay	-	SEN
16 Mevsim	23	Lise	BA	+/Maaş	3 ay 1	1	KAŞ, EŞ
17 Duygusal	39	İlkokul	Boşanmış	+/Maaş	1 yıl	3	EŞ
18 Halime	30	Ortaokul	BA	-/SYDV	1 ay	3	EŞ
19 Liya	43	Ön lisans	Bekar	-/ Yetim aylığı	1	1	KAŞ, EAŞ

BA = Boşanma aşamasında

EŞ = Eş Şiddeti, KAŞ=Kök aile şiddeti, EAŞ=Erkek arkadaş şiddeti, SEN=Sosyoekonomik neden

Çizelge 4: Araştırmaya Katılan Kadınların Özellikleri (KSE2)

Rumuz	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durumu	Çalışma+/-/Gelir Durumu	KSE Kalış Süresi	Yanında Çocuk Sayısı	Geliş Nedeni
20 Nepokornaya	36	Yüksek Lisans	Boşanmış	-/SYDV	1 yıl	1	EAŞ
21 Fatma	34	Ortaokul	Eşi vefat	-/SYDV	1 ay	2	EŞ
22 Aleyna	27	İlkokul	BA	-/SYDV	4 ay	3	EŞ
23 Lale	27	İlkokul	BA	-/SYDV	1 yıl	2	EŞ
24 Çiçek	62	Okumaz yazmaz	Boşanmış	-/SYDV	6 ay	5	EŞ
25 Dağ çiçeği	41	İlkokul	Evli	-/SYDV	25 gün	2	EŞ
26 Cennet	27	Lise	Evli	-/SYDV	7 ay	2	EŞ
27 Kumru	19	Lise	Bekar	-/SYDV	1 gün	-	EŞ
28 Buse	22	Ortaokul	BA	-	2 hafta	1	EŞ
29 Sevgi	53	Ortaokul	BA	+/Maaş	4 ay	3	EŞ
30 Violet	35	Lise	BA	+/Maaş	8 ay	2	EŞ
31 Edanur	32	İlkokul	BA	+/Maaş	10 ay	3	EŞ
32 Nergiz	18	İlkokul	Bekar	-/SYDV	1	1	KAŞ, EAŞ

BA = Boşanma aşamasında

EŞ = Eş Şiddeti, KAŞ=Kök aile şiddeti, EAŞ=Erkek arkadaş şiddeti, SEN=Sosyoekonomik neden

3.2.1. Yaş Dağılımı

Araştırmaya katılan toplam 32 kadının yaşları 18 ile 62 yaş arasında dağılım göstermiştir. Yaş ortalamaları 33 dir. İki sığınma evi karşılaştırıldığında yaş dağılımı ve ortalaması benzer şekildedir. KSE1’de kalan 19 kadının yaşları 21 ile 57 arasında sıralanmıştır. Yaş ortalamaları 33’ dür. KSE2 de kalan 13 kadının yaşları 18 ile 62 arasında sıralanmıştır. Bu kadınlardan 57 yaşındaki Kiraz ve 62 yaşındaki Çiçek huzurevine gitmek için beklediklerini belirtmişlerdir. Kiraz müdahale, Çiçek ise kontrol grubunda da yer almışlardır.

3.2.2.Eğitim Durumları

İki sığınma evinde kalan kadınların eğitim düzeylerine bakıldığında da kadınların çoğunluğunun ilkokul (s=12, %37,5), ortaokul (s=7 % 21)ve lise (s=9, %21) düzeylerinde eğitim aldıkları görülmektedir. KSE2' de kalan 1 kadın okumaz yazmaz, 1 kadın sadece okuryazar olduğunu belirtmişler. Sadece KSE1'de kalmakta olan bir kadın ön lisans düzeyinde, KSE2 de kalmakta olan 1 kadın da yüksek lisans düzeyinde eğitim almıştır. Kontrol grubunda yer alan okumaz yazmaz olan Çiçek'e ön testler ve son testler görüşme yapılarak verilmiş ve seçenekler uygulayıcı tarafından işaretlenmiştir.

3.2.3.Kadın Sığınma Evine Başvuru Şekli ve Nedenleri

Araştırmaya dahil olan 32 kadından 29'u (%90,6)'u KSE' ye kolluğa kendisi başvurarak, 2'si (%6,3) ihbar neticesinden polisin evine gelmesi ile başvuruda bulunduğunu, sadece 1 kadın ise kendisinin doğrudan ŞÖNİM'e başvurusu sonrası geldiğini belirtmişlerdir. Bu kadınlardan araştırma ve kontrol grubunda yer alan 19 kadının tamamı kolluk vasıtası ile kadın ŞÖNİM'e oradan da KSE' ye geldiklerini belirtilmiştir.

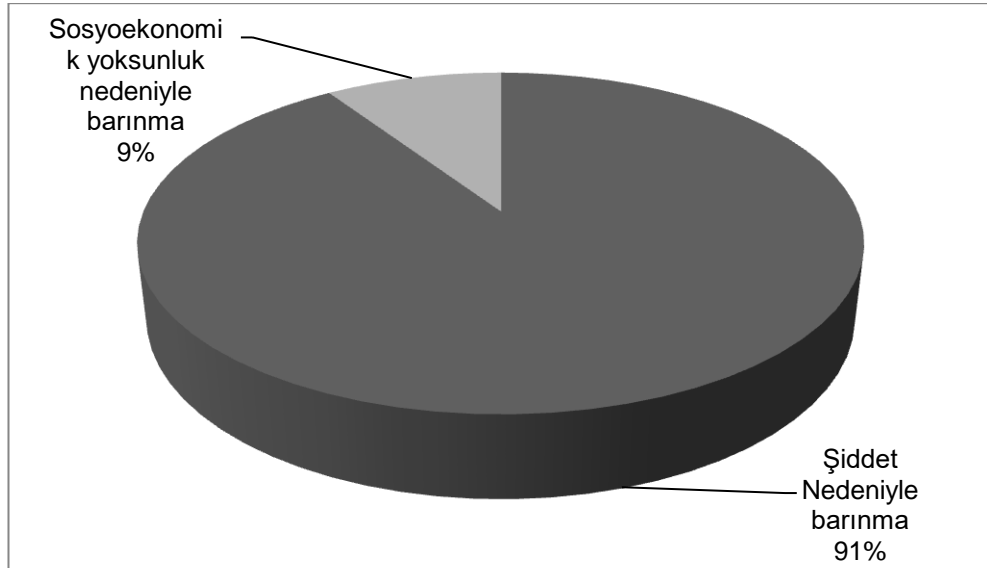
Kadınların KSE' ye başvuru nedenleri ise sosyoekonomik nedenlerle barınma ve şiddet nedeniyle barınma olmak üzere iki şekildedir. Kadınlardan tamamı şiddete maruz kalmış olmalarına rağmen, bazıları aktif şiddet olayı sonrası başvuru yapmış, bazıları ise önceden şiddet öyküsü bulunmakla birlikte mevcut koşullarında sosyoekonomik nedenlerle, kalacak yerleri olmadığı için KSE' ye başvurmuş kadınlardır. Bu nedenle ilk başvuru KSE' ye ilk başvuru nedenleri barınma ve şiddet olarak ayrıştırılmıştır.

Araştırmaya katılan kadınların büyük çoğunluğu şiddet nedeni ile barınma talebi ile KSE' ye gelmişlerdir (Bakınız, Şekil 1). 30 kadından 29'u (%91)' şiddet nedeniyle barınma talebinde bulunarak KSE' ye gelmiştir. Üç kadın (%9) ise sosyoekonomik nedenlerle barınma talebi ile KSE' ye geldiklerini belirtmişlerdir.

Şiddet nedeniyle barınma talebinde bulunan 29 kadından kadınlardan 21'i (%78) eşi yada birlikte olduğu kişi tarafından şiddete maruz kaldığını, 4'ü (%15)

eşi yada birlikte olduğu kişi ile birlikte kendi kök ailesi ve akrabaları tarafından şiddete maruz kaldığını, 2'si ise (%7) kök ailesi tarafından şiddete maruz kaldığını belirterek KSE de kalma talebinde bulunmuşlardır.

Şekil 1: KSE'ye Başvuru Nedenleri

3.2.4.Sığınma Evine Geliş Sayıları ve Kalış Süreleri

Araştırmaya katılan kadınların 25'i (%78,1) ilk kez, dördü (%12) ikinci kez üçü ise (15,8) üçüncü kez KSE'ye geldiklerini belirtilmişlerdir. Gruplara göre ayrıştırıldığında da gruplarındaki dağılım benzer şekildedir.

Araştırmaya katılan 32 kadından 24'ü (%75) Ankara'da ikamet etmekte iken kadın sığınma evine geldiklerini belirtirken, kalan 8 kadın (%25) güvenlik nedeni ile başka illerden Ankara'ya yönlendirildiklerini belirtmişlerdir. Gruplara göre ayrıştırıldığında da benzerlik görülmektedir. Bu kadınların müdahale ve kontrol gruplarına dağılımları da benzer oranlardadır. MG'de yer alan sekiz kadın (%73) Ankara, üç kadın (%27) diğer illerden, KG de yer alan yedi kadın (% 88) Ankara ve bir kadın (%12) diğer illerden bulunduğu KSE'ye geldiğini belirtmiştir.

Kadınların KSE' lerde kalış sürelerine bakıldığı zaman önemli bir kısmının (S=12, %38) bir aydan daha az bir süre olduğu görülmektedir. Diğerlerinin bir kısmının(S=12, %38), bir aydan altı aya kadar bir kısmının ise (S=7, %21) altı aydan on iki aya kadar sürelerde mevcut KSE'ler de kaldıkları belirlenmiştir. KSE2 de kalmakta olan sadece bir kadın (%3) bir yıldan fazla bir süredir KSE'de kaldığını belirtmiştir. Gruplara göre kadınların KSE de kalış sürelerine ilişkin bilgiler ise Çizelge 5'te belirtilmiştir.

Çizelge 5: Gruplara Göre Mevcut KSE de Kalış Süreleri

Bütün Kadınlar S=32 (19 +13)									
	1 aydan az		1-6 ay		6-12 ay		1 yıldan fazla		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
KSE1	8	42	8	42	3	16	-	-	
KSE2	4	31	4	31	4	31	1	7	
Toplam	12	38	12	38	7	22	1	1	
Müdahale ve Kontrol Grubu S=19 (11+8)									
	1 aydan az		1-6 ay		6-12 ay		1 yıldan fazla		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
MG	6	55	4	36	1	9	-	-	
KG	1	13	2	25	4	50	1	12	
Toplam	7	37	6	32	5	26	1	5	

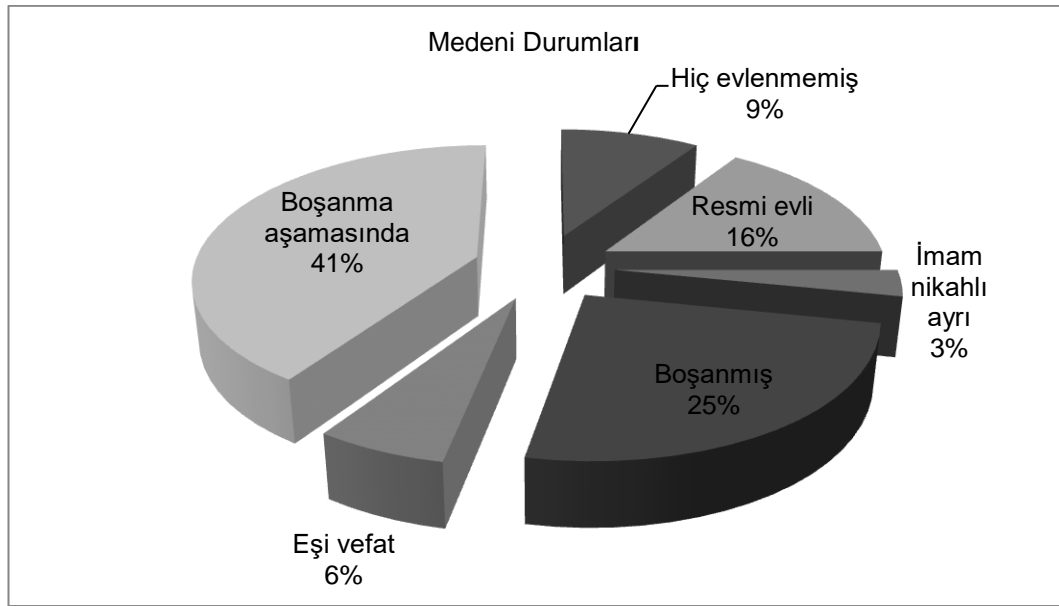
3.2.5.Medeni Durumları

Araştırmaya katılan kadınların medeni durumlarına bakıldığında toplamda kadınların %69'u eşinden ayrılmış yada ayrılma aşamasında olduklarını belirtmişlerdir. Bu kadınlardan 13'ü (%41) eşinden boşanma aşamasında olduklarını, yani boşanma davası açmış ya da açmak üzere olduklarını belirtmişlerdir. Sekiz kadın (%25) eşinden boşandığını, bir kadın ise (%3) imam nikâhlı birlikteliğinden ayrıldığını belirtmiştir. Hiç evlenmemiş olduğunu belirten üç (%9), eşinin vefat ettiğini belirten iki (%6) kadın bulunmaktadır. Bu kadınların dışında kalan beş kadın ise (%16) evliliğini devam ettirdiğini

belirtmişlerdir. Bu kadınlardan bir eşi dışında kök aile şiddetine maruz kaldığını belirtmiştir. Diğer kadınlar eş şiddetine maruz kalmakla birlikte, evliliklerini sonlandırmakla ilgili herhangi bir girişim yada düşünceden söz etmemişlerdir.

Araştırmada yer alan kadınların medeni durumlarına ilişkin oranlar Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2: Medeni Durumları

Gruplara göre ayrıştırıldığında da veriler genel verilerle örtüşmektedir. Müdahale grubunda yer alan 11 kadından 7’si (%73), kontrol grubunda yer alan 8 kadından 6’sı (%70) eşinden boşanmış yada boşanma aşamasındadır. Eşinin vefat ettiğini belirten iki kadından biri müdahale, biri de kontrol grubunda yer almışlardır. Araştırmaya katılan kadınlardan 3’ü hiç evlenmediğini belirtmiştir. Bunlardan birisi KSE1’de ikisi ise KSE2’de kalan kadınlardır. Bu kadınlardan hiç biri MG ve KG de yer almamıştır.

Evlilik gerçekleştirdiğini belirten 29 kadından 7’si (%24) iki kez evlilik gerçekleştirmişlerdir. İki kez evlilik gerçekleştiren kadınlardan sadece 1’i eşi ile barışıp geri dönmeyi planlarken, diğerleri ikinci eşleri ile de ayrılmış, ya da boşanma aşamasındadırlar. İkinci kez evlenmiş olan kadınlardan dördü KSE1

de, üçü KSE2'de kalmaktadır. Ayrıca bunlardan üçü MG'de, biri de KG'de yer almışlardır.

İki kez evlilik gerçekleştiren yedi kadından ikisi ilk evliliklerinin imam nikahlı olduğunu, sonradan resmi nikah kıyılmadığını ve evliliklerinin resmi kayıtlarda yer almadığını, ikisi de de ikinci evliliklerinin imam nikahlı olduğunu ve resmi kayıtlarda yer almadığını belirtmişlerdir.

3.2.6. Çalışma Durumları ve Aylık Gelirleri

Araştırmaya katılan 32 kadından aktif olarak ücretli çalıştığını belirten kadın sayısı 8'dir (%25). Çalışan kadınlardan dördü (%13) asgari ücret, diğerleri asgari ücretin biraz üzerinde gelir elde ettiklerini belirtmişlerdir. Ücretli çalışmayan kadınlar (%75)' ise aylık gelirlerinin asgari ücretin altında olduğundan söz etmişlerdir. Çalışmayan kadınlardan sadece 2'si (%7), çocukların bakımı için eşlerinden nafaka, 2'si (%7) babalarından kalan dul yetim maaşı aldıklarını, geri kalan 15 kadın (%47) valilik tarafından verilen aylık 200 ile 350 Türk Lirası arasında değişen sosyal yardım desteği aldıklarını, 5 kadın (%16) ise henüz hiçbir gelirleri olmadığını ancak valilikten destek almak için başvuruda bulduklarını belirtmişlerdir.

3.2.7. Dahil Oldukları Çalışmalar

İki KSE'de kalan kadınlardan araştırmaya katılan toplam 32 kadın araştırma içinde farklı çalışmalara dahil edilmişlerdir. Bütün kadınlarla derinlemesine görüşme yapıp ön testler verilmiştir. Daha sonra iki KSE de kalan kadınlar arasından grup çalışmasına katılanlar ve katılmayanlarla müdahale ve kontrol grupları oluşturulmuştur. Bu bağlamda grup çalışmasına katılan kadınlar MG, grup çalışmasına katılmayan kadınlar ise grup karşılaştırmaları açısından KG' de yer almışlardır. Son testler kadınların kuruluştan ayrılmaları yada test almak istememeleri gibi kişisel koşullarına bağlı olarak araştırmaya katılan bütün kadınlara verilememiştir. Dolayısı ile MG ve KG yer alan kadın sayısı ön test ve son testlerin birlikte verildiği kadınlardan oluşmuştur.

KSE1 de kalan ve derinlemesine görüşmelere katılan 19 kadından 18'i ön testleri almıştır. Kendisi ile derinlemesine görüşme yapılan bir kadın önceden orada kalan, bağımsız yaşama geçmiş ve KSE1 maaşlı çalışmaya devam eden bir kadın olduğu kendisi ile sadece şiddet deneyimlerine ilişkin derinlemesine görüşme yapılmış, ön test ve son test verilmemiştir. Ön testler verilen 18 kadından 11'i grup çalışmasında yer almıştır. Geri kalan kadınlardan üçü grup çalışmasının başlarında, dördü grup çalışmasına hiç katılmadan KSE1 den ayrılmışlardır. Son testler KSE1 de sadece grup çalışmasına katılan kadınlara verilmiştir.

Söz konusu araştırmaya katılan kadınların katıldıkları çalışmaları içeren bilgiler aşağıdaki çizelgelerde gösterilmiştir (Bakınız Çizelge 6 ve Çizelge 7).

Çizelge 6: Araştırmaya Katılan Kadınların Dahil Oldukları Çalışmalar KSE1

No	Rumuz	Yaş	Derinlemesine Görüşme	Öntest	Grup Çalışması	Sontest
1	Papatya	34	+	+	+	+
2	Sarı Çiçek	28	+	+	+	+
3	Kader	41	+	+	-	-
4	Nur	24	+	+	-	-
5	Sıklaman	21	+	+	-	-
6	Rabia	32	+	+	-	-
7	Gül	35	+	+	+	+
8	Başak	36	+	+	+	+
9	Zekiye	27	+	+	-	-
10	İrem	28	+	+	+	+
11	Şeyma	36	-	+	-	-
12	Deniz	26	+	+	+	+
13	Kardelen	32	+	+	+	+
14	Umut	27	+	+	-	-
15	Kiraz	57	+	+	+	+
16	Mevsim	23	+	+	+	+
17	Duygusal	39	+	-	-	-
18	Halime	30	+	+	+	+
19	Liya	43	+	+	+	+

KSE2’de kalan 13 kadınla derinlemesine görüşmeler yapılmış ve ön testler verilmiştir. Kontrol grubunda yer alan bu kadınlara grup çalışmasının bitiminden sonra son testler verilmiştir. Ancak 13 kadının tamamına ulaşılmamıştır. KSE2’de kalan derinlemesine görüşmelere katılan, ön testleri alan, ancak daha sonraki süreçte sığınma evinden ayrılan altı kadından dördüne (Dağ Çiçeği, Nergis, Kumru ve Edanur) ulaşılamadığı için ve KSE2’de kalmaya devam ettiği halde son testleri almak istemediği için bir kadına (Sevgi) testler verilememiştir. KSE2’den süreçte ayrılmış olan iki kadına (Fatma ve Aleyna) ise sonradan evlerinde ziyaret edilerek son testler verilmiştir. Sonuç olarak KSE2’de derinlemesine görüşme yapılan ve ön test verilen 13 kadından 8’ine ulaşılarak son test verilmiştir.

Çizelge 7: Kadınların Dahil Oldukları Çalışmalar KSE2

No	Rumuz	Yaş	Derinlemesine Görüşme	Ön Test	Grup Çalışması	Son test
20	Nepokornaya	36	+	+		+
21	Fatma	34	+	+		+
22	Aleyna	27	+	+		+
23	Lale	27	+	+		+
24	Çiçek	62	+	+		+
25	Dağ Çiçeği	41	+	+		-
26	Cennet	27	+	+		+
27	Kumru	19	+	+		-
28	Buse	22	+	+		+
29	Sevgi	53	+	+		-
30	Violet	35	+	+		+
31	Edanur	32	+	+		-
32	Nergiz	18	+	+		-

Sonuç olarak kadınların katılımları ve ön test ve son testleri doldurmalarına göre grup karşılaştırmaları açısından MG'de 11, KG' de ise 8 kadın yer almıştır (Bakınız, Çizelge 8).

Çizelge 8: Araştırmada Yer Alan Çalışmalara Katılım Oranları

Çalışma Türü	Sayı	%
Derinlemesine görüşme, ön test ve son test, grup çalışması (MG)	11	34
Derinlemesine görüşme, ön test ve son test (KG)	8	25
Derinlemesine görüşme, ön test	12	38
Derinlemesine görüşme	1	3
Toplam	32	100,0

3.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma niteliksel ve niceliksel araştırma yöntemlerine başvurulmuş bir karma yöntem araştırmadır. Nitel araştırmalar algıların ve olayların doğal ortamda ortaya konulmasına yönelik, var olan durumu açıklamaya çalışan derinlemesine betimleme ve yorumlamaya dayalı araştırmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 45). Belirli konuda araştırmaya katılanlarla yapılan görüşmeler ve gözlemler nitel araştırma yöntemleri arasında yer alır. Nicel araştırmalar ise olgu ve olayları nesnelleştirerek gözlemlenebilir, ölçülebilir ve sayısal olarak ifade edilebilir bir şekilde ortaya koyan araştırma türleridir (Öztürk, 2015). Nicel araştırmalar bireylerin toplumsal davranışlarını gözlem, deney ve test (ölçek) yoluyla nesnel bir şekilde ölçmeyi ve sayısal verilerle açıklamayı amaçlar. Karma yöntem araştırmalarında veri toplama araçları ve verilerin değerlendirilmesi açısından iki araştırma yöntemine de başvurulur. Karma yöntem araştırmalarında özgün tasımlar oluşturulabilmektedir (Baki ve Gökçek, 2012). Bu araştırma nitel ve nicel verilerin eş zamanlı toplandığı ve bağımsız olarak analiz edildiği ve sonunda verilerin birleştirilerek birbirlerine yakınlığı ve birbirlerini destekleyip desteklemediğinin araştırıldığı ve yorumlandığı veri üçgenleme yöntemine başvurulmuştur. Bu tasarım eş zamanlı üçgenleme

olarak adlandırılmaktadır (Tashakkori ve Creswell, 2007). Verilerin yorumlanması aşamasında nitel veriye nicele oranla daha fazla ağırlık verilerek verilerin birleştirildiği ve yorumlandığı üçgenleme yöntemine başvurulmuştur. Leech ve Onwvegbuzie (2009) tarafından bu yöntem eş zamanlı baskın statülü karma yöntem araştırması olarak aldandırılmıştır. Bu bağlamda araştırmanın tasarımı eş zamanlı, baskın statülü veri üçgenleme yöntemi olarak adlandırılabilir.

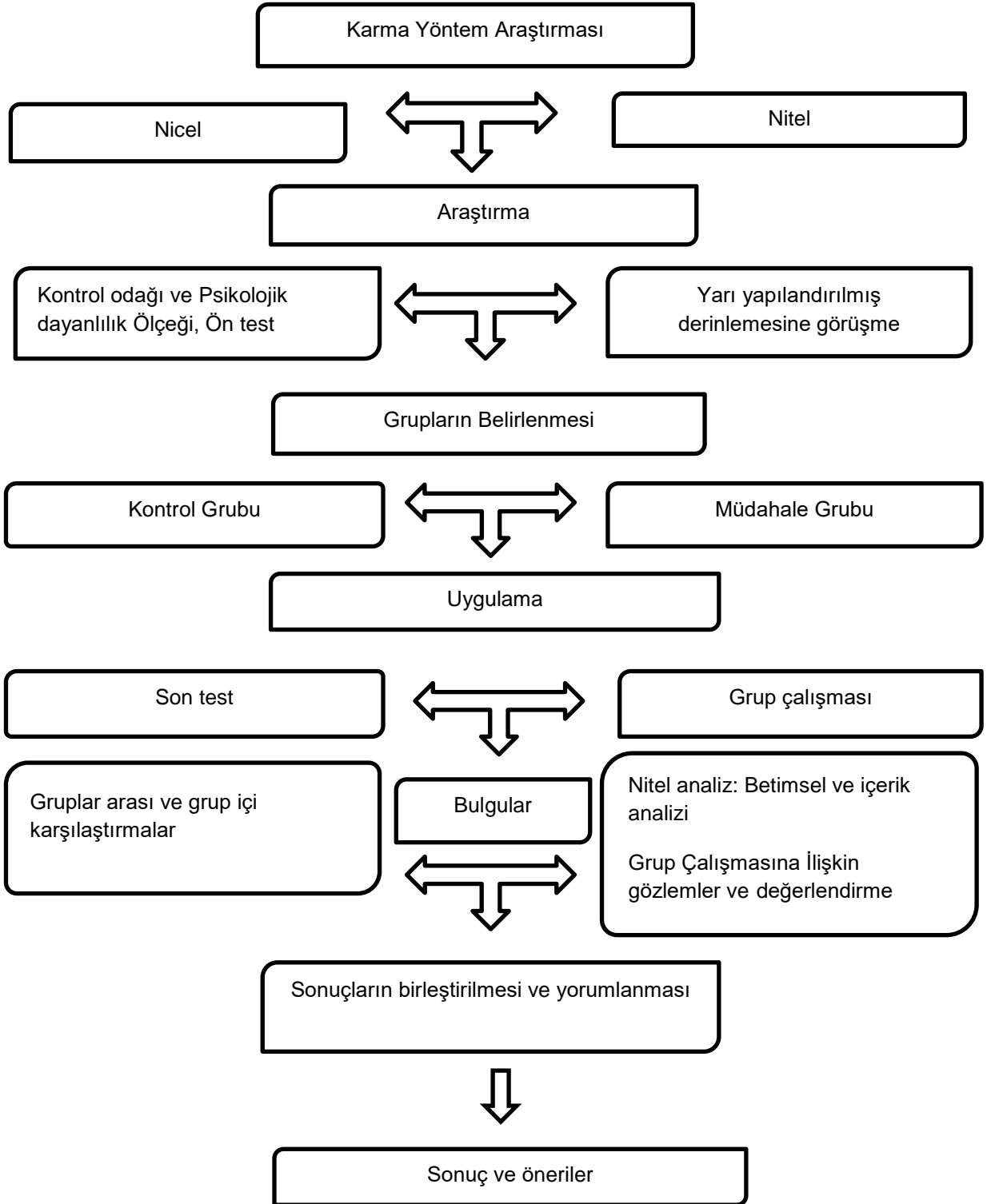
Araştırmaya katılan kadınların şiddet deneyimleri ilgili bilgi edinmek amaçlı yapılan derinlemesine görüşmeler, güçlendirme amaçlı grup çalışması ve sürece ilişkin gözlemlerin paylaşılması araştırmanın nitel boyutunu oluşturmaktadır. Araştırma bu anlamda niteliksel açıdan fenomenolojik (olgu bilim) bir araştırma özelliği taşımaktadır. Fenomenolojik araştırmalar farkında olduğumuz ancak detaylı bir anlaşışa sahip olmadığımız olgulara odaklanarak, tanışık olduğumuz bu olguları daha detaylı ve derinlemesine kavramayı, yaşantıları ve anlamları ortaya çıkartmayı amaçlayan araştırmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 78-81). Bu bağlamda şiddet gören kadınların şiddet yaşantıları ve başa çıkma yöntemlerine ilişkin derinlemesine bilgi edinerek fenomenolojik araştırma yöntemine başvurulmuştur. Grup çalışması sürecinde kadınların bireysel gelişimlerinin birbirleri ile etkileşimlerinin ve grup sürecinin izlenmesi ve değerlendirilmesi ile grup çalışması sonunda sürece ilişkin kadınların görüşlerine yer verilmesi de niteliksel değerlendirme araçlarıdır.

Diğer yandan şiddet gören kadınlarla güçlendirmeye dayalı grup çalışmasının etkinliğinin nicel değerlendirilmesi açısından araştırma aynı zamanda yarı deneysel bir müdahale araştırmasıdır. Araştırmada kontrollü grup karşılaştırmaları yapılmış olmakla birlikte, örnekleme yöntemi rastgele seçim bir diğer adı ile seçkisiz örnekleme yöntemi olmadığı için yarı deneysel bir araştırmadır. Yarı deneysel bir müdahale yöntemi olarak şiddet gören kadınlarla grup temelli güçlendirme çalışması yapılması ve bu çalışmasının yararlılığının ön test, son testlerle sayısal veri elde edilerek grup içi ve gruplar arası karşılaştırmalar ile değerlendirilmesi araştırmanın nicel boyutunu oluşturmuştur. Nicel boyutta yarı deneysel deneysel araştırma deseninde grup çalışması bağımsız değişken olarak, ön test ve son testler de verilen kendini

değerlendirme ölçekleri de bağımlı değişken olarak değerlendirilmiştir. Kontrol Odağı Ölçeği (KOÖ) ve Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği (YPDÖ) grup çalışması öncesi grubu katılan ve katılmayan araştırmada yer alan bütün kadınlara verilmiştir. Grup çalışması sonrası ölçekler iki gruba tekrar verilerek iki grup arasında ve grubun başlangıcı ile sonu arasında grubun içinde ölçek puanlarında anlamlı yönde değişimler olup olmadığına bakılmıştır.

Eş zamanlı olarak nitel ve nicel veri toplama yöntemleri ile elde edilen veriler araştırma sonunda ayrı ayrı analiz edilmiştir. İki yöntemle elde edilen sonuçlar birleştirilerek yorumlanmış ve araştırmanın nitel boyutunda yer alan grup çalışmasının etkinliğinin nicel verilerle desteklenip desteklenmediğine bakılmıştır. Gelecekte yapılacak araştırmalar için önerilerde bulunulmuştur (Bakınız, Şekil 3).

Şekil 3: Araştırma Şeması

3.4.VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırma karma desen araştırması olduğu için araştırmada başvurulan veri toplama araçları niteliksel ve niceliksel veri toplama araçları olarak iki grupta ele alınmıştır.

3.4.1. Niteliksel Veri Toplama Araçları

Araştırmanın nitel boyutunda yer alan veri toplama araçları şiddet gören kadınlarla yapılan yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler, güçlendirme temelli grup çalışması süreç ve değerlendirme raporları ve grup çalışması sonrası katılımcılara verilen açık uçlu soruların bulunduğu Grup Çalışması Değerlendirme Formu (GÇDF)' dur.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu iki KSE'de kalan kadınlarla derinlemesine görüşme yapmak amacı ile kullanılmış olan demografik bilgiler ve şiddet öyküleri ile başa çıkma kaynaklarına ilişkin genel soruların yer aldığı formdur (Bakınız, Ek 1). Bu görüşme formu araştırmacının kendisi tarafından amaca yönelik olarak oluşturulmuştur. Form aracılığı ile yapılan görüşmeler sesli kayıt altına alınmış ve daha sonra deşifre edilerek yazılı kayıtlara dönüştürülmüştür. Yazılı kayıtlar üzerinden de betimsel ve içerik analizleri yapılarak tematik alanlar belirlenmiştir.

Güçlendirmeye dayalı grup çalışması süreç ve değerlendirme raporları ise kadınların tutum ve davranışları, grup içindeki gelişmeleri ve grup içi etkileşimlerinin gözlemsel olarak değerlendirildiği ve raporlandığı veri toplama araçlarıdır. Kayıt cihazı kullanılarak, ses kaydı oluşturulan grup oturumları deşifre edilmiş ve her oturumunun sonunda süreç ve değerlendirme raporları hazırlanarak yazılı kayıt altına alınmıştır. Grubun nitel analizi bu raporlar vasıtası ile gerçekleştirilmiştir.

GÇDF grup çalışmasına katılan üyelere çalışmanın son oturumunun sonunda gruba ilişkin görüşlerini yazılı olarak belirtmeleri için dağıtılmış olan formdur. Form üyelerin grup çalışması ile ilgili genel görüşleri ile çalışmadan elde ettikleri kazanımlara ilişkin görüşlerinin bulunduğu bölümden oluşmuştur (Bakınız, Ek

6) Genel görüşlerin içindeki alt başlıklar grup çalışması, grubun içeriği, araştırmalar ve oyunlar, uygulayıcıya ilişkin görüşleri ve yardımcı uygulayıcıya ilişkin görüşleridir. Grup çalışmasından elde ettikleri kazanımlara ilişkin alt başlıklar ise çalışmanın bana kazandırdıkları/öğrendiklerim, çalışma ile değiştirdiğim davranışlarım, gelecekte uygulamak istediklerim, grubun üzerimde yarattığı duygular ve en çok etkilendiğim şeklindedir.

3.4.2. Niceliksel Veri Toplama Araçları

Araştırmanın nicel boyutunda grup çalışmasının etkinliğinin değerlendirilebilmesi amacı ile Likert Tipinde iki kendini değerlendirme ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçekler grup çalışmasının yapıldığı müdahale grubu ile çalışmanın yapılmadığı kontrol grubunda yer alan kadınlara grup öncesi ve grup sonrası verilmek grup içi ve gruplar arası farklara bakmak üzere ön test son test ölçümleri için kullanılmıştır. Bu ölçekler KOÖ ve DTÖ'dür.

Araştırmada kullanılan ölçekler daha şiddet gören kadınlarla yapılan niceliksel araştırmalarda yer alan ölçeklerden esinlenerek seçilmişlerdir (Örneğin Abel, 2000; Wozniak, 2014). Kontrol odağı ölçeğinin seçilmesinin nedeni şiddet gören kadınların maruz kaldıkları şiddetin etkisi düşük özgüven ve benlik saygıları ile birlikte yaşamlarının kontrolünün kendilerinde olmadığı, başkaları tarafından kontrol edildiği yani dış kontrol odağının yüksek olduğu hissine sahip oldukları çeşitli araştırmalarla ortaya konulmuştur. Güçlendirme çalışmalarının temel amaçlarından birisi kadınların yaşamlarının kontrolünün kendi ellerinde olduğu hissini yani iç kontrol odağını yükseltmektir. Güçlendirme ile bireylerin kendi kaderini tayin, benlik saygısı, öz yeterlilik ve içsel kontrol odağı geliştirilebilecekleri ve kendi yaşamlarını yönlendirebilecekleri varsayılmıştır (Greene ve ark., 2005; Adams, 2008; Lee, 2001). Bu bağlamda KOÖ'nün bu araştırma için uygun bir ölçek olduğu düşünülmüştür. Bu bağlamda güçlendirmeye dayalı grup çalışmasının sonunda kontrol odağı puanlarında anlamlı bir değişim olup olmadığına bakılması açısından KOÖ seçilmiştir.

Bir diğer yandan ise güçlendirmede ve güçler perspektifinde üzerinde durulan temel kavramlardan birisi kendini toplama ve zorlukların üstesinden gelme

yetişi olarak adlandırılan dayanıklılıktır (Thompson 2007/2016). Çeşitli travmatik yaşantıların bir yandan insanların büyüme ve gelişmesine katkı sunarak psikolojik dayanıklılıklarını arttırdığı savunulur. Bu şiddet gören kadınlar için de geçerlidir. Kadınlar çoğu zaman güçlü yanlarının farkında olmazlar. Güçlendirme çalışmalarında başvurulan bilinç yükseltme ve öz farkındalık geliştirici teknikler kadınların içselleştirdikleri şiddetten arınmaları ve kendi güçlü yanları ve psikolojik dayanıklılıklarının farkına varmalarını yardımcı olur. Bu bağlamda güçlendirmeye dayalı grup çalışması ile şiddet gören kadınların bilinçlerinin yükseltilmesi ile kendi güçlerinin ve dayanıklılıklarının farkına varmaları dolayısı ile psikolojik dayanıklılıklarının puanlarının artması beklenmektedir. Bu nedenle YPDÖ niceliksel ölçüm araçlarından birisi olarak seçilmiştir.

KOÖ Rotter'ın iç ve dış kontrol odağı ölçeği kaynak alınarak Dağ (2002) tarafından geliştirilmiş ve güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları yapılmıştır. Ölçek 'hiç uygun değil'den 'tamamen uygun'a doğru sıralanan beşli skalası bulunan Likert tipte bir ölçek olup, 47 maddeden oluşmaktadır (Bakınız, Ek 2). Ölçekte puanlarının yüksekliği dış kontrol odağı yani dışa bağımlılığın yüksekliğine işaret eder. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 47 iken en yüksek puan 235'tir. Ölçekte 25 düz ve 22 ters madde bulunmaktadır. Puanlama öncesi 22 ters madde yeniden kodlanır. Ters maddeler 15, 16, 17, 18, 19, 20, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37,41, 43, 44, 45 ve 47'dir. Ölçek bireylerin kendilerine ilişkin genelledikleri kontrol beklentilerini içsel (kişisel kontrol) ya da dışsal (şansa inanma, çabalamanın anlamsızlığı, kadercilik ve adil olmayan dünya inancı) boyutlarını ölçmektedir. Yani bireyin yaşamının kendi içindeki ya da dışındaki güçlerin (şans, kader vb.) kontrolünde olduğuna dair sahip olduğu genel beklenti ya da inancı ölçmektedir. Bu bağlamda ölçeğin beş alt boyutu vardır. Bunlardan birincisi iç kontrol inanç ve kişisel kontrolü temsil eden boyutudur. Bu boyut ölçekte 18 madde ile temsil edilmektedir. Bu maddeler 17, 18, 19, 21, 27, 28, 29, 31, 32, 33 34, 36, 37, 41, 43, 44, 45 ve 47'dir. Ölçeğin ikinci alt boyutu 'şansa inanma'dır. Bu boyut ölçekte 11 madde ile temsil edilmektedir. Bu maddeler 1, 6, 9,11, 12, 15,16, 23, 26, 30 ve 40'dır. Ölçeğin üçüncü alt boyutu çabalamanın anlamsızlığıdır. Bu alt boyut ölçekte 10

madde ile temsil edilmektedir. Bu maddeler 2, 4, 5, 8,10, 14, 22, 24, 25, 35'dir. Ölçeğin dördüncü alt boyutu kaderciliktir. Bu alt boyut ölçekte üç madde ile temsil edilmektedir. Bu maddeler 3, 39 ve 42'dir. Ölçeğin beşinci alt boyutu ise adil olmayan dünya inancıdır. Bu boyutta ölçekte 5 madde ile temsil edilmektedir. Bu maddeler 27, 13, 20, 38 ve 46'dır.

YPDÖ ise Friberg ve ark. (2005) tarafından geliştirilmiş olup, ölçeğin orijinal adı *Resilience Scale for Adults'dır*. Türkçe uyarlaması Basım ve Çetin (2011) tarafından yapılmıştır. Kişisel güçlülüğün boyutlarının değerlendirildiği ölçek 33 maddeden oluşmaktadır (Bakınız, Ek 3). Ölçek maddeleri iki yana sıralanmış, cümlelerin bazılarının başlarının, bazılarının ortalarının, bazılarının sonlarının boş bırakıldığı olumlu ve olumsuz tamamlama ifadelerinden oluşmaktadır. Ölçeği doldurun kişilerin maddelerden hangisini kendilerine yakın bulduklarına göre maddelerin yanına işaret koymaları istenir. Bu anlamda ölçek puanlaması maddelerin arasında yer alan beşli skala üzerinden yapılır. Beşli skalanın iki yanında çok uygun ve uygun ifadeleri yer alır. Kişiler iki cümle arasında kararsız ise kararsız iseler ortada yer 'kararsız seçeneğinin altına işaret koyabilirler. Buna göre ölçek puanlaması çok uygun, uygun, kararsızım, uygun, çok uygun şeklindedir. Örneğin ölçeğin ilk maddesinde yer alan beklenmedik bir olay olduğunda cümlesi bir alt satırda sağa ve sola iki yana yaşlanmış her zaman bir çözüm yolu bulurum, yada çoğu kez ne yapacağımı bilemem şeklindeki ifadelerden birisi ile tamamlanır. Kişi sol tarafta kalan her zaman bir çözüm yolu bulurum tamamlama ifadesini kendisine yakın hissederse sağ tarafta yer çok uygun yada uygun seçeneklerinden birinin altına işaret koyar. Ya da sağ tarafta kalan çoğu kez ne yapacağımı kestiremem' tamamlama ifadesini kendisine yakın bulursa sol tarafta kalan uygun, yada çok uygun seçeneklerinden birinin altına işaret koyar. Kararsız ise ortada kalan kararsızım seçeneğinin altına işaret koyar. Bu ölçeğin puanlamasında yön belirtilmemiş, hesaplama araştırmacıların kendisine bırakılmıştır. Bu bağlamda ifadelerin olumlu ve olumsuz yönde değerlendirilmesine göre 1 den 5'e doğru puanlayarak ölçek toplam puanları elde edilebilmektedir. Ölçekte olumlu ve olumsuz ifadeler bazen sol bazen sağ tarafta yer almıştır. Bu yüzden ölçeğin puan hesaplaması yapılırken bazı maddelerin yeniden kodlanması gerekmektedir. Yeniden

kodlanan maddeler 2, 5, 6, 7, 8, 9, 17,18, 19, 20, 21, 22, 26, 28, 29, 30 ve 32'dir. Ölçek maddelerinin 1'den 5'e doğru puanlanması durumunda alınabilecek en düşük puan 33 iken en yüksek puan '165'dir. Bu şekilde bir puanlamada düşük puan yüksek psikolojik dayanıklılığı, yüksek puanda düşük psikolojik dayanıklılığı göstermektedir.

Stres karşısında bireylerin başa çıkma güçleri konusundaki algılarının ölçüldüğü YPDÖ altı boyuttan oluşan oluşmaktadır. Bu boyutlar kendilik algısı, gelecek algısı, yapısal stil, sosyal yeterlilik, aile uyumu ve sosyal kaynaklardır. Ölçeğin birinci boyutunda yer alan kendilik algısı ölçekte altı madde ile temsil edilmektedir. Bu maddeler 1, 7, 13, 19, 28 ve 31'dir. Ölçeğin ikinci boyutunda yer alan gelecek algısı ölçekte dört madde ile temsil edilmektedir. Bu maddeler 2, 8, 14 ve 20 dir. Ölçeğin üçüncü boyutunda yer alan 'yapısal stil' ölçekte 4 madde ile temsil edilmektedir. Bu maddeler 3, 9, 15 ve 21 dir. Ölçeğin dördüncü boyutunda yer alan sosyal yeterlilik ölçekte altı madde ile temsil edilmektedir. Bu maddeler 4, 10, 16, 22, 25 ve 29'dur. Ölçeğin beşinci boyutunda yer alan aile uyumu ise ölçekte altı madde ile temsil edilmektedir. Bu maddeler 5,11, 17,23, 26 ve 32'dir. Ölçeğin altıncı boyutunda yer alan sosyal kaynaklar ise ölçekte yedi madde ile temsil edilmektedir. Bu maddeler de 6, 12, 18, 24, 27, 30 ve 33'dür.

3.5.VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Araştırmanın tamamı ve veri toplama süreci araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya başlamadan önce gerekli hazırlıkların yapıldığı hazırlık aşaması sonrası, araştırma derinlemesine görüşmeler, grup çalışması ve ön test ve son testlerin verilmesi şeklinde üç bölümde gerçekleştirilmiştir.

3.5.1.Hazırlık Aşaması

Araştırmanın başında Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan gerekli etik izin alınmıştır (Ek 8). Daha sonra KSE'lerde araştırma yapılabilmesi için yerel yönetimlerin ilgili birimlerden gerekli izinler alınmıştır (Bakınız Ek 9 ve 10).

Araştırma için gerekli izinlerin alınmasından sonra ilgili sığınma evi yetkilileri ile iletişime geçerek araştırma programı oluşturulmuştur. Araştırmanın başlangıcında KSE1'de 16 kadın ve 13 çocuğun, KSE2 de 20 kadın ve 19 çocuğun kaldığı bilgisi edinilmiştir. Araştırmada yer alan çalışmalara başlamadan önce 2018 yılı ekim ayı sonu ve kasım ayı başında iki sığınma evinde kalan kadınlarla eş zamanlı toplantılar yapılarak kadınlara araştırma ile ilgili bilgilendirmede bulunulmuştur. Bu toplantılarda gönüllü katılım formunda yer alan bilgiler kadınlara detaylı olarak aktarılmıştır. Toplantılara sığınma evlerinde yer alan bütün kadınlar katılmadığı için katılmayan kadınlar daha sonra bireysel olarak bilgilendirilmiştir. Bu tanıtım toplantıları sonrası araştırmaya başlanılmıştır.

3.5.2.Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşmeler

Araştırmaya katılan kadınlarla yarı yapılandırılmış, görüşme formu kullanılarak derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Arkasından görüşme yapılan kadınlara grup çalışması öncesi değerlendirme yapmak amaçlı ön testler verilmiştir. Derinlemesine görüşmeler iki sığınma evinde de 18 Ekim ile 23 Kasım 2018 tarihleri arasında eş zamanlı yapılmıştır. Sadece KSE1'e sonradan gelen iki kadın ile 18 Aralık 2018 tarihinde görüşme yapılmıştır. Derinlemesine görüşmeler iki sığınma evinde de görüşme yapmayı kabul eden bütün kadınlarla yapılmıştır. Görüşmelerin başında her kadına gönüllü katılım formu imzalatılmış ve formun bir kopyası kendisine verilmiştir. Görüşmelerde gizlilik ilkesi gereği, kadınlardan kendilerine bir rumuz seçmeleri istenilmiştir. Gönüllü katılım formu haricinde kadınların isimleri araştırma dokümanlarında gizli tutulmuştur. Elde edilen bütün verilerin kayıtlarında ve grup çalışması esnasında ve öntest sontest eşleştirmelerinde bu rumuzlar kullanılmıştır. Bir başka deyişle araştırmanın her aşamasında her kadın için kendi seçtiği rumuz kullanılmıştır. Görüşmeler esnasında veri kaybı oluşmaması ve görüşme akışının bozulmaması için ses kaydı alınmıştır. İki sığınma evinde birer kadın, toplamda iki kadın ses kaydının alınmasını kabul etmemiştir. Bu kadınlarla yapılan görüşmeler görüşme esnasında yazılı olarak kayıt altına alınmıştır. Alınan ses kayıtları daha sonra deşifre edilerek görüşmeler yazılı olarak kayıt altına alınmıştır. Araştırmaya

katılan bütün kadınlarla iki sığınma evinde eş zamanlı yürütülen görüşmeler 30 dakika ile 90 dakika arasında sürmüştür. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile yapılan görüşmelerde sosyodemografik bilgiler dışında görüşme formunda yer alan sorular kadınların görüşme esnasında verdikleri bilgilere göre şekillenmiştir. Formda yer alan başlıklardaki bilgiler temel alınmakla birlikte bilgilerin alınış sıralaması kadınların öykülerine göre değişkenlik göstermiş ve farklı öykülere göre yeni bilgiler elde edilmiştir. Görüşmelere kuruluşa sonradan giren kadınlar da dahil edilmiştir. Bu bağlamda KSE1'e sonradan giren üç kadınla da görüşme yapılmıştır. Sonuçta KSE1 toplamda 20 kadın ile görüşme yapılmıştır. Bu sığınma evinde kadınlardan birinin aktif psikotik rahatsızlığı olduğu için yapılan görüşme çalışma kapsamına alınmayarak 19 kadın araştırma sürecine dahil edilmiştir. KSE2 de ise kuruluştaki kalmakta olan 20 kadından 17'si ile derinlemesine görüşme yapılabilmektedir. Bu sığınma evinde kalan üç kadın vardiya çalışma sisteminde oldukları için çalışma saatlerinin sürekli değişmesi nedeni ile kendileri ile bağlantı kurulamamış ve görüşme yapılamamıştır. Görüşme yapılan kadınlardan dördünün zihinsel gerilik tanısı olduğu için araştırma kapsamına alınmamıştır. Bu bağlamda KSE2'de 13 kadın araştırma kapsamına alınmıştır. Sonuçta iki sığınma evinde 37 kadınla görüşme yapılmış, kadınlardan 32'si araştırma sürecine dahil edilmiştir. Görüşmeler esnasında alınan ses kayıtları daha sonra deşifre edilerek yazılı kayıtlara dönüştürülmüştür. Görüşmeler sığınma evlerinin bireysel görüşme odalarında yüz yüze görüşme ortamlarında yapılmıştır. Görüşmeler esnasında kadınların grup çalışmasına katılımlarının uygunluğu da değerlendirilmiş grup çalışmasına katılabilecekleri gün ve saatlere ilişkin görüşleri alınmıştır.

3.5.3.Güçlendirmeye Dayalı Grup Çalışması

Şiddet gören kadınlarla yapılan güçlendirmeye dayalı grup çalışması gruba üye seçimi, kontrol grubunun belirlenmesi, çalışmanın yer ve zamanın belirlenmesi gibi ön aşamalarla birlikte grup süreci ve süpervizörlüğü dahil birçok krateri içermektedir.

3.5.3.1.Gruba Üye Seçimi, Müdahale ve Kontrol Grubunun Belirlenmesi

Yapılan derinlemesine görüşmeler ve üyelerin koşulları ve önceden belirlenen kriterler dikkate alınarak grup çalışması için üye seçimi yapılmıştır. Derinlemesine görüşmelere katılan bütün kadınlar grup çalışmasında yer alabileceklerini belirtmişlerdir. Ancak KSE2' de 13 kadın ile görüşme yapılabilmektedir. Bu kadınlardan üçü ara tatilde sığınma evinden ayrılmayı planladıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda bu sığınma evinde grup çalışmasına başlamak zaman içinde üye sayısında azalma olma ihtimali ve kadınların grup çalışması yapılmasını istedikleri gün ve saatlerin birbiri ile örtüşürülüyor olması nedeni ile bu sığınma evinde grup çalışması yapılması uygun görülmemiştir. KSE1'de ise başlangıçta 16 kadınla derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bu kadınlardan 14' ünün grup çalışmasına katılması uygun görülmüştür. Kadınlardan birisi daha önce sığınmaevinde kalmış, sonra ayrılarak çalışan konumunda geri dönmüştür. Birisi de doğum yapmak üzere olduğu için çalışmaya katılmaya uygun görülmemiştir. Şiddet öyküleri hakkında bilgi edinebilmek amacı ile sadece nitel çalışmaya dahil edilmişlerdir. KSE1'de ayrıca grup çalışması için kadınlara uyan ortak gün ve saat belirlenebilmiştir. Bu değerlendirmeye istinaden grup çalışmasının KSE1'de kalan kadınlarla yapılması ve KSE2'de kalan kadınların da kontrol grubunda yer alması uygun görülmüştür.

3.5.3.2.Grup Çalışmasının Zamanı ve Süresi

Grup çalışması KSE1'de gerçekleştirilmiştir. İlk toplantı perşembe akşamı gerçekleşmiştir. Diğer toplantılar kadınların istekleri ve uygunlukları dikkate alınarak salı akşamları saat 21.30'da ve haftada bir gün ortalama '90 dakikalık' oturumlarla gerçekleştirilmiştir. Bu saatin seçilme nedeni ise, çocukların saat 9.00'da uyutulması, çalışan kadınların işten gelmiş olması ve akşam yemeğinin de yenmiş olmasıdır. Kadınlar kendi aralarında sohbet saati olarak gördükleri bu saati grup çalışması için ayırabileceklerini belirtmişlerdir. Bu değerlendirmeden sonra grup çalışmasının ilk oturumu 29.11.2018 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Grup çalışması haftada bir olmak üzere, toplam 13 oturum sürmüştür.

Çalışmanın son oturumu 19 Şubat 2019 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Grup çalışmasının süresi başlangıçta, üyelerin görüşleri de alınarak 12 hafta olarak belirlenmiştir. Çalışmanın 9 haftasında üyelerin daha uzun süre çalışmak istediklerini beyan etmeleri üzerine çalışma 14 haftaya çıkarılmıştır. Ancak 10 haftadan itibaren katılımda oluşan aksamalar nedeni ile çalışma 12'ince hafta alınan kararla 13 haftada sonlandırılmıştır. Oturumların çoğunluğu 90 dakika ile 100 dakika arasında sürmüştür. 10'nuncu oturum üyelerin isteği ve motivasyonu dikkate alınarak üzerine 75 dakika sürmüştür. Son oturum grup çalışması değerlendirme formlarının ve son testlerin doldurulması ile birlikte 120'dakika sürmüştür.

3.5.3.3. Grup Çalışmasının Yeri ve Oturumlara Hazırlık

Grup çalışması sığınma evinin yemekhane katında bulunan toplantı salonunda gerçekleştirilmiştir. Salon birbirleri ile eşit büyüklükte ve renkte sandalyenin yuvarlak oturma planına göre dizayn edilmiştir. Bu dizaynın sağlanması için her oturum öncesi bir hazırlık aşaması gerçekleşmiştir. Hazırlık aşamasında oturum öncesi yemekhane bölümdeki oturma sandalyeleri uygulayıcı, yardımcı uygulayıcı ve grup üyeleri tarafından toplantı odasına taşınmıştır. Her oturum öncesi oturumda yer alan etkinlikler için gerekli olan kağıt, kurşun/tükenmez kalem, karton dosya, yazı tahtası kum saati, boya kalemi, asetat kalemi, büyük kağıt, renkli post-it, yaka kartları vb. malzemeler uygulayıcı tarafından temin edilerek, grubun yapıldığı salonda hazır bulundurulmuştur. Standart malzemelere ek olarak müzik çalar, tuvalet kağıdı, renkli balonlar, kum saati, küçük top, amaçlı resimli kağıtlar, videolar gibi ek malzemeler de mevcut oturumun içeriğine göre oturum öncesi uygulayıcı tarafından temin edilerek, grup odasına getirilmiştir. Her oturum sonrası toplantı salonu sandalyelerin yemekhaneye geri taşınması ve malzemelerin toparlanması ile eski şekline getirilerek bırakılmıştır. Her oturum öncesi üyeler toplanıncaya kadar küçük yiyecek ve içecek ikramlarında bulunulmuştur. Son oturumda oturum öncesi ikram yerine oturum sonrası grubun tamamlanmasını kutlamak amaçlı ikramlarda bulunulmuştur. İkramlar uygulayıcı ve yardımcı uygulayıcı tarafından hazırlanmıştır.

3.5.3.4. Grup Çalışmasının Raporlanması

Grup oturumları da ses kayıt cihazı ve yardımcı uygulayıcı tarafından not alınarak kayıt altına alınmıştır. Kayıt cihazı ile kayıt altına alınan oturumlar daha sonra deşifre edilerek yazılı kayıtlara dönüştürülmüştür. Uygulayıcı ve yardımcı uygulayıcı her oturum sonrası, oturumla ilgili değerlendirmede bulunmuşlardır. Bu değerlendirmeler de oturum raporlarında yer almıştır. Her oturum sonrasında yazılı ve deşifre edilen ses kayıtları ile gözlem ve görüşler birleştirilerek grup süreç ve değerlendirme raporları hazırlanmış ve yazılı kayıt altına alınmıştır (Bakınız grup çalışması oturum örneği, Ek 4).

3.5.3.5. Grup Süpervizörlüğü ve Yardımcı Uygulayıcı

Grup çalışması boyunca düzenli aralıklarla yüz yüze görüşmeler ve telefon görüşmeleri vasıtası ile Prof. Dr. Işıl Bulut tarafından süpervizyon desteği alınmıştır. Grup çalışması oturumlarının yürütülmesinde ise uygulayıcı ile birlikte yardımcı uygulayıcı da grupta yer almıştır. Yardımcı uygulayıcı olarak sosyal hizmet bölümünden bir doktora öğrencisi doktora uygulayıcı rolünü üstlenmiştir. Yardımcı uygulayıcı grup çalışmasına sığınma evi yönetiminin ve gruba katılan kadınların bilgisi ve onayı dahilinde katılmıştır.

3.5.3.6. Grup Uygulayıcısı ve Yardımcı Uygulayıcının Görevleri

Grup çalışmasında araştırmacı araştırmanın kuramsal alt yapısı gereği, güçlendirme perspektifine dayanarak hiyerarşik bir rol almadan uygulayıcı rolünü üstlenmiştir. Grup oturumlarında araştırmacı uygulayıcı rolünü, yardımcı araştırmacı da yardımcı uygulayıcı rolünü almıştır. Grup çalışmasına katılan kadınlarda grup üyesi olarak çalışmada yer almışlardır. Uygulayıcı grup sürecinin kolaylaştırılması, oturumların başlatılması ve sonlandırılması, grup etkileşimin sağlanması ve uygulamaların planlanması ve uygulanmasına ilişkin sorumlulukları almıştır. Yardımcı uygulayıcı ise uygulamalara yardımcı olma ve grup sürecine ilişkin kayıt tutma sorumluluklarını almıştır. Her oturum öncesi ve sonrası uygulayıcı ve yardımcı uygulayıcı bir araya gelerek oturumlara ilişkin

değerlendirme ve görüşlerini birbirlerine aktarmışlardır. Oturum öncesi oturumda yürütülecek çalışmaları ve planları oturum sonrası ise oturuma ilişkin gözlem ve görüşleri ile ve bir sonraki oturuma ilişkin planları birbirleri ile paylaşmışlardır. Bu görüşmelerde ayrıca oturumda ortaya çıkan aksaklıklar da ele alınmış ve bir sonraki ve daha sonraki oturumlarda benzer olası aksaklıkların önlenmesi için alınacak önlemler belirlenmiştir. Örneğin, oturumlarda oluşan çocukların uyumaması ve grup oturumlarına katılmak istemeleri gibi ön görülmeyen risklerle ilgili sonraki oturumlar için önlemler alınmıştır. Her oturum sonrası oturumla ilgili gözlem ve değerlendirmelerin yer aldığı süreç ve değerlendirme raporları oluşturulmuştur.

Güçlendirme yaklaşımı doğrultusunda uygulayıcı ve yardımcı uygulayıcının grup çalışması sürecindeki rolleri belirlenmiştir. Buna göre uygulayıcının rolleri:

- Liderlik yerine grup sürecini kolaylaştırmak
- Üyelerle eşit ilişkiler kurmak, hiyerarşik ilişki kurmamak
- Faaliyetleri üyelerle birlikte yapmak
- Oturumları üyelerin ihtiyaçlarına göre revize etmek
- Açığa çıkan güçlü yanları vurgulamak
- Şimdi ve bura dayı esas almak
- Üyeler arası öğrenme ve desteği teşvik etmek
- Üyelerin eşit aktif katılımını teşvik etmek
- Gerekliğinde okumalar önermek
- Grup dinamiğini geliştirici etkinliklere başvurmak
- Grubun başından sonuna ben dilini kullanmayı teşvik etmektir

Yardımcı uygulayıcının rolleri ise:

- Grup sürecini yazmak
- Gözlem yapmak/uygulayıcı ile paylaşmak
- Uygulama ve alıştırmalarda uygulayıcıya destek olmak
- Eşleştirmeli yada küçük grup uygulamalarında üyelere dahil olmaktır.

3.5.3.7. Grup Üyeleri

Grup çalışmasına dahil olan kadınlar grup üyesi rolünü almışlardır. Bu üyeler grup çalışması boyunca da daha önce derinlemesine görüşmeler sırasında kendileri için belirledikleri rumuzları kullanmışlardır. Uygulayıcı ve yardımcı uygulayıcı kendi ön isimlerini kullanmışlardır. Kendi aralarında zaman zaman rumuzlarını hatırlayamayıp, birbirlerine gerçek isimleri ile hitap etmiş olsalar da yazılı kayıtlarda sadece rumuzlara yer verilmiştir.

Grup çalışmasına dahil olan kadınlar ve özellikleri şu şekildedir:

Papatya (34): İlkokul mezunudur. Biri imam nikahlı iki evlilik gerçekleştirmiştir. İkinci eşi vefat etmiştir. Kendisi eşi vefat eden kadınlara verilen sosyal yardım aylığı almakta olup, herhangi bir işte çalışmamaktadır. İki evliliğinde eşleri tarafından şiddete maruz kaldığı ve daha sonrada kendi erkek kardeşi ve annesi tarafından şiddete maruz kaldığı için KSE' ye geldiğini belirtmiştir. Üç aydır KSE1 de kalmakta olup, toplamda üç kez farklı KSE de kaldığını belirtmiştir. İlk eşinden olan iki çocuğuna çocukların babaannelerinin baktığını belirtmiştir. Grup çalışması sürecinde kısa süreli sigortasız işlere girip çıkmıştır. Kök ailesi tarafından desteklenmemekte ve onlarla iletişim kurmamaktadır.

Sarı Çiçek (28): Lise mezunudur. Bir evlilik gerçekleştirmiş, eşinden boşanmıştır. Dört yaşındaki kız ve altı yaşındaki oğlu ile birlikte KSE1'de kalmaktadır. Herhangi bir işte çalışmamakta olup, eski eşinden kendisi ve çocukları için nafaka almaktadır. Evliliği boyunca eşi ve daha öncesinde kendi dayıları tarafından şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. Çocukluğunda anne ve babasının ayrılması sonrası bakımının anneannesi tarafından üstlenildiğini ve bu süreçte dayıları tarafından fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. Eski eşi tarafından şiddete maruz kalması, kendi akrabalarının da şiddet göstermesi ve şiddet göstermekle tehdit etmesi nedeni ile gidecek yeri olmadığını belirterek KSE' ye gelmiştir. Grup çalışması öncesi yapılan derinlemesine görüşmede iki aydır KSE1' de kaldığını daha önce birkaç haftada başka KSE de kaldığını belirtmiştir. Herhangi bir işte çalışmamaktadır. Grup çalışmasına başladıktan meslek edinebilmek için sonra çocuk gelişimi ile ilgili bir kursa başlamıştır. Kök ailesi ile sağlıklı iletişim kuramamaktadır. Kendisi

iletişim kurma ihtiyacını belirtmekle birlikte, özellikle annesinin akrabalarının tehditkar olması nedeni ile onlarla iletişim kuramadığını, uzun bir aradan sonra sadece babası ile görüşmeye başladığını belirtmiştir.

Gül (35): İlkokul mezunudur. İmam nikâhlı iki evlilik gerçekleştirmiş olup, son eşinden de ayrıdır. Evlilikleri boyunca eşleri, ilk eşinin ailesi ve bazen de kendi erkek kardeşleri tarafından fiziksel, psikolojik ve ekonomik şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. İkinci eşinden olan sekiz yaş kız ve altı yaş erkek olan iki çocuğu ile birlikte KSE'1 de kalmaktadır. Grup çalışması öncesi yapılan derinlemesine görüşmede bir aydır KSE1'de kaldığını belirtmiştir. Çocukların bakımı için sosyal yardım almakta olup, herhangi bir işte çalışmamaktadır. Grup çalışması sürecinde kısa süreli bir restoranda çalışma deneyimi olmuştur. Kök ailesi ile görüşmemektedir.

Başak (36): Lise mezunudur. İki kez evlilik gerçekleştirmiş olup, ikinci eşi ile boşanma aşamasındadır. İki evliliğinde de eşlerinden fiziksel ve ağırlıklı olarak psikolojik ve ekonomik şiddet gördüğünü beyan etmiştir. İkinci eşinden olan altı yaş oğlan ve üç yaş kız olmak üzere iki çocuğu ile birlikte KSE1'de kalmaktadır. Grup çalışması öncesi yapılan görüşmede bir buçuk aydır KSE1'de kaldığını beyan etmiştir. Herhangi bir işte çalışmamaktadır. Grup çalışması başladıktan sonra Sarı Çiçek ile birlikte çocuk gelişimi ile ilgili bir kursa başlamıştır. Kök ailesi ile iletişimini sürdürmektedir. Ancak özellikle anne ve babasının kendisine karşı yeterince destekçi olmadıklarını belirtmiştir.

İrem (28): İlkokul mezunudur. Eşinden boşanma aşamasındadır. Eşi tarafından evliliği boyunca fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. Sekiz yaş ve altı aylık kız ve dört yaş erkek olan üç çocuğu babaannesinin yanında kalmaktadır. Eşinin cinsel şiddetine dayanamayarak evi terk ettiğini bir buçuk aydır KSE1' de kaldığını belirtmiştir. Herhangi işte çalışmamakta iken grup çalışması başladıktan sonra bir kuaförde temizlik işlerinden sorumlu olarak çalışmaya başlamıştır. Kök ailesi ile iletişimini sürdürmektedir. Ancak ailesinin kendisini yeterince desteklemediğini belirtmiştir. Boşanmak üzere olduğu eşinin çocuklarını göstermiyor olması nedeni ile çocukları ile yeterli iletişim kuramamaktadır.

Deniz (26) İlkokul mezunudur. Daha önce imam nikâhlı iki evlilik gerçekleştirmiştir. İki eşinden ve eşlerinin ailesinden evlilikleri boyunca psikolojik, ekonomik, fiziksel ve cinsel şiddete maruz kaldığını ayrıca annesi tarafından da çocuk yaşta zorla evlendirilerek ve ilk eşinden ayrıldıktan sonra ikinci kez evliliğe zorlanarak şiddete maruz kaldığını beyan etmiştir. İlk eşinden olan on yaşındaki kız çocuğunun babasında olduğunu ve onu hiç görmediğini belirtmiştir. Beş yaşındaki ikinci eşinden olan kızı ile birlikte bir gündür KSE1'de kalmaktadır. Daha önce başka bir ilde bulunan KSE'de kalmış, o ilde can güvenliği tehlikesi bulunduğu için nakil yolu ile Ankara'ya gelmiştir. İkinci eşinin ve ailesinin, kendi ailesine saldırması ve akrabalarının ölümüne neden olması sonrası can güvenliği risk nedeni ile KSE'de kalmaya başlamıştır. Herhangi bir işte çalışmamakta iken grup çalışması sürecinde bir kamu kurumunda yemek dağıtım personeli olarak çalışmaya başlamış, işin ağır geldiğini belirterek birkaç hafta sonra işten ayrılmıştır. Yaşanan olaylar nedeni can güvenliği tehlikesi bulunduğu için ile kök ailesi ve akrabaları ile görüşmemektedir.

Kardelen (32): Ortaokul mezunudur. Açık liseye devam etmektedir. Evli olup, eşinden boşanma aşamasındadır. Eşi tarafından fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalmıştır. Sekiz yaş kız ve beş yaş oğlan çocuğu ile birlikte KSE1'de kalmaktadır. Grup çalışması öncesi yapılan derinlemesine görüşmede üç gündür KSE1 de kaldığını belirtmiştir. Eşinin kendisini uyguladığı psikolojik şiddete katlanamayarak KSE' de kalmak üzere başvuruda bulunduğunu belirtmiştir. Herhangi bir işte çalışmamaktadır. Grup çalışması sürecinde eşi ile barışarak kuruluştan ayrılmıştır.

Kiraz (57) İlkokul mezunudur. Eşinden uzun yıllar önce boşanmıştır. Boşandığı eşi ve kendi ailesi tarafından evliliği boyunca ekonomik, fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kaldığını, boşandıktan sonra uzun yıllar yalnız yaşadığını belirtmiştir. Kalacak yeri olmadığı için sosyoekonomik gerekçelerle KSE de kalmak üzere başvuruda bulunmuştur. Grup çalışması öncesi yapılan derinlemesine görüşmede yedi aydır KSE1'de kaldığını daha öncesinde de bir yıla yakın bir süre başka bir ildeki KSE de kaldığını belirtmiştir. Çocuğu yoktur. Herhangi bir işte çalışmamaktadır. Daha öncesinde temizlik, dikiş gibi işler yaptığını belirtmiştir.

Mevsim (23): Lise mezunudur. Evli olup, eşinden boşanma aşamasındadır. Eşi ve babası tarafından şiddete maruz kalmıştır. Babasının uyguladığı fiziksel şiddet sonrası KSE' de kalmak üzere başvuruda bulunmuştur. Dört yaşında bir kız çocuğu olduğunu, çocuğunun kendi annesinin yanında kaldığını belirtmiştir. Grup çalışmasını öncesi yapılan derinlemesine görüşmede üç aydır KSE1'de kaldığını belirtmiştir. Bir kuaförde yardımcı personel olarak çalışmaktadır. Grup çalışmasının başlarında cep telefonu ile görüşme saati olduğu gerekçesi ile katılmamıştır. Sonlara doğru arkadaşlarının da teşviki ile grup çalışmasından yer almıştır. Kök ailesi ile düzenli iletişim kurmamaktadır.

Halime (30) Ortaokul mezunudur. Evli olup, boşanma aşamasındadır. Evliliği boyunca eşi ve kayınpederi tarafından fiziksel ve psikolojik şiddete uğramıştır. 13 ve 11 yaş kız ve 2,5 yaş erkek çocuğu ile birlikte KSE1'de kalmaktadır. Eşinin erkek çocuğuna cinsel istismarda bulunmasına şahit olunca, çocuklarını alıp evi terk etmiş ve KSE'de kalma talebinde bulunmuştur. Eşi halen büyük kızı ve küçük oğluna karşı cinsel istismarda bulunmak suçu ile ilgili tutuklu olarak yargılanmaktadır. Grup çalışması öncesi yapılan derinlemesine görüşmede bir gündür KSE1'de kaldığını, daha öncesinde de bir ay başka bir KSE de kaldığını beyan etmiştir. Herhangi bir işte çalışmamaktadır. Eşinin ailesi tarafından çocukları ile ilgili şikayetini geri çekmesi konusunda baskı görmeye devam etmektedir. Kök ailesi ile düzenli iletişim kuramamaktadır.

Liya (43): Yüksekokul mezunudur. Hiç evlenmemiştir. Birlikte olduğu erkek arkadaşı tarafından psikolojik şiddete maruz kalmıştır. Kendi anne ve kız kardeşi de evlenmeden çocuk doğurduğu için kendisini eve kabul etmemiştir. Bir süre arkadaşlarında kaldıktan sonra kalacak yeri olmadığı için 11 aylık oğlan çocuğu ile birlikte KSE' ye başvurmuştur. Grup çalışması öncesi yapılan derinlemesine görüşmede bir gündür KSE1' de kaldığını, daha öncesinde de bir ay başka bir KSE de kaldığını beyan etmiştir. Herhangi bir işte çalışmamaktadır. Daha önce bankacılık işi yaptığını, çocuğunun biraz büyümesinden sonra tekrar çalışmak istediğini belirtmiştir. Kök ailesi ile iletişime devam etmektedir. Ancak ailesinin kendisine karşı dışlayıcı tutumu da devam etmekte olup, ailesi çocuğu görmeden kendisi ile iletişim kurmak istemektedir.

3.5.3.8. Grubun ve Oturumların Yapısı

Grup çalışması başlangıçta kapalı grup olarak belirlenmiş olmakla birlikte, süreç içinde sonradan gruba katılım sağlayan üyelerin olması ile grup yarı kapalı bir grup formatı almıştır. Güçlendirme yaklaşımı doğrultusunda eşit ilişki ve etkileşimlerin sağlanması amacı ile grup çalışması aynı renk ve büyüklükteki sandalyelerden oluşturulan 'O' düzeni oluşturulmuş, uygulayıcı yardımcı uygulayıcı ve üyeler eşit bir şekilde o düzeni içinde yerleştirilen sandalyelerde oturmuşlar ve grup etkileşimi sağlanmıştır.

Oturumlar yarı-yapılandırılmış bir formatta oluşturulmuştur. Bununla birlikte her oturumun genel çerçevesi üç ana bölümden oluşmuştur. Bunlar giriş bölümü, gelişme ve sonlandırma bölümüdür. Giriş bölümde üyelerle selamlaşma (merhaba), önceki oturumun özetlenmesi ve ısınma aktivitesi, çalışma ilkelerinin tekrar edilmesi ve yeni oturumun içeriği konusunda bilgilendirme yer almıştır. Gelişme bölümünde günün konusu oturum hedefine uygun olarak üyelerle çalışılmıştır. Sonlandırma bölümünde ise üyelerin ve uygulayıcının oturuma ilişkin duygu ve düşüncelerine yer verilen günün değerlendirmesi yapılmış ve uygulayıcı tarafından bir sonraki oturumun konusu ile ilgili üyelere bilgi verilerek oturum sonlandırılmıştır.

3.5.3.9. Oturumların İçerik, Amaç ve Hedefleri

Genel amacı gruba katılan üyeleri güçlendirmek olan grup çalışmasının amaçları şiddet gören kadınların kendilerine ilişkin farkındalık ve iç görülerinin artması ve özgüvenlerinin gelişmesi, şiddet yaşantısına ilişkin farkındalıklarının artması, yaşam becerileri kazanmak ve dayanışma bilinci geliştirmektir. Bu genel amaçlara uygun olarak öncelikle oturum başlıkları tespit edilmiş, daha sonra bu oturum başlıkları doğrultusunda, oturumların amaçları ve bu amaçlara yönelik hedefleri belirlenmiştir. Grup oturumları giriş, gelişme ve sonlandırma oturumları olarak ele alındığında ilk üç oturum tanışma ve grup ortamının oluşması ve öz farkındalık kazanmaya yönelik uygulamaların yer aldığı giriş oturumları olmuştur. Sonraki yedi oturum yani üçüncü oturumdan on ikinci oturuma kadar çalışma konularına ağırlık verilen gelişme oturumları olmuştur.

Gelişme oturumlarında da ana temalar dördüncü ve beşinci oturumda kişisel güçler ve öz farkındalık altıncı, yedinci, sekizinci ve dokuzuncu oturumlarda kadınlara yönelik şiddete ilişkin farkındalık ve onuncu ve on birinci oturumlarda beceri geliştirme olmuştur. On ikinci ve on üçüncü oturum yani sonlandırma oturumlarında ise kolektif güçlenme ve grubun sonlandırılması ile gelecek projeksiyonları yer almıştır.

Oturum başlıkları yani çalışma konuları üyelerin istek ve ihtiyaçları ile uygulayıcının derinlemesine görüşmeler ve alan araştırmaları dikkate alınarak belirlendiği konular arasından ilk oturumda belirlenmiştir. İlk oturumda belirlenen üyelerin çalışmak istedikleri konular iletişim, birbirimizi incitmeden nasıl konuşuruz, çocuğumuzda iletişim, çocuğumuza kendimizi nasıl özel hissettiriliriz, değerli olmak, özgüven, neden birbirimizle kavga ediyoruz, önce ben, kendimizi motive etmek, kararlı olmak, kendimizi tanımak, niçin buradayız, neden sığınma evindeyiz, kendimize yararlı olmak, gelecek, saygı, neden kimseye güveniyoruz, kadın ve erkek olmak, başarılarımız, erkeklik, neden kadın şiddet görüyor, haklar, değerli olmak, eğlenceli bir şey yapmaktır. Bu konulardan çocuklarla ilgili olanlar, üyelere bu grup çalışmasının çocuklarla ilgili olmadığı, başka bir çalışmada ele alınabileceği belirtilerek kapsam dışı tutulmuştur. Üyelerin çalışmak istedikleri diğer konuların ele alınacağı temel oturum başlıkları ve sırası uygulayıcı tarafından netleştirilmiş ve üyelerle tekrar paylaşılmıştır. Belirlenen bu oturum başlıkları gelişen ihtiyaçlara göre yeniden şekillendirilmiştir. Örneğin bir oturumda çalışılması gereken bir konu o oturumda tamamlanmamışsa bir sonraki oturumda konuya devam edilmiştir. Ya da önceden belirlenen bir konunun çalışılmasına grubun ihtiyacı olmadığı düşünülmüşse, o konu grubun da fikri alınarak grup oturumlarında ele alınmamıştır. Her oturumun konusuna göre hedefleri bir önceki hafta belirlenmiş ve olası oturum planı oluşturulmuştur. Bu planda oturum hedefine uygun olarak yer verilebilecek ısınma alıştırmaları ve güçlendirici teknik etkinliklere yer verilmiştir (Bakınız, Ek 5).

Oturumun o günkü atmosferine uygun olan ısınma alıştırmaları ve teknik etkinlikler bu plan içinden seçilmiş ve oturumlar gerçekleştirilmiştir. Oturum

süreçlerinde üyelerin ihtiyaçlarına öncelik verilmiş ve oturumun akışına göre önceden planlanan bazı uygulamalarda değişiklik yapılmıştır. Son şekli ile oncu oturumda gerçekleşen grup çalışmasının oturum başlıkları, amaçları ve hedefleri ve oturum akışı ile ilgili bilgiler aşağıda sunulmuştur.

3.5.3.9.1.Oturum 1: Tanışma ve Çalışma İlkelerinin Belirlenmesi

Oturumun amaçları tanışmak, grubun sınırlarını ve yapısını belirlemek ve grup atmosferini oluşturmaktır. Hedefleri ise rumuzları öğrenmek, üyelerin birbirleri ile ilgili daha fazla bilgi edinmesi, kişisel hedefleri belirlemek, sonraki oturumların başlıklarını belirlemek ve çalışma ilkelerini belirlemek olmuştur. Oturum akışı ise üyelerin karşılanması, giriş konuşması ve çalışma ile ilgili üyeleri bilgilendirme, tanışma ve kaynaşma, beklentilerin alınması, grup ve kişisel hedeflerin belirlenmesi, sonraki grup oturumlarının başlıkları, yani temalarının belirlenmesi, çalışma ilkelerinin belirlenmesi ve oturumun sonlandırılması şeklinde gerçekleştirilmiştir.

3.5.3.9.2.Oturum 2: Kendini Tanıma ve Güçleri Fark Etme

Oturumun amaçları grubun çalışma ilkelerini netleştirmek ve bireysel güçlere odaklanmaktır. Hedefleri ise çalışma ilkeleri bir başka deyişle grup kurallarını netleştirmek, kişisel olumlu ve güçlü yanları fark etmektir. Oturum akışı ise üyelerin karşılanması, giriş konuşması, ısınma alıştırmaları, çalışma ilkelerinin üzerinden gidilmesi, bir önceki oturumda belirlenen çalışma konuları ve oturum başlıklarının netleştirilmesi, güçleri fark etmeye yönelik etkinlik ve övgü almak aktivitesi, ayna ayna aktivitesi, günün değerlendirilmesi ve sonlandırma şeklinde gerçekleşmiştir.

3.5.3.9.3.Oturum 3: Kendini Tanıma ve Güçleri Fark Etme

Oturumun amaçları bireysel özellikler ve güçlü yönlerle ilişkin farkındalığı arttırmaktır. Oturum hedefleri ise bireysel yaşantıları etkileyen olaylarla ilgili farkındalık kazanmak ve güçlü yanlar ve özellikleri fark etmektir. Oturum akışı

ise sırası ile üyelerin karşılanması, giriş konuşması, ısınma alıştırmaları, bir önceki oturumla ilgili görüşlerin alınması, çalışma ilkelerinin tekrar edilmesi ve öneminin vurgulanması, ısınma alıştırmaları, yaşam ağacı aktivitesi, günün değerlendirilmesi ve sonlandırma şeklinde gerçekleşmiştir.

3.5.3.9.4.Oturum 4: Kişisel Güçleri ve Ortak Yönleri Fark Etme

Oturumun amaçları kişisel güçlü yanları fark etmek ve kadın olarak ortak yönleri fark etmektir. Oturumun hedefleri ise bireysel güçlere yönelik daha fazla farkındalık geliştirmek ve diğer üyelerle ortak yönleri belirlemektir. Oturum akışı ise sırası ile üyelerin karşılanması, giriş konuşması, ısınma alıştırmaları, haftanın değerlendirilmesi ve bir önceki oturumla ilgili görüşlerin alınması, çalışma ilkeleri ile ilgili özel vurgular, ısınma alıştırmaları, ayna-ayna rol oynama ile anlamlandırma aktivitesi, günün değerlendirilmesi ve sonlandırma ile gerçekleştirilmiştir.

3.5.3.9.5.Oturum 5: Kişisel Farkındalık ve Güçlenme

Oturumun amaçları öz farkındalık geliştirmek ve umut aşılmasıdır. Oturumun hedefleri ise geçmişte yaşanan olumsuzluklarla yüzleşmek ve arınmak, ileriye yönelik umut aşılmasıdır. Oturum akışı ise sırası ile üyelerin karşılanması, giriş konuşması, ısınma alıştırmaları, grup birlikteliğini geliştirici alıştırmalar, haftanın değerlendirilmesi ve bir önceki oturumla ilgili görüşlerin alınması, bir nehir çizme aktivitesi, günün değerlendirilmesi ve sonlandırma ile gerçekleştirilmiştir.

3.5.3.9.6.Oturum 6: Toplumsal Cinsiyet Analizi ve Ayrımcılığa İlişkin Farkındalık

Oturumun amacı toplumsal cinsiyet ayrımcılığına ilişkin farkındalık geliştirmektir. Oturumun hedefi ise üyelerin kadın olmalarından kaynaklı karşılaştıkları ayrımcılığın farkına varmalarıdır. Oturum akışı sırası ile üyelerin karşılanması, haftanın değerlendirilmesi ve bir önceki oturum ile ilgili görüşlerin alınması,

ısınma alıştırmaları, zamanda yolculuk aktivitesi ve nefes çalışması, günün değerlendirilmesi ve sonlandırma şeklinde gerçekleştirilmiştir.

3.5.3.9.7.Oturum 7: Toplumsal Cinsiyet Analizi ve Ayrımcılığa İlişkin Farkındalık

Oturumun amaçları toplumsal cinsiyet farklılıklarını analiz etmek ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığına yönelik farkındalığı arttırmaktır. Oturumun hedefleri ise cinsiyete dayalı oluşturulan kadınlık ve erkeklik rollerine ilişkin farkındalık oluşturulacak aktivite yapmak, kadın olarak yaşam boyu karşılaşılan ayrımcılıkları fark etmelerine yönelik aktivite yapmak, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı ile ilgili farkındalık oluşturmaya yönelik aktivite yapmak. Oturumun içeriği ise sırası ile üyelerin karşılanması, giriş konuşması, haftanın değerlendirilmesi ve bir önceki oturum ile ilgili görüşlerin alınması ısınma alıştırmaları, ikili toplumsal cinsiyet farkındalığı çalışması, kültürel baskı ve eşitsizliğe ilişkin fikir alış verişleri, günün değerlendirilmesi ve kapanış ile gerçekleştirilmiştir.

3.5.3.9.8.Oturum 8: Kadınlara yönelik Şiddet ve Etkilerine İlişkin Farkındalık

Oturumun amaçları toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadınlara yönelik şiddet arasındaki bağlantıya ilişkin farkındalık geliştirmek ve kadınlara yönelik şiddetin boyutları ve sonuçlarına ilişkin farkındalık geliştirmektir. Oturumun hedefleri ise toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sonuçlarından birisi olarak kadınlara yönelik şiddetin ortaya çıkışı ile ilgili farkındalık yaratıcı aktivite yapmak, kadınlara yönelik şiddetin boyutları ile ilgili farkındalık geliştirici aktivite yapmak ve stres karşısında bedensel rahatlamayı öğrenmektir. Oturum akışı ise sırası ile üyelerin karşılanması, giriş konuşması, ısınma alıştırmaları, haftanın değerlendirilmesi ve bir önceki oturumla ilgili görüşlerin alınması, bizim ailede olmaz animasyon sunumu, kadınlara yönelik şiddetin nedenleri ve şiddete ilişkin bilinenler, ben bilirim testi, kadınlara yönelik şiddetle ilgili görsel bilgilendirme

(infografi), gevşeme egzersizleri, günün değerlendirilmesi ve sonlandırma ile gerçekleştirilmiştir.

3.5.3.9.9.Oturum 9: Şiddetin Yönü ve Güç İlişkileri

Oturumun amaçları kadınlara yönelik şiddet ve güç ilişkisi arasındaki bağlantıya yönelik farkındalık geliştirmek, şiddetin yönü ve kadınların birbirlerine ve çocuklarına yönelttikleri şiddete ilişkin farkındalık geliştirmek, kadın olarak ortak yaşantıları fark etmektir. Oturumun hedefleri ise şiddetin yönü ile ilgili bilgilendirici aktivite yapmak, şiddet gören kadınların kendi hem cinsleri ve çocuklarına yönelttikleri şiddete yönelik farkındalık geliştirici aktivite yapmak ve ortak yaşantıları fark etmeye yönelik aktivite yapmaktır. Oturum akışı ise sırası ile üyelerin karşılanması, giriş konuşması, ısınma alıştırmaları ortak yönleri keşfetme ve güven geliştirici bir sırrım var aktivitesi, günün değerlendirilmesi ve sonlandırma ile gerçekleştirilmiştir.

3.5.3.9.10.turum 10: İletişim Becerileri, Empati Kurma

Oturumun amacı üyelerin empati kurma becerisini geliştirmektir. Oturumun hedefi ise empati kurma becerisi geliştirmeye yönelik Etkinlikler yapmaktır. Oturum akışı sırası ile üyelerin karşılanması, ısınma alıştırmaları, haftanın değerlendirilmesi ve bir önceki oturum ile ilgili görüşlerin alınması, karşılıklı ayna aktivitesi, hikâyeleri değiştirme aktivitesi, gevşeme ve rahatlama, günün değerlendirilmesi ve sonlandırma ile gerçekleştirilmiştir.

3.5.3.9.11.Oturum 11: İletişim Becerileri- Olumsuz Duygularla Başa Çıkma

Oturumun amaçları duyguları ve öfke duygusunu tanımak ve öfke duygusu ile başa çıkmayı öğrenmektir. Oturumun hedefleri ise olumsuz duyguları tanımaya yönelik etkinlik yapmak ve öfke duygusu ile başa çıkmaya yönelik beceri geliştirici aktivite yapmaktır. Oturum akışı sıra ile üyelerin karşılanması, giriş konuşması, ısınma alıştırmaları, haftanın değerlendirilmesi ve bir önceki oturumla ilgili görüşlerin alınması, öfke duygusunun bedendeki yansımalarını fark etmeye

yönelik aktivite, öfke ile başa çıkma becerilerinin paylaşılması, günün değerlendirilmesi ve sonlandırma ile gerçekleştirilmiştir.

3.5.3.9.12.Oturum 12: Bireysel Güçler ve Çevresel Destek Sistemleri

Oturumun amaçları kişisel güç ve kaynakları gözden geçirmek ve farkındalık yaratmak ve çevresel kaynaklar ile destek sistemlerine ilişkin farkındalık geliştirmektir. Oturumun hedefleri ise kişisel güç ve kaynakları fark etmeye yönelik aktivite yapmak ve çevresel güçleri ve destek sistemlerini fark etmeye yönelik etkinlik yapmaktır. Oturum akışı sırası ile üyelerin karşılanması, giriş konuşması, ısınma alıştırmaları, haftanın değerlendirilmesi ve bir önceki oturumla ilgili görüşlerin alınması, cümle başlatma aktivitesi, benim güçlü yanlarım aktivitesi, senin güçlü yanların aktivitesi, kolektif güçleri fark etmeye yönelik ağaç rüzgar oyunu aktivitesi, destek sistemleri aktivitesi, günün değerlendirilmesi ve sonlandırma ile gerçekleştirilmiştir.

3.5.3.9.13.Oturum 13: Değerlendirme ve Grubu Sonlandırma

Oturumun amaçları üyelerin kişisel hedeflere erişimini gözden geçirmek, gelecek projeksiyonlarını belirlemek, grup çalışmasının etkinliğini değerlendirmek ve grubu sonlandırmaktır. Oturumun hedefleri ise üyelerin grup çalışmasının ilk oturumunda belirttikleri hedeflere ulaşmış, ulaşmadıklarını değerlendirmek, geleceğe yönelik hedefleri gözden geçirmeye yönelik aktivite yapmak, grup sürecinin üyelerce değerlendirilmesi, üyelerin gelişimi ve grup süreci ile ilgili geri bildirimde bulunmak, grup çalışmasını sonlandırmak ve son testleri vermektir. Oturumun akışı üyelerin karşılanması, giriş konuşması, ısınma alıştırmaları, haftanın değerlendirilmesi ve bir önceki oturumla ilgili görüşlerin alınması, spektogram aktivitesi, kişisel hedeflere erişimin değerlendirilmesi, grup süreci değerlendirme formunun doldurulması, uygulayıcının grup süreci ve üyelerin gelişimi ile ilgili geri bildirimde bulunması, hoşça kal aktivitesi ve grubu sonlandırma ve sonrasında üyelere son testlerin verilmesi ile gerçekleştirilmiştir.

3.5.3.10. Grup Çalışmasının Kuramsal Alt Yapısı

Grup çalışması güçlendirme yaklaşımı temelinde, ekolojik, feminist ve sosyal öğrenme kuramlarının varsayımlarını esas alan müdahale tekniklerinin bir arada kullanıldığı eklektik bir yaklaşım çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Güçlendirme yaklaşımı temel alınan grup çalışmasının en temel özelliği grup üyeleri, uygulayıcı ve yardımcı uygulayıcı arasındaki etkileşimlerde eşitlikçi bir yaklaşımın benimsenmesi olmuştur. Üyeler arasında zaman zaman oluşan hiyerarşik tutumlara uygulayıcı tarafından müdahale edilerek ve ilk oturumda belirlenen çalışma ilkelerini, grup kurallarını üyelere hatırlatarak süreç tekrar eşitlikçi duruma getirilmiştir. Güçlendirme esas olmak üzere grup çalışmasında ekolojik yaklaşım, feminist yaklaşım ve öğrenme kuramlarının var sayımları baz alınarak, eklektik bir müdahale çerçevesinde uygulama tekniklerine başvurulmuştur. Ağırlıklı olarak kişisel farkındalık, güçleri fark etme, bilinç yükseltme, yeniden çerçeveleme beceri geliştirme, olumsuz düşünceleri yeniden yapılandırma, toplumsal cinsiyet analizi ve kadınlara yönelik şiddete ilişkin farkındalık, psikoeğitim ve yasal haklar vb. konularda bilgilendirme tekniklerinden yararlanılmıştır. Bu teknikler çalışılırken uygulayıcı çeşitli etkinlikler yararlanılmıştır. Bir sonraki bölümde bu etkinliklerden bahsedilmiştir. Oturum içerikleri ve teknikler grubun süreci ve üyelerin ihtiyacına göre şekillenerek belirlenmiştir. Bütün oturumlar birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Öz farkındalık, iletişim, etkileşim, kolektif güçlenme ayrı çalışma konuları olarak ele alınmış olmakla birlikte bütün oturumlarında temel unsuru olmuştur. Bu bağlamda güçlendirmenin eklektik müdahale yaklaşımı ve grubun iyileştirici faktörleri entegre edilmiştir.

3.5.3.11. Oturum İçerikleri, Isınma, Canlandırma Alıştırmaları ve Güçlendirici Teknik Etkinlikler

Grup oturumlarında kuramsal alt yapıya bağlı olarak teknik etkinliklerle birlikte amaçlı ısınma ve canlandırma alıştırmalarına da başvurulmuştur. Bu alıştırmalar ve etkinlikler her oturumun içinde giriş, gelişme ve sonlandırma bölümlerine yerleştirilmiştir. Isınma ve canlandırma alıştırmaları ile teknik etkinliklerin

yönergeleri grubun ihtiyacına göre esnetilerek uygulanmıştır. Teknik etkinliklerde yazı yazma, resim çizme, rol oynama, görseller, infografi, psikoeğitim ve metaforlar gibi çeşitli araçlara başvurulmuştur. Bu etkinlikler oturumun içeriğine göre amaçlı olarak seçilmiş, oturum konularının çalışılabilmesi için araç olarak kullanılmıştır.

Isınma ve canlandırma alıştırmaları ve güçlendirici teknik etkinliklerin seçiminde genel olarak grup çalışması süreçlerinde yararlanılan kaynaklar ile çeşitli kadın grupları ile yapılan grup çalışmaları için hazırlanan rehber kitapçıklar ve çeşitli uygulama ve metafor kaynaklarından yararlanılmıştır (Kuzucu, 2011; Altınay, 2016; Dökmen, 2006; Peseschkian, 1986/1998, Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tekif Evleri Genel Müdürlüğü, Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı, 2013; Gövebakan ve Duyan, 2015; Voltan-Acar, 2012; Tunç-Tekindal, 2016; Medica Mondiale, 2013; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016; Kadının İnsan Hakları ve Yeni Çözümler Derneği, 2010). Bu alıştırmalar ve uygulamaların yönergeleri grup çalışmasında uygulandığı şekilde eklerde yer almaktadır (Bakınız Ek 5).

Grup çalışmasının gelişimsel süreci dikkate alındığında giriş, gelişme ve sonlandırma olarak üç bölümde ele alınabilir. Bu bağlamda çalışmanın ilk üç oturumu giriş, daha sonraki sekiz oturumu gelişme ve son iki oturumu ise sonlandırma oturumları olarak ele alınmıştır.

Grup çalışmasının başlangıçta yer alan ilk üç oturumu kapsayan giriş oturumlarında üyelerinin birbirlerini tanımaları, birbirleri ile etkileşime geçmeleri ve grup birlikteliğinin oluşmasına yönelik ısınma ve canlandırma alıştırmaları yer almıştır. Çalışma konuları açısından ilk oturumda grubun sınırları ve çalışma konularını belirlenmesi ve sonraki oturumlarda bireysel güçlenmeye, öz farkındalığı yükseltmeye yönelik etkinliklere yer verilmiştir. Bu oturumlarda yer alan ısınma canlandırma alıştırmaları ve güçlendirmeye yönelik teknik etkinlikler Çizelge 9 da gösterilmiştir.

Çizelge 9: Giriş Oturumları Isınma Canlandırma Alıştırmaları ve Teknik Etkinlikler

Oturum	Isınma Ve Canlandırma Alıştırmaları	Teknik Etkinlikler
1	Müzikli balonlar Rulo	Beklenti ağacı Çalışma ilkeleri belirleme Çalışma konuları belirleme
2	Bir hareket yap	Aynı gemideyiz Güçlü yanlar Övgü alma Ayna ayna
3	Top sende Aferin iyi yaptın	Yaşam ağacı

Dördüncü oturumdan on ikinci oturuma kadar yürütülen grubun gelişme oturumlarında ise çalışma konuları üç bölümde ele alınmıştır. Bunlardan ilki giriş oturumlarında da yer alan bireysel güçler ve öz farkındalığa yönelik güçlendirme etkinliklerinin devam ettiği oturumlardır. Dördüncü ve beşinci oturumlar bu ana tema üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Gelişme oturumlarının ikinci bölümünde ise ağırlıklı olarak kadınların maruz kaldıkları şiddetin boyutları, etkileri ve şiddetin sosyo kültürel yönelik bilinçlenme, farkındalık kazandırmayı amaçlayan alıştırmaya ve etkinliklere yer verilmiştir. Altıncı oturumdan itibaren dört oturumda bu konulara yer verilmiştir.

Gelişme oturumlarının son bölümde güçlendirmenin önemli araçlarından birisi olan beceri geliştirmeye yönelik alıştırmaya ve Etkinliklerden yararlanılmıştır. İki oturumda empati kurma becerisi ve duyguları fark etme ve ifade etmeye yönelik uygulamalara başvurulmuştur (Bakınız, Çizelge 10).

Çizelge 10: Gelişme Oturumları Isınma/Canlandırma Alıştırmaları ve Teknik Etkinlikler

Oturum	Isınma ve Canlandırma Alıştırmaları	Teknik Etkinlikler
4	Yürüyerek ısınma Hişşşt-Aaaaa Sayı sayma	Karşılıklı ayna
5	Kördüğüm	Bir nehir çiz
6	Moleküller	Zamanda yolculuk Nefes çalışması ve hayal kurma
7	Fil dansı	İkili çalışma, toplumsal cinsiyet analizi Ekolojik sistem çarkı
8	Alkışı ver	Bizim ailede olmaz (animasyon) Ben bilirim İnfografi
9	Karışık salata Bir sıırım var	Şiddetin yönü Aşamalı gevşeme egzersizleri
10	Uzaya gidiyoruz	Ayna ayna Hikayeleri değiştirme
11	Kulaktan kulağa	Serçenin yürek çarpıntısı (metafor-hikaye) Bedenimde duygular

Grup çalışmasının son iki oturumu sonlandırma bölümünde yer almıştır. Grubun sonlarına doğru tekrar bireysel güçlendirme ve bunula birlikte, kolektif güçlerin farkına varma ve eyleme geçme ile çevresel destek sistemlerini gözden geçirme üzerinde durulmuş ve bunları destekleyici alıştırmaya ve etkinliklerden yararlanılmıştır.

Üyelerin hedeflere erişiminin değerlendirilmesi, üyelerin gelecek projeksiyonlarının oluşturulması ve uygun veda yöntemleri ile grubun sonlandırılması ve grup çalışmasının değerlendirilmesine yönelik alıştırmaya ve etkinliklerden son oturumda yararlanılmıştır. Bu oturumlarda başvurulan

alıştırmalar ve güçlendirmeye yönelik teknik etkinlikler de çizelge11'de gösterilmiştir.

Çizelge 11: Sonlandırma Oturumları Isınma/Canlandırma Alıştırmaları ve Teknik Etkinlikler

Oturum	Isınma ve Canlandırma Alıştırmaları	Teknik Etkinlikler
12	Elma toplama	Cümle başlatma Benim güçlü yanlarım, senin güçlü yanların Rüzgar ağaç oyunu Destek sistemleri
13	Kulaktan kulağa Bir hareket yap	Spektograf (geleceğe yönelik hedefler) Uzun kaşıklar Kişisel hedeflere erişim Grup süreci değerlendirme formu, son test Uygulayıcının değerlendirmesi Hoşçakal

3.5.4. Ön Test ve Son Testlerin Verilmesi

Araştırma sürecine dahil edilen kadınlarla derinlemesine görüşmelerin yapılmasının arkasından KOÖ ve YPDÖ ölçekleri ön testler olarak verilmiştir. KSE1'de görüşme yapılan kadınlardan birisi araştırmaya başlamadan önce kuruluştan ayrılmış ve bağımsız yaşam geçtikten sonra kuruluştaki çalışmaya başlamış olduğu ve müdahale ve kontrol grubunda yer almayacağı için kendisine ön testler verilmemiştir. Dolayısı ile derinlemesine görüşme yapılan 32 kadından 31'ine ön testler verilmiştir. Derinlemesine görüşmeler ve ön test verme süreci sığınma evlerinin bireysel görüşme odalarında yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Ön testleri kadınlar bireysel olarak kendileri doldurmuşlardır. Sadece okuma yazma bilmeyen 1 kadına ölçek maddeleri okunarak, görüşleri alınmış ve ölçekler araştırmacı tarafından doldurulmuştur. Daha sonra grup çalışmasının sonunda, KSE1'de grup çalışmasına katılan ve MG' de yer alan kadınlara ve KSE2 de kalan KG' de yer alan kadınlara KOÖ ve YPDÖ ölçekleri son test olarak tekrar verilmiştir.

Grup çalışmasına katılan MG' de yer alan kadınlara grubun son oturumunun hemen akabinde son testler verilmiştir. İzinli olduğu için son oturumda bulunmayan İrem'e grup çalışması değerlendirme formu ve son testler sonradan KSE1'de verilmiştir. Kuruludan ayrılış yaptığı için son oturumda bulunmayan Papatya'ya ise ev ziyareti yapılarak grup çalışması değerlendirme formu ve son testler verilmiştir. Grubun ilk sekiz oturumuna katılan sonra kuruludan ayrılan Kardelen'e de son testler katıldığı son oturumda verilmiştir. Grup çalışmasının bitiminden KG' de yer alan kadınlara da son testler kaldıkları KSE2'de bireysel olarak verilmiştir. Bu sığınma evinde ön testleri alan 13 kadından 6'sı sığınma evinden ayrıldığı, kalanlardan 1'i de son testleri almak istemediği için KSE' de sadece 6 kadına son test verilebilmiştir. Ayrılan kadınlardan ikisi şehir dışına çıktıkları için, ikisine ulaşamadığı için son testler verilememiştir. İletişim sağlanabilen iki kadından birisine ev ziyareti gerçekleştirilerek ve birisine de ŞÖNİM'e davet edilerek son testler verilmiştir. Bu bağlamda KG' de toplam sekiz kadına son test verilebilmiştir.

3.5.5.Araştırma Sürecinde Karşılaşılan Zorluklar

Araştırmanın genelinde ve grup çalışması sürecinde bir takım zorluklarla karşılaşmıştır. Bu zorlukların başında zorlukların başında küçük çocuğu olan kadınların çocuklarının kreş saatleri ve çalışan kadınların vardiyalı çalışma düzeninde çalışıyor olmaları gelmiştir. Bazı kadınlar derinlemesine görüşmelere çocukları ile katılabilmişlerdir. Çocuklar zaman zaman görüşme sürecini durdurmuşlardır. Ya da çocuklar kuruluşun kreşinde durmadıkları için kreşte görevli kişiler tarafından görüşmeye getirilmişlerdir. Yaşanan diğer bir zorluk ise, çalışan kadınların vardiya sistemi ile çalışmaları ve çalışma saatlerinin aylık/haftalık değişmesidir. Özellikle KSE2'de bulunan kadınların bir kısmında bu sorun ile karşılaşmıştır. Kuruluda kalan bazı kadınlarla bu nedenle zaman planlaması yapılamamış derinlemesine görüşme yapılamamıştır.

Derinlemesine görüşmelerde karşılaşılan bu zorluklar sonrasında kadınların vardiyalı çalışma sorunu olmayan KSE1'de grup çalışması yapılması görülmüştür. Bu sığınma evinde grup çalışmasının saati çalışan kadınlar ve

çocukların uyku saati dikkate alınarak üyelerle birlikte belirlenmiştir. Ancak kadınlardan bazılarınının çocukları uyku saatlerine uymayarak, annelerinin yanına gelmiş yada gelmek istemişlerdir. Bu tür durumlarda oturumlar durdurulmuştur. Çocuklar nedeni ile bazen kadınlar oturum sonlanmadan çıkmak istemişlerdir.

Grup çalışması sürecinde çocukların yatmaları gereken saatte uyumamaları ve bazı üyelerin çocuklarının (Kardelen ve Gül) neredeyse her oturumda yukarı çıkıp içeriye girmeleri ya da annelerini çağırmaları üyelerin dikkatini dağıtmış ve grup sürecini zorlaştırmıştır. Üyelerden Liya' bazı oturumlara bebeği ile gelmek zorunda kalmıştır. Bu oturumlarda grubun dikkati dağılmış ve üyelerin dikkatleri bazen bebeğin üzerine kaymıştır. Bu tür durumlarda uygulayıcı grubu bir süre durdurup, üyelerin dikkati tekrar gruba çekerek devam etmiştir.

Yaşanan bir diğer sorun ise kadın sığınma evlerinde sirkülasyonla ilgilidir. KSE1'de grup çalışmasına katılan kadınlar arasında grubun başlarında yada grup sonlanmadan ayrılanlar ve gruba sonradan giriş yapan kadınlar olmuştur. Yapılan görüşmelerde grup çalışmasına katılması uygun görülen 16 kadın olmasına rağmen grup çalışması 11 kadın ile gerçekleştirilmiştir. Bu kadınlardan biri gruba hiç katılmadan, dördü bir yada iki oturuma katılarak kuruluştan ayrılmışlar ve grup üyesi olarak sayılmamışlar. Grup üyesi sayılan 11 kadından da grup çalışmasından erken ayrılan ve sonradan gelip gruba katılım sağlayanlar olmuştur. Bu durumda da kapalı grup olarak planlanan grup çalışması üye giriş ve çıkışına kısmen açık bir yapıya dönüştüğü için yarı kapalı olarak gerçekleştirilmiştir. Süreç içinde, KSE2'de kalan ve kontrol grubunda yer alan kadınlarından 6'sının da sığınma evinden ayrılmış olması da bu grupta son testlerin tamamlanması açısından süreci zorlaştırmıştır. Başlangıçta 13 kişiye ön test verilmiş olmasına rağmen son testler sadece 8 kadına verilebilmiştir. Böylelikle KG' de yer alan kadın sayısı düşmüştür.

Zaman zaman KSE koşullarında kadınlar arasında, toplu yaşamın getirdiği zorluklara bağlı çatışmalar yaşanmaktadır. Bu araştırmada derinlemesine görüşmeler açısından bu çatışmaların bir yansıması olmamıştır. Ancak grup çalışmasında aralarında grup dışında çatışma yaşayan kadınlar grup ortamında

bir araya geldiklerinde bu çatışmaları gruba taşımak istemişlerdir. Özellikle Gül ve Sarı Çiçek arasında İlk oturumda ve dördüncü oturumda yoğun olarak ortaya çıkan bu çalışmalar grup birlikteliğini zorlaştırmıştır.

Grup çalışması sürecinde ortaya çıkan bir diğer zorluk, grubun başlangıç saati ile ilgili olmuştur. Başlangıçta kadınların (üyelerin) kendi isteği ile aksam 21.00 olarak belirlenen oturum saatine uyum sağlanamadığı için, sonra 21.30'aa alınmıştır. Bazen oturumların saat 22.00 da başladığı da olmuştur. Böyle olunca oturumlar önceden ön görülen bitiş saatinden daha geç saatte bitirilebilmiştir.

3.6.VERİLERİN ANALİZİ

Araştırmanın çeşitli aşamalarında elde edilen verilerin analizi araştırma sürecine paralel üç aşamada gerçekleştirilmiştir:

1. Birinci aşama araştırmaya katılan bütün kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bilgilerin analiz edilmesidir. Bu veri analizinde kadınların şiddet deneyimleri, başa çıkma yolları ve şiddetle mücadeleye ilişkin görüşlerine ilişkin ortak temaların tespit edilmesini ve derinlemesine bilgi toplamayı içeren betimsel ve içerik anizi yöntemlerine başvurulmuştur. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerde yer alın başlıklarla önceden belirlenmiş konularla birlikte içerik analizinden elde edilen temalarla veri analizi yapılmıştır.
2. İkinci aşama grup çalışması sürecinin gözlemsel analizinin yapılarak niteliksel veri elde edilmesidir. Bu aşama grup süreci boyunca uygulayıcı/yardımcı uygulayıcı tarafından yapılan gözlemlerin ve grup çalışması sürecinin yazılarak raporlanmasını kapsamaktadır. Ayrıca kadınların grup çalışması sonrası kendilerine verilen grup çalışması değerlendirme formunda yer alan yazılı görüşleri de grup süreci ve grubun etkinliğin değerlendirilmesi açısından ele alınmıştır.
3. Üçüncü aşama araştırmaya katılan bütün kadınlara verilen KOÖ ve YPDÖ ölçeklerinden elde ettikleri başlangıç ve son test puanlarının karşılaştırılmasıdır. Burada Grup içi ve gruplararası karşılaştırma

yöntemlerine başvurulmuş ve veri alanizi gerçekleştirilmiştir. Buna göre grup içi karşılaştırmalar grup çalışmasına katılan kadınların ön test ve son test puanlarının karşılaştırılması, gruplar arası karşılaştırmalar ise grup çalışmasına katılan yani MG de yer alan kadınlarla, çalışmaya katılmayan KG de yer alan kadınların ön test ve son test puanlarının karşılaştırılması yapılmıştır. Ayrıca iki sığınma evinde araştırmaya katılan ön testler verilen bütün kadınların puanlarının başlangıç puanları da gruplararası karşılaştırmada yer almıştır. Bu karşılaştırmalar sonrası elde edilen farkların anlamlı düzeyde olup olmadığı yani grup çalışmasının kadınların ölçeklerden aldıkları puanlarda fark yaratıp yaratmadığına bakılarak, grup çalışmasının etkinliği değerlendirilmiştir. Grup karşılaştırmaları ile birlikte betimsel istatistikler de yapılarak demografik verilerin analizi yapılmıştır. Bu analizlerde frekans dağılımı, toplam, oran, yüzde, ortalama, minimum değer, maksimum değer vb. hesaplamalar yapılmıştır. Sözü edilen grup karşılaştırmaları ve betimsel analizlerin tamamı SPSS Paket programı 21 versiyonu aracılığı ile yapılmıştır.

Araştırma sonunda nitel ve nicel yöntemlerle elde edilen bulgular ayrı ayrı ve birlikte ele alınarak çok boyutlu bir şekilde tartışılmıştır. Özellikle grup çalışmasının etkinliğinin değerlendirilmesi amacı ile nitel ve nicel araçlarla elde edilen bulgular birlikte değerlendirilmiştir.

4.BÖLÜM

BULGULAR

4.1. YARI YAPILANDIRILMIŞ DERİNLEMESİNE GÖRÜŞMELERLE BELİRLENEN TEMALAR

Kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmelerde elde edilen verilerin betimsel ve içerik analizinin yapılması sonrası birbirileri ile iç içe geçmiş dokuz tema belirlenmiştir (Bakınız Şekil 4). Bu temalar şiddet yaşantısı, şiddete maruz kalma kalma nedenleri, şiddet ortamında kalma nedenleri, başa çıkma şekilleri, şiddetin etkileri, güçlü yanları, Sığınma evi ile ilgili görüşleri, gelecek planları ve şiddetle başa çıkma önerilerini içermektedir. Temaların içeriklerine ilişkin bilgiler genel ve grup karşılaştırmalarının yapıldığı sayısal verilerle desteklenmiştir.

Şekil 4: *Derinlemesine Görüşmelerin Analizi Sonrası Belirlenen Temalar*

4.1.1.Tema 1: Şiddet Yaşantısı: Yakın İlişki İçinde Olunan Kişiler Tarafından Yaşam Boyu Her Türlü Şiddete Dozajı Artarak Maruz Kalmak

Araştırmaya katılan kadınlar kendilerine şiddet uygulayanların çoğunlukla eşleri ve kendi kök aileleri ile eşlerinin kök aileleri olduğunu ve bu kişiler tarafından yaşamlarının çeşitli evrelerinde şiddetin her türüsüne dozajı zamanla artarak maruz kaldıklarını ve kendileri ile birlikte çocuklarının da şiddetten etkilendiğini belirtmişlerdir. Bu tema altında ele alınan alt başlıklar Şekil 5' de gösterilmiştir.

Şekil 5: Şiddet Yaşantısı

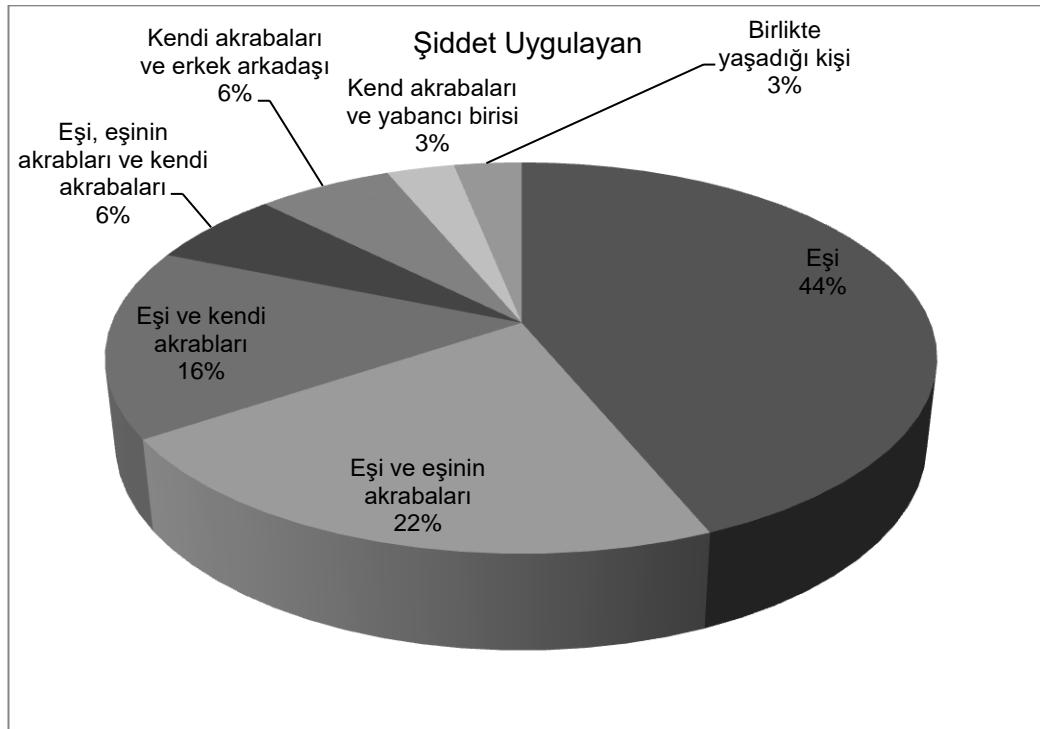

4.1.1.1. Yakın İlişkide Olunan Kişilerin Şiddet Uygulaması

Araştırmaya katılan kadınların KSE'de kalmak amacı ile ilk yaptıkları başvuruda belirttikleri geliş nedenlerinde belirttikleri kentlilerine şiddet uygulayanlar ile görüşme içeriklerinde yer alan yaşam boyu kendilerine şiddet uygulayanların çoğunlukla eşleri yada yakın ilişkide oldukları kişiler oldukları görülmüştür. Kadınlar özellikle eş ve birlikte yaşadıkları, yada yakın ilişki içinde oldukları kişilere ek olarak eşin ailesi ve kendi kök aile ve akrabaları tarafından şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir (Bakınız Şekil, 6).

Toplamda evlilik gerçekleştirdiğini belirten 29 kadından 28'i (%88) evli oldukları süreçte eşleri tarafından şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu kadınlardan katılan kadınların %44'ü eşi, %22 eşi ve eşinin akrabaları, %16'sı eşi ve kendi akrabaları tarafından şiddete maruz kalmışlardır. Kalan dört kadın ise duygusal ilişki içinde oldukları kişilerin kendilerine şiddet uyguladığından söz etmişlerdir.

Şekil 6: Yaşam Boyu Kadınlara Şiddet Uygulayanlar

Eşinin ailesi ile birlikte yaşamış olan Edanur eşi ve eşlerinin kök aile üyeleri tarafından maruz kaldıkları şiddeti şu şekilde anlatmıştır:

Eşim ve bazen kayınpederim döverdi beni. Eşimin yanına oturduğum için dayak yedim. Kapının önüne çıksam beni eşime şikayet ederlerdi. Evde içtiğim bir bardak çay dahi sayılırdı. Çocukların okulundan beş dakika geç gelsem, eşime şikayet edilirdim (Edanur, 32).

Hem eşi hem eşinin ailesi hem de kendi ailesi tarafından şiddet gören Deniz ise yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

Annem beni 14 yaşında zorla döve döve evlendirdi. Evlendim kayıinvalidem bana sürekli hizmet ettirir, beni aşağılardı. Eşime şikayet eder eşime dövdürürdü. Oradan ayrıldım. Annemin yanına geldim. Beni tekrar evlenmeye zorladılar. İstemeye istemeye tekrar evlendim. O adam bana şiddet uygulardı. Annemin yanına giderdim. Geri gönderirdi (Deniz, 26).

Gruplara ayrıştırıldığında da toplam verilere paralel olarak hem müdahale, hem kontrol grubu açısından kadınların ağırlıklı olarak eş şiddetine maruz kaldıkları görülmektedir. Zaten her iki grupta da evlenmemiş ve erkek arkadaşı ve birlikte olduğu kişi tarafından şiddete maruz kalmış birer kişi yer almıştır (Bakınız, Çizelge, 12)

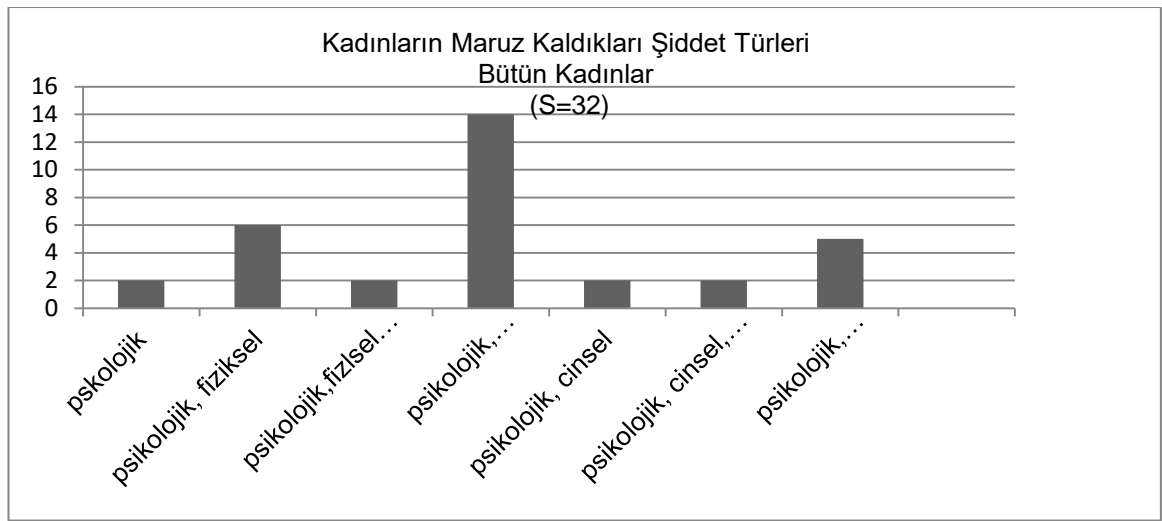
Çizelge 12: Kadınlara Şiddet Uygulayanların Yakınlık Dereceleri (Yaşam Boyu)

Bütün Kadınlar														
Sayı (S)=32 (19 +13)														
	Eşi		Eş ve eşin akrabaları		Eşi ve kendi akrabaları		Eşi, eşin akrabaları ve kendi akrabaları		Kendi akrabaları ve erkek arkadaşı		İlişki içinde olmadığı birisi ve kendi akrabaları		Birlikte yaşadığı kişi	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
KSE1	7	36	5	26	4	21	2	11	1	6	-	-	-	-
KSE2	7	54	2	14	1	7	-	-	1	7	1	7	1	7
Toplam	14	44	7	22	5	16	2	6	2	6	1	3	1	3
Müdahale ve Kontrol Grubunda Yer Alan Kadınlar														
S=19 (11+8)														
	Eşi		Eş ve eşin akrabaları		Eşi ve kendi akrabaları		Eşi, eşin akrabaları ve kendi akrabaları		Kendi akrabaları ve erkek arkadaşı		İlişki içinde olmadığı birisi ve kendi akrabaları		Birlikte yaşadığı kişi	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
MG	4	37	2	18	2	18	2	18	1	8	-	-	-	-
KG	4	50	3	38	-	-	-	-	-	-	-	-	1	12
Toplam	8	42	5	26	2	11	2	11	1	5	-	-	1	5

4.1.1.2.Şiddetin Her Türüsüne Maruz Kalmak

Araştırmaya kadınların maruz kaldığı şiddet türlerine ilişkin bilgiler Şekil 7’ de gösterilmiştir. Bilgiler kadınların eş şiddeti dahil, yaşam boyu maruz kaldıkları cinsiyete dayalı şiddet öyküleri baz alınarak derlenmiştir. Buna göre kadınlar psikolojik, fiziksel, ekonomik ve cinsel dört şiddet türünden hepsine yıllar içinde defalarca maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu şiddet türlerinden psikolojik şiddet ise diğer şiddet türlerinin tamamına eşlik etmektedir (Bakınız Şekil 7).

Şekil 7: Kadınların Maruz Kaldığı Şiddet Türleri

Kadınların neredeyse yarısına yakını (S=14, % 44) dört şiddet türüne birden maruz kalmışlardır. Bununla birlikte kadınların yoğun olarak ifade ettiği diğer şiddet türleri ise fiziksel ve psikolojik şiddetin bir arada olduğu şiddet türüdür (s=6, % 19). Bir arada görülen diğer şiddet davranışı şekli de psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddet davranışının bir arada görüldüğü şiddet (S=5, % 16) davranışıdır.

Fiziksel, psikolojik ve cinsel ve ekonomik şiddet türlerinden dördüne de maruz kalan Başak, Sevgi ve Nur yaşadıklarını şu şekilde dile getirmişlerdir:

Ailem onu istemediği için eşim sürekli ailemi kötülüyordu... Beni aileme zarar vermeye tehdit ediyordu. Onlar da benimle bir süre kaçarak evlendiğim için görüşmediler... Gidecek yerim olmadığını bildiği için de beni küçümsüyordu, aşağılıyordu...Doğum yaptıktan

sonra bile ev işlerini yetiştiremediğim için bana nasıl kadınsın sen... Ben evlendiğimden beri ondan harçlık aldığımı bilmiyorum. Az bile olsa harçlık almak isterim senden dediğim de neyin eksik derdi. Pazar alışverişimi bile o yapıyordu... Bir yere gitmek için ondan önce izin almam gerekiyordu. Kardeşime gideceğim izin verirse giderim. Vermezse hiçbir yere çıkamam... Beni aşağılıyordu sürekli. ... Bir işe yaramıyorsun diyordu. Kadın değilsin, seni kadın olarak görmüyorum diyordu... Beni birkaç kez aldattı... Hem cinsel açıdan, hem görsel açıdan da beni beğenmiyordu (Başak, 36).

Doğumdan sonra sopa yedim. Adam dışarıya attı. Çatıda bacada yattım... Saçımdan tutup evin içinde sürükledi. Adam beni sık sık döverdi. Ağızım burnum kan içinde kalırdı. Dışarı atardı. Gece konduda idik. Kimsenin oraya gidemiyordum. Gidersem adam adımları lekeler diye utanarak... Durmadan aşağılardı. Kıskançlığından ne yapacağını bilemezdi... Ehliyet aldım. Sen ehliyet alamazsın. Sana ehliyet veren de... Küfür eder... Ben işe giderdim. Onun yemeğini hazırlar bırakırdım... Bir gün güler yüz gösterse ertesi gün acısını çıkartırdı. Öküzün, malsın, kahpesin, gibi ağır kelimeler konuşurdu. Kafamda telefon parçaladı, tavayla vurdu, sehpayı kafama vurdu.. Çocuklarıma da aynısını yapardı. Bebeklere bile vururdu. Hem kendisine hizmet ettirir hem beni döverdi... Bana kötü davranır yatakta güler yüz isterdi..(Sevgi 53).

Çizelge 13' de KSE1 ve KSE2 kalan kadınlarla, müdahale ve kontrol grubunu ayrıştırıldığında kadınların maruz kaldığı şiddet türlerine yönelik ayrıştırılmış oranlar yer almaktadır. Gruplar arasında bu oranlar benzerlik göstermektedir.

Çizelge 13: Gruplara Göre Kadınların Maruz Kaldıkları Şiddet Türleri

Bütün Kadınlar														
S=32 (19 +13)														
	Psikolojik Şiddet		Fiziksel ve psikolojik şiddet		Fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddet		Fiziksel, psikolojik cinsel ve ekonomik şiddet		Psikolojik ve cinsel şiddet		Psikolojik cinsel ve ekonomik şiddet		Fiziksel, psikolojik, ekonomik şiddet	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
KSE1	1	5	5	26	2	11	6	30	1	5	-	-	4	21
KSE2	1	8	1	8	-	-	8	62	1	8	1	8	1	8
Toplam	2	6	6	19	2	6	14	44	2	6	1	3	5	16
Müdahale ve Kontrol grubu (MG, KG)														
S=19 (11+8)														
	Psikolojik Şiddet		Fiziksel ve psikolojik şiddet		Fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddet		Fiziksel, psikolojik cinsel ve ekonomik şiddet		Psikolojik ve cinsel şiddet		Psikolojik cinsel ve ekonomik şiddet		Fiziksel, psikolojik, ekonomik şiddet	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
MG	1	9	3	27	2	18	4	36	-	-	-	-	1	9
KG	-		1	13	-		5	63	-	-	1	13	1	13
Toplam	1	5	4	21	2	11	9	47	-	-	1	5	2	11

Kadınların maruz kaldıklarını belirttikleri ettikleri şiddet davranışlarının içerikleri ayrıştırılarak ele alındığında bazı davranışlara daha sıklıkla rastlanıldığı görülmektedir. Çizelge14' de kadınlar tarafından yoğun olarak ifade edilen psikolojik şiddet davranışlarına yer verilmiştir. Bir kadın birden fazla davranışa maruz kaldığı için yüzdelik oranlar belirtilmemiştir.

Çizelge 14: Psikolojik Şiddet Davranışları

Psikolojik Şiddet Davranışı	S	Psikolojik Şiddet Davranışı	S
Aşağılamak; küçümsemek, güçsüz görmek, hor görmek, değersiz hissettirmek, alay etmek, emir vermek, azarlamak, değer biçmek	18	Suçlamak	4
Küfür etmek	16	Kendisini ifade etmesine izin vermemek, konuşmaması	3
İlgisizlik, ihmal etmek/ evde zaman geçirmemek, birlikte sosyal paylaşımında bulunmamak	14	İletişim kurmamak,	3
Hakaret etmek	13	Güvenmemek, şüphelenmek	3
Sosyal etkileşimini engellemek	13	Başka kadınlarla kıyaslamak	2
Baskı ve kontrol altında hissettirmek, her şeyine karışmak, izin almadan bir şey yapmamak, giyimine kuşamına nereye gidileceğine karışmak	11	Engelini istismar etmek	1
Evden kovmak	10	Küsmek	1
Ailesini kötülemek	6	Duygularını anlamamak	1
Yok, saymak/dışlamak kale almamak, kendi yaptıklarını açıklama gereği duymamak	4	Hizmetini yetersiz görmek	1
Bağırıp çağırarak, kavga çıkartmak	4	Ailesine şikayet etmek	1
İnsan yerine koymamak (kadın yerine koymamak, eş yerine koymamak)	4	Kendi hatalarını kabul etmemek	1
Tehdit etmek	4	Sınır dışı ettirmekle tehdit etmek	1

Çizelge de görüldüğü gibi kadınların maruz kaldıkları psikolojik şiddet davranışlarının başında küçümsemek, hor görmek, değersiz hissettirmek, alay etmek, güçsüz görmek, emir vermek azarlamak değer biçmek şeklinde ifade edilen aşağılayıcı davranışlar yer almaktadır. Bununla birlikte küfür etmek, ilgisizlik ve hakaret etmekle birlikte en çok rastlanan psikolojik şiddet davranışlarından bir diğeri de kadınların sosyal etkileşiminin engellenmesi ve kadınların baskı ve kontrol altında hissetmesine eden olacak davranışlar yer almaktadır. Bu davranışlara örnekler şu şekildedir:

Kıskançlıkları yüzünden...Giyimimden kuşamından, dışarıya çıkmama kadar her şeyi kısıtlardı. Dolmuşa bindirmezdi, otobüse bindirmezdi. Binsem kesin kavga ederdi...ona baktın niye baktın... O niye sana baktı. 15 yıl boyunca bunaltıcı derecede kıskançlığını hissettiriyordu (Kader, 41).

Benim iltihaplı romatizma hastalığım var. Eşim bana hakaret eder. Hastalığımdan dolayı beni aşağılardı. Hamilelik döneminde şikayetlerim arttı. Yürüyemiyordum. Eşim bana topal diyordu. Hastalığıma inanmıyordu... Bazen çelme takıp, vuruyordu. Beni düşürüyordu (Kardelen, 41).

Eşim perdeyi açtın dışarı baktın diye bana sorun çıkartıyordu. Bir zamanlar işe falan giderken perdeleri kapatıyordu. Öyle evden çıkartmıyordu. Hamileyken hastaneye bile zor gidiyordum. Sinirlenince kızardı. Bağırırdı çağırırdı...İstediği zaman istiyordu. İstemediği zaman istemiyordu (Cennet, 27).

Kadınların maruz kaldıkları fiziksel şiddet davranışlarına gelince araştırmaya kadınların çoğu tarafından ifade edilen bu davranışların başında genel olarak ifade edilen dayak gelmektedir (Bakınız, Tablo 15). Kadınların 23'ü (%72) eşleri yada diğer yakın akrabalarının kendilerine dayak atıklarını belirtmişlerdir. Bu kadınların arasında 15 (% 47) kadın ise eşinin kendisini aldattığını, bunu fark edip dile getirdiklerinde de darp edildiklerini ifade etmişlerdir. Kadınlardan 13'ü (%40) yaralanacak şekilde fiziksel şiddette maruz kaldıklarını, 9 kadın (%28) ise hamile iken fiziksel şiddet gördüklerini belirtmişlerdir. Kadınların maruz kaldıklarını belirttikleri diğer fiziksel şiddet davranışları fiziksel şiddetin gerek kişilerin fiziksel gücü gerek yumruk atmak, tekmelemek gibi gerek bedensel hareketlere başvurarak ve veya bıçak yada başka aletlerle kadınlara saldırarak orantısız bir şekilde kullanmaları ile ortaya çıktığını göstermektedir. Ayrıca kadını fiziksel şiddet uygulamakla, öldürmekle tehdit etmek yada kadının ailesi ve yakınlarına zarar vermekle tehdit etmek fiziksel şiddet davranışlarının bir parçası olarak ortaya çıkmıştır.

Kadınlar maruz kaldıkları fiziksel şiddet davranışlarından örnekler aşağıda verilmiştir:

Evlilik boyunca bana fiziksel şiddet uyguladı. Son olayda tuğla ile kafama vurdu, tüfekte öldürmekle tehdit etti, kafamda yaralar oluştu. Beni bıçakladı. Kafamda sekiz dikiş var. Elini kolunu sallayarak dolaşiyor. Ben ona yapsam cezasız kalmaz. Adalet yok.. (Şeyma, 36).

Tekme tokat nereme denk gelirse, özellikle kafa bölgeme, çenemi tutardı... En son şiddetinde gözüme çok darbe aldım. Raporum da var (Umut, 27).

Daha çok dışarda vakit geçirirdi. Eve içkili gelirdi. Geç gelirdi. İçince her şeyi yapıyordu. Yaptığından sonra sabah bir şeyden haberi olmuyordu. Vuruyor ediyor, her yeri kırıyor. Siz yatmayacaksınız. Oturacaksınız. Gelince ona hizmet edeceksiniz. Yemek hazırlayacaksınız (Kiraz, 57).

Çizelge 15: Fiziksel Şiddet Davranışları

Fiziksel şiddet davranışları	S	Fiziksel şiddet davranışları	S
Dayak atmak (genel)	23	Öldürmeye kalkışmak (boğazını kesmeye çalışmak, boğazını sıkmak)	3
Aldatmak ve fark edilince fiziksel şiddet uygulamak	15	Saçını çekmek/yolmak	3
Yaralamak (elle, alet ve bıçakla)	13	Duvara vurmak	3
Hamileyken fiziksel şiddet uygulamak	9	Ailesinden, sevdiklerine fiziksel zarar vermek/zarar vermekle tehdit etmek	3
Tokat, yumruk atmak	8	Dayak atmakla tehdit etmek	2
Bıçakla saldırmak	8	Yere yatırmak	1
Yüzüne / gözüne vurmak	6	Yüzüne tükürmek	1
Herhangi bir aletle vurmak (fiş, kemer, hortum, tuğla, terlik, cam kase, telefon, odun, tava, sehpa, sandalye, ayakkabı, levye)	5	Çenesini tutmak	1
Eşya fırlatmak, eşyalara zarar vermek, eşyalara ateş etmek, kıyafetlerini parçalamak	5	Başkalarının yanında dayak atmak	1
Tekmelemek	4	İtmek	1

Kadınların maruz kaldığı diğer şiddet türü ise cinsel şiddettir. Cinsel şiddet davranışlarının başında erken yaşta zorla evlilik gelmektedir. Kadınlardan 11'i (%34) çocuk yaşta ailelerinin baskısı ve zorla ile evlilik gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte ifade edilen cinsel şiddet davranışlarının başında istemediği halde cinsel ilişkiye girmek, cinsel ilişkiye ve istemediği cinsel hareketlere zorlanmak vardır. Kadınlar söz konusu davranışlardan bir yada birkaçına defalarca maruz kaldıklarından söz etmişlerdir. Bu davranışlarla ilgili bilgiler Çizelge 16'de gösterilmiştir.

Çizelge 16: Cinsel Şiddet Davranışları

Cinsel Şiddet Davranışları	S	Cinsel Şiddet Davranışları	S
Erken yaşta / zorla evlendirmek	11	Cinsel ilişkiye girmemek	1
İstemediği halde cinsel ilişkiye girmek (evlilik içi tecavüz)	10	Cinsel açıdan kadın yerine koymamak (seni kadın gibi görmüyorum)	1
Kendi istediği zaman, emir vererek cinsel ilişki istemek (kendi ihtiyaçlarına öncelik vermek, istemediği halde uygunsuz zamanlarda cinsel ilişkiye girmek istemek)	6	Çocuk doğurmamaya zorlamak	1
İstemediği cinsel hareketlere zorlamak (ters ilişki, porno filmlerindeki hareketler)	5	Zorla evlendirmeye çalışmak	1
Aldattığını düşünmek	4	Tanımadığı kişilerce tecavüze uğramak	1
Fiziksel şiddet uygulayarak cinsel ilişkiye girmek	3	Cinsel açıdan kötü olduğunu, zevk almadığını söylemek	1
Cinsel yaşantısını başkasına anlatmak	2	Cinsel ilişki sonrası erkek arkadaşı tarafından terk edilmek	1
Kötü davranıp yatakta güler yüz beklemek	1	Cinsel ilişkiyi ret edince sevmemekle suçlamak	1
Yanında başka bir kadınla cinsel ilişkiye girmek	1	Kendi cinsel yetersizliğinden kadını suçlamak	1

Maruz kaldıkları cinsel şiddet davranışlarına ilişkin İrem ve Duygusal şunları paylaşmışlardır:

Sürekli ters ilişkiye girmek istiyordu. Bunaltıyordu beni. Ben de yapamıyordum. Canım yanıyordu. Onun yüzünden bağırsaklarımdan rahatsızlandım. İstemiyordum artık dayanamıyordum. Zorluyordu. Ben de izin vermiyordum.... Kavgamız dövüşümüz sürekli cinsellik konusunda olurdu. Bana sürekli senden zevk almıyorum derdi. Çok zoruma giderdi. Acaba ben mi onu mutlu edemiyorum falan diye hep çelişkiydim. Vurma dayak, dövme. İtme, kakma, azarlama, hakaret etmeler, yok şöylesin, yok böylesin, göğüslerin küçük, çocuk gibi vücudun var. Sürekli böyle hakaretler. Şöyle yap böyle yap, Niye yapamıyorsun. Başka kadınlarla birlikte olur. Onlar şöyle yapıyor.

Sen niye yapmıyorsun.. İsteddiği hareketleri yapamayınca sen beni sevmiyorsun derdi. (İrem, 28).

Gece hayatımızdan dolayı bana aşırı baskı yapıyordu. Kendisinin cinsel sorunları vardı. Çoğu geceler hiç uyumuyordum onun yüzünden. İlla olacak, olacak.. Olacak ama olmuyordu bir türlü. Oda beni suçlu gösteriyordu. Onunla ilgilenmediğimi, gözümün dışarda olduğunu söylerdi (Duygusal, 39).

Kadınlar tarafından belirtilen diğer şiddet türü ise ekonomik şiddettir. Buna ilişkin bilgiler Çizelge 17' de gösterilmiştir.

Çizelge 17: Ekonomik Şiddet Davranışları

Ekonomik Şiddet Davranışları	S	Ekonomik Şiddet Davranışları	S
Ekonomik sorumluluk almamak (evin ihtiyaçlarını karşılamamak, erkeklik rolünü yerine getirmemek)	12	Alış veriş yapmasına izin vermemek	2
Evin ihtiyaçlarının başkaları tarafından karşılanması	9	Ekonomik gerekçelerle fiziksel şiddet uygulamak	2
Geliri uygunsuz yere harcamak (kumar, alkol, madde)	8	Borç yapmak	2
Çalışmasına izin vermemek	7	Harçlık vermemek	2
Eşin çalışmaması (düzenli çalışmaması)	7	Üzerine habersiz kredi çektiirmek	1
Kendi ihtiyaçlarına öncelik vermek, geliri kendi sosyal yaşamına harcamak	5	Eşin borçları nedeni ile eve icra gelmesi	1
İhtiyaç duyduğu malzemeleri saklamak/kullandırmamak (kayınvalide)	4	Eşinin şiddeti ile işten ayrılmak zorunda bırakılmak	1
Az parayla evin ihtiyaçlarının karşılanmasını beklemek (yetersiz para verip hesap sorma), evdeki harcamaları kısıtlamak	4	Malları başkasının üzerine yapmak	1
Yoksulluk çektirmek (kötü koşullarda yaşama)	3	Ekonomik konularda görüşlerini önemsememek	1
Takılarını ve kişisel mallarını başkasına vermeye zorlanmak/vermek	3	Eşin borçlarını ödemek için çalışmak zorunda kalmak	1
Çalışmaya zorlamak	3	Geliri gizlemek	1
Gelirini elinden almak	3	Başarılarını küçümsemek	1
Yediğini içtiğini ve aldığını başına kakmak	3	Mesleki gelişimine engel olmak	1

Belirtile ekonomik şiddet davranışının başında ekonomik sorumluluk almamak gelmektedir. Kadınlar eşlerinin evin ekonomik sorumluluğunu almadıklarını ya da kendilerince erkeklik rolünü yerine getirmediklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte evin ihtiyaçlarının eş tarafından karşılanmaması, eşin geliri uygunsuz yere harcaması, eşin çalışmaması, kadının çalışmasına izin vermemesi, az para verip evin ihtiyaçlarının karşılanmasını beklemek, çalışmaya zorlamak, harcamaları başına kakmak gibi davranışlar ekonomik şiddet davranışları arasında ifade edilmiştir. Kadınlardan dördü ise evde ihtiyaç duyulan temizlik ve gıda gibi malzemelerin özellikle birlikte yaşadıkları zamanlarda kayınvalideleri tarafından saklandığından söz etmişlerdir.

Maruz kaldıkları ekonomik şiddeti Rabia (32) ve İrem (10) ve Cennet (27) şu şekilde anlatmışlardır:

Eşim bana şöyle bir şey söylemişti. Onu hiç unutmuyorum. Ben evlendim bana ev mi lazımdı. Ben kirayı ödeyemiyorum. Bir erkek bunu söylememeli yani. O zaman kira vermek zoruna gidiyorsa hiç evlenme...Evinin sorumluluğunu almıyordu. Bir kere buzdolabının başında yakaladım. Yumurtaları sayıyordu. Ne yapıyorsun dedim. Yumurtanın kaç gün gideceğini hesaplıyormuş... Yumurta bu et değil ya... Ben o olaydan çok etkilendim. Dört yıl boyunca yumurta yemedim. Yani lokma sayar gibi....Ben zayıf bir kadındım sütüm de çocuğuma yetmemeye başlamıştı. Mama parası falan göndermedi. Hatta çok iyi hatırlarım. Bir akrabamız benim için eczaneleri dolaşıp ücretsiz mama bile almıştı (Rabia, 32).

Çalışmazdı eşim. Çocuklarımla karnını doyurmak için çöpten ekmek topladığım olurdu...Benim annemin bana düzdüğü çeyizleri benim sandığımdan gizli alır. Götürür annesine verirdi (Çiçek, 62).

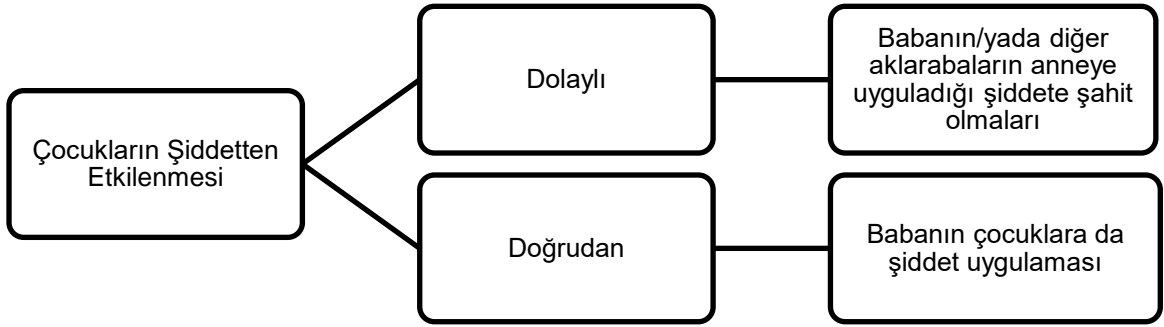
Eşim başlarda çalışıyordu. Sonra çalışmamaya başladı. Evin ihtiyaçlarını ablası karşılardı. Kirayı dahi ablası öderdi. Benim çalışmama da izin vermezdi (Cennet, 27).

4.1.1.3.Çocukların Şiddetten Etkilenmesi

Şiddet yaşantı altında ortaya çıkan başlıklardan birisi de çocukların da annelerin maruz kaldıkları şiddetten etkilenmeleridir.

Çocuklar annelerinin maruz kaldığı şahit olarak yada doğrudan kendileri de babaları ve nadiren de anneleri tarafından şiddete maruz kalarak etkilenmişlerdir. Araştırmaya katılan 32 kadından 13'ü (%41) çocuklarının kendi yaşadıkları şiddete tanık olduğunu ve dolaylı olarak şiddet etkilendiklerini belirtmişlerdir (Bakınız, Şekil 8).

Şekil 8: Çocukların Şiddetten Etkilenmesi

Kadınlar çocuklarının kendi uğradıkları şiddete şahit olmalarına dair şu şekilde ifadeler kullanmışlardır:

Çocukların yanında bana şiddet uygulardı, döverdi hiç umursamazdı (Çiçek, 28)...Abilerim çocuklarımın gözü önünde beni döverlerdi (Gül 35)...Benim kızım babasının bana vurduğunu görüyordu, ağlıyordu direk. Sonra odaya geliyordu. Bana sarılıyordu. Ben de toparlanıyordum hemen. Çocuklar üzülmesin diye (Zekiye, 27)...Babası çocuğun yanında bana vurur, bağırır çağırır eşyaları kırardı (Deniz, 26)...Çocukların yanında küfür ederdi (Violet, 35)...Beni çocuklarımın yanında döver, çocuklarımın gözünün önünde eve getirdiği diğer kadınla sevişiyordu (Edanur, 32).

Kadınlar şiddet ortamında çocukları için kaldıklarını belirtirken, bir yanda da şiddet ortamında kalmanın çocukları için daha zararlı olduğunu fark ettiklerini gösteren ifadelerde bulunmuşlardır. Umut bu şöyle anlatmıştır:

Ben çocuklarım için dayandım. Biraz daha geçsin belki iyi olur diye düşündüm. Daha kötüye gitti. Çocuklarım nefret ediyorlar babalarından. Çünkü çocuklarım benim yaşadığım her şeye şahit oldular. Benim oğlum küçüktü dört beş yaşına yeni girmişti. Beni babasının elinden alırdı. Ben oğlumun omuzlarına çok büyük yükler bıraktım. Ama artık gerçekten tahammül edemiyordum. Utanıyordum çocuklarımdan (Umut, 27).

Araştırmaya katılan 19 kadın ise (%59) kendileri ile birlikte çocukların da babalarından şiddet gördüklerini belirtmişlerdir. Bu çocuklar hem annelerinin çoğunlukla babaları gördükleri şiddete şahit olmuş, hem de babaları tarafından şiddete maruz kalmışlardır. Kadınlardan sadece bir tanesi maruz kaldığı şiddetin etkisi ile kendisi de çocuklarına fiziksel şiddet uyguladığını ancak artık bunun yanlış olduğunu fark ettiğini ve devam etmediğini ifade etmiştir. Çocukların maruz kaldıkları şiddet davranışları içinde psikolojik, fiziksel, ekonomik ve cinsel olmak üzere her türlü şiddet davranışının bulunduğu belirlenmiştir. Bazen bu şiddet türleri kadınlarda olduğu gibi çocuklarda da bir arada görülmüştür.

Kadınların belirtmiş oldukları çocukların maruz kaldıkları çeşitli ihmal ve istismar davranışları ile ortaya çıkan şiddet türleri ve ortaya çıkış şekilleri Çizelge 18' de belirtilmiştir.

Çizelge 18: Çocukların Maruz Kaldıkları Şiddet Türleri ve Davranışları

Maruz kaldıkları Şiddet Türleri	Davranışlar	S
Ekonomik şiddet	Çocukların ihtiyaçlarını karşılamamak	11
Duygusal/psikolojik şiddet	Kız çocuğu olduğu için istememek, anneleri ile görüştürmemek, evden kovmak, kötülemek, hakaret etmek	10
Fiziksel şiddet	Dayak atmak, kapıya koymak, yaralamak	7
Cinsel şiddet	Porno film izletmek, cinsel organ göstermek, cinsel organına dokundurmak, dudağından öpmeye kalkışmak	3

Kadınlar çocuklarının ağırlıklı olarak temel ihtiyaçlarının karşılanmayışı ile ekonomik olarak, eğer kız çocuğu ise cinsiyetinden dolayı dışlamaları, genel olarak kötülenmeleri, evden kovulmaları ve ayrılık durumlarında anneleri ile görüşmelerine izin verilmemesi ile duygusal yada psikolojik şiddete maruz kaldığını belirtmişlerdir. Fiziksel olarak ise kadınların deymi ile dayak atılarak, kapıya konularak ve babaları tarafından uğradıkları fiziksel şiddete bağlı olarak yaralanarak şiddete maruz kalmışlardır. Ayrıca kadınlardan bazıları çocuklarının babaları tarafından porno film izletilmek, cinsel organını çocuğa göstermek ve dokundurmak, çocuğu dudağından öpmeye kalkmak şekilde cinsel şiddete maruz kaldıklarını da belirtmişlerdir.

Kadınların anlattıkları çocuklarının babaları tarafından maruz kaldıkları psikolojik, fiziksel, ekonomik ve cinsel şiddetle ilgili örnekler şu şekildedir:

Eşim aşırı kıskançtı. Büyük oğlumu benden kıskanırdı. Oğlumu çok döverdi. Daha çok oğluma uyguluyordu. Kızların da kafalarını birbirine vuruyordu. Siz geri zekâlısınız. Annenize çekmişsiniz. Beyninizin tasını bilmem ne edeyim... (Duygusal, 35).

Oğlum doğdu. O zaman eşim çocuğu kapıya attı. Neymiş taş düşürüyormuş, acı çekiyormuş, çocuğun sesine tahammül edemiyormuş. İşte acı çekiyormuş ta çocuk ağlıyormuş ta ben çocuğu susturmuyormuşum... Oğlumun kulak memesini emiyordu.

Yapma böyle şeyler diyordum. Yada olmadı çocuğa çat diye bir tokat yapıştırıyordu. İki saat o çocuğu ağlatıyordu. Ondan sonra onu dindiremiyordum artık...Hiçbir zaman çocuğun elinden tutup markete götürmedi. Kendi markete giderken arkasından oğlanı da kızı da ağlatıyordu. Kendine gider cips falan alır, salonun ortasında çocukların gözü önünde tek başına yedi (Fatma,34).

Çocuklara da vururdu. Bebekleri bile dövdü. Beni dışarı atar, beşiğin içinde bebekleri birbirine vururdu...Büyük kızımın on iki dikiş var kafasında. Okuldan geç geldi diye... Koca sandalyeyi kafasına vurunca....Çocuğun kafasındaki kemiği kırdı... Kızlar zar zor okudular. Babalarının yüzünden üniversite okumak istemediler evlenip evden kurtulmak istediler (Sevgi, 53).

Eşimi 2,5 yaşındaki erkek çocuğumun cinsel organını tutarken yakaladım. Ayrıca büyük kızıma da kendi cinsel organını öptürdüğü için şimdi tutuklu. Ben bunu sonradan öğrendim. Kızım üç yada dördüncü sınıfa giderken yapmış. Çocuk sonradan söyledi. Çocuklara bazen vuruyordu da..(Halime, 30) .

4.1.1.4.Şiddetin Dozajının Giderek Artması

Araştırmaya katılan kadınlarından sekizi (%25) özellikle eşlerinin kendilerine uyguladıkları şiddetle ilgili olarak evliliklerinin başlangıçta iyi gittiğini, sonra şiddetin başladığını ve şiddetin dozajının artarak devam ettiğini belirtmişlerdir. Kadınlar eşlerinin kendilerine uyguladığı şiddetin giderek nasıl arttığını şu şekilde anlatmışlardır:

Evliliğimizin ilk iki senesi çok güzeldi. Eşim bir anda değişti. Eşim bir gün bir çakmak yüzünden ben yataktayken, çakmağım nerede dedi. Ben de bilmiyorum şuraya, buraya koymuşundur dedim. Geldi yatakta boğazımı sıkmaya başladı. Ondan sonra alıştı benim eşim....Gerisi de yavaş yavaş, kademe kademe, sinir bozuklukları,

sözle hakaret, fiziksel hakaret. Mesela oturuyoruz kola içiyoruz, kolayı suratıma fırlatıyor. Kafamdan aşağıya dökmeler.... Şu son üç sene cehennem gibi geçti bana. Çekilebilecek gibi değildi (Fatma, 34).

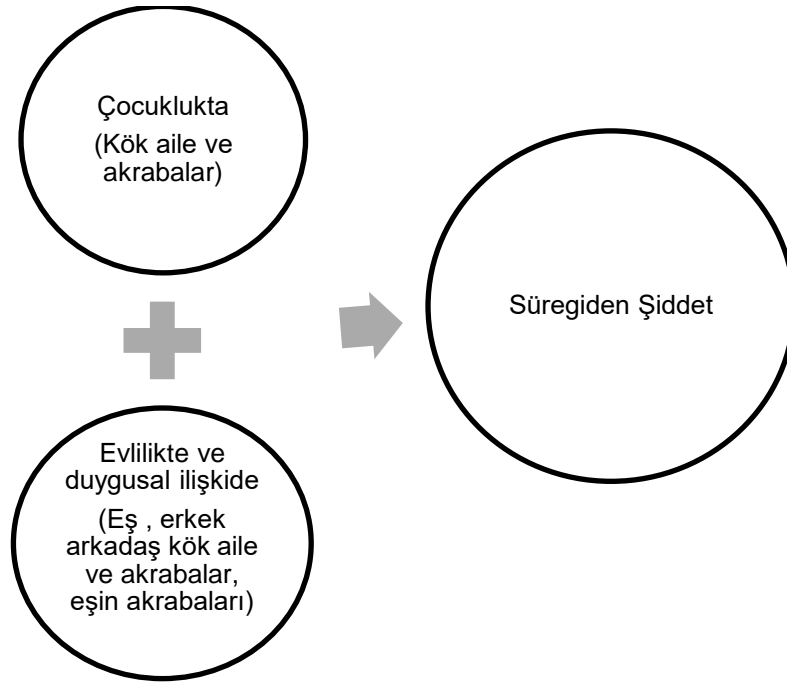
Yıllar geçtikçe şiddetin dozajı arttı. Her yıl şiddetin dozu biraz daha arttı. Son iki yılda aşırı derecede... (Umut, 27).

Evliliğin üçüncü yılında eşim beni aldattıktan sonra şiddetin dozajı arttı (Violet, 35).

4.1.1.5.Şiddetin Süregiden Sürecinin Olması

Kadınların maruz kaldıkları şiddetin süregiden yani yılarca devam eden bir sürecinin olduğu görülmüştür. Bu durum üç şekilde ortaya çıkmıştır. Kadınların çocukluklarından itibaren kendi kök aile ve akrabaları tarafından şiddet görmüşlerdir. Şiddet evlendikten sonra eşleri tarafından sürdürülmüştür. İlk eşlerinden ayrılıp ikinci kez evlilik yapan kadınlar ise ikinci evliliklerinde de şiddet görmeye devam etmişlerdir. Ayrıca çocukluğunda şiddet gören kadınlar, aynı zamanda erkek arkadaşları yada karşılaştıkları diğer erkekler tarafından da şiddet gördüklerini belirtmişlerdir. Bir anlamda kadınlar yaşam boyu önce kız çocuğu olmaları nedeni ile kök aileleri ve akrabaları ile başlayan sonrasında da duygusal ilişkileri içinde yaşam boyu devam eden cinsiyete dayalı şiddete maruz kalmışlardır (Bakınız, Şekil 9).

Şekil 9: Şiddetin Süregiden Süreci

Sayısal olarak kadınların yarısına yakını ise 15 kadın (%47) çocukluklarında şiddet gördüklerini belirtmişlerdir. Evlilik gerçekleştirdiğini söyleyen 29 kadından 28'i ilk evliliklerinde şiddete maruz kaldıklarını, bu kadınlar arasında ikinci kez evlilik gerçekleştiren 7 kadın ise ikinci evliliklerinde de şiddet gördüklerini belirtmişlerdir. Bir anlamda kadınlar neredeyse evlilikleri boyunca eş şiddetine şiddete maruz kalmışlardır.

Çocukluklarında şiddet gören kadınların evlendiklerinde yada erkek arkadaşları tarafından şiddete maruz kalmaları, hatta kök aile ve eşin ailesi tarafından da şiddet görmeye devam etmeleri bu kadınların yaşam boyu şiddete maruz kaldıklarını göstermektedir.

Kadınları ifade ettikleri çocukken maruz kaldıkları şiddet davranışlarını ise eğitimlerine devam ettirilmemek, çocuk yaşta çalıştırılmak, kız çocuğu olduğu için ayrımcılığa uğramak, çocuk yaşta evlendirilmektir (Bakınız, Çizelge 19). Kadınlar bu davranışların biri yada bir kaçına birlikte maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Örneğin okula devam ettirilmediğini söyleyen kadınlar aynı

zamanda aileleri tarafından çalıştırıldıklarını ve erken yaşta evlendirildiklerini belirtmişlerdir. Dini nikah ile erken yaşta evlendirilen kadınlar aynı açıdan bu aynı zamanda bir cinsel istismar maruz kalmışlardır. Çocuk yaşta evlendirilen 11 kadından 9' u evliliğini ailesinin zoru ile yaptığını, ikisi de ailesinin baskısından kaçmak için evlenmeyi kabul ettiklerini belirtmişlerdir.

Çizelge 19: Kadınların Çocukluklarında Maruz Kaldıkları Şiddet Davranışları

Çocukluğunda Maruz Kaldığı Şiddet Davranışı	Sayı
Çocuk yaşta evlendirilmek	11
Eğitimine devam ettirilmemek	6
Çocuk yaşta çalıştırılmak	6
Kız çocuğu olduğu için ayrımcılığa uğramak (sosyal kısıtlama, fiziksel şiddet)	4

Çocukluğundan itibaren şiddete maruz kaldığını belirten Deniz ve Buse ise maruz kaldıkları şiddet davranışlarını şu şekilde anlatmışlardır:

Çocukken okula gönderilmedim. 13-14 yaşından itibaren çalıştırıldım. Evlendim on beş yaşındaydım. Babam annemi döverdi. Annem bizleri. Annem beni döve döve evlendirdi...Kuaförde biz ağlaya ağlaya saçımızı yaptırdık. O gelinliği giydirtirdi bize. Kız kardeşime de aynı şeyi yaptı bana da. İstemeye istemeye. Nişan günü ağlıyorum. Geldi odama saçımı yoldu. Geldi odama. Eğer ağla dedi. Eğer misafirler seni üzgün görsün senin ağzını burnunu kırarım dedi. Beni insanlara rezil etme... Evlendim kayınvalidem beni dövdü ben bunları hep normal zannediyordum. Sonra ikinci eşimle yine istemeyerek evlendim o da bana şiddet uyguladı (Deniz, 26).

Baba evinde babamdan dayak yedik. Dokuz kızdık. Bizi sevmezdi. Döverdi. Tarlada çalışırdık. O da siz yapamazsınız, edemezsiniz derdi. Hep hayal kurardım. Babam hiç iyi bir insan olmadı. Liseye gittim. Beni okuldan aldı. Buse biriyle konuşuyormuş dediler. Telefon

faturası geldi. Babam ondan sonra okula göndermedi. Hep okumanın hayalini kurdum (Buse, 22).

Evlilik boyunca eşlerinden şiddet gören kadınlar bu şiddeti aşağıdaki gibi ifadelerle anlatmışlardır:

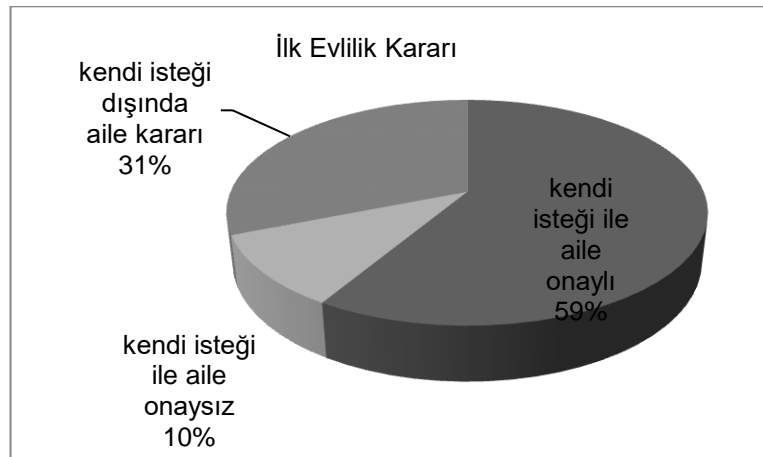
Eşimden evlendiğim ilk günden itibaren 48 yıl şiddet gördüm. 48 sene böyle geçti. Hep gözyaşı. Ben de bu çoluk çocukla oturayım bir güleyim olmadı. Benim hep umudum. Olur, belki işsizlikten böyle yaptı. İşe girer düzelir. İşe girdi hiç düzelmedi gene aynıydı. Emekli oldu daha kötü oldu. İyice üstüme oturdu (Çiçek, 62)... Yirmi yıl evli kaldım. Evlik boyunca şiddet gördüm. (Şeyma, 36)... Biz evleneli 10 yıl oldu. Hani derler ya cicim ayları falan cicim ayları bitti. Başladı şiddet (Umut, 27)... İlk evliliğimi ailemin küçük yaşta istemediğim bir ile yapmıştım. Ondan ayrıldıktan sonra 18 yaşında iken kendi isteğimle ikinci eşimle evlendim. 17 yıl evli kaldık. 17 yıl boyunca bana şiddet uyguladı (Duygusal 39)...Evliliğim boyunca hem eşim, hem kayınvalidem tarafından şiddete maruz kaldım (Aleyna, 27).....İlk eşim yedi yıl, ikinci eşim beş yıl bana şiddet uyguladı (Lale, 27).... 4 yıl evli kaldım. Evlilik boyunca şiddet gördüm (Buse, 22). 35 yıl evli kaldım. Evlilik boyunca şiddet gördüm. Bir gün görmediysem ertesi gün mutlaka bir şeyler yapıyordu. Vurmayı kırmayı yatakta bile yapıyordu (Sevgi, 53).

Kendi isteği dışında ve çocuk yaşta evlilikler açısından kadınların evlilik kararlarına ve yaşlarına bakılmıştır. Evlilik gerçekleştiren 29 kadının yarısından fazlası kendi isteği ile ve ailesinin onayı ile evlendiğini (S=17,%59), geri kalanlardan 9'u (%31) evlenme kararını ailesinin verdiği, 3'ü de (%10) ailesinin isteği dışında kaçarak evlendiklerini belirtmişlerdir (Bakınız, Şekil 10).

KSE1 ve KSE2 ile MG ve KG açısından da kadınların ilk evlilik kararları ile ilgili oranların benzerlik gösterdiği bulunmuştur.

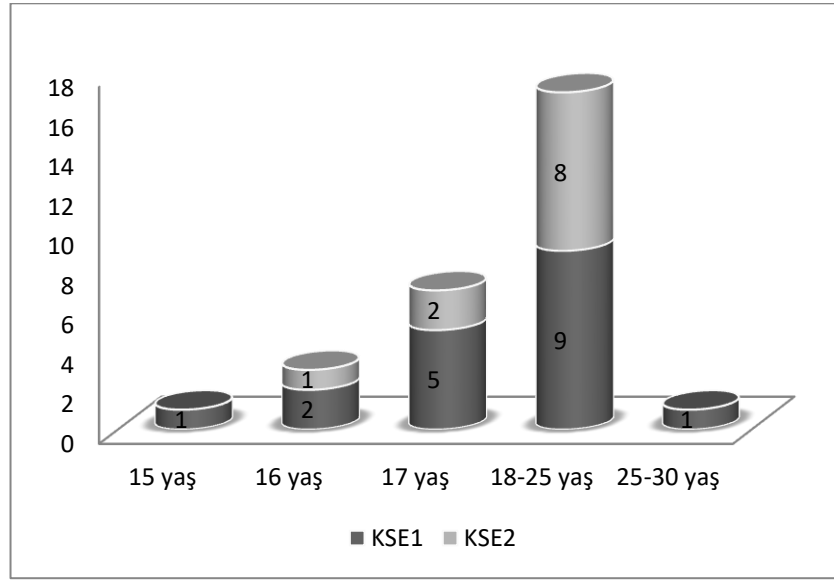
İki kez evlilik gerçekleştirdiğini belirten yedi kadından, ikisi (%29) ikinci evliliğini kendi isteği ve ailesinin onayı ile üçü (%42) ailesinin onayı dışında kendi isteği ile ikisi (%29) de kendisi istemediği halde ailesinin isteği ile gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Bu kadınlardan beşi KSE1' de kalmakta olup, dördü MG de yer almışlardır (Deniz, Başak, Papatya, Gül). Geri kalan iki kadın KSE2' de kalmakla birlikte, bu kadınlar KG de yer almamışlardır.

Şekil 10: İlk Evlilik Kararı

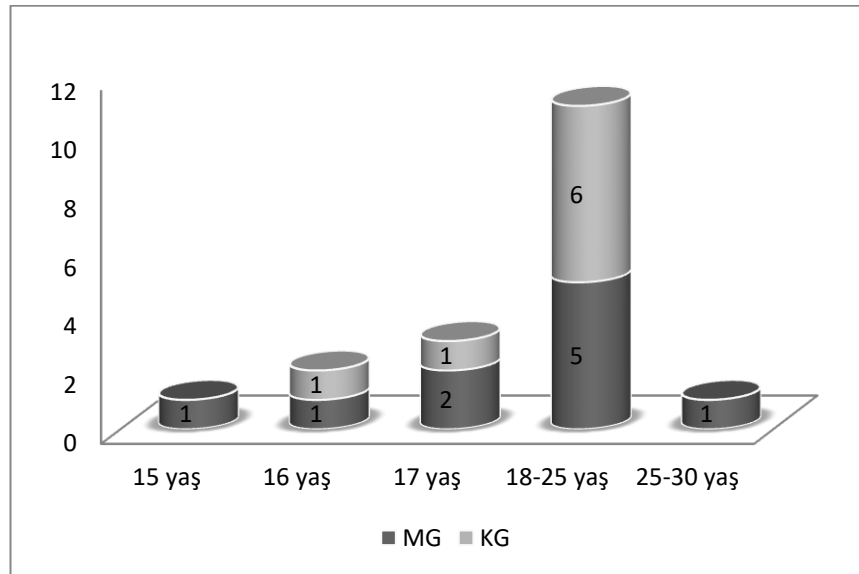
Evlenmiş olan kadınların ilk evlilik yaşlarına bakıldığında da 18 yaşın altında evlilik yaptığını belirten 11 (%34) kadından birisi 15 yaşında, 3'ü 16 yaşında ve geri kalan 7 kadın ise 17 yaşlarında iken evlendirilmişlerdir (Bakınız Şekil, 11). Bu evliliklerin bir kısmı imam nikahlı gerçekleşmiştir. İmam nikâhı ile gerçekleştirilen evliliklerin bir kısmında sonrada resmi evlilik yapılmış, bir kısmında ise resmi nikah kıyılmadan birliktelik sona ermiştir.

Şekil 11: İlk Evlilik Yaşları Bütün Kadınlar (Sayı 29)

Evlilik gerçekleştirdiğini belirten 29 kadınının yarısından fazlası 18-25 (S=17, %53) yaş aralığında ilk evliliklerini gerçekleştirmişlerdir. İki sığınma evi ve araştırma ve kontrol grubu karşılaştırıldığında da oranlar benzer şekildedir (Bakınız, Şekil 12). Bu veriler kadınların genel olarak erken yaşta evlilik sorumluluğu aldıklarını göstermektedir.

Şekil 12: İlk Evlilik Yaşı Müdahale ve Kontrol Grubu (Sayı 19)

4.1.1.6.Şiddet Riskinin Devam Ediyor Olması

Kadınların yerlerinin şiddet uygulayanlar tarafından bulunması ya da KSE' den ayrılmaları durumunda şiddet riski kadınların önemli bir bölümü için devam etmektedir. Toplam 32 kadından 13'ü (%41) şiddet risklerinin devam ettiğini, 6'sı da (%19) emin olamadığını belirtmişlerdir. KSE1 ve KSE2 ile müdahale ve kontrol grubu karşılaştırıldığında da benzer risk durumunun olduğu görülmektedir. (Bakınız Çizelge 20).

Devam eden şiddet riski nedeni ile de kadınların bir kısmı 6284 sayılı ailenin koruması ve kadına karşı şiddetin önlenmesi kanunu kapsamında koruyucu ve önleyici tedbir kararlarından yararlanmaktadırlar. Araştırmaya katılan 32 kadından sadece 9'u (%28) hakkında alınmış koruyucu yada önleyici tedbir kararı olmadığını belirtmiştir. Kalan 23 (%72) kadın hakkında tedbir kararları devam etmektedir. Bu da şiddet riskinin devam ettiğinin bir göstergesidir. Aynı zamanda kadınlar kendi ifadelerinde de kendi kök aileleri yada eşlerinin kendilerine ulaşmaları durumunda kendilerine zarar verme olasılıkları olduğundan bahsetmişlerdir. Bunlar arasında can güvenliği tehlikesi taşıyan kadınlar, iller arası nakil yolu ile katıklarını sığınma evlerini de değiştirmek zorunda kalmışlardır.

Çizelge 20: Devam Eden Şiddet Riski

Bütün Kadınlar						
S=32 (19 +13)						
	Var		Yok		Emin Değil	
	S	%	S	%	S	%
KSE1	8	42	8	42	3	19
KSE2	5	39	5	39	3	23
Toplam	13	41	13	41	6	19

Müdahale Ve Kontrol Grubu (MG,KG)						
S=19 (11+8)						
	Var		Yok		Emin Değil	
	S	%	S	%	S	%
MG	6	55	3	27	2	18
KG	2	25	4	50	2	25
Toplam	8	42	7	37	4	21

Nur ve Deniz ve Lale kendileri ile devam eden şiddet riskini ve içlerinde buldukları can güvenliği tehlikesini şu şekilde anlatmışlardır:

Ailem eşimden ayrılmamı istemiyordu. Sen bizim başımızı öne eğemezsin dediler. Yanlarına gittiğimde beni eşime geri gönderdiler. Ben bir sığınma evine gittim. Orada yerimi öğrenmişler. Şimdi başka bir şehre geçtim. Bulursalar beni öldürebilirler.. (Nur, 24).

Eşimin ailesi dayılarımı öldürdüğü için... Ailem beni sorumlu tutuyor. Bu yüzden ailemin yanına gidemiyorum. Daha önce kaldığım sığınma evinde beni bulma riskleri olduğu için buraya nakledildim. Can güvenliği tehlikem var... (Deniz, 26).

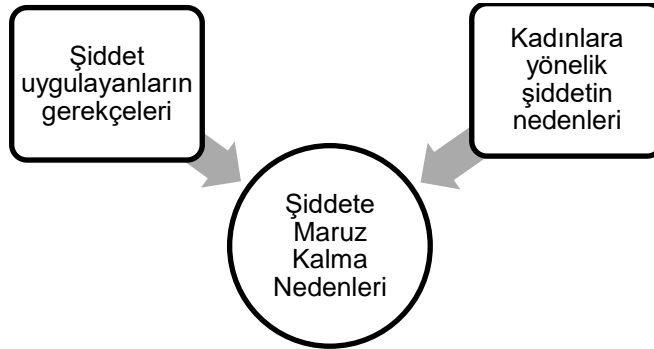
Zaten sürekli de rahatsız ediyor. Mesaj atıyor. Tehdit mesajları falan... Benim elbiselerimi poşetin içine koyup sonra silahla ateş ediyor. Video çekip gönderiyor...İşte seni öldüreceğim. Belden alt

tarafını sakat bırakacağım. Çocuğu elinden alıp yurda vereceğim. Bana böyle mesajlar attıydı (Lale, 27).

4.1.2.Tema 2: Şiddete Maruz Kalma Nedenleri: Şiddetin Her Türlü Bahanesinin Olması

Bu tema kadınlara şiddet uygulayan erkeklerin, eşlerin yada diğer yakınlarının şiddet uygularken ileri sürdükleri bahaneler, bir başka deyişle kendi maruz kaldıkları şiddetin nedenleri hakkındaki görüşleri ve genel olarak kadınlara yönelik şiddetin nedenlerine ilişkin görüşlerinin yer aldığı iki başlıkta ele alınmıştır.

Şekil 13: *Kadınlara Şiddete Maruz Kalma Nedenleri*

Kadınlar maruz kaldıkları şiddete ilişkin şiddet uygulayanların her türlü bahaneyi ileri sürdüklerini belirtmişlerdir. Çizelge 21' de kadınların ifade ettikleri bu gerekçelere yer verilmiştir.

Kadınların yarısına yakını eşlerinin kendilerini aldattıklarını ve bu yüzden kendilerine şiddet uyguladıklarını belirtmişlerdir. Aldatılma ile birlikte kadınların kendilerini ifade etmesine izin verilmemesi, bardak niye kırıldı gibi her türlü küçük sorunun neden gösterilmesi, ekonomik sorunlar ve kadınları sosyal anlamda kontrol altında tutmak gibi nedenler kadınların en çok ifade ettikleri erkeklerin kendilerine şiddet uygulama nedenleri arasında yer almıştır. Bunlarla

birlikte kadınların bazıları eşlerinin alkol madde kullanımı, psikiyatrik sorun yada işsizlik gibi kişisel sorunlarının da kendilerine şiddet uygulamasına neden olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle ailesi tarafından çocukken şiddete maruz kalan kadınlar ise bunun nedeninin kız çocuğu olmalarına bağlı olduğunu belirtmişlerdir.

Çizelge 21: Kadınların Kendi Maruz Kaldıkları Şiddetin Nedenlerine İlişkin Düşünceleri

Şiddetin Gerekçesi	S	Şiddetin Gerekçesi	S
Beni aldattığı için	15	Beni güçsüz gördüğü için	3
Konuştuğum için (soru sorduğum, susmadığım, hakkımı aradığım için, hatasını söylediğim için)	9	Barişmayı kabul etmediğim için	2
Her şeyden sorumlu tuttuğu için (bu niye burada, bu yemeği niye yaptın, bardak kırılrsa, çocuk bir şey dökse, yemek tuzlu olsa, niye bunu pişirdin, çocuk niye ağlıyor, eşyaların yerini değiştirdim diye)	8	Çocuklarla niye ilgileniyorsun diye	1
Ekonomik sorunlardan dolayı (faturaların yetişmemesi, parasının bitmesi, parayı vermiyorsun, çocuğun bezi bitse)	7	Bana uyguladığı şiddeti ailemle paylaştığım için	1
Sosyalleşmeyi engellemek, özgürlüğümü kısıtlamak için	7	Terk edeceğimden korktuğu için	1
Alkol madde kullandığı için	7	Geri kafalı olduğu için	1
Kız çocuğu olduğum için	6	Eşimi kıskandığım için	1
Kıskandığı için	6	Sorun çıkınca	1
Aldattığımı düşündüğü için	6	Sigara içtiğim için	1
Psikolojik sorunu olduğu için (takıntılı, titiz, kuruntulu)	6	Benim karım hem severim hem döverim diye düşündüğü için	1
Cinsel isteklerini karşılamadığım için	4	Hamile kaldığım için	1
Başkasının etkisinde kaldığı için (eşin ailesi)	3	İnsan yerine koymadığı için	1
Giyimimden dolayı	3	Bahanesiz (eve gelir döver)	1
Ailemin beni desteklemediğini bildiği için	3		

Çizelge 21’de gösterilen bütün gerekçeler de dikkate alındığında, şiddet uygulayanların kadınlara şiddet uygulamak için her türlü gerekçeyi öne sürdüklerini görülmektedir.

Özellikle eşlerinin kendilerine şiddet uygulamalarında gösterdikleri çeşitli bahanelerle ilgili kadınların anlatımlarına örnekler şu şekildedir:

Eve gelir yemek hazır olmazsa şiddet uygulardı... Yatak ilişkisi olsun, istediğini elde edemeyince şiddet uygulardı (Nur,24).. Olmadık bahaneler, çocuğa salıncak almış salıncağın yerini değiştirdim diye, pantolonuna sigara külü düşmüş, yıkadım. Niye yıkadın diye...çocuklarla ilgilenince niye ilgileniyorsun. Çocuklara yemek hazırlıyorum niye yemek hazırlıyorsun (Cennet, 27)... Çocuk düşseydi dayak yiyordum. Deterjan bitseydi dayak yiyordum, elektrik faturası gelseydi dayak yiyordum (Papatya, 34)...Bir sorun çıksa hemen anlamadan dinlemeden, sorunu çözmeye çalışmadan şiddet düşünürdü. Olay kapanır, tekrar açılır gene şiddet düşünürdü (Zekiye, 27).... Her şeyime karışıyordu. Temizlik yapıyorum niye yapıyorsun, yapmayınca niye yapmıyorsun, giyimime kadar karışırdı, zorla başımı kapattırdı (Halime, 30). Sürekli cinsel ilişki isteme şeyi. Olmayınca bana şiddet uyguluyordu (İrem, 28)... Güçsüzlüğümü kullanır, gidemeyeceğimi düşünürdü. Ben kaçarak evlendim. Ailemle dört yıldır görüşmüyoruz. Bunu kullandı (Buse, 22). Temizlik yapardım. Sen niye temizlik yapıyorsun, suyu niye uzun harcıyorsun benim param mı var. Çocuğun yiyeceği bitse niye bitti Yemek yapardım. Niye iki çeşit yapıyorsun (Çiçek, 62). Çocukların ihtiyaçları hep yarım kalırdı ona söylediğim zaman bana şiddet uygular, o kalemin yeri orası değil şurası. Bana şiddet uygular, ailemin arkada olmadığını bildiği içinde daha fazla şiddet uygulardı bana (Umut,27).

Kadınların kendi maruz kaldıkları şiddet ile birlikte, genel olarak kadınların neden şiddete maruz kaldıklarına dair görüşlerini de belirtmişlerdir. Bu görüşlerden bir kısmı kendi maruz kaldıkları şiddete ilişkin şiddet uygulayanların gösterdikleri gerekçelerle örtüşmektedir. Bu görüşler Çizelge 22 de gösterilmiştir.

Çizelge 22: Kadınların Şiddete Maruz Kalma Nedenlerine İlişkin Genel Görüşler

Görüşler	S	Görüşler	S
Erkeklerin kendilerini kadınlardan üstün görmeleri -kadınları güçsüz görmeleri	13	Kadınların erkeklerin davranışlarını normal sanması	5
Erkeklerin kişisel mazeretleri olması	12	Kadınların kendilerini güçsüz hissetmeleri	5
Toplumun kadınlara karşı olumsuz (ayrımcı) bakış açısı	9	Ailelerinin kadınları desteklememesi	5
Kız ve oğlan çocuklarının farklı yetiştirilmesi	9	Kadınların eğitimsiz olmaları	4
Kadınların suçlu olmaları	8	Erkeklerin birbirlerini örnek almaları	3
Kadınlar çalışmadıkları ekonomik olarak erkeklere bağımlı oldukları için	6	Erkeklerin kadınları kıskanmaları	3

Erkeklerin kendilerini kadınlardan üstün görmeleri yada kadınları güçsüz görmeleri kadınlara yönelik şiddetin genel nedenleri arasında en çok ifade edilen nedenlerden birisi olarak yer almıştır. Bunu kapsayan davranışları ise kadınlar erkeklerin kadınları köle gibi görmeleri, kendilerini her şeyi yapabilecek güçte görmeleri, kadınları susturmak istemeleri, kadınları cinsel yönden eksik görmeleri, kadınlardan hizmet beklemeleri, her şeyi bahane etmeleri şeklinde anlatmışlardır. Buna paralel kadınlar tarafından belirtilen diğer nedenler arasında kadınların kendilerini ekonomik olarak güçsüz, çalışmadıkları için erkelere bağımlı olmaları ve erkeklerin kadınları ekonomik olarak görmeleri, kadınların kendilerini hem psikolojik hem fiziksel olarak güçsüz görmeleri yer almıştır.

Kadınlar tarafından en çok ifade edilen nedenlerden bir diğeri de erkeklerin kişisel mazeretleridir. Kadınlar genel olarak bu kişisel mazeretleri kabul etmediklerini belirtmiş olmakla birlikte, şiddetin nedeni olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Kadınlar tarafından ifade edilen bu mu mazeretler içki, kumar borcu, işsizlik sorunları, erkekler dışarda ezilmeleri, erkeklerin bencil olmaları,

erkeklerin sinirli olmaları, kendi hataları kabul etmek istememeleri, işsizlik sorunları evlilik ve maddi sorumlulukların erkekleri zorlamasıdır.

Araştırmaya katılan kadınların 12'si (%38) kendilerine şiddet uygulayanların alkol madde bağımlılığı ve kumar bağımlılığı olduğunu 9'u (%28) kadında bu sorunlarla yada ayrı olarak takıntı, aşırı kıskançlık, şüphencilik gibi psikiyatrik rahatsızlıkları olduğunu belirtmişlerdir. 32 kadından 13'ü (%40) eşinde bu tür sorunlardan bahsetmemiştir. Ancak kadınların ifade ettiği bu sorunlarla ilgili kendi gözlemleri vardır. Klinik tanıdan bahsetmemişlerdir. Başka rahatsızlığı olduğu düşünülen dokuz şiddet uygulayandan sadece üçünün psikiyatrik tedavi gördüğü belirtilmiştir. Majör depresyon tanısı olan Fatma (34)'nin eşi intihar ederek yaşamına son vermiştir. Bir kadın epilepsi hastası olan erkek kardeşinin kendisine babasına saldırdığını ondan kurtulmak için evlilik yaptığını, bir kadın ise eşinin hepatit C hastası olup, cinsel performansının yetersiz olduğunu, bu yüzden kendisine eziyet ettiğini belirtmiştir. Sadece bir kişinin ise alkol bağımlılığı tedavisi aldığı belirtilmiştir. Kadınlar ayrıca erkeklerin alkol ve madde aldıklarında daha fazla şiddet uyguladıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte araştırmaya katılan kadın ise (%18) eşlerinin illegal işlerle uğraştıklarından söz etmişlerdir. Bunlar kaçakçılık, uyuşturucu satıcılığı, hırsızlık, cinsel saldırı, cinayet, gibi suçlardır.

Araştırmaya katılan kadınlardan 12'si (%38) eşlerinin düzenli olarak çalışmadıklarından ve sorumsuz olduklarından, bu yüzden ekonomik sorunları bahane ederek kendilerine şiddet uyguladıklarından söz etmişlerdir.

Ortaya çıkan bir başka neden ise toplumun kadınlara karşı olumsuz, ayrımcı bakış açısıdır. Kadınlar bunu toplumda kadınların güçsüz görülmesi, kadınların toplum tarafından ayrımcılığa maruz kalmaları, Müslüman toplumlarda erkeklerin kadınlara kötü davranmaları, kültür adet ve gelenekler, ataerkil bir toplum olduğumuz için erkeklere öncelik verilmesi, toplumda erkeklerin her şeyi yapabileceği kadınların yapamayacağını düşünülmesi, kadınların şiddeti normal kabul etmeleri gerektiğinin düşünülmesi gibi ifadelerle anlatmışlardır.

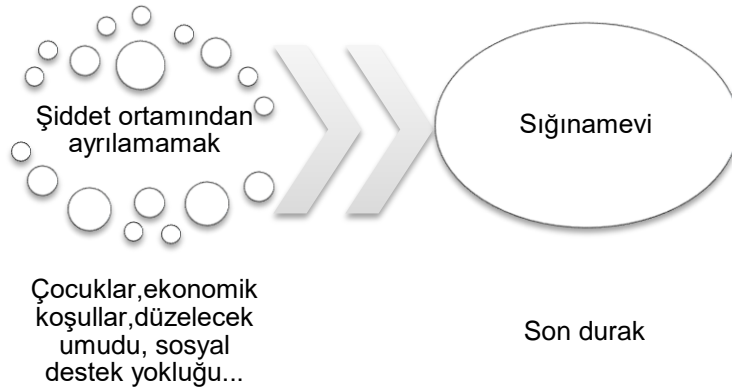
Kadınlar tarafından ifade edilen kadınlara yönelik şiddetin başka bir nedeni ise kız ve oğlan çocuklarının farklı yetiştirilmeleridir. Bununla ilgili olarak ailelerin kız ve oğlan çocuklarına eşit davranmamaları, kız çocuklarına baskı uygulanmaları, erkeklerin anne ve babalarından şiddet uygulamayı öğrenmeleri, annelerin erkek çocukları böyle yetiştirmeleri gibi açıklamalarda bulunmuşlardır. Bununla paralel olabilecek diğer bir neden olarak ta ailelerinin kadınları desteklememesi belirtilen önemli nedenlerden birisidir. Kadınların evlendikten sonra yalnız bırakıldıklarını, ailelerin sahip çıkmadığını, gidecek yerleri olmadığı için şiddet gördüklerini belirtilmiştir.

Kadınların şiddete maruz kalmaları ile ilgili araştırmaya katılan kadınların belirttikleri diğer bir neden de kadınların şiddet görmelerinin kendi suçları olduğudur. Bu şekilde görüş belirten kadınlar kadınların erkeklerle ilgilenmemeleri, kendilerine bakmamaları, erkekleri sevmeleri, evli erkeklerle birlikte olmaları, kadınların çocukları ile ilgilenip erkekleri ihmal etmeleri, erkeklerin huylarına göre davranmayı bilmemeleri gibi nedenlerden söz etmişlerdir.

4.1.3.Tema 3: Şiddet Ortamında Kalma Nedenleri-Şiddet Ortamından Ayrılamamak: Son Durak Kadın Sığınma Evi

Araştırmaya katılan çocukluktan itibaren kök aileleri tarafından şiddete maruz kaldıklarını belirten kadınlar evlilik ilişkisi içinde de şiddet gördükleri ortamda uzun yıllar kalmışlar, bu duruma ilişkin çeşitli gerekçelerden söz etmişlerdir. Sonuna kadar şiddet ortamında mücadele ettikten sonra da artık şiddet içerin ilişki içinde yaşamlarını sürdüremeyeceklerini fark ettikleri anda şiddet ortamından ayrılmışlardır. Bu kadınlar kök aileleri de kendilerini desteklemediğinden yada onların yanlarına gitmeleri riskli olduğundan ve kalacak başka yerleri de olmadığı için KSE' ye başvurmuşlardır. (Bakınız Şekil 14).

Şekil 14: Şiddet Ortamında Sonuna Kadar Kalmak 'Son Durak Sığınma evi'

Bu tematik alanda kadınların şiddet ortamında kalma nedenleri ve son noktada şiddet ortamından ayrılarak KSE'lere başvurma koşulları ele alınmıştır. Kadınların şiddet ortamında kalışlarına ilişkin belirttikleri nedenler Çizelge 23'de gösterilmiştir.

Çizelge 23: Kadınların Şiddet Ortamında Kalma Nedenleri

Şiddet Ortamında Kalma Nedenleri	S
Kök aile desteğinin olmayışı	10
Çocuklar için	9
Belki düzeler diye düşünmek zaman içinde düzeler diye	9
Eşim yaptıklarına bahane bulmak	6
Gidecek yerinin olmaması	6
Şiddetin normal olduğunu zannetmek	4
Yuvasının yıkılmasını istememek	3
Kurumsal mekanizmalardan haberdar olmamak	3
Fiziksel şiddet görmediği için şiddet görmediğini düşünmek	3
Ekonomik gücünün olmaması	3

Kadınların şiddet ortamında kalma nedenlerinin başında kök aileleri tarafından desteklenmemeleri geliyor. Kadınlar buna ilişkin ailelerinin yanına gittiklerinde geri gönderdiklerini akrabaların kendilerini eşleri ile barıştırdıklarını, ailelerinin çocuklarını istemediklerini, ailelerinin ortamının çocukları için uygun olmadığını, gelinliğiyle girdiğin yerden kefeninle çıkarsın gibi sözler söylediklerini belirtmişlerdir.

Kadınları şiddet ortamında kalmaya sürükleyen diğer nedenlerden birisi de çocuklarla ilgilidir. Kadınlar çocuklar biraz daha büyüsün, çocuklar babasız büyümesin gibi düşünceleri ve çocukların bakımını üstlenemeyeceklerinden korktukları için şiddet ortamında kalmaya devam ettiklerini belirtmişlerdir.

Şiddet ortamında kalmayla ilgili kadınlar tarafından ifade edilen bir diğer neden ise zamanla ilişkinin düzeleceği ve şiddetin sona ereceği düşüncesidir. Buna ilişkin ise biraz daha geçsin düzelir, ben onu düzeltebilirim, şu an işsiz işe girerse düzelir, her zaman şiddet uygulamıyor iyi günler de vardı şeklinde düşünceler ile eşin bir daha olmayacak diye yalvarması gibi geri adımların ilişkinin düzeleceğine dair düşünceleri pekiştiren gerekçeler olduğu görülmüştür. Buna paralel başka bir neden ise eşin şiddetini meşru kılan bahaneler bulmaktır. Örneğin kendini hatalı görmek, eşin hasta olduğunu tedavi görürse durumun düzeleceğini düşünmek, eşin durumuna üzülme, onu yalnız bırakmamak, eşin işsiz olması gibi. Buna paralel diğer bir neden de kadınların evlilik içinde şiddet görmeyi normal bir durum olarak algılamaları ve bağlantılı olarak yuvayı ayakta tutmak için çabalamak, yuva yıkılmasını istememek, yuvayı kurtarmaya çalışmaktır.

Kadınları şiddet ortamında kalmaya sürükleyen diğer nedenler arasında ise gidecek yerlerinin olmaması, kök aile desteklese bile kendilerinin çocuklarla birlikte ailelerinin yanına sığınamayacaklarını düşünmeleri, yada kök ailelerinin çocuklarını istememeleri, başka sosyal desteğin de bulunmayışı vardır. Kadınların ekonomik gücünün olmayışı da buna bağlı olarak şiddet ortamından ayrılmayı zorlaştıran nedenler arasında belirtilmiştir.

Kurumsal mekanizmalar ve destek hizmetleri ile ilgili yeteri kadar bilgiye sahip olmamak ta kadınların şiddet ortamında kalmalarının önemli nedenlerinden birisidir. Örneğin nereye şikayet edeceğini bilememek, eskiden polisi geri barıştırmayı, sığınma evi olduğunu ve çocukların da kabul edildiğini bilmemek.

Kadınların ifadelerine göre şiddet ortamına kalma nedenlerine örnekler şu şekildedir:

Belki düzelir diye düşündüm. İkinci çocuğu yaparsam düzelir zannettim. Ama olmadı... Ben defalarca aileme sığındım. Ama çocuklarımı istemediler. Beni tekrar birleştirmeye çalıştılar. Abim senin çocukların bu eve girmez dedi (Kaderlen,32)..Kaçarak evlendiğim için ailem beni istemiyordu. Bu tür haklarım olduğunu bilseydim. Bu kadar hakarete katlanmazdım (Başak, 36)...Onun yaptıkları bana normal gelirdi. İlk zamanlar hoşuma da gidiyordu onun kıskançlıkları, baskı olduğunu 10-15 yıl sonra anladım. Kendimi sorgulardım demek ki ben yanlış bir şeyler yaptım ki eşim bana kızıyor (Kader, 41)...Eşimin kimsesi yoktu ona kıyamıyordum. Dört beş kere evi kere terk ettim. Geliyordu ağlıyordu bir daha yapmayacağım. Beni affet(Lale, 27).

Kadınlar genelde maruz kaldıkları şiddetle sonuna kadar mücadele ettiklerini artık, çareleri kalmadığını düşündüklerinde, genelde maruz kaldıkları son şiddet olayı sonrası kalacak güvenli yerleri olmadığını düşündükleri için şiddet ortamından ayrılarak kadın sığınma evine gelme kararı vermişlerdir. Ailelerinin desteklememesi, hatta ailelerinin de şiddet uygulaması, ailelerine gittiklerinde eşlerin aileleri rahatsız etmeleri de sığınma evine gelme kararında etkili olmuştur. Kadınların bazıları artık bardağı taşıran son damla ile bazıları eşlerinin yada ailelerinin evden kovması ile bazıları da çevreden aldıkları destekle şiddet ortamından ayrılabildiklerini belirtmişlerdir. Kadınların bu duruma ilişkin paylaşımlarına örnekler aşağıda verilmiştir:

Eşim sürekli bana ve çocuklarıma şiddet uygulardı. Buraya gelemeden önce son olayda kızım okuldan geç geldi diye eşim kızma hakaret etti ben de onu savununca benim kafama tuğla ile vurdu. Beni ve çocukları tüfekle vurmakla tehdit etti. Olayın ardından biz kaçarak karakola sığındık (Şeyma, 36).

Bir akşam eve geç geldi ve benimle yine tartıştı, beni saçlarımdan yerde sürükledi. Sonra seni yarın sabah bu evden gitmiş olacaksın. Çocukları da bırakacaksın hiçbir şey almadan çekip gideceksin dedi.

Ben o uyuduktan sonra çocukları da alıp, çıktım evden polise gittim. Zaten önceden araştırmıştım nasıl başvuracağımı (Umut, 27).

Eşim ve ailesi bana yıllarca şiddet uyguladı. Kendim katlanıyordum ama eşimin oğluma cinsel organını dokundurduğunu görünce eşimi şikayet ettim. Eşime uzaklaştırma kararı çıktı. Ancak kayınbabam gelip beni tehdit etti, burası senin evin değil dedi. Beni evden kovdu. Öyle olunca çocukları da alıp evden çıktım (Halime, 30).

Eşimin ablaları eşimin nasıl birisi olduğunu biliyorlardı. Beni sığınma evine yönlendirdiler. Çünkü be anneme gidiyordum peşimi bırakmıyordu. Git çocuklarını kendini kurtar dediler. Onu uzaklaştıralım biz de sana destek oluruz (Cennet, 27).

Sabah evdeydim geldi. Kahvaltı hazırla dedi. Tartışma çıkardı. Beni cama itti. Ben artık eski yeter değilim. Beni balkondan atmaya çalıştı. İzin vermedim. Tokat attı. Sürükledi. Sonra benim gitmem için uğraştı. Gidin dedi. Dört yıldır bu muamele. Apar topar eşyalarımı topladım. Polise gittim (Buse, 22).

4.1.4.Tema 4: Şiddetle Bahşetmek İçin Çeşitli Yollara Başvurmak

Araştırmaya katılan kadınlar maruz kaldıkları şiddetle baş etmek için çeşitli yollara başvurduklarını belirtmişlerdir. Başvurdukları bu yollar bazen onların şiddetle başa çıkmalarına yardımcı olmuş, bazen de işlevsiz kalarak kadınların şiddet ortamında daha uzun süre kalmaları ve daha fazla şiddete maruz kalmaları ile sonuçlanmıştır.

Araştırmaya katılan kadınların 27 si (%84) yaşadıkları şiddeti çevreleri ile paylaştıklarından söz etmişlerdir. Bununla birlikte 19 kadın (%59) süreç içinde birkaç kez evi terk ettiklerini, çoğunlukla kök ailelerinin yanına gittiklerini, 12 kadın (%38) ise kamusal desteklere başvurduklarından söz etmişlerdir. Bunların dışında ise ağlamak, üzülme kendini başka şeylere vermek, daha fazla şiddete maruz kalamamak için şiddeti kimseyle paylaşmamak, eşi iyileştirmeye çalışmak, karşılık vermek, ev içinde başka odaya geçmek, ilişki düzelir diye

çocuk doğurmak gibi yöntemlere başvurduklarını belirtmişlerdir (Bakınız, Çizelge24)

Çizelge 24: Şiddetle Baş etme Yolları

Şiddetle Baş etme Yolları	S
Şiddeti paylaşmak	27
Süreçte evi terk etmek	19
Kamusal desteklere başvurmak (kendisi ve başkalarının yönlendirmesi)	12
Ağlamak/üzülmek/kendini başka şeylere vermeye çalışmak	8
Şiddeti kimseyle paylaşmamak	5
Eşi iyileştirmeye çalışmak	3
Karşılık vermek	2
Şiddet ortamından uzaklaşmak (başka odaya geçmek)	2
Çocuk doğurmak (çocuk olunca daha iyi olacağı düşüncesi)	2

Kadınların en çok başvurdukları yöntemlerin başında maruz kaldıkları şiddeti başkaları ile paylaşmak gelmiştir. Ancak şiddeti başkaları ile paylaşmaları kadınlar için bazen yararlı olmuş, bazen de yararlı olmamıştır. Şiddeti paylaştıkları kişiler her zaman destekleyici tepkiler göstermemişlerdir. Paylaşılan kişiler sadece dinlemek, bazen destekleyici bazen yargılayıcı yada şiddet ortamında kalması şeklinde tutarsız davranmak, şiddet ortamında kalmasını önermek, şiddet ortamından ayrılmasını önermek, şiddet uygulayan eşi uyarmak gibi karışık tepkiler göstermişlerdir (Bakınız, Çizelge 25).

Çizelge 25: Şiddeti Çevre ile Paylaşmak ve Alınan Tepkiler

Alınan Tepkiler	Paylaşılan Kişiler, Sayı (S)			
	Kök aile, akraba S,24	Komşu S,7	Arkadaş S,11	Eşin ailesi, kayın, elti S,7
Sadece dinlemek (hak vermek, tepki vermemek, takma kafana, üzölmek, ilgisiz olmak)	10	2	5	2
Tutarsız tepki (desteklememe, yargılama, çocukları istememe vb.)	3	-	-	-
Şiddet ortamında kalmasını önerme	11	1	2	1
Şiddet ortamından ayrılmasını önerme (polise git, sığınma evine git, yanımıza gel)	-	3	3	3
Eşimi uyardılar	-	1	1	1

Kadınların 24'ü (%75) yaşadıkları şiddeti kendi kök aile ve akrabaları ile 7'si komşuları ile (%22), 11'i (%34), 7'si (%22) eşin ailesi ve kayın, elti gibi akrabaları ile paylaştıklarını ve paylaşımlarından farklı tepkiler aldıklarını belirtmişlerdir.

Yaşadıkları şiddeti paylaşmakla birlikte, eşin ailesi ile birlikte bir süre yaşam sürdüren kadınlar zaten, eşlerinin ailelerinin var olan şiddete kendilerinin şahit olduklarını ancak müdahale etmediklerini belirtmişlerdir.

Kadınlar şiddete maruz kaldıkları süreç içinde yaşadıkları şiddeti kök aileleri ve akrabaları ile paylaşımlarından destekleyici tepkiler alamadıklarını belirtmişlerdir. Şiddeti kök ailesi ile paylaştığını belirten 24 kadından 10'u ailesinin sadece dinleyip durumuna üzöldüğünü, 3'ü ailesinin gel ama çocukları getirme, sen de haklısın ama şunu yapsaydın gibi yargılayıcı ve tutarsız tepkiler verdiklerini, 11'i yani yarısına yakını şiddet ortamında kalması gerektiği yönünde tepkiler verdiklerini belirtmişlerdir. Kadınların şiddet ortamında kalmasını öneren aile ve akrabalar onları kendi yanlarına istenemeyerek, yanlarına gittiklerinde eşlerine dönmesini söyleyerek, bu adamı kendin istedin kendin buldun gibi kadınları suçlayarak, sorunun kadının kendisinde olduğunu söyleyerek, şiddetin normal katlanılması gereken bir şey olduğunu söyleyerek, yuvanı yıkma, sabret, kır dizini otur, ben de neler çektim sen de çekebilirsin gibi telkinlerde bulunarak

ve bazen kendileri de şiddet uygulayıp eşlerine geri göndererek olumsuz tutum ve davranışlar sergilemişlerdir.

Sarı Çiçek ve Kumru kök aileleri ile yaşadıkları şiddeti paylaştıkları süreçte ailelerinin tutumuna ilişkin şunları söylemişlerdir:

Ailem hep eşimle birleştirmeye kalkıyordu. Sen babasız büyüdün, çocukların da babasız büyümesin diyorlardı. Aslında benim sıkıntımı çekmek istemiyorlardı. Eşimden ayrılıp onların yanına gittiğimde dayılarım küfür ederler, bağırır çağırır, dışarı atar döverlerdi beni (Sarı Çiçek, 28).

Ailem zaten bana çocukluğuma beri şiddet uyguluyordu. Başıma bu olay geldikten sonra daha kötü oldu (tanımadığı birisi tarafından tecavüze uğramak) Ben kendimi eve kapattım. Evden çıkmama zaten izin verilmiyordu. Sadece göz muayenesine gidiyordum. Ben miyopum. O süre zarfında abim yanıma getiriliyordu. Bir yere gitsem dahi telefonla sürekli aranıyordum. Bir psikologdan randevu almama izin vermediler. Bu olayı kimseye anlatmayacaksın. Aile şerefimizi düşün dediler. Beni zorla evlendirmeye kalktıklarında da kızlık zarımı diktirmeyi düşündüler. Öyle olayın üstünü kapatacaklardı (Kumru, 19).

Mevcut koşullarda kök ailelerinin kadınların kararlarını destekleyip desteklemediklerine ilişkin kadınları görüşleri alınmıştır. Burada da benzer bir şekilde kök aile tutumunun şiddet gören kadınlara karşı tutarsız olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan 32 kadından 14'ü (%44) kök ailelerinin kararlarını desteklemediğini, 8'i (%25) kök ailelerinin artık durumu kabullendiklerini ve kararlarını desteklediklerini, 10'u %35 kök ailelerinin hale kendilerine karşı tutarsız tavır sergilediklerini belirtmişlerdir. Gruplar karşılaştırıldığında ise KSE1 de kalan ve müdahale grubunda yer alan 11 kadından 8'i kök ailelerinin kararlarını desteklemediğini, 2'si ailelerinin tutarsız tutum sergilediklerini, sadece 2 kadın ise kök ailelerinin kendi kararlarını

desteklediğini belirtmişlerdir. Kontrol grubunda yer alan sekiz kadından ise beşi kök ailelerinin kararlarını desteklediklerini, üçü de ailelerinin tutarsız davrandıklarını belirtmişlerdir.

Kök ailelerin tutumu ve şiddet devam ediyor olması gibi nedenlerle kadınların önemli bir kısmı (%41) kök ailelileri ile görüşmediklerini, görüşmediklerini yada aile üyeleri ve akrabalarından sadece bazı kişiler görüşebildiklerini ifade etmişlerdir (Bakınız Şekil 15).

Şekil 15: Kadınların Kök Aileleri ile Görüşme Oranları

Araştırmaya katılan dokuz kadın (%28) kök ailesi ile hiç görüşmediğini, dört kadın ise (%13) ailesinden sadece annesi, kardeşi gibi bazı kişilerle görüştüğünü beyan etmiştir. Diğer kadınlar ise aileleri ile görüştiklerini belirtmişlerdir. Gruplara göre ele alındığında KSE1'de kök ailesi ile görüşmediğini belirten sekiz kadından dördü ve ailesinden bazı kişilerle görüştüğünü belirten üç kadından ikisi MG' de yer almışlardır. KSE2 de kalan 13 kadından sadece biri kadın ailesi ile görüşmediğini, biri ise kadın ise ailesinden bazı kişiler görüştüğünü belirtmişlerdir. Bu kadınlardan hiçbirisi KG yer almamıştır.

Kadınlar şiddeti komşuları arkadaşları yada eşlerinin aileleri ile paylaştıklarında da çok fazla destekleyici tepkiler almadıklarını beyan etmişlerdir. Zaten kadınlardan bir kısmı (s=9, %28) eşlerin aile üyeleri (kaynana, kayınpeder) tarafından da şiddet gördüklerini belirtmişlerdir. Eşlerinin aileleri tarafından şiddet görmeyen ve maruz kaldığı şiddeti eşin aile ve akrabaları ile paylaştığını

belirten yedi kadından üçü onların kendilerine şiddet ortamından ayrılması yönünde kendilerine destek olduklarını, biri eşini davranışları konusunda uyardıklarını, diğerlerinin de sadece dinleyip herhangi bir tepki göstermediklerini yada şiddet ortamında kalma ve tutarsız tepkiler verdiklerini belirtmişlerdir.

Maruz kaldığı şiddeti arkadaşları ile paylaştığını belirten 11 kadından sadece 3'ü arkadaşlarının kendisini şiddet ortamından ayrılması yönünde desteklediklerini, sadece 1'i kadın arkadaşlarının eşini uyardığını, diğerlerinin ise destekleyici tepkiler vermediklerini belirtmişlerdir. Şiddeti komşuları ile paylaşan yada komşularının şiddete şahit olduğunu belirten yedi kadından üçü komşularının polise, sığınma evine git gibi önerilerle kendilerini desteklediklerini, biri komşusunun eşinin uyardığını, diğerleri ise komşularının hiçbir tepki göstermediklerini belirtmişlerdir.

Kadınların şiddeti çevreleri ile paylaşmak dışında başvurdukları diğer başa çıkma yöntemleri de benzer şekilde bazen işlevsel olmuştur, bazen şiddet süreci devam etmiştir. Bunlarla ilgili kadınların anlatımları ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir:

Ben odaya giriyordum. Kapıyı kilitleyordum. Ondan sonra biraz sınırim geçmesini bekliyordum. Ben sinirli olunca çıktığımda onu görmek istemiyordum. Ben gidip onu boğmak istiyordum artık. Bu sefer artık öyle bir şey oluyordu bana sakinleşemiyordum. Gelse de artık kavga etsek diyordum. Bazen öyle olurdu. Yine dayak yerdim sonra da oturur ağlardım (Zekiye, 27)

Birkaç kez evi terk ettim. Geliyordu ağlıyordu, yakarıyordu bir daha yapmayacağım. Beni affet. Ben de zaten ailesi de tutmuyor. Acıyordum geri dönüyordum. Zaten ailesi tutmuyor. Çünkü ne olduğunu biliyorlar. Hepsi şey diyorlardı. Biz senin arkadayız. Her şeyine bakarız. Ama hiç olmadılar (Lale, 27)

Yaşadıklarımı yazarak başa çıkıyordum. Hiç kimseyle konuşma imkanım yoktu. Bazen de çok ağlardım. On yıl boyunca ağladığımı hatırlıyorum (Kader, 41).

Ben çok konuşarak başa çıkmaya çalıştım.... Benim çok konuştuğumu söylüyordu zaten... Kendi hiçbir şey söylemez. Ya derdim hani bir şey söyle, yeter ki bir şey söyle. Özür dilerdi. Bazen yada dilemezdi. Ben yaptığımı farkındayım üstüme gelme derdi. Olayı kapatırdı (Umut, 27).

4.1.5.Tema 5: Şiddetin Etkileri: Şiddetin Yaşamı Olumsuz Etkilemesi

Araştırmaya katılan kadınlar maruz kaldıkları şiddetin kendilerini nasıl etkiledikleri ile ilgili görüşleri sorulmuştur. Kadınlar genelde şiddetten olumsuz etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Bu etkiler kadınların duygu durumları ve ruh sağlıkları, davranışları ve fiziksel sağlıkları üzerindeki etkiler olmak üzere üç alt başlıkta ele alınmıştır.

Kadınlar maruz kaldıkları şiddet sonrası çeşitli korku ve kaygılar yaşadıklarını, kendilerine güvenlerinin sarsıldığını, insanlara güvenmediklerini, kendilerini aşağılanmış hissettiklerini, öfkeli ve sinirli hissettiklerini, utanç ve suçluluk gibi duygular yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca zihnin çok çalışması, zihni toplayamama yada zihnin çalışmaması gibi zihinsel sorunlarla da karşılaştıklarını ifade etmişlerdir (Bakınız, Çizelge 26).

Çizelge 26: Şiddetin Kadınların Duygu Durumları ve Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri

Duygu Durumu Üzerindeki Etkileri	S
Korku ve kaygılar	9
Özgüven kaybı	7
İnsanlara güven kalmaması	7
Aşağılanmışlık hissi, kendini çocuk gibi görme ,değersiz, ikinci planda hissetme, yetersiz insan gibi hissetmeme	7
Öfkeli/sinirli olmak / sakinleşememek/asabileşmek	6
Psikolojik bozukluk tanısı (kaygı depresyon, panik atak)	5
Zihinsel sorunları; zihnin çok çalışması, çalışmaması, dikkati toplayamama	5
Uyku sorunu; uyuyamama, çığlık atarak uyanma, yaşadıklarını rüyada görme	5
Suçluluk; yaşadıklarını kendi suçuymuş gibi hissetmek	3
Utangç; herkes yaşadıklarını biliyormuş gibi hissetmek	3
Kalbinde sorun varmış gibi hissetme; acı, sıkışma nefessiz kalma	3
Gururunun kırılması	1
Adalet inancın sarsılması	1
Hiçbir şeyden zevk almamak	1
Kendini katı, acımasız hissetmek	1

Maruz kaldıkları şiddet sonrası yaşadıkları kaygıları ve korkuları Nepokornaya ve Gül şu şekilde ifade etmişlerdir:

İnsanlara güvenmiyorum. Eve çıkmaya korkuyorum. Kalabileceğim kadar sığınma evinde kalmak istiyorum. Adam beni bulur tekrar kapatır diye çok korkuyorum. Beni tehdit ediyordu. Seni sınır dışı ettiririm diyordu. İnsanlara güvenim kalmadı. Hiç kimseye, kadınlara da erkeklere de... Ben bu duruma düşmemem çok üzülüyorum. O kadar okudum uğraştım. Şimdi bu duruma düştüm. Başardıklarımın hiçbir anlamı kalmadı şimdi (Nepokornaya, 36).

Yola çıktığım zaman. Korkuyordum insanlardan araba gelse arabanın düdüğünden bile korkardım. Abim görecekt diye kaçıyordum. Çöp döksem bile abim görecekt diye hemen kaçıyordum... Baban annem değil abilerim. Psikolojim çok bozuktu. Şimdi iyiyim burada...Dışarı çıktığım zaman herkes bana bakıyor sanıyordum. Utanıyordum (Gül, 35).

Eşinden şiddet gören Umut yaşadığı şiddetin benlik algısını nasıl zedelediğini şu şekilde ifade etmiştir.

Beni artık insan olarak bile görmemeye başladı. Eşi olarak değil, karşı olarak değil de, bir kadın olarak değil de. Artık beni insan yerine koymamaya başladı. Kadın oluşumu bir kere unuttum. Ama son zamanlarda artık insan yerine konulmadığımı düşünüyordum. İnsanlığımı elimden aldı (Umut, 27)

Kendi kök ailesinden şiddet gören Siklamen yaşadığı korkuyu, duygusal karışıklığı ve yalnızlığı şöyle dile getirmiştir:

Gece uyuyamıyorum. Uykudayken bazen kendime zarar veriyorum. Yataktan düşüp kafamı çarpıyorum. Rüyam da kendimi çocuk olarak görüyorum. Eşimden erkek olduğu için korkuyorum. Beni bir eve kapatacak, dışarıya çıkartmayacak, baskı uygulayacakmış gibi. Burada kendimi özgür hissediyorum. Eve çıkınca dışarıya çıkmayacakmışım gibi. Yaşadıklarımı hak mı ettim. Başıma gelenler benim yüzümden kesin ki hata yaptım. Ben bir şey yaptım. Benim başıma geldi. Ailem bana sevgi vermedi. Kendimi çocuk esirgeme kurumuna terk edilmiş gibi hissediyorum (Siklamen, 21).

Kadınlara herhangi bir psikiyatrik sorun yaşayıp yaşamadıkları sorulduğunda ise araştırmaya katılan 32 kadından 5'i (%16) tanı konulmuş psikolojik sorunu olduğunu, 4'ü (%12) depresyon ve kaygı bozukluğu tanısı ile psikiyatrik tedavi gördüğünü belirtmişlerdir. Gruplara göre ayrıştırıldığında ise psikiyatrik tedavi gören kadınlarından 3'ünün KSE1' de birinin KSE2 de kaldığı ve KSE1 de kalan bu kadınlardan 2'sinin MG de yer aldığı belirlenmiştir.

Ruhsal etkilerle birlikte maruz kaldıkları şiddetin kadınların davranışları ve fiziksel sağlıkları üzerinde de olumsuz etkileri vardır. Bu etkilere ilişkin bilgiler Çizelge 27' de gösterilmiştir.

Şiddetin kadınların üzerindeki davranışsal etkileri ağırlıklı olarak sosyal ilişkilerinin kesilmesi, nerdeyse hiç kalmaması ve kök aile ve akrabaları tarafından yalnız bırakılmaları ile ortaya çıkmıştır Ayrıca güvenlik riski olan kadınlar tekrar şiddete maruz kalma korkusu ile sosyal ilişkilerinin kesildiğini, sürekli yer değiştirmekten dolayı kimseyle bağ kuramadıklarını ve eve kapandıklarını belirtmişlerdir.

Kadınlara herhangi bir sağlık sorunu yaşayıp yaşamadıkları doğrudan sorulmuş ve araştırmaya katılan 32 kadından 10'u (%31) strese bağlı kronik rahatsızlığı (tansiyon, şeker vb.) olduğunu belirtmiştir. Gruplara göre ayrıştırıldığında ise bu kadınlardan altısının KSE1' de, dördünün KSE2 de kaldığı belirlenmiştir. KSE1 kalan bu kadınlar aynı zamanda MG de de yer almışlardır. KSE2 kalan kadınlardan da kronik rahatsızlığı olan iki kadın KG de yer almıştır.

Çizelge 27: Şiddetin Kadınların Davranışları ve Fiziksel Sağlığı Üzerindeki Etkileri

Davranışsal Etkiler	S
Sosyal ilişkilerin kesilmesi (Kendi arkadaş çevrelerin kalması, ailenin yalnız bırakması)	11
Çekingenlik/içe kapanma, pasiflik	5
Kendine yönelik olumsuz davranış ve alışkanlıklar (saçını kesmek, tırnak yemek, sigara içmek)	3
Öz bakım eksikliği	2
Çocukları ihmal etmek ve şiddet uygulamak	2
Fiziksel Sağlık Üzerindeki Etkiler	S
Şiddet sonrası strese bağlı bedensel hastalık (şeker, tansiyon vb. bağlı kronik rahatsızlık)	10
Şiddet anında yaralanma	5
Baş ağrısı	3
Yaralanma ve diğer şiddet sonrası fiziksel rahatsızlık (işitme kaybı, romatizma, kafatasında yara)	2
Saç dökülmesi	1
Kilo kaybı	1

Kadınlar maruz kaldıkları şiddetin kendi davranışları üzerindeki etkileri ilgili anlatımlarından örnekler aşağıdaki şekildedir:

Eşim saçlarımı tuttuğu için makası alıp saçlarımı kestim...,çocuklarımdan soğudum, sürekli ağlıyorum... İçimden hiçbir şey yapmak gelmiyor... Kendi ailemin şiddetinden kurtulmak için erken evlendim.. Sigaraya başladım... Çocuklarıma şiddet uyguluyorum... Çocuklarımla ilgilenmiyorum... Tırnaklarımı yiyorum... Saçımla başımla ilgilenmiyorum... Eşimi dövmek istiyorum... Açlık grevine girdim.

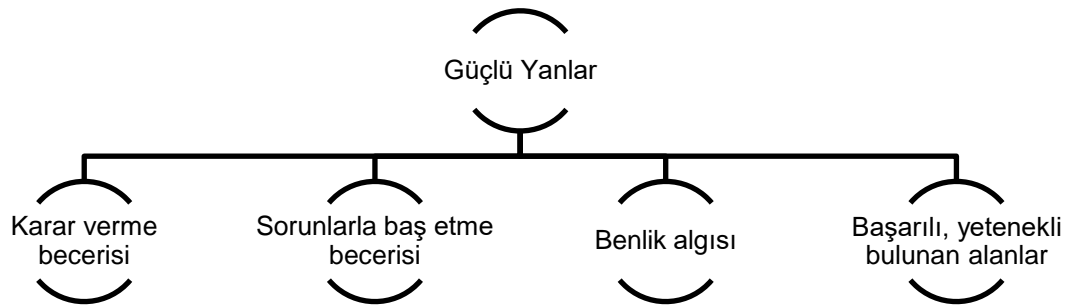
Kadınlar maruz kaldıkları şiddet sonrası fiziksel yaralar aldıklarını ve bazı bedensel haşlattıklarının kaldığını ifade etmişlerdir. Sevgi Maruz kaldığı şiddetin etkilerini şu şekilde ifade etmiştir:

Benim hayatım alt üst oldu. Hiçbir şeyden merakımı hevesimi almadım. Yalan dünyanın tadını anlayamadım. Hiçbir şeyden zevk alamadım. Sağlığım gitti. Hiç sağlığım kalmadı ki. Kendime özenim hiçbir şeyim kalmadı. Burnumu kırdı daha 4 aylık gelirken ameliyat oldum. Ameliyattan sonrada yüzümde yağ bezeleri oluştu. Kılcal damarlar zarar görmüş. Kulağıma vurdu. Kulağım duymuyor. Eşim beni doğumdan sonra dışarı atmıştı. Çatıda bacadan yattım. Doktor doğumdan sonra aşırı üşütmeden dolayı safran kesesi taş yapmış dedi (Sevgi, 53).

4.1.6.Tema 6: Güçlü Yanlar

Araştırmaya katılan kadınların güçlü yanları dört temel alt başlıkta ele alınmıştır. Bunlar karar verme becerileri, sorunlar baş etme becerileri, benlik algıları (kendilerini genel olarak nasıl gördükleri) ve kendilerini başarılı gördükleri alanlardır (Bakınız, Şekil 16).

Şekil 16: Güçlü Yanlar

Kadınların kendi karar verme becerilerine ilişkin görüşleri alındığında 32 kadından 13'ü (%40) kararlarını kendi başlarına verdikleri, kimseye danışmadıklarını belirtmiş, 8 kadın (%25) ise kararlarını kendilerinin aldıklarını, ancak etraflarındaki insanlara danışarak karar aldıklarını belirtmişlerdir (Bakınız Çizelge 28). Yani mevcut koşullarda kadınların %65'i genel olarak yaşamlarındaki kararları kendilerinin alabildiklerini ifade etmişlerdir. Dört kadın (%13) ise daha önce kendisine karar verme hakkı verilmediğini artık kendisinin

aldığını ve bundan sonra kararlarını kendisinin almak istediğini belirtmiştir. Geri kalan yedi (%22) kadından dördü kararsız olduğunu hiç karar veremediğini, üçü de daha önce kendi hakkında kararları eşi yada ailesinin aldığını şimdi kendisinin hiç karar veremediğini belirtmiştir. Genel olarak kadınların %80'i karar verebilme becerisi olduğunu belirtmiştir.

Çizelge 28: Kadınların Karar Verme Becerileri Konusunda Kendileri ile İlgili Görüşleri

Karar Verme Becerisi	S	%
Kendi kararlarımı kendim veririm, kimseye danışmam (düşünür karar veririm)	13	40
Kararlarımı kendim veririm ama çok kişiye danışırım, araştırırım, düşünerek veririm.	8	25
Şu ana kadar benimle ilgili kararları başkası aldı. Artık kendim almak istiyorum/alıyorum.	4	12
Kararsızım çok zor karar veririm.	4	12
Eskiden eşime danışırdım. Kararları hep ailem alırdı Şimdi hiç karar alamıyorum. Kararsızım çok zor karar veririm.	3	9

Kadınlarla ilgili diğer bir güçlenme alanı ise sorunlarla baş etme beceri olarak ele alınmıştır. Kadınların tamamının ifadelerinden bu konu ile ilgili bilgi vermemiş olmakla birlikte 10 kadın yaşadıkları sorunlarla baş etme becerileri ile ilgili bilgi vermişlerdir. Bunlar iki grupta ortaya çıkmıştır. Birincisi olumlu düşünmek ve espiye vurmak, diğeri ise yaşadıklarını olumsuz olaylar karşısında kendi güçlü yönlerini fark etme yani travmadan öğrenme şeklindedir. Olumlu düşünme ve espiye vurarak sorunları geride bıraktığını belirten kadınlar “gülerek atıyorum, konuşarak eğlenerek atıyorum, olayları geride bırakıp espiye yapan birisiyim hep geleceğe bakarım unutmaya çalışırım, bana sıkıntı veren şeyleri çabuk unuturum” şeklinde ifadeler kullanmışlardır. Yaşadıkları olumsuz olaylardan dolayı başa çıkma becerisi elde ettiklerini ve kendi güçlerini fark ettiklerini söyleyen kadınların belirttikleri ise şu şekildedir:

Sadece ekonomik gerekçelerle orada kalmamak gerektiğini öğrendim, kendimde çalışıp çocuklarıma bakabilirim....şimdi çalışır

kendi çocuklarıma kendim bakabilirim diyorum, kendimi daha güçlü hissediyorum.... O şimdi korkmuyorum... Bağımsız olmak istiyorum. Birinden para almak istemiyorum... Bir mesleğim olsun istiyorum.... Kendi ayaklarım üzerinde durmak istiyorum.... Başını taşa çarpınca o zaman neyin ne olduğunu bilirsin, her işte bir hikmet var... Artık neyin doğru neyin yanlış olduğunu fark ettim.

Kadınların benlik algıları, başka bir deyişle kendilerini nasıl biri olarak gördükleri de güçlü yanlarının diğer bir boyutu olarak ele alınmıştır. Bununla ilgili kadınların anlatımlarına ilişkin ifadecine ilişkin bilgiler Çizelge 29' da gösterilmiştir.

Çizelge 29: Kadınların Benlik Algıları-Kendilerini Nasıl Gördükleri

Kendilerini Nasıl Gördükleri	S
Annelik-iyi anne olmak	10
Kişilik özellikleri (gayretli, sabırlı, içine kapanık, neşeli vb.)	8
İlişkisel-iyilik yapan	8
Genel olarak güçlü, her istediğini yapabilen	6
Kendini güçlü görmemek	5

Araştırmaya katılan kadınlar kendi benliklerini annelik yani iyi anne olmak üzerinden ifade etmişlerdir. Önemli bir kısmı ise, gayretli, sabırlı, içine kapanık başkalarından etkilenmeyen, neşeli, esprili, çalışkan, cesur, eli çabuk, hızlı, düzenli gibi genel kişilik özellikleri üzerinden ifade etmişlerdir. Bir kısmı ise iyi insan olmak, insanlara iyi davranmak, insanları anlamak, çok sayıda arkadaş edinmek, iyi bir dinleyici olmak, vicdanlı olmak, iyi niyetli olmak, iyi kalpli olmak, iyi evlat olmak gibi ilişkisel özellikleri üzerinden ve kendilerini genel olarak güçlü görmek üzerinden kendi benlik algılarını ifade etmişlerdir. Kadınlardan bazıları sözü edilen özelliklerin birden fazlası ile kendilerini tanımlamışlardır. Örneğin iyi bir anne ve iyi bir insan olmak gibi. Yalnız 5 kadın kendisi ile ilgili herhangi olumlu bir yan bulamadığını, kendisini güçsüz gördüklerini belirten “ güçlü

olsam kendi ayaklarımızın üzerinde duruyor olurum, hayır demeyi bilmiyorum, birisi çağırırsa giderdim, kendimi hiçbir şey yapamayacak korkak biri gibi hissediyorum” şeklinde ifadeler kullanmışlardır.

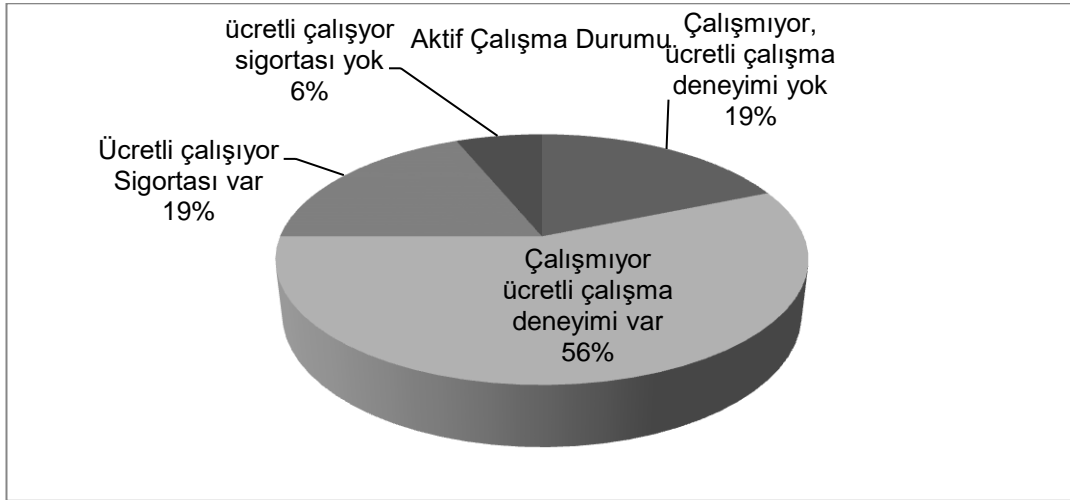
Bir diğer güç alanı ise kadınların kendilerini başarılı ve yetenekli buldukları şeylerle ilgilidir (Bakınız Çizelge 30). Bu alanların başında kadınların çalışma deneyimlerinin olması gelmiştir. Araştırmaya katılan 11 (%34) kadın çalışma deneyimi olmasını başarı bulduğu yanlarından birisi olarak ifade etmiştir. Diğer alanların başında ise temizlik, yemek, ütü alış verişi gibi ev işleri gelmektedir. Bununla birlikte kadınlar kuaförlük, aşçılık, eğitime devam etmek, bilgisayar işleri, iyi çocuk bakıcılığı, dil biliyor olmak gibi mesleki bilgi ve becerilerinin olmasını kendilerini başarılı gördükleri alanlar olarak ifade etmişlerdir. Ayrıca kadınların bir kısmı resim yapmak, roman yazmak, şarkı söylemek, el becerileri, oyuncak yapmak gibi sanatsal yeteneklerinden, bir kısmı da kitap okumak gibi olumlu gördükleri alışkanlıklarından söz etmişlerdir. Bir kısmı da anne olmayı kendini başarılı gördüğü alanlar arasında ifade etmişlerdir. Kadınlardan dördü ise (Siklamen, Kiraz, Aleyna ve Cennet) kendilerini hiçbir konuda başarılı görmediklerini ifade etmişlerdir.

Çizelge 30: Kendilerini Başarılı ve Yetenekli Gördükleri Alanlar

Başarı ve Yetenek Alanları	S
Çalışma deneyimi olması	11
Yetenekler : resim yapmak, roman yazmak, şarkı söylemek, oyuncak yapmak el işleri	8
Ev işlerini iyi yapmak-temizlik, ütü yemek, alış verişi	7
Mesleki becerilere sahip olmak	7
Kendini her konuda başarılı görmek	6
Alışkanlıklar, kitap okuma vb.	4
İyi anne olmak	3

Araştırmaya kadınların kendilerini başarılı gördükleri alanların başında gelen çalışma deneyimine bakıldığında kadınların büyük bir kısmının geçmişte çalışma deneyimi olduğu görülmüştür (Bakınız, Şekil 17).

Şekil 17: Aktif Çalışma Durumu ve Ücretli Çalışma Deneyimleri

Araştırmaya katılan 32 kadından 18'i (%56) hali hazırda aktif çalışmadığını ancak daha önceden ücretli çalışma deneyimi olduğunu belirtmişlerdir. Aktif çalışmaya devam eden toplam sekiz kadından (%25), altısı sigortalı, ikisi de sigortasız çalıştığını belirtmiştir. Toplamda aktif çalışmaya devam eden kadınlarla birlikte 26 kadının (%81) çalışma deneyimi olduğu belirlenmiştir. Geride kalan sadece altı kadının (%19), hali hazırda aktif olarak gelir getiren bir işte çalışmayıp, daha önce de ücretli çalışma deneyimi olmadığını belirtmişlerdir.

Çizelge 31: Gruplara Göre Kadınların Çalışma Durumları

		Bütün Kadınlar							
		S=32 (19 +13)							
	Çalışmıyor-Hiç çalışmamış		Çalışmıyor-Daha önce çalışmış		Sigortalı ücretli çalışıyor		Sigortasız ücretli çalışıyor		
	S	%	S	%	S	%	S	%	
KSE1	4	21	10	52	3	16	2	11	
KSE2	2	15	8	62	3	23	-	-	
Toplam	6	19	18	56	6	19	2	6	

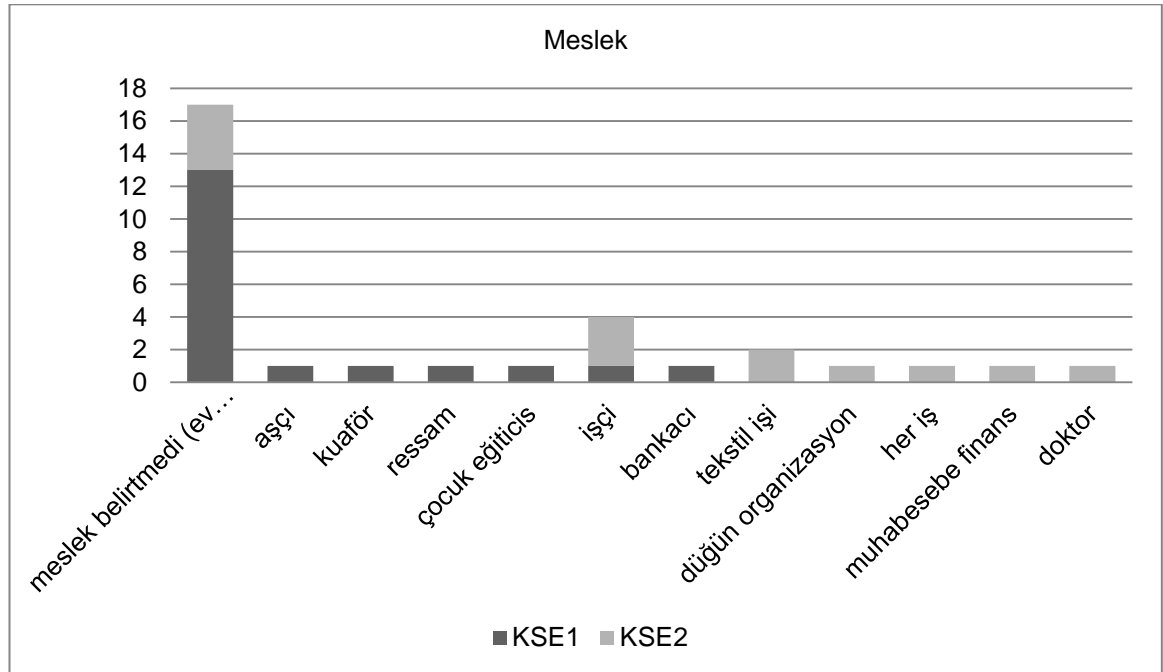
		Müdahale ve kontrol grubunda yer alan kadınlar							
		S=19 (11+8)							
	Çalışmıyor-Hiç çalışmamış		Çalışmıyor-Daha önce çalışmış		Sigortalı ücretsiz çalışıyor		Sigortasız ücretli çalışıyor		
	S	%	S	%	S	%	S	%	
MG	3	27	5	45	1	9	2	18	
KG	2	25	4	50	2	25	-	-	
Toplam	5	26	9	47	3	16	2	11	

Gruplara göre ayrıştırılarak ele alındığında KSE1 kalan 19 kadından 10'u (%52), hali hazırda aktif çalışmamakla birlikte daha önce çalışma deneyimi olduğunu belirtmişlerdir. Beş kadın ise (%27) aktif çalışmaya devam ettiklerini belirtmişlerdir. Bu grupta ücretli çalışma deneyimi olmadığını belirten sadece dört (%27) kadın yer almıştır. KSE2 de kalan 13 kadından ise 8'i (%62) ücretli çalışma deneyimi olduğunu, 3'ü halen aktif çalıştığını (%23), sadece 2 kadın (%15) ücretli çalışma deneyimi olmadığını ifade etmişlerdir. Bu kadınlardan müdahale ve kontrol grubunda yer alanlar açısından da oranlar benzer şekildedir (Bakınız, Çizelge 31).

Mesleki becerilere ilişkin ise araştırmaya katılan 32 kadından 17 si (%53)' yani yarısından fazlası herhangi bir mesleki becerisi olmadığından söz etmişlerdir. Diğerleri de mesleklerini daha önce yaptıkları ve halen yapmaya devam ettikleri işleri baz alarak aşçı, kuaför, çocuk eğiticisi, bankacı, düğün organizasyon işleri, tekstil işi, serbest meslek, her iş, muhasebe-finans işleri, işçi-temizlik vb., doktor

ve ressam olarak tanıtmışlardır. Mesleği olduğunu belirten kadınlardan sadece doktor olduğunu belirten bir kişinin lisanslı mesleği vardır, diğerleri yaptıkları işler üzerinden mesleklerini belirtmişlerdir. Azerbaycan kökenli olan Nepokornaya aynı zamanda kulak burun boğaz ihtisası olduğunu da olduğunu belirtmiştir. KSE1 ve KSE2 ye ayrı ayrı bakıldığında da, KSE1 de 19 kadından 13'ü (%68) bir meslek belirtmemiştir. KSE2 de ise 13 kadından 4'ü (%34,8) bir meslek belirtmemiştir. Bu sığınma evinde çalışma deneyimi olan kadın sayısı diğer sığınma evine göre daha fazladır.

Şekil 18: Meslek Belirten Kadınların Meslekleri

Gruplara ayrıştırıldığında MG' de yer alan 11 kadından 8'i (%72,2), KG de yer alan 8 kadınlardan 2'si (%25) herhangi bir meslek belirtmemişlerdir. Meslek sahibi olduğunu belirten ve MG' de yer alan üç kadından birisi mesleğini çocuk eğitici, birisi ise kuaför, birisi de bankacı olarak belirtmişlerdir. KG de yer alan ve meslek sahibi olduğunu belirten altı kadından ikisi mesleğinin işçi (her işi yapan), ikisi tekstil işçisi, biri düğün organizasyon işleri, biri ise doktor olduğunu belirtmişlerdir.

4.1.7.Tema 7: Sığınma Evi ile İlgili Görüşler: Güçlendirici Yer Sığınma Evi

Kadınların kaldıkları KSE ile ilgili görüşleri ve sığınma evi sonrası planlarına bu tema altında yer verilmiştir.

Genel olarak iki KSE’ de kalan kadınlar da kaldıkları yerler ile ilgili olumlu görüşlerde bulunmuşlardır (Bakınız, Çizelge 32).

Çizelge 32: KSE' nin Güçlendirici Yönleri

Güçlü Yönlerine İlişkin Görüşleri	S
Sığınma evinde kalınca kendini daha güçlü ve değerli hissetmek	10
Uzmanların konuşması, destek olması, rehberlik yapması	8
Çocuklar için kreş imkanı olması	8
Kurslar ve atölye çalışmaları olması	7
Burada bütün temel ihtiyaçlarımız karşılanıyor	6
Maddi destek	5
Kendimi güvende hissetmek	5
Daha rahat, özgür hissetmek	4
Burayı çok iyi buldum	5
Haklar konusunda bilgi edinmek	3

Kadınların önemli bir kısmı kadın sığınma evinde kendilerini daha güçlü ve değerli hissettiklerini ifade etmişlerdir (S=10, %31). Bunu da “aldığım destekler kendimi daha güçlü hissetmemi sağladı, buraya geldikten sonra insan olduğumu anladım, saygı gördüm, daha rahat ve özgür hissettim” gibi ifadelerle belirtmişlerdir. Bununla birlikte sığınma evinde uzmanların kendileri ile konuşmaları ve destek olmaları, çocuklar için kreş imkanı ve kendileri için atölye ve kurslar olması, temel ihtiyaçlarının karşılanması ve maddi destek sağlanması, sığınma evinin güvenli olması, rahat ve özgür hissetmeleri, hakları konusunda bilgi edinmeleri de KSE’lerin güçlendirici yanları olarak ifade edilmiştir. Gruplara ayrıştırıldığında da kadınların tamamı kaldıkları iki sığınma

evi ile ilgili olumlu görüş bildirmişlerdir. Kadınların kaldıkları KSE'lerle ilgili görüşlerine ilişkin örnekler şu şekildedir:

Kadın sığınma evinde eşimin beni dövme hakkı olmadığını, saygı göstermesi gerektiğini, birlikte her iki taraf için de, evlilik kurumunun çok kutsal olduğunu ve bunu korumamız için birbirimize saygı göstermemiz gerektiğini, ekonomik özgürlüğünü kısıtlamaması gerektiğini, düşünce özgürlüğünü bile kısıtlamaması gerektiğini... Öğrendim (Kader, 42).

Her ay bana bir maaş ödemeleri, benim için büyük bir destek. Hiçbir destek olmasa şiddet yok baskı yok. Çok güzel yönlendirdiler, beni. Kızımın hastalığıyla ilgili olsun. Kendi psikolojik durumumla ilgili olsun. Hiçbir zaman annemin sormadığı soruyu uzmanımın bir ihtiyacın bir eksik var mı diye sorması benim için büyük bir destek. ... Burada atölye var. Atölyede Bir şeyler yapıyoruz. Hocamız gidip satıyor bizim için. Satıldığı zaman geliri bize getiriliyor. Kızımın eğitimi var. Burada kreşe götürüyorlar. Maddi manevi olarak destek oluyorlar (Nur, 24).

Ben hiçbir şey bilmiyordum. Kadın sığınma evine geldim. Ben orada kendi kendime dedim ki ben kadıncıyım. Ama bilmiyordum kadın olduğumu....Bir yemek yesem. Bir el işi alsam. Onu kendim yapıyorum. Karışanım olmuyor. Bir iki işe götürdüler. Bak dedim yapabiliyordum. Yani başarabiliyordum. Ama yapmıyordum. Elime para geçti, ben para mara bilmezdim. Bir milyon bile bilmezdim... Öyle insanlarla.. Uzmanlarla konuşa, konuşa ben insan olduğumu, kadın olduğumu anladım (Çiçek, 62).

O kadar güvende hissettim ki kendimi. Daha önce neden gelmemişim... Eşim bana sürekli sen gidersen seni bulurum falan diyordu .Ama öyle değilmiş. Dediği gibi değilmiş. Keşke daha önce çocuklarımı alıp gelseydim. Kesinlikle o kadar çok güveniyordum ki

buralara annemin evinde bu kadar huzur bulamam. ....Kadın olduğumu burada anladım. Yani kendime değer verdiğimi hep burada anladım gerçekten. Kendime güvenmeyi. Her şeyi. Ayaküstünde durmayı burada öğrendim (Edanur, 32).

Kadınlar genelde kadınlıkları KSE'lerle ilgili olumlu görüş belirtmiş olmaları ile birlikte, kendilerinin sığınma evi koşullarının daha iyi olması için önerileri de sorulmuştur. Buna göre 32 kadından 18'i koşulları iyi bulduğu ve bir önerisi olmadığını beyan etmişlerdir. Kalan 14 kadın KSE'lerin koşullarının daha iyi olması için bazı önerilerde bulunmuşlardır. Fiziksel ve diğer koşulların geliştirilmesine yönelik sunulan bu önerilere ilişkin bilgiler Çizelge 33'de gösterilmiştir.

Çizelge 33: Sığınma Evinde Neler Daha İyi Olmalı

Sığınma Evi ile İlgili Öneriler	S
Fiziksel koşullar daha iyi olsa (tuvalet-banyo odlarında olsa, yerlerde halı olsa, yemekler daha iyi olsa)	6
Kadınlar için eğlence, tiyatro, çocuklar için daha fazla etkinlik olsa	3
Çocuklara daha fazla destek sağlansa; okul servisi olsa, çocukları servisten alacak birileri olsa; kreşteki çocuklar için kreş saatleri daha uzun olsa, hafta sonları da kreş olsa	2
Kadınlar için atölye çalışmalarında örgü, yerine getir getirecek mesleki beceri kazandıracak şeyler yapılması	1
Kurallar daha sıkı olmalı	1
Kurallar esnetilmeli	1
Buraya eğitimsiz ve psikolojik kadınlar alınmamalı	1

4.1.8.Tema 8: Sığınma Evi Sonrası Bağımsız Yaşama Geçme Planı

Kadınların KSE ve sonrası planlarının neler olduğuna dair de bilgi edinilmiştir. Buna göre kadınların çoğunluğu kendi ihtiyaçları doğrultusunda bir süre KSE de kalıp, sonrasında gelecekle ilgili planlarını uygulamamaya koymak istediklerinden söz etmişlerdir (Bakınız, Çizelge 34).

Çizelge 34: Sığınma Evinde Kalmak İsteme Süresi

Süre	Sayı	%
Belirli olmayan genel bir zaman dilimi (kendini toparlayana kadar, ayaklarının üstünde durana kadar, risk geçene kadar)	17	52
Belirli bir zaman dilimi (altı ay, okul kapanana kadar.)	10	31
Boşanma süreci tamamlanıncaya kadar	2	6
Harçlık alıp birkaç gün içinde	1	3
Çocuğun tedavisi bitene kadar	1	3

32 kadından 17'si (%52) KSE' de kalmak istedikleri süreleri "kendimi toparlayana kadar, kendi ayaklarımın üstünde durana kadar, biraz kalıp para biriktirene kadar, risk geçene kadar" gibi belirli olmayan bir zaman dilimini işaret ederek belirtmişlerdir. Bazı kadınlar gerekirse kendilerine yönetmelik kapsamında belirlenen süreyi de uzatarak kalabileceklerini ifade etmişlerdir. Bu kadınlardan bir kısmı KSE' nin güvenli olduğunu, kendilerinin kalacak başka yerleri olmadığını bu yüzden ne kadar süre kalabilirlerse KSE de kalmak istediklerini söylemişlerdir. Geri kalan kadınlar ise KSE' de kalma süreçlerini kendi ihtiyaçları ve planlarına göre okulun kapanması, boşanma sürenin tamamlanması, harçlık aldıktan sonra, çocuğun tedavisi bitince gibi belirli olaylara bağlı olduğundan söz etmişlerdir.

Çizelge 35: KSE Sonrası Kadınların Planları

Süre	Sayı	%
Bağımsız Yaşama Geçmek (Çocuklarla Birlikte, Tek)	22	69
Kök Aile Yanına Dönmek	3	9
Eşine Geri Dönmek	3	9
Huzur Evine Gitmek	2	6
Zaten Bağımsız Yaşama Geçmiş	1	3
Henüz Karar Vermemiş	1	3

KSE sonrası ise kadınların çoğunluğunun planı kendine çocukları ile birlikte yada yalnız başına bağımsız yaşama geçmektir. Çocuğu olan kadınların

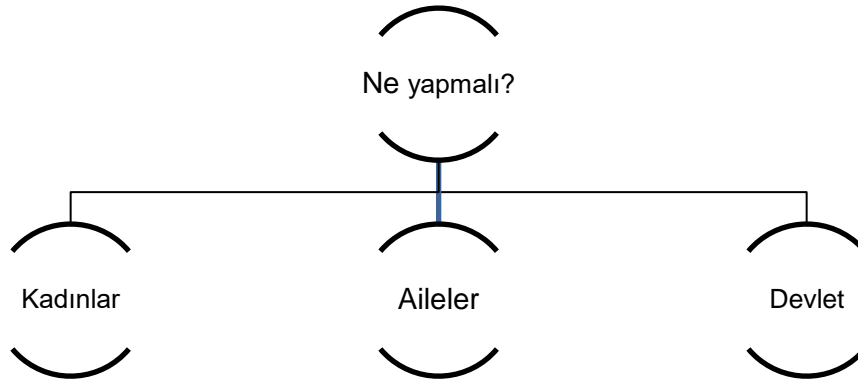

gelecek planlarını çocukları ile birlikte şekillendirdikleri görüşmüştür. 32 kadından 22'si (%69) çocuğu ile birlikte bağımsız yaşama geçme planı olduğunu belirtmiştir. Bağımsız yaşama geçmek ve çocukları ile birlikte kendilerine bir yaşam kurmak istediğini belirten kadınlarından bir kısmı çalışarak, bir kısmı da sosyal yardım alarak bunu yapmak istediklerini belirtmişlerdir. Çalışmak isteyen kadınlar meslek kurslarına gitmek, bir iş bulup çalışmak, yemek, giyim dükkanı açmak, doktorluk yapmak, ressamlık yapmak gibi planları olduğundan söz etmişlerdir. Bunun dışında kalan kadınlardan üçü kök ailesinin yanına (Aleyna, Violet, Nergiz), üçü de eşine geri dönmeyi planladığını (Siklamen, Dağ Çiçeği, 25), 2 kadın ise yaşlarına bağlı olarak huzurevine gitmek istediklerini ifade etmişlerdir. Sadece bir kadın ise henüz ne yapacağına karar vermediğini boşandıktan sonra karar vereceğini belirtmiştir. Görüşme yapılan kadınlardan birisi ise zaten çocukları ile birlikte bağımsız yaşama geçmiş ve çalışmakta olup, bu şekilde yaşamına devam etmek istediğini belirtmiştir. İş bulup çalışma istediği ile birlikte dört kadın da yarım kalan lise vb. eğitimlerini tamamlamak istediklerinden söz etmişlerdir. Kadınların gelecek planlarına ilişkin görüşleri gruplara göre ayrıştırıldığında KSE1 ve KSE2 ile MG ve KG de yer alan kadınlar açısından oranlar benzerlik göstermektedir. Kadınların çoğunluğu bağımsız yaşama geçmek istemektedirler. Kök ailesine dönme planı olan üç kadından biri KSE1'de, ikisi KSE2 de kalan kadınlardır. Bu iki kadın aynı zamanda KG de de yer almışlardır. Eşine geri dönmeyi planlayan üç kadından biri ise KSE1, ikisi KSE2 de kalmaktadırlar. Bu kadınlardan hiçbiri araştırma yada kontrol grubunda yer almamışlardır. Huzur evine gitmek için beklediğini söyleyen iki kadından birisi KSE1, birisi KSE2 de kalan kadınlardır. Bu kadınlardan birisi MG diğeri KG de yer almışlardır.

4.1.9.Tema 9: Şiddetle Mücadele Önerileri

Bu tema altında kadınların kadınlara yönelik şiddetle başa çıkmak için kadınlar, aileler ve devlet kurumlarının neler yapması gerektiği konusunda görüşleri alınmıştır (Bakınız, Şekil 19).

Şekil 19: Kadınların Şiddetle Mücadele Önerileri

Kadınların maruz kaldığı şiddete karşı neler yapabilecekleri yada yapmaları gerektiği konusunda, araştırmaya katılan kadınlardan 26'sı görüş bildirmişlerdir. Bu kadınların görüşlerine ilişkin bilgiler Çizelge 36'da gösterilmiştir.

Çizelge 36: Kadınların Yapabilecekleri

Kadınlar Ne Yapmalı?	S
Kurumlara başvurmalı, destek istemeli	4
Şiddeti kabul etmemeli, susmamalı	4
Okumalı	3
Meslek sahibi olmalı	2
Kendini geliştirmeli bazı yetenekler edinmeli	2
Sorumlulukları eşlerle paylaşmalı	1
Kendi değerini bilmeli	1
Birbirini desteklemeli	1
Yerini deşifre etmemeli	1
Kendi ayaklarının üzerinde durmalı	1

Kadınların yapabilecekleri konusunda görüş bildirenler kurumlara başvurmak, destek istemek, şiddeti kabul etmemek, okumak, meslek sahibi olmak, kendini geliştirmek gibi şeylerin yapılabileceğinden söz etmişlerdir. Örneğin:

Kadınlar çok şey yapabilir aslında yapmıyoruz. Yemek yapmak kadının görevi değil.. Beraber eşi ile yapabilir.. Mesela sen yemeği yap ben de saltayı yaparım. Çocuklarla biraz sen ilgilen ben biraz dinleneyim. Bunu ortak bir şey olduğunu kocasına, yada kocası karısına...(Kader, 41).

Bir mesleği olmalı. Okumuş olmalı eğer okumuş ve mesleği varsa minnet etmez kimseye. Yoksa mecbur katlanıyor. Şu an kadınlarımıza baktığımız zaman genel olarak hepsi okuyorlar. Sadece bin de bir okumayan vardır. Okuyan kadın bir başka. Şiddete maruz kalmıyor bilgili olduğu için. Ama okumayan nerden bilsin ki. Hep evin içinde olan aile baskısı, dışarı çıkamamış, bilmiyordur. Katlanıyordur (Nur,24).

Kadınlar susmamalı. Hatta dün avlu diye bir dizi vardı. Orda bir cümle geçti. Kocamdır demedim. Kabullenmedim. Gerçekten kabullenmemiz gerekiyor. Kocamdır. Abimdir, babamdır, dayımdır deyip, kesinlikle uygulanan şiddeti kabullenmemiz gerekiyor. Karşı çıkmamız gerekiyor. Devlete sığınmak bunun bir çözümü gibi. Öyle oldu ben de yani..(Siklamen, 21).

Ailelerin yapabilecekleri konusunda ise sadece 13 kadın görüş bildirmiştir. Görüşlerini bildiren kadınların önerileri ise iki temel şekilde ortaya çıkmıştır. Birincisi çocuk yetiştirme konusundadır. Ailelerin çocuklarına şiddetin yanlış olduğunu öğretmeleri ve kız ve erke çocuklar arasında ayırım yapmadan çocuk yetiştirmeleri önerilmiştir. Diğer önerisi ise ailelerin yani kadınların kendi kök ailelerinin kızlarına sahip çıkmaları, destek olmalarıdır (Bakınız, Çizelge 37).

Çizelge 37: Ailelerin Yapabilecekleri

Aileler Ne Yapmalı?	S
Çocuklarını doğru yetiştirmeliler(Çocuklarına şiddetin doğru bir şey olmadığını anlatmalı, eşit yetiştirmeli)	6
Kök aileler çocuklarına sahip çıkmalı/destek olmalı	6

Umut ve Duygusal kadınların şiddetten korunması için ailelerin yapması gerekenleri şu şekilde anlatmışlardır:

Aileler çocuklarına destek vermeli. Aileler yalnız bıraktığı zaman, çocuklar daha çok şiddete maruz kalıyor. Kendilerini yalnız hissediyorlar. Tutacak bir yerleri yok (Duygusal, 39).

Çocuk yetiştirirken eski zihniyet tamamen kaldırılmalı. Gerçekten kaldırılmalı. Zihniyette erkek yapar kadın yapmaz. Eşitlik yok burada. Hâlbuki oda insan oda insan eşitlik olmalı. İki çocuğunuz varsa kız oğlan. Oğlana nasıl davranıyorsanız kızınıza da öyle davranın. Hiçbir şekilde ayrımanız olmasın. Mesela abim rahatlıkla kuzenlerimle konuşurken. Babam benim erkek kuzenlerimle konuşmama müsaade etmezdi, oturayım sohbet edeyim. Veya da abim dışarıya çıkardı ben çıkamazdım. Bu gibi şeyler. O erkektir yapar (Umut, 27).

Şiddetle mücadele için devletin yapması gerekenlerle ilgili ise araştırmaya katılan kadınlardan 27'si çeşitli görüşlerde bulunmuşlardır. Dört kadın ise kadın devletin zaten her şeyi yaptığını belirterek bir öneri de bulunmamışlardır. Bu konu ile ilgili getirilen önerilerin başında kanunların etkin uygulanması gerektiği yer almıştır. Cezaların caydırıcı olması ve arttırılması, kadına şiddet uygulayan erkeklerin hapis cezası almaları gibi önerilerde bulunmuşlardır.

Devletin yapması gerekenlerle ilgili ifade edilen diğer bir öneri de kadınlara sosyoekonomik destekte bulunmasıdır. Bağımsız yaşama geçmek konusunda kadınların desteklenmesi için kira yardımı, çocuklar için okul servisi, eşya yardımı ve kadınlara iş verilmesinden söz etmişlerdir.

Başka bir öneri de kurumların sayısının artırılması, mesleki eğitim kursları, psikolojik destek sunulması gibi destek hizmetlerinin geliştirilmesine yöneliktir.

Devletin yapması gerekenler arasında görülen başka bir öneride toplumun eğitimi yada bilinçlendirilmesidir. Bu bağlamda kadınlar kadın erkek eşitliği, kız çocuklarının okutulması, kadınlara daha fazla değer verilmesi, şiddetin sorunları çözmeyeceği, şiddetin zararları konusunda toplumun ve çocukların eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi gerektiğinden söz etmişlerdir. Buna paralel olarak kadınların şiddet ve hakları ile ilgili bilinçlendirilmesi, erkelerin de eğitilmesi, ayrıca kadınlara yönelik şiddete sessiz kalınmaması, kadınların seslerinin duyulması ve tiyatroları TV kanalları, reklam tabelaları, camiler gibi kamusal alanlarda kadınlara yönelik şiddete dikkat çekilmesi de sunulan öneriler arasındadır.

Kadınların erkeklerle eşitliğinin sağlanması için kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması da devletin yapması gerekenlerle ilgili getirilen önerilerden birisidir. Bir başka öneri ise erkeklerin tedavi edilmesi gerektiğidir.

Çizelge 38: Devletin Yapması Gerekenler

Devlet Ne Yapmalı?	S
Kanunların uygulanması: cezaların caydırıcı olması/artırılması, erkeklerin hapse atılması	12
Sosyal ve ekonomik destek (devlet ev kirasını ödesin, iş versin, servis, ev eşya versin)	12
Destek hizmetleri; kurumların sayısının artırılması, mesleki eğitim kursları, psikolojik destek	6
Toplum bilinçlendirilmeli, eğitilmesi: kadın erkek eşitliği konusunda, kız çocuklarının okutulması, kadınlara daha fazla değer verilmesi konularında, Şiddetin sorunları çözmeyeceği, şiddetin zararları toplumun, çocukların eğitilmesi	6
Kadınlar şiddet konusunda ve hakları konusunda bilinçlendirmelidir	5
Toplum olarak şiddete sessiz kalınmaması: Her alanda kadınlara yönelik şiddete dikkat çekilmeli (tiyatrolar, reklam tabelaları, camiler, TV), kadınların seslerinin duyulması, kadınlara inanılması	5
Erkeklerle eğitim vermeliler	4
Devlet her şeyi yapıyor	4
Şiddet uygulayan erkeklerin tedavi edilmesi	3
Pozitif ayrımcılık; İş hayatında kadınlara eşit fırsat verilmeli, eğitime bakmaksızın iş bulabilmeli (bir iş yerinde 10 erkek çalışıyorsa 10 da kadın çalışmalı)	2

4.2.GRUP ÇALIŞMASI SÜRECİNE İLİŞKİN GÖZLEMLER

Grup çalışması sürecinde uygulayıcı ve yardımcı uygulayıcı tarafından oluşturulan süreç ve gözlem raporlarından elde edilen bilgilere dayalı olarak, bu bölümde çalışma ilkeleri, üyelerin beklenti ve kaygıları, oturumların yapısı, grubun gelişimsel süreci ve üyelerin gelişimsel sürecine ilişkin gözlemlere yer verilmiştir.

4.2.1. Çalışma İlkeleri

Çalışma ilkeleri yani grup kuralları üyeler ve uygulayıcı ile birlikte alınan ortak karar doğrultusunda ilk turunda belirlenmiştir. Çalışma ilkelerinin belirlenmesi ve süreç boyunca bu ilkelere üyeler tarafından uyulması, grup sürecinin işlevselliği ile birlikte üyelerin kontrol ve sosyal uyum becerileri geliştirebilmeleri açısından önemli görülmüştür. Bu ilkeler ve ilkelere üyelerin göstermiş oldukları uyuma ilişkin bilgiler aşağıda yer almaktadır.

4.2.1.1.Oturumların Başlangıç Saati

Grup oturumları salı akşamları 21.30 da başlatılmıştır. İlk oturumda çocukların yatış saati olması nedeni ile oturumların saat 21.00 da başlaması kararı alınmıştır. Ancak ikinci oturumdan itibaren bunun gerçekleşemediği görülmüş ve başlangıç saati 21.30 olarak değiştirilmiştir. Üyeler bu değişiklikten sonra da başlangıç saatine riayet etmemişlerdir. Üyeler oturumlardan olumlu geri bildirimlerle ayrılmış olmakla ve çalışmanın daha uzun sürmesini istediklerini belirtmiş olmalarına rağmen her oturum öncesi gruba kendiliğinden gelmemişlerdir. Uygulayıcı ve yardımcı uygulayıcı tek tek üyeleri odalarına giderek gruba çağırmıştır. Oturumlar genelde geç başlamıştır. Bazı oturumların başlangıç saati 22.00 civarında olmuştur.

4.2.1.2. Devamlılık

Grup çalışmasına KSE1' de başlangıçta on kadın dahil olmuştur. İlk oturuma katılan Siklamen ve Rabia daha sonra kuruluştan ayrıldıkları için, Kader' de

sadece iki oturuma katıldığı için grup üyesi olarak değerlendirilmemişlerdir. Bu kadınlara sontest verilmemiştir. Grup öncesi doğum yapan Nur üçüncü oturuma misafir olarak katılmıştır. O da grup üyesi sayılmamıştır. Sığınma evine grup çalışmasının başlamasından sonra gelen Liya ve Halime dördüncü oturumdan itibaren üyelerin görüşleri de alınarak grup çalışmasına dahil edilmişlerdir. Başlangıçta telefonunu teslim etmek istemediği için katılmayacağını belirten Mevsim kendi talebi üzerine ve üyelerin de onaylaması ile dokuzuncu oturumdan itibaren son dört oturumda yer almış ve grup üyesi olarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak grup oturumlarına on beş kadın bir şekilde katılmıştır. Bu kadınlar Kader, Nur, Siklamen, Rabia,

Çizelge 39: Grup Çalışması Katılım Çizelgesi

Üye No	Rumuz	Oturumlar												
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Papatya	-	+	+	+	-	+	-	-	+	-	-	-	-
2	Sarı Çiçek	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
-	Kader	+	+											
-	Nur	-	-	+										
-	Siklamen	+												
-	Rabia	+												
3	Gül	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	-	+	+
4	Başak	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	-	+
5	İrem	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
6	Deniz	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+
7	Kardelen	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-
8	Kiraz	+	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
9	Mevsim	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+
10	Liya	-	-	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
11	Halime	-	-	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	+

Papatya, Sarı Çiçek, Gül, Başak, İrem, Deniz, Kardelen, Kiraz, Mevsim, Liya ve Halime'dir. Bu kadınlardan en az dört oturuma katılan kadınlar grup üyesi olarak değerlendirilmiştir. Bu durumda katılım sayısı düşük olan Nur, Siklamen, Rabia ve Kader grup üyesi sayılmamış ve son test almamışlardır. Geri kalan on bir kadın grup üyesi sayılmış ve grup süreci bu kadınlarla tamamlanarak kadınlara son test verilmiştir. Bu üyelerin çalışmaya katılım oranlarına bakıldığında, Mevsim ve Halime dört oturuma katılarak en az katılım sağlayan üyeler olmuşlardır. İrem ve Sarı Çiçek ise on iki oturuma katılarak en fazla katılım sağlamışlardır. Oncu oturumun tamamına katılım sağlayan üye olmamıştır. Çalışmaya Halime ve Liya dördüncü oturumda, Mevsimin ise dokuzuncu oturumdan itibaren katılmaları nedeni ile başlangıçta kapalı grup çalışması olarak planlanan çalışma, bir ölçüde üyelerin giriş ve çıkışlarına açık hale gelmiş ve için 'yarı kapalı' grup çalışmasına dönüşmüştür.

Grup çalışması başlangıçta on iki oturum olarak planlanmıştır. Dokuzuncu oturumda üyeler grup çalışmasının daha uzun sürmesi yönünde isteklerini belirtmişlerdir. Bu istek doğrultusunda çalışmanın ondurt oturum sürmesine karar verilmiştir. Ancak onuncu oturuma katılımın az sayıda olması ve katılmayanların gerekçelerinin olmayışı ve katılan üyelerin de guruba yine tek tek çağrılarak ve geç gelmeleri nedeni ile grubun çalışma konularının tamamlanması ve on üçüncü oturumda sonlandırılması uygun görülmüştür. Üyelerin grup çalışmasına katılım konusundaki tutumlarında grubun kendi buldukları ortamda, geç saatte ve kendi emek harcamalarına gerek olmadan yapılıyor olmasının etkili olabileceği düşünülmüştür. Grup çalışmasında üyelerin katılımına ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

4.2.1.3. Sorumlu Olunan İşlerin Oturum Öncesi Yapılması

Üyeler kaldıkları kuruluştaki yemek esnasında servis yapmak ve sonrasında mutfakı toparlamak, banyo ve tuvaletleri temizlemek işlerini diğer kadınlarla birlikte sırayla yapmaktaydılar. Bazen bu işler geç saatlere sarkmaktaydı. Üyeler grup çalışmasının yapıldığı akşam çalışmanın aksamaması için bu

işlerin çalışma başlamadan önce bitirilmesi yönünde karar almışlardır. Bu çalışma ilkesine grubun çoğunluğu uyum sağlamıştır. Sadece Gül henüz işinin bitmediğini belirterek bazı toplantılara geç katılmıştır. Papatya ise bazen geç gelmiş bazen de hiç katılmamıştır. Nitekim oturumlara en az katılım sağlayan üyelerden birisi olmuştur.

4.2.1.4. Destekleyici Olmak

Üyelerin süreçte birbirlerine karşı destekleyici olmaları (yargılayıcı olmamaları) grup kuralı olarak belirlenmiştir. Grup süreci boyunca üyelerin çoğunluğunun bu kurala uyum sağladığı gözlemlenmiştir. Sadece Gül ve Sarı Çiçek arasında zaman zaman çatışmalar yaşanmıştır. Grup içinde karşılıklı olarak, birbirlerinin söylemlerini çürütmeye çalışan söylemlerde bulunmuşlardır. Bu çalışmalar bazı oturumlarda daha fazla bazı oturumlarda daha az yaşanmıştır. İlk oturumda, dördüncü ve son oturumda bu iki üye arasındaki çalışma belirgin olarak ortaya çıkmıştır. İkisi arasında geçen, bu çatışmalar esnasında grup atmosferinin olumsuz etkilediği izlenimi edinilmiştir. Benzer sorunlar daha az olsa da zaman Liya ve Deniz arasında yaşanmıştır. Liya oturumlardaki paylaşımlarında kendi başarılarına odaklanırken, Deniz karşılaştığı sorunlara odaklanmıştır. Deniz Liya'nın olumlu söylemlerini abartılı bularak, inandırıcı bulmadığını gösteren tepkiler vermiştir. Ancak genelde bu diyalogları kendi aralarında çözüme bağlayabilmiş ve birbirlerine karşı empati geliştirebilmişlerdir. Bu üyeler diğer üyelerle karşılıklı çatışma yaşamamışlardır. Grubun geneli Papatya'yı çoğunlukla ciddiye almama ve onun paylaşımlarına gülme eğilimi göstermişlerdir. Bu davranış biçimine ağırlıklı olarak Sarı Çiçek başvurmuştur.

4.2.1.5. Grup Dışında Yaşananları Gruba Taşımamak

Grup üyeleri genel olarak grup dışında sığınma evi koşullarında kendi aralarında yaşanan sorunları grup ortamına taşımamışlardır. Sadece Gül ve Sarı Çiçek oturumların dışında yaşanan sorunları bazen grup ortamına getirilmek istenilmiştir. Bir de sığınma evi işleyişi ve personelle yaşanan sorunlar az da olsa grup ortamına taşınmak istenmiştir. Üyelerin belli bir ölçüde

sorunları ifade etmelerine ortam sağlanmıştır. Ancak üyelerin bu sorunları grup ortamında çözemeyecekleri, ilgili kişilerle çözmelerinin uygun olacağı bilgisi kendilerine verilmiştir.

4.2.1.6. Şimdi ve Buradaya Odaklanmak

Bu çalışma ilkesi ile fiziksel olarak grup ortamında bulunmanın dışında zihinsel olarak ta grup ortamına odaklanmak, yani üyelerin oturumun konusuna ve ortama ve grup alıştırmaya ve Etkinliklerine odaklanması, grup ortamında çözülmeyecek meseleleri gruba taşımaması amaçlanmıştır. Bu çalışma ilkesi, uygulayıcının önerisi ve üyelerinde kabulü ile belirlenmiştir. Genel olarak üyelerin grup etkileşimine, alıştırmaya ve etkinliklere odaklanabildikleri görülmüştür. Ancak, bazı oturumlarda, çocuklar ya da üyelere Bir şeyler söylemek isteyen görevliler tarafından grup süreci bölünmüştür. Bazen de Sarı Çiçek'in yanındaki kişiye el şakası yapması, durup dururken gülmesi gibi çekici hareketleri ile üyelerin dikkati dağılmıştır. Bu tür durumlarda grupta kısa süresi bir çeşit 'donma' yaşanmış, sonra kalınan yerden oturumlara devam edilmiştir. Sonuçta, bütün oturumlar üyelerin aktif katılımı ve planlanan hedeflere ulaşılarak sonlandırılabilmiştir.

4.2.1.7. Doğal Olmak

Bu grup kuralı üyeler tarafından getirilmiştir. Üyelerin çoğunluğu grup oturumlarına odalarındaki halleri ile pijama ve terlikleri ile gelmişlerdir. Farklı olarak, Başak gruba üzerini değiştirerek gelmiştir. Deniz gruba gelirken özen göstermek gerektiğini belirterek, çoğunlukla makyaj yaparak gruba gelmiştir. Sarı Çiçek doğal olmayı bazen sınırları aşarak göstermek istemiştir. Örneğin oturumlardan birine saç kurutma makinesi ile gelerek saçını oturum içinde kurutmak istemiştir. Oturuma Sarı Çiçek saçını kuruttuktan sonra başlanmıştır. Liya grupta, hırçınlık yapan bebeğini emzirmek istemiştir. Bu durumda diğer üyelerin dikkati dağıldığı için kısa bir süre kendisine izin verilerek, oturum durdurulmuş ve sonra devam edilmiştir.

4.2.1.8. Birbirini Dinlemek

Üyeler genelde grupta birbirlerinin paylaşımını dinlemeye özen göstermişlerdir. Bazen Gül bazen de Sarı Çiçek diğer üyeler konuşurken kendileri ile ilgili bir şey paylaşmak istemişlerdir. Üyeler ve uygulayıcı grup kuralını ve kendileri söz aldıklarında söylemek istediklerini söyleyebileceklerini kendilerine hatırlatarak, bu iki üyenin davranışını durdurmuşlardır.

4.2.1.9. Aynı Anda Konuşmamak

Üyelerin Çoğunluğu bu çalışma ilkesine uyum sağlamışlardır. Bazen Papatya, Bazen Gül araya girip kendisini anlatmak istemişlerdir. Üyeler ve uygulayıcı tarafından bu çalışma ilkesi kendilerine hatırlatılarak araya girmeleri engellenmiştir. Diğer yandan Sarı Çiçek oturumlarda yanında oturan kişilerle sözlü ve bazen el hareketleri ile iletişim kurmak istemiştir. Bu tür durumlarda yanındaki kişi kendisini uyarmıştır. Çoğunlukla İrem ile arasında konuşma başlatmak istemiş ve ona el şakası yapmıştır. İrem bu durumdan rahatsız olduğunu ve çalışma ilkesine uyması gerektiğini kendisine hatırlatmıştır. İrem'e karşı Sarı Çiçek'in bu davranışının artması nedeni ile uygulayıcı üyelere oturumlarda farklı kişilerin yanına oturmalarını önermiştir. Bazen de yardımcı uygulayıcı Sarı Çiçek'in yanına oturarak bunun önüne geçilmiştir.

4.2.1.10. Gizlilik-Grupta Olanların Grupta Kalması

Gizlilik, gruptaki etkileşimler, alıştırma ve etkinlikler esnasında üyeler arasındaki paylaşımların grup dışına çıkmaması gruba güven ve sürecin etkin sürdürülebilmesi ve tamamlanabilmesi açısından temel bir çalışma ilkesi olarak belirlenmiştir. Üyeler 13 oturum boyunca bu ilkeye riayet etmişlerdir. Zaman zaman aralarında grup içi olağan çatışmalar yaşanmış olsa da gruptaki paylaşımlar hiçbir üye tarafından grup dışına taşınmamıştır. Hatta bu konu ile ilgili KKE de görevli kişilerden 'siz orada ne konuşuyorsunuz, nasıl bir gizlilik anlaşması yaptınız' hiç kimse bir şey söylemiyor şeklinde geri bildirimler alınmıştır. Üyeler kendi aralarında grup toplantıları dışında zaman zaman

çatışma yaşamış ve bunlar bazen gruba taşınmıştır. Ancak, grup içinde, süreç içinde yer alan paylaşımlar esnasında kendi aralarında oluşan anlaşmazlık ve çalışmaları da grup dışında gündeme getirmemişlerdir.

4.2.1.11. Eşit Katılım Sağlamak

Oturumlarda her üye kendi kişisel tarzına göre farklı iletişim tarzı sergilemişlerdir. Bazıları daha girişken daha konuşkan, bazıları daha sessiz olmayı seçmişlerdir. Uygulayıcı bütün oturumlarda üyelerin eşit katılımını teşvik etmiştir. Bütün üyeler tanışma, ısınma ve enerji egzersizlerine katılım sağlamışlardır. Oturum konuları çalışılırken de uygulayıcı bütün üyelerin söz almasını teşvik etmek amaçlı üyelere top atma ve topu alan üyelerin görüş bildirmesi ve bütün üyeler topu alana kadar uygulamanın devam etmesi yöntemine sıklıkla başvurmuştur. Bununla birlikte kum saati kullanarak her üyenin kum saatindeki kumun akışı kadar konuşma hakkına sahip olması gibi eşit katılımı teşvik edecek yöntemlere başvurmuştur. Her üyenin çalışılan konu ile ilgili duygu ve düşüncelerini ifade etmesi sağlanmıştır. Bu süreçte Kiraz, İrem, Mevsim ve Halime çekinik kalma ve az konuşma eğilimde olmuşlardır. Bazen diğer üyelerin söylediklerine katıldıklarını söyleyerek kendi sözlerini söylemeye kaçınmışlardır. Uygulayıcı bu üyeleri kendi duygu ve düşüncelerini söylemeye teşvik etmiştir. Liya ve Deniz ve Sarı Çiçek ise kendilerini en çok ifade eden ve öncelikli olarak ifade etmek isteyen üyeler olmuşlardır. Gül ve Papatya bazen konudan uzaklaşmışlar, grup üyeleri ve uygulayıcı konuyu hatırlatmış ve konuya dönmüşlerdir. Kardelen ve Başak ise konuda kalan ve diğer üyeleri de da dikkatli dinleyerek, kendilerini ifade eden üyeler olmuşlardır.

4.2.1.12. Acil Bir Durum Olmadığı Sürece Oturumlar Esnasında Yiyip İçmemek

Üyelere oturum öncesi, grup toplanana kadar alabilecekleri küçük ikramlar hazırlanmıştır. Çalışmanın bölünmemesi açısından bu ikramların sadece oturum başlamadan önce ya da oturumdan sonra tüketilmesi, çalışma ilkesi olarak belirlenmiştir. Bu ilkeye genel olarak uyulmuştur. Bazen erken gelen

üyelerin ikramların tamamını tükettikleri, diğer üyelere bırakmadıkları, ya da bazı üyelerin tamamını çocuklarına vermek istedikleri gözlemlenmiştir. Gruptaki paylaşımlarla ortaya çıkan duygusal boşalma gibi durumlarda üyeler su içmek istediklerinde alabilmişler, bazen de uygulayıcı ya da yardımcı uygulayıcı tarafından kendilerine verilmiştir.

4.2.1.13. Ben Dilini Kullanmak

Bu ilke uygulayıcı tarafından önerilmiş ve grup üyeleri tarafından kabul görmüştür. Üyelerin kendi duygu ve düşüncelerini doğru ifade edebilmeleri ve iletişim becerisi kazanmalarına katkı sunulması amacıyla bu ilke konulmuştur. Üyelere uygulayıcı tarafından öncelikle neden 'ben dili' kullanılması gerektiği, önemi ve nasıl kullanılacağı konusunda bilgilendirilmiştir. Üyeler süreç boyunca genel olarak bu çalışma ilkesine uymak konusunda başarılı olmuşlardır.

4.2.1.14. Çalışma İlkelerine Uyulmadığında Üyeler Ve Uygulayıcı Tarafından Hatırlatılması

Çalışma ilkeleri büyük kağıt üzerinde yazılı olarak her oturumda üyelerin göreceği şekilde asılı kalmıştır ve her oturum başlangıcında tekrar edilmiştir. Ayrıca üyeler kurallara uymadığı zaman diğer üyeler ve uygulayıcı tarafından görsel olarak işaret edilerek ve sözlü olarak hatırlatılmıştır. Kurala uyması gerektiği hatırlatılan üyeler genel olarak, uyarışları olumlu karşılamışlardır. En çok uyarılan üyeler Gül, Sarı Çiçek ve Papatya olmuştur.

Özetle grup kendi belirlediği çalışma ilkelerine uymak konusunda özellikle gizlilik, ben dilini kullanma ve birbirini dinleme, aktif ve eşit katılım sağlamada başarılı olmuştur. En çok zorluk gruba zamanında başlama konusunda yaşamıştır.

4.2.2. Üyelerin Grup Çalışmasından Beklentileri ve Kaygıları

İlk oturumda üyelerin grup çalışmasından neler bekledikleri ve ne tür kaygıları olduğuna dair görüşlerini küçük yapışkanlı kağıtlara yazmaları ve tahtaya çizilen beklenti ağacına asmaları istenilmiştir. Daha sonra bu beklenti ve kaygılar tahtaya asılarak üyelerden birisi tarafından okunmuştur. Gruba sonradan katılan üyelerin beklentileri de bu ağaca eklenmiştir. İlk oturumda belirlenen bu beklenti ve kaygılara ilişkin üyelerin görüşleri son oturumda tekrar ele alınmış ve beklentilerin yerine gelip gelmediği, kaygıların gerçek olup olmadığına bakılmıştır. Gruptan önceki oturumda ayrılan üyelerin beklenti ve kaygılarına değinilmemiştir. İlk oturumda üyelerin kendi yazdıklarına göre grup çalışmasından beklentileri 'seviyeli ve saygılı, sessizce herkes birbirini dinlesin, mutluluk, huzur, neşe, eğlence, güzel şeyler, mutluluk ve gülmek, saygı, sevgi, neşeli, anlayış, sağduyulu, laf vurmamak, saygı, sessizlik hoşgörü, gruptan sonra güçlü bir kadın olmak, 'bir insan değişir, tüm dünya değişir, birbirimize destek verme, kendini değiştirip karşısındakini anlama', 'öğrenerek güzel eğlenceli vakit geçirmek, eğlenceli vakit geçirmek ve birbirimize destek olmak ve bu gruptan daha pozitif düşünceler elde etmek' şeklindedir. Üyelerin eğlenmek, güzel vakit geçirmek yönündeki beklentilerinin çoğunlukta olduğu görülmüştür. On üçüncü oturumun sonunda üyelerin bu beklentileri gözden geçirilmiştir. Kendi yazdıkları beklentileri almaları ve bu beklentilere ilişkin grubun sonunda ne düşündükleri kendilerine sorulmuştur. Son oturuma katılan üyelerle yapılan bu değerlendirme de üyelerin tamamının beklentilerinin karşılandığı görülmüştür. Bu üyeler görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

Başak: Beklentim eğlenceli geçirmek ve birbirimize destek olabilmektir. Ayakları yere basan mutlu bir kadın olmaktır. Ayaklarımın üzerine basamadım hala ama gerçekten çok güzel ve eğlenceli vakitler geçirdim. Neleri başarabileceğimizi çok güzel bir şekilde öğrendim.

Sarı Çiçek: Beklentim Kendimi değiştirmektir. Kendimle ilgili, çocuklarımla ilgili bakış açımı her şeyi mi değiştirdim.

Beklentim: hayata umutla bakmak çabalamaktı. Evet, umutla hayata bakıyorum artık. Çabalamak ve hedefe ulaştığımı görüyorum. Beklentim: Kendime değer vermek diye yazmışım. Evet, kendime artık değer veriyorum.

Liya: Kısaca beklentim. Kendi acılarımla daha güçlü bir şekilde başa çıkmak. Acılarımı aştığıma hayallerime yaklaştığıma inanıyorum.

Deniz: Beklentim kendine güvenen, inanan umutlu bir kadın olarak çıkmak istiyorum bu gruptan diyerek yazmışım. Şimdiki düşüncemi okuyorum. Beklentimi yazdığımda hayata küsmüş. Umutsuz yarinsız bir insandım. Beklentimi yazdığımı kağıdı okuduğumda çok duygulandım. Çünkü daha birkaç dakika önce başardıklarımı anlattım. Şimdi geçmişe baktığımda beklentilerimin hepsini karşılamışım.

Gül: Eğlenmekti beklentim. Biraz olmadı. Yersiz tartışmalardan dolayı onun dışında eğlendik güzeldi. Bu kadar.

Kiraz: Enerji almayı bekliyordum. Oldu.

Liya: Çocuğuna dikkat çekmeye çalıştı. Kağıtları yırtabilir hocam. (genelde gruptan çok keyif aldığını, sık sıkla vurguluyordu).

Halime, Benim beklentim. Gittiğim kurumlara uyum sağlamak çocuklarımla alışması içindi. Şimdi. Daha alıştım. Grubu çok sevdim. (gruptan, grupta seni çok seviyor)

Mevsim: Hoşgörülü anlayışlı bir ortam sağlamak. Bazen olmadı ama en azından çabaladığımı gördüm. Amacımız ne olursa olsun her türlü başarabileceğimi gördüm.

Üyelerin ilk oturumda belirtmiş oldukları kaygılar ise:

- Yanlış anlaşılma, incinme
- Bu gruptan ne kadar fayda sağlayacağım
- Kavga
- Ciddi bir toplantı olmayacağını düşünüyorum
- Grup içerisinde tartışma
- Arkadaşlar arasındaki atışmaların kırıcı olması
- İğneleyici sözler ve gizlilik
- Tartışma ortamı yaratmamak
- Düşüncelerimizin, fikirlerimizin küçümsenmesi

Üyeler başta belirttikleri kaygılarla ilgili tam eşleştirmede bulunamamış olmakla birlikte şu şekilde ifadelerde bulunmuşlardır:

Çiçek: Yersiz düşünmüşüm gizlilikle ilgili bir sorun olmadı.

Liya: Çok sıcak oldu.

Başak: Kaygım neydi. Kaygım, burada bir tartışma ortamının olması beni çok kaygılandırıyordu. Şimdiki düşüncem birlikte tartışmaları aşabildiğimizi gördük.

İlk oturumda belirtilen bu kaygılar, üyelerin kendi aralarındaki grup dışında yaşanan gerginliklerin gruba yansması ve grup içinde çatışma ve çıkması, kırılma, küçümsenme, incinme, gizliliğe uyulmaması gibi kaygılardır. Kaygılar son oturumda tekrar ele alınmamıştır. Sadece süreç içinde üyelerin etkileşimsel süreçleri uygulayıcı tarafından değerlendirilerek gözlemlenmiştir.

Süreç içinde grup içi çatışmalar özellikle Gül ve Sarı Çiçek arasında yaşanmıştır. Sarı Çiçek'in Gül ve Papatya'ya karşı grubun bazen gerek söylediklerine karşılık vererek, gerek söylediklerine küçümseyici bir tavırla gülerek tepkiler gösterdikleri görülmüştür. Zaten bu kaygılar ağırlıklı olarak bu iki üye tarafından dile getirilmiştir. Gizlilik ile ilgili başlangıçta ifade edilen kaygı grup sürecinde sorun olarak hiç ortaya çıkamamıştır. Aynı zamanda bir çalışma ilkesi gizliliğin hiçbir şekilde ihlal edilmediği görülmüştür.

4.2.3.Oturumların Yapısı

Oturumlar planlandığı gibi yarı yapılandırılmış bir formatta gerçekleştirilmiştir. Oturum süreleri başlangıçta 90 dakika planlanmıştır. Ancak çoğunlukla 90 dakikanın üzerinde sürmüştür ve ara verilmeden gerçekleştirilmiştir. Bazen çocukların grup çalışmasının yapıldığı odaya girmesi nedeni ile bazen de üyelerin ihtiyaçları baz alınarak oturumlar genellikle uzamıştır. En kısa oturum 80 dakika ile 10 oturum olup, en uzun oturum ise 120 dakika ile son oturum olmuştur. Genel olarak oturumların giriş bölümünde bir ısınma etkinliği ve bir önceki oturumun gözden geçirilmesi ve yeni oturum konusunun takdim edilmesi yer almıştır. Bütün oturumlarda giriş bölümü benzer yapıda seyir göstermiştir. Oturumların gelişme bölümünde günün konusu üzerinde çeşitli tekniklerden yararlanılarak çalışılmıştır. Bu bölümde başvuru teknikler grubun ihtiyacına göre şekillenmiş, çalışılan konu tamamlanmamışsa bir sonraki oturumda çalışılmaya devam edilmiştir. Oturumların son bölümü ise değerlendirme ve bitiş bölümü olmuştur. Bu bölümde üyeler ve uygulayıcı tarafından günün değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeler esnasında da çeşitli yardımcı tekniklere başvurulmuştur. Bir sonraki oturumun çalışma konusu hatırlatılarak oturum kapatılmıştır. Oturumlarda ısınma alıştırmaları ve teknik Etkinlikler gruba göre şekillenmiş, yönergeler esnetilmiştir. Özellikle gelişme bölümündeki çalışmalar çoğunlukla üyelerin gruba getirdikleri ile şekillenmiştir. Planlanan uygulama teknikleri standart şekilde uygulanmamış, grubun ihtiyacına göre şekillenerek konuyu ele almak için bir araç olarak kullanılmıştır.

4.2.4.Grubun Gelişimsel Süreci

Grubun genel gelişim süreci üç bölümde ele alınmıştır. Bu bölümler giriş bölümü, gelişme bölümü ve sonlandırma bölümüdür. Giriş bölümünde üyelerin kaynaşması, grup birliği ve etkileşimin oluşması ve tematik olarak da kişisel farkındalık üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda ilk üç oturum giriş bölümünde yer almıştır. Gelişme bölümünde ise kişisel farkındalık ve güçlere odaklanma, toplumsal cinsiyet ayrımcılığına ve kadınlara yönelik şiddet ve güç ilişkilerine ilişkin farkındalık ve bilinçlenme ile beceri geliştirme konularına odaklanılmıştır.

Dördüncü oturumdan itibaren toplam altı oturum bu bölümde yer almıştır. Sonlandırma bölümünde ise tekrar güçlere odaklanma, çevresel destek sistemlerini fark etmek ve kişisel hedefleri gözden geçirerek geleceğe yönelme ve grubu değerlendirme ve sonlandırmaya odaklanılmıştır. Grup sürecinde yer alan bölümlere birbirleri ile bağlantılı şekilde geçilmiştir. Her oturumda bir önceki oturumun özetlenmiş ve günün oturum konusu ile bağı kurulmuştur. Tematik olarak güçlenmeye odaklanılmış oturumlarla birlikte, ilk oturumdan itibaren bütün grup oturumları üyelerin güçlenmesine yönelik sürdürülmüştür. Grubun eşitlikçi kuramsal yapısı, çalışma ilkeleri, kişisel farkındalık ve etkileşimsel alıştırmalar (sosyal beceri) ve iletişim becerileri (ben dili kullanma) bütün oturumlarda yer alan güçlendirici unsurlar olmuştur.

İlk grup oturumu başlangıç oturumu zamanda başlamıştır. Kuruluştaki bulunan 10 kadın oturuma katılmışlardır. Oturum genel olarak hedefleri gerçekleştirilmiştir. Ancak bazı kadınlar arasında grup dışı önceden yaşanmış olan gerginliğin grup içinde devam etmesi, ilk oturumun gergin bir atmosferde geçmesine neden olmuştur. Üyelerden Sarı Çiçek ve Gül arasındaki çatışmaya Rabia da bu gruptan bir şey olmaz şeklinde bir tepki vermiştir. Oturum gergin bir gergin bir atmosferle sonuçlanmıştır. İlk oturum sonrası grup dağılma riski yaşamıştır. Nitekim Rabia ve Siklamen daha sonra grup oturumlarına katılmamışlardır. Kısa bir süre sonra da kuruluştan da ayrılmışlardır. İlk oturumda dağılma riski yaşayan grubun ikinci oturumunu toparlanması biraz zor olmuştur. İlk oturumda karşılıklı çatışma yaşayan Sarı Çiçek ve Gül katılmak istemediklerini kendilerine sataşıldığını ifade etmişler ancak çalışmaya devam etmişlerdir. Dördüncü oturuma kadar çatışmasız devam eden grupta dördüncü oturumda, oturumun son bölümünde günün değerlendirmesi yapılırken Gül'ün gruptaki insanların sahte olduğunu düşündüğünü söylemesi üzerine, Sarı Çiçek ile arasında tekrar gerginlik oluşmuştur. Sonra grup toparlanarak ayrılmıştır. Bir sonraki oturuma gruptaki diğer üyelerin girişimi ile iki üye barıştıklarını söyleyerek katılmışlardır. Diğer üyeler onlar böyle devam ederseler grubun devam edemeyeceğini kendilerine hatırlatmışlardır. Grup etkisi ile yani gruba bağlılık ve grubun olumlu özelliğinin zayıf üyeleri kendisine çekmesi ile bu iki üye tekrar gruba dönmüşlerdir. Diğer oturumlarda zaman zaman ufak çatışmalar olsa da grup

kurallarının hatırlatılması ve uygulayıcının süreci kontrol altına alması ile çatışmalar çözümlenerek devam edilebilmiştir. On üçüncü kapanış oturumunda Sarı Çiçek ve Gül arasında tekrar gerginlik yaşanmıştır. Ancak ikisi de sakinleşebilmiş ve oturumun sonuna kadar bütün hedefler tamamlanarak çalışma sonlandırılabilmiştir.

İlk oturumda üyelerin birbirleri ve uygulayıcı ve yardımcı uygulayıcı ile rumuzlarla/isimlerle hitap etmeleri ve hiyerarşi çağrıştıracak hanım, siz gibi hitaplar kullanılmaması kararlaştırılmıştır. İlk üç oturumda rumuzların öğrenilmesine yönelik alıştırmalar yapılmıştır. Ancak üyeler birbirlerine zaman zaman gerçek isimleri ile hitap etmişler, rumuzları kullanmakta zorlanmışlardır. Uygulayıcıya ise isim ile hitap etmeyip çoğu zaman hocam diyerek hitap etmişlerdir.

Üyelerin üstlendiği farklı roller grup dinamiğine farklı etkiler sunmuştur. Örneğin Başağın üyelerin paylaşımlarına karşı empatik geri bildirim verme tutumu ve çıkan çatışmalarla ilgili kurduğu sakinleştirici cümlelerle edindiği sakinleştirici rolü grubu sakinleştirirken, Sarı Çiçeğin dikkat çekmeye çalışan çocuk rolü diğer üyeleri kızdırmıştır. Sarı Çiçeğin başkaları konuşurken araya girmek istemesi, konuyu sürekli kendine çekmek istemesine diğer üyeler müdahale ederek grup içi iletişimi dengelemişlerdir. Liya'nın zaman öğüt veren, kendi başarılarına odaklanan ve maruz kaldığı şiddeti ret eden tutumu diğer üyeler, özellikle Deniz tarafından tepki çekmiştir. Deniz zaman zaman Liya'nın söylemlerini çürütmeye çalışan tepkiler vermiştir. Deniz grupta genel olarak yoğun duygusal paylaşımları olan, öyküsünü yoğun duygu yükü ile grup ile paylaşan bir üye olmuştur. Kendisinin duygu yüklü yoğun paylaşımlarına karşılık Liya'nın 'ben hiç şiddet görmedim' şeklindeki paylaşımı, 'şöyle yapılmalı, böyle yapılmalı' gibi paylaşımdan çok mantığa büründürme ve öğüt verme tarzı Deniz'in tepkisine neden olmuştur. İkili eşleşmeler, hikaye paylaşımları gibi Etkinliklerle iki üye arasındaki sorunlar zamanla aşılmış ve Deniz'in Liya'nın söylemlerini destekleme ve empatik tutum sergilemeye başladığı görülmüştür. Deniz bir yandan da grupta onay alan, uygulayıcı ve yardımcı uygulayıcıya grup odasının hazırlanması konusunda destek olan ve diğer üyelere sorumluluklarını hatırlatan kişi rolü üstlenmiştir. Kardelen grupta kendini belirli bir ölçüde açan ve

diğer üyeleri gözleyerek hareket eden kişi rolü almıştır. Halime çoğunlukla çekingen ve gözlemci rolünde kalmıştır. Alıştırma ve etkinliklere katılım sağlamakla birlikte Halime kendiliğinden söz alma ve paylaşımında bulunma eğilimi göstermemiştir. Uygulayıcının teşviki ile az konuşarak, yazmaya dayalı Etkinliklerde de az yazarak paylaşımında bulunmuştur. Gruba dokuzuncu oturumda katılan Mevsim grup üyeleri tarafından çok çabuk kabul görmüştür. Kendisi de gruba kolay uyum sağlamıştır. Ancak genel olarak yaşadığı bazı harflerini kullanamıyor olmaktan kaynaklı konuşma problemi nedeni ile konuşmasının anlaşılmadığı kaygısı yaşayarak çok konuşmak istememiş, çekinik rolde kalmak istemiştir. Ancak Mevsim grup dışında da üyelerle ilişkilerinin iyi olması nedeni ile diğer üyeler tarafından sürekli katılım ve kendisini ifade etmesi konusunda teşvik edilmiştir. Kiraz da grupta az konuşmak isteyen üyelerden birisi olmuştur. Genel olarak sakin, anlayışlı kalan kişi rolü ile çoğunlukla üyelerden onay görmüştür. Papatya ve Gül'ün iletişime ve etkileşime açık tutumları ile birlikte konudan çıkmaları, Sarı Çiçek ve bazen diğer üyeler tarafından komik karşılanmış, onların konuşmalarına alaycı tutum sergilemişlerdir. Gül'e üyeler konuya dönmelerini sık sık hatırlatırken, Papatya ya çoğunlukla anlattıklarına gülererek tepki vermişlerdir.

Uygulayıcı tarafından üyelerin kendilerini ifade edebilmesi açısından küçük bazda karşılıklı diyaloglara grup içi iletişim dengesini bozmayacak şekilde müdahale edilmemiştir. Genelde bütün üyelerin eşit katılım sağlaması teşvik edilmiştir. Bunun için uygulayıcı küçük top atarak söz verme ve top kimde ise onun konuşması, kum saati tutarak konuşma gibi eşitliği sağlamaya yönelik yöntemlere başvurmuştur. Böylelikle az konuşan üyeler konuşmaya teşvik edilirken çok konuşan üyelerin konuşmalarının kontrol altına alınması sağlanmaya çalışılmıştır. Üyelere sıra ile söz verilmemiş ancak bir konu ile ilgili oturumda bulunan her üyenin konuşmasına özen gösterilmiştir. Bazen üyeler 'ben onun gibi düşünüyorum' şeklinde kapalı görüş bildirmek istediklerinde uygulayıcı 'kendi cümlelerinle onun gibi düşündüğünü söylediğin şeyin ne olduğunu bizimle paylaşır mısınız?' şeklinde yaklaşım sergileyerek, her üyeyi kendi sözünü söylemesi için teşvik etmiştir. Üyeler oturum konuları ile ilgili

görüşleri ile birlikte duygularını fark etme ve ifade etmeleri konusunda teşvik edilmişlerdir.

Genel etkinliklerde üyelerin yazma ve yazdıktan sonra konuşma ve dinleme konusunda istekli olduğu görülmüştür. Uygulayıcı tarafından grubun bu yönü desteklenmiş ve yazmayı içeren uygulamalara ağırlık vermiştir. Bu yolla üyelerin duygu ve düşüncelerini aktarmaları kolaylaştırılmıştır. Rol oynamaya dayalı uygulamalarda ise üyelerin dirençli olduğu, kaçınmaya çalıştığı görülmüştür. Kendi rol oynarken gülme, konuşmama, başkasına gülme, ben yapmasam olur mu gibi tepkiler göstermişlerdir. Bir anlamda üyeler bireysel olarak kendi duygu ve düşüncelerini ifade etmek konusunda daha istekli iken, karşılıklı etkileşim ve davranışlarını grup içinde sergilemeyi gerektiren etkinliklerde daha dirençli oldukları düşünülmüştür.

Oturum konuları çalışılırken de bazı oturumlarda üyelerin genel direnci ile karşılaşılsa da bütün oturumlar hedeflerine ulaşılarak tamamlanmıştır. Doğrudan güçlerin ele alındığı ve üyelerin kendilerini daha fazla ifade ettikleri oturumlar üyeler tarafından daha kolay kabul görmüştür. Öğrenmeye dayalı ve psikoeğitime başvuru toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ayrımcılık ve şiddet konularının ele alındığı oturumlar ise üyelerin en çok direnç gösterdikleri, sıkıldıklarını belirttikleri oturumlar olmuştur.

Son oturumda üyelerin geleceğe yönelik hedeflerini paylaşmaları istenilmiştir. Üyeler genelde işe girmek, çocukları ile birlikte ev tutup oturmak istediklerini belirtmişlerdir. Çocuğu olmayan ve yaşı diğer üyelere göre büyük olan Kiraz ise mevcut koşullarında devam edeceğini bir planın olmadığını belirtmiştir. Son oturumda üyeler ilk oturumda yer alan beklentilerinin karşılanıp karşılanmadığına dair görüşlerini belirtmişlerdir. Genelde beklentileri karşılandığını ifade etmişlerdir. Son oturumda ayrıca üyelerin hepsinin birbirlerine ilişkin geribildirimlerine yer verilmiştir. Özellikle üyelerin birbirlerine yönelttikleri olumlu geri bildirimlerle beslenerek gruptan ayrılmaları hedeflenmiştir. Uygulayıcı da ayrı ayrı her üyeye yönelik sözlü geribildirimde bulunmuştur. Üyelerin grup sürecini genel olarak değerlendirmelerine yönelik hazırlanan 'grup süreci değerlendirme formu' da kendilerine verilmiş ve grubun

etkinliğin gözden geçirilmesi için üyelerin yazılı görüşleri alınmıştır. Oturumun veda bölümünde ise her üyenin tek tek gruba ilişkin sözlü duygu ve düşünceleri alınarak grup sonlandırılmıştır.

4.2.5.Üyelerin Gelişimsel Süreci

Üyelerin grup içindeki etkileşimleri ve tutumları gözlemlenmiştir. Son oturumda üyelerin olumlu tutumları ve grup sürecinde gösterdikleri gelişmelerle ilgili kendilerine geri bildirimde bulunulmuştur.

Papatya: Gruba en az devam eden üyelerden birisi olmuştur. Katılmayacağı zaman haber vermemiş, bazen grup çalışmasının olduğun güne farklı program yapmış, oturum başladıktan çok sonra gruba katılmak istemiştir. Oturum başladıktan sonra 15 dakikadan fazla süre geçmişse oturuma kabul edilmemiştir. Bu şekilde iki oturuma katılamamıştır. Bazen grup çalışmasının unuttuğu görülmüş, kendisine hatırlatılmıştır. Bazen grup çalışmasının olduğu güne denk gelen kuruluş içi görevlerini önceden yapmamış çalışmanın saatinde yapmaya devam etmiş ve geç kalmıştır. Kadın sığınma evinde genel kurallara uyum sağlamakta zorlandığı için ev tutmasına yardımcı olunmuş ve son oturum öncesi kadın sığınma evinden ayrılmıştır. Bu nedenle son oturuma katılamamış, grup değerlendirme formu ve son testler kendine evinde ziyaret edilerek verilmiştir. Papatya grupta paylaşımına açık, konuşmak isteyen bir tutum sergilemiştir. Ancak bazen oturumlardaki paylaşımları yüzeysel kalmış ve konunun dışına çıkmıştır. Isınma enerji alıştırmalarında grupla etkileşimde zorlanmamıştır. Ancak tematik konular çalışılırken genel cümlelerle kendisini ifade etmiş, bazen konu dışına çıkmış, empati geliştirmesi gereken konularda 'arkadaşlarının paylaşımlarına karşı empati kuramamıştır. Bazı durumlarda grup üyeleri tarafından Papatyanın paylaşımlarına gülünmüştür. Özellikle Deniz ve Başak ona konuda kalmasını hatırlatmışlardır. Sarı Çiçek ise ona karşı gülme ve dalga geçme eğilimine girmiştir. Papatya katıldığı oturumlarda oturumun değerlendirme bölümünde genelde diğer üyelerin etkisinde kalmıştır. Kendisinden önce söz alan üye olumlu bir görüş bildirirse olumlu, olumsuz bir görüş bildirirse olumsuz görüş bildirilmiştir. Süreçte hiçbir üye ile gerginlik ve çatışma

yaşamamakla birlikte, bazen söz almadan, ya da diğer üyenin konuşması bitmeden araya girmek ve kendisini ifade etmek istemiştir. Genel olarak grup sürecinden yararlandığı ancak gruba bağlılık ve uyum konusunda zorlandığı görülmüştür.

Sarı Çiçek: Grup içinde genelde dikkat çekmeye çalışan, bazen liderlik rolü almaya çalışan, diğer üyeler üzerinde hiyerarşi kurmaya çalışan ve bazen de diğer üyeler çatışma yaşayan üye olmuştur. Oturumlarda bazen gereksiz yere gülme, yanında oturan üyeye el şakası yapma, dinlemekten çok konuşmak isteme, konuşunca bilişsel çıkarımlar yapma davranışları olduğu görülmüştür. Gruba düzenli katılım sağlamasına rağmen özensiz gelme, ciddiye almama gibi davranışlar sergilemiştir. Örneğin saçlarını grup çalışması esnasında kurutmak istemek gibi. Ancak bazı üyeleri sabote etme ve düşüncelerini küçümseme eğilimi sergilemiştir. Özellikle Gül ve Papatyaya karşı bu tarz davranışlar sergilemiştir. Gül ile oturumların dışında kuruluş içinde aralarında zaman zaman gerginlik yaşanmış, bu gerginliği gruba da yansıtmıştır. İlk oturumda aralarındaki gerginlik grup çalışmasını riske atmıştır. Sona grup toparlanmış ve dördüncü oturumda bu iki üye arasında tekrar gerginlik yaşanmıştır. Sarı Çiçek ve Gül gruba devam etmek istemişlerdir. Ancak diğer üyeler kendileri ile konuşmuş, gruba devam etmezse yeterli sayı oluşmayacağı için onların da devam edemeyeceğini, devam etmek için kendilerine ihtiyaç olduğunu belirtmiş ve devam etmeye ikna etmişlerdir. Aynı zamanda kendi aralarında barış sağlamış ve daha sonraki oturumlara devam etmişlerdir. Sarı Çiçeğin grup içindeki davranışları üyeler tarafından onay görmemekle birlikte talere edilmiş ve bazen üyeler kendileri grup kurallarını hatırlatarak tepki göstermişlerdir. Örneğin yanına oturduğu ve sıklıkla el şakası yaptığı İrem bundan hoşlanmadığını ve tekrar etmesini istemediğini kendisine belirtmiştir. Aynı zaman da yanında oturmaktan vaz geçmiştir. Süreç içinde üyelerle çatışmalarını çoğunlukla kontrol altına alabilmiştir. Eşit katılım sağlayıcı teknikler ve çalışma ilkelerinin devrede olması ile liderlik ve baskınlık tutumu ile dikkati kendisinde toplamaya yönelik davranışları kontrol altında tutulmuştur. Genel olarak ise Sarı Çiçeğin grup içinde kendi duygularını ve düşüncelerini en istekli bir şekilde açan üye olduğu, grupta çok hızlı öğrenen ve analiz ederek

öğrendiklerini birleştirebilen bir üye olduğu gözlemlenmiştir. Toplamda on iki oturuma katılarak İrem ile birlikte gruba en çok katılım sağlayan üye olmuştur. KSE içinde de genelde kuruluştaki kalan kadınlarla ve personelle uyum sorunu yaşadığını, desteğe ihtiyacı olduğu zamanlarda destek alamadığını belirten Sarı Çiçek bir yandan da psikiyatrik yardım aldığını belirtmiştir.

Gül: Grup sürecinin başından itibaren genelde alıngan bir tutum sergilemiştir. Başlangıçta kendisine kötü davranılacağı, küçümseneceği gibi kaygıları olduğunu ifade etmiştir. Grubun dışında Sarı Çiçek ile yaşadığı çatışmaları grup içine taşımak istemiştir. Aralarında birinci, dördüncü ve sonuncu oturumda gerginlik olmuştur. Birinci oturum ve dördüncü oturumda Gül imalı olarak gruba güveniyorum, küçümseniyorum gibi sözler söylemiş, Sarı Çiçek Karşılık vermiştir. Sarı Çiçeğin Gül'e karşı tutumu genel de onun söylemlerini çürütmeye çalışmak şeklinde olmuştur. Gül de buna tepki verince karşılıklı olumsuz diyaloglar içine girmişlerdir. Grubun genel bütünlüğü ve üyelerin etkisi ile aralarındaki bu çatışmalar grubun geneline zarar vermeden kontrol altında tutulmuştur. İkili arasındaki gerginlik son oturuma kadar ortadan kalkmıştır. Gül daha sonra esprili bir tutumla oturumlara devam etmiştir. Genel olarak kendini anlatmaya daha odaklanmıştır. Diğer üyelerin öykülerini dinlerken, sık sık araya girmeye çalışmıştır. Örneğin üyelerden birisi çocukken maruz kaldığı ayrımcılığı paylaşırken onun konuşması bitmeden Gül kendisinin de yaşadığı ayrımcılığı anlatmak istemiştir. Kendisinin sonra söz alıp paylaşımında bulunabileceği üyeler ve uygulayıcılar tarafından en çok hatırlatılan üye olmuştur. Gül zaman zaman paylaşımlarında konunun dışına çıkma eğilimi göstermiştir. Başta Sarı Çiçek ve diğer üyeler kendisini konuya dönmek konusunda uyarmışlardır. Gül'ün çocukları grup çalışmasının olduğu günler de kendisi ile anlaşılması ve önden çalışılmasına rağmen hemen hemen her oturumun başında ve oturum devam ederken, grup odasına gelip annelerini çağırmışlardır. Bu durumda zaman zaman grup süreci durdurulmak zorunda kalmıştır. Gül de bazen gruptan çıkıp çocuklarını sakinleştirip gelmek zorunda kalmıştır. Son oturumda kendi kişisel hedeflerine yakınlığına ilişkin etkinlik çalışılırken Gül'ün kendisini ifade etmesi esnasında Sarı Çiçeğin 'sen daha hedeflerinin orasında değilsin, daha baştasın' gibi sözlerle araya girerek yorum yapması ile tekrar aralarında gerginlik

oluşmuştur. Uygulayıcı tarafından kişisel hedeflerin ve bu hedeflere ne ölçüde ulaşılmış olduğunun, kişinin kendisini nasıl gördüğü ile ilgili bir durum olduğu, bu bağlamda her üyenin kendisini isteği gibi ifade edebileceği, bu bölümde müdahale ve yorum yapılmayacağı bilgisi Sarı Çiçek ve gruba hatırlatılarak gerginlik sonlanmıştır. Gül başlangıçta gruba karşı kaygılı tutum sergilemişse de grup süreci içinde üyelere güven geliştirmiş ve grup sonunda kendisine yeni hedefler koymuştur.

Başak: Başak grup sürecine yapıcı başlamış ve bütün süreç boyunca yapıcı bir tutumda devam etmiştir. Hiçbir grup üyesi ile çalışma yaşamamıştır. Genel olarak grup süreci ve alıştırmaları ve Etkinliklere katılım sağlayan, duygu ve düşüncelerini kolay açan ve diğer üyeleri de dinleyerek empati kuran ve yapıcı/destekleyici geri bildirim sağlayan ve dengeli iletişim kuran üye olmuştur. Sarı Çiçek'in taşkınlıkları, Gül'ün alınganlıkları ve Papatyanın abartılı anlatımlarına karşı da sakinleştirici geri bildirimlerde bulunarak, grubun sakin ses tonu ve birleştirici ve olgun davranan üyesi rolünü almıştır. Grup süreci boyunca insanların farklı olabileceği, farklı davranışlar sergilenebileceğine dair anlayışını sürdürmüştür. Kişisel farklılıkları en çok kabul edebilen ve yapıcı geri bildirim sağlayan üye olmuştur. Genel olarak grubun diğer üyeleri tarafından da olumlu geri bildirim alan bir üye olmuştur. Aynı zamanda grup sürecinden ve üyelere en fazla öğrenme ve gruptan yararlanmaya çalışan üye olmuştur.

İrem: Grup süreci içinde genelde sakin ve az konuşmak isteyen bir üye olmuştur. Diğer üyelere karşı aktif dinleyici olmuş, zaman zaman üyeler destekleyici geri bildirimde bulunmuştur. Çekinik tutum sergilese de grup sürecinde kendi duygu ve düşüncelerini açabilmiştir. Genel olarak diğer üyeler tarafından kabul görmüş ve olumlu geri bildirim almıştır. Genelde oturumlara gelmekte zorlanmış, her oturum öncesi başım ağrıyor, yorgunum gibi direnç göstermiş ancak oturumlara katılmıştır. Sarı Çiçek ile birlikte oturumlara en fazla katılım sağlayan üye olmuştur. On üç oturumdan on ikisine katılmıştır. Kurulmuşta bulunmadığı için son oturuma katılamamış, grup çalışması değerlendirme formu ve son testler kendisine sonradan verilmiştir.

Deniz: Grup süreci içinde en çok aktif ve istekli üye olmuştur. Grup çalışmasına zamanında katılma ve diğer üyeleri katılıma teşvik etme davranışları sergilemiştir. Gruba gelirken özen göstermiş, diğer üyelere de özen gösterilmesini (gruba özenli giyinip gelme) öneride bulunmuştur. Kendi duygu ve düşüncelerini paylaşmaya çok açık olmuş ve paylaşmıştır. Özellikle yoğun duygularının olduğu paylaşımlarda bulunmuştur. Üzüntü ve sevinç duygularını yüksek ve yoğun bir şekilde ortaya koymuştur. Diğer üyelerin öykülerini de dinlemeye özen göstererek duygudaşlık yapmış ve geri bildirimde bulunmuş, üyelerin ortak paylaşımlarını fark ederek geri bildirimde bulunmuştur. Bazen grubu hareketlendirici rol almış, uygulayıcıya grup odasının hazırlanması ve toplanması, grubun toplanması konusunda yardımcı olmuş, diğer üyelere de bunu bir sorumluluk olarak hatırlatmıştır. Gruptaki diğer üyelerle uyumlu bir süreç geçirmiştir. Üyelerden de genelde olumlu geri bildirim almıştır. Sadece Liya ile savunucu bir iletişime geçmiştir. Liya'nın paylaşımlarında yer rastlanan kendisinin şiddet yaşamadığı, sorunlarını aştığı yönündeki ifadelerden rahatsız olmuş ve ona karşı tepki vererek, söylediklerini çürütmeye çalışmıştır. Gruba sonradan giren Liya'nın da yaşadığı sorunlarla ilgili paylaşımları arttıkça Deniz'in Liya'ya karşı savunucu tutumu yumuşamış ve anlama ve empati kurmaya yönelik tepkiler göstermeye başlamıştır. Genelde grup oturumlarının bitmemesi yönünde istek ve her oturum sonrası olumlu geri bildirimde bulunmuştur. Grup çalışmasına her gelişinde özenerek, üzerini değiştirerek ve makyaj yaparak gelmiştir. Genelde kendisi ve grup üyeleri ile ilgili olumlu ve umut verici paylaşımları olmuştur. Çalışmanın sonlarına doğrusu kendisi de işe girdiği ve işten yorgun geldiği için katılıma direnç göstermeye başlamıştır.

Kardelen: Grubun sekiz oturumuna katılmış ve eşi ile barışıp, eve geri döndüğü için kadın sığınma evinden ayrılmış ve diğer oturumlara devam edememiştir. Kardelen katıldığı son oturum olan sekizinci oturumda grupla vedalaşmış ve üyelerden de geri bildirim almıştır. Kendisi grup çalışması değerlendirme formu ve son testleri de bu oturumda doldurmuştur. Kardelen grup sürecinde genelde sakin ve temkinli bir rol almıştır. Diğer üyelere karşı dinleyici bir pozisyonda olmuş, çok fazla geri bildirimde bulunmamıştır. Kendi duygu düşüncelerini de belirli bir ölçüde açmıştır. Grup içerince herhangi bir üye ile uyumsuzluk yada

çatışma yaşamamıştır. Kardelenin çocukları uyuma saatinde gelerek uyumamış ve çalışma esnasında grup odasına çıkmış, ortamda ne olduğunu merak etmiş ve ikramlardan almak istemişlerdir. Çocuklara yiyecek ve içeceklerden verildikten sonra geri gitmişlerdir. Çocukların grup odasında çıktıkları anda oturma süreci durdurulmuş ve çocuklar indikten sonra devam edilmiştir. Oturma öncesi çocuklarla etkinlik yapılmış, çocuklar yukarıya çıkmayacaklarını belirtmişlerdir. Ancak yine de her oturma annelerini ve ortamı merak ederek yukarıya çıkmışlardır. Kardelen çocukları hareketli olduğu ve uyumadıkları için bazen de kendisi çocuklarına bakmak için gruptan ayrılıp, çocuklarını kontrol ederek gruba geri dönmek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda bazen oturma süreçlerine tam olarak adapte olamamıştır.

Kiraz: Grubun yaş olarak en büyük üyesidir. Çok fazla konuşmayan, söz verilmezse söz almayan, grubu dinleyen, gözleyen, fazla geri bildirimde de bulunmayan bir üye olmuştur. Oturumlara genelde diğer üyelere önce gelmiştir. Genel olarak oturumlarda kendi duygu ve düşüncelerini paylaşırken çok fazla ayrıntıya girmeden konuşma eğilimi göstermiştir. 'Gördüğüm baskı' gibi genel ifadeler kullanma eğilimi göstermiştir. Ancak gruba genelde bağlı kalmış, bütün alıştırmaya ve Etkinliklere katılım sağlamıştır. Kiraz diğer üyelere karşı gözlemci rolü alıp, fazla geri bildirimde bulunmamasına rağmen, üyeler ona karşı olumlu geri bildirimlerde bulunmuştur. Kirazın genelde yaşamı kendi haline bırakmış, bundan sonra yapacağı bir şey olmadığını düşünen bir tarzı olduğu gözlemlenmiştir. Nitekim Kadın sığınma evi sonrası huzur evine gitmeyi planladığını belirtmiştir. Kendisi grubun ilk başlarında kendisini hiç açmak istemeden sadece gözlemci konumda kalmak istemiş ancak grubun ortalarına doğru kendi duygu ve düşüncelerini açmada diğer üyeler kadar istekli olmuştur.

Mevsim: Gruba en az katılan üyelere dendir. Gruba 10 uncu oturumda katılmıştır. Son dört oturumda yer almıştır. Daha öncesinde telefonunu erken teslim etmek istemediğini belirterek gruba katılmamıştır. Onuncu oturuma kendi isteği ve üyelerin desteği ile misafir olarak katılmış, daha sonraki oturumlara da devam etmiştir. Grup üyeleri Mevsim'in devamını teşvik etmiştir. Genelde grup dışında da üyeler ve kuruluştaki kalan diğer kadınlarla arasında çatışma olamaması ve

olumlu izlenimi olan bir kişi olması ile grup üyeleri tarafından da grupta kalmak komsunda teşvik edilmiştir. Mevsim grupta çekingen ve utangaç bir tavır sergilemiştir. Ayrıca konuşurken bazı harfleri çıkarmakta zorlanması ve bu nedenle konuşmasının anlaşılması ve bazen söylediğini tekrar etmek zorunda kalması nedeni ile kendisini gruba açmak konusunda zaman zaman zorlanmıştır. Üyeler kendisini açması ve grup etkinliklerine katılması konusunda Mevsimi teşvik etmişlerdir. Sürece alıştıkça kaygısı da azalmış ve kendisini daha kolay ifade etmeye başlamıştır. Grupta genelde güler yüzlü, yapıcı bir tavır sergilemiş, üyeler tarafından onay görmüştür.

Liya: Gruba dördüncü oturumdan itibaren katılmıştır. Başlardaki söylemleri ile gruba karşı biraz sorunlarını aşmış, üstten ne yapacağını zaten bilen ve güçlü bir kişi tavrı sergilemiştir. Kendisinin üniversite mezunu olduğunu, şiddet görmediğini, kadınlar isterse şiddet görmez söylemlerde bulunmuştur. Bu tarzı grup üyeleri tarafından tepki çekmiştir. Özellikle kendi sorunlarını nispeten en fazla paylaşan Deniz onun bu tutumundan rahatsız olmuş, karşı savunmaya geçerek onun söylemlerini çürütmeye çalışmıştır. Liya bir süre sonra kendi yaşantısını açmaya başladıkça diğer üyelerle ortak sorunlarını ve kadın olmaktan kaynaklı maruz kaldığı ayrımcılığı fark etmeye başlamıştır. Söylemleri de değişerek diğer üyelerle yakınlaşmıştır. Son oturumlarda Denizle yaşantılarındaki ortak noktaları ve ikisinin de yoğun yaşadıkları duyguları fark etmeleri ile aralarındaki rekabet sona ermiş ve birbirlerine karşı destekleyici geri bildirimlerde bulunmuşlardır. Liya genel olarak süreç boyunca gruba katılmaya çok istekli ve gruptan öğrenmeye çok istekli bir tavır sergilemiştir. Zaman zaman uygulayıcı ile özdeşim kurma, arkadaş olma çabası içine girmiştir. Kendisinin de üniversite okumuş olması, entelektüel olarak kendisini diğer üyelerden farklı görmesi gibi vb. nedenlerle diğer üyelerden ayrılmak istemiştir. Uygulayıcı bu tür durumlarda ortak noktanın 'kadın olmak olduğu ve kadın olmaktan kaynaklı benzer sorunlarla karşılaşıldığı vurgusunu sık tekrarlayarak sınırları korumuş ve üyelere eşit mesafede kalmıştır. Liya aktif katılımcı olmakla birlikte bir yaşındaki bebeği grup çalışması saatinde genel olarak uyumadığı ve bebeği bırakabileceği kimsesi olmadığı için grup çalışmasına bebeği ile birlikte katılmıştır. Bebeğin çok hareketli olması, sesler çıkartması, bazen ağlaması,

Liya'nın bebeği grup içinde emzirmek zorunda kalması grubun dikkatini dağıttığı için bu tür durumlarda grup süreci durdurulmuştur.

Halime: Halime de gruba en az katılım sağlayan üyelerdendir. Gruba dördüncü oturumda katılmış ve geri kalan oturumlara da düzenli katılım sağlamamıştır. Sadece dört oturuma katılmıştır. Halime grup ortamında genelde çekingen kalmış, kendi öyküsünü çok fazla paylaşmamıştır. Gruptaki diğer üyelerden fazla geri bildirim almamış, kendisi de çok fazla geri bildirimde bulunmamıştır. On üç yaşındaki davranış sorunları bulunan kızının kendisine zarar vermesinden korktuğu için yanından ayrılmaması gerektiğini belirterek grup oturumlarına sık katılamadığını belirtmiştir. Aralıklı katıldığı grup oturumlarında da gruba güven ve bağlılık geliştirememiş ve kendi hikâyesini açmak konusunda direnç göstermiş 'ben de öyle düşünüyorum, aynı şey gibi' ifadeler kullanmıştır. Son oturuma da 13 yaşındaki kızını yanına alarak katılmıştır. Kızı oturumda ısınma ve enerji alıştırmalarına katılmış, diğer Etkinliklerde gözlemci olmuştur.

4.3.GRUP ÇALIŞMASI DEĞERLENDİRME FORMU

Çalışmanın son oturumunda grup çalışmasına katılan üyelere dağıtılan GÇDF' de (Bakınız, Ek 5) üyelerin yazılı olarak belirttikleri görüşleri yer almaktadır. Bu form grup çalışması sürecine ilişkin gözlemler ve nicel verilere ek olarak grubun etkinliğinin değerlendirilmesi amacı ile hazırlanarak kadınların yazılı görüşleri alınmıştır. Bu formu Kardelen yedinci haftada ayrıldığı için doldurmamıştır. Son oturuma katılmayan Papatya ve İrem ise sonradan doldurmuşlardır. Formda üyelerin gruba ilişkin genel görüşleri ve grubun çalışmasından edindikleri kazanımların değerlendirildiği içinde alt başlar olan iki temel başlıkta ele alınmıştır.

4.3.1.Üyelerin Grup Çalışmasına İlişkin Genel Görüşleri

Bu başlık altında üyelerin gruba, grubun içeriğine, ısınma alışmaları ve etkinliklere uygulayıcıya ve yardımcı uygulayıcıya ilişkin genel görüşlerine yer verilmiştir.

4.3.1.1.Grubun Geneline İlişkin Görüşleri

Üyelerin yazılı olarak belirttikleri, grubun geneline ilişkin görüşleri şu şekildedir:

Sarı Çiçek: Çok iyiydi. Eleştiriye, yaşanmışlıklara açık duygu ve düşüncelerimizi söylemek.

Liya: Kalın bir kibrit düşünürsek, tekken elinde kıramazsın ama grup olunca kırarsın. Grup olmak güzeldi. Grup çalışmak iyiydi.

Deniz: Esnek bir çalışma idi. Her konudan, her bilgiden konuştuk. Bazen çok duygulu, bazen çok hüzünlü, bazen çok neşeli.. Ön önemlisi toplumda benim de yerim olduğunu öğrendim.

Halime: Arkadaşlarıma alıştım. Çok güzel vakit geçirdim.

Kiraz: Birlikte neler yapabileceğimizi gördüm.

Gül: 'Güzeldi. Bir arkadaşım gitti. Ben ona çok sevindim ama güzeldi.

Mevsim: Ekip gerçekten çok başarılı, hepsi birbirinden çalışkan kadınlar.

Başak: Kadınların ortak sorunları ve çözüm yolları ele alındı.

Papatya: 'Güzel, mutlu oldum.

İrem: Mükemmel bir çalışmaydı.

4.3.1.2.Grubun Çalışmasının İçeriği

Üyeler grup çalışmasının içeriğinde ele alınan konularla ilgili görüşlerini de aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir:

Sarı Çiçek: Ben olmak önce ben olmayı öğrendim. Kadın olmak kadınlığa değer vermeyi, baskıcı toplumdaki kurtuluş kadının değerli olmasını öğrendim.

Liya: Hepsi ayrı ayrı bir şeyler öğrendim. Bana çok güzel şeyler öğretti.

Deniz: Bana göre, kadın, birey çocuk, ayağa kaldırma, yere sağlam basmayı öğrenme, var olduğumu hayata dünyaya ve insanlara haykırma. Umutsuz yaşayan kadınlara umut ışığı.

Halime: Kadın olarak neler yapıp yapmamız gerektiğini öğrendim.

Kiraz: Neleri yapmak istediğimizi paylaştık.

Gül: Saygıyı sevgiyi güçlü olmayı, mutluluğu... Topluluktan güçlülük doğar.

Mevsim: Anne olmanın zorlukları, fikir paylaşımı, desteklenmek.

Başak: Kadın olmak, kadın olmanın zorlukları, toplumun kadına bakış açısı.

Papatya: Güzel mutlu duygulu oldum.

İrem: Çok iyi.

4.3.1.3. Isınma/Canlandırma Alıştırmaları ve Teknik Etkinlikler

Grup çalışması boyunca her oturumda başvurulan ısınma alıştırmaları ve teknik etkinliklerle ilgi olarak ta üyeler şunları yazmışlardır:

Sarı Çiçek: Bizi kadın olmaya yöneltti kendimizi anlama ve güçlü olmayı öğretti.

Liya: Süperdi. Kendimi yenilenmiş. Yeni doğmuş Bebek gibi hissettim.

Deniz: Bazen hazır olmadığımızda veya yorgun ve isteksiz olduğumuzda bu oyunlar bizi motive etti.

Halime: Oyunlar çok güzeldi. İyi geliyordu.

Kiraz: Bize çok şeyler kattı.

Gül: Oyunlar iyiydi. Çok eğlendik, farklıydı. Espriliydi.

Mevsim: Oyunlar mükemmeldi.

Başak: Vücut egzersizleri ve eğlenceli oyunlar.. Güzel kahkaha dolu mutlu.

Papatya: Güzel.

İrem: Çok iyi.

4.3.1.4.Uygulayıcı

Üyelerin değerlendirme formunda belirttikleri grup çalışmasının uygulayıcına ilişkin görüşleri de şu şekildedir.

Sarı Çiçek: Çok iyiydi. Pozitif. Bizi biz yapmayı değerli değerli olduğumuzu hedeflerimize ulaşmamız için ilerlememizi sağladı.

Liya: Mükemmel bir insan hayatının hep başarılarla dolu olması dileklerimle.

Deniz: Onu anlatmaya sayfalar yetmez. Her göz göze geldiğimizde, gözleriyle bana Bir şeyler anlattı ve ben sonuna kadar anladım. Bana ne demek istediğini anladım. Onu çek sevdim ve kaybetmek istemediğim insanlardan.

Halime: Çok iyi biriydi.

Kiraz: İyi olumlu.

Gül: 'Liderimiz mükemmel onun sayesinde buralara kadar geldik.

Mevsim: Çok iyi çok anlayışlı, çok başarılı buluyorum

Başak: Bizim ayağa kalkmamız gerektiğini. Bizim de birey olarak var olduğumuzu bize hissettiren. Bizde olumlu duygular uyandıran güler yüzlü hoş görülü, samimi, içten başarılı.

Papatya: Güzel ve çok memnundum.

Başak: Çok iyi moral veriyordu. Eğlendiriyordu.

4.3.1.5.Yardımcı Uygulayıcı

Üyeler yardımcı uygulayıcı ile ilgili olarak ise şunları belirtmişlerdir:

Sarı Çiçek: Bize destek olması duygularımızı, yaşadıklarımızı anlaması, güzel bakması.

Liya: İyi bir asistan, güler yüzlü, iyi bir anne.

Deniz: Bizi bıkmadan usanmadan sabırla dinleyen, bizden sıkılmayan. Her zaman bize destek olan. Bizle ağlayıp bizle gülen bize destek ve umut olan.

Halime: Olumlu birisi.

Kiraz: İyi olumlu

Gül: Çok emeği oldu. Bize vakit ayırdı.

Mevsim: Bizden biri gibiydi. Grupça bir şeyler yapabildik çok güzel. Güzel örnekler oldu bize. Yaklaşımlar harikaydı.

Başak: içten samimi sessiz ve güler yüzlü.

Papatya: Güzel, mutlu oldum.

İrem: Çok tatlı ve güler yüzlü, moral verici.

Genelde üyelerin grup çalışmasını olumlu değerlendirdiği ancak bazı üyelerin güzel, mutlu oldum, iyi, olumlu gibi soyut değerlendirmelerde buldukları

görülmüştür. Bu da başlangıçtaki grup çalışmasından beklentileri ile örtüşmektedir.

4.3.2.Üyelerin Grup Çalışmasından Edinilen Kazanımlara İlişkin Görüşleri

Üyelerin grup çalışmasına katılımı elde ettiklerini düşündükleri kazanımlara ilişkin görüşleri ise çalışmada kazandıklarım/öğrenimlerim, çalışma ile değiştirdiğim davranışlarım, gelecekte uygulamak istediklerim, grubun üzerimde yarattığı duygu ve grupta en çok etkilendiğim başlıkları altında ele alınmıştır.

4.3.2.1.Çalışmanın Bana Kazandırdıkları, Öğrendiklerim

Üyelerin grup çalışmasının kendilerine kazandırdıklarına ilişkin yazılı olarak belirttikleri görüşleri şu şekildedir:

Sarı Çiçek: Kendim olmayı öğrendim. Bana kazandırdığı artık ben varım başarabilirim.

Liya: Güçlü olmak. Güçlü olursam ayakta kalabileceğimi, hayallerime umutlarıma daha fazla yaklaştığıma inandım.

Deniz: Ayağa kalkmayı, umut etmeyi, hayat kurmayı, pes etmemeyi, ben demeyi, buradayım demeyi, başkası üzülmesin veya istediği olsun diye hayallerimden vaz geçmemeyi, bir yerimin olduğunu öğrendim.

Halime: Bana öz güvenimi kazandırdı.

Kiraz: Kendime güven.

Gül: Sakin, sabırlı, birlikte kuvvetli olmayı, anlayışlı olmayı.

Mevsim: Fikir paylaşımı, desteklenmek, grupça etkinlik yapabilmek.

Başak: Bilmediğim veya farkında olmadığım duyguların, düşüncelerin, yapabileceğim, başarabileceğim şeyleri hayata geçirebilmem.

Papatya: İyi, güzel, hayatın çok iyi olacağını umut edindim.

İrem: Önce ben diyebilmeyi öğrendim.

4.3.2.2.Çalışma ile Değiştirdiğim Davranışlarım

Üyeler grup çalışmasına katılarak değiştirdikleri davranışları ile ilgili olarak ise şunları yazmışlardır:

Sarı Çiçek: Ben olduğumun farkına vardım. Değerim olduğunu fark ettim. Hedeflerime ulaşmamı sağladı. Duygu ve düşüncelerim değişti.

Liya: Kendimi çok iyi hissettim, acılarımla yalnız olmadığımı, bir elin nesi var iki elin sesi var olabileceğini düşündüm.

Deniz: Kendime olan saygıyı kazandım. Hayata bakış açım değişti. Sevmeyi öğrendim. Var olduğumu öğrendim. Ama en önemlisi hayatta kendi istediğim şeyleri yapabilmeyi öğrendim.

Kiraz: Moral olarak daha iyi oldu.

Gül: Sakin oldum. Anlayışlı oldum. Hoşgörülü oldum.

Mevsim: Kendimi kalabalık ortamda gerilmeden yavaş yavaş ifade edebildim.

Başak: Farkındalığım, kendimle barışık olmam ve yanlışlarımı da kabul edip yoluma mutlu bir şekilde, devam edebileceğimi anladım. Ona göre hayatımı yönetebilmek.

İrem: Atarlı ve sinirli olmamaya özen gösteriyorum.

4.3.2.3. Gelecekte Uygulamak İstediklerim

Üyeler grup çalışmasında edindikleri kazanımlara dayalı olarak gelecekte uygulamak istedikleri ile ilgili olarak ise şunları yazmışlardır:

Sarı Çiçek: Birey olup başarmak, istediklerimi yapmak, hedeflerime ulaşmak değişmek.

Liya: Hayallerimi daha güçlü yapabileceğim.

Deniz: Bu toplantıdan sonra... Bu kısa süreçte... Az zaman geçirip çok bilgi edindiğim ne varsa hepsini uygulayacağım. En önemlisi de bir kadın bir insan olduğumu hiç unutmayacağım. Ve istediklerimden asla vazgeçmeyeceğim.

Kiraz: Gelecekte ayakta kalabilme.

Gül: İş ev para.

Mevsim: Kızım ile vakit geçirmek, onu yanımdan hiç ayırmamak.

Başak: Bir meslek sahibi olup, kendime ve çocuklarıma yetebilmek. Bir yuva kurup, mutlu huzurlu, sağlıklı bir hayat sürebilmek.

Papatya: İyi bir düzen.

İrem: Daha sakin olmayı isterim.

4.3.2.4. Grubun Üzerinde Bıraktığı Duygu

Grubun kendi üzerinde bıraktığı duygu ile ilgili olarak ise üyelerin görüşleri şu şekildedir:

Sarı Çiçek: Kendimin yanlışlarını doğrulara çevirdim. Başlarda kaygılıydım. Zor geliyordu. Şimdi iyiyim.

Liya: Her bir arkadaşım dan bir şey öğrendim. Başlangıçta Gücsüz hissediyordum. Sonunda; güçlü hissediyorum.

Deniz: Kendimi değerli hissettim. Gruba ilk geldiğim de de aynı duygular vardı. Çok umutluydum. Hayallerim ve umutlarım gerçekleşti ben çok güçlüyüm.

Halime: Başlarda çok kötüydüm. Ama şimdi kendimi iyi hissediyorum.

Kiraz: Ne yapacağımız konusunda kararsızdım. Sonunda daha iyi olduğunu anladım.

Gül: Başlangıçta umutsuzdum yanıldım. Şimdi güzel duygularım var.

Mevsim: Başlarda endişeliydim. Sonunda mutlu hissettim hiç bitmese.

Başak: Kendimin farkında olmamı sağlayan, cesaret veren.. Olumlu.. Başlarda umudum yoktu. Gelecek kaygılarım vardı. Başarabileceğime istemem ve adım atmanın gereğini fark ettim'.

Papatya: Arkadaşlar beni çok duygulandırdı.

İrem: Kafam karışıklı, iyi geldi. Moral verdi.

4.3.2.5.En Çok Etkilendiğim

Son olarak üyeler grup çalışmasından en çok neden etkilendiklerine ilişkin olarak şunları yazmışlardır:

Sarı Çiçek: Ağaç kök çalışması ve sonunda ağaç kök rüzgar çalışması, yaparken başta yapamadığımız, kökte takıldığımız sonrasında yapabildiğimiz şeyleri gördüm.

Liya: Her şeyden etkilendim ayıramadım.

Deniz: Benim acımı benim yaramı, dile getirdiğimde bütün grubun benim acıma ortak olup, benimle ağlayıp yaramı paylaşmasıdır.

Kiraz: Sorunlar. Kadın olarak ne kadar yük taşıdığımız.

Gül: Geçmiş zamanımızdaki kötü anılar.

Mevsim: Bir geleceğim olduğunu, bir şeylere inanarak ilerleyebileceğimi gördüm. Beni çok etkiledi.

Başak: Arkadaşlarımdan doğum yapma hikayeleri Geçmiş, şimdi ve gelecek.. Düşünce çalışması.

İrem: Herkesin şiddet öykülerini paylaşmasından etkilendim.

4.4. GRUP İÇİ VE GRUPLAR ARASI KARŞILAŞTIRMALAR

Araştırmanın nicel boyutundaki veri analizleri SPSS programı 25. versiyonu ile yapılmıştır. Karşılaştırmalar yapılmadan önce ölçeklerdeki ters yönlü maddeler yeniden kodlanmış aynı zamanda normallik testleri yapılmıştır. Daha sonra ölçekler arası korelasyonlara bakılmış ve sonrasında müdahale grubu ve kontrol grubu arasındaki grup karşılaştırmaları ile grupların kendi içlerindeki ön test ve son test ve grup içi ve gruplar arası öntest ve son testlerin karşılaştırmaları yapılmıştır.

4.4.1. Yeniden Kodlama

Ölçeklerde ters puanlanan maddeler yeniden kodlanmıştır. Toplam ölçek puanları yeniden kodlama sonrası yeniden hesaplanmıştır. Kontrol odağı ölçeğinde 22 ve yetişkinler için psikolojik dayanıklılık ölçeğinde 16 madde yeniden kodlanarak toplam test ve alt test puanları hesaplanmıştır.

4.4.2. Normallik Testi

Grupların normal dağılım sergileyip sergilemediğine bakmak için Shapiro-Wilk normallik testi kullanılmıştır.

Çizelge 40: Shapiro-Wilk Normallik Testi

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği	,076	31	,200*	,983	31	,899
Kontrol Odağı Ölçeği	,153	31	,063	,950	31	,154

*. Bu gerçek anlamlılığın alt sınırındır.

İki grupta yer alan ve ön testleri alan 31 kadının toplam puanları üzerinden yapılan Shapiro-Wilk normallik değerlendirmesinde her iki test toplam puanları normal dağılım göstermiştir, $p > 0,05$.

4.4.3. Ölçekler Arası Korelasyonlar

Ölçeklerin birbirleri ile aralarında anlamlı bir ilişki olup olmadığını görmek için iki sığınma evinde araştırmaya katılan bütün kadınlarla yapılan başlangıç ölçümleri üzerinden ($S=31$) Kontrol odağı ve yetişkinler için psikolojik dayanıklılık ölçekleri toplam ve alt test puanları arasındaki korelasyonlar hesaplanmıştır. İki ölçek için normallik testinde normal dağılım elde edildiği için Pearson korelasyon katsayıları (r) hesaplanmıştır (Bakınız Çizelge 41).

Araştırmanın başında testleri alan KKE1 ve KKE2 de kalan bütün kadınların iki ölçekteki toplam ve alt-test puanları arasında genel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Sadece kontrol odağı ölçeğinin alt-testi çabalamanın anlamsızlığının, 'öğretilmiş güçlülük' ölçeğinin alt-testi öz yeterlilik arasında ters yönlü anlamı ilişkiye rastlanmıştır, $r = -,419$ $p < 0.05$. Korelasyon katsayısına göre iki alt ölçek arasında ters yönlü orta şiddette anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 41: Ölçekler Arası Korelasyonlar

Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği								
		Toplam YPDÖ	Kendilik algısı	Gelecek algısı	Yapısal Stil	Öz yeterlilik	Aile uyumu	Sosyal Kaynaklar
Kontrol Odağı Ölçeği	Toplam KOÖ	-0,053	0,093	0,126	0,230	-0,171	-0,108	-0,237
	İç Kontrol	,010	0,187	0,032	0,071	0,131	-0,118	-0,142
	Şansa İnanma	-0,110	-0,028	0,079	0,114	-0,226	-0,088	-0,227
	Çabalamanın anlamsızlığı	-0,146	-0,128	0,076	0,241	-,419 [*]	-0,117	-0,174
	Kadercilik	0,237	0,213	0,293	0,075	0,024	0,157	0,224
	Adil olmayan dünya inancı	0,098	0,045	0,183	0,323	-0,197	0,131	0,003

* 0.05 düzeyinde anlamlı korelasyonlar (two tailed)

4.4.4. Gruplar Arası ve Grup İçi Karşılaştırmalar

Grup çalışmasının katılımcıların ölçek puanları üzerinde anlamlı düzeyde fark yaratıp yaratmadığını test edebilmek için grupların aralarında ve kendi içlerinde test puanlarının karşılaştırması yapılmıştır. Shapiro-Wilk normallik testinde araştırmaya katılan bütün kadınlar arasında yapılmış ve ölçek toplam puanlarının normal dağılım sergilediği tespit edilmiştir. Ancak gruplar arası ve grup içi karşılaştırmalar gruplarda yer alan örneklem sayısı her grup için 30'un altında olduğu için, parametrik olmayan testler kullanılarak yapılmıştır. Gruplar arası karşılaştırmalarda bağımsız örneklem 'Man-Whitney U' testi ve grup içi karşılaştırmalarda eşleştirilmiş örneklem 'Wilcoxon işaretli sıralar' testi (Wilcoxon Signed Rank test) kullanılmıştır. Bu karşılaştırmalarda kullanılan testler parametrik olmayan testler olduğu için grup ortancaları (Median) karşılaştırılmıştır.

4.4.4.1.Gruplar Arası Karşılaştırmalar

Gruplar arası karşılaştırmalar KSE1 ve KSE2'de kalan kadınların ön test karşılaştırmaları ile müdahale ve kontrol grubunda yer alan kadınların ön test ve son test karşılaştırmaları ile yapılmıştır. İlk olarak KSE1 ile KSE2 de kalan kadınların KOÖ ve YPDÖ toplam ve alt test puanları arasında anlamlı düzeyde fark olup olmadığına bakılmak için bağımsız örneklem Mann Whitney U testi ile ve grup ortancaları karşılaştırılmıştır (Bakınız, Çizelge 42).

Çizelge 42: Gruplar Arası Karşılaştırmalar KSE1, KSE2

		Gruplar Arası Karşılaştırmalar				
		Mann Whitney-U Testi				
		KSE1, KSE2				
		Median		Mann-	Z	Anlamlılık
		KSE1 (S,18)	KSE2 (S,13)	Whitney U		Düzeği
		(Sig.)				
Kontrol Odağı Ölçeği	Toplam KOÖ	130,0000	131,0000	113,500	-0,140	,890
	İç kontrol	44,0000	51,0000	97,000	-0,802	,441
	Şansa inanma	30,5000	28,0000	102,500	-0,583	,567
	Çabalamanın anlamsızlığı	26,5000	24,0000	110,000	-0,281	,798
	Kadercilik	11,5000	11,0000	98,000	-0,770	,465
	Adil olmayan dünya İnancı	12,5000	11,0000	106,500	-0,422	,679
	Toplam YPDÖ	80,5000	86,0000	113,000	-0,160	890
Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği	Kendilik algısı	13,5000	12,0000	115,500	-0,060	,953
	Gelecek kaygısı	13,5000	12,0000	115,500	-0,060	,708
	Yapısal stil	6,0000	8,0000	99,5000	-0,709	,489
	Sosyal yeterlilik	12,0000	14,0000	94,0000	-0,929	,373
	Aile uyumu	20,0000	18,0000	104,0000	-0,522	622
	Sosyal kaynaklar	18,5000	19,0000	109,500	-0,301	,767

Yapılan bağımsız örneklem Mann Whitney U testi sonucuna göre, KOÖ toplam test puanlarında KSE1 ve KSE2 arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır, $U=113.500$ $Z=-0140$, $p=0,890$. Aynı şekilde iki grup arasında testlerin alt-test puanları arasında da anlamlı bir fark rastlanmamıştır. Aynı

şekilde iki grubun YPDÖ toplam test puanları arasındaki farkta istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır, $U=115,500$, $Z=0,160$, $p=,890$. YPDÖ alt ölçeklerinde de iki grup arasında anlamlı düzeyde fark bulunamamıştır.

Müdahale ve kontrol grubu KOÖ ve YPDÖ toplam ve alt test puanları arasında, ön test ve son test ölçümlerinde anlamlı düzeyde fark olup olmadığına bakmak için de bağımsız örneklem Mann-Whitney U testi yapılmıştır.

Müdahale ve kontrol grubu KOÖ ve YPDÖ toplam ve alt test puanları arasında, ön test karşılaştırmaları Çizelge 43'de gösterilmiştir.

Çizelge 43: Gruplar Arası Karşılaştırmalar, MG ve KG, Ön test

		Gruplar Arası Karşılaştırmalar				
		Mann Whitney-U Testi				
		Müdahale Grubu ve Kontrol Grubu (MG, KG)				
		Median		Mann-Whitney U	Z	Anlamlılık Düzeyi
		MG,S=11	KG, =8			
Kontrol Odağı Ölçeği	Toplam KOÖ	133,0000	133,5000	43,500	-0,041	1,000
	İç kontrol	44,0000	54,5000	19,000	-2,066	,041*
	Şansa İnanma	32,0000	29,5000	42,500	-0,125	,904
	Çabalamanın anlamsızlığı	27,0000	23,5000	32,000	-0,992	,351
	Kadercilik	11,0000	10,5000	29,500	-1,213	,238
	Adil olmayan dünya inancı	12,0000	9,5000	28,000	-1,330	,206
	Toplam YPDÖ	83,0000	80,0000	42,500	-0,124	,904
Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği	Kendilik algısı	15,0000	13,0000	13,0000	43,500	,968
	Gelecek kaygısı	9,0000	7,50000	40,000	-0,333	,778
	Yapısal stil	8,0000	7,00000	41,000	-0,250	,840
	Sosyal yeterlilik	11,0000	15,0000	28,500	-1,287	,206
	Aile uyumu	19,0000	17,5000	39,000	-0,415	,717
	Sosyal kaynaklar	17,0000	19,0000	43,500	-0,041	,968

*0,005 düzeyinde anlamlıdır.

Mann Whitney U testi sonuçlarına göre MG ve KG arasında toplam KOÖ ön test puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır, $U=43,5$, $Z=-0,041$, $p=1,000$. İki grup arasında alt ölçeklerden de sadece iç kontrol puanlarında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur, $U=19$, $Z=-2,066$, $P=0.041$. Diğer alt ölçek puanlarında anlamlı düzeyde bir farka rastlanmamıştır. MG ve KG arasında YPDÖ ön test puanlarında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır $U=42,500$, $Z=-0,124$, $p=0,904$. Diğer alt ölçek puanlarında da iki grup arasında anlamlı düzeyde bir farka rastlanmamıştır.

Son testler sadece müdahale ve kontrol grubuna verildiği için iki grup arasındaki KOÖ ve YPDÖ son test karşılaştırmaları yapılmıştır (Bakınız, Çizelge 44).

Çizelge 44: Gruplar Arası Karşılaştırmalar MG ve KG, Son Test

		Gruplar Arası Karşılaştırmalar				
		Mann Whitney-U Testi				
		Müdahale ve Kontrol Grubu (MG, KG)				
		Median		Mann-	Z	Anlamlılık
		MG, S=11	KG, S=8	Whitney U		Düzeyi
Kontrol Odağı Ölçeği	Toplam	130,000	129,5000	42,500	-0,124	,904
	KOÖ					
	İç kontrol	48,0000	50,5000	39,000	-0,414	,717
	Şansa İnanma	26,0000	29,5000	36,000	-0,662	,545
	Çabalamanın anlamsızlığı	26,0000	26,5000	39,500	-0,374	,717
	Kadercilik	10,00000	9,50000	37,500	-0,548	,600
	Adil olmayan dünya inancı	12,00000	12,5000	40,500	-0,290	,778
Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği	Toplam YPDÖ	69,0000	84,0000	34,000	-0,827	,442
	Kendilik algısı	10,0000	11,0000	38,000	-0,500	,657
	Gelecek kaygısı	9,00000	11,0000	29,000	-1,251	,238
	Yapısal stil	7,0000	10,0000	35,000	-0,748	,492
	Sosyal yeterlilik	12,0000	18,0000	25,000	-1,574	,129
	Aile uyumu	19,0000	19,5000	42,500	-0,125	,904
	Sosyal kaynaklar	13,0000	18,50000	41,500	-0,207	,840

Mann Whitney U testi sonuçlarına göre MG ve KG arasında toplam KOÖ son test puanlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. $U=42,500$, $Z=-0,124$, $p=,904$. Ölçeğin diğer alt ölçek puanlarında da iki grup arasında anlamlı düzeyde bir farka rastlanmamıştır. MG ve KG arasında toplam YPDÖ son test puanlarında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır= $U=34,000$, $Z=-0,827$, $p=0,442$. Ölçeğin diğer alt ölçek puanlarında da iki grup arasında anlamlı düzeyde bir farka rastlanmamıştır.

4.4.4.2.Grup İçi Karşılaştırmalar

Grup içi karşılaştırmalarda müdahale ve kontrol grubunun kendi içinde ön test ve son- test toplam KOÖ ve YPDÖ ile ölçeklerin alt testlerinde elde edilen puanlar arasında anlamlı düzeyde fark olup olmadığına bakılmıştır. Bu karşılaştırmalarda da örneklem sayısı düşük olduğu için parametrik olmayan testler yapılmıştır. MG ve KG için ön test ve son test puanlarının karşılaştırıldığı yakın örneklem Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi (Wilcoxon Signed Rank Test) kullanılmıştır.

Çizelge 45: Grup İçi Ön test ve Son test Karşılaştırmaları, Müdahale Grubu

Yakın Örneklem Grup İçi Öntest ve Sontest Karşılaştırmaları					
Müdahale Grubu (S=11)					
Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi					
		Mdn		Z	Anlamlılık düzeyi
		Ön test	Son test		
Kontrol odağı ölçeği	Toplam KOÖ	133,0000	130,0000	-,612	0,541
	İç kontrol	44,0000	48,0000	-1,425	0,154
	Şansa İnanma	32,0000	26,0000	-1,292	0,196
	Çabalamanın anlamsızlığı	27,0000	26,0000	-1,425	0,154
	Kadercilik	11,0000	10,0000	-1,279	0,201
	Adil olmayan dünya inancı	12,0000	12,0000	-1,655	0,098
	Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği	Toplam YPDÖ	83,0000	69,0000	-1,067
	Kendilik algısı	15,0000	10,0000	-,616	0,538
	Gelecek kaygısı	9,0000	9,0000	-,985	0,325
	Yapısal stil	8,0000	7,0000	-1,138	0,255
	Sosyal yeterlilik	11,0000	12,0000	-,492	0,623
	Aile uyumu	19,0000	19,0000	-,120	0,905
	Sosyal kaynaklar	17,0000	13,0000	-1,483	0,138

Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonuçlarına göre MG' nin ön test ve son test toplam KOÖ puanları arasında anlamlı düzeyde bir fark saptanmamıştır, $Z=0,612$, $p=0,541$. Aynı şekilde KOÖ'nün alt ölçeklerinin ön test ve son test puanları arasında da anlamlı düzeyde bir fark tespit edilmemiştir. Benzer şekilde MG' nin ön test ve son test toplam YPDÖ puanları arasında anlamlı düzeyde bir fark saptanmamıştır, $z=-1,067$, $p=-1,067$ Aynı şekilde YPDÖ'nün alt ölçeklerinin ön test ve son test puanları arasında MG açısından anlamlı düzeyde bir fark tespit edilmemiştir. (Bakınız Çizelge, 45)

Çizelge 46: Grup İçi Ön Test ve Son Test Karşılaştırmaları, Kontrol Grubu

Yakın Örneklem Grup İçi Öntest ve Son test Karşılaştırmaları					
Kontrol Grubu (S=8)					
Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi					
		Mdn		Z	Anlamlılık düzeyi
		Öntest	sontest		
Kontrol odağı ölçeği	Toplam KOÖ	133,500	129,5000	-,981	0,326
	İç kontrol	54,5000	50,5000	-1,820	0,069
	Şansa İnanma	29,5000	29,5000	,000	1,000
	Çabalamanın anlamsızlığı	23,5000	26,5000	-,140	0,888
	Kadercilik	10,5000	9,5000	-,141	0,888
	Adil olmayan dünya inancı	9,5000	12,5000	-,595	0,552
	Toplam YPDÖ	80,0000	84,0000	-,339	0,735
Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği	Kendilik algısı	13,0000	11,0000	-1,200	0,230
	Gelecek kaygısı	7,5000	11,0000	-,280	0,779
	Yapısal stil	7,0000	10,0000	-,425 ^d	0,671
	Sosyal yeterlilik	15,0000	18,0000	-1,355	0,176
	Aile uyumu	17,5000	19,5000	-,508	0,611
	Sosyal kaynaklar	19,0000	18,5000	-,762	0,446
	Toplam YPDÖ	80,0000	84,0000	-,339	0,735

Yakın Örneklem Wilcoxon İşaretli Sıralar testine göre KG' nin ön test ve son test toplam KOÖ puanları arasında anlamlı düzeyde bir fark saptanmamıştır, $Z=-981$, $p=0,326$. Aynı şekilde KOÖ'nün alt ölçeklerinin ön test ve son test puanları arasında anlamlı düzeyde bir fark tespit edilmemiştir. Benzer şekilde KG' nin ön test ve son test toplam YPDÖ ölçeği puanları arasında anlamlı düzeyde bir fark saptanmamıştır, $z=-0,339$, $p=-0,735$ Aynı YPDÖ ölçeğinin alt ölçeklerinin ön test ve son test puanları arasında anlamlı düzeyde bir fark tespit edilmemiştir (Bakınız Çizelge, 46).

5.BÖLÜM

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada sosyal hizmet uygulamasının üç temel düzeyinden mezzo düzeyde yer alan grup çalışması şiddet gören kadınların güçlendirilmesi örneği üzerinden ele alınmıştır. Kadınların maruz kaldıkları şiddetin neden olduğu travmatik etkilerin azaltılması, benlik algısının yükselmesi, yalnızlık hissini giderilmesi, sorunlarını çözme becerilerinin geliştirmesi, başkalarına destek olma ve destek alma gibi sağladığı avantajlar nedeni ile grup çalışması şiddet gören kadınların güçlendirilmesinde tercih edilen müdahale yöntemidir. Ancak Türkiye’de şiddet gören kadınlarla yapılan güçlendirici grup çalışması örneğine çok fazla rastlanmamaktadır. Grup çalışmasının etkinliğine dair ise neredeyse hiç araştırma olmamasından yola çıkılarak gerçekleştirilen Bu araştırmada KSE de kadınları güçlendirmeye yönelik grup çalışması yaparak çalışmanın etkinliğini değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Ankara da bulunan iki kadın sığınma evinde yapılan araştırmaya 32 kadın katılmıştır. Araştırmaya katılan bütün kadınlarla derinlemesine görüşme yapılarak şiddet deneyimleri ortaya konulmuştur. Bu kadınların genel özelliklerine bakıldığında büyük çoğunluğu eşleri yada yakın ilişki içinde oldukları kişiler tarafından şiddete maruz kaldıktan sonra (% 68) sığınma evine gelmişlerdir. Geri kalan kadınlar kök aile şiddeti ya da sosya ekonomik nedenlerle sığınma evine geldiklerini belirtmişlerdir. Derinlemesine görüşmelerde şiddet öyküleri alındığında neredeyse tamamının eş ya da yakın ilişkide oldukları kişilerin şiddetine maruz kaldıkları görülmüştür.

İki KSE de kalan kadınlar yaş, gelir durumu, eğitim durumu, medeni durumu gibi diğer sosyodemografik özellikleri açısından benzerlik taşımaktadır. İki grubun yaş ortalaması 33 olup, çoğunluğunun eğitim düzeyi ilkokuldan liseye kadar sıralanmaktadır. KSE’de de kadınların önemli bir kısmı boşanma

aşamasındadır. Ayrıca sosyal yardım dışında geliri olan ya da gelir getiren işte çalışan kadın sayısı iki grupta da düşüktür.

Araştırma genel ve alt amaçları doğrultusunda bütün kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmeler, KSE1 kalan kadınlarla grup çalışması ve grup çalışmasının etkinliğinin nicel açıdan değerlendirildiği grup içi ve gruplar arası karşılaştırmalarla üç bölümden oluşan karma yöntem araştırması şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın birinci bölümünde, grup çalışması öncesi yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerle bir yandan araştırmada yer alan kadınların maruz kaldıkları şiddete ilişkin yaşantıları, başa çıkma becerileri ve ileriye yönelik planları ve beklentileri ile ilgili bilgi edinmek ve grup çalışmasını nitel çalışmada elde edilen bilgiler doğrultusunda kadınların ihtiyaçlarına göre şekillendirmek amaçlanmıştır. Söz konusu görüşmelerden elde edilen bilgiler betimsel ve içerik analizi yapılarak ortak temalar ve alt kategorileri ile ortaya konulmuştur.

Araştırmanın ikinci bölümünde derinlemesine görüşmeler sonrası grup çalışması için zaman, mekân ve kadınların uygunluğu ve istekleri değerlendirilerek KSE1 de her hafta 1 oturum olmak üzere toplam 13 oturum süren grup çalışması yapılmıştır. Grup çalışmasında ele alınan konular derinlemesine yapılan görüşmelerde tespit edilen ihtiyaçlar ve üyelerin grup çalışması öncesi grupta çalışılmasını istedikleri konular dikkate alınarak oluşturulmuştur. Güçlendirme yaklaşımı esas alınarak kadınlara yönelik şiddeti açıklamada başvuru ve müdahale yaklaşımlarının çerçevesini oluşturan feminist kuram, ekolojik kuram ve sosyal öğrenme kuramlarının varsayımlarını da kapsayan bir içerikle grup çalışması yürütülmüştür. Bu bağlamda grup çalışmasının içeriği bireysel ve kolektif güçlenmeye ve maruz kaldıkları baskı ve ayrımcılık ile ilgili kadınları bilinçlendirmeye ve yaşamlarını yönlendirebilmeleri için ihtiyaç duydukları becerileri geliştirmeye yönelik teknikler bütününden yararlanılarak oluşturulmuştur. Ayrıca kadınların grup süreci içinde oluşan yeni istek ve ihtiyaçlarına göre yeniden şekillenen yarı-yapılandırılmış bir program dâhilinde yardımcı uygulayıcı ile birlikte grup çalışması yürütülmüştür. Bu

süreçte grup çalışmasının etkinliği süreç boyunca uygulayıcı tarafından yapılan gözlemler, kadınların oturumlar esnasındaki ve sonrasında geri bildirimleri ve çalışma sonrası çalışmaya katılan kadınların (üyelerin) çalışmaya ilişkin görüşlerinin alınması ile değerlendirilmiştir.

Araştırmanın üçüncü bölümde ise grup çalışmasının etkisini nicel olarak değerlendirmek ve sayısal veri ile grup çalışmasının etkinliğini göstermek amacı ile iki KSE' de kalan kadınlara grup çalışması öncesi verilen KOÖ ve YPDÖ ölçekleri tekrar verilmiş ve gruplar arası ve grup içi karşılaştırmalar yapılmıştır. Grup içinde ve iki grup arasındaki karşılaştırmalı ölçümlerde anlamlı düzeyde fark oluşması ve grup çalışmasına katılanların söz konusu ölçeklerdeki puanlarının anlamı düzeyde değişip değişmediğine bakılmıştır.

Aşağıda bütün araştırma sürecinde elde edilen nitel bulgular, grup çalışmasına ilişkin gözlemsel değerlendirmeler, nicel karşılaştırmaların sonuçları ve bütün verilerin birlikte ele alınarak tartışılmıştır.

5.1.KADINLARIN ŞİDDET DENEYİMLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Kadınlarla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak yapılan derinlemesine görüşmelerin analizi ile birbiri ile iç içe geçmiş dokuz tematik alan belirlenmiştir. Bunlar şiddet yaşantısı, şiddete maruz kalma nedenleri, şiddet ortamında kalma nedenleri, şiddette baş etme yolları, şiddetin etkileri, güçlü yanları, KSE ile ilgili görüşleri, sığınma evi sonrası planları, genel olarak kadınların maruz kaldıkları şiddetle mücadele önerileridir. Bu temalar analiz ve tartışma açısından ayrıştırılmış olmakla birlikte genelde birbirleri ile bağlantılı ve iç içe geçmiş şekilde kadınlar tarafından ifade edilmiştir. Tematik alanların ve başlıklarının ayrıştırılmasında kadınların benzer ifadelerinin tekrarı sayısal olarak belirlenmiş ve zaman zaman yüzdelik değerlere başvurulmuştur. Bazı alanlarda iki KSE ve araştırma ve müdahale grubu arasında fark olup olmadığına da bakılmış ve nicel karşılaştırmalar açısından grupların benzerliği ortaya konulmuştur. Yorumlamada veriler bütün kadınları kapsayarak ele alınmıştır. İki sığınma evi ayrıştırılarak ele alınmamıştır.

5.1.1.Tema 1: Şiddet Yaşantısı:Yakın İlişki İçinde Olunan Kişiler Tarafından Yaşam Boyu Her Türlü Şiddete Dozajı Artarak Maruz Kalmak

Birinci tematik alan kadınların şiddet yaşantısı ile ilgilidir. Tek cümle ile kadınların yakın ilişki içinde oldukları kişiler tarafından yaşam boyu her türlü şiddete dozajı artarak maruz kalmaları şeklinde değerlendirilmiştir.

Bu tema altında kadınların yakın ilişki içinde oldukları kişilerin kendilerine şiddet uygulaması, şiddetin her türüne maruz kalmaları, çocukların da şiddete maruz kalması yada şiddetten etkilenmesi, şiddetin süregiden bir sürecinin olması, şiddetin dozajının giderek artması, şiddet riskinin devam ediyor olması tespit edilen alt başlıklardır. Bu başlıklar kadınların maruz kaldığı cinsiyet temelli şiddetin yaşamlarını ne kadar derinden kuşattığına işaret etmektedir.

Literatürde yer alan kadına şiddet uygulayanların heteroseksüel ilişki içinde evlilik yâda diğer yakın ilişki bağında oldukları kişiler olduğu ve şiddetin en yaygın türünün ev içi şiddet olduğuna dair bulgular burada da desteklenmiştir (Carlson, 2005; Sheafor & Horejsi, 2012/2014, s. 546; Itzhaky ve Porat, 2005). İki KSE' de kalan kadınlara şiddet uygulayanların çoğunluğunu eşlerinin oluşturduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan 32 kadından 29'u evlilik gerçekleştirdiğini, bunların da 28'i (%88) evlilik ilişkisi içinde eşlerinden şiddet gördüklerini belirtmişlerdir. Bu bulgu daha önce yapılan yerel, ulusal ve uluslararası araştırmalarla örtüşen bir bulgudur (DSÖ, 2021, KSGM, 2014). Kadınların kendi kök aileleri (anne, baba, erkek kardeş, amca) ve eşlerinin ailelerinin de eşlerin uyguladığı şiddetin bir parçası oldukları da bu araştırmada ortaya çıkmıştır.

Kadınların maruz kaldıkları şiddetin türlerine bakıldığında şiddet türlerinin birbirinden bağımsız olmadığı, örneğin cinsel şiddete fiziksel şiddetin de eşlik ettiği, hatta cinsel, ekonomik, fiziksel diğer bütün şiddet türlerine psikolojik şiddetin eşlik ettiği görülmüştür. Benzer sonuçlara diğer araştırmalarda da rastlanmıştır (DSÖ, 2021; KSGM, 2008 KSGM, 2014; Güler ve Tuncay, 2005; Kuzu, 2013). Kadınlara yönelik şiddet davranışlarının tamamının kadınları baskı

ve kontrol altında tutmaya yönelik olarak gerçekleştirildiği (Aslan ve Şeker, 2013) bu araştırmada da ortaya konulmuştur.

Kadınların yarısına yakınının (%44) dört şiddet türünün tamamına da maruz kaldıklarının tespit edilmiştir. Bu bulgulara ulaşılırken kadınların şiddet olarak algıladıkları eylemlerin genelde fiziksel şiddet olduğu, diğer şiddet eylemlerini şiddet olarak algılamadıkları gözlemlenmiş, diğer şiddet türleri görüşmelerin detaylandırılması ile ayrıştırılmıştır. Benzer diğer araştırmalarda da kadınların şiddeti genelde fiziksel şiddet olarak algıladıkları bilgisi yer almaktadır (Güler ve Tuncay, 2005). Bu konu grup çalışmasında kadınların bilgilendirilmesi gereken alanlardan birisi olarak düşünülmüştür. Araştırmada şiddetin psikolojik, fiziksel, cinsel ve ekonomik dört temel türü dışındaki flört şiddeti, siber şiddet gibi türlerine bu araştırmada rastlanmamıştır.

Kadınların defalarca maruz kaldıklarını belirttikleri psikolojik şiddet davranışları da literatürde rastlanan davranışlarla örtüşmektedir (Aslan ve Şeker, 2013; Kutluoğlu-Karayel, 2019; Porat, 2016; KSGM 2014; İnci, 2002). Örneğin kadınlar ağırlıklı olarak küçümsenmek, hor görülme, değersiz hissettirilmek, güçsüz görülmek, alay edilmek, emir verilmek, azarlanmak, kısıtlanmak, sosyalleşmelerinin engellenmesi, aşırı kıskançlık, küfür ve hakaret duymak gibi psikolojik şiddet davranışlarına maruz kalmışlardır.

Kadınların önemli bir kısmı (%72) eşlerinin kendilerine dayak attığını belirterek, genel olarak fiziksel şiddeti bu şekilde ifade etmişlerdir. Fiziksel şiddet davranışlarının içinde yumruklamak, tekmelemek, kesici yâda herhangi bir aletle yaralamak gibi davranışlar ağırlıkta yer almıştır. Fiziksel şiddetle ilgili kadınların daha fazla örselenmesine neden olan başka bir bulgu ise kadınların (%28) hamileyken eşinden şiddet görmeleridir. Bun davranıştan söz ederken kadınların duyuldukları ve çok üzülmüş oldukları gözlemlenmiştir. Kadınları fazla inciten başka bir şiddet davranışı ise kadınların eşleri tarafından aldatılmaları ve bunu öğrendiklerinde gösterdikleri tepki ve sonucu fiziksel şiddet (%47) görmeleridir.

Kadınların maruz kaldıkları cinsel şiddet davranışları ise cinsel ilişkiye zorlanmak, zorla cinsel ilişkiye girmek, istemediği cinsel hareketlere zorlamak, fiziksel şiddete cinsel ilişkiye girmek gibi davranışlardır. Yine bir cinsel şiddet göstergesi olarak kadınların %34'ü yani üç kadından biri çocuk yaşta aile isteği ile imam nikâhı ile evlendirilmiştir. Bir bakıma kök aile tarafından başlatılan cinsel şiddet eşler tarafından sürdürülmüştür.

Ekonomik şiddetle ilgili olarak da kadınlar ağırlıklı olarak eşlerinin ekonomik sorumluluk almadıklarını, gelirlerini kişisel yâda keyfi harcamalara ayırdıklarını, kendilerini çalıştırmadıklarını, çalışsalar da gelirlerini ellerinden aldıklarını belirtmişlerdir. Bir süre eşlerinin kök aileleri ile yaşamış olan kadınlar kayın validelerinin temizlik malzemesi gibi temel ihtiyaç malzemelerini kendilerinden sakladıklarından söz etmişlerdir. Burada eş şiddetine eşlik eden kök aile ve eşin kök ailesinin şiddeti kadınların içinde buldukları şiddet sarmalını daha da içinden çıkılmaz bir şekle dönüştürmüştür. Ataerkil pazarlıklarda olduğu gibi kayınvalidelerin kendi güç ve kontrol alanlarını gelinleri üzerinden oluşturduklarından söz edilebilir.

Kadına yönelik şiddetten söz edildiğinde gerek kamuoyunda gerekse medya da ağırlıklı olarak fiziksel şiddetten söz edilmekte olup, diğer şiddet türlerinden çok fazla bahsedilmemektedir (Aslan ve Şeker, 2013).

Bu tema altında ele alınan bir diğer başlık çocukların da şiddetten ile ilgilidir. Genelde kadınlara yönelik ev içi şiddet araştırmalarında da bu bulguya rastlanmaktadır (Örneğin Güler ve Tuncay, 2005). Çocuklar annelerinin maruz kaldığı şiddete tanık olarak (%41) dolaylı yoldan ya da babalarının kendilerine şiddet uygulamaları (%59) ile doğrudan şiddetten etkilenmişlerdir. Bu bulgu ev içi şiddetin fiziksel gücün kötüye kullanılması ile kadınlarla birlikte çocuklara da yöneldiğini doğrulamaktadır. Çocuklar temel ihtiyaçlarının karşılanmaması gibi ekonomik şiddet, dayak gibi fiziksel şiddet ve azarlanmak aşağılanmak gibi psikolojik şiddete maruz kalmışlardır. Ayrıca araştırmaya katılan üç kadın çocuklarının babaları tarafından cinsel istismara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu kadınlardan Halime yıllardır eşinin ve kayınpederinin fiziksel şiddetine ve baskısına maruz kaldığını yuvası yıkılmasın diye katlandığını,

ancak eşinin 2,5 yaşındaki erkek çocuğuna uyguladığı cinsel şiddeti görünce artık tahammül edemeyerek evden ayrıldığını belirtmiştir.

Çocukların doğrudan şiddete maruz kalmaları ile birlikte şiddete şahit olmaları da kişilik gelişimleri açısından olumsuz sonuçlara yol açan bir sorun olarak ele alınmaktadır (Baykal, 2008; Sullivan ve diğerleri, 2002; Kutluoğlu-Karayel 2019). Ev içi şiddete şahit olan çocukların ilerde şiddetin uygulayıcıları yâda maruz kalanları olarak şiddetin taşıyıcısı oldukları çeşitli araştırmalarda üzerinde durulan bir konudur (Carlson, 2005; page ve İnce, 2008; Baykal, 2008; Yüksel-Kaptanoğlu ve ark., 2012). Özellikle sosyal öğrenme kuramı ve buna bağlı alt kuramlar çocukluk dönemindeki ebeveynler arasındaki ilişkide şiddete şahit olan çocukların, bu davranışı çeşitli tekrarları ile öğrenip pekiştirerek içselleştirdiklerine, hatta kadın ve erkek olmakla ilgili rol kalıplarını da bu şekilde geliştirdiklerine ve şiddetin bu yolla nesilden nesille taşındığına vurgu yapmaktadırlar (Cochran ve ark., 2011; Bevan ve Higgins, 2002; Mihalic ve Elliott, 1997; Sallan-Gül, 2013, s.26). Feminist kurama göre de erkek çocukları ataerkil düzenin sürdürücüleri olarak sosyalleşme yolu ile cinsiyet rollerini öğrenip pekiştirerek kuşaktan kuşağa aktarırlar (Yıldırım, 2016). Bu bağlamda kadınlara yönelik ev içi şiddet ele alınırken çocukların göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Ev içi şiddet çocuklar üzerinde çeşitli uyum ve davranış sorunlarına neden olmakla birlikte, çocukların süreçte ihmali uzun vadede kişilik gelişimlerini olumsuz yönde etkileyecektir. Bir yandan da çocuklar cinsiyete dayalı şiddetin gerek uygulayıcısı, gerekse maruz kalına olarak taşıyıcısı olacaklardır.

Bu tema altında ele alınan dördüncü alt başlık ise kadınların maruz kaldığı şiddetin dozunun giderek artmış olmasıdır. Kadınların %25'i başlangıçta küçük bir tokat gibi eylemlerle başlayan şiddetin daha sonra çeşitli boyutları ile artarak devam ettiğini ifade etmişlerdir. Kadınların başlarda düzelebilecek bir sorun gibi algıladıkları şiddet, zamanla içinde çıkılmaz bir sarmala dönüşmüştür. Bu bağlamda şiddetin ilk sinyallerini dikkate almanın ve kadınların konu ile ilgili bilinçlerini yükseltmenin ve süreç ilerlemeden gereken adımların atılması açısından, ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Şiddet yaşantısı ile bağlantılı başka bir alt başlık ise şiddetin süregiden bir sürecinin olmasıdır. Kadınların önemli bir kısmının öyküsü (%47) yaşam boyu cinsiyet temelli şiddete maruz kaldıklarına işaret etmektedir. Bu kadınlar çocukluklarında kendi anne, baba, amca gibi aile yakınları, evlenince de eşleri tarafından şiddet görmeye devam ettiklerini belirtmişlerdir. Eşinden gördüğü şiddet nedeni ile ayrılan ve ikinci kez evlilik yapan yedi kadın ise ikinci evliliklerinde de şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Çocukluğunda şiddete maruz kalan kadınlar bunu kız çocuğu olduğu için okula gönderilmemek, kız çocuğu olduğu için ayrımcılığa maruz kalmak, çalıştırılmak ve erken yaşta evlendirilmek şeklinde yaşadıklarını anlatmışlardır. Erken yaşta resmi nikâh olmadan evlendiğini belirten 11 kadından 9'u evliliklerini ailesinin zoru ile diğer ikisi de ailesinin uyguladığı baskıdan kurtulmak için yaptıklarını belirtmişlerdir. Burada elde edilen bulgular çocuk yaşta başlayan ayrımcılığın, evlilik ilişkisi içinde de şekillenerek yaşam boyu devam ettiğine işaret etmektedir. İçselleştirilmiş cinsiyet rolleri aracılığı ile ataerkil tahakküm kadınları adeta bir şiddet ilişkisinden alıp, başka bir şiddet ilişkisinin içine sürüklemekte, şiddet içinden çıkılmaz bir sarmal gibi kadınların yaşamını kuşatmaktadır.

Şiddet yaşantısı altında ele alınan son başlık ise şiddet riskinin devam ediyor olmasıdır. Araştırmaya katılan kadınların %41'i KSE sonrası eski eşleri yada kök ailelerinin kendilerine ulaşması durumunda kendilerine zarar verecekleri endişesi taşıdıklarını belirtmişlerdir. Bazı kadınlar can güvenliği tehlikesi olduğunu için başka bir ilden Ankara iline nakil yolu ile gelmiş ve aileleri ile bağlarını koparmışlardır. Bu kadınlar aileleri açısından geleneksel kadınlık rollerinin dışına çıkmış olan kadınlardır. Onların yaşantısı aileleri için namus meselesi edilmiştir. Bu bulgu da ataerkil tahakkümün sürdürücü unsurlarından birisi olarak kadınlara atfedilen namus yükünün kadınların yaşamını nasıl sıkıştırdığının bir göstergesidir. Erkeklerin özgürlük alanı olan ve meşru kabul edilen çok eşlilik, ya da eşinden ayrılmak istemek kadınlar için ölüm kalım meselesi olabilmektedir.

Sonuç olarak kadınları şiddet yaşantısının detaylandırıldığı tematik alanla ilgili bilgiler kadınlar ve erkekler arasındaki derin eşitsizliği ortaya koymaktadır.

Şiddetin çeşitli formlarıyla erkek egemen güç ilişkisi içinde ortaya çıkan, çocukluktan itibaren kadınların ve çocukların duygusal ilişkilerini şekillendiren, kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliklerden beslenen ve bu eşitsizlikleri besleyerek tekrar üreten, aile ve akrabaların katılımı ile de etkisini katlayan bir baskı aracı olduğu bu bulgularla ortaya konulmuştur. Burada feminist tartışmalarda ele alınan ataerkil tahakküm ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı güç ilişkilerinin kadınların şiddet yaşantılarını şekillendirdiği, sosyal öğrenme kuramının vurguladığı şiddetin öğrenilmiş davranış olarak nasıl devam ettiği ve ekolojik perspektiften kadınların çevreleri tarafından kuşatılarak nasıl şiddet çemberinin içinde kaldığının göstergelerine rastlanmaktadır.

5.1.2.Tema 2: Şiddete Maruz Kalma Nedenleri: Şiddetin Her Türlü Bahanesinin Olması

Şiddetin nedenlerin ele alındığı bu tema kadınların kendi eşlerinin uyguladıkları şiddetin nedeni olarak neler düşündükleri ve genel olarak kadınların şiddete maruz kalıyor olmaları ile ilgi görüşleri ile iki boyutta ele alınmıştır.

Kadınlara eşlerinin kendilerine şiddet uygularken nasıl bir gerekçe öne sürdükleri sorulduğunda eşlerinin konuşmalarına izin vermek istemediklerini, aldattıkları için susturmak istediklerini yâda bardak niye kırıldı gibi küçük bahaneler ileri sürdüklerini, yâda ekonomik sorunları gerekçe gösterdiklerini ve kendilerini kontrol altına almak için şiddet uyguladıklarını belirtmişlerdir. Bunlarla birlikte eşlerinin alkol ve madde kullanımı, psikiyatrik sorunlarının olması, işsiz olmaları, illegal işlere karışmış olmaları nedeni ile de kendilerine şiddet uyguladıklarından söz etmişlerdir. Ayrıca sadece kadın oldukları için şiddete maruz kaldıklarından, erkeklerin şiddet uygulamak için her şeyi bahane ettiklerinden bahsetmişlerdir.

Genel olarak kadınlara uygulanan cinsiyete dayalı şiddetin nedenleri konusunda da benzer unsurdan söz edilmiştir. Buna göre kadınların gözünden şiddetin nedenleri:

- Erkeklerin kendilerini kadınlardan üstün görmeleri; erkeklerin kadınları köle gibi görmeleri, kendilerini her şeyi yapabilecek güçte görmeleri, kadınları susturmak istemeleri, kadınları cinsel yönden eksik görmeleri, kadınlardan hizmet beklmeleri, her şeyi bahane etmeleri
- Kadınların kendilerini psikolojik ve fiziksel olarak güçsüz görmeleri nedeni ile erkek şiddetine boyun eğmeleri
- Kadınların çalışmıyor olmaları ve erkeklere bağımlı olmaları
- Toplumun şiddete bakış açısı; toplumun kadınları güçsüz görmesi, Müslüman toplumlarda erkeklerin kadınlara kötü davranmaları, kültür adet ve gelenekler, toplumda erkeklerin her şeyi yapabileceği kadınların yapamayacağı düşüncesinin yer alması, toplum tarafından kadınların erkek şiddetini ve erkeklerin kıskançlıklarını normal görmeleri gerektiğinin aşılması, erkeklerin her şeyi yapabileceklerini düşünmeleri,
- Ailelerin kadınları desteklemeyip yalnız bırakmaları
- Erkeklerin alkol madde bağımlısı olmaları, kumar borçları, işsizlik sorunları, dışarda ezilmeleri, bencil olmaları, sinirli olmaları, kendi hatalarını kabul etmemeleri, evlilik ve maddi zorlukların erkekleri zorlaması gibi erkeklerin kişisel mazeretlerinin bulunmasıdır.

Bu tema ile elde edilen bulgular kadınlara uygulanan şiddetin nedenlerini kuramsal tartışmalarda ele alındığı şekilde ortaya koymaktadır. Şiddet yaşantısı ile doğrudan bağlantılı olan bu bulgularda gerek sosyal öğrenme kuramının ortaya koyduğu kimlik gelişimi sürecinde öğrenilen şiddeti, feminist tartışmalarda yer alan ataerkil tahakkümle şekillenen toplumsal yapı ve bu yapının devamının bir aracı olarak kadınları baskı ve kontrol altına almanın bir yolu olarak şiddeti veya işsizlik, yoksulluk, şiddet uygulayanın alkol veya madde kullanımı, psikolojik rahatsızlık gibi risk faktörlerinin sonucu olarak şiddeti ele alan ekolojik kuramın varsayımları ile örtüşmektedir.

Bu bulgular kadınların hangi koşullarda örneğin bardak kırılması gibi ve altında yatan hangi asıl nedenlerle şiddete maruz kaldıklarına dair çok net bilgiler vermektedir. Şöyle ki sanki erkeklerin şiddet uygulaması için herhangi bir gerekçeye ihtiyaçları yoktur. Çünkü her şekilde kadınları kontrol etme hakları

vardır. Bulgularda öne çıkan erkeğin kendini üstün görmesi, toplumun erkeği daha üstün bir konuma yerleştirmesi gibi davranışlar, konunun toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri açısından tartışıldığı önceki araştırmaların bulguları ile örtüşmektedir (Altınay ve Arat, 2008). Ataerkil düzende erkeğin üstünlüğü öylesine güçlü bir yerdedir ki, bu düzende erkek olmanın gereği erkeğin çalışması ve eve bakması kadının ise evde ev içi roller üstlenmesi gerekir. Erkeğin çalışması ve eve bakması onu kadının karşısında daha üstün bir konuma getirir. Ancak ataerkillik toplumsal düzende öyle güçlü bir yere sahiptir ki erkek çalışmıyor, sözde eve bakmıyorsa bile erkeği kadının karşısında üstün bir konuma yerleştirir. Yani üstün olmak için erkek olmak yeterlidir. Bunun altında da kadınların da ifade ettiği ve özellikle feminist kuramcılarının da belirttiği toplumsal cinsiyete dayalı güç eşitsizlikleri vardır (Sellers ve ark., 2005). Erkekler toplumsallaşma sürecinde gerek kendi erkek akranlarını izleyerek, gerekse aile içindeki gelişim süreçlerinde öğrenerek, toplumsal cinsiyet rol kalıplarını içselleştirir ve erkek olmanın getirdiği normal bir davranış olarak kadınlara şiddet uygularlar (DeKeseredy ve Schwartz, 2016; Mihalic ve Elliott, 1997; Sallan-Gül, 2013, s.26; Akers ve Censen 2006; Gök, 2016). Feminist kuramcılar toplumsal cinsiyet kalıplarının öğrenilmesi ve sürdürülmesinin altındaki etmeni daha büyük ataerkil yapılanmaya bağlarlar ve kadınlara yönelik şiddeti erkek egemenliğinin meşrulaştırılmış bir varlığını sürdürme aracı olarak ele alırlar (Sancar ve ark., 2006; Bora, 2012, Aslan ve Şeker, 2013; Aktaş, 2013). Böyle bir toplumsal düzen kadın ve erkekler arasındaki eşitsizlikleri normalleştirir ve kadınların başlarına ne gelirse gelsin kendilerini suçlanmalarına neden olur (Yıldırım, 2016; Atasü-Topçuoğlu, 2016). Hatta kadınların diğer kadınları eleştirmesi de bu düzenin getirdiği kadınlık rollerini içselleştirmesinden kaynaklıdır.

Kadınların gösterdikleri nedenler arasında çalışmamak, erkeğe bağımlı hale gelmek, yâda erkeğin bir takım işsizlik, psikiyatrik rahatsızlık gibi sorunlarının olması ise çevresel risk faktörlerine işaret etmektedir. Konu ile ilgili yapılan diğer araştırmalarda da yaş, düşük eğitim düzeyi, boşanmış olmak, yalnız yaşıyor olmak, ücretli bir işte çalışmıyor olmak gibi faktörler kadınlardan risk faktörleri olarak ele alınmıştır (KSGM, 2008; KSGM, 2014). Bunların dışında

imam nikâhli evlilik, başlık parası, berdel gibi uygulamalar, eşin aldatması, evliliklerin aile kararı ile gerçekleşmesi, başkaları tarafından cinsel şiddete maruz kalmak ta bu araştırmada ve 2008 araştırmasında ortaya çıkan risk etmenleri arasındadır (Yüksel-Kaptanoğlu ve ark., 2012). Ayrıca yine bu araştırmanın bulguları ile örtüşen ve daha önceki araştırmalarda tespit edilen çocukluk çağında cinsel, fiziksel ve duygusal istismar da şiddeti arttıran önemli risk etmenleri arasındadır (Yüksel-Kaptanoğlu ve ark., 2012; Bevan ve Higgins, 2009; Obasaju ve ark., 2009).

5.1.3.Tema 3: Şiddet Ortamında Kalma Nedenleri- Şiddet Ortamından Ayrılamamak, Son Durak Kadın Sığınma Evi

Kadınlar çocukluktan itibaren kök aileleri tarafından şiddete maruz kalmış olduklarını belirtmekle birlikte, özellikle evlilik ilişkisi içinde şiddet gördükleri ortamda uzun yıllar kalmışlardır. Sonuna kadar şiddet ortamında mücadele ettikten sonra artık şiddet içerikli ilişkiyi sürdürmeyeceklerini fark ettikleri anda ve kalacak başka yerleri olmadığı için KSE' ye başvurmuşlardır. Kadınlara göre şiddet ortamında kalma nedenleri ise gidecek yerlerinin olmaması, kök aileleri tarafından desteklenmemeleri, çocuklarının kök aileleri tarafından istenmemesi, çocuklarının babasız büyümelerini istememeleri, ilişkinin düzeleceğine inanmaları(ben onu düzeltirim, yalvardı bir daha yapmayacak, tedavi olursa düzelir gibi düşünceler, işe girerse düzelir), yuvayı kurtarmak istemeleri, evlilik ilişkisi içinde şiddeti normal karşılamaları ve formal yada enformel destek sistemlerinden yeterince haberdar olmamalarıdır. Kadınların bir kısmı evden defalarca ayrıldıklarını kendi kök ailelerinin yanına gittiklerini, ancak ailelerinin çocuklarını istemediklerin, bu yüzden geri döndüklerini belirtmişlerdir. Kadınlardan birisi "sığınma evine çocukların da alınabildiğini bilmiyordum" şeklindeki ifadesi ile çaresizliğini dile getirmiştir. Çoğu birkaç kez evi terk edip tekrar döndüğünü aile ve akrabaların barıştırması, eşin özür dilemesi ya da yukarı da belirtilen nedenlerle geri döndüklerini belirtmişlerdir. Sonuna kadar direnip, artık bardağı taşıran son damla ile örneğin eşinin yeni bir şiddet davranışı sonrası şiddet içeren ilişkiyi bitirerek sığınma evine gelmeye karar

vermişlerdir. Bazı kadınlar da eşleri yâda sığındıkları kök aileleri evden kovdukları için geldiklerini de belirtmişlerdir.

Bu bulgulardan kadınların şiddet ortamında kalmalarındaki en büyük etkenin sosyal desteğinin yetersizliği olduğu, özellikle kök ailelilerinin kendilerini yalnız bırakmaların çok önemli bir etken olduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle çocukların varlığı kadınları durumlarını daha da zorlaştırmaktadır. Kadınlar bir yandan çocukların babasız büyümesi ile ilgili kaygılar yaşarken bir yandan da şiddetin dayanılmaz olduğu noktada çocukları ile birlikte kök aileleri tarafından kabul görmemektedirler. Kök ailelerinin yanına gittiklerinde bir süre sonra onların girişimi ile tekrar barıştıklarını ifade etmişlerdir. Daha önce şiddetin sürmesindeki etmenler ve şiddet yaşantısı içinde de yer alan kök aile faktörü önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Feminist kurama göre ataerkil düzenin sürmesinde aile kurumunun rolü çok büyüktür (Aslan ve Şeker, 2013). Bu yüzden kadınlar ne yaşarsalar yaşasınlar aile kurumunun içinde kalmalıdır. Kadınların kendi ailelerinden destek alamamaları da bundan kaynaklanır (Gök, 2016). Aile kurumunun kutsallaştırılması kadınları da 'yuva yıkılmasın' gibi yaklaşımlarla bir şekilde düzeleceğine inanmaları yâda, ne olursa olsun çocuklar anneli babalı büyüsün gibi düşüncelere sürüklediği görülmektedir. Bu durumda aile ve evlilik sisteminden çıkmak, kadınlar için şiddet görmekten daha katlanılmaz bir durum gibi algılanmaktadır. Aile kurumunun kutsallaşması, toplumsal öğretiler ve şiddetin evliliğin kabul gören bir parçası olduğu anlayışı, kadınların da bu düşünceyi içselleştirmelerine dolayısı ile kadınların maruz kaldıkları şiddetten dolayı kendilerini suçlamalarına neden olmaktadır (Baran ve ark., 2012; Gürpınar ve ark., 2013; İnci, 2020; Altınay ve Arat, 2008). Marksist feministler toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin getirdiği ayrımcılıktan dolayı kadının emeğinin değersizleştirilmesi ve ekonomik gücünün olmaması, nedeni ile şiddet ortamında kaldıklarını savunmuşlardır (Freeman, 1990; Akkaş, 2013).

Kadınların kamusal destek sistemleri ile ilgili yeterince bilgi sahibi olmamaları da onların içlerinde buldukları çaresizlik duygularını pekiştirmektedir. Bu tür bulgular literatürde tartışılan kadınların içlerinde buldukları durumu doğru

değerlendiremediklerine ahlaki muhakeme yeteneklerinin yeterince gelişmemiş olduğuna dair görüşü çürüten Buttell ve ark. (2006) yaptıkları araştırmada ortaya koydukları çocukların velayeti, sosyal baskı ve ekonomik koşullar gibi diğer çevresel etmenlerin kadınların şiddet ortamında kalmasında daha etkili olduğu bulgularla örtüşmektedir. Benzer şekilde Sleutel (1998) de kadınların maruz kaldıkları şiddeti çevresel kaynakların yetersizliği nedeni ile rasyonelleştirerek şiddet ortamında kaldıklarını belirtmiştir.

Uzun yıllar şiddet ortamında kalmanın yarattığı özgüven eksikliği gibi psikolojik sorunlar, çevre ve eşleri tarafından cezalandırılma korkusu, daha çok şiddet görme korkusu, utanç, başkalarına güvenmeme, dini inanışlar, ekonomik sorunlar gibi sorunlar da kadınların şiddet ortamında kalmalarına neden olarak gösterilmektedir (Sheafor ve Horejsi, 2012/2014, s. 547). Bir başka önemli etmen de burada kadınlar tarafından ifade edilmemiş ancak kadınların şiddet öykülerinin içinde yer alan eşlerin kadınların akrabalarına zarar verme riskidir. Ayrıca eşin iyi özellikleri, özür dilemesi, eşin sürekli şiddet uygulamaması gibi durumlar kadınların şiddet ortamından ayrılmak yâda kalmakla ilgili düşüncelerini karmaşıklaştırmaktadır. Bu durum şiddet döngüsü kavramı ile de açıklanmaktadır. Sheafor ve Horejsi (2012/2014) bazı vakalarda günlerce ve bazı vakalarda aylarca süren, tekrar tekrar başa dönerek devam eden, şiddet gören kadınların içsel bir adım atmaları ile ya da dışardan bir müdahale ile sonlandırılmadığı sürece uzun süre devam edebilen bu üç evreli bu döngüyü şu şekilde açıklamışlardır (s. 546):

1. Birinci evre gerilim oluşturmaktır. Bu evrede iki kişi arasındaki gerilim artmaya başlar. Düşük düzeyde patlamalar olabilir. İki tarafta buna tolerans gösterir. Kadın itaatkâr kalarak durumu kontrol altında tutmaya ve kendini korumaya çalışır.
2. İkinci evre patlama evresidir. Şiddet uygulayan sonunda patlar. Öfke aşırı bir şekilde sözlü fiziksel, ya da cinsel saldırıyla ortaya çıkar.
3. Üçüncü evre balayı ise evresidir. Şiddet uygulayan yarattığı hasarı düzeltmeye çalışır, özür diler. Kadının ayrılmasını engellemek için dikkatli, sevgi dolu ve düşünceli olmaya başlar. Kadının kafası karışır ve

kendi ruh sağlığı ve algılarından Őüpheye düşer. Kendini Şiddetin sorumlusu olarak görüp keşke her Şeyi doğru yapsaydım, sinirlenmeyecekti diye düşünebilir. Bu evlerinin sonunda tekrar birinci evreye dönölür ve Şiddet sarmalı devam eder.

Sosyal öğrenme kuramına göre de kadınların Şiddet ortamında kalmak ve ayrılmak arasında kar zarar hesabı yaptıkları, buna göre ayrılmak daha zararlı görünüyorsa Şiddet ortamında kalmayı tercih ettiklerini savunulmaktadır (Warenham ve ark., 2009; Cochran.,2011 ve Sellers ve ark., 2005). Buna göre kadınlar içlerinde buldukları bağlamsal faktörleri örneğin Şiddetin boyutu, sıklığı, süresi, sosyal destek, finansal kaynakları gözden geçirerek ayılma ve yâda Şiddet ortamında kalma kararı vermektedirler (Waldrop ve Resick, 2004).

Buna benzer feminist çıkarımlarla kadınların Şiddet ortamından ayrılmak yâda kalmaya devam etmek ile ilgili kararları Kandiyoti (1996/2016) tarafından açıklanan ataerkil pazarlıklarla da açıklanabilir. Örneğin kadınların öykülerinde rastlanan evlilik içinde kadınların temel ihtiyaçların karşılanıyor olması, evli bir kadın olmanın getirdiği toplumsal statü gibi toplumsal cinsiyet eŐsitsizliđe dayalı Şekillenen ataerkil pazarlıklar (Bora, 2012) bu karar zarar dengesinin belirlenmesinde etkili olabilir. Dolayısı ile Şiddete maruz kalan kadınlar çeşitli aile ve sosyal baskılar, kendine güvenmeme, toplumsal cinsiyet rolleri, sosyal statü kaybı gibi gerekçelerle de Şiddete karşı sessiz kalabilmektedirler (Kutluoğlu-Karayel, 2019).

Güçlü aile bağları da kadınlara yönelik Şiddeti etkileyen diğer bir kişilerarası faktördür (Oetzel ve Duran, 2004). Stephens (1999)'a göre kadınları Şiddet gördükleri ortamda kalmaya sürükleyen nedenlerden birini çocuklarının iyiliği için kalmaları gerektiği düşüncesidir. Çocukların faille aralarında olan bağlar da kadınların evden ayrılmasını güçleştirir. Kantor ve Little (2003) tarafından belirtildiği gibi Şiddet gören pek çok kadın içinde bulunduğu aile koşulunda kalmak ve bilinmeyen geleceğe doğru gitmek arasında kararsız kalır, nereye gideceği, destek alıp alamayacağı, çocuklarla nasıl başa çıkacağı konusunda kararsız kalır ve evden ayrılmaz.

Yüksel- Kaptanoğlu ve ark. (2012) da 2008 de yayınlanan KSGM tarafından yapılan aile içi şiddet araştırmasının sonuçlarını değerlendirdikleri yazılarında erkeklerde alkol bağımlılığı, yaşlılık, kadının yaşı, aileden gelen destek, kadının aile gelirine katkısı, erkeğin otoritesinin kabulü, yakın ilişki partner olmayan kişiden gelen şiddet, dini inanç farklılıkları gibi ara değişkenlerin şiddet riskini etkilediğini, kadın ve erkeğin çalışma durumu ve eğitim durumunun şiddet görme oranlarına bir etkisi olmadığını ve kadınların önemli bir kısmının evliliklerine kök aile ve başkalarının karar verdiğini ortaya koymuşlardır. Kadınların deneyimlerini ortaya koyan bu araştırmalar kadınlara yönelik cinsiyet temelli şiddetin ve kadınları şiddet ortamında kalmaya sürükleyen nedenlerin feminist çözümlenmelerle birlikte, diğer bağlamsal risk faktörleri ile birlikte ekolojik bir çözümlenme ile de ele alınması gerektiğini düşündürmektedir.

5.1.4.Tema 4: Şiddetle Baş Etmek İçin Çeşitli Yollara Başvurmak

Kadınlar şiddet sarmalı içinde maruz kaldıkları koşullarla baş etmek için bir takım stratejilere başvurmuşlardır. Bu stratejiler kadınların şiddet ortamında kalmaya iten nedenlerle de doğrudan bağlantılıdır. Bu stratejilerin başında yaşadıklarını aile, akraba ve komşu arkadaş, çevreleri ile paylaşmak, süreç içinde evi terk etmek ve tedbir kararı almak gibi kamusal desteklere başvurmak yer almıştır. Bunlarla birlikte kadınlar ağlayarak, dayak yememek için sesiz kalarak, yâda konuşarak sorunu çözmeye çalışmak yolu ile baş etmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Kadınlar maruz kaldıkları şiddeti çevreleri ile paylaştıklarında tutarsız tepki aldıklarını bazen desteklendiklerini, bazen yargılandıklarını, bazen de çevrelerinin durumlarına sadece üzülerek tepki verdiklerini belirtmişlerdir. Özellikle aile rızası dışında evlilik yapan kadınlar aileleri tarafından kendin ettin kendi buldun gibi yargılayıcı ve dışlayıcı bir sözler söylendiğinden söz etmişlerdir. Bazı ailelerin çocuklarını getirmeden yanlarına dönebileceğine dair tepki verdiklerini, bazılarının da yuvanı yıkma, suç sende, sabret, kır dizini otur, ben de neler çektim gibi sözler söylediklerini bazen de kendileri de şiddet uygulayarak eşlerine geri gönderdiklerini ifade etmişlerdir. Komşu ve

arkadaşlardan gelen tepkiler de genelde şiddet ortamında kalmayı destekler şekilde olmuştur. Çok az sayıda kadın komşularının kendilerine haklarından bahsettiğini vurgulamıştır.

Erdoğan ve ark. (2009) literatürde eşleri ile konuşup çözmeye çalışmak, çevreden destek istemek, hukuksal destek aramak, şiddet ortamından uzaklaşmak gibi problem odaklı ve sabretme, dini inancılara sarılma olarak iki kategoride ele alınan kadınların başvurdukları baş etme stratejileri ile ilgili KSE' de kalan kadınlarla yaptıkları araştırmada benzer sonuçlar bulmuşlardır. Başka araştırmalarda da kadınların şiddet ortamında kalmalarında çevresel koşullar, sosyal destek yetersizliği gibi unsurların etkili olduğu ortaya konulmuştur (Waldrop ve Resick, 2004). Ayrıca Türkiye' de yapılan aile içi şiddet araştırmasına göre şiddet gören kadınların %44'nün maruz kaldıkları şiddeti kimseyle paylaşmadıkları, sadece %11'nin de kamusal destek için kurumlara başvurduğu tespit edilmiştir (KSGM, 2014). Bu durum şiddetin gizlice evlerde devam ettiğine işaret etmektedir. Geçen 8 yıllık sürede mekanizmalardaki ilerleme ile birlikte bu oranlarda değişiklik olup olmadığına bakmak için yeni araştırmalar gerekmektedir. Araştırma bulguları da baş etme yöntemleri ile ilgili olarak çevre desteğinin azlığı, verilen tutarsız tepkiler, adli sistemde ortaya çıkan hayal kırıklıkları gibi etmenlerle değerlendirilebilir. Kadınlar sorun odaklı baş etme stratejilerine inanç duymadıklarında duygusal baş etme stratejilerine yönelebilirler (Erdoğan ve ark., 2009).

5.1.5.Tema 5: Şiddetin Etkileri-Şiddetin Yaşamı Olumsuz Etkilemesi

Araştırmada kadınların maruz kaldıkları şiddetin yaşamlarında duygusal, fiziksel, davranışsal ve sosyal anlamda pek çok olumsuzluğa neden olduğu ortaya konulmuştur. Örneğin kadınlar çeşitli kaygılar, korkular yaşadıklarını, kendilerine ve insanlara güvenlerinin kalmadığını, kendilerini aşağılanmış hissettiklerini, utanç ve suçluluk hissettiklerini, kendilerini insan olmaktan çıkmış gibi hissettiklerini, artık beyinlerinin çalışmadığını düşündüklerini, bu sorunların bir kısmının halen devam ettiğini, depresyon ve kaygı bozukluğu tanıları olduğunu ve tedavi gördüklerini belirtmişlerdir. Ayrıca maruz kaldıkları şiddet

sonrası yaralanma ve baş ağrısının, tansiyon, şeker gibi fiziksel sorunlar da yaşamışlardır. Kadınların bazıları ise bir takım davranış sorunları yaşamışlardır. Örneğin eşi sürekli saçını çektiği için bir daha kesmesin diye saçını kısacak kesmek, yaşadığı stresle baş etmek için sigaraya başlamak, yemek yiyememek ve çocuklarına kötü davranmak gibi. Şiddetin en önemli sonuçlarından birisi de kadınların “etrafımda görüştüğüm hiç kimse kalmadı” şeklinde ifade edilen aile akraba ve arkadaşları ile ilişkilerinin eşlerinin uyguladığı baskıdan kaynaklı, kendilerinin duydukları utançtan dolayı kimseyle görüşmek istememeleri veya etrafındakilerin kendilerinden uzak durmaları gibi nedenlerle kesilmiş olmasıdır. Literatürde yer alan diğer araştırmalar da şiddetin etkileri ile ilgili benzer sonuçlar bulunmuştur (Page ve İnce 2008; Altınay ve Arat, 2008; Pehlivan, 2015; KSGM, 2014; WHO, 2021).

Kadınların uzun süren şiddet içeren ilişkinin içinde iç içe geçmiş farklı şiddet türlerine maruz kalmaları ve çevrelerinden de bu konuda destek alamamaları şiddeti olumsuz etkilerinin artmasına neden olur (Şar, 1998; Page ve İnce). Şiddetin yakın ilişki içinde oldukları partnerleri, yani güven bağlarının olduğu kişiler tarafından gerçekleşmesi kendilerine, dünyaya ve yaşama olan temel güven duygularının sarsılması ile travmatik bir etki yaratır (Şar 1998). Maruz kaldıkları şiddet travması sonrası kadınların kendilik değerleri, benlik algıları, öz saygıları düşer, kişilerarası ilişkilerde ciddi sorunlar yaşayabilir, kronik ruh sağlığı sorunları ile karşılaşabilirler (Lesli, 2001; Lenmayer, 2003). Şiddet travmasının yarattığı etkiler kadınların psikolojik dayanıklılık gibi içsel yada aile ve çevrenin desteği ile dışsal kaynaklarında etkisi ile kısa vadeli olabileceği gibi uzun vadeli ciddi ruhsal sorunlar da ortaya çıkabilir. Örneğin travma sonrası stres bozukluğu yada kaygı bozukluğu gibi kadınların tedavi desteği almalarını gerektiren sorunlar ortaya çıkabilir (Carlson, 2005). Bu sorunların iyileşmesinde de kişinin içinde bulunduğu sosyal bağlam ve çevrenin de iyileştirilmesi gerektiğinin üzerinde durulur (Herman 1997/2006). Bu bağlamda kadınlara yönelik şiddet travmasının ele alındığı klinik yaklaşımlar, travma alanındaki genel çalışmalara da önemli katkı sunmuş ikincil travma, dolaylı travma, ilişkisel travma, kompleks gibi yeni tanımlarla, travmanın karmaşıklığı ve sosyal bağamlarına dikkat çekilmiştir (Tseris, 2013). Travma tanımı ve travmatik

olaylarla ilgili yaklaşımlara geleneksel semptomatik bakış açısının üstüne sosyal bağlamı ve kadınların öykülerine kulak verme ve maruz kaldıkları baskıyı anlamaya yönelik çalışmaları gündeme getirmiştir (Tseris, 2013; Leslie, 2001; Carlson, 2005). Ruhsal travma olarak adlandırılan ve kişilerin olağan savunma dinamikleri ve baş etme mekanizmalarını zorlayan aşırı sarsıcı yaşantıların deprem kaza gibi durumlar sonrası olabileceği gibi şiddet gibi insan eliyle yaratılmış olaylardan kaynaklı da olabileceği ortaya konulmuştur (Şar, 1998). Çeşitli araştırmalar kadınların maruz kaldıkları duygusal istismarın kısa vadeli sonuçları ile birlikte istismar bittikten sonrada devam eden uzun vadeli travma sonrası stres bozukluğu gibi sonuçlarından dolayı klasik travma tanımının gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur (Queen ve ark., 2009; Carlson, 2005). Kadınlara yönelik şiddetin travma olarak nasıl tanımlanacağı nedenleri, risk faktörleri, kadınların üzerindeki etkilerinin birlikte ele alınması gereken karmaşık bir konu olarak ele alınmıştır (Carlson, 2005). Herman (1997/2016) travma ve iyileşme adlı kitabında ev içi şiddet gibi kadınların travmatik olaylara maruz kalmasının duygusal düzensizlik, başkaları ile yakınlaşma sorunu, benlik algısında değişimler gibi ciddi psikolojik zararlara neden olduğundan söz etmiştir.

Şiddet gören kadınların içselleştirdikleri cinsiyetçi baskı ve buna bağlı suçluluk, üstlendikleri toplumsal cinsiyet rollerinin pekişmesine ve cinsiyet eşitsizliğinin yaygınlaşmasına neden olur (Sallan-Gül, 2013). Şiddet gören kadınların KSE ortamında diğer kadınlarla yaşadıkları çatışmalar ve güç kontrol ilişkileri de bunun bir yansımasıdır. Kadınlar kendilerine şiddet uygulayanlar ve bunun altında yatan cinsiyetçi ve ayrımcı toplumsal düzene karşı duruş geliştirmeden, düzenin temsilcisi ya da sürdürücüsü rolünde birbirlerine yönelebilirler. Diğer taraftan ataerkil toplumsal düzen kendi ideolojisinden hiç taviz vermeden yoluna devam eder. Ev içi şiddet konusunda feminist kadın hareketlerinin yarattığı farkındalıkla ruhsal travma alanındaki çalışmalara farklı bir bakış açısı getirilmiştir. Kadınların maruz kaldığı ruhsal travmanın semptomatik belirtilerinin yanı sıra eşitsizlik yaratan çevresel boyutlar da ele alınarak, travma terapisinde kadınların maruz kaldıkları baskıyı anlama ve kendilerine dayatılan cinsiyetçi kimliklerin dışına çıkarak, kendi seslerine kulak verme, yeni kimlikler

oluşturma ve travmatik yaşantı ile bozulan ilişkilerini oluşturdukları yeni bakış açısı üzerinden onarma gibi konulara odaklanmıştır (Herman 1997/2006; Tseris 2013; Leslie, 2001; Bem, 1981; Comstock ve ark, 2008; Websrer ve Dun, 2005).

Çocuklar da daha önce tartışıldığı gibi ev içi şiddetten gerek doğrudan maruz kalarak gerekse şiddete şahit olarak olumsuz etkilenmektedir. Çocukların depresyon kaygı, hiperaktivite, yâda içe kapanma vb. sorunlar ile çeşitli uyum ve davranış sorunları yaşadıkları klinik gözlemler arasındadır. Ayrıca şiddete tanık olma yolu ile cinsiyetçi rol ve tutumların taşıyıcısı oldukları kuramsal tartışmalarda yer almış ve ampirik bulgularla da desteklenmiştir. Nitekim çocukların doğrudan şiddete maruz kalmaları ile birlikte şiddete şahit olmaları da kimlik gelişimleri açısından olumsuz sonuçlara yol açan bir sorun olarak ele alınmaktadır (Baykal, 2008; Sullivan ve diğerleri, 2002; Kutluoğlu-Karayel 2019). Ev içi şiddete şahit olan çocukların ilerde şiddetin uygulayıcıları ya da maruz kalanları olarak şiddetin taşıyıcısı oldukları çeşitli araştırmalarda üzerinde durulan bir konudur (Carlson, 2005; Page ve İnce, 2008; Baykal, 2008; Yüksel-Kaptanoğlu ve ark, 2012). Özellikle sosyal öğrenme kuramı çocukluk dönemindeki ebeveynler arasındaki ilişkide şiddete şahit olan çocukların, bu davranışı çeşitli tekrarları ile öğrenme yolu ile pekiştirerek içselleştirdiklerini, hatta kadın ve erkek olmakla ilgili rol kalıplarını bu şekilde geliştirdiklerine ve şiddetin bu yolla nesilden nesille taşındığına vurgu yapmaktadırlar (Cochran ve ark., 2011; Bevan ve Higgens, 2002; Mihalic ve Elliott, 1997; Baykal, 2008; Sullivan ve ark., 2002; Kutluoğlu-Karayel 2019; Carlson, 2005; Page ve İnce, 2008; Baykal, 2008; Yüksel-Kaptanoğlu vd., 2012; Cochran ve ark., 2011; Bevan ve Higgens, 2002; Mihalic ve Elliott, 1997; Sallan-Gül, 2013; Kutluoğlu-Karayel, 2009; Yıldırım, 2016).

Kadınlar ve çocuklarla birlikte şiddetin sorumlusu olan erkeklerin de bu durumdan olumsuz etkilendikleri feminist tartışmaların üzerinde durduğu konulardan birisidir (Obasaju ve ark., 2009). Bu konu ataerkil toplumsal düzeninin sürdürücüsü olarak erkeklerin üstlendiği toplumsal cinsiyet rollerinin bir parçası olan şiddet yolu ile iktidarı sürdürme meselesi olarak ele alınırken, bunun sonucu olarak bir yanda da bunun yarattığı sürekli öfkeli olma, sürekli

kendini ispatlama, inkar ve savunma ihtiyacı içinde olma gibi bir durumla karşılaştıkları vurgulanır (Sancar, 2020; Kandiyoti, 1996/2019; Connell, 2015/2019).

Şiddetin kadınlar ve çocuklar üzerinde yarattığı psikolojik etkilerin yanı sıra, şiddet kadınların toplumsal yaşamının dışına itilmeleri ve kendi potansiyellerini gerçekleştirememeleri yani katılımcı demokrasinin engellenmesi ile sonuçlanır. Bu durum yalnızca kadınları değil bütün toplumun refah seviyesini olumsuz yönde etkileyen bir soruna dönüşür (Altınay ve Arat, 2008; Sallan-Gül, 2013). Kadınlar istihdamda, eğitimde, bilimde, sanatta vb. toplumsal yaşamın pek çok alanında erkeklerin gerisinde yer alırlar (İnci, 2020; Brandwein, 2012).

5.1.6.Tema 6: Güçlü Yanlar

Araştırmaya katılan kadınların kendilik algılarına ve öz farkındalıklarına ilişkin bilgi edinmek amacı ile kendilerinde güçlü gördükleri özellikler ile ilgili bilgi edinilmek istenilmiştir. Kadınlarının çoğunun kendileri ile ilgili olumlu özellikler bulmakta zorlandıkları izlenimi edinilmiştir. Genel olarak karar verme, sorunlarla baş etme, olumlu benlik algısı, kendilerini başarılı ve yetenekli buldukları alanlar açısından güçlü yanları ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır.

Buna göre genel olarak kadınların % 40'ı kendi kararlarını verebildiklerini, %13'ü maruz kaldıkları şiddet sonrası kararsız biri olduklarını, %22 si de hiç karar veremediklerini belirtmişlerdir. Sorunları ile baş etme becerileri ile ilgili olarak kadınların 22 si kendileri ile ilgili olumlu ifadeler kullanabilmiş, bir takım becerilerden söz edebilmişken '10! Kadın kendisinde hiçbir olumlu özellik göremediklerinden söz etmişlerdir.

Kadınların baş etme becerileri, kendilerini nasıl gördükleri ve kendilerini becerikli gördükleri alanlara ilişkin bulgular şu şekilde özetlenebilir:

1. Baş etme becerileri ile ilgili olarak bazı kadınlar olumlu düşündüklerini, durumu eskiye vurduklarını, bazıları ise yaşadıkları olayların kendilerini güçlendirdiğini belirtmişlerdir. Örneğin sadece ekonomik gerekçelerle şiddet ortamında kalmaya gerek olmadığını öğrenmek, kendisinin çalışıp

çocuklarına bakabileceğini öğrenmek, kendi başına bağımsız hareket edebileceğini öğrenmek gibi.

2. Kendilerini nasıl gördükleri ile ilgili olarak ise kadınların kendileri ile ilgili olumlu gördükleri özelliklerin başında iyi anne olmak yer alırken, bununla birlikte kendilerini en çok iyi insan, iyilik yapan insan olarak tanımlamaları öne çıkmıştır. Bazıları da kendilerinde hiçbir olumlu özellik bulamamamızlardır. Kadınların yaşamlarındaki bütün planlarına çocukların dahil olması aynı zamanda onları toplumda kabul görerek var olmaya iten ve bu toplumsal kabul ile birlikte güçlendiren önemli bir unsur olarak ta ele alınabilir. Bu toplumsal kabul toplumsal kabul, bu konudaki kararlarını kolaylaştırmaktadır.
3. Kendilerini başarılı buldukları alanlarla ilgi olarak ta kadınların üçte birinden fazlası daha önce çalışma deneyiminin olması ve buna bağlı olarak çalışıp gelir elde edebilecek olmalarını başarı olarak ifade etmişlerdir. Buna göre kadınların %56'sı ücreti çalışma deneyimi olup, bunların %25'i de hâlihazırda gelir getiren bir işte çalışmaya devam etmektedirler. Çalışma deneyimi olan kadınlar mesleklerini ise aşçı, kuaför, her iş, işçi, muhasebeci gibi çeşitli tanımlamalar ifade etmişlerdir. Bununla birlikte resim yapmak, roman yazmak, şarkı söylemek, iyi ev işi yapmak ta kadınların kendilerini başarılı gördükleri alanlar olarak ortaya çıkmıştır.

Kadınların güçlendirilmesinde kendilerine bakış açılarının değerlendirilmesi ve olumsuz algıların yeniden çerçevelenmesi, güçlü yanların öne çıkartılması ve sahip oldukları becerilerin gözden geçirilmesi ve yeni beceriler geliştirilmesi için çalışmak grup temelli çalışmaların önemli konuları arasında yer almıştır (Breton, 1990; Tutty ve ark.,1993; Lee; 2001; Dominelli 2002, Allen ve Wozniak, 2014; Clemans, 2006). Dolayısı ile bu tema altında elde edilen bulgular da araştırmada yer alan grup çalışmasının şekillenmesinde dikkate alınmıştır.

5.1.7.Tema 7: Sığınma Evi ile İlgili Görüşler: Güçlendirici Yer Sığınma Evi

Bu tematik alanda kadınlara kaldıkları KSE'lerle ilgili genel fikirleri ve koşulların daha iyi olması için önerilerine yer verilmiştir. Genel olarak iki sığınma evinde kalan kadınlar da kadınlıkları sığınma evi ile ilgili olumlu görüş bildirmişlerdir. Buna göre;

1. Genel olarak KSE'ler kadınlar açısından kendilerini güçlü ve değerli hissettiren bir ortam olarak görülmüştür. Uzmanların kendileri ile konuşmaları, kendilerine rehberlik yapmaları ve destek olmaları, bütün temel ihtiyaçlarının karşılanması, çocuklar için kreş bulunması, kendilerini güvende hissettikleri bir yer olması, maddi destek alıyor olmaları, kurs atölye çalışmaları gibi beceriler edinecekleri çalışmalar olması, hakları konusunda bilgi edindikleri yerler olması olumlu kadınlar tarafından ifade edilen olumlu taraflardır.
2. Bazı fiziksel ve sosyal koşulların iyileştirilmesine yönelik önerilerde bulunmuşlardır. Örneğin yemeğin daha iyi olması, yerlerde halı olması, ortak kullanım alanlarının daha az olması, bağımsız yaşam alanının daha fazla olması; tiyatro eğlence gibi sosyal etkinliklerin düzenlenmesi, çocuklar için okul servisi gibi daha fazla destek sağlanması, çalışan kadınlar için kreş saatinin daha uzun olması gibi önerilerde bulunmuşlardır. Bununla birlikte kuralların artırılması, yâda azaltılması, yâda gelen kadınları seçilmesi sorunlu kadınların alınması gibi önerilerde de bulunulmuştur.

KSE'lerin varlığı kadınların uzun süren karmaşık bir şiddetle yaşama deneyiminden sonra, çevresel kaynaklarının da yeterli olmadığı bir durumda şiddete dur demeye karar verdikleri noktada başvurdukları bir yerdir. Güçlendirme açısından ele alındığında da aslında tam anlamıyla maruz kaldıkları şiddetle baş etmek için denedikleri stratejilerin işlevsizliğini fark ettikleri bir yerde, kendilerini şiddet ortamında kalmaya sürükleyen içsel ve dışsal etmenlere bir şekilde meydan okuyarak geldikleri yerdir.

Bu temada ortaya çıkan görüşler KSE'lerin varlığının kadınların güçlendirilmesi açısından gereği ve önemi üzerinde durulan ve sadece varlığının bile kadınların güçlendirilmesine katkısı olduğunu vurgulayan görüşlerle örtüşmektedir (Itzhaky ve Porat, 2005). Ayrıca KSE'lerin

Kadın hareketlerinin uzun yıllar süren ataerkil iktidar yapılar ile ettikleri mücadelede şiddetin devletler tarafından kabul edilemez kamusal bir sorun olarak kabul edilmesi ile elde edilen önemli bir kazanım olduğu savunulmaktadır (Bayrakçeken-Tüzel ve Gediz-Gelegen, 2010). Ayrıca kadınlara güvenli ortam sunan KSE'ler, biryandan da çeşitli destekler alabilecekleri yerler olarak ele alınmaktadır (Itzhaky ve Porat, 2005; Grossman ve Lundy, 2011). KSE'ler bazı eksiklikleri ile tartışmalara neden olsa da kadınların şiddet ortamından ayrılmaya karar verdiklerinde çaresizliklerinin önüne geçen, güvenli kalabilecekleri ve güçlenme fırsatı bulabilecekleri ortamlardır. KSE'lerin güçlendirici etkilerini ortaya koyan bir literatür taraması kadınların benlik saygısındaki yükselme, depresyon belirtilerinin azalması, şiddet içeren ilişkiden uzaklaşma, yeni yaşam becerileri elde etme, yardım arayışını geliştirme, kişisel yeterlilik elde etme gibi pek olumlu katkısı olduğunu göstermiştir (Grossman ve Lundy, 2011).

Güçlendirici tarafları ile birlikte kadınların da önerdiği gibi KSE'lerde bazı fiziksel koşulların ve çeşitli destek ve mesleki standartlarının iyileştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin kadınların kişisel alanlarının genişletilmesi, mesleki ve idari ilişkilerde hiyerarşiden kaçınılması, kadınların kendi aralarındaki hiyerarşinin sonlanmasına yönelik bilinç yükseltme çalışmaları yapılması, gerekli donanıma sahip mesleki personel bulunması, mesleki personelin çeşitli eğitim ve süpervizyon olanakları ile yeterliliğinin artırılması gibi önerilerde bulunmaktadır (Bayrakçeken-Tüzel ve Gediz-Gelegen, 2010; Maybek, 2010). Ayrıca engelli kadınların ihtiyaçlarının dikkate alınması, göçmen kadınların dil nedeni ile ayrımcılık yaşaması için farklı dillerde çalışma yürütebilecek sığınma evlerinin standartlarının yükseltilmesi için yeterli miktarda destek aktarılması sunulan öneriler arasındadır (Bergstrom-Lynch, 2018).

5.1.8.Tema 8: Sığınma Evi Sonrası Bağımsız Yaşama Geçme Planı

Kadınların tamamı belirli bir süre KSE’de kaldıktan sonra bağımsız yaşama geçmeyi planladıklarını belirtmişlerdir. Bu süre bazı kadınlar için belirgin iken (okul tatil olan kadar, çocuğun tedavisi bitene kadar) kadınları yarısından fazlası (%52) kendi ayaklarının üstünde durana kadar, kendimi toparlayana kadar gibi muallak bir süreden söz etmişlerdir. KSE sonrasında ise kadınların %69’ u çocukları ile birlikte kendilerine bağımsız bir yaşam kurmayı planladıklarını belirtmişlerdir. Bağımsız yaşama geçme planları olan kadınların önemli bir kısmı iş bulup ayrı bir eve çıkmayı düşünmektedir. Az sayıda kadın kök aile yâda eşine geri dönme planından söz etmiştir. Burada kadınların planlarının çoğunlukla şiddet ortamına geri dönmek ve çocukları ile birlikte bağımsız bir yaşam kurmaya yönelik olması KSE’ye gelmek ve destek almakla başlayan güçlenme sürecinin göstergesi olarak ele alınabilir. Bu bağlamda destek sistemlerinin kadınlarla buluşmasının şiddet ortamından arınma ve kendi kaynaklarına güvenerek yeni bir yaşama doğru yolculuğa çıkma umudunu geliştirmesinde önemli katkıları olduğu söylenebilir.

5.1.9.Tema 9: Şiddetle Mücadele Önerileri

Bu tema altında kadınların kadınlara yönelik şiddetle başa çıkmak için kadınlar, aileler ve devlet kurumlarının neler yapması gerektiği konusunda görüşleri alınmıştır. Kadınların bir kısmı önceden belirlenmiş olan bu tematik alanla ilgili herhangi bir görüşte bulunmamışlardır. Bir kısmı da devlet daha ne yapsın her şeyi yapıyor diyerek kamusal hizmetleri yeterli bulduklarını belirtmişlerdir. Görüşlerini bildiren kadınların üç başlıkta ele alınan önerileri şu şekildedir:

1. Kadınlar: Kurumlara başvurmalı, destek istemeli, susmamalı, okumalı meslek sahibi olmalı, kendini geliştirmeli, yetenekler edinmeli, ev içi sorumlulukları eşlerle paylaşmalı, okumalı, birbirlerini desteklemeli, kendi ayaklarının üzerinde durmalı, kendi değerini bilmeli, şiddetten korunmak için kendi yerini deşifre etmemelidirler.

2. Aileler: Çocuk yetiştirirken çocuklarına şiddetin yanlış bir şey olduğunu anlatmalı, kız çocuklarını ve oğlan çocuklarını eşit yetiştirmeli, kızlarına çocuklarına sahip çıkmalıdırlar.
3. Devlet: Kanunları uygulanmalı, cezalar caydırıcı olmalı, daha fazla sosyoekonomik destek vermeli, toplumu bilinçlendirmeli, topluma eğitim vermeli, erkeklere eğitim vermeli, şiddet uygulayan erkekleri tedavi etmeli, iş yaşamında kadınlara pozitif ayrımcılık yapmalıdır.

Burada kadınların bildirdikleri görüşler, güçlendirmenin kişisel, ilişkisel ve politik bağlamları açısından ele alınabilir. Kişisel güçlendirme boyutu ile ilgili olarak kadınların var olanı kabul etmemeleri, baskıya sessiz kalmamaları ve erkeklerle eşit rol paylaşımları talep etmeleri burada öne çıkan güçlendirme unsurlarıdır. Kadınların şiddeti kabul etmeyen tutumları ile kişisel güçlenmeleri ve kendi becerilerini geliştirmenin gereği üzerinde durumları öz farkındalıklarının ve bilinçlenmelerinin göstergesidir. İlişkisel boyutta ise kadınların en çok yıkıma uğradıklarını ve düzelmesini istedikleri alan aile ilişkileridir. Kadınlar şiddetin ortaya çıkmasında ve devam etmesinde, şiddet ortamında kalmada ve şiddetten etkilenme şekillerinde ailenin baskıcı yâda destekleyici tutumunun önemini defalarca ortaya koymuşlardır. Ailede kız çocuklarının ve erkek çocuklarının yetiştirmesinde ortaya çıkan ve daha sonra devam eden ayrımcılığın farkında olarak buna karşı önerilerde bulunmuşlardır. Benzer şekilde kamusal düzeyde şiddet uygulayanlara yönelik yaptırımların artırılması ve kanunların uygulanması, kadınlara sağlanan sosyoekonomik desteklerin artırılması, şiddetin önüne geçmek için toplumsal bilinç geliştirilmesi ve eşitlik sağlanması için kadınlara pozitif ayrımcılık sağlanması gibi gerek aktivistlerin gerek araştırmacıların gündeme getirdikleri önerilerden söz etmişlerdir. Daha önce de belirtildiği gibi Türkiye'nin imzaladığı uluslararası sözleşmeler ve buna paralel iç hukukta oluşturulan düzenlemelerle devlet kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi ve kadın erkek eşitliğinin sağlanması için gerektiğinde özel önlemler alacağına dair taahhüt bulunmuştur. Devletin oluşturduğu mekanizmalar ve buna bağlı destek sistemlerinde zaman içinde önemi gelişme sağlanmış olmakta birlikte, niteliksel açıdan pek çok eksiklik bulunmakta ve bu eksiklikler kadınların, kadın STK'ların ve akademisyenlerin gündeminde yer almaktadır. Kadınların belirttiği

erkeklerin eğitilmesi ise yine feminist çalışmalarda, kadınlara yönelik şiddetin sorumlusu ve ataerkil toplumsal cinsiyet rollerinin temsilcisi olan erkeklerin de bilinçlenmesinin kendi iyilik halleri ile birlikte bütün toplumun iyilik hali ve toplumsal değişim için gerekli olduğu vurgulanarak ele alınmıştır (Phillips ve Cree, 2014). Erkeklerin tedavi edilmesi ile ilgili görüş, şiddetin bir hastalık olmadığı erkeklerin ataerkil erkek üstünlüğünü sürdürmek için başvurduğu bilinçli bir eylem olduğu gerekçesi ile feminist görüş tarafından pek rağbet görmemektedir. Ancak kadınların deneyimlerinden az sayıda da olsa erkeğin alkol, madde etkisinde iken, ekonomik sorunlarla baş edemediğinde yâda öfke ile baş etmeyi bilmediği durumlarda şiddete başvurduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda hem kadınlar hem erkeklerle ilgili sosyal bağlamlar ve risk faktörlerini de dikkate alan ekolojik bir perspektiften kamusal yaklaşımların değerlendirmesi yararlı olacaktır.

5.2.DERİNLEMESİNE GÖRÜŞMELER VE GRUP ÇALIŞMASI FİKİRLERİ

Yapılan derinlemesine görüşmelerle araştırmanın nitel amacına yönelik olarak belirlenen temalarla, KSE de kalan kadınların şiddet deneyimleri, şiddetin nedenleri, şiddet ortamından kalmaları ve ayrılmalarında ortaya çıkan süreçler, şiddetle başa çıkmakta başvurdukları yöntemler, sığınma evi deneyimleri, gelecek beklentileri ve şiddetin önlenmesine yönelik görüşleri birbirileri ile bağlantılı bütüncül bir perspektifte ele alınmıştır.

Buna göre alanda daha önce yapılan çalışmalar ve kuramsal yaklaşımlarla örtüşen derinlemesine görüşme analizleri şu şekilde özetlenebilir:

1. Kadınlara şiddet uygulayanlar çoğunlukla eşleri yâda yakın ilişki içinde oldukları kişilerdir. Kök aileler ve eşlerin aileleri de kadınlara çeşitli şekilde baskı ve şiddet uygulayarak erkek şiddetini desteklemektedirler.
2. Kadınlar evlilik ilişkisi içinde uzun bir süreçte psikolojik, fiziksel ve cinsel şiddetin her türlüüne maruz kalmaktadırlar.
3. Kadınların maruz kaldıkları şiddetin çocukluktan itibaren cinsiyet rolleri ile şekillenen ve yaşam boyu devam eden bir süreci vardır.

4. Kadınların şiddete maruz kalmaları, şiddet ortamında kalmaları ve şiddet ortamından ayrılmalarında maruz kaldıkları toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık önemli bir etkidir. Kadınlar ve erkekler tarafından içselleştirilen ve kadınları erkekler karşısında güçsüzleştiren, ikincilleştiren toplumsal cinsiyet rolleri erkekler kadar kadınlar tarafından da içselleştirilmektedir.
5. İçselleştirilmiş baskı kadınların maruz kaldıkları şiddetten kendilerini sorumlu hissetmelerine neden olmaktadır. Çevre ve aile desteğinin de erkek şiddetini desteklemesi kadınların bu algılarını pekiştirmektedir.
6. Erkekler ve kadınlar ataerkil düzenin varlığını sürdürmesi için gereken kendilerine belirlenen rolleri çocukluktan itibaren aile ilişkilerini gözlemleyerek ve daha geniş kültürel ve sosyal yapılar içinde öğrenmektedirler.
7. İçselleştirilmiş baskının ortaya çıkardığı çeşitli güçsüzlüklerle birlikte, çocuklarla ilgili sorumluluklar, çocuk yaşta evlilik ve diğer istismar türlerine maruz kalmak, ekonomik kaynaklarını yetersizliği, kişisel becerilerin yetersizliği erkeklerin işsizlik, alkol kullanımı gibi kişisel ve çevresel etmenlerde şiddetin ortaya çıkması ve sürmesinde etkilidir.
8. Kadınlara yönelik şiddet kadınlar ve çocuklar üzerinde doğrudan ve dolaylı pek çok olumsuz etki yaratmaktadır. Şiddet öncelikle travmatik bir yaşantı olarak kadınların özgüven ve benlik saygılarını zedelemekte, çevre ile ilişkilerinin bozulmasına neden olmaktadır. En önemli sonuçlardan birisi kadınların şiddet yoluyla toplumsal yaşamda izole edilmesidir. Bu izolasyon eşitsizliklerin ve şiddetin tekrar üretilmesine neden olan bir döngü içinde sürmektedir. Kadınları kişisel, ilişkisel ve toplumsal yaşam alanlarından geri tutmaktadır. Kadınlar maruz kaldıkları şiddet, bağlantılı eşitliksizlik ve izolasyonla ülke refahı ve demokratik gelişimi de yeterince katkı sunamazlar.
9. Şiddet ortamından sıyrılarak bütün baskı ve engellere rağmen kadın sığınma evine gelen kadınlar, maruz kaldıkları baskı ve ayrımcılığa karşı gösterdikleri dirençle güçlenme yolunu seçmişler ve kendilerinin güç ve potansiyellerini fark ederek bağımsız yaşama doğru yönelmişlerdir.

10. Kadınların bir kısmı kadınların sessiz kalmaması, destek araması gibi kişisel, ailelerin kadınlara destek olması ve çocuk yetiştirme tarzlarını gözden geçirmesi gibi ilişkisel ve devletin eşitlik sağlanması için gereken tedbirleri alması, kadınlara sunulan destek sistemlerinin artırılması ve toplumsal bilinç geliştirici çalışmaların yapılması gibi politik düzeyde önerilerde bulunmuşlardır.

Derinlemesine görüşmelerin diğer amacı ise grup çalışmasında ele alınacak konuların yani güçlendirmeye dayalı grup çalışmasına kadınların deneyimlerini ve görüşlerini baz alarak onların bulunduğu yerden başlamak ve içeriği şekillendirmektir. Buna göre Thompson (2009/2013)'ın kişisel, ilişkisel ve politik güçlendirme yaklaşımı ve Lee (2001)'nin güçlendirme için gereken çok odaklı bakış ve bunun getirdiği kapsayıcı bütüncül müdahale stratejisi baz alınarak ortaya çıkan grup çalışması fikirleri:

1. Kişisel güçlenme açısından kadınların özgüven gelişimine katkıda bulunacak grup etkinlikleri yapmak
2. İlişkisel bağlamda güçlenme açısından kadınların deneyim paylaşımı ile ortak yanları fark etmeleri ve özellikle sığınma evinde birlikte kaldıkları ilişkilerde ortaya çıkan rekabet ve güç ilişkisini eşitlik, empatik anlayış ve dayanışmaya dönüştürmek
3. Politik bağlamda deneyim paylaşımı ve geri bildirimler ve bilgi paylaşımı ile kişisel sorunların politik bağlamını kurmak ve maruz kaldıkları baskıyı kendi kimliklerinden arındırarak, ortak bilinç geliştirmelerine katkı sunmak
4. Toplumsal cinsiyete dayalı baskının çeşitli formları, baskının gelişimi ve öğrenilme yolları ve çevresel destek sistemleri ile ilgili kadınları bilinçlendirme ve birliktelik ruhunu geliştirmek
5. Kadınların bağımsız yaşama geçme planlarını destekleyecek bilgi ve becerileri geliştirmek

5.3.GRUP ÇALIŞMASI SÜRECİ VE GRUP ÇALIŞMASININ ETKİNLİĞİ

Derinlemesine görüşmeler ve beraberinde kontrol odağı ve yetişkinler için psikolojik dayanıklılık ölçeklerinin verildiği ön test sürecinden sonra, grup

çalışmasına KSE1 de başlamıştır. Grup çalışması 13 hafta boyunca haftada bir oturum şeklinde, 11 kadının katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Grubun sürecine ilişkin gözlemler bulgular bölümünde detaylandırılmıştır. Bu bölümde grubun işleyiş sürecine ve şiddet gören kadınların güçlendirilmesinde bir yöntem olarak yararlılığına ilişkin gözlemlere yer verilmiştir.

5.3.1.Grup Çalışmasının Aşamaları ve Gelişimine İlişkin Gözlemler

Grup çalışmasının aşamalara hazırlık, giriş, gelişme ve bitirme ile burada dört bölümde da ele alınmıştır. Bu Corey ve Corey (1997) tarafından yapılan grubu oluşturma, başlangıç, geçiş, çalışan ve bitirme aşaması olarak belirtilen sıralamaya benzemektedir. Burada geçiş bölümden söz edilmemiştir. Ancak giriş bölümünden gelişme bölümüne geçişin net sınırları olmadığı ve giriş bölümünün uzayarak üyelerin zaman içinde gelişme bölümüne yada Corey ve Corey (1997)'in sınıflandırmasında yer alan çalışma bölümüne geçildiği gözlemlenmiştir.

5.3.1.1.Grup Çalışmasının Aşamaları

Grubun gelişimi başlangıç oturumları, gelişme oturumları ve bitirme oturumları olarak üç bölümde ele alınmıştır.

Giriş oturumu dahil sonraki dört oturumda özgüven ve öz farkındalık gelişimi, kişisel güçleri fark etme ve kişisel güçlenmeye önem verilmiştir. Bununla birlikte çeşitli amaçlı etkinliklerle bir yandan da grup üyeleri arasındaki etkileşimin gelişmesine ve grup birliğinin oluşmasına odaklanılmıştır.

İlk iki oturum giriş bölümü niteliğinde olmuştur. Birbirini tanımakla ilgili çeşitli aktivitelere devam edilmiştir. Bu oturumlarla birlikte altıncı oturuma kadar gelişme bölümüne geçişin devam ettiği düşünülmüştür. Burada Corey ve Corey (1997) bahsettiği geçiş aşasının yaşandığından söz edilmiştir. Bu aşamalarda üyelerin özellikle yazarak, ya da çizerek kendi deneyimlerini ve duygularını aktardıkları etkinliklere karşı motivasyonlarının daha yüksek olduğu gözlemlenmiş. Daha sonraki oturumlarda bu dikkate alınarak yazma etkinlikleri

arttırılmıştır. İçsel dünyanın dışavurumu ve travmanın olumsuz etkilerinden arınmaya yardımcı olan yazma ve çizme yada resmetme etkinliğinin burada yararlı olduğu düşünülmüştür. Üyeler ayrıca yazılan ve çizilenlerin paylaşılması konusunda da açık olmuşlardır. Aynı şekilde birbirlerinin hikayelerini dinlemek ve geri bildirimde bulunarak karşılıklı destek sunmuşlardır. Bu etkileşim özellikle kişisel öykü paylaşımının olduğu bütün etkinliklerde grup çalışmasının sonuna kadar devam etmiştir.

Giriş ve oturumları ve kişisel güçlenmenin konu olduğu beş oturumdan sonra altıncı oturumdan itibaren dört oturumda bir yandan etkileşimsel ve grup birlikteliğini arttırıcı etkinliklere devam edilirken grubun çalışma konularının odağına kadınların maruz kaldıkları toplumsal cinsiyete dayalı baskı ve ayrımcılık, şiddet ve nedenleri ile ilgili bilinç yükseltmeye odaklanılmıştır. Feminist ve diğer güçlendirme çalışmalarında kadınların maruz kaldıkları içselleştirilmiş baskıdan arınmalarının temel yollarından birisi bilinç yükseltme ve kişisel olanın politik olduğu yani kendilerine özgü bir mesele olmadığına dair bilinç geliştirmenin kadınların güçlendirilmesinde önemli rol aldığı görülmüş. Bu neden bu oturumlarda söz konusu konulara yer verilmiştir. Psikoeğitime de ağırlıklı olarak başvuru bu oturumlar üyelerin en çok direnç gösterdikleri oturumlar olmuştur. Üyeler zaman zaman çeşitli sözler ve hareketlerle bu konuları konuşmak istemediklerini belirtmişlerdir. Bu durumun kendilerinin maruz kaldıkları şiddette yüzleşmenin yarattığı savunma ve dirençten kaynaklı olduğu düşünülmüştür. Dirençle karşılaşılsa da bu oturumlar kadınların bilinçlendirilmesi açısından grup çalışmasının önemli bir parçası olarak ele alınmıştır.

Bu oturumların ardından gelişme bölümünde 10 ve 11. oturumda beceri geliştirmeye odaklanılmıştır. Burada iletişim ve öfke ile baş etme konuları üzerinde durulmuştur. Çünkü maruz kaldıkları travmanın etkisi ve toplumsal gelişim süreçlerindeki öğrenme biçimlerine bağlı olarak şiddet gören kadınların iletişim becerileri ve duygularını doğru ifade ederek sağlık ilişkiler kurma becerileri zayıflamaktadır. Bu bağlamda güçlendirmenin bir parçası olarak bu oturumda söz konusu konulara yer verilmiştir.

Son iki oturumda yani sonlandırma oturumlarında kolektif güçlenme ve kişisel hedeflerin ulaşımın gözden geçirilmesi ile sonlandırmaya odaklanılmıştır. Bu bağlamda 12 oturum bitirmeye hazırlık oturumu olarak değerlendirilmiştir. Yine bu oturumda güçlendirmenin önemli unsuru olan kolektif güçlenme ve birlikte hareket etme öne çıkartılarak, üyelere dayanışma ve ortak hareket etme bilincinin oluşturulması amaçlanmıştır. Son oturum ise genel grup hedefleri hedeflere ulaşıp ulaşılmadığının gözden geçirilmiştir Aynı zamanda yazılı ve sözel geribildirimler ve etkinliklerle üyelerin grup sürecindeki kazanımlarının ortaya konulmasına değinilmiştir. Ayrıca üyelerin gelecek projeksiyonlarını gözden geçirerek grubun umutla bitirmelerine odaklanılmıştır. Bu oturumun sonunda üyelerin ayrılma ile ilgili bir kaygı yaşamadıkları, geleceğe yönelik olumlu değişim hisleri olduğu gözlemlenmiştir. Son oturumda ayrıca son testler ve GÇDF üyelere verildiği için oturum daha önceki oturumlardan uzun sürmüştür.

Grup çalışması sürecinde ilk oturumda karşılaşılan çatışma uygulayıcının ilk oturumu yapılandırması ve konuya odaklanma ile çözülmüştür. Ancak bir yanda üyelerin ilk oturumda grup dışı ilişkilerle ilgili çatışmaları doğrudan gruba getirmeleri, grubu devam edememe etme risk ile karşı karşıya getirmiştir. Çünkü çatışmaya zemin hazırlayan bazı üyelerin en başında ön yargılı tutum sergiledikleri, diğer kadınlara sataşarak grubu sabote etmek eğilimde oldukları izlenimi edinilmiştir. Bu kadınlar daha sonra KSE den çalışmasına devam etmemişlerdir. Diğer diğer üyeler arasındaki çalışmalar bazen kadınların grup dışında yaşadıkları ile ilgili olsa ağırlıklı olarak grup içi rekabetlerin yansıması olarak ortaya çıkan doğal çatışmalar olmuştur. Grup kurallarının üyeler ve uygulayıcı tarafından hatırlatılması, bazen de gruptaki diğer üyelerin ikili çatışma yaşayan üyeleri sakinleştirmesi ile çatışmalar çözümlenerek, grup sonuna kadar devam edebilmiştir. Bazen oturumlardaki öznel paylaşımlar ve empatik anlayışın gelişmesi de çatışmaların önlenmesine katkı sunmuştur. Örneğin zaman Liya ve Deniz arasında ortaya çıkan çatışma birbirlerinin öykülerini daha derinden dinledikçe azalmıştır.

Grubun eşitlikçi yapısı, çalışma ilkeleri, kişisel farkındalık geliştirmeye odaklanma, etkileşimsel alıştırmalar, Ben dili kullanımı gibi unsurlar bütün oturumlarda yer alan aynı zamanda güçlendirici ögeler olmuştur.

5.3.1.2. Oturumların Yapısı ve İşleyişi

Yarı yapılandırılmış formatta gerçekleşen grup oturumlarının konuları derinlemesine görüşmelerden elde edilen bilgiler ve ilk oturumda üyelerin çalışmak istediği konular baz alınarak belirlenmiştir.

Grup başlangıçta kapalı grup olarak planlanmış ancak bazı üyelerin ayrılması ile üye sayısının düşmesi ve yeni gelen üyelerin bir kısmının gruba kabulü ile grup yarı kapalı bir grup çalışması yapısı almıştır.

Gruplarla sosyal hizmet uygulaması ve güçlendirme temelli grup çalışmasının özellikleri ve feminist kuram, ekolojik kuram ve sosyal öğrenme kuramının varsayımlarının grup ortamına taşındığı bütünleştirilmiş formatta grup çalışmasını planlamıştır. Çalışma konuları içinde üyelerin talep ettiği çocuklarla iletişim konusu, grup çalışmasının odağı olan kadınların şiddet konusunda bilinçlerinin yükseltilerek güçlendirilmesine uygun olmadığı için çalışılacak konular içine alınmamış kadınlara daha sonra ayrı bir odak grup çalışmasında bu konunun çalışılabileceği bilgisi verilmiştir.

Her oturum sonrası, uygulayıcı ve yardımcı uygulayıcının değerlendirmeleri, grup süreci ve oturum değerlendirme raporları ve süpervizyon sürecindeki geri bildirimler dikkate alınarak bir sonraki oturum içeriği planlanmıştır. Ancak grupta ortaya çıkacak ihtiyaçlara göre her oturum için alternatif etkinlikler oluşturulmuştur. Oturumların süresi genelde 90 dakika tutulmuş, ancak grubun ihtiyacına göre daha uzun ve daha kısa süren oturumlar olmuştur.

Oturumlar esnek yapıda olmakla birlikte her oturumda grubu çalışmaya hazırlayan ısınma etkinliği ve bir önceki oturumda ele alınan konuların gözden geçirilmesi ve günün konusuna bağlanması ile bir giriş bölümü, ana temanın çalışıldığı gelişme bölümü ve oturumun her üye tarafından değerlendirildiği sonlandırma bölümü yer almıştır. Oturumun genel yapısının ve sınırlarının

algılanması üyelerin güçlendirilmesinin önemli bir parçası olduğu için oturumların genel yapısı bütün oturumlarda korunmuştur.

5.3.1.3. Grup Dinamikleri

Grubun genel gelişiminin doğrusal bir süreç olmaktan ziyade grup üyelerinin aktif bir etkileşimsel ve döngüsel bir süreç olduğu gözlemlenmiş ve süreç grup dinamikleriyle ele alınmıştır. Nitekim gruplarla sosyal hizmet uygulamalarında birbiri ile içi içe geçmiş grup içi etkileşimle gelişen grup dinamikleri yaklaşımına daha uygun olduğu vurgulanmaktadır (Crawford ve ark., 2015; Toseland ve ark., 2006). Uygulayıcının eşitlikçi ilişki içinde grup sürecini yürütmesi ve kolaylaştırıcı rol üstlenmesinin grup dinamiklerinin oluşmasında etkili olduğu düşünülmüştür.

Grup içi etkileşim ve etkileşim: Grup çalışmasında ele alınan oturum konuları üyelerin aktif olduğu ve kişisel keşiflerinin ve karşılıklı destek ve etkileşimlerinin öne çıktığı etkinliklerle ele alınmıştır. Bazı oturumlar uygulayıcı tarafından aktarılan bilgilerle psikoeğitim tekniğine de başvurulmuştur. Grup süreci boyunca üyelerin kendi hikayelerini ve deneyimleri paylaşmaları ve birbirlerine geri bildirimde bulunmaları oturumların merkezinde yer almıştır. Grup üyeleri arasındaki etkileşim ve üyelerin karşılıklı destek ve geri bildirimlerle birbirlerini güç vermeleri teşvik edilmiştir. Grup içi iletişimde sınırların korunması ve bütün üyelerin eşit söz alabilmeleri için çeşitli yollara başvurulmuştur. Örneğin iletişimde ben dilini kullanma, sıra ile değil rastgele konuşma, kum saati kullanarak eşit sürede konuşma, hikayeleri değiştirerek empatik anlayış geliştirme, grup kurallarının dışına çıkılınca üyelerin hatırlatması gibi.

Direnç: Grup çalışması sürecinde direnç iki şekilde ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi çalışma konuları ile ilgili, diğeri ise grup oturumlarının zamanında başlaması ile ilgilidir. Grubun konularının çalışıldığı gelişme bölümünde özellikle kadınların maruz kaldığı şiddetin boyutları ve çeşitli bağlamları ele alınırken grubun direnç gösterdiği gözlemlenmiştir. Bu durum kendi yaşadıkları travmatik deneyimlerle tekrar yüzleşmeye karşı gösterilen bir tepki olarak değerlendirilmiştir. Diğer konular çalışılırken ve ısınma alıştırmaları ve diğer

etkileşimsel etkinliklerde üyelerin direnci ile karşılaşılmamış, üyeler eğlendiklerini ve keyif aldıklarını belirtmişlerdir. Çalışma konuları ile birlikte kadınların direnç gösterdikleri bir alan ise grup oturumlarının zamanında başlanmasında gözlemlenmiştir. Kadınlar oturumlara tek tek çağrılmadan gelmemiş, bazı kadınlar bazen grup oturum olduğu saatte başka plan yaptıklarını söylemişlerdir. Oturumlar başladıktan sonra başlamak ile ilgili bu direnç kaybolmuştur.

Sınırlar ve çalışma ilkeleri (grup normları): Sınırların oluşmasında ve korunmasında diğer bir etkende grubun çalışma ilkeleri yani grup kurallarıdır. Üyeler ilk oturumda birlikte oluşturdukları sınırların bir kısmına genel olarak uyum sağlamışlardır. Sadece üyelerin zamanında gelmemesi ile grubun belirlenen saatte başlaması ile ilgili sorunlar olmuş. Ancak grubun çalışma süresinden genel olarak vaz geçilmemiş ve geç başlayan gruplar geç bitirilmiştir.

Çatışmaların çözümü: Grup sürecinde çatışmalar bazı üyeler arasında zaman ortaya çıkmıştır. Örneğin Deniz ve Liya, Sarı Çiçek ve Gül, Sarı Çiçek ve Papatya gibi. Çatışmaların ortaya çıkışının bazen rekabet (birinin anlattığını diğerin kabul etmeyişi, onu çürütmek istemesi) ve kıskançlık, bazen aynı kişiye zaman zaman sataşma şeklinde ortaya çıkmıştır. Özellikle ilk ve dördüncü oturumda ortaya Gül ve Sarı Çiçek arasındaki çatışmalar bütün grup üyelerini olumsuz etkilemiştir. İlk oturumda gruba sonradan devam etmeyen bazı üyelerin de gösterdiği reaksiyonla artan çatışmanın, çatışmanın grup dışı sığınmaevinde kendi aralarında yaşadıkları sorunlarla ilgili olduğu düşünülmüştür. Nitekim genelde grup çalışmalarında ilk oturum kaygı ve belirsizlerin yoğun olduğu oturumdur. Üyelerin birbirlerini önceden tanıyor olmaları ve bazılarının aralarında grup dışı anlaşmazlıklar olması nedeniyle ilk oturumda kaygının daha yoğun olduğu düşünülmüştür. İlk oturumda çatışmaların üzerine gidilmemiş. Uygulayıcı ilk oturumda aldığı lider rolü ile, oturumu tam yapılandırılmış bir şekilde yürüterek, sınırları oluşturmaya çalışmıştır. Daha sonra dördüncü oturumda Sarı Çiçek ve Gül arasında tekrar ortaya çıkan çatışma grup üyelerinin sınırları hatırlatması ve uygulayıcının üyelere sakinleşmek için

alternatif sunmaları ve üyelerin desteği, bazen de üyeler arasındaki empatik anlayışın gelişimi ile kendiliğinden çözülmüştür. Ayrıca beceri geliştirme oturumlarında iletişim konusu ele alınırken çatışma çözmeye de yer verilmiştir.

Roller ve statü: Üyeler grup sürecinde farklı roller üstlenmişlerdir. Örneğin Deniz'in uygulayıcıyı ve diğer grup üyelerini destekleyici, aynı zamanda gruba enerji verici rolü Çiçeğin grupta sürekli üyelerden birine laf atarak yada bir hareket yaparak ilgi çekmek isteyen rolü, benzer şekilde Gül'ün anlatılan hikayeleri kendine çekerek, kendinin daha zor durumda olduğunu anlatmaya çalıştığı kendini grubu merkezine alma rolü Başak'ın sakin, katılımcı ve diğer üyelerini onaylayan tutumu ile dengeleyici rolü, Kiraz'ın sessiz kalıp, grubu izleyerek üstlendiği gözlemci rolü, Liya'nın anlatılan her hikayenin üzerine ek yorum koyarak ben bilirim rolü grup içinde dikkat çekmiştir. Grup üyeleri arasında genelde uyumlu bir etkileşim oluşmuştur. Ancak üyelerin üstlendiği bazı roller çatışmalara neden olmuştur. Örneğin benzer roller alarak ilgiyi kendilerinde tutmak isteyen Çiçek ve Gül arasında zaman zaman rol çatışması çıkmıştır. Liya'nın ben bilirim rolü Denizi rahatsız etmiş ve bazen onun fikirlerini çürütmeye çalışmıştır. Grup içinde oluşan çatışmalar grup kurallarına başvurularak kontrol altında tutulmuştur.

Grup birlikteliği: Üyelerin birbirleri ile etkileşiminde gelişen grup birlikteliği, bu grupta üyelerin etkinliklere aktif katılımı, karşılıklı destek, grup normlarına gösterilen genel uyum, grup bazen çocuklarla bölündüğünde, kabul ve sonra devam edebilme, zorlayıcı hikayeleri paylaşma ve geri bildirim, birlikte keyif alıcı enerji verici alıştırmaları birlikte yapmaları ile ortaya çıkmıştır. Ancak grubun birbirlerine aşırı bağlı olduğuna dair izlenim edinilmemiş, süreçte birlikte olabilmeyi başarmış olduğu düşünülmüştür. Grubun bitişi de bu bağlamda üyeler için zorlayıcı olmamış, önemli bir direnç ile karşılaşılmamıştır. Hatta zaman zaman grup birlikteliğinde azalma olduğu da düşünülmüştür. Örneğin dokuzuncu hafta grup çalışmasının 12 haftan 14 haftaya çıkartılmasını isteyen grubun, 10 hafta katılımındaki azalma ve isteksizlik nedeni ile uygulayıcı grubun görevlerini tamamlamaya başladığını düşünerek sonradan eklenen bir haftayı iptal etmiş ve grup 13 haftada tamamlanmıştır.

Grubun birlikteliğini arttıran ve azaltan etkenlerin bu grup çalışması sürecinde ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Kişilerarası çekicilik, üye olma, ait olma, güvenlik ihtiyacı, tanınma ihtiyacı, yalnızlık hissinin giderilmesi, ödüllendirilmek, sosyalleşme, prestij, kaynaklara erişme, bir sorun üzerinde birlikte çalışma, anlaşmazlıkları çözme, işbirliği gibi etmenler grup birlikteliğini arttırır (Toseland ve ark, 2006). Bununla birlikte eleştirilmek, keyifli olmayan grup etkinlikleri, sevmediği insanlarla bir arada olmak, manipüle edilmek, düzeltilmek gibi etkenler de grup birlikteliğini azaltabilir (Zastrow, 2012, s. 21). Ayrıca üyelerin grup dışı yaşantıları iş ve gelecek kaygısı, çocuklarla ilgili kaygıları, yaşadıkları olumsuzluklarında zaman zaman grupla ilgili motivasyonlarını düşürdüğü izlenimi edinilmiştir.

Liderlik: Güçlendirme ve feminist grup çalışması ve ekolojik yaklaşımın ilkelerine bağlı olarak grup uygulayıcısı grup liderliği yerine kolaylaştırıcılık rolü üstlenmiştir. Nitekim grubun genel yapısını muhafaza etme yani her oturumun giriş gelişme ve sonlandırılma bölümlerinin sabit kalması ve ihtiyaca göre etkinliklerin seçilmesi rolünü üstlenen uygulayıcı aynı zamanda kadınların hikayelerini paylaşmaları, birbirlerini desteklemeleri ve kendi aralarındaki etkileşimin güçlenmesi, kişisel ve kolektif güçlenmelerine odaklanarak hiyerarşiden arınmış bir grup ortamı oluşturmaya çalışmıştır. Liderin kolaylaştırıcı rolü zaman zaman bazı üyelerin grup içinde liderlik ve otorite oluşturma çabaları ve kendini merkeze alma gibi davranışlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca üyeler arasında da farklı roller üstlenilse de üyeler arasında da hiyerarşi oluşmaması için eşit paylaşım ve birlikteliği öne çıkartmaya çalışmıştır. Bazen de grup üyelerine çalışma ilkeleri hatırlatılarak bu durum dengelenmiştir.

Bazı üyelerin uygulayıcının sunduğu eşitlikçi çalışma ortamına alışmakta zorlandığı ve liderlik rolü almaya çalıştığı gözlemlenmiştir. Özellikle Sarı Çiçek Zaman zaman diğer üyeler üzerinde hiyerarşik ilişki kurmaya çalışmıştır. Bu durumun kadınların alışkın olduğu hiyerarşik ilişkiden arınmış bir çalışma ortamına zorlanmalarından kaynaklı olduğu düşünülmüştür. Nitekim grup dışında kurumda devam eden bir hiyerarşik sıralanış vardır. Aynı zamanda

yaşamları hiyerarşik sıralanış içinde geçmiştir. Genelde bastırılan ve hiyerarşik sıralanışta geride kalan bu kadınlar için tıpkı ataerkil pazarlıklarda olduğu gibi fırsat oluştuğunda kendilerinin hiyerarşi kurabilecekleri bir ortamda güç elde etme çabaları da anlaşılabilen bir davranış olabilir.

5.3.1.4. Üyelerin Gelişimleri

Güçlendirme temelli diğer grup çalışmalarında olduğu gibi gerçek dünyanın küçük bir yansıması yani mikro kozmosu olan şiddet gören kadınlarla yapılan bu grup çalışmasıyla da en genelde yapılmak istenen kadınların maruz kaldıkları baskı ve ayrımcılığı bağlı olarak bozulan sosyal ilişkilerinin yeniden deneyimleyerek ve grup içinde yeniden çözümleyerek onarılmasıdır. Ayrıca baskılayıcı ilişki ağları içinde zedelene öz güven, öz saygı ve öz kontrol duygularını geliştirmek ve kendi güçlü yanlarını fark etmelerine yardımcı olmaktır. Bu bağlamda grup bütün üyelere kendi öykülerini paylaşma, karşılıklı destek alma, grup içinde aktif olma ve güven ortamında birlikte aktiviteler yapma açısından olumlu bir ortam sağlamıştır. Üyelerin genelde kendilerine ait zor yaşantıları, bazı özel sırları ve bunlarla ilgili duygu ve düşünceleri çok kolay kolay paylaşabildikleri ve gruptan destek aldıkları gözlemlenmiştir. Aralarında grup dışı çatışmanın yoğun olduğu üyeler de grupta paylaşılan kişisel öykülerin grupta kalmasına sadık kalmışlardır. Genel olarak paylaşım ve sadakat arttıkça üyelerin grup ortamına güveni de artmıştır.

Üyelerin grup ortamında her türlü duyguyu ve davranışı rahatlıkla yansıtılabildikleri gözlemlenmiştir. Örneğin bazı davranışları sergilerken KSE çalışanlarından çekinen kadınlar grupta rahat hareket edebilmişlerdir. Hatta bazen çocuksu davranışlar sergiledikleri de olmuştur. Örneğin Deniz'in küsüp konuşmak istememesi, Sarı Çiçek'in zaman zaman yanında oturan diğer üyeye el şakası yaparak dikkat çekmeye çalışması gibi.

Kurumların yapısı kadınların tıpkı koruma altına alınan çocuklarda olduğu gibi 'koruması gereken, ne yapacağı söylenmesi gereken' kişiler gibi algılanmasına zemin oluşturduğu için kadınlar da bu hiyerarşinin içine düşmektedirler. Bazı davranışları ilgi bekleyen, ne yapacağının söylenmesini bekleyen, kendi karar

vermek istemeyen kişiler oldukları izlenimi edindirmektedir. Bunların temelde dış dünyada maruz kaldıklarını benlik gelişimlerini zedeleyen baskılarla ilgisi olduğu gibi, kurumsal koşullarda bunu desteklemektedir. Bunun bir örneği grup çalışmasının yapıldığı salonun düzenlenmesi ile ilgili yaşanmıştır. Kadınlar kurum tarafından kendilerine verilen bazı sorumlulukları zorunlu oldukları yerine getirmekle birlikte, oturumlar başlamadan önce ve oturumların sonunda salonun düzenlenmesi konusunda destekleyici olmamışlardır. Genelde hazır salona gelmek istemişlerdir. Deniz bu konuda destekçi olmuş, diğer üyelere bunu hatırlatmış ancak onlar bu konuda destekçi olmamışlardır. Uygulayıcı ve yardımcı uygulayıcı salonu kendisi düzenlemiştir.

Üyelerin kişisel olarak gelişimlerine bakıldığında ise grupta aldıkları roller ve sorumluluklarla kendi varlık ve ihtiyaçlarını farklılaşarak ortaya koymuşlardır. Kendi ihtiyaçları doğrultusunda grup sürecinden yararlanmışlardır. Örneğin Deniz ve Gül'ün kendi öyküsünü ve yoğun duygularını paylaşma ve onay alma, Liya'nın onay alma, Başak ve Kardelen'in yeni şeyler öğrenme, Sarı Çiçeğin yaramaz çocuk olma, Kiraz, Halime, Mevsim ve İrem'in güvenli bir ortamda sakince kalma gibi ihtiyaçları ve bunu yansıtan davranışları bunların yansıması olarak değerlendirilmiştir.

5.3.2. Grup Çalışmasını Zorlaştıran Etkenler

Grup çalışması sürecini zorlaştıran bir takım etkenler olmuştur. Bunların başında kadınların çalışmaya zamanında gelmemeleridir. Uygulayıcı neredeyse her grup oturumu başlangıcında üyeleri tek tek odalarına giderek çalışmaya davet etmiştir. Her hafta zamanında başlamayla ilgili grup kuralının hatırlatılmasına rağmen, grup çalışmasının sonuna kadar bu sorun devam etmiştir.

Grup çalışmasının günü ve saati üyelerin istekleri doğrultusunda belirlenmiştir. Üyeler çocukların akşam 21.00'da yatma saatleri olduğunu o yüzden grubun o saatte başlamasının uygun olacağını, ayrıca çalışan kadınlarında gruba o saatte rahat katılabileceğini belirtmişlerdir. Ancak çalışma o saatte başlayamamış, yarım saat sonrasına alınmıştır. Bu saatte de genelde kadınlar

gelmediği için tek ek gruba çağrılmışlardır. Gruba geldikten sonra katılım ve etkileşim ve oturumun sonuna kadar katılma ile ilgili bir sorun yaşamamışlardır. Bu sorunun kadınların kendi tercihleri de olsa grup çalışmasının geç saatte yapılmasından kaynaklı olabileceği düşünülmüştür. Ayrıca sığınma evinin kadınların günlük yaşam alanı olması nedeni ile kadınların grup çalışmasının profesyonel sınırlarını içselleştirmekte zorlandıkları düşünülmüştür. Örneğin çocukların uyuduğu ve kendi aralarında sohbet saati olarak belirlenen saatte grup çalışmasının yapılması, çalışma esnekte olsa kadınların başlamak konusunda direnç geliştirmelerine neden olmuş olabileceği düşünülmüştür.

Grup çalışmasını zorlaştıran en büyük etmenlerden birisi çocuklarla ilgilidir. Çocukların bir kısmı uyumadığı için sürekli grup çalışmasının yapıldığı toplantı odasına gelmişlerdir. Çocukların geldiği esnada grup çalışması durdurulmuştur. Çünkü grubun dikkati çocuklara yönelmiştir. Özellikle Gül'ün çocukları annelerine bir şey söyleyeceklerini belirterek, kapıyı vurup grup odasına girmiş, çoğu zaman anneleri onları yatırmak için gruptan çıkmış ve bir süre sonra tekrar dönmüştür. Liya'nın bebeğinin küçük olması nedeni ile uyumadığı zaman grup çalışmasına bebeği ile gelmek zorunda kalmıştır. Zaman zaman bebek grubun dikkatini dağıtacak şekilde hareketleri ve ağlaması ile grup çalışmasının bölünmesine neden olmuştur. Halime'nin büyük kızının kendine zarar verme gibi davranışsal sorunları olduğu için bazen onun yayında kalması gerekmiş ve gruba yeterince katılamamıştır.

Diğer zorlaştırıcı etken ise grup dışındaki üyeler ve sığınma evi çalışanları arasında gelişen hiyerarşik ilişkinin grup sürecine yansımalarıdır. Üyeler zaman zaman kurum çalışanlarının kendi üzerlerinde oluşturduklarını hiyerarşik ilişkiden rahatsız olmuş, bunu gruba taşıyarak konuşmak istemişlerdir. Bu anlamda grup çalışmasında vurgulanan eşitlik mesajları, grubun dışında kurumsal ilişkilerde oluşan hiyerarşi çelişki oluşturmuştur. Bununla birlikte kadınların grup dışında kendi aralarındaki güç meseleleri de zaman zaman grupta hissedilmiş ancak grubun çalışma ilkeleri ile kontrol altına alınmıştır.

5.3.3. Grubun Genel Başarısı ve Grup Çalışması Değerlendirme Formu

Süreçte karşılaşılan birtakım zorluklara rağmen grup bütün aşamalarını tamamlamıştır. Grup çalışmasında planlanan konuların tamamı ele alınmış, grubun genel amaçlarına ulaşılmıştır. Üyeler grup çalışmasının başında koydukları kişisel hedeflerine ulaştıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda grubun kendisi bir başarı olarak değerlendirilmiştir. Grup çalışmasının son oturumunda üyelerin gelecek projeksiyonlarına yönelik etkinliklere yer verilerek gruptan umutlu ayrılmaları amaçlanmıştır. Onun dışında grubun sonunda bütün üyelerin birbirlerine ve uygulayıcının bütün üyelere olumlu geri bildirimde bulunması ile grubun sonlandırılması olumlu hisle grubu bitişi sağlamıştır. Grup bitiminde ayrıca üyelerin tamamı çalışma hakkında olumlu sözel geri bildirimde bulunmuşlardır.

Üyeler grup dışında kendi aralarında bazı güç meseleleri olmasına rağmen bunu grup ortamında kontrol altında tutarak grubun sınırları içinde kalmayı başarmışlardır. Grubun başlangıç saati dışındaki çalışma ilkelerine uyum sağlanmış, üyeler grubun sınırlarını benimsemişlerdir. Üyeler özellikle gizlilik ilkesine riayet etmişlerdir. Grup içinde paylaşılan sırlar ve derin şiddet yaşantısı öyküleri birbirlerine karşı empati ve şiddet karşısında ortak anlayış geliştirmelerine yardımcı olmuştur. Hiçbir üye diğerinin yaşantısı üzerinden güç elde etmeye çalışmamış ve grup dışında da öyküler paylaşılmamıştır.

Grup çalışmasının sonunda üyelerin sözlü değerlendirmeleri ile birlikte gruba ilişkin görüşlerinin aldığı GÇDF kendilerine verilmiş ve üyeler yazılı olarak formu doldurmuş ve görüşlerini beyan etmişlerdir. Üyeler gruba ilişkin ve grup çalışmasında edindikleri kazanımlara ilişkin görüşleri yer almıştır. Buna göre;

1. Üyeler genel olarak grubu kendilerinin her şeyi konuşabildikleri bir ortam olması, kendilerinin söz söyleme hakkının olması, genel olarak grupla olmak, birlikte neler yapılabileceğini görmek, iyi arkadaşlık ortamı, ortak kadınlık sorunlarının ele alınması, her şeyi konuşabilmek, eleştiriye açık senek ortam olması gibi olumlu ifadelerle değerlendirmişlerdir.

2. Grup çalışmasının içeriği ile ilgili olarak: Ben olmayı öğrendim, kadın olmayı öğrendim, var olduğumu dünyaya insanlara haykırmayı öğrendim, kadın olmanın zorluklarını fark ettim gibi ifadelerle grup çalışmasının kadın kimliği ve öz farkındalıklarının gelişimi üzerinde yarattığı olumlu etkiden söz etmişlerdir.
3. Isınma alıştırmaları ve etkileşimsel etkinliklerle ilgili olarak oyunların kendilerini canlandırdığı, yorgun ve isteksiz olduklarında motive ettiğini, eğlendirdiği, kadın olduklarını fark ettirdiği olumlu geri bildirimlerde bulunmuşlardır.
4. Uygulayıcı ile ilgili olarak; pozitif, bize değerli olduğumuzu hissettirdi, hedeflerimizi gerçekleştirmemize yardımcı oldu, iyi, anlayışlı başarılı bize ayağa kalkmamız gerektiğini, kadın olarak var olduğumuz gösterdi, eğlendirdi gibi ifadeler kullanmışlardır. Burada uygulayıcının kolaylaştırıcı özelliklerinin ve öz farkındalık ve kadınlık vurgusunun üyelere yansıdığı izlenimi edinildi.
5. Yardımcı uygulayıcı ile ilgili olarak destekleyici, güler yüzlü, anne, sabırlı, bizi dinleyen bizimle ağlayıp gülen gibi ifadeler kullanmışlardır. Bu görüşler uygulayıcının rolünün üyeler tarafından kabullenildiği ve grup üyesi olarak uygulayıcının benimsendiğini göstermiştir.
6. Çalışmanın kendilerine kazandırdıkları ile ilgili olarak: kendim olmayı öğrendim, var olduğumu öğrendim, güçlü olmayı ayakta kalmayı, umut etmeyi, hayal kurmayı öğrendim, özgüvenimi kazandım, bilmediğim farkında olmadığım şeyleri fark ettim, neleri yapabileceğimi gördüm, umut kazandım, önce ben demeyi öğrendim gibi öz farkındalık ve özgüven gelişimine yönelik olumlu ifadeler kullanmışlardır.
7. Çalışma sonunda değiştirdikleri davranışlarla ilgili olarak ise kendimle barışmak, topluluk önünde kendimi ifade etmek gibi, yine benlik algıları ve kendilerine bakış açılarında olumlu değişim yaşadıklarından söz etmişlerdir.
8. Gelecekte neler yapmak istedikleri ile ilgili olarak ise ben olduğumu bir kadın bir insan olduğumu unutmayacağım, hayallerimi gerçekleştirmeye çalışacağım, meslek sahibi olup çalışmak, bir düzen kurmak gibi

ifadelerle kendine güven ve kendi ayaklarının üzerinde durabileceklerine dair inancalarını ve umutlarını ifade etmişlerdir.

Grup çalışması değerlendirme formlarından elde edilen bilgiler kadınların grup çalışmasında genel olarak memnun oldukları, özellikle kendilerini ifade etme, kendi sözlerini söyleme, bir kadın olarak insan olarak var olmayı fark etme gibi kişisel güçlenmeye yönelik kazanımlarını ifade etmişlerdir. Buna göre Kadınların grup sürecinde en çok yararlandığı alan öz farkındalık ve öz kimlik gelişimi olmuştur. İçerikle ilgili olarak kadın olarak karşılaştığı zorlukları fark ettim gibi ifadeler kullanılsa da ortak bilinç gelişiminin bireysel güçlenmenin gerisinde kaldığı izlenimi edinilmiştir. Üyelerin uygulayıcı ve yardımcı uygulayıcı ile ilişkileri ile ilgili geri bildirimler güçlendirmenin temel vurgusu olan birlikte eşitlik çalışma ilkesi ile örtüşmüştür.

Güçlendirme kuramının ilkeleri grubun karşılıklı ilişki geliştirmesine, sorunların sosyo politik bağlamlarının bağlamlarına odaklanmaya, farklılıkları dikkate almak, kadınların deneyimlerinin erkeklerden farklı olduğuna odaklanmak, kendi hikayelerini odaklanmak, öz yeterlilik ve eleştirel bilinç gelişmek, beceri geliştirmek, grubun eylemlerine dahil olmak önemlidir (Turner ve Maschi, 2015). Bu grup çalışmasında söz konusu ilkeler doğrultusunda hareket edilmiştir. Ancak kadınların geri bildirimleri ağırlıklı olarak grubun kişisel güçlenmelerine katkıları ile ilgili olmuştur. Diğer güçlenme alanlarından söz etmemişlerdir.

Grup oturumlarında çalışılan konularda genel olarak üyelerin etkin katılımı ve karşılıklı desteğin yoğun olduğu gözlemlenmiştir. Gelişme oturumlarında özellikle kadınların maruz kaldıkları baskı ve ayrımcılığa ilişkin farkındalık, cinsiyete dayalı şiddetin politik bağlamına ve hakları ilişkin bilinçlenme konularının ele alındığı oturumlar da üyelerin sıkılma, söylenme, daha eğlenceli bir şey yapma isteme gibi davranışlarla yoğun direnç gösterdikleri, bu konuların çabuk geçilip daha eğlenceli şeyler çalışmak istedikleri gözlemlenmiştir. Bu durum maruz kaldıkları travmatik yaşantı ile yüzleşmek zorunda kalmalarına gösterdikleri bir içsel direnç olarak değerlendirilmiştir.

Genel olarak kadınların grup sürecinin iyileştirici ve güçlendirici unsurlarından yararlandıkları, ancak kişisel güçlenmenin kolektif güçlenmeye göre daha öne çıktığı izlenimi edinilmiştir. Grup sürecinde kendini açma, öyküsünü yazma ve anlatma konusunda üyeler genel olarak istekli olmuşlardır. Karşılıklı destek sunma ve almadan da yararlanmakla birlikte, kadınların kendini anlatmaya daha fazla meyilli oldukları gözlemlenmiştir. Bu durum uzun süre baskı altında kalma, kendi sözünü söyleyememe gibi nedenlerden kaynaklı kendini anlatma ve kabul alma ihtiyacının bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Paylaşılan hikâyelerdeki ortaklıkları keşfetmiş olmaları ile birlikte birliktelikten çok bireysellikleri ve bireysel ihtiyaçları öne çıkmıştır. Üyeler etkileşimsel ısınma, canlandırma alıştırmaları ve teknik etkinliklerde genel olarak istekli olmuş, grubun eğlence yada keyif veren iklimine daha fazla uyum sağlamışlardır.

5.4.GRUPLAR ARASI VE GRUP İÇİ KARŞILAŞTIRMALAR

Araştırmanın nicel boyutunda yer alan grup içi ve gruplarlar arası karşılaştırmalarla şiddet gören kadınların güçlendirmeye yönelik gerçekleştirilen grup çalışmasının etkinliğini destekleyecek bulgular elde edilip edilemediğine bakılmıştır. İki KSE de bulunan kadınlara grup çalışması öncesi ve sonrası KOÖ ve YPDÖ ölçekleri verilerek genel ölçek puanları ve alt ölçeklerde grup içi ve gruplar arası karşılaştırmalarda bir fark olup olmadığına bakılmıştır.

İki grupta yer alan kadınların birbirlerine eğitim, yaş, KSE' de kalma süresi, medeni durum gibi sosyodemografik özellikleri açısından benzer özellikler sergilemeleri ölçümlere eşit noktadan başlama ve grubun etkisini değerlendirme açısından araştırmanın nicel zemini açısından uygun bulunmuştur. Grup karşılaştırmaları örneklem sayısı düşük olduğu için parametrik olmayan testlerle yapılmıştır. Yapılan analizlerde iki grubun başlangıç ve grup sonrası test puanlarında gerek KOÖ gerekse ve YPDÖ ölçekleri toplam ve alt ölçeklerinden anlamlı düzeyde bir fark çıkmamıştır. Aynı şekilde grupların kendi içindeki öntest ve son test puanlarında anlamlı düzeyde fark bulunamamıştır. Bir başka deyişle grup çalışmasının sonunda MG' de yer alan kadınların KOÖ ve YPDÖ

ölçeklerinde anlamlı düzeyde fark bulunamamıştır. Yani grup çalışmasının etkinliğini destekleyecek nicel veri elde edilememiştir.

Bu bulgular pek çok açıdan ele alınabilir. Öncelikle iki gruptaki örneklem sayısı karşılaştırma yapmak için oldukça düşüktür. MG 'deki 11 kadının grup çalışmasına katılımları da her katılımcı için yüksek değildir. Grup üyesi olan iki kadın 13 oturumun sadece dördüne katılım sağlamışlardır. Bu kadınların grup çalışmasından yararlanma olasılığı diğerlerinden daha düşük olabilir. Ayrıca KG de ön test alan kadınlardan sadece sekizine son test verilebilmiştir. Bu da nicel veri karşılaştırması için sonucu etkileyebilecek oldukça düşük bir sayıdır.

Gruba çocukların gelmesi ile sık sık grubun durdurulması, grubun kapalı gruptan yarı kapalı gruba dönüşmesi, üyelerin grup çalışmasının bütün oturumlarına katılmayışı, üyelerin grubun dışındaki gelecek kaygıları, KSE' nin grup dışındaki hiyerarşik ortamı ve kuralların grup çalışmasının prensipleri ile çatışması, grubun geç saatte başlaması gibi etmenlerin de grup çalışmasının başarısını etkilemiş olabileceği düşünülmektedir.

Başka bir açıdan da grup çalışmasının etkisi uzun vadeli olarak ele alınabilecek bir süreçtir. Grubun sonlandırılmasından hemen sonra yapılan son testler henüz devam etmekte olan güçlendirme sürecini yansıtmamış olabilir. Bu çalışmada izleme ölçümleri yapılmadığı için süreç içinde de ölçek puanlarında değişim olup olmadığı ile ilgili bilgi de edinilmemiştir. Sonraki benzer çalışmalarda son testler yada GÇDF gibi değerlendirme araçları son oturum yerine birkaç gün sonra verilebilir yada araştırmalara izleme boyutu da eklenebilir.

Bir yandan da grup çalışmasının bireysel güçlenme öz farkındalık, kendi yapabileceklerini ve yeteneklerini fark etme odağında yer almakla birlikte çalışma sadece psikolojik güçlenmeye değil aynı zamanda kadınların maruz kaldığı baskı ve ayrımcılıkla ilgili bilinç geliştirme ve kolektif güçlenme, iletişim becerileri ve kolektif güçlenme gibi bütünleştirilmiş farklı odaklara sahiptir. Bu yüzden doğrudan iç kontrol odağının gelişmesi ve dayanıklılığı hedef alan bir yaklaşımla ele alınmamıştır. Buda ölçeklerde elde edilen puanları etkilemiş olabilir. Nitekim dünyanın farklı yerlerindeki araştırmalarda da şiddet gören

kadınlarla yapılan güçlendirme çalışmalarındaki genel standardize edilmiş kendini değerlendirme ölçekleri ile yapılan grubun etkinliğinin değerlendirildiği çalışmaların da net sonuç vermediği bulunmuştur (Tutty ve ark., 1993; Abel, 2000). 2000'li yıllardan sonra yapılan çalışmalarda ise niceliksel ölçümlerin yerini ağırlıklı olarak gözlemsel değerlendirmeler almıştır (Clemans, 2006; Larance ve Porter, 2004; Young ve Lane 2004; Morton ve Hohman, 2016). Niteliksel değerlendirmeler de grup çalışmalarının etkinliğinin değerlendirilmesinde çok önemli araçlar olmakla birlikte, uygulayıcının yaptığı değerlendirmeler objektif olmayabilir yada bu tür değerlendirmelerde bir standart yakalamak zor olabilir. Niteliksel ve niceliksel değerlendirmeleri bir arada yapmak ve grubun etkinliğine ilişkin kanıtları daha geniş tutabilmek için, belki de bu tür çalışmalardaki nicel ölçümlerin sosyal grup çalışmalarına özgü geliştirilen değerlendirme ölçekleri ile yapılması standardize edilmiş daha belirgin sonuçlar elde edilmesini sağlayabilir.

Sonuçları etkileyecek başka bir neden de araştırmaya katılan kadınların ölçeklerdeki ön test puanlarının çok düşük olmamasıdır. Örneğin MG' de yer alan kadınların KOÖ deki ön test puanlarının ortancası '133', bu ölçekten alınabilecek en yüksek puan ise 245, aynı şekilde MG de yer alan kadınların YPDÖ' deki ön test puanları 83 tür. Bu ölçekten alınabilecek en yüksek puan ise 165'dir. Güçlendirmenin çok yönlü bir süreç olduğu dikkate alınırsa kadınların güçlendirilmesinin de yalnızca grup çalışmasına değil aynı zamanda KSE' deki kazanımlarına ve öncesindeki çabalarına bağlı olarak ortaya çıkan ve devam eden bir süreç olduğu düşünülebilir. Nitekim grup çalışması öncesi kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmelerden sığınma evine gelinceye kadar ve sığınma evinde kendilerini güçlendirici pek çok unsurla karşılaştıkları bilinmektedir. Bazı araştırmalar sığınma evinde kalmanın, sığınma evinin eksiklerine rağmen tek başına güçlendirici etkisi olduğunu savunmaktadırlar (Grossman ve Lundy, 2011). Itzhaky ve Porat (2005) İsrail'de bir sığınma evinde yaptıkları benzer bir çalışmada, şiddet gören kadınlarla yapılan grup çalışmasının kadınların öz güven ve kişisel güçlenme hislerine etkisine bakmışlar ve grup karşılaştırmalarında anlamlı sonuçlar elde edememişlerdir. Yazarlar bu sonucu kadınların sığınma evinde güçlenmeleri ve sığınma evine

gelinceye kadar bir dizi güçlenme sürecinden geçmeleri ile anlaşılabilirliğini savunmuşlardır. Bu araştırma için de benzer bir durumun söz konusu olduğu söylenebilir. Literatürde eklektik bir müdahale yaklaşımı olan güçlendirmenin karmaşık doğasından kaynaklı olarak güçlendirme temelli grup çalışmalarının etkinliğinin değerlendirilmesi de zorluğundan da söz edilmektedir (Gutierrez ve diğerleri, 2003: 19; Zastrow,2012, s. 251; Payne, 2014/2020). Çünkü güçlendirme bir yerde durmayan devam eden bir süreçtir.

5.5.NİTEL VE NİCEL SONUÇLARIN BİRLİKTE YORUMLANMASI

En genelde KSE tabanında şiddet gören kadınların grup çalışması yolu ile güçlendirilmesine odaklanan çalışmada grup çalışmasında güçlendirmenin gereği bütüncül bir yaklaşım sunulmuştur. Lee (2001)'nin deyimi ile çok odaklı bir bakış açısı ile çalışma yürütebilmek için öncelikle araştırmaya katılan kadınlarla derinlemesine görüşme yapılarak güçlü yanları ve güçlendirmede odaklanılması gereken alanlar belirlenmiştir. Bu alanlardan grup çalışmasının içeriğinin belirlenmesinde yararlanılmıştır. Bir sonraki boyutta grup çalışmasına katılan kadınlar ile katılmayan kadınlar arasında niceliksel ölçümlerde fark olup olmadığına bakılmıştır. Böylelikle çalışmanın bütün aşamalarını birbirini tamamlayıcı nitelikte olmuştur.

Sosyal hizmetin klinik uygulaması olan güçlendirmenin hem bir süreç hem de bir sonuç olduğu (Greene ve ark., 2005) görüşünden yola çıkılarak bu araştırmada yer alan bütün çalışmalar güçlendirme yönelimli gerçekleşmiştir. Kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmeler güçlendirme yaklaşımı perspektifinden kadınların şiddet deneyimleri ve şiddet yaşantısı içindeki güçlü ve güçlendirme ihtiyacı içinde olunan alanlar belirlenmiştir. Görüşmeler de kadınların kendi öykülerini paylaşmaları ve durumlarına ilişkin değerlendirmeler yapabilmeleri açısından esnek yapıda yürütülmüş ve bir bakıma görüşmelerin de güçlendirme temelinde yapılmasına önem verilmiştir. Görüşmeler grup çalışması yolu ile güçlendirme için de umut aşılایıcı nitelikte olmuştur. Araştırmada grup karşılaştırmaları için seçilen ölçeklerde güçlendirme uygulamalarının özünde yer alan temel özellikleri kapsayan kontrol odağı ve

psikolojik dayanıklılığı test eden ökçelerdir. Nitekim güçlendirme uygulamalarında özgüven gelişimi ile kişilerin kararlarını kendilerinin vermesi ve yaşamlarını kendi içsel kontrolleri ile yönlendirmeleri, yani iç kontrol odaklarının gelişmesi ve bilinç yükseltme yolu ile güçlü yanlarını fark ederek psikolojik dayanıklılıklarının gelişmesine önem verilir (Itzhaky ve Porat, 2005; Lenmayer, 2003). Bu bağlamda güçlendirme uygulamasının etkisini görebilmek için KOÖ ve YPDÖ ölçeklerinde değişime bakılması fikri bu yaklaşımla örtüşmüştür.

Derinlemesine görüşmelerde elde edilen bulgularla uzun süre şiddet ilişkisi içinde kalan kadınların baş etmek için birtakım işlevsel ve işlevsel olayları stratejiler geliştirdiklerini sığınma evine gelerek şiddeti sonlandırma kararı ve farklı bir yaşama geçmeyi seçmeleri ile süreç içinde güçlenmeye devam ettikleri düşünülmüştür. Bir yandan da sığınma evlerinin bazı özelliklerinin eleştirilmesine rağmen, kadınlar ve çocuklar açısından temel ihtiyaçlarının karşılandığı güvenli bir yer olmasının bile güçlendirici olduğu vurgulanmaktadır (Lenmayer, 2003; Grossman ve Lundy, 2011). Nitekim kadınlar genel olarak kaldıkları KSE'ler ile ilgili olumlu görüş bildirmişlerdir.

Uzun yıllar içinde kaldıkları örseleyici şiddet ortamından ayrılarak KSE'lere gelmiş olmaları bile kadınlar için önemli bir güçlenme göstergesidir. Travmatik şiddet yaşantılarının kadınların özgüvenlerini sarsmış, çevre ile ilişkilerini olumsuz etkilemiş ve bir takım fiziksel sağlık sorunları yaşamalarına neden olmuş olmasına rağmen, kadınların çoğunluğunun yaşama umutla baktığı ve kendilerine eşlerinden yada şiddet uygulayandan bağımsız yaşamlar kurmak istedikleri de görüşmelerde tespit edilen diğer güçlü yanlarıdır. Böylelikle kadınlar grup çalışmasına bir anlamda bazı güçleri ile katılmışlardır. Grup çalışması ile birlikte diğer yaşam alanlarında da güçlenmeye devam ettikleri düşünülmüştür. Grup çalışmasında kadınların ihtiyaçlarının ise bu güçlerinin farkına varmaları ile birlikte özgüven ve benlik saygılarının gelişmesi, öykülerini diğer kadınlarla paylaşarak karşılıklı destek ve empati geliştirmeleri ve şiddet ortamında bozulan kişilerarası ilişkilerini onaracak ortamda olmaları ve bağımsız yaşama geçme planlarını destekleyecek beceriler elde etmeleri olduğu düşünülmüştür. Ayrıca derinlemesine görüşmelerde kadınların maruz

kaldığı şiddetin sosyopolitik bağlamları ile ilgili bilinçlenme ihtiyaçları olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda grup çalışmasında kadınların maruz kaldıkları şiddetin kaynaklarını araştırdıkları, kendi suçluluk duygularından arınarak ve şiddetin kaynağının daha geniş sosyopolitik bağlamlarda olduğunun farkına varmaları üzerinde durulması gerektiği düşüncesi oluşmuştur.

Söz konusu güçlendirme fikirleri ile yola çıkılan grup çalışmasında, içeriğe grubu katılan kadınların kendi güçlenmek istedikleri alanlar da dahil edilerek grup çalışmasının içeriği oluşturulmuştur. Grup çalışması güçlendirmenin temel prensibi gereğince esnek ve hiyerarşiden bağımsız, yarı yapılandırılmış bir yapıda sürdürülmüştür.

Grup çalışması özelinde karşılaşılan bazı zorluklara ve rağmen çalışmanın bütün aşamaları ile tamamlanabilmesi, süreçte grup dinamiklerinin aktif bir şekilde ortaya çıkması ve grubun amaç ve hedeflerini gerçekleştirerek, belirlenen konuların çalışabilmesi ve sonuna kadar gidilebilmesi olumlu değerlendirilmiştir. Üyeler, uygulayıcı ve yardımcı uygulayıcı çeşitli dalgalanmalar olsa da sonuna kadar grup motivasyonunu sürdürerek grubu yürütmüşlerdir. Grup güçlendirme yaklaşımın üzerinde durduğu çok odaklı bütüncül bakış ve bilinç yükseltme temelinde gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda daha sonra yapılacak güçlendirme çalışmalarına model oluşturacağı düşünülmüştür.

Derinlemesine görüşmelerin araştırmanın nicel boyutu olan grup karşılaştırmalarına da katkısı olmuştur. Özellikle KG' de yer alan kadınlarla derinlemesine görüşmelerde kurulan olumlu iletişimin sonucu son testler de kolay verilebilmiştir. Sadece süreç içinde kuruluştan ayrılan kadınlara tekrar test verilemediği için KG de test verilen kişi sayısı çok düşük olmuştur. MG ve KG' de karşılaştırmalı ön test ve son test karşılaştırmalarında anlamlı düzeyde fark bulunamaması ara değişkenler açısından tartışılmıştır. Güçlendirmenin çok boyutlu bir yaklaşım olması konunun bazen karmaşık bir şekilde çok boyutlu ele alınması ile sonuçlanmaktadır.

Kadınlar bazen ataerkil yapının kendilerine yüklediği içselleştirilmiş baskıdan, bilinçlenmeye hızlı bir geçiş sağlayamayabilirler (Lenmayer, 2003). Yada güçlendirme sonrası ilişkilerinde değişim yaşayan kadınlar bu değişimden dolayı tekrar şiddete maruz kalabilirler (Leslie, 2001). Bu tür durumlar kadınların güçlendirilmesini zorlaştırabilir.

Bir yandan da güçlendirmenin devam eden bir süreç olduğu göz önünde bulundurulduğunda güçlendirmenin somut sonuçlarının gözlemlenmesi zaman alabilir. Yada kadınlar grup çalışmasında edindikleri becerilerden ihtiyaca göre farklı ortamlarda yararlanabilirler. Bu da nicel ölçümlerle ortaya konulamayabilir.

Feminist travma kuramcıları tarafından destekleyici bir çevre içinde kadınların herhangi müdahaleye gerek kalmadan dayanıklılık geliştirebildiği savunulmuştur (Tseris, 2013). Dolayısı ile grup dışında başka güçlendirme mekanizmaları da kadınları güçlendiriyor olabilir. Kadınların güçlenmesinde eksikleri olsa da KSE'lerle birlikte, diğer kamusal hizmetlerin katkısı da etkili olabilir.

Drumm (2000)'a tarafından yapılan literatür taramasında grup çalışmasının etkinliğinin bazı faktörlere bağlı olduğu tespit etmiştir. Bunlar:

1. Uygulama yapılan kurumların gruplara gerekli önemi vermesi gerekir. Kurum grubu gereksiz görürse, grup çalışmasının başarısı tehlikeye girer.
2. Müracaatçıların bakış açısı ve kurumların modeli nasıl sunduğu önemlidir.
3. Terapist bağımlılığı oluşmamalıdır. Terapist bağımlılığı oluşmazsa gruplar güçlenir.
4. Grupta güç paylaşımı karşılıklı destek yoluyla grubu güçlendirir ve grubun kendi kaderini tayin hissini artırır.
5. Üyelerin grubu sahiplenme hissi ve yatırımı üyeleri güçlendirir.

Drumm (2000) tarafından ele alınan faktörlerden birincisi ve ikincisinin bu grup için etkili olabileceği düşünülebilir. Çünkü kuruluşlar grup çalışması için gerekli onayı vermek dışında grup destekleyecek herhangi bir yaklaşımda bulunmamışlardır. Örneğin grup çalışmasının gerçekleşmesi için kreş hizmetinin

saatinin uzatılması, gruba katılan kadınların grup çalışması olduğu gün üstlendikleri görevlerin planlanması ve grup çalışmasını etkilemeyecek şekilde görev dağılımı yapılması gibi destekler sağlanabilirdi. Ayrıca kadınlar grup dışında kurum çalışanlarının kendileri ile kurdukları hiyerarşik ilişkiden duydukları rahatsızlıkları belirtmişlerdir. Bu eksiklikler güçlendirmeye dayalı grup çalışması yapılacak kuruluşların genel işleyişinin de güçlendirmeyi esas alacak şekilde oluşturulması gerektiğini düşündürmüştür. Çünkü bir grupta verilen güçlendirme mesajlarının grup dışında verilen güç ve kontrol mesajları ile çatışması güçlendirmenin önünde engel oluşturabilir. Benzer tartışmalar üzerinden Worell (2001) güçlendirmeye dayalı müdahalenin her düzeyde olması gerektiğini çevrede gerekli değişim sağlanmasının güçlendirmeye katkı sağlayacağını savunmuştur. Wathen ve ark. (2015) Kanada’da inceledikleri 60 sığınma evindeki hiyerarşik yapıya eleştiri getirmiş ve kadınların güçlendirilmesi için bu hiyerarşik yapının eşitlik ilkesi doğrultusunda esnek yapılara dönüşmesi gerektiğini savunmuşlardır. Ancak güçlendirme uygulamalarının yapıldığı kurumlar çoğunlukla bürokratik ve hiyerarşik devlet kurumlarıdır (Adams, 2008, s. 6). Bu da mesleki güçlendirme uygulamalarının kurum politikaları ile çelişmesine neden olmaktadır.

KSE’lerde atlanmaması gereken diğer önemli konuda bir konuda çocuklara gerekli desteğin sağlanmasıdır (Sullivan ve ark., 2002). Çocuklar içinde buldukları koşullardan ve annelerinin kaygılarından etkilendiği gibi kadınların güçlendirilmesi açısından çocukları ile ilgili kaygılarının da kontrol altına alınması gereklidir. Bu anlamda kadınları güçlendirme çalışmaları ile birlikte çocuklara yönelik destekleyici programların da paralelinde yer alması önemlidir.

Bütün bu tartışmalar güçlendirme uygulamalarının değerlendirilmesinde olumlu ve olumsuz pek çok faktörün etkili olabileceğini göstermektedir. Bu nedenle sorunu nicel ve nitel boyutları ile ele alırken çevresel faktörlerinde hesaba katılmasının önemini ortaya koymaktadır.

5.6.SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak genel amacı gruplarla sosyal hizmet uygulamasının bir örneği olarak şiddet gören kadınlarla güçlendirme temelli grup çalışması yaparak çalışmanın etkinliğini değerlendirmek olan bu araştırmanın nitel, nicel ve karma yöntem araştırma amaçları doğrultunda:

- Şiddet gören kadınlarla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılarak, kadınların şiddet yaşantıları, şiddetin nedenleri ve başa çıkma yöntemleri, kurumsal hizmet ve benzeri konularda görüşleri alınmış ve tespit edilen şiddet yaşantısı, şiddete maruz kalma nedenleri, şiddet ortamında kalma nedenleri, şiddetle baş etme yolları, şiddetin etkileri, güçlü yanları, KSE ile ilgili görüşleri ve KSE sonları planları ile ilgili dokuz ortak tema altında tartışılmıştır.
- Yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bilgilerden grup çalışmasının içeriğinin belirlenmesinde yararlanılmıştır. Örneğin ağırlıklı olarak yakın partner ilişkisinde ortaya çıkması, çevre ve aile desteğinin tatarsızlığı, öykülerde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin görünür şekilde ifade edilmiş olması ve kadınların buna ilişkin farkındalıklarının yükseltilmesinin gereği, maruz kaldıkları baskı unsurlarına rağmen kadınların güçlü oldukları bazı alanların olması ve bunları görünür kılınması gibi.
- Şiddet gören kadınlarla yarı yapılandırılmış güçlendirme temelli grup çalışması yapılarak grup süreci ve grup çalışmasına katılan kadınları grup çalışması sürecinde nasıl bir değişim ve gelişim gösterdiklerine dair gözlemler ortaya konulmuştur.
- Kadınların kendi sözel ifadelerine, GÇDF' deki yazılı görüşlerine ve çocukların gruba gelerek oturumları durdurması gibi olumsuz etkenlere rağmen grubun baştan sona bütün aşamalarının tamamlayarak geçilmene vurgu yapılarak çeşitli gözlemler ortaya konulmuş ve grup çalışmasının yararlılığı nitel açıdan değerlendirilmiştir.
- Araştırmanın nicel amaçları doğrultusunda grup çalışmasına katılan ve katılmayan kadınlara grup çalışması öncesi ve sonrasında KOÖ ve YPDÖ ölçekleri verilerek grupların kendi içinde ve gruplar arasında

anlamalı düzeyde fark olup olmadığına bakılmış, ölçümlerde anlamlı düzeyde farka rastlanmamıştır. Bu bulgular araştırmada kontrol edilemeyen çeşitli ara değişkenler açısından tartışılmıştır.

- Karma araştırma amaçları doğrusunda ise araştırmada elde edilen nitel ve nicel bulgular birlikte ele alınarak şiddet gören kadınlarla yapılan grup çalışmasının etikliği farklı boyutları tartışılmıştır. Şiddet gören kadınların öznel deneyimlerinin önemi ile birlikte güçlendirmenin ölçülmesi zor devam eden bir süreç olduğu, farklı alanlarda zaman içinde ortaya çıkabileceği etkenler üzerinden nicel ve nitel araştırma bulguları değerlendirilmiştir.

Özetle grup çalışmasının merkezde yer aldığı araştırmada derinlemesine görüşmeler çalışmaya katılacak kadınların deneyimleri ile ilgili bilgi edinerek grup çalışmasına zemin oluşturmuştur. Nicel veriler ise çalışmanın etkinliğini ile ilgili ampirik veri elde etme boyutunda yer almış fakat verilerden elde edilen bulgular grup çalışmasının etkinliğini destekleyici nitelikte çıkmamıştır. Ancak grubu çalışmasının etkinliğinin değerlendirilmesinde grup süreci ve üyelerin yazılı değerlendirmelerine de önem verilmiştir. Sonuçlar diğer güçlendirmenin grup çalışması dışında kalan diğer aracı değişkenler açısından ele alınmıştır.

Bu araştırmanın sonuçları ve bu sonuçlarla ilgili yapılan çok boyutlu tartışma dikkate alınarak daha sonra yapılacak araştırmalar açısından önerilerde bulunulmuştur. Öncelikle bu araştırmanın odağı şiddet gören kadınların gruplarla sosyal hizmet uygulaması ile güçlendirilmesi olduğu için ileride yapılacak araştırmalarda bu araştırmanın ele aldığı literatür ve eklektik müdahale yaklaşımı kapsamında nasıl bir grup çalışması planlanabileceğine dair önerilerde bulunulmuştur. Daha sonra şiddet gören kadınlarla yapılacak güçlendirme çalışmalarının etkinliğinin değerlendirilmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

5.6.1. Şiddet Kadınların Güçlendirilmesine Yönelik Öneriler

Genel güçlendirme mekanizmaları ve kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmeler dikkate alınarak şiddet gören kadınların güçlendirmesine ilişkin öneriler şu şekildedir.

- Güçlendirme çalışmalarını güçleştiren ve uygulamalarda çelişki oluşturan mesleki uygulamalar ile kurum politikaları arasındaki çelişkilerin kaldırılması için toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı politikalar üretilmesi ve bunun bütün hizmet birimlerine yansıtılması gerekir.
- Kadınların maruz kaldığı şiddetin faili olan erkeklere yönelik zihniyet ve davranış değişikliği programlarının geliştirilmesi ve uygulanması gerekir.
- Ulusal eylem planında yer alan toplumsal zihniyet değişikliğine yönelik çalışmalara önem verilmesi ve bu çalışmaların sadece verilen seminerler değil, daha niteliksel toplumsal farkındalık eğitimleri ve bunu destekleyen kamu politikaları ile güçlendirilmesi gerekir. Örneğin kadına karşı ayrımcılık içeren her türlü kamu uygulamasının ortadan kaldırılması, eğitim sisteminin toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir şekilde revize edilmesi, medyada reklamlarda, dizlerde, basın haberlerinde vs. öne çıkan eşitsiz ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştıran örtülü mesajlar ve söylemlere karşı gerekli tedbirlerin alınması gerekir.
- Yasaların etkili şekilde uygulanması ve toplumun, şiddet gören kadınların adalete olan güvenlerinin geliştirilmesi ve mevcut güçlendirme mekanizmalarından daha fazla yararlanmaları için uygun önlemlerin alınması gerekir.
- Şiddeti önlemeye yönelik geliştirilen politika belgelerinin işlevsizleşmesi için gerekli kuramsal yapılanmanın sağlanması ŞÖNİM, KKE danışma merkezi gibi mekanizmaların sayılarının artırılması, yeterli sayıda nitelikte sosyal çalışmacı ve psikolog gibi mesleki personel sağlanması gerekir.
- Yapılacak bütün çalışmalarda kadınların ihtiyaçlarının gözetilmesi, istek ve taleplerinin dikkate alınması, çalışmaların bu ihtiyaç, istek ve taleplere göre şekillendirilmesi ve gerekir.

- Yapılacak güçlendirme çalışmalarında üstenci bir bakış açısı yerine eşitlikçi ve kadınların güçlerini sürece katan bakış açısının benimsenmesi gerekir. Kadınların seslerine kulak verilmesi, öznel deneyimlerinin dikkate alınması ve güçlendirmenin kadınlar için bir şeyler yapmak değil kadınlarla birlikte, onların var olan yada geliştirilmeye yada keşfedilmeye açık olan güçlerinin de sürece dahil edilerek onlar için değil onlarla birlikte bireyler yapma felsefesinin benimsenmesi gerekir.
- KSE sonları kadınların şiddet ortamına geri dönmesini önlemek ve bağımsız yaşama geçmeleri konusunda kadınları desteklemek için istihdam sağlanması, çocuklar için kreş, kira yardımı ve diğer sosyal yardımlarda kadınlara öncelik tanınması gerekir.
- Şiddetin kadınlarla birlikte, çocukları da etkilendiklerinin göz ardı edilmemesi ve çocuklarından şiddet korunmasına yönelik önlemler alınması ve kadınlara yönelik güçlendirme çalışmaları ile birlikte çocukları güçlendirmeye yönelik çalışmalara da önem verilmesi gerekir.

5.6.2. Şiddet Gören Kadınlarla Güçlendirme Temelli Grup Çalışmaları ile İlgili Öneriler

Bu araştırmada uygulanan güçlendirme temelli grup çalışmasının içeriği katılımcılar ve uygulayıcının öngörülleri ile oluşturulmuş aynı zamanda kuramsal temeli açısından feminist kuramın, sosyal öğrenme kuramının ve ekolojik kuramın varsayımlarını kapsayan eklektik bir model sunmuştur. İleride yapılacak çalışmalarda da burada uygulanan modelden yola çıkılarak oluşturulacak bir grup çalışmasında olması gerekenlerle ilgili öneriler şu şekildedir:

- Grup çalışması öncesi kadınların deneyimleri ve mevcut güçleri ile ilgili iyi bir değerlendirme yapılması gereklidir. Bunun için kadınlarla derinlemesine görüşmeler yaparak çalışmada ele alınabilecek konular ve kadınların ihtiyaçlarının neler olduğunun belirlenmesi gerekir.
- Güçlendirme yaklaşımı kapsamında esnek, yarı yapılandırılmış bir grup çalışması planlanması ve ele alınacak konular, kadınların ihtiyaçları,

çalışmanın yapılacağı yerdeki sirkülasyon ve koşullar dikkate alınarak grubun açık, kapalı, yarı kapalı olup olmayacağına, oturumların süresi ve grubun ihtiyacına göre azaltılıp kısaltılabilsede kaç hafta süreceğine dair karar verilmesi gerekir. Bazen ihtiyaca göre kapalı grup çalışması olarak planlanan grup çalışması bu araştırmada olduğu gibi yarı kapalı grup çalışması yapısı olabilir.

- Grup çalışmasının hazırlık, başlangıç, gelişme ve sonlandırma aşamalarının iyi planlanması gerekir.
- *Hazırlık aşamasında* grup çalışmasının nerede yapılacağı, hangi gün ve saatlerde yapılacağı, gruba kimlerin katılacağı ve katılacak kadınların hangi özelliklere sahip olacakları, katılacak kadınların beklentileri olduğu, grup öncesi güçlü yanları ve grupta ihtiyaç duyulan güçlenme alanları, hangi kuramsal yaklaşımlardan yararlanılacağı (feminist, ekolojik, varoluşçu, insancıl, pozitivist vs.), grubu etkileme ihtimali bulunan dışsal koşulların nasıl kontrol altına alınacağı (çocuklar, kurumsal hiyerarşi vs.), çalışma KSE dışında yapılacaksa kadınların ulaşımının nasıl sağlanacağı, grup uygulayıcısı ile birlikte gruba yardımcı uygulayıcı da katılacak mı gibi konuların netliğe kavuşturulması gerekir.
- *Başlangıç aşamasında* ise gruba katılacak kadınların belirsizlik, güvensizlik gibi korku ve kaygılarını azaltmaya ve grubun sınırlarını oluşturmaya önem verilmez. Güçlendirme temelli grup çalışmalarının genel olarak yarı yapılandırılmış, esnek bir yapıda olması güçlendirmenin olmazsa olmazıdır. Ancak grubun başlangıcında üyelerin belirsizlik ve güvensizlik hisleri ile gruba ilişkin kaygı ve korkularının kontrol altına alınabilmesi için ilk oturumun uygulayıcının kontrolünde yapılandırılmış bir oturum olmasında yarar vardır. Belirsizliğe ilişkin kaygıların kontrol edilebilmesi ve grubun sınırlarının üyeler tarafından algılanması açısından yapılandırılmış olmalıdır. Bu aşamada grubun sonraki aşamalarda nasıl ilerleyeceğine dair yol haritası, grubun sonuna kadar işleyecek olan ve sınırları belirleyen grup kuralları yani çalışma ilkeleri, ihtiyaca göre değişmesi olasılığı açık bırakılmak üzere çalışma konuları,

üyelerin ve grubun çalışma sonunda ulaşmak istedikleri hedefler belirginleştirilmelidir.

- *Gelişme aşamasında* başlangıç oturumundan sonra gelişme aşamasına geçiş devam eden bir süreç olabilir. Grup üyeleri yani kadınların birbirlerini tanıma ve güvenmeye ilişkin ihtiyaçları devam ediyor olabilir. Grubun sınırlarına sadık kalmakla birlikte bu geçiş mümkün olduğu kadar esnek olmalıdır. Grup içi etkileşime yoğunlaşarak üyelerin birbirlerini tanıma ve anlamalarına destek olunmalıdır. Başlardaki birkaç oturumda kişisel güçlenmeye odaklanılmalıdır. Yani öz farkındalık, kendini açma, başkasından destek alma, yazarak, yada çizerek kendini açma gibi özgüven ve benlik algılarını yükseltmeye yönelik grup içi aktivitelere odaklanılmalıdır. Bu süreçte grup kimliği ve grup kültürünün nasıl oluştuğu yada oluşmaya başladığı, üyelerin nasıl rol ve sorumluluklar üstendiği gözlemlenmelidir. Ayrıca ortaya çıkan çatışmalar varsa bu çatışmaların hangi üyeler arasında, yada hangi konularda daha yoğun ortaya çıktığına dikkat edilmeli ve çatışmalar gerektiğinde diğer üyelerin desteği, gerektiğinde grup kuralları, gerektiğinden çatışma yaratan soruna çözüm yolları bulunarak çözümlenmelidir. Bu aşamada bireysel güçlendirmeye odaklanılan oturumların sonrasında ilerleyen oturumlarda kadınların maruz kaldıkları baskı unsurlarına karşı bilinç yükseltmeye yönetilmelidir. Öykülerin, şiddetle baş etme deneyimlerinin paylaşımı şiddet ve şiddete zemin oluşturan çevresel unsurları fark etme ve iyileşme açısından önemlidir. Paylaşma toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve kültürel normların kadınların şiddete ilişkin algılarını nasıl etkilediğini fark etme, kendileri ve çevrelerindeki şiddet gören diğer kadınlara ilişkin olumsuz düşünceleri gözden geçirme ve içselleştirilmiş baskıdan arınmak için bilişsel yeniden yapılandırma, bilinç yükseltme sürecinin bir parçasıdır. Gelişme oturumlarında daha sonra iletişim, atılganlık, öfke ile baş etme, çalışma çözme gibi becerileri kazandırmaya odaklanılmalıdır. Gelişme oturumlarının ve grup çalışmasının sonlarına doğru ise birlikte hareket etme fikrini canlandırmak için kolektif güçlere odaklanılmalıdır. Gelişme oturumları kadınların kendilerinin ve diğer

kadınlarının başardıklarının ve güçlü yanları ve çevredeki kaynakların farkına varmaları, başa çıkma taktikleri ve başa çıkma hikayeleri geliştirmeleri, kendi kimliklerini yeniden tanımlamaları, empatik anlayışlarının ve benlik algılarının gelişmesi, sağlıklı duygu ifade edebilmeleri için gerekli olan fırsatların olduğu oturumlardır. Üyeler/kadınlar bu oturumlarda birbirlerinden öğrenir ve karşılıklı destekle gelişirler.

- *Sonlandırma aşamasında* ise gruptaki kazanımların kişisel ve grup hedeflerine erişimin gözden geçirilmesi, grup sonrası için yol haritasının belirlenmesi ve ayrılmaya karşı oluşabilecek, ayrılma kaygısı ve dirençle çalışma ele alınacak konulardandır. Sağlıklı bir bitiş grupta edinilen kazanımların sürdürülmesi açısından önemlidir. Çoğunluk yaşam boyu sınırları ihlal edilen kadınların ilişki sınırlarını koruma ile ilgili büyüme ve gelişmeleri açısından oldukça önemlidir.
- Grup çalışması süreci boyunca belirli bir miktarda kontrolü elinde tutan uygulayıcı üyelerle eşit ilişkiler içinde aynı zamanda sınırları da belli olan ortak çalışma ortamı oluşturmalıdır. Grubun karşılıklı destek, birbirinden öğrenme, evrensellik vb. kendiliğinden iyileştirici özelliklerinin aktif olması için üyeler arası etkileşimi ve üyelerin öykü paylaşımı gözlemlemeli ve teşvik etmelidir. Özellikle şiddet travması yaşamış olan kadınlar için kendini açma ve sözle dışarı vurma travmatik yaşantıdan arınma için oldukça önemlidir. Güvenli ve destekleyici bir grup ortamı, bunun için önemli bir zemin oluşturur.
- Grup çalışması hiyerarşik yapıya sahip olmamalı, grubun ortak hareket ettiği, uygulayıcının kolaylaştırıcı bir rol üstlendiği, eşitlikçi ilişkiye dayalı bir süreç olmalıdır. Kadınlar yaşamları boyunca kadın olmaktan kaynaklı olarak toplum içinde eril güçlerin baskısı altında kalmış, gerek kamusal alanda gerek özel alanda ikinci konumda tutulmuş, karar verme süreçlerinde yer alamamışlardır. Bu durum kendi başlarına karar verme, kendi yaşamlarını yönetme sürecini zorlamış, çoğu zaman şiddete boyun eğmelerine de neden olmuştur. Bu nedenle güçlendirmeye dayalı bir

grup çalışması, maruz kaldıkları bu edilgen ilişki biçimini sürdürücü nitelikten uzak olmalıdır.

- Grup uygulayıcısı kendi becerilerini gözden geçirmelidir. Kuramsal bilgilerle birlikte iyi gözlem yapma, empatik dinleme, gruptan öğrenme, grup içi etkileşimi harekete geçirme, plan dışı gelişen sorunlar karşısında sakin kalma ve çözüm üretme (Örneğin bu araştırmada olduğu gibi çocukların grup oturumlarına oturumlara gelmeleri), yeteri kadar sınırları koruma ve gerektiğinde yeteri kadar kendini açma, grup içi üyeler arası rol ve sorumlulukların dengesini koruma, grup içi baskı ve hiyerarşinin oluşmasını engelleme bu beceriler arasında yer almalıdır. Uygulayıcı gerektiğinde süpervizyon almalıdır.
- Grupta bir yardımcı uygulayıcı olacaksa, uygulayıcı ve yardımcı uygulayıcının rol ve sorumlulukları üyelerde kafa karışıklığı oluşturmayacak şekilde dengeli ve belirgin olmalıdır.

5.6.3. Şiddet Gören Kadınlarla Güçlendirme Temeli Grup Çalışmalarının Etkinliğinin Değerlendirilmesine Yönelik Öneriler

Şiddet gören kadınların güçlendirilmesinde başvuru grup çalışmalarının etkinliğinin değerlendirilmesine yönelik öneriler şu şekildedir:

- Grup çalışmalarının yaygınlaştırılması ve çalışmaların etkinliğine dair daha fazla veri elde edilmesi gerekir.
- Güçlendirmenin çok boyutlu bir süreç olduğu göz önünde bulundurularak çalışmalarının değerlendirilmesi sürecinde niteliksel ve niceliksel veri toplama yöntemlerinin birlikte ele alınması yararlı olabilir.
- Nicel araştırmalarda grup çalışmasının bitiminde verilen son testlerin, grubun son oturumunda verilmesinden ziyade aradan biraz süre geçtikten sonra (birkaç gün olabilir) verilmesi üyelerin süreci daha iyi sindirmiş olarak ölçekleri doldurmalarına olanak sağlayabilir. Standardize edilmiş niceliksel değerlendirme araçları ile birlikte grup bitiminde, üyelerin süreci bireysel olarak değerlendirebilecekleri açık uçlu

soruların olduğu değerlendirme formlarına başvurulabilir. Böylelikle nicel verilerden elde edilen bulgular üyelerin görüşleri ile desteklenebilir.

- Nicel araştırmalarda öntest ve son test uygulaması ile birlikte izleme çalışması yapılarak ölçekler tekrar verilebilir ve sürece ilişkin daha fazla destekleyici bilgi elde edilebilir.
- Standardize edilmiş niceliksel değerlendirme ölçeklerine başvurularak, ön test ve sontest ölçümleri ve kontrollü grup karşılaştırmaları ile yapılan araştırmalarda süreci etkileyecek ara değişkenlerin dikkate alınması, mümkün olduğu kadar kontrol edilmesi (gruba giriş çıkışlar, gruplar içindeki kişi sayısının yetersizliği, süreci etkileyen başka güçlendirme unsurları KSE yada diğer sosyal destek gibi), kontrol edilemiyorsa güçlendirmenin bütün unsurlarının dikkate alınması gerekir.
- Standardize edilmiş niceliksel değerlendirme ölçekleri ile elde edilen bulguların daha önceki araştırmalarda da net bir sonuç vermediği göz önünde bulundurularak, gerekirse grupta üzerinde odaklanılan kazanımları baz alan özgün ölçüm araçları geliştirilerek grup sürecinin sonundaki değişimler ölçülebilir.
- Güçlendirmenin pek çok çevresel faktörden etkilenen ve devam eden bir süreç olması nedeni ile grup çalışmalarını güçlendirmenin bir aracı olarak ele alınabilir. Somut nicel ölçümlerden çok sürece ve süreçte oluşan gözlemlere odaklanılabilir.
- Sığınma evi tabanlı çalışmalar dışında da grup çalışmaları yapılması ve çalışmaların etkinliğine ilişkin karşılaştırmalı bulgu elde edilmesi
- Grup çalışmalarını olumsuz etkileyen sığınma evi koşulları gibi faktörlerin kontrol altına alınması, çocukların gözetilmesi dahil çalışmaları destekleyici çevre oluşturulması gerekir.

KAYNAKÇA

- Abel, E. M. (2000). Psychosocial treatments for battered Women: A review of empirical research. *Research on Social Work Practice*, 10(1), 55–77. <https://doi.org/10.1177/15527581-00010001-07>
- Abramovitz, M. (1991). Putting an end to doublespeak about race, gender, and poverty: An annotated glossary for social workers. *Social Work*, 36(5), 380-384. <http://www.jstor.org/stable/23715929>
- Adams R. (2008) *Empowerment, Participation and Social Work*. (4.Baskı). Palgrave Macmillan.
- Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı (2013). *Öfke Kontrol Programı Uygulayıcı El Kitabı*
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2016). Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi, ASPB çalışanları kadını güçlendirme eğitimi eğitimci el kitabı. Giz International Services
- Akers, R. L. ve Jensen, G. F. (2006). The Empirical status of social learning theory of crime and deviance: The past, present, and future. İçinde F. T. Cullen, J. S. Wright ve K. R. Blevins (Ed.). *Taking stock: The status of criminological theory*, (s. 37–76). Transaction Publishers.
- Akkaş, İ. ve Uyanık, Z. (2016). Kadınlara yönelik şiddet. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 6(1), 32-42. <https://dergipark.org.tr/en/pub/nevsosbilen/issue/19741/211291>.
- Aktaş, G. (2013). Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: Erkek egemen bir toplumda kadın olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/605702>
- Allen, K. N. ve Wozniak, D. F. (2014). The integration of healing rituals in group treatment for women survivors of domestic violence. *Social Work in Mental Health*, 12(1), 52-68. <https://doi.org/10.1080/15332985.2013.817369>

- Altınay D.(2016). Psikodrama: 400 Isınma Oyunu Ve Yardımcı Teknikler. Epsilon Yayınları
- Altınay A.G. ve Arat Y. (2008). *Kadınlara yönelik Şiddet*. Punto Baskı Çözümleri.
- Altınbaş, D. (2006). Feminist tartışmalarda liberal feminizm. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 0 (9) , 21-52 . <https://dergipark.org.tr/en/pub/iukad/issue/728/7858>
- Arıkan, Ç. (2011). Aile içi şiddet istismar ve ihmale sosyal hizmet müdahalesi. İçinde Y. Özkan (Ed.). *Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı* (s. 31-49). Maya Akademi Yayınevi.
- Ataman M. (2009). Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti. *Alternatif Politika*, 1 (1), 1-41. <https://alternatifpolitika.com/site/dosyalar/arsiv/1-Nisan-2009/1>.
- Atasü-Topçuoğlu (2016). Kadın hareketleri ve feminist bilgi birikiminin sosyal hizmetlere ve sosyal çalışmaya getirdiği açılımlar üstüne düşünceler. İçinde D. Şaşman-Kaylı ve F. Şahin (Ed.) *Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri*, (s.9-26). Nika yayınevi
- Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (2014) <http://fra.europa.eu/en/press-release/2014/violence-against-women-every-day-and-everywhere>.
- Aziz, A. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Bahadır-Yılmaz, E. (2015). Şiddete Maruz Kalan Kadınlara Uygulanan Güçlendirme Programının kendilik değerlerini arttırmaya ve stresle bahşetme biçimlerine etkisi. *Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora tezi*.
- Baki, A. ve Gökçek, T. (2012). Karma yöntem araştırmalarına genel bir bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (42),001-021. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/70397>

- Bandura, A. ve Walters R.H. (1965). *Social Learning and Personality Development*. Hold Rihart and Winstin, Inc.
- Bandura A. (1969). Social learning theory of identification process. İçinde D.A. Gilson (Ed). *Handbook of Socialization Theory and Research* (s.213-262) McNally and Company.
- Bandura A. (1971). *Social Learning Theory*, General Learning press.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall: Englewood cliffs.
- Bandura A. (1980). Social Learning theory of aggression. İçinde R.A. Falk ve S.S. Kim (ed). (Ed). *The War System: An Interdisciplinary Approach*, (s. 141-159). Westview Press.
- Baran, A. G., Kütük, B. Ş. ve Maybek, D. (2012). Kadınların eşleri tarafından gördükleri şiddeti meşrulaştırmaları üzerinde kamusal alanın etkisi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4 (2) , 41-50. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sobiadsbd/issue/11354/135695>
- Basım, H. N. ve Çetin F. (2011). Yetişkinler için psikolojik dayanıklılık Ölçeği' nin güvenilirlik ve geçerlilik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 22(2), 104-114. <https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/6388145/Yetiskinler-icin-psikolojik-dayaniklilik-olcegi-nin-guvenilirlik-ve-gecerlilik-calismasi-with-cover-page-v2.pdf?Expires>
- Baydur H. ve Uçan G. (2016). Türkiye de toplumsal cinsiyetin değerlendirilmesi. İçinde D.Şaşman-Kaylı ve F. Şahin (ed.). *Sosyal politkanın Cinsiyet Halleri* (s.137-155). Nika Yayınevi.
- Baykal, T. (2008). *Ailede kadınlara yönelik fiziksel şiddet, bu şiddete ilişkin tutumlar ve kişinin şiddet yaşantısı* Ege Üniversitesi Yayınlanamış Doktora Tezi
- Bayrakçeken-Tüzel, G. ve Gediz-Gelegen, D. (2010). Evim, güzel evim: Bir sığınma evinde feminist yapı çözümü. *Fe Dergisi*, 2(1), 42-57. https://doi.org/10.1501/Fe0001_0000000022

- Bem, S. L. (1981). Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 88(4), 354–364. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.88.4.354>
- Ben-Porat, A. ve Itzhaky, H. (2008). Factors that influence life satisfaction among battered women in shelters: Those who stay versus those who leave. *Journal of Family Violence*, 23(7), 597-604. <https://doi.org/10.1007/s10896-008-9182-7>
- Bergstrom-Lynch, C. A. (2018). Empowerment in a Bureaucracy? Survivors' Perceptions of Domestic Violence Shelter Policies and Practices. *Affilia*, 33(1), 112–125. <https://doi.org/10.1177/0886109917716104>
- Benard B. ve Truebridge S. (2013) A shift in thinking influencing social workers' beliefs about individual and family resilience in an effort to enhance well-being and success for all. İçinde D. Saleebey (Ed.). *The Strengths Perspective in Social Work Practice*, (s. 204-219). Pearson Education, Inc.
- Bergart N. M. (2015) Introduction to part five: teaching social work with groups, *Social Work with Groups*, 38:3-4, 308-315, <http://dx.doi.org/10.1080/01609513.2014.951825>
- Berwald, C. ve Houtstra, T. (2003). Joining feminism and social group work practice: A women's disability group. *Social Work with Groups*, 25(4), 71-83.
- Bevan, E. ve Higgins, D. J. (2002). Is domestic violence learned? The contribution of five forms of child maltreatment to men's violence and adjustment. *Journal of family violence*, 17(3), 223-245. <https://doi.org/10.1023/A:1016053228021>
- Beyoğlu, F. (2010). Simone de Beauvoir: Öteki olarak kadın. *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 15, 71-78. <http://hdl.handle.net/11452/10905>

- Birleşmiş Milletler, (2013). Declaration on the Elimination of Violence against Women Proclaimed by General Assembly resolution 48/104 of 20 December 1993.
- Birleşmiş Milletler, (2016). <http://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women>.
- Bora, A. (2012). Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık. *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, 175-187. https://cws.emu.edu.tr/tr/PublishingImages/sbsb-203-secmeli-ders/Toplumsal%20cinsiyet%20ve%20Hukuk_Aksu%20Bora.pdf
- Brandwein, R. A. (2012). Remember the Women: Inequality is a Women's Issue. *Affilia*, 27(1), 5–7. <https://doi.org/10.1177/0886109912437465>
- Bricker-Jenkins, M. ve Hooyman, N. (1986). Feminist pedagogy in education for social change. *Feminist Teacher*, 36-42. <https://www.jstor.org/stable/40545509>
- Breton, M. (1990). Learning from social group work traditions. *Social work with groups*, 13(3), 21-34. https://doi.org/10.1300/J009v13n03_03
- Breton M. (2006). An Empowerment Perspective. İçinde C.D. Garvin, L.M. Gurierrez ve M.J.Galinsky (Ed.). *Handbook of Social Work with Groups*, (s.58-75). The Guilford Press.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard university press.
- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Developmental psychology*, 22(6), 723.
- Byers, M., ve Crocker, D. (2012, January). Feminist cohorts and waves: Attitudes of junior female academics. In *Women's Studies International*

Forum (Vol. 35, No. 1, ps. 1-11). Pergamon.
<https://doi.org/10.1016/j.wsif.2011.09.003>

Burns-Jager, K., & Carolan, M. T. (2010). The influence of trauma on women's empowerment within the family-based services context. *Qualitative Social Work*, 9(2), 267-283. <https://doi.org/10.1177%2F1473325009361006>

Buz (2009) Feminist sosyal hizmet uygulaması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1),53-65. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/798181>

Calvès, A. (2009). Empowerment: the history of a key concept in contemporary development discourse. *Revue Tiers Monde*, 200, 735-749.
<https://doi.org/10.3917/rtm.200.0735>

Campbell, R., Dworkin, E., & Cabral, G. (2009). An ecological model of the impact of sexual assault on women's mental health. *Trauma, Violence, & Abuse*, 10(3), 225–246. <https://doi.org/10.1177/1524838009334456>

Cankurtaran-Öntaş, Ö , Buz, S , Hatiboğlu, B , Öztürk, A . (2011). Opinions of social work students on gender: a qualitative research . *Toplum Ve Sosyal Hizmet* , 22 (2) , 19-36.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/tsh/issue/48441/613652>

Carlson, B. E. (2005). The most important things learned about violence and trauma in the past 20 years. *Journal of Interpersonal Violence*, 20(1), 119–126. <https://doi.org/10.1177/0886260504268603>

Carr, E. S. (2003). Rethinking empowerment theory using a feminist lens: the importance of process. *Affilia*, 18(1), 8–20.
<https://doi.org/10.1177/0886109902239092>

Cengiz K., Ulaş, U. ve Küçükkural Ö. (2004). Hegemonik erkekliğin peşinden. *Toplum ve Bilim*, 101, 50-70.
<https://www.researchgate.net/profile/Kurtulus-Cengiz/publication/332422290>

- Chester, A., & Bretherton, D. (2001). What makes feminist counselling feminist? *Feminism & Psychology*, 11(4), 527–545. <https://doi.org/10.1177/0959353501011004006>
- Clemans, S. E. (2006). A feminist group for women rape survivors. *Social Work with Groups*, 28(2), 59-75. https://doi.org/10.1300/J009v28n02_05
- Cochran, J. K., Sellers, C. S., Wiesbrock, V., & Palacios, W. R. (2011). Repetitive intimate partner victimization: An exploratory application of social learning theory. *Deviant Behavior*, 32(9), 790-817, <http://dx.doi.org/10.1080/01639625.2010.538342>
- Comstock, D. L., Hammer, T. R., Strentzsch, J., Cannon, K., Parsons, J. ve Salazar, G. (2008). Relational-cultural theory: A framework for bridging relational, multicultural, and social justice competencies. *Journal of Counseling & Development*, 86(3), 279-287 <https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2008.tb00510.x>
- Connell, R., W. (2019). *Erkeklikler*. (N. Konukcu, Çev.).Pnoenix Yayınevi (Original eserin yayın tarihi 2015, 2. Baskı).
- Connell R.W. (2019). *Toplumsal Cinsiyet Ve İktidar, Toplum Kişi Ve Cinsel Politika* (4. Baskı). (C. Soydemir, Çev.). Ayrıntı Yayınları Ayrıntı Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 1987).
- Corey, M. S. ve Corey, C. (1997). *Groups: Process and Practice* (5.Baskı). Brooks/Cole Publishing Company.
- Cosgrove, L. (2000). Crying out loud: Understanding women's emotional distress as both lived experience and social construction. *Feminism & Psychology*, 10(2), 247–267. <https://doi.org/10.1177/0959353500010002004>
- Crawford K., Price M. ve Price B. (2015). *Grup Work Practise for Social Workers*. SAGE publications inc.

- Çelik, G. (2016). Erkekler de ağlar: Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında erkeklik inşası ve şiddet döngüsü. *Fe Dergi*, 8(2), 1-12. https://doi.org/10.1501/Fe0001_0000000161
- Çelik G. (2018). *Öldüren erkek (lik)'ler: Eşine şiddet uygulamış cezaevindeki erkekler* (2. Baskı). NotaBene Yayınları.
- Dağ İ. (2002). Kontrol odağı ölçeği: Ölçek geliştirme, güvenilirlik ve geçerlilik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 77-90. <https://psycnet.apa.org/record/2002-13796-006>
- Danis, F. S. (2003). The criminalization of domestic violence: What social workers need to know. *Social Work*, 48(2), 237-246. <https://doi.org/10.1093/sw/48.2.237>
- Davutoğlu, A. (2015). Türkiye'de İkinci Dalga Feminizmin Etkisi ve Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi'nde Gülten Kutal'ın İlk Kadın İstihdamı Makalesi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (69), 159-174. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/389551>
- De Beauvoir S. (1949) *İkinci Cinsiyet* (3.Baskı). (G. A. Savran, Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları (Original eserin basım tarihi, 1949).
- Dedeoğlu, S. (2009). Eşitlik mi ayrımcılık mı? Türkiye'de sosyal devlet, cinsiyet eşitliği politikaları ve kadın istihdamı. *Çalışma ve Toplum*, 2(21), 41-54. <http://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423874055.pdf>
- DeKeseredy, W. S. ve Schwartz, M. D. (2016). Thinking sociologically about image-based sexual abuse: The contribution of male peer support theory. *Sexualization, Media, & Society*, 2(4). <https://doi.org/10.1177%2F2374623816684692>
- Demren, Ç. (2003). Erkeklik, ataerkillik ve iktidar ilişkileri. *Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi*, <http://www.huksam.Hacettepe.edu.tr/erkek.html>.

- Demez, G. ve Seval, H. N. (2018). Şiddet mağduru kadınların erkeklik tanımlamaları Burdur ili özelinde bir çalışma *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 10 (23) , 90-113. <https://doi.org/10.20875/makusobed.384262>
- Dominelli, L. (2002). *Feminist Social Work Theory and Practice*. Macmillan International Higher Education.
- Dominelli, L. ve Camping, J. (2002). *Anti oppressive social work theory and practice*. Macmillan international higher education.
- Dominelli L. (2009). Sosyal hizmeti yeniden konumlandırmak. İçinde R, Adams, L. Dominelli ve M.Payne (Ed.). T. Tuncay (Çev.Ed.) ve S.Yağcıoğlu (Çev.) *Sosyal Hizmet: Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* (s .45-55). Nika Yayınevi ((Orijinal eserin yayın tarihi 2009, 3. Baskı).
- Dökmen Ü. (2006). *İletişim Çatışmaları ve Empati*. Remzi Kitapevi
- Dökmen Z. (2009). *Toplumsal Cinsiyet.Sosyal Psikolojimi Açıklamalar* (2. Baskı). Remzi Kitapevi
- Drumm, K. (2006) the essential power of group work, *Social Work with Groups*, 29:2-3, 17-31, http://dx.doi.org/10.1300/J009v29n02_02.
- Duyan, V. (2012). *Sosyal Hizmet: Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri* (2. Baskı). Özbaran offset Matbacılık San. Ve Tic. Ltd. Şti.
- Dünya Sağlık Örgütü (2021). Violence against women. <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>.
- Erdoğan, S., Aktaş, A. ve Onat B. G. (2009). Sığınma evinde yaşayan bir grup kadının şiddet deneyimleri ve başetme yaklaşımları: Niteliksel bir çalışma. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 807-824. <https://core.ac.uk/download/pdf/268072202.pdf>

- Eryar, D., Tekgüç, H. ve Toktas Ş. (2019). Does migration contribute to women's empowerment? Portrait of urban Turkey and Istanbul. *Turkish Studies*, 20:2, 200-221. <https://doi.org/10.1080/14683849.2018.1495566>
- Ferraro, K. ve Johnson, J. (1983). How women experience battering: The process of victimization, *Social Problems*, 30 (3), 325-338. <https://doi.org/10.2307/800357>
- Ferraro, K. (1993). Rationalizing violence: How battered women stay, *Victimology*, 8 (3, 4), 203-212.
- Freedberg, S. (2007). Re-examining empathy: a relational—feminist point of view. *Social Work*, 52(3), 251-259. <https://doi.org/10.1093/sw/52.3.251>
- Freeman, M. L. (1990). Beyond Women's Issues: Feminism and Social Work. *Affilia*, 5(2), 72–89. <https://doi.org/10.1177/088610999000500206>
- Freire, S. (2021). *Ezilenlerin Pedagojisi: Genişletilmiş 50. Yıl özel basımı* (23.Baskı). (D. Hattatoğlu ve E. Özbek, Çev.). Ayrıntı Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 2018, 3.Baskı).
- Friborg, O., Barlaug, D., Martinussen, M., Rosenvinge, J. H. ve Hjemdal, O. (2005). Resilience in relation to personality and intelligence. *International journal of methods in psychiatric research*, 14(1), 29-42. <https://doi.org/10.1002/mpr.15>
- Germain C.B. ve Gitterman A. (1995). *The Life Model of social Work Practise*, Columbia University Press
- Gumpert, J. ve Black, S. N. (2006). Ethical issues in group work: What are they? How are they managed?. *Social Work with Groups*, 29(4), 61-74. https://doi.org/10.1300/J009v29n04_05
- Gorey, K. M., Daly, C., Richter, N. L., Gleason, D. R. ve McCallum, M. J. A. (2002). The effectiveness of feminist social work methods: An integrative

review. *Journal of social service research*, 29(1), 37-55.
https://doi.org/10.1300/J079v29n01_02

Gök, M. (2016). Kadınlara yönelik şiddetin kuramsal temelleri ve çözüm önerileri. *Electronic Turkish Studies*, 11(2).
<https://aps.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TWpjMk9ESXdNQTO9>

Gövebakan, R. Ve Duyan V. (2015). *Madde Bağımlılığı ve Aile*. Yeni İnsan Yayınları

Gray, M. ve Boddy, J. (2010). Making sense of the waves: Wipeout or still riding high?. *Affilia*, 25(4), 368-389.
<https://doi.org/10.1177%2F0886109910384069>

Greene, G. J., Lee, M. Y. ve Hoffpauir, S. (2005). The Languages of Empowerment and Strengths in Clinical Social Work: A Constructivist Perspective. *Families in Society*, 86(2), 267–277.
<https://doi.org/10.1606/1044-3894.2465>

Grossman, S. F. ve Lundy, M. (2011). Characteristics of Women Who Do and Do Not Receive Onsite Shelter Services From Domestic Violence Programs. *Violence Against Women*, 17(8), 1024–1045.
<https://doi.org/10.1177/1077801211414169>

Grup Çalışması Uzmanları Birliği (2021/05) Guiding Principles for Group Work Approved by ASGW Board <https://asgw.org/resources/#tab-guidinggroupworkdocuments>

Gutierrez L. M., Parsons R. H., Cox N. ve Opal E. (2003) A model for empowerment practise: İçinde R.H. Parsons, L.M. Gutierrez ve N. Cox. (Ed.) *Empowerment in Socail Work Practise: A Sourcebook* (s.3-23). Cengage Learning Products .

Güler, N., Tel, H. ve Tuncay, F. Ö. (2005). Kadının aile içinde yaşanan şiddete bakışı. *CÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 27(2), 51-56.
<http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/1081.pdf>

- Gülpınar, D. B., Kandemirci, D., Kadını, E. ve Anası, Ç. (2013). “evimin kadını, çocuklarımın anası”: emekçi kadınlara yönelik aile içi şiddetin Türkiye sinemasındaki sunumu. *Nişantaşı University Journal of Social Sciences*, 1, 1.28-44. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/111796#page=35>
- Hamby, S. L. (2000). The importance of community in a feminist analysis of domestic violence among American Indians. *American journal of community psychology*, 28(5), 649-669. <https://doi.org/10.1023/A:1005145720371>
- Harvey, M. R. (1996). An ecological view of psychological trauma and trauma recovery. *Journal of Traumatic Stress*, 9, 3–23. <https://doi.org/10.1002/jts.2490090103>
- Hearn, J. (2004). From Hegemonic Masculinity to the Hegemony of Men. *Feminist Theory*, 5(1), 49–72. <https://doi.org/10.1177/1464700104040813>
- Heise, L. L. (1998). Violence Against Women: An Integrated, Ecological Framework. *Violence Against Women*, 4(3), 262–290. <https://doi.org/10.1177/1077801298004003002>
- Heise, L., Ellsberg, M. ve Gottemoeller, M. (1999). Ending violence against women. *Population reports*, 27(4), 1-1. <https://link.gale.com/apps/doc/A72739225/AONE?u=anon~8162d777&sid=googleScholar&xid=58d734fc>
- Herman, J. (2016). *Travma Ve İyileşme: Şiddetin Sonuçları, Ev İçi Estismardan Siyasi Teröre* (4.Baskı) (T.Tosun (Çev.).. Literatür Kitapevi. (Original eserin yayın tarihi 1997, 2.Baskı).
- Hooks B. (2019) *Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika* (5. Baskı). (E. Aydın, B. Kurt, Ş. Özgün ve A. Yıldırım, Çev.). bgst Yayınları (Original eserin yayın tarihi, 2000).

- Hortaçsu N. (2014). *Grup İçi ve Gruplar Arası Süreçler* (2. Baskı). İmge Kitapevi Yayınları
- Itzhaky, H., & Porat, A. B. (2005). Battered women in shelters: Internal resources, well-being, and integration. *Affilia*, 20(1), 39-51. <https://doi.org/10.1177/0886109904272117>
- İnci, R. (2020). Çalışan Kadınlarda Şiddet Algısı ve Bu Algıda Ekonomik Şiddetin Yeri . *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi* , 3 (1) , 189-206. <https://doi.org/10.33712/mana.594761>
- Johnson, S. (1976). Women and power: Toward a theory of effectiveness. *Journal of Social issues*, 32(3), 99-110. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1976.tb02599>.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2008). Türkiye’de Kadınlara yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması. <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TKAA2008-AnaRapor.pdf>
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2014). Türkiye’de Kadınlara yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması. <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542950d5369dc32358ee2bba/Ana%20Rapor.pdf>
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2021). Kadınlara yönelik Şiddetle Mücadele IV. Ulusal Eylem Planı 2021-2025. <https://www.aile.gov.tr/media/82082/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-iv-ulusal-eylem-plani-2021-2025.pdf>
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). *Günümüzde İnsan Ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş* (13.Basım). Evrim.
- Kammer, R. E., Turner, S. G., & Bowden, K. (2010). Treating Women Right. *Affilia*, 25(1), 83–86. <https://doi.org/10.1177/0886109909354982>
- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with patriarchy. *Gender & Society*, 2(3), 274–290. <https://doi.org/10.1177/089124388002003004>

- Kandiyoti D. (2019). *Cariyeler, Bacılar, Yurtttaşlar 'Kimlikler ve toplumsal Dönüşümler*. (6. Baskı). (A. Bora, F. Tekin, Ş. Tekeli, H. Tapınç ve F. Özbay, Çev.). Metis Yayınları (Original eserin basım tarihi, 1996).
- Kantor, G. K., & Little, L. (2003). Defining the Boundaries of Child Neglect: When Does Domestic Violence Equate With Parental Failure to Protect? *Journal of Interpersonal Violence*, 18(4), 338–355. <https://doi.org/10.1177/0886260502250834>
- Kadın Adayları Destekleme Derneği [KADER] (2008). Kadın Yurtttaşların Güçlendirilmesi Projesi Eğitici Eğitimi Modülü.
- Kadının İnsan Hakları ve Yeni Çözümler Derneği (2010). Kadının insan hakları eğitim programı [KIHE] grup çalışması için ek bilgiler ve araştırmalar.
- Kadının İnsan Hakları ve Yeni Çözümler Derneği (2016) Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı. <http://www.kadinininsanhaklari.org/?s=KIHEP>
- Kepekçi, E. (2012). Hegemonik Erkeklik Eleştirisi ve Feminizm Birlikteliği Mümkün Mü?. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (11). <https://dergipark.org.tr/en/pub/iukad/issue/737/7967>
- Kolay, H. (2015). Kadın Hareketinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları. *EMO Kadın Bülteni*, 3(10),5-11. https://www.emo.org.tr/ekler/1bb5fa7cf6b4360_ek.pdf?dergi=990
- Kravetz, D., Marecek, J. ve Finn, S. E. (1983). Factors Influencing Women's Participation in Consciousness-Raising Groups. *Psychology of Women Quarterly*, 7(3), 257-271. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1983.tb00839>
- Kutluoğlu-Karayel, H. (2019). Kadına Yönelik Şiddet. https://insamer.com/tr/kadina-yonelik-siddet_1996.html
- Kundakçı, F. S. (2007). İktidar, ataerkillik ve erkeklik: Ankara örneğinde erkek akademisyenler üzerine bir çalışma. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Hacettepe Üniversitesi.

- Kurland, R. ve Salmon, R. (1993). Group work vs. casework in a group: Principles and implications for teaching and practice. *Social Work with Groups*, 15(4), 3-14, https://doi.org/10.1300/J009v28n03_09
- Kuzu, Ş. L. (2013). Toplumsal Cinsiyet Rejimi Bağlamında Aile Ve Aile İçi Şiddet. *Nişantaşı University Journal Of Social Sciences*, 1, 1. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/111796#page=23>
- Kuzucu Y. (2011). *Duyguları Fark etme ve İfade Etme Psikoeğitim Programı*. Nobel Yayın Dağıtım
- Larance, L. Y ve Porter, M. L. (2004). Observations From Practice: Support Group Membership as a Process of Social Capital Formation Among Female Survivors of Domestic Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 19(6), 676–690. <https://doi.org/10.1177/0886260504263875>
- Lee, J. AB. (2001). *The Empoverement Approach to Social Work Practice: Building the Beloved Community* (2.Baskı) Buildind teh Beloved Community. Second edtion. Columbia University Press: Nevyork
- Leech, N. L., & Onwuegbuzie, A. J. (2009). A typology of mixed methods research designs. *Quality & quantity*, 43(2), 265-275. <https://doi.org/10.1007/s11135-007-9105-3>
- Lenmaye L.(2003). Empowerment of women. İçinde R.H. *Parsons, L.M. Gutierrez ve N. Cox*. (Ed.) *Emporement in Socail Work Practise: A Sourcebook* (s. 29-51). Cengage Learning.
- Leslie, H. (2001). Healing the psychological wounds of gender-related violence in Latin America: A model for gender-sensitive work in post-conflict contexts. *Gender & Development*, 9(3), 50-59, <https://doi.org/10.1080/13552070127752>
- Lietz, C.A. (2007) Strengths-Based Group Practice: Three Case Studies, *Social Work with Groups*, 30:2, 73-87, https://doi.org/10.1300/J009v30n02_07.

- Mann, S. A. ve Huffman, D. J. (2005). The decentering of second wave feminism and the rise of the third wave. *Science & society*, 69(1: Special issue), 56-91. <https://doi.org/10.1521/siso.69.1.56.56799>
- Maybek, S. D. (2017). Şiddet Mağduru Kadınların Sığınma evi Sonrası Deneyimleri. *Sosyoloji Konferanslari*, (55), 153-179. <https://doi.org/10.18368/iusoskon.328289>
- Maynard, M. (1995). Beyond the 'Big Three': the development of feminist theory into the 1990s. *Women's History Review*, 4(3), 259-281. <http://dx.doi.org/10.1080/09612029500200089>.
- Mihalic, S.W. ve Elliott, D. A (1997). Social Learning Theory Model of Marital Violence. *Journal of Family Violence* 12, 21–47, <https://doi.org/10.1023/A:1021941816102>
- Medica Mondiale (2013). *Training Manuel for Womens Empowerment*. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/medica_mondiale_Liberia_Training_Manual_basic_level.pdf
- Miller, D. T. ve Porter, C. A. (1983). Self-blame in victims of violence. *Journal of Social Issues*, 39(2), 139-152. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1983.tb00145.x>
- Morton, S. ve Hohman, M.(2016) "That's the Weight of Knowing": Practitioner Skills and Impact When Delivering Psychoeducational Group Work for Women Who Have Experienced IPV, *Social Work with Groups*, 39:4, 277-291, <http://dx.doi.org/10.1080/01609513.2015.1052915>
- Northen, H. (2006). Ethics and Values in Group Work. İçinde C.D. Garvin, L.M. Gurierrez ve M.J. Galinsky M.J. (Ed.). *Handbook of Social Work with Groups* (s..76-110). The Guilford Publications.
- Oetzel, J., & Duran, B. (2004). Intimate partner violence in American Indian and/Alaska Native communities: A social ecological framework of determinants and interventions. *American Indian and Alaska native mental*

health research (Online), 11(3), 49.
<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ684079.pdf>

Obasaju, M. A., Palin, F. L., Jacobs, C., Anderson, S. ve Kaslow, N. J. (2009). Won't You be My Neighbor?: Using an Ecological Approach to Examine the Impact of Community on Revictimization. *Journal of Interpersonal Violence*, 24(1), 38–53. <https://doi.org/10.1177/0886260508314933>

Onur, H. ve Koyuncu, B. (2004). Hegemonik erkekliğin görünmeyen yüzü: Sosyalizasyon sürecinde erkeklik oluşumları ve krizleri üzerine düşünceler, *Toplum ve Bilim (101)*, 31-50.

Orme, J. (2002). Social work: Gender, care and justice. *British Journal of Social Work*, 32(6), 799-814, <https://doi.org/10.1093/bjsw/32.6.799>.

Orme, J., Dominelli, L., & Mullender, A. (2000). Working with violent men from a feminist social work perspective. *International Social Work*, 43(1), 89–106. <https://doi.org/10.1177/a010523>

Osofsky, J. D. (2003). Prevalence of children's exposure to domestic violence and child maltreatment: Implications for prevention and intervention. *Clinical child and family psychology review*, 6(3), 161-170. <https://doi.org/10.1023/A:1024958332093>

Özbesler, C. ve Bulut I. (2013) Sosyal Hizmette Genelci Yaklaşım ve Ekolojik Perspektif. İçinde H. Acar, N. Negiz ve E. Akman (Ed.) *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları* (s. 97-109). Maya Akademi Yayın Dağıtım Eğitim Danışmanlık.

Özdemir, O . (2010). Tecavüzü, Hegemonik Erkeklik Zemininden Kavrama. *Fe Dergi* 2, 75-90. https://doi.org/10.1501/Fe0001_0000000034.

Öztürk, A.B. (2013). Kadınlara yönelik Şiddetle Mücadelede Neredeyiz? Feminist Sosyal Çalışma Bağlamında Bir Değerlendirme. İçinde H. Acar ,N. Negiz ve Akman, E. (Ed.). *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi*

Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları. (s. 295-208).
Maya Akademi Yayın Dağıtım Eğitim Danışmanlık.

Öztürk, A.B. (2020). *Bebekten Katile Erkeklik: Kadına Şiddet Uygulayan erkekler.* Nika Yayınevi

Queen, J., Nurse, A., Brackley, M. H., & Williams, G. B. (2009). Being emotionally abused: a phenomenological study of adult women's experiences of emotionally abusive intimate partner relationships. *Issues in Mental Health Nursing*, 30(4), 237-245.
<http://dx.doi.org/10.1080/01612840802701257>

Page, A. Z. ve İnce, M. (2008). Aile içi şiddet konusunda bir derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(22), 81-94.
<https://antalya.psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpy1301996120080000m000151.pdf>

Papell, C. S. (2015a). Social work with groups: What, why, and wherefore? *Social Work with Groups*, 38(3-4), 241-246.
<http://dx.doi.org/10.1080/01609513.2014.951163>.

Papell C.S. (2015b) An approach to the human group in social work practice, *Social Work with Groups*, 38:3-4, 255-267,
<http://dx.doi.org/10.1080/01609513.2014.951000>

Papell C.S.(2015c) *More Than 60 Years with Social Group Work: Personal and Professional History*, *Social Work with Groups*, 38:3-4, 201-219,
<http://dx.doi.org/10.1080/01609513.2014.948593>

Paslı, F. (2017). Cinsel İstismara Uğrayan Çocukların Ekolojik Sistem Yaklaşımı Açısından İncelenmesi. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi* , 2 (2) , 39-53 .
Retrieved from
<https://dergipark.org.tr/en/pub/gsbdergi/issue/32176/357039>

Payne, M. (2020). *Modern Sosyal Hizmet Kuramı* K. Kasım (Çev Ed.). Nika Yayınevi. (Original eserin yayın tarihi 2014, 4.Baskı).

- Pehlivan, H. (2015). Kadınlara sunulan psikolojik yardım hizmetlerine feminist terapi perspektifinden eleştirel bir bakış. *Fe Dergi*, 7(2), 94-104. https://doi.org/10.1501/Fe0001_0000000146
- Peseschkian (1998). *Doğu Hikayeleriyle Psikoterapi* (H. Fışıoğlu Çev). Beyaz Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 1986).
- Phillips, R. ve Cree, V. E. (2014) 'What does the 'Fourth Wave' mean for teaching feminism in 21st century social work?', *Social Work Education International Journal*, 1-14. <https://doi.org/10.1080/02615479.2014.885007>
- Polat, O. (2016). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 15-34. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/274326>
- Rader, J., & Gilbert, L. A. (2005). The Egalitarian Relationship in Feminist Therapy. *Psychology of Women Quarterly*, 29(4), 427-435. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2005.00243.x>
- Resmi Gazete (2012). Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Kanunu <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120308M1-1.pdf>
- Resmi Gazete (2013) Kadın konukevlerinin açılması ve işletilmesi Hakkında Yönetmelik <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/01/20130105.pdf>
- Ricardo, C. ve Barker, G. (November, 2008). Men, masculinities, sexual exploitation and sexual violence: A literature review and call for action. *Global MenEngage Alliance*. <https://promundoglobal.org/wp-content/uploads/2015/01/Men-Masculinities-Sexual-Exploitation-and-Sexual-Violence.pdf>
- Richmond, K., Geiger, E. ve Reed, C. (2013). The Personal is Political: A Feminist and Trauma-Informed Therapeutic Approach to Working With a Survivor of Sexual Assault. *Clinical Case Studies*, 12(6), 443-456. <https://doi.org/10.1177/1534650113500563>

- Sallan-Gül S.. (2013). *Türkiye’ de Kadın Sığınma Evleri: Erkek Şiddetinden Uzak Yaşama Açılan Kapılar Mı?* (2. Baskı). Bağlam Yayıncılık.
- Saltzman, L. E., Green, Y. T., Marks, J. S. ve Thacker, S. B. (2000). Violence against women as a public health issue. *American Journal of Preventive Medicine*, 19(4), 325-329.
- Sancar, S., Acuner, S., Üstün, İ., Bora, A., ve Romaniuc, L. (2006). *Bir de buradan bak: cinsiyet eşitsizliği bir “kadın sorunu” değil, toplumun sorunudur.* [http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/bir de buradan bak 2006.pdf](http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/bir-de-buradan-bak-2006.pdf)
- Sancar (2020). *Erkeklik: İmkansız İktidar Ailede Piyasada Sokakta Erkekler* (5. Basım). Metis Yayınları.
- Saulnier, C. F. (2000). Incorporating feminist theory into social work practice: Group Work examples. *Social Work with Groups*, 23(1), 5-29. https://doi.org/10.1300/J009v23n01_02
- Schiller, L.Y. (1997) Rethinking stages of development in women's groups: implications for practice, *Social Work with Groups*, 20:3, 3-19, http://dx.doi.org/10.1300/J009v20n03_02
- Sellers, C. S., Cochran, J. K., ve Branch, K. A. (2005). Social learning theory and partner violence: A research note. *Deviant Behavior*, 26(4), 379-395., <http://dx.doi.org/10.1080/016396290931669>
- Singh, G. (2012). Curriculum guide–Diversity and oppression. <https://www.basw.co.uk/resources/tcsw/CG%20iversity%20and%20oppression.pdf>.
- Sheafor B.W. & Horejsi C.J. (2014). *Sosyal Hizmet Uygulaması: Temel Teknikler ve İlkeler* D. B. Çiftçi (Çev Ed.) Nika Yayınevi. (Original eserin yayın tarihi 2012, 9. Baskı). Original: Techniques And Guidelines for Social Work practice 9th edition 2012.

- Sığın A. ve Canatan A. (2018) Connell'in "Erkeklikler" Teorisinde İşbirlikçi Erkek, Madun Erkek ve Marjinal Erkek: Hegemonik Erkekliğin Kavramsal Hegemonyası *Sosyal Bilimler Dergisi* 5(32) Aralık 2018, S. 163-175. <https://doi.org/10.16990/Sobider.4715>
- Sleutel, M. R. (1998). Women's experiences of abuse: A review of qualitative research. *Issues in mental health nursing*, 19(6), 525-539. <https://doi.org/10.1080/016128498248827>.
- Sollund, R. (2020). The victimisation of women, children and non-human species through trafficking and trade: Crimes understood through an ecofeminist perspective. İçinde *Routledge international handbook of green criminology* (s. 512-528). Routledge.
- Steinberg, D.M. (2010) Mutual aid: A contribution to best-practice social work. *Social Work with Groups*, 33:1, 53-68, <https://doi.org/10.1080/01609510903316389>
- Steinberg D.M. (2003) The Magic of Mutual Aid, *Social Work With Groups*, 25:1-2, 31-38, https://doi.org/10.1300/J009v25n01_05
- Stephens, D. L. (1999). Battered women's views of their children. *Journal of Interpersonal Violence*, 14(7), 731-746. <https://doi.org/10.1177/088626099014007004>
- Sullivan, C. M., Bybee, D. I. ve Allen, N. E. (2002). Findings from a community-based program for battered women and their children. *Journal of Interpersonal Violence*, 17(9), 915–936. <https://doi.org/10.1177/0886260502017009001>
- Sweifach, J., ve Heft-LaPorte, H. (2007). A model for group work practice with ultra-orthodox Jewish victims of domestic violence: A qualitative study. *Social Work with Groups*, 30(3), 29-45. https://doi.org/10.1300/J009v30n03_03
- Şahin F. (2011). Aileleri Güçlendirmek: Güçler Perspektifi Temelinden Bir Bakış. İçinde Y. Özkan (Ed.). *Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet*

Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı (3.Baskı), (s. 1-11). Maya Akademi Yayınevi

Şar V. (1998). Kötüye Kullanım ve İhmalle ilişkili Sorunlar. İçinde *Cengiz Güleç ve Ertuğrul Körükoğlu (Ed.).Psikiyatri Temel Kitabı. Cilt 2* (sa: 823-834). Hekimler Yayın Birliği

Şaşman-Kaylı D. (2016). Feminist Politika Çerçevesinden Sosyal Politika ve Sosyal hizmete Bir Bakış. İçinde Derya Şaşamaz Kaylı ve Fatih Şahin (Ed.). *Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri* (s.9-26). Nika Yayınevi

Tashakkori, A. ve Creswell, J. W. (2007). The new era of mixed methods. *Journal of mixed methods research*, 1(1), 3-7. <https://doi.org/10.1177/2345678906293042>

Teater, B. (2015). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri: Uygulama İçin Bir Giriş*. A.Karatay (Çev. Ed.) Nika Yayınevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 2014, 2.Baskı).

Teddlie, C. ve Yu, F. (2007). Mixed methods sampling: A typology with examples. *Journal of mixed methods research*, 1(1), 77-100. <https://doi.org/10.1177%2F1558689806292430>

Thompson N. (2016). Güç ve Güçlendirme. Ö. Cankurtaran (Çev Ed.). Nika Yayınevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 2007).

Thompson N. (2013). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak* Ö. Cankurtaran-Öntaş ve B. Hatipoğlu-Eren (Çev. Ed.) Orginal eserin yayın tarihi 2009, 3. Baskı).

Toseland, R.V.,Jones L.N. ve Gellis Z.D. (2006). *Group Dynamics*. İçinde C.D. Garvin , Gutierrez L.M. ve M.J. Galinsky (Ed.). *Handbook of Social Work with Groups* (s .13-31). The Guilford Press.

Trevithick, S. (2005). *Social work skills. A practice handbook*. (2. Baskı). Open University Press.

- Tseris, E. J. (2013). Trauma theory without feminism? evaluating contemporary understandings of traumatized women. *Affilia*, 28(2), 153–164. <https://doi.org/10.1177/0886109913485707>
- Tunç M. (2013). Feminist grup çalışması: temeli, kapsamı ve süreci, *Toplum ve Sosyal Hizmet*,(242), 395-41. <https://www.acarindex.com/toplum-ve-sosyal-hizmet/femi-ni-st-grup-calismasi-temeli-kapsami-ve-sureci-35233>
- Tunç-Tekindal M. (2016). Feminist Grup Çalışması Bir sosyal Hizmet Uygulaması Olarak Engelli Çocuğa Sahip Kadınların Deneyimleri. Nobel Bilimsel Eserler
- Turner, S. G., & Maschi, T. M. (2015). Feminist and empowerment theory and social work practice. *Journal of Social Work Practice*, 29(2), 151-162. <https://doi.org/10.1080/02650533.2014.941282>
- Tutty, L. M., Bidgood, B. A., ve Rothery, M. A. (1993). Support groups for battered women: Research on their efficacy. *Journal of Family Violence*, 8(4), 325-343. <https://doi.org/10.1007/BF00978097>
- Türkiye İstatistik Kurumu (2020). Cinsiyet İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=cinsiyet%20istatistikleri&dil=1>
- Uçan G. (2016). Toplumsal cinsiyetin öteki yüzü erkek. İçinde Şaşman-Kaylı ve F. Şahin (Ed.) *Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri*, (s.157-181). Nika Yayınevi.
- Uzun Kaşıklar (2014). <https://www.youtube.com/watch?v=-dsDr3uVBh8>
- Voltan-Acar, N. (2015). *Grupla Psikolojik Danışma İlke ve Teknikleri*. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Ltd. Şti.
- Voltan-Acar, N. (2012). *Grupla Psikolojik Danışmada Alıştırmalar-Deneyler*
- Waldrop, A.E. ve Resick, S.A. (2004). Coping among adult female victims of domestic violence. *Journal of Family Violence* 19, 291–302. <https://doi.org/10.1023/B:JOFV.0000042079.91846.68>

- Wareham, J., Boots, D. S. ve Chavez, J. M. (2009). Social learning theory and intimate violence among men participating in a family violence intervention program. *Journal of Crime and Justice*, 32(1), 93-124. <http://dx.doi.org/10.1080/0735648X.2009.9721263>
- Wathen, C. N., Harris, R. M., Ford-Gilboe, M., ve Hansen, M. (2015). What counts? A mixed-methods study to inform evaluation of shelters for abused women. *Violence Against Women*, 21(1), 125–146. <https://doi.org/10.1177/1077801214564077>
- Webster, D. C ve Dunn, E. C. (2005). Feminist perspectives on trauma. *Women & Therapy*, 28(3-4), 111-142. http://dx.doi.org/10.1300/J015v28n03_06
- Weisz, A. N., Tolman, R. M. ve Bennett, L. (1998). An ecological study of nonresidential services for battered women within a comprehensive community protocol for domestic violence. *Journal of Family Violence*, 13(4), 395-415. <https://doi.org/10.1023/A:1022827320184>
- Wood, G.G. ve Roche S.E. (2001). Representing selves, reconstructing lives: Feminist group work with women survivors of male violence. *Social Work with Groups*; 23(4) https://doi.org/10.1300/J009v23n04_02.
- Wrye, H. K. (2009). The fourth wave of feminism: Psychoanalytic perspectives introductory remarks. *Studies in Gender and Sexuality*, 10(4), 185-189. <https://doi.org/10.1080/15240650903227999>
- Worell, J. (2001). Feminist interventions: accountability beyond symptom reduction. *Psychology of Women Quarterly*, 25(4), 335–343. <https://doi.org/10.1111/1471-6402.00033>
- Yalom, I.D. (2012). *Grup Terapisinin Teori ve Pratiği*. (2. Basım) (A. Tangör ve Ö. Karaçam Çev.) Kabalcı Yayınevi. (Original eserin yayın tarihi, 1995).
- Yavuz, Ş. (2015). Ataerkil egemen erkeklik değerlerinin üretiminde kadınların rolü: bir “erkek şehri” Trabzon örneği. *Fe Dergi*, 7(1), 116-130. http://cins.ankara.edu.tr/11_10.pdf

- Yıldırım, F., Öztaş, D., Hablemitoğlu, Ş. ve Yaklaşım, E. (2013). Bir sağlık sorunu olarak aile içi şiddetin önlenmesinde “ekolojik yaklaşım”. *Nişantaşı University Journal of Social Sciences*, 1 (1),76-87. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/111796#page=84>
- Yıldırım A. ve Şimşek H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş.*
- Young, I. M. (1980). Throwing like a girl: A phenomenology of feminine body comportment motility and spatiality. *Human studies*, 3(1), 137-156. <https://doi.org/10.1007/BF02331805>.
- Young, I. M. (2005). Throwing like a girl and other essays in feminist philosophy and social theory. Oxford Universty press, e book. https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=0DxB3v0Y_HoC&oi=fnd&pg=PR9&dq
- Young, L. L., ve Lane, S. M. (2004). Support group membership as a process of social capital formation among female survivors of domestic violence. *Journal of Interpersonal violence*, 19-676, <https://doi.org/10.1177/0886260504263875>
- Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Türkyılmaz, A. S. ve Heise, L. (2012). What puts women at risk of violence from their husbands? Findings from a large, Nationally representative survey in Turkey. *Journal of Interpersonal Violence*, 27(14), 2743–2769. <https://doi.org/10.1177/0886260512438283>
- Zastrow, C. H. (2013). *Sosyal Hizmette Giriş*. (D.B. Çiftçi, Çev.). Nika Yayınevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 2010, 10. Baskı).
- Zastrow, C. H. (2012). *Social work with groups. A comprehensive worktext*. (8.Baskı) Brooks/Cole, Cengage Learning.
- Zeyneloğlu, S. ve Terzioğlu, F. (2011). Toplumsal cinsiyet rolleri tutum ölçeğinin geliştirilmesi ve psikometrik özellikleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 409-420.

Zust, B. L. (2009). Partner violence, depression, and recidivism: The case of incarcerated women and why we need programs designed for them. *Issues in mental health nursing*, 30(4), 246-251., <http://dx.doi.org/10.1080/01612840802701265>

EKLER

EK 1. YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

GRUPLARLA SOSYAL HİZMET UYGULAMASI İLE ŞİDDET GÖREN KADINLARIN GÜÇLENDİRİLMESİ

Değerli katılımcı, bu araştırma Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalında yürütülen bir doktora tezi çerçevesinde şiddet gören kadınların deneyimleri hakkında bilgi edinmek ve güçlendirme amaçlı yürütülecek grup çalışmasının yararlarını değerlendirmek amacıyla yapılmaktadır. Araştırmanın yapılması için HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ ETİK Komisyonu'ndan gerekli izin alınmıştır.

Bu amaçla sizinle yaşadığınız şiddet, aldığınız destekler, kişisel başa çıkma yöntemleriniz ile ilgili görüşleriniz hakkında bilgi edinmek amacıyla görüşme yapılacaktır. Görüşme esnasında araştırmacı tarafından ses kaydınız alınacaktır. Ses kaydı alınmasına izniniz olmaması durumunda araştırmacı tarafından görüşme ile ilgili notlar alınacaktır. Görüşmeye devam etmek istememeniz durumunda alınan ses kaydı ya da görüşme notları imha edilecektir.

Araştırmaya katılmanız gönüllülük esasına dayalıdır. Yapılacak görüşme aracılığıyla elde edilecek bilgiler gizli kalacaktır ve sadece araştırma amacıyla / bilimsel amaçlar için kullanılacaktır. Araştırmaya katılıp katılmamak seçiminize bağlıdır. Ayrıca soruları yanıtlarken istemezseniz son verebilirsiniz. Araştırma kayıtlarında adınız soyadınız gizli kalacaktır. Bu görüşme ve daha sonra araştırmanın aşamalarında kullanılacak ölçeklerde bilgi eşleştirilmesi sağlanması amacıyla kendinize bir 'rumuz' seçmeniz önerilmektedir. Araştırma ile ilgili herhangi bir sorunuz olduğunda görüşme esnasında ya da daha sonra aşağıda bilgileri yer alan araştırmacılar ile iletişime geçebilirsiniz.

Sorumlu araştırmacı: Prof. Dr. Sunay İL-Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (Öğretim Üyesi)

Tel: .....

Yardımcı araştırmacı: Muradiye ORAL

Tel: .....E Posta:.....

Araştırmaya katılımınız ve içten yanıtlarınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Derinlemesine Görüşme Formu

Rumuz:

Demografik Bilgiler:

- 1 Doğum Yılıınız
- 2 Medeni Durumunuz
- 3 Eğitim Durumunuz
- 4 İşiniz/Mesleğiniz
- 4 Gelir Durumunuz
- 6 Çocuğunuz var mı ? Varsa yaşları
- 7 Çocuklarınız Nelerdeler (kadın konukevi, çocuk evi, sevgi evi, babası, akraba yanı, kendi evi vs.)
- 8 Sağlık sorununuzun var mı? Varsa neler?
- 9 Kullandığınız ilaçlar

Şiddet Öyküsü ve Kadınların Görüşleri:

1	Ne kadar süredir bulunduğunuz kadın konukevinde kalıyorsunuz?
2	Daha önce başka kadın konukevlerinde kaldınız mı? Kaldı iseniz ne kadar süre ile kaldınız?
3	Kim/kimler tarafından şiddete maruz kaldınız?
4	Ne kadar süre ile şiddete maruz kaldınız?
5	Şiddet riskiniz devam ediyor mu?
6	Hangi şiddet türleri ile karşılaştınız? Neler oldu?
7	Yaşadığınız şiddetle başa çıkmak için neler yaptınız?
8	Şiddet gördükten sonra nerelere başvuruda buldunuz? Ne tür destekler aldınız? (kamu ve sivil toplum örgütleri). Bu desteklerden memnun kaldınız mı?
9	Hakkınızda alınan bir tedbir kararı var mı? Varsa neler?
10	Maruz kaldığınız şiddeti kimlerle paylaştınız?
11	Yaşadıklarınızı paylaştığınız kişilerden (akraba, arkadaş, patron vs.) ne tür tepkiler aldınız?
12	Size şiddet uygulayanlar ne tür gerekçeler gösteriyordu? Siz bunlarla ilgili neler düşünüyorsunuz?
13	Genel olarak kadınların şiddete maruz kalması ile ilgili neler düşünüyorsunuz?
14	Maruz kaldığınız şiddet sizi nasıl etkiledi?
15	Kadın konukevine gelmeye nasıl karar verdiniz?
16	Yaşamınızdaki kararları nasıl alırsınız?
17	Kadın konukevinde ne kadar kalmayı planlıyorsunuz?
18	Burada nelerden yararlanıyorsunuz? Nelerin farklı olmasını isterdiniz?
19	Buradan ayrıldıktan sonra neler yapmak istiyorsunuz?
20	Kendinizi hangi konularda başarılı buluyorsunuz?
21	Sizce kadınlar şiddetle başa çıkmak için ne yapmalı?
22	Sizce genel olarak kadınlara yönelik şiddet başa çıkmak için neler yapılmalı?
23	Sizin ek olarak belirtmek istedikleriniz nelerdir?

Teşekkür ederiz.

EK 2. KONTROL ODAĞI ÖLÇEĞİ

Bu anket, insanların yaşama ilişkin bazı düşüncelerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Sizden, bu maddelerde yansıtılan düşüncelere ne ölçüde katıldığınızı ifade etmeniz istenmektedir.

Bunun için, her maddeyi dikkatle okuyunuz ve o maddede ifade edilen düşüncenin *sizin* düşüncelerinize uygunluk derecesini belirtiniz. Bunun için de, her ifadenin karşısındaki seçeneklerden sizin görüşünüzü yansıtan kutucuğa bir (X) işareti koymanız yeterlidir. “Doğru” ya da “yanlış” cevap diye bir şey söz konusu değildir.

	Hiç uygun değil	Pek uygun değil	Uygun	Oldukça uygun	Tamamen uygun
1. İnsanın yaşamındaki mutsuzlukların çoğu, biraz da şanssızlığına bağlıdır.					
2. İnsan ne yaparsa yapsın üşütüp hasta olmanın önüne geçemez.					
3. Bir şeyin olacağı varsa eninde sonunda mutlaka olur.					
4. İnsan ne kadar çabalarsa çabalasın, ne yazık ki değeri genellikle anlaşılmaz.					
5. İnsanlar savaşları önlemek için ne kadar çaba gösterirlerse gösterebilirler, savaşlar daima olacaktır.					
6. Bazı insanlar doğuştan şanslıdır.					
7. İnsan ilerlemek için güç sahibi kişilerin gönlünü hoş tutmak zorundadır.					
8. İnsan ne yaparsa yapsın, hiç bir şey istediği gibi					

sonuçlanmaz.					
9. Birçok insan, rastlantıların yaşamlarını ne derece etkilediğinin farkında değildir.					
10. Bir insanın halen ciddi bir hastalığa yakalanmamış olması sadece bir şans meselesidir.					
11. Dört yapraklı yonca bulmak insana şans getirir.					
12. İnsanın burcu hangi hastalıklara daha yatkın olacağını belirler.					
13. Bir sonucu elde etmede insanın neleri bildiği değil, kimleri tanıdığı önemlidir.					
14. İnsanın bir günü iyi başladıysa iyi; kötü başladıysa da kötü gider.					
15. Başarılı olmak çok çalışmaya bağlıdır; şansın bunda payı ya hiç yoktur ya da çok azdır.					
16. Aslında şans diye bir şey yoktur					
17. Hastalıklar çoğunlukla insanların dikkatsizliklerinden kaynaklanır.					
18. Talihsizlik olarak nitelenen durumların çoğu, yetenek eksikliğinin, ihmalin, tembelliğin ve benzeri nedenlerin sonucudur.					
19. İnsan, yaşamında olabilecek şeyleri kendi kontrolü altında tutabilir.					
20. Çoğu durumda yazı-tura atarak da isabetli kararlar					

verilebilir.					
21. İnsanın ne yapacağı konusunda kararlı olması, kadere güvenmesinden daima iyidir.					
22. İnsan fazla bir çaba harcamasa da, karşılaştığı sorunlar kendiliğinden çözülür.					
23. Çok uzun vadeli planlar yapmak her zaman akıllıca olmayabilir, çünkü birçok şey zaten iyi ya da kötü şansa bağlıdır.					
24. Birçok hastalık insanı yakalar ve bunu önlemek mümkün değildir.					
25. İnsan ne yaparsa yapsın, olabilecek kötü şeylerin önüne geçemez.					
26. İnsanın istediğini elde etmesinin talihle bir ilgisi yoktur.					
27. İnsan kendisini ilgilendiren birçok konuda kendi başına doğru kararlar alabilir.					
28. Bir insanın başına gelenler, temelde kendi yaptıklarının sonucudur.					
29. Halk, yeterli çabayı gösterse siyasal yolsuzlukları ortadan kaldırabilir.					
30. Şans ya da talih hayatta önemli bir rol oynamaz.					
31. Sağlıklı olup olmamayı belirleyen esas şey insanların kendi yaptıkları ve					

alışkanlıklardır.					
32. İnsan kendi yaşamına temelde kendisi yön verir.					
33. İnsanların talihsizlikleri yaptıkları hataların sonucudur.					
34. İnsanlarla yakın ilişkiler kurmak, tesadüflere değil, çaba göstermeye bağlıdır.					
35. İnsanın hastalanacağı varsa hastalanır; bunu önlemek mümkün değildir.					
36. İnsan bugün yaptıklarıyla gelecekte olabilecekleri değiştirebilir.					
37. Kazalar, doğrudan doğruya hataların sonucudur.					
38. Bu dünya güç sahibi bir kaç kişi tarafından yönetilmektedir ve sade vatandaşın bu konuda yapabileceği fazla bir şey yoktur.					
39. İnsanın dini inancının olması, hayatta karşılaşacağı birçok zorluğu daha kolay aşmasına yardım eder.					
40. Bir insan istediği kadar akıllı olsun, bir işe başladığında şansı yaver gitmezse başarılı olamaz.					
41. İnsan kendine iyi baktığı sürece hastalıklardan kaçınabilir.					
42. Kaderin insan yaşamı üzerinde çok büyük bir rolü vardır.					

43. Kararlılık bir insanın istediği sonuçları almasında en önemli etkidir.					
44. İnsanlara doğru şeyi yaptırmak bir yetenek işidir; şansın bunda payı ya hiç yoktur ya da çok azdır.					
45. İnsan kendi kilosunu, yiyeceklerini ayarlayarak kontrolü altında tutabilir.					
46. İnsanın yaşamının alacağı yönü, çevresindeki güç sahibi kişiler belirler.					
47. Büyük ideallere ancak çalışıp çabalayarak ulaşılabilir.					

EK 3. YETİŞKİNLER İÇİN PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK ÖLÇEĞİ

Aşağıda yarım kalmış bir takım cümleler yer almaktadır. Cümlelerin bazılarının baş kısımları, bazılarının orta kısımları, bazılarının da sonları eksik bırakılmıştır. Eksik bırakılan yerlere koymak istediğiniz ifadeyi size verilen iki seçenektan birine yakınlık size ne kadar uygun olduğunu düşünerek uygun gördüğünüz kutucuğa 'X' işareti yerleştiriniz. Örneğin 1. Cümle için 'her zaman bir çözüm bulurum ve çoğu zaman ne yapacağımı kestiremem' ifadelerini arasından birini size uygunluk dercesine göre yakınındaki kutucuğu işaretleyerek seçiniz. Seçtiğiniz ifade size çok uygun ise ifadenin hemen yanındaki kutucuğa 'uygun' ise ikinci kutucuğa kararsızsanız. Ortadaki kutucuğa 'x' işareti yerleştirin.

Örnek;

Beklenmedik bir olay olduğunda...	Çok Uygun	Uygun	Kararsızım	Uygun	Çok Uygun	
Her zaman bir çözüm yolu bulurum	X					Çoğu kez ne yapacağımı kestiremem

İfadeler:

1. Beklenmedik bir olay olduğunda...						
Her zaman bir çözüm bulurum						Çoğu kez ne yapacağımı kestiremem
2. Gelecek için yaptığım planların...						
Başarılması zordur						Başarılması mümkündür
3. En iyi olduğum durumlar şu durumlardır...						
Ulaşmak istediğim açık bir hedefim olduğunda						Tam bir günlük boş bir vaktim olduğunda
4. ...olmaktan hoşlanıyorum						
Diğer kişilerle birlikte						Kendi başıma
5. Ailemin, hayatta neyin önemli olduğu konusundaki anlayışı...						
Benimkinden farklıdır						Benimkiyle aynıdır
6. Kişisel konuları ...						

Hiç kimseyle tartışmam						Arkadaşlarımla/Aile- üleriyle tartışabilirim
7. Kişisel problemlerimi...						
Çözemem						Nasıl çözebileceğimi bilirim
8. Gelecekteki hedeflerimi...						
Nasıl başaracağımı bilirim						Nasıl başaracağımdan emin değilim
9. Yeni bir iş/projeye başladığımda ...						
İleriye dönük planlama yapmam, derhal işe başlarım						Ayrıntılı bir plan yapmayı tercih ederim
10. . Benim için sosyal ortamlarda rahat/esnek olmak						
Önemli değildir						Çok önemlidir
11. Ailemle birlikteyken kendimi ... hissederim						
Çok mutlu						Çok mutsuz
12. . Beni ...						
Bazı yakın arkadaşlarım/aile üyelerim cesaretlendirebilir						Hiç kimse cesaretlendiremez
13. . Yeteneklerim...						
Olduğuna çok inanırım						Konusunda emin değilim
14. Geleceğimin ... olduğunu hissediyorum						
Ümit verici						Belirsiz
15. Şu konuda iyiyimdir...						
Zamanımı planlama						Zamanımı harcama
16. Yeni arkadaşlık konusu ... bir şeydir						
Kolayca yapabildiğim						Yapmakta zorlandığım
17. Ailem şöyle tanımlanabilir ...						
Birbirinden bağımsız						Birbirine sıkı biçimde kenetlenmiş
18. Arkadaşlarımla arasındaki ilişkiler ...						
Zayıftır						Güçlüdür
19. Yargılarıma ve kararlarıma ...						
Çok fazla güvenmem						Tamamen Güvenirim
20. Geleceğe dönük amaçlarım ...						
Belirsizdir						İyi düşünülmüştür
21. Kurallar ve düzenli alışkanlıklar ...						
Günlük yaşamımda yoktur						Günlük yaşamımı kolaylaştırır
22. Yeni insanlarla tanışmak ...						
Benim için zordur						Benim iyi olduğum bir

EK 4. GRUP ÇALIŞMASI OTURUM ÖRNEĞİ

BİRİNCİ OTURUM: OTURUM SÜRECİ VE DEĞERLENDİRME

Oturum Planı

Oturumun Konusu	Tanışma ve Çalışma İlkelerinin Belirlenmesi
Oturum tarihi	29.11.2018
Oturumun Başlangıç ve Bitiş Saati	21.20-23.10
Katılımcılar	Uygulayıcı, Yardımcı uygulayıcı ve 10 üye
Katılan Üyeler	Çiçek, Kader, Başak, İrem, Deniz, Kardelen, Rabia, Gül, Siklemen, Kiraz
Oturumun amaçları	Tanışma Grup ortamını oluşturma
Oturumun hedefleri	Üyelerin birbirlerini tanınması Üyelerin grup çalışması ile ilgili beklentilerinin alınması Grubun çalışma ilkelerinin belirlenmesi Grubun çalışma konularının belirlenmesi
İçerik	Üyelerin karşılanması Giriş konuşması, çalışma hakkında bilgi verme Tanışma/kaynaşma Beklentilerin alınması Kişisel ve grup hedeflerinin belirlenmesi

Çalışma konularının belirlenmesi

Çalışma ilkelerinin belirlenmesi,

Sonlandırma

Gerekli malzeme

Renkli balonlar, müzik çalar, bir rulo tuvalet kağıdı, asetat kalemi, büyük kağıt, renkli post-it'ler, yazı tahtası, tahta kalemi, A4 kağıt, kurşun ve tükenmez kalem, yaka kartları

Süreç ve Değerlendirme

Oturuma Hazırlık

İlk oturum olduğu gün uygulayıcı Süpervizyon almak amacı ile Prof. Dr. Işıl BULUT ile görüşme sağladı. Böylelikle ilk süpervizyon toplantısı gerçekleşti. Grup öncesi bu toplantıda üzerinde durulan konular dikkate alınarak grup çalışmasına başlanması sağlandı.

İlk oturumun olduğu gün uygulayıcı oturumun başlayacağı gün öğleden sonra sığınma evine giderek yapılan derinlemesine görüşmeler sonrası gruba katılması uygun olan üyelere çalışmaya akşam başlanacağı ile ilgili bilgi verildi. Yapılan bireysel görüşmeler ve bazen oturma salonlarında yapılan toplu sohbetlerde kadınlar grup için uygun saatin çocuklarının yatırılmasından sonra 21:30 civarında olabileceğini belirtmişlerdi.

Oturum başlamadan önce uygulayıcı grubun yapılacağı toplantı odasında düzenleme yaptı. Odada 5 kırmızı renkli sandalye vardı. Bu sandalyeler grup çalışması için yeterli olmayacağı için mutfak bölümünde yer alan 12 sandalye çalışmanın yapılacağı salona taşındı ve 'o düzeninde' oturma planı yapıldı. Odada bulunan büyük toplantı masası grubun arkasında kalacak şekilde duvara yanaştırıldı. Odada bulunan diğer masada üzerine ikramlar konulmak üzere

diğer masanın gerisinde yer aldı. Oturum öncesi uygulamalarda kullanılması planlanan malzeme temin edilerek çalışma odasına getirildi ve büyük masasının üzerine yerleştirildi. İkramlarda küçük masanın üzerine yerleştirildi.

Grup başlamadan iki saat önce yardımcı uygulayıcı da grubun yapılacağı sığınma evine geldi. Yardımcı uygulayıcının grup içindeki rolleri belirlendi. Yardımcı uygulayıcının rolü oturumu yazmak, grupta üyelerin arasında yer almak, Etkinliklerde üyelerle eşleşmek, Etkinliklerde uygulayıcıya yardım etmek, grup öncesi hazırlık ve sonrası değerlendirmede görüş alışverişinde bulunmak, oturumları raporlamak ve raporu nihai raporu oluşturmak için uygulayıcı ile paylaşmak.

Üyelerin Toplanması Ve Karşılması:

Saat 21:00 civarında üyeler yavaş yavaş gelmeye başladılar. Gelen üyelere önce ikramlardan alabilecekleri bütün üyeler toplandıktan sonra grubun başlayacağı bilgisi verildi.

İkram sonrası 'O düzeni' ile oluşturulan sandalyelere grup üyelerinin oturması ile oturumun başlaması ile yeme içme olmayacağı ve grubun 90 dakika süreceği, grup çalışması boyunca başka faaliyetle uğraşmayacağı bilgisi verildi.

Grup 9 üye ile çalışmaya başladı. Bir üye yolda olduğu için sonrası geleceğini bildirdi. Grup öncesi üyeler cep telefonlarının gözetmenlerine teslim ettiler. Daha önce saat 22.00 telefonlarını teslim ediyorlardı. Oturumun bölünmemesi için saat 21.00 da telefonlarını gözetmenlere teslim etmeyi kabul ettiler.

Gruba katılması ön görülen üyelerden Umut'un ve Gökkuşağının sığınma evinden ayrılması, Mevsimin telefonunu teslim etmek istememesi, Şeyma'nın 1.5 yaşındaki küçük kızını bırakacağı kimse olmadığını söylemesi, Nur'un hastanede ameliyat olacak çocuğunun yanında bulunması ve doğum yapacak olması nedeni ile katılabilecek üye sayısı 11' e düşmüştü. Papatya'nın izinli olması ve sonra başlayacak olması nedeni ile grup 10 kişi ile çalışmaya başladı. Önce 9 kişi başladı. Kader yolda olduğu için oturum başladıktan 20 dakika sonra çalışmaya katıldı.

Giriş Konuşması/Çalışma Hakkında Bilgilendirme:

Daha önce çalışmanın tanıtım toplantısında ve derinlemesine görüşmelerde üyelere grup çalışmasının amaçları ile ilgili bilgi verilmişti. Tekrar hatırlatma amacı ile bilgi verildi. Yardımcı uygulayıcı grup üyelerine tanıtıldı. Yardımcı uygulayıcının oturumlarda not alacağı bilgisi verildi. Bunun amacının grubun ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve bir sonraki toplantının planlanabilmesi olduğu bilgisi verildi. Üyelerden bir kısmı yardımcı uygulayıcının yazmasının zor alacağı ve yorulacağını, ses kaydı alınabileceğini söylediler. Uygulayıcı ses kayıtlarından grup ortamında kişilerin ayırt edilmesinin zor olacağını bu yüzden yazma yönteminin tercih edildiğini, ancak ihtiyaç olurda ses kaydına da başvurulabileceği bilgisini verdi.

Tanışma/kaynaşma:

Öncelikle uygulayıcı ve yardımcı uygulayıcı kendisini tanıttı. Üyeler aynı sığınama evinde kaldıkları için birbirlerini tanımakta idiler. Ancak grup çalışmasında isimlerini kullanıp kullanmamaları ile ilgili görüşleri kendilerine soruldu. Üyeler daha önce uygulayıcı ile yaptıkları görüşmelerde belirttikleri rumuzlarını kullanmayı tercih ettiklerini belirttiler. Uygulayıcı ve üyelerin birbirlerine isimleri (rumuzları), siz yerine doğrudan hiyerarşi yaratmaya sen hitap şeklinin kullanılmasının uygun olacağı görüşü paylaşıldı. Uygulayıcı üyelerin kendisine de grup içinde doğrudan ismi ile hitap edebilecekleri bilgisini verdi. Üyelerden

Birbirlerinin rumuzlarını bilmedikleri için yaka karları dağıtılarak rumuzlarını yazmaları istenildi. Rumuzunu bütün üyeler hatırlıyordu. Rumuzlar yazıldıktan ve üyeler kendi rumuzlarını tek tek sözlü olarak belirttikten sonra rumuzlara aşına olunması için tanışma alıştırmalarına başvuruldu. Burada daha önceden uygulanabileceği ön görülen 'Müzikli Balonlar ve Rulo alıştırmaları gruba uygulandı. Müzikli balonlar alıştırmasında müzik için dizüstü bilgisayar kullanıldı. Üyeler balonların üzerine rumuzlarını yazdılar. Rulo alıştırmaları ön görüldüğü gibi uygulandı.

Tanışma Alıştırmaları:

Müzikli Balonlar: Alıştırma için üye sayısı kadar balona, balonların üzerine yazmak için asetat kalemine, CD yada kasetçalara ihtiyaç vardır. Tüm katılımcılara birer adet balon dağıtılır. Katılımcılardan balonları şişirmeleri ve üzerlerine isimlerini (yazmaları istenir.

Daha sonra müzik başlatılır. Müzikle birlikte katılımcılar balonları havaya atarlar balonların karışması sağlanır. Amaç müzik durana kadar balonların tamamının olabildiği kadar havada tutulması ve yere düşmelerinin engellenmesidir. Müzik durduğu zaman herkes en yakınındaki balonu yakalayarak ellerindeki balonun üzerinde ismi yazan kişiyi bulmaya çalışır. Ardından müzik yeniden başlatılır ve süreç yeniden işletilir.

Rulo: Oyun için bir rulo tuvalet kağıdına ihtiyaç vardır. Katılımcılara bir rolü tuvalet kağıdı verilir ve rulodan istedikleri sayıda parçayı koparıp almaları istenir. Herkes kağıtlarını aldıktan sonra, sırayla her katılımcıdan kendi hakkında kopardığı kağıt parçasının sayısı kadar bir şeyler söylemesi istenir. Her katılımcının kendi hakkında en az bir şeyi diğer katılımcılarla paylaşmasıyla katılımcıların birbirlerini daha iyi tanımaları ve daha yakın ilişkiler kurmaları sağlanabilir.

Uygulayıcı: *Öncelikle geldiğiniz için hepinize çok teşekkür ederim. Daha önce sizinle konuşmuş doktora çalışması kapsamında bir grup çalışması yapacağımızı söylemiştim. Bu çalışmada biz birkaç hafta sizinle olacağız. Bu grup çalışmasında aslında amacımız sizin güçlenmeniz, sizin birbirinizden ve bizim de sizden bir şeyler öğrenmemiz, birlikte etkili zaman geçirmemiz. Size başlangıçta verdiğim ölçekler vardı. Grup çalışması sonunda o ölçekleri tekrar uygulayacağız. Beni tanıyorsunuz. Bu grup çalışmasına benimle birlikte Özlem de bir üye olarak katılacak.*

Yardımcı uygulayıcı (Özlem) kendini tanıtmıştır.

Uygulayıcı: *Arkadaşlar daha evvel yaptığımız görüşmelerde sizinle birlikte rumuz belirlemiştik. Grup çalışmasında isterseniz o rumuzları, isterseniz*

isimlerimizi kullanabiliriz. Bakın kapıyı kapattık, burası bizim gizli mabedimiz gibi. Burada kullandığımız isimleri grup boyunca kullanacağız. Ortak karar verelim, ne yapalım?

Başak: *Oylama yapalım o zaman.*

Uygulayıcı: *Rumuz dışında bir şeyler de kullanabiliriz. Mesela benim adım M ile başlıyor, Mutlu Uygulayıcı gibi.*

Grup oybirliği ile isimlerini kullanmaya karar vermiştir.

Uygulayıcı: *Daha evvel sizinle gizlilik kontratı yapmıştık. Daha sonrasında herhangi bir yayın olursa yine rumuzlarınız kullanılacak, isimleriniz olmayacak.*

Grup içerisinde yeniden yapılan tartışma sonucunda rumuzların kullanılmasına karar verilmiştir. Uygulayıcı herkesi rumuzlarını söylemeye davet etmiştir. Bu süreç içerisinde Deniz ve Çiçek, Çiçek'in aldığı ilaçların yan etkilerini öne sürerek, sesli biçimde gülüp konuşarak grup çalışmasını sabote etmeye ve ilgi çekmeye yönelik davranışlarda bulunmuşlardır. Uygulayıcı süreci yöneterek yeniden tüm üyelerin dikkatini çekmiştir.

Uygulayıcı: *Masa üstünde duran renkli balonları üyelere göstererek Herkes ayağa kalkıp balonlardan istediği renk bir tane alsın. Balonları şişirip, ağızlarını bağlayalım. Balonları şişirdikten sonra üzerine isimlerimizi/rumuzlarımızı yazalım. Şimdi ben size müzik açtığımda herkes balonlarını havaya atacak, daha sonra hiçbir balonun yere düşmemesi için uğraşacağız. Müzik bittiğinde herkes elindeki balonun üzerinde kimin ismi yazıyorsa balonu ona verecek.*

Müzik yaklaşık bir dakika sürmüştü. Balon oyunu 3 kez döndürülmüş ve üyelere balonları yere bırakabilecekleri söylenerek sonlandırılmıştır. Oynanan balon oyunu ile grup üyelerinin çalışmaya ısınması amaçlanmıştır. Oyun sürecinde grup üyelerinin çok eğlendiği gözlemlenmiştir.

Uygulayıcı: *Enerjimizi attık biraz diye düşünüyorum. Şimdi bu tuvalet kâğıdımızı dolaştıracacağız. Herkes istediği kadar parça koparsın. Bununla ne yapacağımız konusunda bir fikri olan var mı? (Grup içinde gülüşmeler...) Şimdi*

anlatıyorum size. Kopardığımız tuvalet kâğıtlarını tek tek parçalara ayırıp üst üste koyuyoruz. Şimdi herkes kaç tane tuvalet kâğıdı kopardıysa o kadar cümle ile kendini tanıtacak. Kim başlamak ister? Sırayla mı yapmak istersiniz? Cümle kurmak zorunda değilsiniz.

Üzerinde herhangi bir konuşma olmaksızın grup üyeleri kendilerini tanıtmaya ilişkin kelimeler söylemeye başlamışlardır.

Siklamen: *Sabırsız. Takıntılı. Aklında kuran. Gülmeyi çok seviyorum.*

Rabia: *İnatçı.*

Kardelen: *Mutlu olmak istiyorum. Güçlü bir kadın olmak istiyorum.*

Gül: *Haksızlığa tahammülüm yok. İnatçıyım. Dedikoducuları sevmem. Üçkâğıtçıları sevmem. Yalancıları sevmem.*

Çiçek: *Kendisi öyle olmadığı için öyle söylüyor.*

Uygulayıcı: *Yorum yapmayalım, sadece birbirimizi dinleyelim.*

İrem: *Sabırsız. Çok iyi niyetliyim, bunu herkes de der. İnatçıyım biraz, yalanı sevmem.*

Çiçek: *Gülmeyi severim. Çok sabırsızım. Tahammülsüzüm. Çok duygusalım. Haksızlığa gelemem. Beni tanımadan yorum yapanlardan nefret ederim. Çok iyi niyetliyim. Her zaman kendim olmayı severim. İnsanlara iyi davranırım.*

Deniz: *Renkli ve neşeli bir insanım.*

Başak: *Sabırsızım. İyi niyetliyim. Dost canlısıyım. Yalancıya, haksızlığa karşı tahammülüm yok.*

Bu süreç içerisinde odanın kapısı sürekli Kardelenin çocukları tarafından açılmış, çalışma zaman zaman kesintiye uğramıştır.

Çalışma İlkelerinin/ Grup Kurallarının Belirlenmesi:

Uygulayıcı: *İlk toplantımızda biraz toparlanmakta sıkıntılar yaşamış olabiliriz. Ama daha sonrası için birlikte kararlar alacağız. Şimdi onun sırası. Birlikte*

çalışırken çalışmamızın verimli olabilmesi için bir takım grup kuralları, çalışma ilkeleri belirleyeceğiz. Biriniz grup kurallarını tahtaya yazmak için kalka bilir mi?

Grup üyelerinden Siklamen kuralları tahtaya yazmak üzere kalktı.

Uygulayıcı: *Haftada bir gün toplanacağız sizinle. Oturumlarımız genel olarak bir buçuk saat sürecek. Bazen daha uzun, bazen daha kısa olabilir. Kaçta başlayalım?,,,,,,,,,,,, Çalışma ilkelerimizden birisi en geç 21.15' te başlamak olsun mu?*

Üyeler çocukların uyuma saatinin akşam en geç 21.00 olduğunu belirttiler. Böylelikle akşam yemeğinin yenmiş olması ve çocukların da yatmış olması grup çalışması için uygun bir zaman olarak değerlendirildi. Üyeler genelde akşam 21.00'den sonra salonda oturum sohbet ettiklerini ve televizyon izlediklerini, grup çalışması yapmak için bu saatin uygun olduğunu belirttiler. Oy birliği ile 21.15'e karar verildi.

Bu arada, grup sürecinin üyelerden Kardelen'in çocuklarının sürekli odaya gelmesine bağlı olarak kesilmesi nedeniyle Kardelen ve Gül arasında küçük bir gerginlik yaşandı. Uygulayıcı her çocuğun özelliklerinin farklı olduğunu, böyle şeyler olabileceğini, bu toplantıda bunun konuşularak çözümleneceğini söyleyerek ortamı yumuşattı.

Uygulayıcı kadınların günlük görevlerini yerine getirmeleri noktasında grup çalışmasının engel oluşturmaması için ne yapılabileceğini sordu ve ikinci kural olarak grup çalışmasının olduğu gün görevlerin çalışma öncesinde yapılması gerektiğine karar verildi.

Üçüncü olarak çocuklar için nasıl çözümler üretilebileceği soruldu. Uygulayıcı grup üyelerinin birbirlerinin çocuklarına yönelik olumsuz tutumlarını yumuşatarak herkesten öneriler aldı. Çözümler arayışı içinde olan grup üyelerinin düşünmeleri ve bir sonraki hafta çözümler üzerinde konuşulacağı söylendi.

Uygulayıcı: *Burası, bu zaman sadece bize ait olan bir zaman olsun istiyoruz. Bu zamanda biz kendimiz için neler yapabiliriz bunu düşünelim.*

Çiçek: Burada iyi düşünelim, iyi olalım. Kadının gücünü burada hissetmek önemli. Birbirimizi destekleyelim. Burada aynı ortamda aynı sorunlarla olduğumuzu bilip kadın olarak birbirimize destek olalım.

Deniz: Birbirimize değerliymişiz gibi davranalım.

Uygulayıcı: Denizi tekrar ederek Birbirimize değer verelim.

Gül: Burada kendimiz olalım, doğal olalım. Yapmacık davranmayalım.

Kardelen: Burada ciddi olalım bence.

Çiçek: Hayır, ben gülmek istiyorum. Ciddi olmak istemiyorum.

Grup üyelerinden Kardelen ile Çiçek ve Deniz arasında gerginlik olduğu gözlemlendi. Uygulayıcı bu süreçte dinleme konusunda ne düşünüyorsunuz diyerek araya girdi, sözlü tartışmayı sonlandırdı ve tahtaya yeni kural olarak “ Birbirimizi dinlemek, sırayla konuşmak.” yazıldı. Bu sırada işten gelen Kader gruba katıldı.

Uygulayıcı: Başka ne olabilir?

Gül: Küçümsemeyelim birbirimizi.

Uygulayıcı: Eşitlik diyelim mi?

Gül: Evet hocam, çok güzel dediniz.

Grup içerisinde yine Gül ve Çiçek arasında yaşanan sözlü gerginlik (karşılıklı laf dalaşı) sırasında Uygulayıcı “Bu kapının dışında ne olduğunu unutalım, burada yeni isimlerimizle yeniden eşit olalım. Burada ben de sizinle eşitim. Yardımcı uygulayıcı da de sizinle eşit.” diyerek gerginliği sonlandırdı.

Kader: Empati. Kendini birbirinin yerine koymak. Burada olan bura kalsa...

Uygulayıcı: bunu gizlilik olarak ifade ettiğinde Deniz bunun bu grup içerisinde mümkün olmadığını ifade etti. Burada söylenenin dışarıda yüze vurulabileceğini söyledi. Bunun üzerine Uygulayıcı kimin bunun(gizliliğin) garantisini verebileceğini sordu.

Kader: Burada olan bir şeyi, benim söylediğim bir şeyi benim yüzüme vursa ne olur? Benim suçum mu var yaşadıklarımda?

Tüm üyeler kendi adlarına burada olanın burada kalacağını söylediler. Ancak yine üyeler arasında bir gerginlik yaşandı. *Bunlar üzerine Uygulayıcı "Burada olanı burada tutacağız. Burada oynadığımız balon da dâhil. Bu bizim aramızda, bu bizim sırrımız aslında."* diyerek tartışmaları sonlandırdı.

Uygulayıcı: Grup kurallarına uyulmadığında birbirimizi uyaralım mı ne dersiniz? Kırılma, darılma olmaz değil mi?

Üyeler: Tabii hocam.

Uygulayıcı: Devamlılık konusunda ne dersiniz?

Üyeler: Tabii hocam. Ben gelirim, ben de gelirim. (Bu kurallar da tahtaya yazıldı.)

Kader: Buraya gelirken herkes şık kıyafetlerle gelse...

Uygulayıcı bu fikri grup üyelerine sundu. Üyelerin konuşmaları sonucunda herkesin kendi istediği şekilde giyinmesine karar verildi.

Uygulayıcı: Başka var mı aklınıza gelen bir şey? Grup çalışmasına herkesin eşit oranda katılması olabilir mi?

Üyeler: Evet hocam, olur. Bunu da yazalım....

Kader: Grubumuzun adı da olsun o zaman hocam, "Umut" olsun.

Gül: Altın Kızlar olsun ya da Kardelenler

Çiçek: Güçlü Kadınlar, Umutlu Kadınlar...

Kader: Gökkuşuğu olsun.

Gül: Yıldız olsun.

Herkesin farklı bir isim söylemesi üzerine bu konu hakkında daha sonra konuşulmasına gruba bir isim verilmesi konusunda karar verilmedi. Bu konunun daha sonra konuşulabileceği belirtilerek sürece devam edildi.

Uygulayıcı *Bu grup çalışması yaklaşık 12 hafta olacak. Haftada bir gün olacak. İlk toplantımızı Perşembe yaptık, böyle denk geldi bu hafta programımız. Şimdi gün üzerinde konuşalım. Benim önerim Salı günü, siz ne dersiniz?*

Bir üyenin salı günleri izinli olması, bir üyenin çocuklarının salı günü babasında olması gibi nedenlerle de toplantı günü salıya alındı. Ama elzem bir durum olursa yine farklı bir gün de çalışma yapılabileceği bilgisi verildi.

Üyeler yardımcı uygulayıcıya bir önerisinin olup olmadığını sordu. Yardımcı uygulayıcı konuşurken birbirinin sözünü kesmeme ve birbirinin sözlerine yorum yapmama üzerinde durdu. Konuşmaların ardından acil bir durum olmadığı sürece girip çıkılmaması gerektiği de kurallar arasına eklendi. Son olarak Uygulayıcı ben dilini kullanma kuralını ekledi. Kuralların her hafta tahtada durmasına ve gerek duyulduğunda yeni kurallar eklenmesine karar verildi.

Karşılıklı konuşmalar sonucunda müzakereye varılan ve tahtaya yazılan grup kuralları şunlardır:

Belirlenen grup kuralları flip chart'a gönüllü üyelerden Siklamen tarafından yazıldı. Bu kurallar;

1. Grup toplantısı salı günleri en geç 21.15 de başlayacak.
2. Grup toplantısı olduğu zaman kuruluştaki görevi olanlar görevlerini önceden yapacak
3. Destekleyici olmak.
4. Grubun dışındakiler kapının dışında kalacak. Şimdi ve burada ya odaklanılacak.
5. Doğal olunacak.
6. Birbirimiz dinlenilecek. Söz kesilmeyecek
7. Eşitlik,
8. Empati yapmak

9. GİZLİLİK grupta konuşulan grupta kalacak
- 10.Devamlılık (zorunlu ihtiyaçlar dışında 'ZORUNLU')
- 11.Kendi aramızda konuşulmayacak
- 12.Grup çalışması esnasında eşit katılım olacak
- 13.Acil bir durum olmadığı sürece grip çıkılmayacak
- 14.Grup kuralları hatırlatılacak
- 15.Ben dilini kullanmak.

Uygulayıcı grup kuralları ile ilgili özellikle gizliliğin ne kadar önemli olduğunu, kapının dışında yaşananların dışarıda kalması ve şimdi ve burada yer alan paylaşımların önemli olduğu konusunda özellikle vurgu yaptı. Özellikle dışarıdaki anlaşmazlıkların gruba yansımaması ve gruptaki paylaşımlarında dışarıya aktarılmamasının önemi üzerinde durdu.

Ben dilini kullanma:

Uygulayıcı: *Şimdi kısaca ben size “ Ben Dili” diye bir şeyden bahsedeceğim. Neden ben böyle bir şeyden bahsettim bir fikri olan var mı?*

Kader: *Ben kendi adıma konuşmak olarak algıladım. Önce ben iyi olmalıyım. Ben başkası adına konuşmamalıyım.*

Çiçek: *Ben değerliyim, benim fikrim değerli.*

Deniz: *Önce ben iyi olmalıyım.*

Uygulayıcı: *Rabia sen ne dersin?*

Rabia: *Ben pek kullanmayı sevmiyorum, üstenci geliyor bana.*

Sıklamen: *Herkesin farklı düşünceleri olabilir.*

Kiraz: *Ben kendi fikirlerimi ifade ediyorum.*

Uygulayıcı üyelerin görüşlerini aldıktan sonra sağlıklı iletişim kurulması için ben dilinin kullanılmasının öneminden bahsetti. Buna ilişkin örnekler verdi. Bütün grup süreci boyunca üyelerin kendi deneyimleri ile ilgili bir şey paylaşırken ben dili ile kendilerini anlatmalarının önemi vurgulandı.

Ben diliyle konuşma, grup içinde herkesi kapsayan konuşmalar yapılmasını da engelleyerek, bütün grup üyelerinin kendi düşüncelerini açıklamalarına fırsat verecektir. Ben diliyle konuşmak ayrıca kişinin ifade ettiği duygu veya düşünceyi sahiplenmesine de yardımcı olduğundan, gerçekten böyle düşünüp düşünmediğini veya hissedip hissetmediğini tartmasını, söylediğinin sorumluluğunu almasını ve rahatça olduğu bir konuya, bunun üstünde düşünüp değiştirmeye yönelik bir adım atmasını da sağlayabilir. Örneğin:

'hepimiz böyle düşünüyoruz', yerine 'ben böyle düşünüyorum'.

'Herkes böyle yapar' yerine 'ben böyle yaparım'

'Sorunsuz çocuklar' yerine 'çocuklarımda bazı sorunları var'

'Erkeklerle sorsan, kadınların elinin hamuruyla çalışma hayatında işi yok' yerine 'benim eşim dışarda çalışmamı istemiyordu.'

'Olayı görünce gözleriniz doluyor' yerine olayı görünce gözlerim doldu.

Ben dilini kullanmaya yönelik yapılan açıklamanın ardından, ben dilini kullanmanın sağlıklı iletişim için şart olduğu belirtilerek, grup uygulayıcı tarafından ikişerli alt gruplara ayrıldı ve birbirleri ile yüz yüze oturarak ve verilen örneklerden de yararlanılarak alt grupların kendi aralarında konuşacakları bir konu seçilerek üçer dakika ben dilini kullanarak konuşmaları istenildi. Ancak bu uygulamada alt gruplardan birisi birbirleri ile eşleşmek istemedi. Bu üyeler zorlanmadı. Eş değişikliği yapılarak uygulamaya devam edildi. Konu olarak birbirleri ile hayallerini paylaşmaları istenildi. Daha sonra büyük grupla toplanarak ben dilini kullanmada başarılı olup olmadıkları soruldu. Bütün üyelere tek tek görüşleri soruldu. Üyeler ben dili kullanmada zorlanmadıklarını belirttiler. Hepsi konu ile ilgili görüşleri yerine hayallerini anlatmayı tercih ettiler uygulayıcı üyeleri kesmeden hayallerini anlatmalarına izin verdi. Böylelikle bütün üyeler hayallerini paylaştılar. Uygulayıcı üyelerin kendilerini paylaşma ihtiyacını dikkate alarak hayallerini paylaşmalarına müdahale etmedi.

Uygulayıcı: Ben dili iletişimin temelidir. Başımıza bir şey geldiğinde genellikle kendi yaşadığımızı genelleyerek anlatıyoruz. Aslında biz kendimizi ifade etmek istiyoruz ama...

Gül: Yanlış anlaşılmalara labiliyor.

Uygulayıcı Gül'ü tasdik edip ardından grubu rastgele iki kişilik gruplara ayırmış ve her grubun üçer dakika kendi arasında ben dili ile konuşmasını istemiştir.

Uygulayıcı: Haydi konu seçelim. Ne dersiniz? Ne konuşalım?

Konu olarak "hayaller" belirlenmiştir. Grup üyelerinden Rabia rastgele denk geldiği İrem ile grup olmak istememiş Deniz ile grup arkadaşı olmuştur. Rabia'nın etkinlik süresince de çok konuşmadığı gözlemlenmiştir. Üyelerin kendi aralarındaki konuşmalarda özgürlük, mutluluk, sevilmek gibi temalar olduğu duyulmuştur.

Uygulayıcı: Nasıldı ben diliyle konuşmak? Zorlandınız mı?

Çiçek: Biz zaten burada hep hayallerimizden konuşuyoruz. Şimdi de ben dilini koyduk üstüne.

Uygulayıcı: Kim ifade etmek, anlatmak ister?

Gül: Ben yoruldum hayat, gelme üstüme...

Başak: Ben özgür olmak istiyorum, kendi ayaklarım üzerinde durmak istiyorum.

İrem: Çocuklarımdan kaderi, benim kaderime benzemesin istiyorum. En büyük hayalim tiyatro oyuncusu olmak istiyorum.

Kiraz: Özgür olmak istiyorum, karlarda yuvarlanmak istiyorum.

Siklamen: Zengin olmak istiyorum.

Rabia: Ünlü bir ressam olmak istiyorum.

Deniz: Çocuklarımdan kendim gibi yetiştirmek istemiyorum.

Kardelen: *Eğitimimi tamamlamak istiyorum. Üniversite heyecanı yaşamak istiyorum.*

Kader: *Gelecekte çok umutluyum. 3 çocuğumla... Ben onların annesi olmak istiyorum. Mesleğimi çok seviyorum. Mesleğimde daha iyi olmak istiyorum.*

Çiçek: *Çocuk gelişimi okumak istiyorum. Ben buraya geldiğimden beri sağlıklı bir anne olmak istiyorum.*

Uygulayıcı: *Hayallerimizi konuşurken ben dilini kullandık. Aynı şekilde bundan sonra grup içinde birbirimize karşı da ben dilini kullanacağız. Birbirimize de isimlerimizle hitap edeceğiz.*

Beklentilerin (Kişisel Hedeflerin) ve Kaygıların Belirlenmesi:

Uygulayıcı: *Şimdi bir etkinliğimiz daha var. Birisi bir ağaç çizebilir mi Tahtaya*

Çiçek kalkarak tahtaya bir ağaç ve kendilerini sembol etmesi için on tane de yaprak çizmiştir.

Katılımcılara renkli post it kağıtlar dağıtıldı. İkişer post-it almaları istenildi. Daha sonra bu grup çalışması ile ilgili neler beklediklerini ve ne tür kaygıları olduğunu renkli post-it'ler yazmaları istenildi. Yazılan beklentiler ve kaygılar grup üyelerinden birisine flip chart'a çizdirilen beklenti ağacının içine yapıştırıldı. Sağ tarafa beklentilere ilişkin, sol tarafa ise kaygılara ilişkin post-itler yapıştırıldı. Daha sonra bir grup üyesi tarafından beklentiler ve kaygılar yüksek sesle bütün gruba okundu. Son oturumda beklentilerin karşılanıp karşılanmadığı ve kaygıların azalıp azalmadığının gözden geçirilmesi amacı ile post-itler saklandı.

Uygulayıcı: *Şimdi bu bizim beklenti ağacımız. Herkes iki tane post-it alıp birine gruba ilgili beklentilerini, diğerine gruba ilişkin kaygı ve endişelerini yazsın. Bitirdikten sonra da bir tarafa beklentilerimizi, bir tarafa kaygılarımızı yapıştıracağız.*

Uygulayıcının kâğıtlarını en son asan Deniz'e hepsini okuyup okumak istemediğini sorması üzerine grup kararı ile Deniz grup beklentilerini, Başak da kaygıları okumuştur. Buna göre üyelerin yazmış olduğu beklentiler; sessizce

herkes birbirini dinlesin, mutluluk, huzur, neşe, eğlence, güzel şeyler, mutluluk ve gülmek, saygı, sevgi, neşeli, anlayış, sağduyulu, laf vurmamak, saygı, sessizlik, hoşgörü, gruptan sonra güçlü bir kadın olmak, bir insan değişir, tüm dünya değişir, birbirimize değer verme. Kendini değiştirip, karşıdakini anlama, öğrenerek güzel, eğlenceli vakit geçirmek, eğlenceli vakit geçirmek ve birbirimize destek olabilmek, bu gruptan daha pozitif düşüncelerdir. Üyelerin yazmış olduğu kaygılar ise; yanlış anlaşılma, incinme, bu gruptan ne kadar fayda sağlayacağım, kavga, ciddi bir toplantı olmayacağını düşünüyorum, grup içerisinde tartışma, arkadaşlar arasındaki atışmaların kırıcı olması, iğneleyici sözler ve gizlilik, tartışma ortamı yaratmamak, düşüncelerimizin, fikirlerimizin küçümsenmesidir.

Uygulayıcı: *Sanırım bazı bazı beklentilerimiz ve kaygılarımız benziyor. Süreç içinde beklentilerimizin ne kadar karşılandığına ve kaygılarımızın ne kadar azaldığına beraber bakacağız...*

İhtiyaçların (Kişisel Ve Ortak) Ve Çalışma Konularının Belirlenmesi:

Uygulayıcı: *Şimdi bunlar üzerine tam da bu grupta ne yapacağımızı konuşalım. Zamanı geldi.*

Grupta nelerin çalışılmasını bekledikleri üyelere soruldu ve tahtaya grupta çalışılacaklar başlığı yazıldı.

Çiçek: *Ben mesela kendim de dâhil kadınların arasında yaptığımız konuşmalarda(salon konuşmaları) çocukların yanımda bulunmasını istemiyorum.*

Deniz: *Çocuklarımıza kendini özel hissettirmek olabilir mi? Onu çalışabilir miyiz?*

Çiçek: *Özel olduğumuz, kadın olduğumuz... Değerli olduğumuz... Biz iyi olmazsak çocuklarımıza da faydalı olamayız.*

Siklaman: *Takıntılarımızı nasıl yeneriz, nasıl vazgeçeriz?*

Uygulayıcı: *Takıntılarımız derken tam olarak ne biraz açar mısınız?*

Siklomen takıntı olarak yaptığı nitelendirmeleri açtığında bunların kaygıları olduğunu ifade etmiştir. Bunun üzerine kaygılarla baş etme konusu tahtaya yazılmıştır.

Kader: *Verdiğimiz kararların arkasında durmak.*

Uygulayıcı: *Kararlı olmak diyebilir miyiz?*

Kader: *Evet hocam. Sonra üretmek... Üretmenin neden önemli olduğu, neden bir şeyler yapmalıyız?*

Uygulayıcı: *Üretmek...*

Çiçek: *Niçin buradayız? Biz, burayı sadece burası için genellemeyelim. Yani her konuda niçin?*

Uygulayıcı: *Kendimizi tanımak, kendimize yönelik farkındalık diyebilir miyiz?*

Kader: *Ben neden buradayım? Siz neden oradasınız? Ben neden buradayım? Arkadaş(Özlem'i kastederek) neden orada?*

Uygulayıcı: *(Kadere bakarak) Neden sığınma evindeyim?*

Kader: *Değerli olmak da olabilir mesela... Özgüvenin altına alabiliriz bunu.*

Uygulayıcı: *Şimdi konuşalım, sonra genelleme yapabiliriz.*

Kader: *Yani hiç konuşmak istemediğimiz şeyler de olabilir mi mesela. Kavga hepimizin sorunu ama hepimiz kavga ediyoruz. Yani bunu konuşalım.*

İrem: *Neden herkesi kendim gibi görüyorum? İyi sanıyorum ve sonunda zarar gören yine ben oluyorum.*

Gül: *Hocam ben neden kimseye güvenemiyorum hiç. Çok darbe yediğim için mi acaba?*

İrem: *Neden hep baskı altında yaşadım? Neden kadınlar baskı altında yaşıyor?*

Deniz: *Bence burada da baskı var. Neden şu anda sıralı konuşulmadı? Sadece sesi yüksek çıkan konuştu.*

Çiçek: İşte burada ben şunu demek istiyorum. İnsan öne kendine bakıp sonra kendini yargılamalı bence.

Uygulayıcı: Biz bugün burada grup içerisinde kim nasıl onu görüyoruz. Mesela bugün az konuşan arkadaşlarımız da oldu, çok konuşan arkadaşlarımız da. Mesela Rabia bugün canım sıkkın çok konuşmak istemiyorum dedi. Bugün biraz birbirimizi tanıma, tarzımızı bulma günümüz.

Deniz: Benim demek istediğim ben birkaç kez bir şey demek istedim ancak sesim daha az çıkıyor diye başkaları konuştu. Bence sırayla olsaydı hem herkes konuşmuş olurdu, susma hakkı da olmazdı kimsenin.

Uygulayıcı: Seni anlıyorum. Bu zamanla kendiliğinden oluşacak.

Kardelen: Gelecekte neler bekliyoruz?

Uygulayıcı: Peki ben bir şey ekleyebilir miyim? Nasıl kadın oluyoruz? Nasıl erkek oluyoruz?

Siklamen: Kadının en büyük düşmanı neden yine kadın?

Uygulayıcı: Neden kadınlar olarak birbirimize kötü davranıyoruz?

İrem: Neden erkeklerden şiddet görüyoruz?

Siklamen: Kadınız, evleniyoruz. Evliliğimizi başka bir kadın bitiriyor. Evleniyoruz, evde anne dediğimiz kadın, annemiz neden yine o evliliği bozuyor?

Uygulayıcı: Haklarımızı konuşalım mı?

Üyeler: Evet.

Çiçek: Konuşsak ne olacak? Erkekler hak biliyor mu?

Uygulayıcı: Başardıklarımız neler onları konuşalım mı?

Üyeler: Evet konuşalım.

Kader: Bir gün erkek gibi giyinip gezmek istiyorum.

Uygulayıcı: Erkeklik konuşalım mı?

Üyeler: *Evet.*

Süreç içerisinde konuşurken grup kurallarına "Grup ciddiyetini bozmayacak düzeyde şakalar yapmak." maddesi de eklendi.

Uygulayıcı grup çalışmasının kuramsal alt yapısı ve derinlemesine görüşmelerde ortaya çıkan ihtiyaçları dikkate alarak kendisi de eklemeler de bulundu. Buna göre ortaya çıkan konu başlıkları; iletişim, çocuğumla doğru iletişim, özgüven, kendimizi değerli hissetmek, birbirimizi incitmeden nasıl konuşuruz, kendimizi motive etmek, kayıplarla bahşetmek, kararlı olabilmek, kendimizi tanımak, üretmek, niçin buradayız, kendimize yönelik farkındalık, neden sığınma evindeyim, neden kadınlar baskı altında, kadın ve erkek olmak, erkeklik, geleceğimiz olarak belirlendi.

Üyelerin ortak kararı ile özellikle çocuklarla iletişim başta olmak üzere iletişim konusunun çalışılması, birbirimizi incitmeden nasıl konuşuruz konusunun üzerinde durulması istendi.

Günün Değerlendirilmesi:

Son olarak üyelere değerlendirme yapmaları istendi ve bütün üyelere söz verilerek değerlendirmeleri alındı.

Başak: *Grup olarak çalışabileceğimizi anladım ve bu anlamda kendimi geliştirebileceğimi düşünüyorum. Bu çalışmalarla kendimizi geliştirebileceğimizi, geleceğe ilişkin kararlar alabileceğimizi düşünüyorum. Güzeldi, eğlenceliydi.*

Kardelen: *Eğlendim ben hemcinslerimle.*

Çiçek: *Ben değişim olacağına inanmıyorum bu gruplarda. Çok eğlenmedim.*

Kader: *Konuştukça bir şeylerin düzeleceğini düşünüyorum. Bir sonraki toplantıyı ve sizi heyecanla bekliyorum. Umut, umut, umut diyorum. Bir insan değişir, herkes değişir.*

Kiraz: *Bence güzeldi. Sadece biraz uzun sürdü ben biraz yoruldum. Başım ağrıdı.*

Sıklamen: *Başlarda çok eğlenceliydi, son bir saat sıkıldım.*

İrem: *Çok eğlenceliydi. Balonlarla stres attım. Ben grubu sevdim.*

Gül: *Balon konusuna katılıyorum. Ama bu grubun çok iyi olmayacağını düşünüyorum. Kurallara uyulmayacak bence.*

Deniz: *Ben bugün kadın olarak hemcinslerim tarafından dinlendiğim, anlaşıldığım, değer verildiğim için çok mutlu oldum. Çok eğlendim.*

Rabia: *Ciddi bir toplantı olamayacağını düşünüyorum. Böyle bir yerde eğlence olmamalı bence. Bugün çok keyif alamıyorum sanırım ruh halimden ötürü.*

Yardımcı uygulayıcı: *Ben bugün çok keyif aldım açıkçası. Sizlerle birlikte güzel bir grup çalışması yapacağımızı düşünüyorum. Katılımlarınız için hepinize çok teşekkür ederim.*

Uygulayıcı: *Ben burada çalışmak istediğimiz konuları siz söylediğiniz için, bunlar sizden çıktığı için çok mutlu oldum. Buradaki kaygılarımızı paylaştık, bunları da anlıyorum. Buranın dışında ilişkileriniz var birbirinizle ve bazı gerginliklerin gruba yansımından endişe ediyorsunuz. Bunları grup sürecinde çalışıyor olacağız. Bir yanda da grubun dışında olanları buraya taşımamayı kurallarımız arasına yazdık. Bir sonraki grupta kurallarımızı da yeniden okuyacağız. Hepinize çok teşekkür ediyorum.*

İkinci oturumun günü '04 Aralık 2018' tarihi saat 21.00 olarak teyit edilerek oturum sonlandırıldı.

Değerlendirme bölümde grup üyelerine oturumla ilgili düşünceleri, kendilerini nasıl hissettiklerinin tek tek anlatmaları istenildi. Müdahale etmeden ve yorum yapmadan dinlemeye gayret edildi. Diğer katılımcılar yorum yapmak istediklerinde bunun fikir alışverişi bölümü olmadığı, değerlendirme bölümü olduğu hatırlatıldı. Ancak üyelerden Çiçek bütün üyelerin söylediklerine imali şekilde cevap verdi. Çiçek grupta en çok konuşan ve diğer üyelerin söylediği her şeye karşılık vermeye çalışan üye olmasına rağmen gün sonunda bu gruptan bir şey olacağına inanmadığını söylemesi ilk oturumun sonunda grup

motivasyonu açısından olumsuz etki oluşturdu. İlk oturumda çalışmaya en az katılım sağlayan Rabia'nın da gruptan yarar sağlanamayacağını belirtmesi de grup motivasyonu açısından olumsuz etki oluşturdu. (Rabia ve Siklamen daha sonra sığınma evinden ayrıldıkları için grup çalışmasına devam etmediler. Gruba sonradan yeni üyeler eklenerek çalışmaya devam edildi). İlk oturum çocukların annelerinin yanına gelmek istemesi nedeni ile oturum biraz aksadı. Bir sonraki oturumda bununla ilgili önlem alınması gerektiği düşünüldü.

Toplantı Yerinin Eski Haline Getirilmesi:

Üyeler oturum sonrası oturdukları sandalyeleri yemekhaneye geri taşıdılar. Ayrıca renkli balonlar etkinliğinde bazı balonların patlaması ve kirlenmiş olan yerleri temizleyip ve ikramlar sonrası oluşan çöpleri de alarak toplantı yerinden ayrıldılar. Kalan malzemeler uygulayıcı ve yardımcı uygulayıcı tarafından toplandı. Flip charta yazılan beklentiler/ve kaygılar raporlanmak üzere alındı. Yine flip charta yazılan çalışma ilkeleri rulo haline getirilerek bir sonraki oturumda tekrar asılmak üzere çalışma odasına bırakıldı.

BİRİNCİ OTURUMA İLİŞKİN GENEL İZLENİMLER

Yardımcı uygulayıcı: Üyelerden Çiçeğin grup içinde liderlik sergilediği, bütün üyelerin söylediklerine cevap verdiği, kendisinin aktif katılı sağladığı, ancak olumsuz konuşarak diğer üyelerin de motivasyonunu düşürdüğü, Kader'in bilinç düzeyinin yüksek olduğu, Gül'ün ilerlemeye açık olduğu, İrem'in konuşmak istemediği, Rabia'nın keskin olduğunu ve bugünkü oturumda hiçbir şeye katılım sağlamak istemediği, Deniz'in bilinç düzeyinin düşük olduğu ancak ilerlemeye açık olduğu, Siklamen 'in toplumsal cinsiyet vb. konularla ilgili olduğu, Kardelen'in çocuklarının hareketli olması ve sürekli içeri girmek istemeleri nedeni ile mahcup olduğu gözlemlendi. Grup üyelerinin genelde birbirlerinin çocuklarına karşı olumsuz tutumları olduğu ve ancak çocuklar konusunda şikayetçi olduklarını kendilerinin yaptıkları izlenimi edinildi.

Uygulayıcı:

- Genel olarak ilk grup toplantısının hedeflerine ulaşıldı. Tanışma için alıştırmalar yapıldı. Grup üyelerinin beklentileri ve endişeleri ile grup sürecinde çalışmak istedikleri konular belirlendi. Ayrıca süreç boyunca uyulması gereken çalışma ilkeleri de belirlendi.
- Üyelerin çoğunluğunun grup sürecinden yararlanmak için istekli ve hevesli olduğu gözlemlendi (iki üye negatif, bir üye nötr imaj edindirdi).
- Grupta hareketli aktivelerin üyelerin eğlenmesini sağladığı, ancak üyelerin bu aktivitede amacını aşır, faaliyeti çalışmanın ciddiyeti bozacak şekle dönüştürme riskinin olduğu gözlemlendi.
- Eşleşmeli grup Etkinliklerinde üyelerin grup öncesi aralarında oluşan olumsuzlukların grup sürecine yansıdığı gözlemlendi.
- Üyelerin bazılarının birbirlerine karşı düşmanca tutumları olduğu, bazı üyeler arasında rekabet olduğu özellikle Çiçeğin bu anlamda bazı üyelere sözel şiddet uyguladığı, baskın çıkarak diğer üyelerin sözünü kesme, söylediklerine cevap verme eğilimi sergilediği görüldü. Grup kuralları kendisine birkaç kez hatırlatıldı.
- Üyelerin çocukları üzerinden diğer üyeleri eleştirdikleri ve birbirlerinin çocuklarına tahammül edemedikleri gözlemlendi. Özellikle Çiçek ve Gül arasındaki gerginlik bu anlamda dikkat çekici idi.
- Üyelerin belirttikleri çalışma konuları arasında birbirleri ile neden kavga ettikleri konusunun yer alması, üyelerin bu bağlamda gelişime açık ve farkındalık kazanmaya ihtiyaçları olduğu izlenimi edindirdi.
- Grubun adı olsun mu? Önerisi bir üye tarafından gündeme geldi ancak bu öneri diğer üyeler tarafından kabul görmedi.
- Gruba gelirken pijamalarımızla gelmeyelim? Güzel giyinelim önerisi gündeme geldi? Diğer üyelerin bir kısmı olabileceğini söyledi. Genel olarak kabul görmedi. Her üyenin istediği gibi gelmesine karar verildi.

İlk Oturum Da Gözlemlenen Ve Önlem Alınması Gerektiği Düşünülen Unsurlar:

Birinci oturum için hedeflenen bütün faaliyetlerin gerçekleştirilmesi diğer oturumlar için umut verici oldu. Üyelerin çalışma konularını belirlemesi, özellikle bu konular içinde birbirlerine neden kötü davrandıklarının yer alması, kendi gündemlerinde yer aldığı için çalışılmasının daha kolay olabileceğini düşündürdü. İlk oturumun süresi oluşan bir takım aksiliklerden dolayı ön görülenden uzun sürdü. Bununla ilgili önlem alınması gerektiği düşünülüyor. Oturum 21.20 de başladı. 23.15 de sona erdi. Yaklaşık iki saat sürdü. Üyelerden grubun en yaşlı üyesi olan Kiraz sıkıldığını ve başının ağrıdığını belirtti. Oturumun süresinin uzamasının nedeni çocukların bir kısmının uyumaması, içeriye merak etmeleri idi. Kardelenin çocukları içeriye girerek alıştırma için kullanılan balonları almak istediler, ayrıca ikram için hazırlanan kurabiyelerden aldılar. Çocuklar iki üç kez içeriye girdi. Kardelen onları tekrar çıkartıp odalarına götürdü. Bu süreçte oturum durdu. Aynı şekilde Başak ta çocukları için yaklaşık 15 dakika aşağıya inmek zorunda kaldı. Kader yolda olduğu için oturma 15 dakika geç katıldı. Rabia çok az katılım sağladı. Bugün moralinin bozuk olduğunu o nedenle az katılım sağladığını belirtti.

İlk oturumda az konuşan üyeler Rabia ve Kiraz dikkat çekici idi. Çok konuşan üye Çiçek grubun başında sürekli gülerken, dinlemeyerek, Etkinlikleri sabote ederek, oturum başlangıcını olumsuz etkiledi. Ayrıca oturum süresince de bazı üyelerin söylediklerinin arkasından cevap vermesi, yanındaki üye ile konuşması da grup süreci açısından endişe verici bulundu. Bazı üyeler sıklıkla kendisine saygı gösterilmesini istediklerini belirttiler. Çiçeğe grup kuralları sürekli hatırlatıldı.

Grup üyelerine serbest görüş sorulduğunda Çiçek'in sürekli konuştuğu, diğer üyeleri konuşurmak istemediği ve onların söylediklerini küçümsediği gözlemlendi. Çiçek baştaki rulo etkinliğine ve ben dili alıştırması sonrası ortaya çıkan hayallerin anlatılmasına müdahale etmedi. İki etkinliğe de bütün üyeler birbirlerini sabote etmeden bütün üyeler aktif katılım sağladılar. Çiçek bu etkinliklerde araya girmede. Çiçeğin günün değerlendirmesi bölümünde

herkesten önce söz alıp bu gruptan bir şey olmaz şeklinde ifade de bulunması, diğer üyelerin motivasyonunu düşürmesi açısından olumsuz görüldü.

Genel olarak ilk oturumda hedeflere ulaşılması, üyelerin çoğunluğunun umutlu ve hevesli olması, grup süreci açısından olumlu karşılandı. Ben dili alıştırmaları ve diğer uygulamalarla ilk oturumdan itibaren güçlendirici unsurlarla çalışmaya başlandı (beklentilerin alınması, çalışma ilkeleri ve çalışma istedikleri konuları kendilerinin belirlemeleri...). Az konuşan Rabia ve Kiraz'ın aktif katılımının sağlanması, çok konuşan, grubu yönlendirmeye çalışan ve diğer üyelere düşmanca tutumlar takınan Çiçek' in baskın tutumuna karşı önlem alınması ve gerekirse grubun bir süre yapılandırılmış sürdürülmesinin uygun olacağı düşünüldü. Ayrıca çocukların içeriye merak edip girmeleri ile ilgili olarak toplantı öncesi oturum salonu hazırlanırken kapının kapalı olması ve uygulamalarda kullanılacak malzemenin oturum başladıktan sonra dışarıya çıkartılması ve ikramların da gruptan hemen önce çıkartılması ve gruba başlarken ortadan kaldırılmasının uygun olacağı düşünüldü. Çünkü çocuklar özellikle balonları önceden görmüş ve merak etmişlerdi. Bu içeriye girmelerine neden oldu ve içeri girince de ikramları istediler. Ayrıca bazı üyelerin kendi balonunu çocuğuna vermesi diğer üyeleri kızdırdı. 'Aşağıda şimdi bizim çocuklar da isteyecek' Gül'ün kızı grup öncesi içeri girdi. 'Annemlerle ne çalışacaksınız bende çalışacağım dedi 'ona sen benim için resim yap bir daha geldiğim de senin resmine bakacağım. Senin de biraz vakit geçireceğim'. Diyerek çocuğun aşağıya gitmesi sağlandı.

Uygulayıcının Duygu Ve Düşünceleri:

Grup çalışmasına gelirken çok heyecanlı ve umutlu hazırlık yapmıştım. Grubun başında katılabilecek 10 üyenin saat 09:00 civarında grup toplantısının yapılacağı odada bulunması beni daha da umutlandırmıştı. Yardımcı uygulayıcının da aynı şekilde heyecanlı ve istekli olması da bu konudaki umudumu arttırmıştı.

İlk oturumda hedefleri yerine gerçekleştirilmesine rağmen çocuklarla ilgili ön görülmeyen aksilikler nedeni ile grubun uzaması bu konuda önlem almam

gerektiğini düşündürdü. Üyelerden Çiçek'in gruptaki bazen sabote edici, bazen ciddiyetsiz, bazen baskın olan tutumu, bazı üyelere karşı düşmanca tavır takınması grubun devamı konusunda endişelenmeme neden oldu. Grup öncesi görüşmeler de üyelerin birbirlerine karşı olumsuz tutumları olduğu ve bunun gruba yansıtacağını tahmin ediyor olmama rağmen bu kadar keskin bir şekilde ilk oturumda ortaya çıkmış olması grubun etkileşimi ve sürdürülebilirliği açısından kaygılanmama neden oldu. Bir yanda da bu durumun başta ortaya çıkmasının grubun ilerleyen sürecinde başvurulacak aktivelere dikkate almama gereken unsurlar konusunda bana baştan ipucu vermiş oldu. Nihayetinde çalışmam gereken yer üyelerin buldukları yer ve oradan çalışmam gerekiyordu.

Bir Sonraki Oturum İçin Ön Görüler:

- 1) Grubun bir önceki oturumla ilgili görüşlerinin alınması
- 2) Gruba bir önceki oturum sonundaki değerlendirmelerinde yer alan bazı unsurlarla ilgili bilgi verilmesi. Daha fazla eğlenmek isteyen üyeler, grupta eğlence olmaz diyen üyelere Etkinliklerin amacının hatırlatılması. (Asıl amaç eğlenmek değil. Ancak eğlenceli unsurlar grubun ısınması ve çalışmaya başlaması, etkileşim içine girmesi açısından yarar sağlıyor).
- 3) Grubu saatinde başlatıp saatinde bitirmek
- 4) Grup kurallarını hatırlatmak
- 5) Kendine yolculuk ve güçlere ilişkin farkındalık çalışmak
- 6) Grubun önerdiği çalışma konularını gözden geçirmek

Sonraki Oturumlar İçin Ön Görüler:

- 1) Alıştırma ve Etkinliklerin üyelerin ihtiyacına göre dengelenmesi
- 2) Üyeler arasındaki gerginlikler dikkate alınarak, başlardaki oturumlarda bireysel Etkinliklere ağırlık verilmesi, üyelerin birbirlerini daha yakından tanınması ve birbirlerine karşı empati geliştirmesi ile ve etkileşimsel Etkinliklere süreç içinde başvurulması.
- 3) Sınırların belirlenmesi ve üyeler arasındaki eşitliğin sağlanması için grubun başlangıç oturumlarında daha fazla yapılandırılmış olması ve

uygulayıcının aktif olması, süreç içinde grup birliğinin oluşması ile üyelerin daha aktif rol alması

- 4) Çalışma konularının netleştirilmesi, her oturumda güçlenme unsurlarına vurgu yapılması,
- 5) Grubu her oturumda yapılan Etkinliklerin amaçlarının açıklanması
- 6) Çocuklarla ilgili önlem alınması
- 7) Grubun saatinde başlaması ve bitirilmesine özen gösterilmesi

EK 5. GRUP ÇALIŞMASI ISINMA ALIŞTIRMALARI VE GÜÇLENDİRME ETKİNLİKLERİ

Grup çalışmasında gruba tanışma, gruba enerji sağlamak, grup birlikteliğini oluşturmak vb. amaçlarla çeşitli ısınma/canlandırma alıştırmaları ile çalışma konularını kolaylaştırmayı amaçlayan çeşitli teknik Etkinliklere yer verilmiştir.

Her oturumda yer alan alıştırmalar ve Etkinlikler ile uygulanışına ilişkin bilgiler aşağıda yer almaktadır.

OTURUM 1

Isınma/Canlandırma Alıştırmaları:

Müzikli Balonlar

Alıştırmanın amacı: Tanışma, rumuzları öğrenmek, gruba enerji sağlamak

Gerekli Malzeme: Alıştırma için üye sayısı kadar balona, balonların üzerine yazmak için asetat kalemine, CD ya da kasetçalara ihtiyaç vardır.

Uygulama/Yönerge: Tüm katılımcılara birer adet balon dağıtılır. Katılımcılardan balonları şişirmeleri ve üzerlerine isimlerini (rumuzlarını) yazmaları istenir. Daha sonra müzik başlatılır. Müzikle birlikte katılımcılar balonları havaya atarlar balonların karışması sağlanır. Amaç müzik durana kadar balonların tamamının olabildiği kadar havada tutulması ve yere düşmelerinin engellenmesidir. Müzik durduğu zaman herkes en yakınındaki balonu yakalayarak ellerindeki balonun üzerinde ismi yazan kişiyi bulmaya çalışır. Ardından müzik yeniden başlatılır ve süreç yeniden işletilir.

Kaynak: KIHEP Alıştırma kitabı (2010, s. 17).

Rülo

Alıştırmanın Amacı: Tanışma, kendini tanıtmak

Gerekli Malzeme: Alıştırma için bir rulo tuvalet kağıdına ve üye sayısı kadar kaleme ihtiyaç vardır.

Uygulama/Yönerge: Üyelere bir rolü tuvalet kağıdı verilir ve rulodan istedikleri sayıda parçayı koparıp almaları istenir. Herkes kağıtlarını aldıktan sonra, sırayla her katılımcıdan kendi hakkında kopardığı kağıt parçasının sayısı kadar bir şeyler söylemesi istenir. Her katılımcının kendi hakkında en az bir şeyi diğer katılımcılarla paylaşmasıyla katılımcıların birbirlerini daha iyi tanımaları ve daha yakın ilişkiler kurmaları sağlanabilir.

Kaynak: KADER kadın Yurttaşların Güçlendirilmesi Projesi Eğitici El Kitabı,(2008-2011).

Teknik Etkinlikler:

Beklenti Ağacı

Amacı: Kişisel beklenti ve kaygıların belirlenmesi

Gerekli Malzeme: Yazı tahtası, büyük kağıt, renkli tahta kalemleri, katılımcılar için yeteri kadar küçük yapışkanlı renkli kağıtlar (pos-it), ve kalem

Uygulama/ yönerge: Uygulayıcı yada üyelere birisi tarafından tahtaya/yada tahtada asılı kağıda gövdesinden iki tarafa doğru açılan yanları olan bir ağaç çizilir. Üyelere uygulayıcı tarafından küçük yapışkanlı renkli kağıtlardan iki renk gösterilerek, üyelere birisini grup çalışmasından beklentilerini, diğerini ise grup çalışması ile ilgili kaygılarını yazmaları için üyelere dağıtılır. Üyelerden beklenti ve kaygılarını ayrı kağıtlara yazdıktan sonra tahta/yada kağıda çizilmiş olan beklenti ağacına yapıştırmaları istenilir. Ağacın sağında ve solunda yer alan taraflarından birisi beklentilerin, bir yanı da kaygıların asıldığı yer olarak belirlenir. Daha sonra beklenti ve kaygılar üyelere okunur. Benzeyen beklenti ve kaygılara dikkat çekilir. Ayrıca grup çalışmasının sonunda bunlarla ilgili üyelerin tekrar görüşlerine başvurulacağı bilgisi verilir.

Çalışma İlkeleri/Grup Kurallarını Belirleme

Amacı: Grup sürecinin işlevselliğinin sağlanması amacı ile çalışmanın sınırlarının, üyelerin uyması gereken kuralların belirlenmesi

Gerekli Malzeme: Büyük boy kağıt, tahta kalemi

Uygulama/Yönerge: Uygulayıcı gruba hitaben grup çalışmasını işlevsel bir şekilde yürütebilmek için gruptaki herkesin uyması gereken bir takım kurallar belirleyeceklerini, bu kuralları hep birlikte oluşturacakları bilgisini verir. Üyelerden gelen ve çoğunluk tarafından kabul görün ve uygulayıcının da ek olarak önerdiği grup kuralları tek tek büyük bir kağıda yazılır ve herkesin görebileceği bir yere asılır. Uygulayıcı bu kuralların her üye için geçerli olduğu, üyelerin kurallara uyulmadığı zaman birbirlerine hatırlatabileceği bilgisini verir ve grubun da onayı alınarak yazılı kurallar grup toplantı salonunda bütün üyelerin görebileceği bir yere asılır. Uygulayıcı yada gönüllü bir üye tarafından okunur. Daha sonra, bu çalışma ilkeleri grup çalışması sona erene kadar salonda asılı tutulur. Her oturumda ve gerektiğinde üyelere okunarak hatırlatılır.

Çalışma Konuları Belirleme

Amacı: Grup süreci boyunca çalışılacak konuların üyelerin ihtiyaçları baz alınarak belirlenmesi

Gerekli Malzeme: Yazı tahtası ve tahta kalemi

Uygulama/Yönerge: Uygulayıcı gruba grup çalışmasında birlikte bazı konuların üzerinden gideceği, bu konuların onların ihtiyaçlarına göre belirlenmesinin önemli olduğu bilgisini verir. Gruba hangi konuları çalışmak istediklerini sorar. Üyelerden gönüllü birisi ya da uygulayıcı/yardımcı uygulayıcı üyelerin fikirlerini alır. Üyelerden gelen ve çoğunluk tarafından kabul gören ve uygulayıcının da ek olarak önerdiği konular tahtaya yazılır, grup çalışmasının genel amaçlarına uygun olan konular çalışma kapsamına alınır. Üyelere bu konuda bilgi verilir. İhtiyaca göre çalışma konularında değişikliğe gidileceği bilgisi de verilir.

OTURUM 2

Isınma/Canlandırma Alistirmaları:

Bir hareket yap

Amacı: Rumuzları öğrenmek, gruba enerji katmak

Gerekli Malzeme:-

Uygulama/Yönerge: Uygulayıcı grup üyelerinden ayağa kalkmalarını ister. Üyeler ayağa kalktıktan sonra üyelerden birinden başlayarak her üyenin önce gruptaki ismini (rumuzunu) söylemesini ve ardından bir hareket yapmasını ister, daha sonra yanında bulunan üye onun ismini söyler ve hareketini yapar. Sonrada kendi ismini söyler ve hareketini yapar bütün üyeler kendi hareketlerini tamladıktan sonra egzersiz sonlandırılır.

Teknik Etkinlikler:

Aynı gemideyiz

Amacı: Grubun çalışma yöntemi ve amacının üyelere metafor yardımı ile hatırlatılması

Gerekli Malzeme:-

Uygulama Yönerge: *Uygulayıcı tarafından üyelere 'Farz edelim ki bizler hep birlikte bir denizin 'ortasında karaya çıkmaya çalışan bir gemide yer alıyoruz. Gemiye binmeden önce birbirimizle ilgili farklı fikirlerimiz var. Ben bu geminin kaptanıyım. Sizlerle birlikte karaya çıkmak istiyorum. Sizlerden farklı olarak denizi biliyorum. Gideceğimiz rotayı biliyorum. Yani gemiyi hangi yöne sürersek karaya çıkacağımızı biliyorum. Ancak tek başıma gemiyi götüremem. Bu geminin yol alması için gemide bulunan herkesin kürek çekmesi gerekir. Aksi takdirde yol alamayız. Ortak amacımız karaya çıkmak karaya çıkmak için birlikte çalışacağız. Daha sonra birlikte iş yapmak zorunda değiliz' açıklaması yapılarak grup çalışmasının yöntemi ve amacı üyelere hatırlatıldı.*

Güçlü Yanlar

Amacı: bireysel ve ortak güçlü yanları fark etmek, grup dinamiğini geliştirmek

Gerekli Malzeme: Yazı tahtası, tahta kalemi

Uygulama/Yönerge: Uygulayıcı grup üyelerine '*Şimdi herkes üç tane güçlü yanını söylesin ve tahtaya yazsın*' yönergesini verir. Üyeler olumlu özelliklerini tahtaya yazdıktan sonra '*bakalım kimler aynı şeyi söylemiş. .. Kişi akıllı demiş, kişi... demiş. Şimdi akıllı diyenler bir grup oluştursun.... Diyenler bir grup*

oluştursun.....Diyenler bir grup oluşturursun' şeklinde yönergeyi devam ettirir. Üyeler ayağa kalkarak farklı gruplar oluştururlar. Bütün ortak özelliklerle ilgili gruplar oluşturulduktan sonra aktivite sonlandırılır.

Övgü Alma

Amacı: Öz farkındalık, benlik saygısı ve özgüveni desteklemek

Gerekli Malzeme:-

Uygulama/Yönerge: Uygulayıcı üyelere 'kendimizi tanımak sizce neden önemlidir?' sorusunu sorar. Sonra üyelerin yanıtları alınır. Yanıtlar alındıktan sonra uygulayıcı gruba 'Hepimizi özel yapan pek çok özelliğimiz var. Bunların bir kısmının farkındayız. Örneğin, fiziksel özelliklerimizin. Aynaya bakıp bunları görebiliriz. Ya da güzel yemek yapıyorsak ve bunun için sayısız övgü almışsak güzel yemek yaptığımızı biliriz. Yardımsever olduğumuzu biliriz, çünkü herkesin yardımına koşarız. Ama bizi biz yapan özelliklerimizin hepsinin farkında olmayabiliriz. Ya da farkında olsak bile, bunlara çok önem vermeyiz. Oysaki bizi biz yapan özelliklerimizin farkına varmak ve bu özelliklere sahip olduğumuz için memnuniyet duymak çok önemlidir. Kendimizle gurur duymamızın ya da olumlu özelliklere sahip olduğumuzu bilmenin ve bunu ifade etmenin bir sakıncası yoktur. Bu böbürlenmekten farklıdır. Kendimizi objektif olarak tanımakla ilgilidir' şeklinde bilgilendirmede bulunur.

Sonra övgü alma ile ilgili şu yönerge veriler. 'Şimdi sizlere birer boş kâğıt dağıtacağım. Bu kâğıda şimdiye kadar kendinizle ilgili aldığınız övgüleri, duyduğunuz güzel sözleri hatırladığınız kadarıyla yazmanızı istiyorum. Örneğin birileri size gözlerinizin ne kadar güzel olduğunu ya da ne kadar güçlü bir insan olduğunuzu söylemiştir. Bunları hatırlamanızı ve yazmanızı istiyorum. Bunun için 10 dakikanız var.' Süre bitiminde uygulayıcı sürenin bittiğini gruba hatırlatır ve kimlerin paylaşmak istediğini sorar. Paylaşımları aldıktan sonra da ' Peki, bu övgüler ve güzel sözler sizi nasıl hissettirdi?'

Bizler bazı nedenlerden dolayı bize verilen övgüleri ya da söylenen olumlu sözleri kabul etmekte zorlanıyoruz. Neden böyle olur sizce?’ soruları sorulur ve yanıtlar alınır.

Daha sonra uygulayıcı gruba aşağıda yer alan bilgilendirme de bulunur.

‘Bize böyle öğretilmiştir: *Bize gelen övgüler karşısında genellikle şu tip ifadeler kullanabiliriz: “Yok canım, kim olsaydı aynı şeyi yapardı, Teşekkür ederim, o senin güzelliğin. Çünkü bize gelen övgüleri kabul etmememiz ya da alçak gönüllü olmamız gerektiği öğretilmiştir. Oysaki bu sözleri teşekkür ederek kabul etmemizin hiçbir sakıncası yoktur. Alçak gönüllü olmak, diğerlerini küçük görmemektir, kendi değerlerimizi olduğundan daha aşağıda görmek değildir.* Hak etmediğimize inanırız: *Hepimiz kendimize ilişkin güzel şeyler duymayı hak ederiz. Bunların bize söylenmesinin nedeni bize değer verilmesidir. Neler yaşamış olursak olalım, her birimiz sevmeyi, değer ve saygı görmeyi hak ederiz. Övgüyü veren kişiye ilişkin düşüncelerimiz:* *Karşımızdaki kişinin kibarlığından ya da bizden bir şey beklediğinden dolayı bizi övdüğünü düşünebiliriz. Bazen böyle insanlar karşımıza çıkabilir; ama bize güzel sözler söyleyen her kişinin amacı bu değildir. Gerçekten öyle hissettiği için bizi öven kişilerin sayısı diğerlerinden daha fazladır. Övgüye karşılık övgü:* *Bazen bize bir övgü verildiğinde bunu kabul edip kendimizi iyi hissetmek yerine hemen bizim de övgüye karşılık övgüyle cevap vermemiz gerektiğini düşünürüz. Bu aslında şunu söylemektir: “Ben bu övgünüzü kabul edemem çünkü ben hak etmiyorum, siz benden daha fazla hak ediyorsunuz”.*

Şiddete maruz kalan kadınlar öz güvenlerinin ve benlik saygılarının zarar görmesi nedeniyle kendilerine ilişkin olumlu ifadeler bulmakta ve bunları yazmakta zorlanabilirler. Böyle bir durumda Uygulayıcı *‘Her birimiz sadece var olduğumuz için saygıyı hak ederiz. Dolayısıyla biz değerliyiz. Saygı gösterilmeyi ve sevmeyi hak ediyoruz’* açıklamasında bulunur. Üyelerden şu olumlu ifadeleri önce hep birlikte sonra tek tek tekrar etmeleri istenir. *Ben iyiyim/ Ben değerliyim. / Ben saygı duymayı hak ediyorum...Önce bu olumlu ifadeleri inanarak söylemeyebilirsiniz. Ama siz söylemeye devam edin. Çünkü bir süre*

sonra beynimiz bu olumlu ifadeye inanmaya başlayacak ve ona uygun davranışlar göstermeye başlayacaktır.

Kaynak: Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi, Kadının Güçlendirilmesi Eğitici El Kitabı (2016, s.50-51)

Ayna Ayna

Amacı: Öz farkındalık, kendine olumlu geribildirim vermek

Gerekli Malzeme: Üzerinde içi boş ayna resmi bulunan çalışma kağıtları ve yeterince kalem

Uygulama/Yönerge: Uygulayıcı gruba ‘şimdi sizlere bir çalışma sayfası dağıtacağım’ diyerek üzerinde ayna resmi bulunan çalışma sayfalarını üyelere dağıtır. Daha sonra ‘Gördüğünüz gibi elinizdeki çalışma sayfalarında bir ayna resmi var. Bu aynanın içine kendinize ilişkin 5 olumlu bir ifade yazmanızı rica ediyorum. Örneğin, “Ben iyi bir insanım”, “Ben sevilmeye değer bir insanım” gibi. Bunun için 10 dakikanız var.’ şeklinde yönergeyi sunar. Süre bitiminde Süremiz bitti. Paylaşmak isteyen var mı?’ diyerek gruba sorar. Paylaşmak isteyenler yazdıklarını gruba paylaşırlar. Daha sonra uygulayıcı ‘Sizlerden bu aynayı saklamanızı ve ara ara bu aynayı alıp yazdıklarınızı yüksek sesle okumanızı istiyorum. Aynı zamanda gerçek aynanın karşısında da bunları yüksek sesle kendinize söylemenizi istiyorum. Dilerseniz ileride başka şeyler de ekleyebilirsiniz’ şeklinde gruba açıklama da bulunur. Daha sonra üyelere uygulama sonrası kendilerini nasıl hissettikleri sorulur ve bütün üyelerin cevapları alınarak aktivite bitirilir.

*Kaynak:*Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi Kadının Güçlendirilmesi, El kitabı.

OTURUM 3

Isınma/Canlandırma Alistirmaları:

Top sende

Amacı: Rumuzları öğrenmek, gruba, enerji sağlamak, kendine olumlu özellikler bulmak

Gerekli malzeme: Küçük renkli top

Uygulama/Yönerge:

Herkes ayağa kalkar uygulayıcı ortada durur ve elinde küçük top vardır. Topu üyelerden birine atacağını ve attığı kişinin adını söylemesi ve adının baş harfi ile başlayan bir olumlu sıfat söylemesini, daha sonrada topu grupta yer alan üyelerden birine atmasını ve attığı kişinin de aynı şeyi yapmasını söyler. Bütün üyeler söz aldıktan sonra döngü tamamlanır.

Aferin İyi Yaptın

Amacı: Üyelerin çevreden gelen desteğin farkına varmaları, çevresine destek sunmaları ve kendine güvenin ve öz desteğin oluşturulması ve kişinin kendini sevmesi

Gerekli malzeme:-

Uygulama/Yönerge:

Uygulama için üyelere ayağa kalmaları, daire şeklinde durmaları, ellerini yere doğru uzatmaları, sonra göğe doğru ellerini kaldırmaları ve sağa doğru dönmeleri komutu verilir. Sonra yavaş yavaş yürümleri istenir. Yürürken önündeki kişinin omuzuna yumuşakça vurarak aferin iyi yaptın, iyi insan aferin iyi yaptın, diyerek dört-dört beş adım atmaları söylenir. Tekrar ortaya dönüp ellerini yere uzatmaları ve sonra yukarıya doğru kaldırmaları istenir. Daha sonrada ters yöne (sola) dönmeleri ve yürürken 'aferin iyi yaptın, diyerek önlerindeki arkadaşlarının omuzlarına yumuşak bir şekilde vurmaları istenir. Üçüncü olarak daire şeklinde üyelerin durmaları ve ellerini yere doğru uzatmaları, daha sonra göğe doğru kaldırmaları, daha sonrada kendi omuzlarına okşarcasına 'aferin iyi yaptın, iyi insan aferin iyi yaptın diye birkaç kez komutu tekrar etmeleri istenir (Kaynak Voltan-Acar, 2015, 44)

Teknik Etkinlikler:

Yetişkin Ağacı

Amacı: Güçlenme/Öz farkındalık, etkileşim- duyguları paylaşmak güven oluşturmak ve grup etkileşimini güçlendirmek

Gerekli malzeme: Üyelere yetecek kadar A4 kagıt ve renkli boya kalemleri

Uygulama/Yönerge

Uygulayıcı gruba 'kendimizi tanımaya ve özelliklerimizi fark etmeye yönelik uygulamalardan birini yapacağız' şeklinde bilgi verir. Daha sonra gruba: *Sizlere kagıt ve boya kalemleri dağıtacağım ve bir ağaç çizmenizi isteyeceğim. Unutmayın bu bir resim yarışması değil. O yüzden çizimlerinizin mükemmel olması gerekmiyor. Sadece ağaca benzesin yeter*'. Şeklinde açıklama da bulunur ve yazı tahtasına *kökleri, dalları, meyveleri ve tomurcukları olan bir ağaç resmi çizer*. Çizimin basit olmasına dikkat edilir. Daha sonra uygulayıcı gruba ' *Sizlerin de benim çizdiğim gibi kökleri, dalları, meyveleri ve tomurcukları olan bir ağaç çizmenizi istiyorum. Resminiz bittiğinde boyaları elinizden bırakın ki ben bitirdiğinizi anlayabileyim.*' Açıklamasında bulunur. Üyelere çizim için yeterince zaman verilir. Daha sonra uygulayıcı ' *Bu bizim yaşam ağacımız. Kökler bizim geldiğimiz ailemizi ya da geldiğimiz toplumu yansıtıyor. Şimdi bu köklere geçmişinizde sizi etkileyen kişi ya da nesnelere isimlerini yazın*' açıklamasını yapar. Uygulayıcı da tahtaya döner ve kendi çizdiği ağacın kök kısmına bazı örnekler yazar. Bunlar uydurma yada gerçekten uygulayıcının kendi geçmişinden örnekler olabilir. Sonra üyelere ' *Bu kişiler örneğin anneniz, babanız, diğer aile üyeleri, bir öğretmeniniz, bir komşu abla, çocukluğunuzun geçtiği ev, okulunuz olabilir.* Yine yazmanız bittiğinde lütfen boyalarınızı elinizden bırakın' Açıklamasında bulunur. Katılımcılara yazmaları için gereken zamanı verir.

Üyeler ağacın kök kısmına yazacaklarını tamamladıktan sonra uygulayıcı ' *Şimdi gövdeye gelelim. Gövde bizim bugünkü yaşamımızı temsil ediyor: yaptığımız iş,*

beraber yaşadığımız kişiler, ailemiz, içinde bulunduğumuz toplum' açıklamasını yapar. Sonra yine tahtaya kendi çizdiği resme döner ve bugünkü yaşamını temsil eden bir örnek yazar. Üyelerden de aynı şekilde ağacın gövde kısmına kendi örneklerini yazmasını ister yeterince zaman verir ve yazmaları bittiğinde boyaları bırakmalarını hatırlatır.

Ağacın gövde kısmının tamamlanmasından sonra uygulayıcı '*Şimdi meyvelere gelelim. Meyveler bizim şimdiye kadar başardığımız şeyler. Yaşamımızda iyi yaptığımızı düşündüğümüz şeyleri arıyoruz. Örneğin anne olmak, çocuklarımızı iyi yetiştirmek, bir okul, bir kursu bitirmek, ehliyet almak gibi. Yazmanız bittiğinde lütfen boyalarınızı bırakın'* açıklamasını yapar. Kendisi de tahtaya dönerek kendi çizdiği ağacın meyve kısmına kendi örneklerini yazar. Üyelere çalışmalarını için yeterince zaman verir.

Ağacın meyve kısmının tamamlanmasından sonra uygulayıcı gruba '*son olarak tomurcuklarımıza bakalım. Bunlar bizim gelecekteki umutlarımızı, büyük ya da küçük yapmak istediklerimizi temsil ediyor. Örneğin, bir işe girmek, bilgisayar kullanmayı öğrenmek gibi. Yazmanız bittiğinde lütfen boyalarınızı bırakın' açıklamasını yapar.*' Üyelere yeteri kadar zaman verilir. Uygulayıcı da aynı zamanda kendi örneklerini yazar.

Bütün üyelerin yazmaları işleri tamamlandıktan sonra uygulayıcı grubu üçerli küçük gruplara böler ve resimlerini birbirleri ile paylaşmalarını ister (bu grup çalışmasında üye sayısı fazla olmadığı için üyeler ikişerli gruplarla eşleştirilmişlerdir). Üyelere '*şimdi sizlerden ikili gruplara ayrılmanızı ve resimlerinizi birbirinizle paylaşmanızı istiyorum. Grup kurallarımızı unutmayalım. Birbirimizi dinleyeceğiz, görüşlerimize saygı duyacağız. Ayrıca her şeyi paylaşmak zorunda değilsiniz. Paylaşmak istediğiniz kadar paylaşabilirsiniz'* açıklamasını yapar. Üyeler gruplara bölünür ve çalışmalarını için kendilerine 15-20 dakikalık zaman verilir. Üyelerin paylaşımları devam ediyorsa ilave bir 10 dakika daha verilebilir. Üyelerin kendi aralarındaki paylaşımlarından sonra uygulayıcı üyeleri tekrar yerlerine davet eder ve aşağıdaki soruları gruba sorarak tartışır;

- a. Ağaçlarınızı çizmek kolay mıydı? Zor muydu?
- b. Çizimlerinizi paylaşırken neler hissettiniz?
- c. Arkadaşlarınızı dinlerken neler hissettiniz?

Tartışmalardan sonra uygulayıcı ağaçları ile ilgili paylaşımda bulunmak isteyen olup olmadığını sorar. Paylaşmak isteyen varsa paylaşımlarını aldıktan sonra uygulamayı tamamlamak için gruba tamamlayıcı bilgi verir. *'Ağaçlar güçlüdür. Kökleriyle toprağa sıkı sıkıya bağlıdır. Tüm hava şartlarına rağmen onlar yaşamaya devam ederler. Belki yapraksız ya da meyvesiz kaldıkları mevsimler olabilir ama uygun koşullarda yeniden yeşerip meyve verirler. İşte bizler de tıpkı bu ağaçlar gibi güçlüyüz.*

Kaynak: Medica Mondiale (2013) Training Manuel for Women's Empowerment Advanced Level).

OTURUM 4

Isınma/Canlandırma alıştırmaları:

Yürüyerek Isınma

Amacı: Gruba enerji girmesi

Gerekli malzeme: Müzik çalar

Uygulama/Yönerge

Uygulayıcı gruptan ayağa kalkarak bir çember oluşturmalarını ister. Grup müzik eşliğinde uygulayıcının yönergesine göre yürümeye başlar. Uygulayıcı çamurda, sırtında yük varmış gibi, sıcak kumlarda, yürümeye başlamış bebek gibi, topallayarak, buz üzerinde, robot gibi, cam kırıklarının üzerinde, pisliklerin arasında, ezilmiş domateslerin üzerinde, yaklarında topuklu ayakkabı ile huzurlu korkmuş, neşeli, sinirli, vb. yönergeler verir. Grup bir süre bu şekilde yürüdüktan sonra alıştırmayı sonlandırılır ve üyeler yerlerine otururlar.

Hişşst-Aaaaaa

Amacı: Kan dolaşımı ve dikkat artırarak grubun çalışma motivasyonunu yükseltmek

Gerekli malzeme:-

Uygulama/Yönerge:

Uygulayıcı üyelerden ayağa kalkmalarını ve daire oluşturmalarını ister. Uygulayıcı kendisi ebe olur ve daire şeklinde dizilmiş ayakta duran katılımcıların ortasına geçerek, yaptığı her hareketin tersini yapmalarını ister. Örneğin uygulayıcı kollarını kavuşturursa, üyeler kollarını açarlar. Kollarını aşağıya sarkıtırsa katılımcılar yukarıya kaldıracaklardır. Öne doğru eğilirse katılımcılar arkaya doğru büküleceklerdir. Uygulayıcı AAAA derse katılımcılar ŞİŞŞTT, ŞİİŞŞTT derse AAAA diyeceklerdir. Ebe değişikliğine gidilebilir. Uygulama beş dakika kadar devam eder sonra uygulayıcının uygun gördüğü zaman sonlandırılır.

Kaynak: Kadın Adayları Destekleme Derneği [KADER] Kadın Yurttaşların Güçlendirilmesi Projesi Eğitici Eğitimi Modülü (2008-2011, s. 13)

Teknik Etkinlikler

Karşılıklı Ayna

Amacı: Öz farkındalık, ortak yönleri fark etmek

Gerekli malzeme:-

Uygulama/Yönerge:

Uygulayıcı gruptan ikişerli gruplar oluşturulmalarını ister. Daha önce birbirleri ile eşleşmemiş üyelerin birbirleri ile eşleşmesini sağlayacak şekilde üyeleri eşleştirir. Eşleşen üyeler kendi sandalyelerini alarak grubun ortasına gelir ve birbirlerinin yüzüne bakacak şekilde otururlar. Ortaya gelen üyelerden birkaç saniye birbirlerinin yüzlerine bakmaları istenilir. Sonra üyelerden birine '*arkadaşının yüzüne baktığında kendinle ilgili neler gördün? Hangi özellikleri*

gördün?’ soruları sorulur. Üye cevaplarını verdikten sonra diğer üyeye arkadaşının söylediklerini tekrar etmesi söylenir. Sonrada aynı sorular kendisine sorularak kendisinin arkadaşının yüzüne bakınca kendisi ile ilgili neler gördüğü sorulur. Onun cevapları alındıktan sonra tekrar karşıdaki üyeye dönülerek arkadaşının söylediklerini tekrar etmesi istenilir. Bütün çiftlerle bu uygulama yapıldıktan sonra uygulama sonlandırılır.

OTURUM 5

Isınma/Canlandırma alıştırmaları:

Sayı Sayma

Amacı: Gruba enerji girmesi, dikkat ve grup birlikteliğini geliştirmek

Gerekli malzeme:-

Uygulama/Yönerge:

Gruptan 10 a kadar saymaları istenir. Ama aynı anda kimse aynı sayıyı söylemeyecektir. Sadece bir kişi 1, bir kişi 2, bir kişi 3, bir kişi 4, bir kişi 5, bir 6 ..... diyecektir. Aynı anda birden fazla kişi aynı sayıyı söylerse grup saymaya baştan başlayacaktır. Uygulama birkaç dakika sürdürülür ve uygulayıcının uygun gördüğü zaman sonlandırılır.

Kördüğüm

Amacı: Grup etkileşimi, güven ve birlikteliği geliştirmek

Gerekli malzeme:-

Uygulama/Yönerge

Uygulayıcı üyelerin ayağa kalkmalarını ve omuz omuza sıkışık bir şekilde halka oluşturmaları ve gözlerini kapamalarını ister. Herkesin gözleri kapalı şekilde, ellerini hakların merkezine doğru uzatarak yürümesi ve iki el yakalaması istenir. Üyelerin aynı kişinin iki elini yada yanında duran kişinin elini yakalamamasına

dikkat edilir. Bütün üyeler iki el yakaladıktan sonra üyelerden gözlerini açmaları ve tuttıkları elleri bırakmadan tekrar düzgün halka olmaları istenir.

Teknik Etkinlikler

Bir Nehir Çiz

Amacı: Öz farkındalık ve gelecek projeksiyonu- duygusal boşalım sağlamak, sakinleşmek, yeniden çerçeveme ve umut aşılama

Gerekli malzeme: Müzik çalar, yeteri kadar A4 kağıt ve boya kalemleri

Uygulama/Yönerge:

Üyelere üzerinde yazı yazabilecekleri dosyalar, beyaz kağıtlar ve renkli boya kalemleri verilir. Üyelerden boya kalemleri ile ellerinde bulunan kağıtlara bir nehir resmi çizmeleri istenilir. Bu nehri tamamen kendilerine özgü olduğunu nehir istedikleri gibi çizebilecekleri belirtilir. Uygulayıcı etkinlik esnasında sakinleştirici enstrümantal müzik açar. Üyeler müzik eşliğinde resimlerini çizerler. Üyelere resimlerini tamamlamaları için yeteri kadar süre verilir (10-15 dakika) Bütün üyelerin çizimleri tamamlandıktan sonra boyaları bırakmaları istenir ve müzikte sonlandırılır. Daha sonra üyelerin hepsine istek sırasına göre söz verilerek çizdikleri nehir resimlerini anlatmaları istenilir. Herkesin kendi resmini anlatmasından sonra 2018 yılından bu nehre neleri atmalarını istediklerini düşünmelerini (yada yazmalarını) ve onları nehre atmalarını ister. Nehir'e atılmak istenilenlerin tamamlanmasından sonra uygulayıcı üyelere yeni gelen yıldan beklentileri üzerinden düşünmelerini ister (yazmak isterseler yazabilirler). Çalışmanın bu kısmı da müzik eşliğinde gerçekleştirilir. Üyelere yeterince zaman verildikten sonra müzik durdurulur ve üyelerden öncelikle alışma esnasında neler hissettiklerini, neleri nehre atarak geride bırakmak istediklerini sonrada gelecek yıldan neler beklediklerini anlatmaları istenilir. Bütün üyelerin paylaşımları alınarak uygulama sonlandırılır.

OTURUM 6

Isınma/Canlandırma Alıştırmaları:

Moleküller

Amacı: gruba enerji girmesi ve motivasyonu yükseltmek

Gerekli malzeme:-

Uygulama/Yönerge: Uygulayıcı gruba yeni yapılacak alıştırma için herkesin ayağa kalkmasını ve ortada toplanmasını söyler. Sonra moleküllerin hızının sıcaklığına göre arttığını veya azaldığını ve moleküllerin bir araya gelerek atomları oluşturduğunu açıklar ve alışmayı anlatır. *'Düşük sıcaklıkta örneğin eksi beş derecede çok ağır hareket eden moleküller 15 derecede daha hızlı, 25 derecede ise iyice hızlı hareket ederler. Ayrıca moleküller bir araya toplanarak atomları oluştururlar. Şimdi sizlerle bir alıştırma yapacağız. Bu alıştırmada hepimiz birer molekül olacaksınız. Ben sizlere sıcaklık derecesini söyleyeceğim sizlerde ona göre hareket edeceksiniz. Ayrıca kaç kişilik atomlar oluşturacağınızı söylediğimde de atom grupları oluşturmak için bir araya geleceksiniz.'* Herkes ortaya toplanır. Komutların iyi duyulması ve anlaşılması gerektiğinden, uygulayıcı dışındakilerin konuşması yasaklanır. Uygulayıcı ortamın ısını ilan eder-10 derece, 20 derece, 50 derece!.. Vb. söylediği ısıya göre üyeler hızlı veya yavaş hareket ederek dolaşmak zorundadırlar. Uygulayıcı arada bir de atom sayısını söyler 7, 4, 3, 2 gibi. O zamanda katılımcılar belirtilen sayıda gruplar halinde atomu oluştururlar. Alıştırmaya birkaç dakika devam edildikten sonra sonlandırılır.

Teknik Uygulamalar

Zamanda yolculuk

Amacı: Üyelerin bir kadın olarak geçmişteki deneyimlerini ve karşılaştıkları cinsiyet ayrımcılığını fark etmeleri

Gerekli malzeme: Müzik çalar, yeteri kadar kağıt ve kalem

Uygulama/Yönerge

Uygulayıcı üyelere zamanda bir yolculuk uygulaması yapacaklarını, bunun için önce oturdukları yerde kendilerini rahat hissetmelerini, bu yolculuğu enstrümantal müzik eşliğinde yapacaklarını, bir yandan müzik çalarken bir yandan da kendisinin vereceği komutları dinlemelerini söyler. Sonra uygulamayı başlatır *'Şimdi gözlerinizi kapatın ve derin derin nefes alıp verin. Bunu üç kere deneyin. Şimdi bir duvar saati hayal edin. Ama geriye doğru çalışıyor. Bu saat zamanı geri alıyor. Bu saati görmeye çalışın. Evet, saat geriye doğru çalışıyor hızlanmaya başlıyor. Çok hızlı bir şekilde zamanı geriye sarıyor. Sizi çocukluğunuza götürüyor. Şimdi çocuksunuz ve evdesiniz evinizi hayal edin. Nasıl bir evdi. Anne ve babanızı hayal edin. Onlar şu an ne yapıyorlar? Siz ne yapıyorsunuz? Kardeşlerinizi, arkadaşlarınızı düşünün. Anne ve babanızın birbirleri ile iletişimi nasıldı? Bir kız çocuğu olarak sizinle iletişimi nasıldı? Beraber neler yapardınız? Evin dışında akrabalarınız, komşularınız diğerleri ile iletişimiz nasıldı? Size bir kız çocuğu olarak nasıl davranırlardı?.. Şimdi zamanı biraz ilerletelim. Genç olduğunuzu yani ergenlik döneminde olduğunuzu düşünün. Bu dönem sizin için nasıldı? Anne ve babanızla, çevrenizdeki diğer insanlara iletişimiz nasıldı neler konuşurdunuz? Onlar size ne söylerlerdi...Saat çalışıyor ve şimdi yetişkinlik çağındasınız. Nasıl bir evlendiniz? Bir kadın olarak ne tür zorluklarla karşılatınız. Eşiniz ve çevreniz sizden neler bekliyorlardı?..'* Bu uygulama için üyelere yeterince süre veriler. Uygulama yavaş ve sakin bir ses tonu ile gerçekleştirilir. Uygulama daha tekrar nefes çalışması ile yapılarak ve 10' dan dan geriye doğru sayılarak sonlandırılır. Üyelerden gözlerini açmaları istenilir. Daha sonra üyelerin uygulama esnasında hissettikleri, akıllarından neler geçtiği, neler hatırladıklarına dair paylaşımları alınır (Çalışmada üyeler bunları yazmak istediklerini, yazdıktan sonra paylaşmak istediklerini belirtmişlerdir. Uygulayıcı gruptan gelen istek üzerine üyelere kağıt ve kalem dağıtmış ve üyeler uygulama ile hatırladıkları deneyimlerini yazmışlardır. Üyelere yazmaları için yeterince süre verilmiş daha sonra da bireysel olarak paylaşımları alınmıştır.

Not: Uygulama öncesinde daha farklı planlanmıştı. Bu plana göre, üyelerin sözlü paylaşımlarından sonra gruplara ayrılarak (2li yada üçlü) bir kız çocuğu olarak, genç kız olarak ve kadın olarak karşılaştıkları durumları bir kağıda grupça yazmaları istenir. Bunun için yeterli süre veriler. Bu çalışma tamamlanınca aynı çalışmayı erkekler için düşünmelerini, erkeklerin nelerle karşılaşılır olabileceğini yazmaları istenir. Yeteri kadar süre veriler. Sonra gruplardan birer sözcü seçerek yazdıklarını paylaşmaları istenir. Eksik kalan varsa diğer üyeler ekleyebilir. Bütün küçük grupların paylaşımı alınır.. Ancak uygulamanın yoğun duygusal paylaşım içermesi ve üyelerin yaşantılarını yazma ve paylaşma ihtiyaçlarını ifade etmeleri ile uygulamada değişikliğe gidilmiştir.

Bütün üyelerin paylaşımları alındıktan sonra çocukluktan itibaren kadınların, ne tür ayrımcılıklarla karşılaştıkları, erkeklere ne tür ayrıcalıklar verildiği grupça tartışılır.

Kaynak Gövebakan ve Duyan (2015, s. 85) zamanda yolculuk etkinliğinden uyarlanmıştır.

Nefes Çalışması ve Hayal Kurma

Amacı: Yoğun duygusal paylaşım içeren zamanda yolculuk aktivitesi sonrası rahatlama ve gevşemenin sağlanması

Gerekli malzeme: Müzik çalar

Uygulama/Yönerge

Yoğun duygusal paylaşımlar içeren zamanda yolculuk uygulamasının arkasından uygulayıcı grubu rahatlatmak amacı ile tekrar nefes egzersizleri yapar. Uygulama şu şekilde yapılır. Uygulayıcı üyelere gözlerini kapatmalarını oturdukları yerde en rahat ettikleri pozisyonu almalarını ister sonra *üyelere 'bir saat düşünün sizi olmak istediğiniz yere ve zamana götürüyor.. İsteddiğiniz yerde istediğiniz pozisyondasınız... Hava istediğiniz gibi sizi üşütmeyecek kadar serin, bunatmayacak kadar sıcak... Etrafınızda ne isterseniz o var. Ağaçlar kuşlar deniz.... Bu arada derin nefesler alıp vermeye devam edin'. Uygulayıcı üyelerin rahatlamasını sağlayacak kadar süre vererek bu gevşeme uygulamasını yapar.*

Sonra 10'dan geriye sayacağım,,, O dediğimde gözlerinizi açacaksınız' konutunu verir. Ondan geriye doğru sayarak devam eder ve üyeler gözlerini açtıktan sonra uygulamayı sonlandırır.

OTURUM 7

Isınma/Canlandırma Alıştırmaları:

Fil Dansı

Amacı: Isınmak, gruba enerji girmesi, grup birlikteliğini geliştirmek

Gerekli malzeme

Uygulama/Yönerge

Grup üyelerinden ayağa kalkmaları ve daire oluşturmaları istenir. Sonra yüzleri bir ötekinin sırtına gelecek şekilde durmaları (sağa yada sola dönülerek) istenir. Daha sonra iki elleriyle önündekinin bellerini tutmaları, yavaş yavaş daire şeklinde adım atarken, iç tarafta kalan yakalarını ileriye doğru değil, içeri doğru atarak 'humm, humm, humm diye bağırarak yürümeleri istenir. Bir iki tur attıktan sonra yön değiştirmeleri ve içe gelecek ayak dışa gelecek şekilde yön değiştirmeleri ve diğer yöne doğru yürümeleri istenir. Bu alıştırma birkaç dakika tekrarlayarak devam eder ve sonlandırılır (Voltan-Acar, 2015 fil dansı etkinliğinden uyarlanmıştır., s.46).

Teknik Etkinlikler:

İkili çalışma- toplumsal cinsiyet

Amacı: Toplumsal cinsiyet kalıplarına ilişkin farkındalık geliştirmek

Gerekli malzeme: yeteri kadar kağıt ve kalem, büyük kağıt, yazı tahtası, tahta kalemi

Uygulama/Yönerge

Uygulayıcı gruba yapılacak uygulama için küçük gruplara ayrılacaklarını söyler. Gruptaki üye sayısından dolayı ikili çalışma olacağını belirtir. Bir kişi artmıştır.

Oda ikili bir gruba dahil olur ve o grup üç kişi çalışır. Gruba *'Şimdi sizlerden ikişerli grup olmanızı istiyorum. Bir kişi artarsa 3 kişi çalışabilir. Önce geçen oturumda kendi yaşantınız ile ilgili hatırladıklarınızı da dikkate alarak. Kız çocuğu, genç, kız ve kadın olarak etrafınızdan neler duyuyordunuz? Ve sizin dışınızda da genel olarak kadınlara neler söyleniyor. Okulda, akrabalar, diğer insanlar, kültür, yasalar vb. Döşünün. Önce bunları size dağıtacağım kağıtlara birlikte yazmanızı istiyorum.'* Açıklaması yapılır. Üyelere bu çalışma için yeterince süre verilir. Daha sonra aynı şeyi erkekler için aynı şeyi düşünmeleri ve erkek çocukların nelerle karşılaştıklarını, genç erkeklerin nelerle karşılaştıklarını, yetişkin erkeklerin nelerle karşılaştıklarını yazmaları istenir. Gruplara yeterince süre verildikten sonra paylaşımlara geçilir. Üyeler yerlerine geçerler ve neler yazdıklarını paylaşmaları istenir. Bu paylaşımlar tahtaya asılan büyük kağıda (Flip Chart) yazılır. Kağıt ortadan çizgiyle ikiye bölünmüştür. Bir tarafına kadın bir tarafına erkek yazılır. Gruplardan önce hangi grubun çalışmasını anlatma istediği sorulur. Gelen grupta iki kişiden birinin kadınlarla ilgili bölümü diğerinin erkeklerle ilgili bölümü yazması istenilir. Daha sonra ikinci grup davet edilir. Bu gruptan da aynı olanların yanına (+) işareti koymaları, yenileri eklemeleri istenilir, sırayla bütün gruplar çağrılır. Her grup aynı olanları (+) ile işaretler ve kendi farklı yazdıklarını ekler. Çalışma sonunda bütün yazılanlar her grup üyesine söz verilerek tek tek okunur. (Medica-Mondiale, 2013, s. 59). Sonra uygulayıcı gruptan arada ne gibi farklar gördükleri konusunda bir tartışma başlatır.

Uygulayıcı daha sonra gruba *'bu özellikler kadınların doğuştan getirdikleri özellikler midir? Sorusunu sorar? O zaman neler doğuştan? Neler sonradan öğrenilir? Sorularını sorar. Uygulayıcı biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet farklılığının tanımını yapar (Medica Mondiale, 2013 s. 60)*

Cinsiyet: bizim bedenimizle ilgilidir. Dünyaya geldiğimiz zaman sahip olduğumuz cinsiyetimizdir. Kadınların göğüsleri ve vajinasının olması, hamile kalması, bebek emzirmesi. Erkeklerin penisinin olması. Biyolojik cinsiyet cerrahi operasyon ve medikal müdahale olmadan değişmez. Toplumsal cinsiyet: Kültür ve toplumla ilgilidir. Toplum kadın ve erkeğe nasıl davranması gerektiğini

öğretir. Örneğin kız çocukları okula gönderilmeli mi? Gönderilmemeli mi gibi? Erkekler evlenmeden önce cinsel ilişkiye girmeli mi girmemeli mi gibi. Toplumdan topluma bazı özellikler de değişebilir.'

Daha sonra gruba bu rollerde eşitlik olup olmadığını, kadınların üstlendikleri bu rollerle neler yaptıklarını sorar.

Uygulayıcı bu aşamada yazı tahtasına bir terazi resmi yaparak bu terazinin iki kefesinin kadınlar ve erkekler için eşit olup olmadığı? Eşit değilse hangi tarafın daha üstte kaldığını sorarak ayrımcılığa ilişkin tartışma başlatır. Gruptan gelen geri bildirimler alınarak ve uygulayıcı tarafından özetlenerek uygulama sonlandırılır.

Ekolojik Sistem Çarkı Üzerinden Ayrımcılığı Tartışmak

Amacı: Sistem çarkı üzerinden kadınların maruz kaldığı ayrımcılık ve eşitsizlikleri pekiştiren çevresel faktörlere ilişkin farkındalık geliştirmek

Gerekli malzeme: Yazın tahtası, tahta kalemi, yeteri kadar post-it ve kalem.

Uygulama/Yönerge

Uygulayıcı üyelerden kadınlar ve erkekler arasındaki ayrımcılığı besteleyen kişisel ve çevresel kaynaklarının neler olduğu konusunda düşünmelerini ister. Sonra cevapları alır. Daha sonra üzerinde ekolojik sistem çarkı önceden çizilmiş olan flip chart gösterir ve söz konusu kaynaklar hakkında bilgi verir (kişisel, aile, okul, ilişkiler, kurumlar, yasalar, kültür) Sonra üyelere renkli post-itler dağıtarak bu kaynaklarla ilgili akıllarına gelen ayrımcılık içeren kalıp yargıları, sözleri, davranışları ve uygulamaları yazmalarını ister. Üyeler bulmakta zorlanırsa örnek verilir. *'Örneğin siz kendinize kadın olarak neler diyorsunuz, aileniz, akrabalarınız neler diyor, okulda neler denirdi? İlişkilerinizde neler ortaya çıkıyor, devlet neler diyor, kültürel olarak neler söyleniyor mesela kadının karnından sıpayı, sırandan sopayı eksik etmeyeceksin gibi kültüresüzdeki atasözleri gibi'* Üyelere yazmaları için yeteri kadar süre verilir. Sonra yazdıklarını tek tek okuyarak ekolojik sistem çarkı üzerindeki ilgili bölüme asmaları istenir. Böylelikle gruba birlikte çark doldurularak kadın ve erkek

arasındaki ayrımcılığı besleyen çevresel faktörlerle ilgili farkındalık oluşturulur. Uygulayıcı grubun fark ettiği ayrımcılık kaynaklarını özetler ve konuyu grupla tartışmaya açar. Kendisi de eklemek istedikleri ve çevrenin kadınlar üzerinde yarattığı baskıya ilişkin ek bilgileri de grupta paylaşarak uygulamayı sonlandırır.

Uygulayıcı '*Burada güç dengesinden söz eder. Güç kimlerde ? (Erkekler) Gücü elinde tutanlar sistemin devam etmesini istiyorlar. Çünkü gücü ve kontrolü kendilerinde tutmak istiyorlar. Bir anlamda sistem erkek egemen (ataerkil) yapının devam etmesini sağlamaya çalışıyor. Hem kadınlar hem erkekler bu sistemin devamına hizmet ediyor. Çünkü öğrenilenleri bütün toplum üyeleri içselleştiriyorlar. Yalnızca erkekler değil biz kadınlarda bu sistemin sürdürücüleri oluyoruz. Hatırsanız ilk oturumda Deniz neden birbirimize kötü davranıyoruz demişti? Sorunun cevabı tam da burada? Çünkü bu sistem kadınları ikincil görüyor. Biz de sistemin bize yaptığını birbirimize yapıyoruz. Oysa bizi ikincilleştiren bu çevresel faktörler, yapılar. Bu yapıları sorgulamak yerine içselleştirdiğimiz için, biz de buralarda söylenenleri birbirimize söylüyoruz. Kadın erkek arasında hiyerarşik ilişki oluşuyor. Örneğin gece dışarı çıktığında saldırıya uğrayan bir kadına biz de o saatte dışarda ne işi varmış diyebiliyoruz. Bir kadın iş yerinde yükselirse kim bilir nasıl oldu? Kadınları hep erkekler tarafından koruması gerekir gibi, güç gerektiren işleri yapamazmış gibi, kadını anneliğe hapsedme, namusla sınaama gibi. Oysa aynı şeyi bir erkek için söylemiyoruz. Kadın anne olmasa ne olurdu? (bize yüklenen kimlikleri giyiyoruz..) kendimizin ne olduğunu bulmakta zorlanıyoruz. Biz de kendimize sistemin sesini söylüyoruz. Böyle olunca sistemde ortaya çıkan diğer sosyal sorunlardan da kadınlar daha fazla etkileniyorlar...Yoksulluk, işsizlik... Bütün bu toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, diğer çevresel faktörler, (kültür), erkek egemen sistem ve bunlara ilişkin öğrendiklerimiz baskı ve eşitsizlikleri ortaya çıkartıyor. Bu eşitsizlikler kadınların erkeklere oranla pek çok alanda geri kalmasına neden oluyor. Ayrımcılık yakın ilişkilerde şiddetle sonuçlanıyor. Saydığımız bütün bu faktörler kadınlara yönelik şiddeti meşrulaştırıyor..' açıklamalarda bulunur. Daha sonra bu eşitsizliklerin genel olarak kadınların yaşamında (özel yaşam, eğitim, iş, sosyal yaşam vb.) ne tür sonuçlar doğurduğunu tartışmaya açar. Sonra uygulama sonlandırılır.*

OTURUM 8

Isınma/Canlandırma Alıştırmaları:

Alkışı ver

Amacı: Gruba enerji girmesini sağlamak, üyeler arası dayanışma ve grup birlikteliğini geliştirmek

Gerekli malzeme:-

Uygulama/Yönerge

Uygulayıcı üyelerden ayağa kalkmalarını ve ayakta bir daire oluşturmalarını ister. Kendisi de dairenin içinde yer alır. Sonra alıştırmayı anlatır. *‘Sol tarafımızdaki kişinin yüzüne bakacağız, onunla göz teması kuracağız ve aynı anda el çırpmaya çalışacağız. Önce ben başlatacağım kendi sol yanımdaki kişinin yüzüme bakacağım, onunla göz teması kuracağım sonra birlikte el çırpacağız. (Nasıl yapılacağını uygulayıcı kendisi gösterir). Benden sonra benim solumdaki kişi de de dönüp kendi sol yanındaki kişi ile göz teması kuracak ve birlikte el çırpacaklar. Herkes tamamlanana kadar alkışı bütün daire boyunca dolaştıracacağız.’* Uygulayıcı ilk alkışı kendisi başlatır. Alkış tüm daire boyunca bir kez döndükten sonra şu açıklamayı yapar *‘Şimdi alkışı daha hızlı bir şekilde döndürmeye çalışacağız. Her zaman hazırlıklı olun çünkü ilk alkışı izleyerek artan bir şekilde başka alkışlarda başlatabiliriz’.* Uygulayıcı alkışı daire içinde döndürmek üzere başlatır. Grup uygulamayı benimsediğinde aynı anda birden fazla alkış başlatılır. Böylelikle grupta aynı anda dönen birkaç alkış olur. Alıştırma ve alıştırmının değerlendirilmesi 5-10 dakika sürer ve sonlandırılır. Uygulama sonunda üyelere alıştırmaya boyunca eğlenip eğlenmedikleri sorulur. Herhangi bir üye kastedilmeden herkesin birbirine bağlı olduğunu ve birbirinin dalgınlığının nasıl sonuçlandığı sorulur. Gruba ekip olarak en iyiyi yapabilmek için herkesin birbirine bağımlı olduğu hatırlatılır.

Kaynak: KİHEP Alıştırma kitabı (2010 s.64)

Teknik Uygulamalar:

Bizim Ailede Olmaz

Amacı: Toplumsal cinsiyet ayrımcılığına ilişkin farkındalığın pekiştirilmesi

Gerekli malzeme: Görselin gruba izletilebileceği internet ortamına erişim sağlanan bilgisayar.

Uygulama/Yönerge:

Uygulayıcı gruba bir önceki oturumlarda ele alınan kız çocukları ve erkek çocuklarının yetiştirilme tarzındaki farklılıklara, yani toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin farkında olmadan yaşamımızda yer alan davranışları gösteren '*Bizim ailede olmaz*' animasyon filmi izleyeceklerini söyler. Bu filme '<http://www.youtube.com/watch?v=XaXuRWAAt03g&list=PLfOD9uWZmYBuDp9f2NRhDBZk4rsv3xJN>' bağlantı adresinden ulaşılır ve yaklaşık yedi dakika süren film grupta birlikte izlenilir. Daha sonra uygulayıcı üyelere '*sizce anne ve babalar çocuklarına nasıl davrandılar? Eşit mi?*' sorunu sorarak bunun üzerinden tartışma başlatır. Üyeler kız çocuklara ve erkek çocuklara yüklenen roller üzerinde fikirlerini açıklarlar. Kendi yaşamlarından örnekler verebilirler. Fikir alışverişi sonrası eşitsizliğin yarattığı sonuçlarla ilgili gruba bilgilendirme de bulunur.

Ben Bilirim

Amacı: Kadınlara yönelik şiddete ilişkin doğru ve yanlış bilinenleri tartışmak

Gerekli malzeme: Üyelerin hepsine dağıtacak yeteri kadar soru cevap listesi yazılı olan test kağıdı ve kağıt

Uygulama/Yönerge

Uygulayıcı önceden üyelere verilmek üzere bir soru cevap listesi hazırlar. Bütün üyelere bu listeyi dağıtır ve listede yer alan cümlelerin karşısında yer alan doğru ve yanlış kutucuklarından birisini seçerek işaretlemesini ister. Üyelere cevapları

işaretlemeleri için kalem dağıtır. Listede yer alan cümleler aşağıda yer almaktadır.

1. *Kadınlara yönelik şiddet sadece alt sosyo ekonomik seviyedeki ailelerde, kırsal kesimde görülür, gelişmiş şehirlerde ve ülkelerde pek rastlanmaz.*
2. *Kadınlara yönelik şiddette temelde kadın ve erkek arasındaki eşit olmayan güç ilişkilerinden kaynaklanır.*
3. *Şiddet öğrenilen bir davranıştır. Dolayısı ile şiddet uygulamamakta öğrenilebilir.*
4. *Evlilik bir özel yaşam alanıdır ve aile içi şiddet o ailenin meselesidir. Başkalarını ilgilendirmez.*
5. *Kadınların şiddet gördükleri ortamda kalması gerekir. Bu yaşamın bir parçasıdır, neredeyse her ailede olur. (Kadınlar neden şiddet ortamında kalıyor tartış)... Çocuklar için.... Parası olmadığı için, gidecek yeri olmadığı için, eşinin kendisini sevdiği için... Başka çaresi olmadığı için.. Şiddetin kendi suçu olduğunu düşündüğü için..kişi tehdit ettiği için, kendinin hak ettiğini düşündüğü için....*
6. *Kadınlara yönelik şiddet bir insan hakkı ihlalidir.*
7. *Kadınlar zaman zaman şiddet konusunda erkekleri tahrik edebilir.*
8. *Kadınlar kadınlık görevlerini yerine getirmediikleri zaman şiddete maruz kalmayı hak ederler.*
9. *Eşine şiddet uygulayan erkeklerin psikolojik sorunları vardır. Tedavi edilseler düzelirler.*
10. *Bir kere eşe şiddet uygulanmasından bir şey olmaz. Hatasını anlarsa bir daha yapmaz.*
11. *Kadınlara yönelik şiddet konusunda yasal yöntemlerle mücadele edecek kaynaklar vardır.*

Üyelere cümlelerin doğru yada yanlış olduğunu işaretlemeleri için gereken süre verilir. Daha sonra cümlelerin doğru olup olmadığı tek tek grupla tartışılır. Üyelerin cevapları ve neden o cevapları verdiklerine ilişkin görüşleri alınır.

Kadınların görüşlerinin alınması ile birlikte, doğru bilgiler gruba verilerek grubun kadınlara yönelik şiddet konusunda farkındalığı arttırılmaya çalışılır.

İnfografi

Amacı: Kadınlara yönelik şiddete ilişkin tanımlar, yasalar ve verilerle ilgili grubu bilgilendirmek, farkındalık geliştirmek

Gerekli malzeme: İnfografi görselinin üyelere izletilebileceği bilgisayar.

Uygulama/Yönerge

Uygulayıcı üyeleri kadınlara yönelik şiddete ilişkin tanımlar, uluslararası sözleşmeler ve kanunlar ve verilerle ilgili özet bilgilerin verildiği görsel ve sesli sunum şeklinde Avrupa Birliği ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından finanse edilen 'Aile İçi Şiddette Mücadele Projesi (2014-2016). Kapsamında toplumsal farkındalık yaratmak amacı ile hazırlanan kısa infografi görselini sunar. Görselin gruba birlikte izlenilmesinden sonra grubun görüşleri alınır. Uygulayıcı görsele ek tamamlayıcı bilgileri gruba sunar ve uygulama sonlandırılır.

Aşamalı Gevşeme Egzersizleri

Amacı: Grup üyelerinin ruhsal ve bedensel gevşeme ve rahatlama sağlanması

Gerekli malzeme: müzik çalar.

Uygulama/Yönerge

Yoğun ve duygusal yükü yüksek geçen oturumun sonunda uygulayıcı üyelere oturum sonunda rahatlamış bir şekilde gruptan ayrılmalarına yardımcı olacak gevşeme egzersizleri uygulayacağından söz eder. Gruba diyafram nefesi eşliğinde bütün beden kaslarının önce gerilmesi ve sonra gevşetilmesi ile gerginlik ve gevşeme arasındaki farkı gösteren ve kasların gevşetilmesini öğretmeyi amaçlayan aşamalı gevşeme egzersizi uygulanır. Egzersiz iki bölümden oluşur. İlk bölüm bütün kasların tek tek önce gerilmesi ve

gevşetilmesi, ikinci bölümde ise tamamen gevşediği varsayılan bedenin hayal kurma ile bütünsel olarak rahatlatılmasını içerir. İki bölüme de diyafram nefesi egzersizleri eşlik eder. Egzersiz toplamda 15-20 dakika arasında sürer. Egzersiz esnasında gevşemeyi kolaylaştıracak enstrümantal müzik çalınır. Uygulamanın başında üyelere oturdukları yerde en rahat oldukları pozisyonu almaları ve mümkünse gözlerini kapatmaları söylenir. Gözlerini kapatmakta zorlanan üyeler gözleri açık olarak uygulamaya katılabilirler. Uygulama sonunda uygulayıcı 10'dan geriye doğru sayarak uygulamayı sonlandırır. Üyelere bu öğrendikleri gevşeme alıştırmalarını kendilerinin de yapabilecekleri, sadece kasıldığını fark ettikleri kaslarını gevşetmek amacı ile kısa bir uygulama dahi yapabilecekleri, gerginlik halinde diyafram nefesi alarak rahatlama sağlayabileceklerine dair bilgi verilerek uygulama sonlandırılır. Egzersizlerin yönergesi aşağıdaki şekildedir (Yönerge Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilen öfke kontrolü programı Uygulayıcı el kitabından alınmıştır,2013, s.34-37);

Birinci aşama;

'Öncelikle kendinizi oturduğunuz yerde en rahat hissettiğiniz pozisyonu alın, kendinizi serbestçe bırakın. Gözlerinizi kapatın. Elinizi midenizin üzerine koyarak, midenizi aşağı itecek kadar yavaşça, derin bir nefes alın, tutun (bu arada uygulayıcı 5'e kadar saymalıdır), şimdi uzunca bırakın (yine 5 sayıda nefesi bırakmak önerilir). Tekrar derin bir nefes alın, tutun ve bırakın. Bir kez daha....Bu arada nefesin burnunuzdan girip, ciğerlerinizi doldurup sonra yavaşça vücudunuzu nasıl terk ettiğini hissetmeye çalışın. Bir kez daha...Dikkatinizi nefesinize verin.

Önce, gözlerinizi sımsıkı yumun, sıkın, sıkın ve bırakın. Gevşeme ve kasma arasındaki farkı hissedin (2 defa)

Kaşlarınızı kaldırarak, iyice alnınızı kırıştırın, tutun, tutun ve bir anda bırakın. Gevşemenin göz çevrenize, şakaklarınıza ve alnınıza yayıldığını fark edin (tekrar) Derin bir nefes alın, tutun ve bırakın....

Dudaklarınızı sıkıca birbirine bastırın, bastırın, şimdi bırakın, bırakın çeneniz gevşesin. Tekrar, derin bir nefes alın, tutun, bırakın ve dudaklarınızı sıkıca birbirine bastırın, bastırın, şimdi bırakın ve gevşemenin çene kaslarınıza yayıldığını hissedin. Tekrar derin bir nefes alın, tutun ve bırakın....

Çenenizi, göğüs içine değıdirmek istermiş gibi başınızı iyice öne eğin, eğin, eğin ve şimdi bırakın. (Tekrar). Şimdi yine derin bir nefes alın, tutun ve bırakın. Bırakın gerginlik yavaş yavaş sizi terk etsin.

Omuzlarınızı kulaklarınıza değıdirmek ister gibi yukarı kaldırın. İyice kaldırın, tutun, tutun, şimdi bırakın. (Tekrar). Şimdi yine derin bir nefes alın, tutun ve bırakın. Ensenize ve boynunuza yayılan gevşeme hissinin farkına varın. Gevşeme ve gerginlik arasındaki farkı iyice hissedin. Derin bir nefes alın, tutun ve bırakın....

Ellerinizi oldukları yerdeyken, yumruklarınızı iyice sıkın, bütün gücünüzle sıkın, sıkın, şimdi bırakın. (Tekrar). Derin bir nefes alın, tutun ve bırakın.

Gerginliğin nasıl vücudunuzu terk ettiğini iyice hissedin. Gevşeme ve gerginlik arasındaki farkı iyice hissetmeye çalışın. Kollarınızı gergince öne uzatın parmak uçlarınız tavanı gösterecek şekilde, ellerinizle bir duvarı iter gibi yaparak, iyice kollarınızı kasın, kasın, kasın ve şimdi bırakın. Bırakın kollarınız düşsün. (Bekleyin). Şimdi tekrar, kollarınızı gergince öne uzatın, ellerinizle bir duvarı iter gibi yaparak, iyice kollarınızı kasın, kasın, kasın ve şimdi bırakın. Gevşeme ve gerginlik arasındaki farkı iyice hissedin.

Midenizi ve karnınızı iyice kasın. İyice sert hale gelsin mide kaslarınız, kasın, kasın ve şimdi bir anda bırakın. Bırakın gevşesin. (Tekrar). Derin bir nefes alın, tutun ve bırakın.

Oturduğunuz yerde kalçanız iyice sıkın, sanki oturduğunuz yerde en az alanı kaplamak ister gibi iyice sıkın kalçanızı sıkın, sıkın, sıkın ve şimdi bırakın. Bırakın iyice gevşesin. Şimdi tekrar kalçanızı sıkın, sıkın, sıkın ve şimdi bir anda bırakın...Derin bir nefes alın, tutun ve bırakın.

Şimdi bacak kaslarımızı gevşetelim. Bacaklarınızı dümdüz ileri uzatın. Ayak parmaklarınızı kendinize doğru çevirmeye çalışın. İyice kasın, baldır kaslarınızın iyice gerildiğini hissedin, kasın, kasın ve şimdi bırakın. Bırakın bacaklarınız düşsün, gevşeme hissini bacaklarınıza, baldırlarınıza, ayaklarınıza yayıldığını hissedin. Tekrar uzatın bacaklarınızı, gerin, parmak uçlarınız kendinize doğru, kasın, kasın, kasın ve şimdi birden bırakın. Bırakın bacaklarınızdan gerginlik çıkı gitsin. Yerine gelen gevşeme hissini tadını çıkarın. Derin bir nefes alın, tutun ve bırakın.

Şu anda içinde bulunduğunuz gevşeme halini iyice hissedin. Tüm vücudunuzdaki kasları gevşetmeye çalıştınız. Göz çevreniz, yüzünüz, şakaklarınız, çeneniz artık daha gevşemiş durumda...Enseniz, boynunuz, sırtınız, mideniz ve karnınızdan gerginlik gitti. Kollarınız, elleriniz, bacaklarınız ve ayaklarınıza yayılan gevşeme hissini tadını çıkarın. Bu saydıklarım arasında hala gergin olan bir kasınız varsa onu gevşetmek için ne yapmaya ihtiyacınız varsa yapın. İçinde bulunduğunuz gevşeme halinde derin bir nefes alın, tutun ve şimdi bırakın.”

İkinci aşama;

“Şimdi, gözleriniz kapalı bütün vücudunuz gevşemiş halde iken, kendinizi çok rahat hissedeceğiniz bir yerde hayal etmenizi istiyorum. Bu yer daha önce gitmiş olduğunuz bir yer olabilir, görmüş olduğunuz bir yer olabilir, ya da tamamen hayali bir yer olabilir. Olduğunuz yerde yavaş yavaş hayalinizdeki resme bakmanızı istiyorum. Görüntülere dikkat edin. Nasıl bir yerdesiniz? Hayal edin. Siz resmin neresindesiniz? Oturuyor musunuz yoksa rahatça uzanmış bir halde misiniz? Altınızdaki zeminin sertliğine dikkat edin... etrafınızda gördüklerinizi iyice zihninize yerleştirin. Renklere dikkat edin. Günün hangi saati olduğunu anlamaya çalışın. Havanın ne kadar aydınlık ya da karanlık olduğuna bakın. Isıyı fark edin. Hava sisi üşütmeyecek kadar serin, bunaltmayacak kadar sıcak olmalı...etraftaki seslere dikkat edin...rüzgar sesi, dalga sesi, su sesi, yaprakların hışırtısı, kuş sesleri...ne tür sesler duyduğunuzu iyice zihninize yerleştirin...bulduğunuz yerin huzurunu iyice içinize sindirin. Etrafta herhangi bir koku var mı? buna dikkat edin...toprak kokusu, orman kokusu, deniz

kokusu....bu kokuları da görüntüyle beraber zihninize yerleştirin. Şu anda bulunduğunuz bu huzurlu yerde, tamamen gevşemiş olarak dinlenin...bütün resmi, sesleri, kokuları, sıcaklığı ve renkleriyle birlikte iyice içinize sindirin. Derin nefesler alarak, dinlenin.....” (Uygulayıcı 10 saniye kadar beklemeli...)

Sonlandırma;

Şimdi yavaş yavaş 10'dan geriye doğru sayacağım. Sıfır dediğimde yavaşça gözlerinizi açacaksınız. Dinlendiğiniz bu huzurlu yerin anısı ve gevşemişliğiniz, rahatlığınız sizinle beraber kalacak’. Uygulayıcı saniyelerin hızından biraz daha yavaş geriye doğru yüksek sesle saymalıdır.

OTURUM 9

Isınma/Canlandırma Alıştırmaları:

Karışık Salata

Amacı: Isınma, gruba enerji girmesi, üyelerin yerlerinin değişmesi

Gerekli Malzeme

Uygulama/Yönerge

Alıştırma için sandalyeler grup çalışma düzeninde olduğu gibi halka oluşturacak şekilde dizilmiştir. Bir sandalye geri çekilmiştir. Dolayısı ile bir kişi için oturacak yer yoktur. Üyelerden bir kişi ayakta kalacak şekilde sandalyelere oturmaları istenilir. Sonra üyelere ortadaki üye tarafından kendilerine bazı özellikler söyleyeceğini ve bu özelliğe uyanların yer değiştireceğini, bu arada ortada kalan kişinin kendisine yer kapmaya çalışacağı söylenir. Örneğin tüm gözlüklüler yer değiştirsin, tüm yüzük takanlar yer değiştirsin, tüm evliler yer gibi. Ortadaki üye arada herkes yer değiştirsin diyerek alıştırmayı daha eğlenceli hale getirebilir. Alıştırma yeterli görüldüğünde ve her üyenin en az iki kez yer değiştirdiği görüldüğünde sonlandırılır (KİHEP alıştırmaları kitabı, s. 64).

Bir Sırım Var

Amacı: özel paylaşım ortamı sunmak, direnci kırmak, güven ve grup birlikteliğini geliştirmek

Gerekli malzeme: yeterince A4 kağıt ve kalem

Uygulama/Yönerge

Grup üyelerinden hiç kimse ile paylaşmadıkları bir sırrı hatırlamaları istenir. Üç-dört dakika sonra, grup üyelerinin eline aynı boyda kağıtlar verilir. Bu kağıtları enine çevirmeleri, aynı renk ve cins kalemlerle, büyük harfle sırralarını bu kağıtlara yazıp, kağıtları dörde katlamaları istenir. Bu katlanan kağıtlar, bir torbaya konur, uygulayıcı tarafından tek tek çekilir. Torbadan çekilen kağıt okunur. İsteyen sırrını sahiplenir. İstemeyen sahiplenmez. Sır okunduğunda benzer yaşantıları olan paylaşır, duygular paylaşılır. Ancak o sırra ilişkin değer yargılarının paylaşılmasından kaçınılır. O sır bitince kağıt yırtılır. Aynı işlem ikincisi ve diğerleri için yapılır

Kaynak: Voltan-Acar, 2015, Grupla Psikolojik danışmada alıştırma ve deneyler, s.35).

Teknik Etkinlikler:

Şiddetin Yönü

Amacı: Şiddetle güç ilişkileri-erkekten kadına, kadından diğer kadınlara ve çocuklarına yönelik şiddeti tartışılmak ve farkındalık geliştirmek

Gerekli malzeme: Yazı tahtası, tahta kalemi

Uygulama/Yönerge

Uygulayıcı uygulamaya başlamadan önce tahtaya çizdiği 'şiddetin yönü' başlıklı resmi gösterir. Uygulayıcı burada özellikle 'aile içinde şiddetin erkekten kadına, kadından çocuğa, çocuktan da diğer çocuğu gibi—fiziksel gücü olandan zayıfa doğru yöneldiğini,, çocukların bunu öğrendiğini.. Kendinden güçsüz diğer çocuklara, kardeşlerine, büyüdüklerin de de kendilerinden zayıf konumda olan

ebeveynlerine dönebildiğini, şiddetin sorunların çözmeyip, bazen uygulayana geri döndüğünü' gibi temel bilgileri grupta paylaşır. Bu kısa bilgilendirmeden sonra uygulayıcı üyelere kendilerinin şiddet maruz kaldıklarında neler hissettiklerini sorar. Ortak duygular konuşulur. Uygulayıcı daha sonra üyelere kendilerinin başka kadınlara ve çocuklarına benzer davranışlar yöneltip yöneltilmediklerini sorar ve bunun üzerinde konuşulur. Daha sonra çocuğa yöneltilen şiddetle ilgili konuşulur. Üyelere çocukken kendilerinin şiddet gördüğü anları hatırlamaları söylenir. Üyeler kendi anılarını ve onları nasıl etkilediklerini anlatırlar. Tartışma kendilerinin çocuklarına şiddet uygulaması durumunda çocuklarının neler hissedebilecekleri üzerinden devam eder. Bu tartışmada ortak yaşantılar ve ortak duygulara dikkat çekilir. Ayrıca uygulayıcı '*şiddetin bahanesinin olmayacağını, kendilerinin şiddetten etkilendiği gibi başkalarının ve çocuklarında etkileneceğini, kendilerine uygulanan şiddetin sorumlusunun diğer kadınlar ve çocuklar olmadığını, o nedenle şiddeti çocuklara yöneltmenin doğru bir başa çıkma yöntemi olmadığını'* vurgular. Bu farkındalık grubun kendi aralarındaki paylaşım sürecinde kendiliğinden de ortaya çıkar.

OTURUM 10

Isınma/Canlandırma alıştırmaları:

Uzaya Gidiyoruz

Amacı: gruba enerji girmesi, dikkat toplama

Gerekli malzeme:-

Uygulama/Yönerge: Alıştırma üyeler daire halinde sandalyelerinde oturmaya devam ederken yapılır. Uygulayıcı bir uzay gemisinin katılımcıları almaya geldiğini, herkesin yanına istediği birkaç eşyayı almasına izin vereceklerini ama hangi eşyaların götürüleceği konusunda son sözün kendisinde olduğunu belirterek alıştırmayı başlatır. İlk grup üyesine yanında hangi eşyaları götüreceğini sorar. Uygulayıcı, bu oyun için kendisine kimseye söylemediği bir kural belirler. Üyelerin adının baş harfi ile başlayan bir eşyayı götürmesine izin vermek, üzerinde bulunan saat, takı, giysi gibi eşyaya izin vermek, buldukları

şehrin baş harfi ile başlayan bir eşyaya izin vermek gibi gizli bir kuralı vardır. Uygulayıcı bu kuralı üyelerle paylaşmaz. Ancak arada ipucu verir. Örneğin 'Denizin terliklerini götürmesine izin veriyorum' gibi arada bir belirtmesi gerekir. Uygulayıcının belirlediği kuralı keşfeden katılımcı olursa, kural açıklanır ucu yeni bir kuralla alıştırmaya sürdürülür

Kaynak: KADER Kadın Yurttaşların Güçlendirilmesi Projesi Eğitici El Kitabı, 2008-2011, s 13).

Teknik Etkinlikler

Ayna Olma

Amacı: Rol alma yolu ile empati kurma becerisini geliştirmek

Gerekli malzeme:-

Uygulama/Yönerge

Grup üyelerinden ikişerli gruplara ayrılmaları istenir. Uygulayıcı kendisi de üyelere sayılar vererek tesadüfi gruplara ayırabilir. Örneğin üyelere numaralar verip birler, ikiler üçler grubu gibi. Bu uygulamada üyeler kendi eşlerinin yanına oturmadan uygulamayı yaparlar. İkişerli gruptaki üyelerden birisi ayağa kalkar ve grup çemberinin içinde, kendi eşine dönerek ayakta beden dilini kullanarak bir takım hareketler yapar. Diğer üye bu hareketlerin aynısını yapmaya çalışır. Daha sonra yer değiştirerek aynısını diğer üye yapar. Sırayla tüm ikili gruplar uygulamayı yapana kadar çalışma sürdürülür. Daha sonra aynı hareketleri yapmanın kolaylığı ya da zorluğu ile ilgili olarak grupta tartışılır (Kuzucu, 2011, s. 63).

Hikayeleri Değiştirme

Amacı: Üyelerin birbirini tanıması ve empati kurma becerisinin gelişmesi

Gerekli malzeme: Yeteri kadar A4 kağıt ve kalem

Uygulama/Yönerge

Bu uygulamada üyelerden başlarından geçen bir olayı düşünmeleri istenir. Bu olay komik heyecanlı üzücü, farklı, güzel veya ilginç olabilir. Üyelerden düşündükleri bu olayı açık ve anlaşılır biçimde yazmaları istenir. Yazma işlemi için 10 dakika verilir. Yazının 10 cümleden çok. Beş cümleden az olmaması gerektiği vurgulanır. Üyelere kağıtlara isimlerini yazmamaları gerektiği belirtilir. Herkes yazma işini bitirdikten sonra kağıtlar toplanır. Yazılı kısmı içeride kalacak şekilde kâğıtlar dörde katlanır ve keseye konarak karıştırılır. (Ya da uygulayıcı kâğıtları karıştırarak yelpaze şeklinde elinde tutar. Her üye toplanan kağıtlardan birisini seçer. Seçtikleri kağıdın kendi kağıdı olup olmadığını kontrol eder. Kendi kağıdı gelen üyenin bırakıp başka kağıdı seçmesi istenir. Herkesten kendi hikayesini tamamen unutup, kağıtta yazanları kendi hikayesi gibi düşünmeleri istenir. Üyelerin hepsine söz veriler. Üyeler ellerindeki hikaye kendilerininmiş gibi anlatırlar. Yazan kişinin o olayla ilgili düşüncelerini yansıtır şekilde paylaşımda bulunur. Çalışma bittikten sonra herkes bu uygulamada hissettiklerini paylaşır. Başkasının yerine geçmesi ve başkasının kendi yerine geçmesi ile ilgili duygu ve düşünceleri alınır.

Uygulayıcı daha sonra empatinin ne olduğu ile ilgili tamamlayıcı bilgilendirme de bulunur. *'Empati kendimizi başkalarının yerine koyarak onu anlamaya çalışmak, örneğin birbirimizin hikayelerini bilmeden önce birbirimiz hakkında düşüncelerimiz ile bildikten sonraki düşüncelerimizin aynı olduğunu söyleyebilir miyiz? Bazen bilmeden fark şeyler düşünebiliriz. Ancak birbirimizi dinlediğimiz zaman anlayabilir ve empati kurabiliriz. Bu da birbirimize karşı daha anlayışlı olmamıza yardımcı olur. Anlaşılmaq hepimizin temel ihtiyacı ancak bizim anlaşılmaq ihtiyacımız olduğu kadar diğerk insanların da anlaşılmaq ihtiyacı var. O zaman kendimizi ifade etmek kadar diğerk insanları dinlemenin de ne kadar önemli olduğunun farkına varıyoruz...'*

Serçenin Yürek Çarpıntısı

Amacı: empati kurma becerisinin geliştirmek

Gerekli malzeme: -

Uygulama/Yönerge

Uygulayıcı grupta iletişim becerilerinden empati kurma çalışırken bir hikaye üzerinden empati konusunu ele alır. Gruba kendilerine 'serçenin yürek çarpıntısını duymak hikayesini okuyacağını', ve sonrasında kendilerinin bu hikaye üzerinde düşüncelerini istediğini belirtir. Hikayeyi gruba okur;

'Serçenin Yürek Çarpıntısını Duymak: Göğsü kınalı bir serçe varmış. Gök gürlediği zamanlar tir tir titreyerek yere yatar, gök yıkılmasın diye de ayaklarını havaya kaldırmış. Bir yandan da "Korkumdan kırk kantar yağım eriyor" dermiş. Bir gün birisi demiş ki; "Sen kendin beş dirhem gelmezsin; nereden oluyor da kırk kantar yağın eriyor?" Bunun üzerine serçe şöyle cevap vermiş; "Herkesin kendine göre dirhemi, kantarı var; siz ne anlarsınız?" Kaynak: Dökmen, Ü.(2006, s.138). İletişim çalışmaları ve Empati.

Hikayenin okunmasından sonra üyelerin hikaye ile ilgili görüşleri alınır. Uygulayıcı üyelere bu hikayenin kendilerine ne düşündürdüğünü sorar. Üyelerin görüşleri alındıktan sonra uygulayıcı gruba bilgilendirmede bulunur. *'herkesin derdi kendisine büyük, kimsesinin yaşadıklarını dışardan bakarak görmeyiz.'*

OTURUM 11

Isınma/Canlandırma Alıştırmaları:

Kulaktan Kulağa

Amacı: Isınmak, iletişim engellerini fark etmek, dikkat ve konsantrasyonu yükseltmek

Gerekli malzeme:-

Uygulama/Yönerge

Uygulayıcı gruba yerlerinde otururken kulaktan kulağa oyunu oynayacaklarını söyler. Önce kendisi alıştırmayı başlatır. Kendi sol yada sağ tarafında oturan üyeye bir cümle söyler ve bu cümlenin kulaktan kulağa gitmesini söyler. En son

üyenin yüksek sesle o cümleyi tekrar etmesi istenilir. Cümle uygulayıcının ilk söylediği şekilde söylenmemiş olursa cümlenin hangi kanalda koptuğu fark edilir ve buna ilişkin duygular paylaşılır. (Voltan-Acar, 2014, Grupla psikolojik danışmada alıştırma ve deneyler, s. 17).

Teknik Etkinlikler

Bedenimde Duygular

Amacı: Öfke duyusunun bedende yol açtığı değişikliklerle ilgili farkındalık geliştirmek ve başa çıkma becerilerini fark etmek

Gerekli malzeme: Üyelere dağıtılmak üzere kağıda çizilmiş kadın bedeni resmi ve kalem.

Uygulama/Yönerge:

Uygulayıcı üyelere içinde iç organları ile birlikte çizilmiş bir kadın bedeni resmi dağıtılır. Üyelerden kalem de dağılarak öfkeli oldukları anlar ve bu anlarda bedenlerinde neler olduğunu hatırlamaları istenir. *‘Sizi en çok öfkeliendiren anları düşünün öfkeyi en çok nerede hissettin? Kolunuz da bacağınızda gibi’* üyelere bunun için süre verilir ve organların üzerine yazmaları istenir. *‘öfkeyi hissettiğin organınızla konuşabilirsiniz... Ne oldu sana?’* Amaç kişiyi kendi bedeni ile barıştırmaktır. Süre bitince hangi durumlarda öfkeli oldukları öfke altında vücutta oluşan değişimler tartışılır. Bütün üyelerin görüşleri alınır.

Daha sonra uygulayıcı üyelere öfke altında akıllarından neler geçtiğini sorar? Cevaplar alındıktan düşünceler, bedendeki tepkiler ve duygular arasında bağlantı kurulur. Öfke anında akıldan geçen genellemeler ve olumsuz düşünceler Olumsuz düşüncelerin sürükledikleri davranışlardan söz edilir. Uygulayıcı üyelere gelen geri bildirimleri de dikkate alarak bilgilendirme de bulunur.

Uygulayıcı sonra *‘öfke kontrol edilmezse bize ne tür zararlar verir?’* sorunu gruba sorar ve cevapları alır. Uygulayıcı kendisi eklemeler yaparak öfkenin zararları ile ilgili grubu bilgilendirir.

Daha sonra üyelere ‘*Öfke anında neler yaptıkları ve öfke durumu ile nasıl başa çıktıkları*’ sorulur. Bütün üyelerin paylaşımları alınır. Sonra hangi yöntemlerin işlevsel hangi yöntemlerin yararsız ya da zararlı olabileceği üzerinde durulur. Uygulayıcı herkesin kendine göre işlevsel olan başa çıkma yöntemleri olabileceği bilgisi ile birlikte genel olarak işlevsel olan başa çıkma yöntemleri ile ilgili gruba bilgilendirme de bulunur;

- Öfkeyi fark etmek ve kabul etmek,
- Öfke ile başa çıkmak istemek
- *Sakinleşmek--- nefes egzersizi, 10'dan geriye sayma...*
- *Uzaklaşmak*
- *Sorunu sakinleşince çözmek*
- *Başka bir odaya geçmek*
- *Hayal kurma-*
- *Güvenli alana kaçma (herkesin kafasında kendisini mutlu hissedeceği bir yeri vardır .... Oraya gitmek)*

Kaynak: *Altınay (2016, s. 61). Vücutta gezen duygular uygulamasından esinlenilmiştir.*

OTURUM 12

Isınma/Canlandırma Alıştırmaları:

Elma Toplama

Amacı: ısınmak, gruba enerji girmesini sağlamak

Gerekli malzeme:-

Uygulama/Yönerge:

Uygulayıcı üyelerle oturdukları yerde bir alıştırma yapacakları bilgisini paylaşır. Alıştırma için ‘Ayaklarınızı omuz genişliğinde açın. Derin bir nefes alın. Başınızı mümkün olduğu kadar geri konuma getirin. Ağızınız bu durumda hafif açık kalacaktır. Yukarıdan belirli bir nokta seçin. Bütün bedenini gererek önce sağ

elle, sonra sol elle yukarıda hedeflenen noktaya parmak uçları ile dokunacakmış gibi uzanın, elma toplarmış gibi yapın' komutu verilir. Alıştırma birkaç dakikada bitirilir.

Teknik Etkinlikler:

Cümle Başlatma

Amacı: Kendini ifade etme, kişisel farkındalık geliştirmek

Gerekli malzeme:-

Uygulama/Yönerge

'Kendimi nasıl biri olarak tarif ederim... Kendimi..... Olarak tarif ederim' cümlesi bir kağıda yazılır ve katılımcıların bir süre üzerinde düşünmeleri ve yeterli süre düşündükten sonra kendilerini ifade etmeleri istenir. Üyelerden kendilerini olumlu cümlelerle ifade etmeleri istenir. Etkinlik bireysel sorumluluk ister, gibi görünse de kendimizi pozitif anlamda tanımlama zorluğu konusunda grubun ortak tartışmasını sağlar. Ayrıca ben dilinin kullanımını pekiştirir (Tunç, 2013, s. 65). Bütün grup üyelerinin kendisini ifade etmesi ve kendini ifade etmenin zorluğu üzerinde yeterince tartışılarak uygulama sonlandırılır.

Benim Güçlü Yanlarım

Amacı: Üyelerin güçlü yanlarını fark etmesi ve ifade etmesi

Gerekli malzeme:

Uygulama/Yönerge

Uygulayıcı üyelerden her birinin kendilerinde güçlü gördükleri özellikleri söylemeleri ister. Bütün üyeler kendi güçlü özelliklerini söyledikten sonra uygulayıcı geri bildirimde bulunur. Özellikle ortak olan güçlü yanları tekrar vurgular. Örneğin, sığınma evine gelmek, gruba devam etmek, çalışmak, çalışmak istemek, kursa gitmek, iyi anne olmak, sağlıklı olmak gibi.

Senin Güçlü Yanların

Amacı: Üyelerin birbirlerine olumlu geri bildirimde bulunması, birbirinden destek almayı teşvik etmek,

Gerekli malzeme:-

Uygulama/Yönerge:

Uygulayıcı doğaçlama olarak bir önceki uygulamayı desteklemek kişisel güçleri pekiştirmek ve karşılıklı olumlu geri bildirim alıp verme yoluyla grup dinamiğini güçlendirmek amaçlı üyelerin birbirlerine güçlü yönlerini söyledikleri bir uygulama yapar. Bu uygulamada grup üyelerinden her birine, bütün üyeler tarafından olumlu geri bildirimde bulunur. Örneğin Deniz'e her bir grup üyesi tek tek olumlu geri bildirimde bulunur. Sonra başka üyeye geçilir ve aynı şekilde her bir grup üyesi tarafından ona geri bildirimde bulunur. Daha sonra üyelere aldıkları geri bildirimleri nasıl değerlendirdikleri ve neler hissettikleri sorulur.

Rüzgar Ağaç Oyunu

Amacı: Bireysel güçlerin birleştirilmesi, zorluklara karşı birlikte mücadele etmeyi deneyimlemek

Gerekli malzeme: Müzik çalar, atkı/şal gibi giysi aksesuarı

Uygulama/Yönerge:

Bu oyunda uygulayıcı üyelere ayağa kalmalarını ister ve grup çalışma salonunun da geniş bir alana geçilir. Uygulayıcı üyelere kimin kendisini daha enerjik hissettiğini sorar. Bu kişi ebe rolünü üstlenecek yani rüzgar olur. Üyeler de bir araya gelerek ağaç olurlar. Ağaç olabilmek için herkes ağacın bir bölümünü seçer. Birisi kökü, birisi dalı birisi yaprağı, birisi meyvesi gibi. Rüzgar olan üyenin eline şal gibi bir şey verilir. Rüzgar savurarak ağacın etrafından dolaşır, ses çıkarır, ağaca çarpar ve savurmaya, devirmeye çalışır. Aynı zamanda rüzgar sesi olan enstrümantal müzikte açılarak rüzgar etkisi ortamda yaratılmaya çalışılır. Bu arada ağaç rüzgar karşısında sağlam durmaya çalışır. Kökler, gövde, dallar, çiçekler birbirlerine destek olurlar. Birkaç dakika oyun

sürdürülür. Sonra uygulayıcının uygun gördüğü zaman sonlandırılır ve rüzgar esmeden ve oyun bittikten sonra üyeler yerlerine geçmeden üyelerden oynadıkları roller ve rüzgar karşısındaki hareketlerine ilişkin duyguları alınır. Örneğin *'sen rüzgar olarak neler yaptın, neler hissettin, sen meyve olarak neler yaptın, neler hissettin'* gövde olarak *neler yaptın neler hissettin...*' soruları bütün üyelere sorulur ve üyelerin paylaşımların alındıktan sonra üyeler yerlerine geçerler. Burada bireysel güçlerin bir araya gelmesi ile oluşan kolektif güçler vurgulanır. Tutulan dallar, birlik olmak, gövdenin sağlamlığı gibi kolektif güçlere vurgu yapılır.

Kaynak: KIHEP alıştırmaya kitabı (2010, s. 40) tavuk solucan oyunundan esinlenilmiştir.

Destek Sistemleri

Amacı: üyelerin bireysel güçlerle birlikte çevresel destek sistemleri ile ilgili farkındalıklarını arttırmak

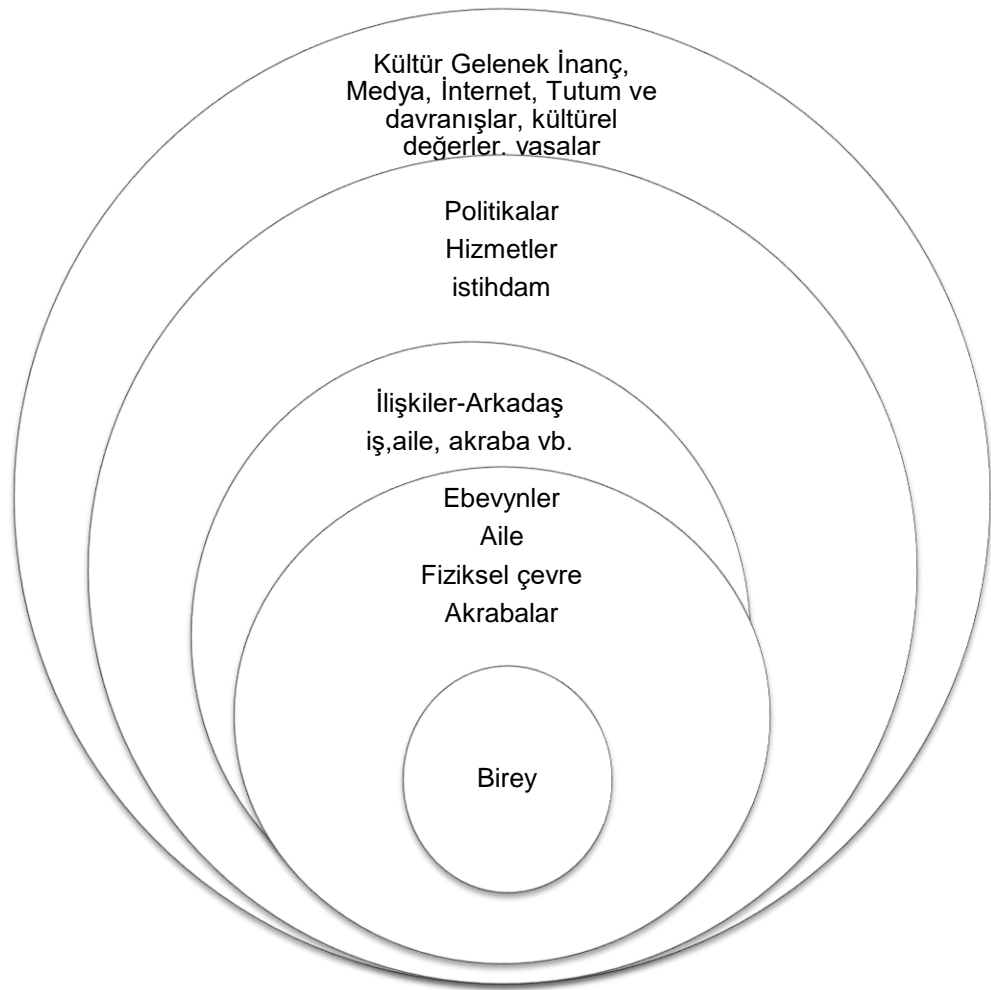
Gerekli malzeme: Ekolojik sistem çarkının üzerinden çizili olduğu kağıtlar, yeterince kalem, büyük kağıt ve tahta kalemi.

Uygulama/Yönerge

Uygulayıcı genelde baskı ve maruz kalınan olumsuz yaşantılar nedeni ile farkında olunmayan destek sistemleri ile ilgili üyelerin farkındalığını yükseltmek amacı ile ekolojik sistem çarkından yararlanarak grupla bir uygulama yapar. Gruba *'işte aynen ağaç rüzgar oyununda olduğu gibi bazen etrafımızda bizi sarmalayan destek kaynakları vardır. Bu kaynaklar bizi etrafımızdaki tehlikelere karşı daha güçlü kılar. Etrafımızdaki kaynakları fark etmemiz ve onlardan yararlanabilmemiz için önce kendi gücümüzün farkına varmalıyız. Şimdi önce kendi güçlerimizi daha sonrada etrafımızda bize güç veren insanlar ve diğer sistemleri düşüneceğimiz sistem çarkını size dağıtacağım. Hatırlarsanız çevrenin kadınlara bazı baskılar uyguladığından söz etmiştik. Baskı unsuru olan çevre aynı zamanda kaynak doludur. Baskı yaratan unsurlarla birlikte, bu baskılarla başa çıkabilmek için kaynakları da görebilmek önemlidir'* açıklaması

yapılır. Üyelere ekolojik sistem çarkı dağıtılarak kendi güçlü yönleri ve çevrede yer destekleyici sistemleri (insanlar ve kurumsal destekler) yazmaları istenir alan insan ve kurumsal kaynakları yazmaları istenir. Bunun için uygulayıcı çarkta yer alan bütün sistemlerin içinde nelerin yer aldığı konusunda üyelere bilgilendirme de bulunur. Üyeler kendi fark ettikleri çevresel kaynakları düşünerek, doldurdukları çarkı tamamladıktan sonra hepsinin tek tek paylaşımları alınır. Bu paylaşımlar tahtadaki büyük kağıtta ta çizilen ekolojik sistem çarkının da içine yazılır. Böylelikle bütün üyelerin ortak çevresel kaynakları fark etmelerine katkıda bulunulur. Uygulayıcı üyelerin dile getirmediği özellikle kurumsal destekler, yasal haklar gibi konularda bilgilendirme de bulunarak ve çarkın ilgili bölümüne yazarak destek sistemleri ile ilgili katkıda bulunur.

OTURUM 13

Isınma/Canlandırma alıştırmaları:

Bir hareket yap

Amacı: Gruba enerji girmesini sağlamak, grubun çalışma motivasyonunu yükseltmek

Gerekli malzeme:-

Uygulama/Yönerge

Uygulayıcı ısınma alıştırmaları için üyelerin ayağa kalmalarını ister. Üyeler ayakta daire oluştururlar. Uygulayıcı da dairenin içinde yer alır. Önce kendisi beden dilini (ellerini, ayaklarını, yüz mimiklerini kullanarak) bir hareket yapar ve grup üyelerinden de hareketi tekrar etmelerini ister. Üyeler uygulayıcının hareketini yaptıktan sonra uygulayıcı kendi sağ/sol yanından başlayarak her üyenin bir hareket yapmasını ve ardından grubun tekrar etmesini ister. Bütün üyeler döngüyü tamamladıktan ısınma etkinliği sonlandırılır.

Teknik Uygulamalar:

Spektogram (Geleceğe yönelik hedefler)

Amacı: Üyelerin geleceğe yönelik hedeflerinin neresinde oldukları gözden geçirmeleri, bu hedeflere ulaşabilmek için neler yapabileceğinin tartışılması, grup olarak öneri verilmesinin sağlanması, geleceğe yönelik umut aşılması

Gerekli malzeme

Uygulama/Yönerge

Spektogram uygulaması Tunç (2003, s. 67) de yer alan Spektogram uygulaması yararlanılarak grupta uygulanmıştır. Bu uygulama kapsamında uygulayıcı, üyelerden sandalyelerini alarak duvara yaslamalarını ve yan yana dizilerek oturmaları ve geleceğe yönelik hedeflerini düşünmelerini istenir ve bu hedefleri çocukları üzerinden değil kendileri üzerinden düşünmeleri istenir.

Daha sonra grup çalışmasının yapıldığı mekanın bir başına bir sandalye yerleştirir ve üyelere bu sandalyeyi gelecek hedeflerini gerçekleştirdikleri yer olarak düşünmeleri istenilir. Daha sonra mekanın diğer başından başlayarak kendi belirledikleri kadar adım atmaları ve hedeflerine göre kendilerini sandalyeye yakınlık baz alınarak konumlandırılmaları istenilir. Her üye kendi hedefine göre odanın bir başından diğer başını baz alarak ve geleceğe yönelik yaşam hedefinin neresinde gördüğüne göre adım atar. Üyelerden hedefleri, bu hedefe göre başlangıca göre neredeler, hangi adımları gerçekleştirdiler, hedeflerine tam olarak ulaşmaları için ihtiyacı olan şeylerin neler olduğu konularında bilgi vermeleri istenir. Bu uygulamada her üye kendi istek sırasına göre tek tek kendisini ifade eder. Her üyenin uygulamayı gerçekleştirmesi ve kendisini ifade etmesinden sonra, grupta bu üyeye hedeflerine ulaşması ile ilgili geri bildirimde bulunur. Uygulayıcı geribildirimlerin olumlu yönde olması, ayaktaki üyenin hedefini gerçekleştirmesi için ona yardımcı olacak geri bildirimlerde bulunulması ile ilgili üyelere hatırlatmada bulunur. Amaç her üyenin diğer üyelerin desteğini de alarak yaşam hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik adımları konusunda güçlenmesi ve umut aşılmasıdır. Her üyenin uygulamaya katılmasından ve grup tarafından görüşlerin belirtilmesinden sonra uygulama sonlandırılır.

Uzun Kaşıklar

Amacı: Grup birlikteliğini sağlamak ve üyelerin güçleri birleştirmenin ve birbirine destek olmanın önemi ile ilgili farkındalıklarını yükseltmek

Gerekli malzeme: metaforik hikaye animasyon gösterimi için bilgisayar

Uygulama/Yönerge

Peygamber ve uzun kaşıklar (Peseschkian, 1986 s.33) hikayesinin, bir dakikalık animasyon filmi ilgili internet bağlantısı (<https://www.youtube.com/watch?v=-dsDr3uVBh8>) vasıtası ile gruba bilgisayardan izletilir. Daha sonra üyelerin animasyon ile ilgili duygu ve düşünceleri alınır. Üyeler genel olarak birlikte hareket etmenin ve güçleri birleştirmenin sorunu nasıl çözdüğünü gördüklerini

belirtirler. Uygulayıcı da üyeleri destekleyici bilgiler vererek uygulamayı tamamlanır

Kişisel Hedeflere Erişim

Amacı: Üyelerin grup çalışmasının başında çalışma ile ilgili belirledikleri kişisel hedeflere erişimlerinin değerlendirilmesi

Gerekli malzeme; İlk oturumda beklenti ağacına yapıştırılan beklentilerin (kişisel hedeflerin) ve kaygıların yazıldığı renkli küçük kağıtlar, boş renkli küçük kağıtlar ve yeterince kalem.

Uygulama/Yönerge

Uygulayıcı gruba ilk oturumunda üyelerden tahtaya çizdiği beklenti ağacına yapışkanlı küçük kağıtlara (post-it) yazarak yapıştırdıkları kendilerine ait olan beklentileri almaları, yeni bir kağıt kullanarak bu kaygıları ile ilgili ne düşündüklerini yazmalarını ister. Üyeler kendi yazdıklarını alır ve çalışmanın sonunda bu beklentiler ile ilgili düşüncelerinin ne olduğunu yeni kağıtlara yazarlar. Yeni yazılan görüşler üyeler tarafından tek tek okunur ve beklenti ağacındaki yerlerine eski ve yeni yazılanlar alt alta birbirlerine eklenerek yapıştırılır. Üyelerin ilk oturumda dile getirdikleri beklentilerin karşılanıp, karşılanmadığı yani grup sonunda ne aşamada olduğuna bakılır. Beklentilerin ele alınmasından sonra aynı uygulama kaygılarla ilgili gerçekleştirilir.

Beklentilerin ele alınmasından sonra aynı uygulama kaygılarla ilgili olarak ta gerçekleştirilir. Her üye kendi kaygısını yazdığı kağıdı alır ve bu kaygısının grup çalışması sonunda bu kaygısının ortaya çıkıp çıkmadığına dair görüşünü yeni kağıda yazar. Bütün üyeler tek tek kaygılarını ve grup süreci sonunda bu kaygıların ilişkin görüşlerini belirttikten sonra yazdıkları kağıtları beklenti ağacındaki kaygı bölümüne bir birlerine ekleyerek yapıştırırlar. Uygulayıcı tarafından genel bir toparlama ve geri bildirimde bulunularak uygulama sonlandırılır.

Grup Süreci Değerlendirme Formu Ve Son Testler

Amacı: grup çalışmasında edilen kazanımların üyeler tarafından yazılı olarak ifade edilmesi ve son testlerin verilmesi

Gerekli malzeme; Grup çalışması değerlendirme formları, son testler ve yeteri kadar kalem

Uygulama/Yönerge

Uygulayıcı gruba artık bitiş aşamasına geldiklerini, çalışmayı değerlendirecekleri bir formu kendilerine dağıtacaklarını ve doldurulmalarını istediklerini belirtir. Bu form üyelerin genel grup çalışması süreci, alıştırmaları ve uygulamaları, uygulayıcı ve yardımcı uygulayıcı ve kendi kazanımlarına ilişkin görüşlerine yer verebilecekleri şekilde genel bir formatta oluşturulmuştur. Üyelere bu form ile birlikte grup çalışmasından önce derinlemesine görüşmelerden sonra verilen 'Kontrol Odağı ve Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nden oluşan testler son test olarak tekrar verilir. Açık uçlu grup çalışması değerlendirme formunun bütün üyeler tarafından tamamlanmasından sonra her üyenin tek tek kendi yazdıklarını paylaşması istenilir. Üyelerin paylaşımları ile ilgili herhangi bir yorum yada geri bildirim yapılmaz. Üyelerin paylaşımları sonlandırıldıktan sonra yardımcı uygulayıcı ya da söz verilerek grup çalışması ile ilgili görüşleri alınır.

Daha sonra uygulayıcı yardımcı uygulayıcıya söz vererek onun çalışma ile ilgili görüşlerini aldı. Sonrada gruba ve üyelerle ilgili kendi görüşlerini söyleyeceğini ve çalışmanın sonlanacağını belirtti.

Uygulayıcının Değerlendirmesi

Amacı; Üyelerin grup çalışması sürecindeki gelişimleri ve genel grup çalışması süreci ile ilgili geri bildirimde bulunmak

Gerekli malzeme

Uygulama/Yönerge

Üyelerin değerlendirmelerinin alınmasından sonra uygulayıcı önce tek tek üyeler ve sonra genel olarak grup ile ilgili görüşlerini paylaşır. Bu paylaşım öncesi üyelerin her biri için tek tek hazırlanarak üzerine üyelere özgü dilek ve temennilerin yazıldığı minik kartlar dağıtır. Bu kartlar üyeler tarafından okunur. Uygulayıcı bu kartları üyelere özgü hazırlamıştır. Uygulayıcı daha sonra tek tek her bir üyenin gruptaki gelişim süreci ilgili geri bildirimde bulunur. Uygulayıcı aynı zamanda yardımcı uygulayıcıya da kısa bir geri bildirimde bulunur. Daha sonra grup çalışmasını değerlendirir. Öncelikle sürece ilişkin oturumların verimli geçmesi, katılımın aktif ve enerjik olması, grubun birlikte zorluklara karşı yol alması ve sonuna kadar yolculuğu tamamlaması gibi olumlu geri bildirimlerde bulunur. Daha sonra tek tek grubun yapısı, normlar ve hedeflere erişimle ilgili geri bildirimde bulunur.

Hoşçakal

Amacı: Sonlandırmak ve veda etmek

Gerekli malzeme

Uygulama/Yönerge

Uygulayıcı artık çalışmanın sonuna geldiğini şimdi son veda sözcükleri ile grubun bitirileceğini belirtir. Bunun için uygulayıcı ve üyeler ayağa kalkar ve ayakta daire oluştururlar. Öncelikle uygulayıcı dairenin ortasına geçer ve tek tek bütün üyeler ile gözle iletişim kurarak *'içindeki bilgiyi görüyorum ve sana Hoşçakal diyorum'* cümlesini yöneltir ve her üyenin tek tek elini sıkar. Daha sonra uygulayıcı dairenin içine girer ve kendi solundan başlayarak üyeler tek ortaya geçer ve kendi veda cümlelerini kurarak diğer üyelerle uygulayıcının yaptığı şekilde tek tek vedalaşırlar. Bütün üyelerin ve yardımcı uygulayıcının vedalaşma süreci tamamlandıktan sonra tamamladıktan sonra grup çalışması sonlandırılır. Bu uygulama Voltan-Acar (2015, s. 67) Hoşçakal demek etkinliğinden yola çıkılarak hazırlanmıştır.

EK 6. GRUP ÇALIŞMASI DEĞERLENDİRME FORMU

GRUP ÇALIŞMASI İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİM	
Grup çalışması (Genel)	Çalışmanın bana kazandırdıkları (Öğrendiklerim)
Grubun İçeri	Çalışma ile değiştirdiğim davranışlarım
Alıştırmalar ve Etkinlikler	Gelecekte uygulamak istediklerim
Grup Uygulayıcısı	Grubun üzerimde yarattığı duygular Başlarda hissettiklerim Sonlarda hissettiklerim
Yardımcı Uygulayıcı	En çok etkilendiğim

EK 11. GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

GRUPLARLA SOSYAL HİZMET UYGULAMASI İLE ŞİDDET GÖREN KADINLARIN GÜÇLENDİRİLMESİ

Muradiye ORAL

GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Bu katıldığınız çalışma bilimsel bir araştırma olup adı 'GRUPLARLA SOSYAL HİZMET UYGULAMASI İLE ŞİDDET GÖREN KADINLARIN GÜÇLENDİRİLMESİ'dir.

'dir. Bu araştırmaya katılmaya karar vermeden önce sizi bilgilendirecek olan bu belgeyi incelemeniz önemlidir. Ayrıca bu araştırma ile ilgili sorunuz olduğu takdirde lütfen araştırmacı ile görüşmekten çekinmeyiniz. Bu araştırmanın protokolü, HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ ETİK KOMİSYONU tarafından değerlendirilmiş ve araştırmanın yapılabilmesi için HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ ETİK Komisyonu'ndan izin alınmıştır. Helsinki beyannamesinde ortaya konan etik prensiplere riayet edilecektir. Bu formun bir kopyası size saklamanız için verilecektir.

Bu araştırma kapsamında sizinle birkaç çalışma yapılacaktır. Öncelikle araştırmacı sizinle maruz kaldığınız şiddet yaşantısına ilişkin görüş ve değerlendirmelerinizin üzerinde durulacak bir mülakat (görüşme) yapacaktır. Daha sonra araştırmacı tarafından size kendinizle ilgili bazı konularda görüşlerinizin sorulduğu anket formları dağıtılacak ve doldurmanız istenilecektir. Ayrıca katılım koşullarınız uygun olduğu takdirde sizin gibi şiddet gören kadınların yer aldığı güçlendirme odaklı grup çalışmasına katılımınız önerilecektir. Araştırma sonucu şiddet gören kadınları güçlendirmede dikkat edilecek konulara ve grup çalışmasının yararlılığı ve yaygınlaştırılması konusunda yapılacak diğer araştırmalara ışık tutmak amaçlanmaktadır. Görüşme/mülakat aşamasında verdiğiniz bilgiler ve anket formlarında işaretlemiş olduğunuz bilgiler ile grup çalışmasına katılmanız halinde grup çalışmasında elde edilen bilgiler yazılı olarak kayıt altına alınacaktır. Görüşme/mülakat yaklaşık bir saat

sürecek ve araştırmacı tarafından gerçekleştirilecektir. Görüşme/mülakat esnasında izniniz olması halinde ses kaydınız da alınacaktır. Bu kayıt araştırmaya devam etmememiz halinde imha edilecektir. Görüşme/ mülakat sonrası anket formları araştırmacı tarafından size dağıtılacak, doldurmanız yaklaşık 30-40 dakika sürecektir. Anket formları grup çalışmasına katılırsanız katıldığınız çalışma sonrası, katılmazsanız da grup çalışması sona erdikten sonra size tekrar dağıtılacaktır. Grup çalışmasına katılmanız halinde çalışma yaklaşık 13-14 kez, haftada bir yada iki gün 90 dakikalık sürelerle bir araya gelmek suretiyle yrtcek olan oturumlardan oluşacaktır.

Bu araştırmaya katılmanız için sizden herhangi bir ücret istenmeyecektir. Katıldığınız için size ek bir ödeme de yapılmayacaktır.

Araştırmanın danışmanı Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı/ğretim yesi Prof. Dr. Sunay İL 'dir. Araştırma ile ilgili bilgi almak isterseniz kendisine ulaşabileceğiniz telefon numarası ve e- posta adresi aşağıda belirtilmiştir.

Prof. Dr. Sunay İL.....

Araştırma hakkında ayrıntılı bilgi almak istemeniz halinde araştırmacıya sorularınızı doğrudan sorabilirsiniz ya da telefon ve eposta aracılığı ile kendisine ulaşabilirsiniz. Ayrıca araştırma sonrası sonuçlar hakkında bilgi edinmek istemeniz halinde de aşağıdaki numarayı arayabilir ve yine aşağıda belirtilen e-posta adresine mail atabilirsiniz.

Muradiye ORAL.....

Araştırma süresinde maruz kaldığınız şiddete ilişkin paylaşımlar esnasında kendinizi rahatsız hissetmeniz halinde araştırmadan ekilebilirsiniz. Bu esnada size ihtiyaç duyacağınız psikolojik ve tıbbi destek sağlanacaktır.

Bu çalışmaya katılmayı reddedebilirsiniz. Bu araştırmaya katılmak tamamen isteğe bağlıdır. Yine çalışmanın herhangi bir aşamasında onayınızı çekmek

hakkına da sahipsiniz. Araştırmadan çekilmeniz halinde sizinle ilgili tutulan tüm kayıtlar imha edilecektir.

Sizin araştırmaya katılmanıza ilişkin bilgisi olan tek kişi araştırmacı olacaktır. Araştırmacıya verdiğiniz kişisel bilgileriniz de gizli tutulacaktır. Kayıtlarınızdaki bilgiler sadece bu araştırma amacıyla ve bu araştırmayı izleyen yayınlar için kullanılacaktır. Her durumda kimliğiniz saklanacak, diğer amaçlar için kullanılmayacak veya üçüncü şahıslara açıklanmayacaktır.

GRUPLARLA SOSYAL HİZMET UYGULAMASI İLE ŞİDDET GÖREN KADINLARIN GÜÇLENDİRİLMESİ

Sayın Muradiye ORAL bu araştırmanın Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı Ankara İl Müdürlüğü ve Yerel Yönetimlere bağlı kadın konukevlerinde kalmakta olan şiddet gören kadınlarla yapılacağını belirterek bana yukarıdaki bilgileri aktardı. Bu bilgilerden sonra araştırmaya 'katılımcı' olarak davet edildim.

Eğer bu araştırmaya katılırsam araştırmacı ile aramda kalması gereken bana ait bilgilerin gizliliğine bu araştırma sırasında da büyük özen ve saygı ile yaklaşılacağına inanıyorum. Araştırma sonuçlarının eğitim ve bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin ihtimamla korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi.

Araştırmanın yürütülmesi sırasında herhangi bir sebep göstermeden araştırmadan çekilebilirim. Ancak araştırmacıları zor durumda bırakmamak için araştırmadan çekileceğimi önceden bildirmemim uygun olacağının bilincindeyim.

Araştırma için yapılacak harcamalarla ilgili herhangi bir parasal sorumluluk altına girmiyorum. Bana da bir ödeme yapılmayacaktır.

İster doğrudan, ister dolaylı olsun araştırma uygulamasından kaynaklanan nedenlerle meydana gelebilecek herhangi bir psikolojik ve tıbbi rahatsızlık ortaya çıkması halinde, araştırmadan çekilebileceğim bilgisi ve rahatsızlığımın

giderilmesi için her türlü müdahalenin sağlanacağı konusunda gerekli güvence verildi. (Bu müdahalelerle ilgili olarak da parasal bir yük altına girmeyeceğim).

Araştırmaya ilişkin araştırma süresince veya araştırma sonrasında bir sorum olursa herhangi bir saatte, Muradiye Oral'ın.....nolu telefon numarasını arayabileceğimi ve ..... 'dan dan irtibata geçebileceğimi biliyorum.

Bu araştırmaya katılmak zorunda değilim ve katılmayabilirim. Araştırmaya katılmam konusunda zorlayıcı bir davranışla karşılaşmış değilim. Eğer katılmayı reddedersen, bu durumun tarafıma herhangi bir zarar getirmeyeceğini de biliyorum.

Bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Kendi başıma belli bir düşünme süresi sonunda adı geçen bu araştırmada "katılımcı" olarak yer alma kararını aldım. Bu konuda yapılan daveti büyük bir memnuniyet ve gönüllülük içerisinde kabul ediyorum.

Bu formun imzalı ve tarihli bir kopyası bana verildi.

GÖNÜLLÜNÜN		İMZASI
ADI & SOYADI		
ADRESİ		
TEL. & FAKS		
TARİH		

ARAŞTIRMA EKİBİNDE YER ALAN VE YETKİN BİR ARAŞTIRMACININ		İMZASI
ADI & SOYADI		
TARİH		